

www.polirom.ro

© 2004 by Editura POLIROM

Editura POLIROM

Iași, B-dul Carol I nr. 4, P.O. BOX 266, 700506

București, B-dul I.C. Brătianu nr. 6, et. 7, ap. 33, O.P. 37;

P.O. BOX 1-728, 030174

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României:

MIHĂILESCU, DAN C.

Literatura română în postceaușism / Dan C. Mihăilescu - Iași :
Polirom, 2004

496 p., 20 cm (COLLEGIUM. Litere)

3 vol.

ISBN : 973-681-629-X

Vol. 1 : *Memorialistica sau trecutul ca re-umanizare* - 2004

ISBN : 973-681-514-5 (vol. 1)

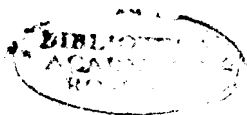
821.135.1.09"1989/"

Printed in ROMANIA

Dan C. Mihăilescu

LITERATURA
ROMÂNĂ
ÎN POSTCEAUȘISM

I. Memorialistica
sau trecutul ca re-umanizare

POLIROM
2004

177 1288

124631
309951

Dan C. Mihăilescu (n. București, dec. 1953), absolvent al Facultății de Limba și literatura română, Universitatea București (1972-1976). Cercetător științific la Institutul de istorie și teorie literară „G. Călinescu” (1980-2003); secretar de redacție la *Revista de istorie și teorie literară* (1983-1986); editorul suplimentului *Litere, arte, idei* al ziarului *Cotidianul* (1991-1996 și din 2001 până în prezent). Din 1999, este realizatorul emisiunii „Omul care aduce cartea”, la Pro TV. Cronicar literar la revistele *Transilvania* (1984-1989), 22 (1994-2000), *Ziarul de duminică*, supliment al *Ziarului financiar* (din 2000 până în prezent).

A debutat publicistic în 1984, în *România literară*. Premiul Uniunii Scriitorilor în 1982 (pentru debut) și 1999 (pentru traducerea integrală a dramaturgiei lui Eugen Ionescu). Premiul Consiliului Național al Audiovizualului, pentru emisiunea „Omul care aduce cartea” (2002).

Cărți publicate: *Perspective eminesciene* (Cartea Românească, 1982), *Dramaturgia lui Lucian Blaga* (Dacia, 1984), *Întrebările poeziei* (Cartea Românească, 1989), *Sfîngăcii de dreapta* (Dacia, 1999), *Scriitorincul* (Dacia, 2001), *București. Carte de bucăți* (Editura Fundației Pro, 2003). Coautor al unor volume colective: *Atitudini și polemici în presa literară interbelică* (Editura Universității București, 1984), *L'engagement des intellectuels à l'Est. Mémoires et analyses de Roumanie et de Hongrie, textes réunis par Catherine Durandin* (L'Harmattan, Paris, 1994), *Dicționarul scriitorilor români* (Editura Fundației Culturale Române, vol. I, 1994, vol. II, 1998; Albatros, vol. III, 2001, vol. IV, 2002), *Lectures de Ionesco, Textes réunis par Norbert Dodille, Marie-France Ionesco et Gabriel Liiceanu* (L'Harmattan, Paris, 1996), *Dicționarul esențial al scriitorilor români* (Albatros, 2000), *Bibliografia I.L. Caragiale, Academia Română* (Editura „Grai și suflet”, I-II, 1997) ș.a. Editor al lucrărilor *I.L. Caragiale despre lume, artă și neamul românesc* (Humanitas, 1994), Emil Cioran, *Scrisori către cei de-acasă* (Humanitas, 1995, ediția a II-a, 2004).

Traduceri: Jean-François Revel, *Cunoașterea inutilă* (Humanitas, 1993), Jean-François Revel, *Revirimentul democrației* (Humanitas, 1995), Eugen Ionescu, *Teatru*: I-IV (Univers, 1994-1998), Alain Dewerpe, *Spionul* (Nemira, 1998), Emmanuel Todd, *Sfîrșitul imperiului. Eseu despre descompunerea sistemului american* (Albatros, 2003). Peste douăzeci de prefețe la volume de I.L. Caragiale, E. Cioran, M. Eliade, Sextil Pușcariu, F. Brunea-Fox ș.a.

Cuprins

<i>Impasurile memoriei</i>	9
----------------------------------	---

HIPNOZA ROMÂNIEI INTERBELICE

Abecedar pentru Cartea ratărilor (<i>Jeni Acterian</i>)	19
Arșavir Acterian	27
<i>Continuare la Cartea ratărilor</i>	27
<i>Îmblînzirea memoriei</i>	34
Triumful resemnării (<i>Alice Voinescu</i>)	40
Adeverirea unui mit (<i>Mihail Sebastian</i>)	52
Argintul viu, aurul mort (<i>Petru Comarnescu</i>)	69
Petre Pandrea	76
<i>Manifestul Crinului opărit</i>	76
<i>Tristeți acide pentru anul 2000</i>	88
<i>Nebuna măreție a zurbagiului valah</i>	93
Împliniți și înfrinți (<i>Cella Delavrancea,</i> <i>Leontin Jean Constantinescu, Alexandru Baciu</i>)	96
Doamne de onoare (<i>Zoe Cămărășescu</i>)	114
Din hedonismul interbelic (<i>Constantin Beldie</i>)	117
O carte paralizantă (<i>Ion Negoitescu</i>)	120
O dezamăgire cu farmec (<i>Nae Ionescu</i>)	125
Fervori din vremuri apuse (<i>Mihai Rădulescu</i>)	131
Cu fața la „soare” (<i>Ion Biberi</i>)	137

EXERCIȚII DE SUPRAVIETUIRE

N. Steinhardt	143
<i>Golul ca miez și vocația iertării</i>	143
<i>Răspunsurile monahului rătăcitor</i>	153
Memoria noastră cea de toate nopțile (<i>Ion Ioanid</i>)	159
Ion D. Sirbu	170
<i>Singurătatea histrionului</i>	170
<i>Răutăți și tristeți balcanice</i>	185
Scenă și destin (<i>Marioara Voiculescu</i>)	191
Trăitul departe (<i>Sanda Golopenția</i>)	194
Providence - Pieptănari & Co. (<i>Constantin Eretescu</i>)	200
Țimpul ce ni s-a luat (<i>Annie Bentoiu</i>)	203
Ținuta obligatorie (<i>Alexandru Ciorănescu</i>)	205
Seninătate cu tristeți severe (<i>Sanda Stolojan</i>)	211
În cultul familiei (<i>Cornelia Pillat</i>)	216

METABOLISM LITERAR

Monica Lovinescu	225
<i>Anii decepției</i>	225
<i>Firescul unei legende</i>	230
<i>Catifeaua cu arici</i>	236
<i>O zădărniciie anume</i>	238
<i>Teme și dileme la Paris</i>	240
<i>P.S. : La Paris, pe dreapta</i>	242
Mircea Zăciu	245
<i>Organismul literar și drenul postoperatoriu</i>	245
<i>Ochiul și penița</i>	295
<i>Ardealul hipersenzitiv</i>	301
<i>Mestecînd cenușă</i>	312

Un om fericit (<i>Virgil Nemoianu</i>)	318
Șapte mii de pagini (<i>Victor Felea</i>)	331
Între Zăciu și Radu Petrescu (<i>Constantin Mateescu</i>)	339
O carte aspră (<i>Traian Chelariu</i>)	348
Amintiri fără zîmbet (<i>Ștefan Aug. Doinaș</i>)	355
Puțin scrum de la Casa Scînteii (<i>Mircea Sântimbreanu</i>)	358
Manuscrise pierdute în sticlă (<i>Grișa Gherghei</i>)	361

SEMINȚE DE SCANDAL

„ <i>Felix culpa</i> ” lui Crohmălniceanu	367
Plăceri de partid (<i>Nina Cassian</i>)	374
Din respect pentru plăcere (<i>Alexandru Paleologu</i>)	377
Disciplina perversiunii (<i>Titus Popovici</i>)	387
Viața la umbră (<i>Gheorghe Brătescu</i>)	398
Cronică nervoasă (<i>Henry Zalis</i>)	403
La împăiatul general (<i>Cornel Burtică</i>)	406
Obsesia mecanismului (<i>Paul Georgescu</i>)	409
Sfîntă bătrînețe revoluționară ! (<i>Geo Bogza</i>)	416
Iosif Sava	421
<i>Fanatismul moderației</i>	421
<i>Deliciile și mizeriile provocării</i>	431
Paul cel Groaznic și Goma cel Jalnic (<i>Paul Goma</i>)	438

EU, PERSONAJUL

Ludicul melancolic și depresiv (<i>Gabriel Liiceanu</i>)	443
Narcis crud și dezamăgitor (<i>Mircea Cărtărescu</i>)	448
Corpuri de întunecat (<i>Stelian Tănase</i>)	451

O răsucire în zid (<i>Tia Șerbănescu</i>)	455
Gabriela Melinescu	458
<i>Senzualismul estetizat</i>	458
<i>Natură senzuală cu îngeri</i>	460
Aventuri ieșene la '89 (<i>Liviu Antonesei</i>)	463
Psihanalistul în derivă (<i>Vasile Dem. Zamfirescu</i>)	468
Clopotul dinăuntru (<i>Mihai Sârbulescu</i>)	475
<i>Indice de nume</i>	479

Impasurile memoriei

Cîțiva ani după 1989 s-a vehiculat la noi, cu politizată nervozitate și cu o satisfacție frizînd cinismul, inexistența literaturii de sertar în ceaușism. Care dictatură? Care cenzură? Ce-i tot trageți cu „Siberia spiritului” și „traversarea deșertului”? întrebau cu încruntare foștii mandarinii căftăniți în „climatul înnoitor al Congresului al IX-lea al P.C.R.”. Cu alte cuvinte, toată lumea a publicat ce a vrut, continuau ei, cu condiția să fi fost valoros estetic!

Nu conta că tocmai apăruse *Luntrea lui Caron* de Lucian Blaga, că tocmai se publicau jurnalele Acterienilor și *Jurnalul fericirii* al lui N. Steinhardt, că proza lui Alexandru Vona venea să facă pereche după aproape cinci decenii cu M. Fărcășanu-Vilara, nu conta că din sertarele lui I.D. Sîrbu apărea nu doar o corespondență fascinantă, ci și romanul *Adio, Europa!*, inseriabil la cota *Moromeșilor* și a *Cronicii de familie*, nu conta că, după ani de așteptări zadarnice la Cartea Românească și la Albatros, abia atunci se publicau cărțile unor Radu Aldulescu, Daniel Bănulescu și Dan Stanca, iar Mircea Cărtărescu își completa cenzuratul *Vis* cu *Nostalgia*, nu conta nimic din valul de titluri ale memorialisticii concentraționare (de vreme ce AFDPR era diabolizată cu turbare de fesenism), după cum nu conta explozia unor tineri autori ca Horia-Roman Patapievici, care, cu mai multe cărți de poezie, proză, eseuri scrise în anii '80, nici nu se gîndise pînă atunci să tenteze vreo editură. Pentru Eugen Simion & Co., important era să rezulte că toată lumea a colaborat în pace și de bunăvoie cu dictatura, că vinovăția, dacă și cît va fi fost, a fost generală și că, prin urmare, nu era nimeni de vină cu nimic.

Anii au trecut, sertarele au dezvăluit comori, umplînd o bibliotecă, iar polemica s-a stins. Nu și patosul diversiunilor. Acuma se poartă conflictul dintre ficțiune și memorialistică: lupta literaturii cu documentul istoric, gîlceava imaginației cu factologia. Și se decretează ritos,

vezi Doamne, sastiseala românilor față de mai toate formele confesiunii, paralel cu expansiunea neo-bovarismului, setea de evadări beletristice în excentric, dincolo de timpuri și granițe.

Nu știi de ce trebuie să existe neapărat o dihonie între cititorii de romane și împătimitii istoriei mici. Accept că politicieni de calibrul lui Valeriu Stoica își au rațiunile lor când afirmă că retorica anticomunistă a devenit contraproductivă, dar nu cred că se poate înțelege prin asta că *Închisoarea noastră cea de toate zilele*, a lui Ion Ioanid, este bună de cimitirul elefanților și că ar fi venit timpul să plonjăm cu toții în Paulo Coelho și *Harry Potter*. Nu înțeleg de ce și se poate pretinde să alegi (!) între un roman și un volum de memorii, de vreme ce frumusețea și fertilitatea adevăratei vieți literare rezidă tocmai în prezența *simultană* în librării a *Orbitorului* cărtărescian, să zicem, cu suculentele jurnale argetoiene.

Nu sîntem singurii

Nu m-am gândit că și alții își fac griji în privința raportului ficțiune – nonficțiune, așa încît am citit cu interes în *Le Monde des Livres* din 6 febr. 2004 articolul lui Alain Salles cu titlul „Les ventes de fiction perdent du terrain”. Oare și occidentalii, m-am întrebat, sînt preocupați de infantilizarea cititorilor, în îndrumarea energiilor intelectuale către ficțiune, către evazionismul estetic, în dauna absorbției de istorie și de trecut politic?

Fapt este că, potrivit sondajelor, ficțiunea reprezenta în 2001, în Franța, 67% din vânzări, 61% în 2002 și 56% în 2003, scăderile semnificative înregistrîndu-se la romanul polițist și la traduceri, cele care avuseseră în 2002 un an excepțional. În același timp, nonficțiunea trecea de la 35% la 44%, vânzările de cărți-document crescînd în numai doi ani de la 20 la 29%.

În ce mă privește, rămîn un extrem de capricios și de îndărătnic cititor de beletristică și un insațiabil, nepedepsit devorator de confesiuni: memorii, jurnal, corespondență, agende personale etc. Nimeni nu se mai îndoiește astăzi că memorialistica a fost – și este – la noi suprema revelație culturală de după 1989. Și e simplu de ce.

Mai întîi a fost recuperarea trecutului cenzurat: fie interzis de-a binelea, fie trunchiat, malformat. Apoi a fost foamea noastră teribilă de

biografii mai mult sau mai puțin exemplare, foamea de destine – ratate sau împlinite – situate în centrul, la periferia sau printre pliurile tainice ale istoriei. După atîta dezumanizare și alterare a „sufletului național”, setea de autenticitate pilduitoare, formativă, era cît se poate de firească. Istorie și morală, politică și destin individual. În sfîrșit, o dată cu exfolierile arhivelor interne s-a petrecut și întoarcerea exilaților, dublînd „sonata spectrelor” cu memoriile fiilor risipitori...

Rafturile confesiunii

Cînd mi-am propus să selectez cîteva cazuri generice (catorgoriale) din noianul de volume pe care, într-un fel sau altul, le-am semnalat și comentat din 1990 înoace, mulțimea numelor, a titlurilor pur și simplu m-a sîderat. Făcînd un apel la iușeală, rămîi îngrozit de cîte dintr-ale trecutului ne-au trecut prin minte în anii aceștia. Înșir aproape la întîmplare.

Memoria politică: regina Maria, Carol I, Carol al II-lea, Mihai de România, Alexandru Marghiloman, Al. Vaida-Voevod, I.G. Duca, Constantin Argetoianu, Ion Antonescu, Mihail Manoilescu, Nicolae Titulescu, Raoul Bossy, Grigore Gafencu, F.C. Nanu, C. Zelea-Codreanu, C. Sănătescu, Pamfil Șeicaru, C. Cesianu, Mircea Vulcănescu, Stelian Popescu, Radu Lecca, Octavian Goga, Ioan Hudișă, D.G. Danielopol, Martha Bibescu, Elena Văcărescu, Nichifor Crainic, principele Nicolae, Ion Rașiu, Radu R. Rosetti, Nicolae Șușu, Mircea Ioanișiu, Zaharia Boilă, Traian Brăileanu, Pavel Câmpeanu ș.a.

Memoria recluziunii (închisori, deportări, rezistență în munți etc.): P. Pandrea, Ion Ioanid, N. Steinhardt, Lena Constante, Adriana Georgescu, C.C. Giurescu, Corneliu Coposu, Ion Diaconescu, Radu Ciuceanu, G. Tomaziu, Ion Gavrilă Ogoranu, I.V. Pica, Teohar Mihadaș, Marcel Petrișor, Andrei Șerbulescu, Aurel State, Ion Gheție, Gleb Drăgan, Elisabeta Rizea, Nicolae Mărgineanu, Nistor Chioreanu, Dumitru Banea etc.

Memoria culturală în cel mai cuprinzător sens al cuvîntului: Mircea Eliade, Emanoil Hagi Mosco, Emil Cioran, Eugen Ionescu, C. Noica, Alice Voinescu, G.M. Cantacuzino, Jeni, Haig și Arșavir Acterian, Petru Comarnescu, Ionel Jianu, I.D. Sîrbu, Ion Negoitescu, David

Prodan, Ion Lucian Murnu, Alexandru Paleologu, C. Beldie, Matei Călinescu, Ion Vianu, Mircea Zăciu, Virgil Nemoianu, Ștefan Fay, Alexandru George, Livius Ciocârlie, M.H. Simionescu, Andrei Ciurunga, Paul Dumitriu, Horia Stanca, Costache Olăreanu, Adrian Marino, Nicolae Breban, Titus Popovici, Luca Pițu, Liviu Antonesei, Liviu Ioan Stoiciu, M.R. Paraschivescu, Pericle Martinescu, Egon Balaș, Eginald Schlattner, Valeriu Cristea, N. Corneanu, Dan Ciachir, Vlaicu Bârna, Al Săndulescu, Ov.S. Crohmălniceanu, Mariana Șora, Lucian Raicu, Gelu Ionescu, Virgil Tănase, Gabriela Melinescu, Paul Goma, Eugen Barbu, Virgil Mazilescu, Amelia Pavel, B. Elvin, Alexandru Șafran, Moses Rosen, Ion Ianoși, Ion Brad, G. Dimisianu, Ștefan Băciu, Camil Demetrescu, Dan Amedeu Lăzărescu, N. Stroescu-Stânișoară, Bujor Nedelcovici, Tia Șerbănescu, Stelian Tănase, Neagu Djuvara, Matila Ghyka, B. Branișteanu, George Astaloș, Vasile Igna, C. Rădulescu-Motru, Alexandru Busuioceanu, Nicolae Rădescu, Dumitru Hîncu, Ileana Mălăncioiu, Vera Călin și încă mulți alții, precum și personaje politice din imediata, nesuferita proximitate, precum Dumitru Popescu, Nicolae Pleșiță, Neagu Cosma, Gheorghe Gaston Marin, Silviu Curticeanu, Ștefan Andrei, Paul Niculescu-Mizil, Alexandru Bârlădeanu, Silviu Brucan etc.

Diversiunea cunoașterii piezișe

Istorie cu înlocuitori, firește. Eterna fobie a românului față de factologie și exactitate. Nu avem istorii complete și nepărtinitoare ale instituțiilor și partidelor, ci mereu evocări subiective, artiste și moraliste, pierderi aburoase în *the good old time*. Amintiri despre familia Brătienilor, dar nu o istorie a partidului care a făcut România Mare. Evocări de pe toate pozițiile ale diverselor revoluții, dar nu o istorie totală, definitivă, a 1848-ului, a lui 1821, 1944 etc. Amintiri din varii unghiuri despre Antonescu și legionari, dar nu o istorie completă a anilor '30, ca să nu mai vorbim de istoria P.C.R., care a născut sute de romane, dar a cărei travestire în Halima ne amină iluminarea pentru mileniul următor.

Pînă mai an, reacția la literatura memoriei nu putea fi decît una benefică, de plăcere, de curiozitate, de cinism sau scepticism. Oricum, decît nimic mai bine ceva. Ne-am năpustit cu nesațiu, după decenii de

minciună, semi- și contraadevăruri, pe realitățile, fatalmente subiective, fragmentare, despre închisori și Canal, despre rebeliunea legionară și 23 August, despre Komintern, clanul dejist și cel moscovit etc., ca să ne trezim acum într-un labirint de tip Luna Park, printre oglinzi deformatoare, din care istoria, invariabil anamorfozată, ne privește cînd gigantic, cînd pitic, hlizindu-se și pocindu-ne chipul în toate felurile.

Cît de mult ne sperie relatarea la persoana a treia, cea rece, „nemească”, pedestră, dar ațit de sigură, și cît de febril ni se ațîță umorile la nastratinismul memorialistic de toate nuanțele! Sfîntă birfa, sec documentul! Ne va fi dat, oare, vreodată să cunoaștem ceva INTEGRAL din microistoriile care ne-au făcut și ne fac istoria? Plutirea în subiectivitate e tot ce se poate închipui mai fericitor pentru cei care ne decid, azi, ca și ieri, soarta. Culmea e că – masochism mioritic? – și nouă ne plac al naibii evaziunea din exact și datul cu tifla din hamacul improvizăției, aburelii și fatalismului.

Beția de verdicte

Așa stînd lucrurile, literatura memoriei, după ce ne-a încîntat și ne-a „umplut sufletul și mintea”, ne revoltă acum prin teribila (deși levantina) *aporie* în care ne-a proiectat. Dacă ne gîndim bine, de cincisprezece ani încoace am prefirat mental toate ghemurile istoriei și mentalităților românești de la 1700 la 2000. Nu-i o bagatelă: sîntem pregătiți pentru ORICE. Totul s-a repus pe tapet, toate adevărurile s-au spus, dar sînt imposibil de detectat dintre munții de zgură, gunoaie sau butaforie scoasă la mezat. Revoluție sau evoluție. Francofilie sau germanofilie. Monarhie sau republică. Cu turcii, cu grecii sau rușii. În exil sau acasă. Cu masoneria engleză, franceză sau, mai nou, cu triadele asiatiche. *Numerus clausus* sau drepturi pentru minorități. Liberalism, socialism, aristocratism, conservatism progresist și social-democrație cu fibră autoritaristă. Dictatură militară, sectarism, statocrație, federalizare, etnocrație, internaționalism, globalizare, izolaționism. Catholicism, protestantism și alergie la ortodoxie. Ecumenism, adaptare forțată. Formele goale care atrag fondul, panslavism, pravoslavnicie, arhaism sau modernizare forțată?

N-a fost moment post-'89 care să nu fi fost automat racordat la un eveniment sau altul din trecut, de parcă azi n-am fi la 2004, ci la 1821,

la 1876, la 1890, 1916, 1947, la punctul 7 al Congresului de la Berlin, la Trianon sau la Regulamentul organic. Iar memorialistica vine cînd ca salvare, cînd ca ștreang, ajutîndu-ne sau împiedicîndu-ne să vedem pe ce lume trăim. Tot trecînd din confesiune în evocare, ajungi să simți că plutești într-un prezent continuu, într-atît în pagina și scena de acum două sute de ani palpită ființa zilei de acum !

Istorie de cronicar

Dacă ar fi vorba de o lucrare doctorală, toate numele înșirate ceva mai sus ar fi trebuit să figureze fiecare la locul cuvenit, într-un sumar organizat tematic sau cronologic, în funcție de intervalul de timp aferent memorialistului. În plus, însăși noțiunea de „memorii” ar fi trebuit precizată cu strictețe ; în cele ce urmează, ea se desfășoară aleatoriu și impenitent, înglobînd jurnalul, interviul, evocările, corespondența ș.a., esențială fiind doar *ideea de confesiune* ca atare.

Apropo de lucrări doctorale, trebuie să spun că volumul de față, precum și următoarele două, deja redactate, s-au născut din întîmplare, aproape *à contre cœur*. În ianuarie 1990, cercetător de zece ani la Institutul „G. Călinescu”, eram fericit că vom începe cu adevărat lucrări de interes național, care să fie și tipărite, că vom beneficia de stagii de studiu în marile biblioteci europene, că-mi voi da doctoratul cu „istoria Generației '27”, că vom face din *Revista de istorie și teorie literară* un *Manuscriptum* la puterea a treia ș.a.m.d. N-a fost să fie așa. Institutul a intrat în deprofesionalizare, revistele academice, și așa mortăcioase, au decedat de-a binelea, mulți dintre cercetători au plecat, au luat calea politicii, a diplomației sau a învățămîntului. După vreo doi ani de publicistică îndrăcită și sterilizantă la *Luceafărul* lui L. Ulici, în toamna lui 1994 Gabriela Adameșteanu mi-a propus cronică literară în 22 (îi mulțumesc abia acum), de care m-am ținut săptămînal pînă în martie 2000. Eram eu făcut pentru critica de întîmpinare ? Hotărît, nu. Lipsit de voință de putere, deloc dotat pentru politica literară, pentru cabale și pentru critica de verdict (făcut și desfăcut ierarhii din mers), format în spiritul istoriei literare și al criticii de susținere, sigur că înhămarea la exercițiul foiletonistic m-a chinuit multă vreme ca un *contre-emploi* alienant. În primăvara lui 2000, Nicolae Manolescu și Stelian Țurlea

m-au persuadat să trec de la 22 la *Ziarul de duminică*, în ideea că m-am copt îndeajuns, că expozitivul trebuie să cedeze în fața simplei judecăți de valoare, că nu mai am nevoie de șase pagini de manuscris pentru o cronică, două fiind arhisuficiente pentru punerea cărții în context, ecuație estetică și verdict.

Și uite-așa, abia când Sorin Antohi a declarat undeva că DCM este „cronicarul literar al tranziției noastre”, am realizat că după aproape 12 ani de rumegat săptămînal o carte, în *LA & I*, 22, *ZD* și la Pro TV, n-am mai ajuns să termin „istoria Generației '27”, de la Institut am demisionat, la doctorat am renunțat și nici... Gvardia națională a lui Crăcănel nu mă mai primește. Adunaseam, în schimb, o marfă îndeajuns de ispititoare, cu care trebuia făcut ceva. Exact atunci a venit îndemnul prietenesc al lui H.-R. Patapievici de a-mi organiza într-un fel mormanul de cronici, apoi invitația și neașteptatele, repetatele somații ale lui Silviu Lupescu, păstorul poliromic, în urma cărora elefantul abulic din mine a pornit în această aventură plină de riscuri. Le mulțumesc și-i asigur de sincera mea încruntare.

Astfel încît nu o istorie meseriașă, ca la carte, se va face aici. Nu sistematizarea savantă, nu tematism, psihocritică și comparatism, ci o simplă reunire evaluativă făcută cronicărește, din mers. De aici și riscurile: aerul de improvizație, repetarea obsedantă a acelorași idei, subiecte și ticuri stilistice, excesul descriptiv și digresiunile exercitate în dauna conciziei și a preciziei. Sînt riscurile asumate ale cronicii, față de care caracterul sintetic al istoriei literare – de invidiat – asigură miezul și priza lecturii.

Volumul al doilea va fi dedicat prozei, al treilea – eseului, criticii literare și campaniilor mai mult sau mai puțin doctrinare, legate de chipul și soarta României în postceașism. Cu voia editorului, volumul al patrulea poate să conțină texte despre literatura dramatică, despre poezie și altele.

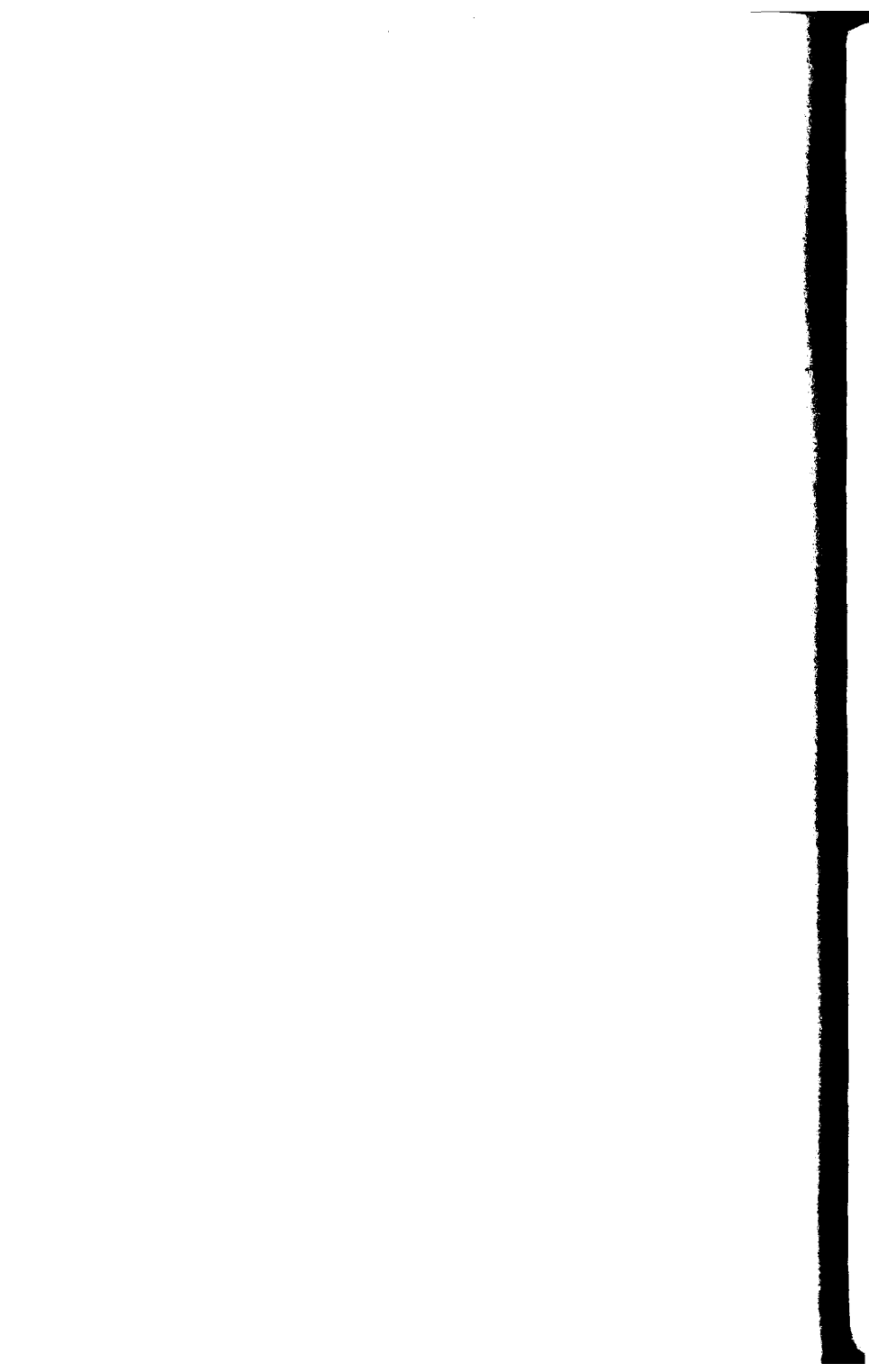
Dar nu e bine să gîndim prea departe și să ne înfoiem prematur. Deja s-au strîns, pentru addenda la volumul al doilea, aproape o sută de pagini despre cărți și autori care n-ar fi trebuit să lipsească din volumul de acum: *Caietele* lui Cioran, Radu Petrescu, Jacques Vergotti, Gh. Jurgăa-Negrilești, Romul Munteanu, Nicolae Balotă, Bujor Nedelcovici ș.a.

Cum se spune aici, la un moment dat mușcăm din trecut și din viețile altora cu pofta cu care „pătrundem” într-un harbuz rece în toiul

unei zile încinse de vară. Mărturisite, viețile celorlalți – bucăți de vremuri apuse – ne umplu ființa, ne re-umanizează. Ne răzbunăm prin ei, ne înțelegem, poate, mai bine prin reflecțiile și întâmplările lor. Cine – cui aparține? Cine – pe cine povestește?

Dan C. Mihăilescu

Hipnoza României interbelice 、

Abecedar pentru Cartea ratărilor

Jeni Acterian, *Jurnalul unei ființe greu de mulțumit*,
ediție de Doina Uricariu, Editura Humanitas, 1991

Dacă e adevărat că marile voluptăți nasc marile decepții și că, în general, adevărata măsură a unui lucru e dată de statura și forța contrariului său, ar trebui să acceptăm că frumusețea, proporțiile și dotarea unei corăbii își certifică viabilitatea în frumusețea și proporțiile naufragiului său. Nu altfel stau lucrurile în privința temei eșecului (cultivată cu încrâncenare în cuprinsul „noii generații autenticiste” a deceniului patru). Între frenezia „trăirii”, febricitatea „experienței”, patosul narcisiac al „exprimării” nude și cultul „faptei decisive”, de-o parte, și, de cealaltă: spectrul ratării „cu orice preț”, al „căderii în timp”, relația, departe de-a fi una antinomică, era una de feroce complementaritate. Alergia la Limită stimula frecventarea extremelor. Realizarea în social impunea edificarea prealabilă, cu orgoliu dictatorial, a unei individualități cât mai pregnantă. Biografia se întemeia pe „experimentul” livresc, iar cultura se forja la flacăra despotică a senzualității.

Romantică în substanță și barocă în expresivitate, fibra intelectuală a Generației '27 nu se putea mișca altcum decît între paranteze contradictorii: idealismul reclama angajarea politică; pofta de erudiție se degaja din pofta carnală, fiziologia alimentînd filozofia, și sexul mistică, după cum tentațiile Ereziei fecundau elanul religios; europenismul deriva din naționalism ș.a.m.d. Pînă și cele mai ascunse detalii se supun acestei teribile „logici contradictorii”, în care deci ratarea se trăiește ca împlinire (Cioran: „să mă realizez în eșec”) și unde celebritatea poate foarte bine să fie sinonimă eșuării în frivolitate academic-universitară. Lucrurile se vor lămuri atunci cînd toate aceste destine vor fi puse față în față, urmărite în trista lor cronologie. Abia atunci căderile

își vor căpăta grandoarea, și triumfurile – decadența. Când acceptările lui Noica vor trebui să înfrunte moartea lui Vulcănescu, când schimnicia lui Sandu Tudor va întâlni rătăcirile lui E. Papu și I. Biberi, când evoluția unui Frunzetti va fi contrapusă destinului lui Dragoș Protopopescu. Când productivitatea lui Eliade se va lovi de absoluta oralitate a lui Țușea etc., pentru a ne limita la numai câteva exemple.

Prinsă între euforia tulbură a ieșirii dintr-un război și amenințarea tot mai precis conturată a intrării în altul, „tînăra generație a anilor '30” și-a consumat utopiile într-o combustie delirantă. A trăit istoria la modul isteric, cu o *lust of life* pe cît de feeric-maniacală, pe atîta de sumbru și sinucigaș deschisă la armură. S-a cheltuit în zece ani cît alte generații în 50, cu nepăsare și turbare, „arzînd etape” într-un soi de somnambulism, de turment luxuriant și adamic : un început de lume ce consună cu propriul sfîrșit. Nu e act, nu e pagină, nu e destin, în cazul lor, care să nu aibă întipărită, sub masca entuziastă a începutului de rai, grimasa căderii. Și în ciuda realizării unora, în ciuda celebrității dobîndite (armonios) în exil și (dizarmonic) acasă. Cartea Generației '27 este una a ratărilor : biografic și bibliografic, emoțional și istoric, psihologic și politic, profesional și etic. Patima autoconfesivă este, firește, în cazul lor, mult mai mult decît o modă, Gide și Papini n-au făcut decît să declanșeze imensul potențial exploziv, conținut în pre-simțirea sfîrșitului. Pentru voința creatoare a Generației '27, simptomele au fost cele tipice condamnatului incurabil. Totul dovedește conștiința morții premature : devălmășia furibundă a acumulărilor culturale ; orgoliul specializării etanșe, paralel cu nelimitarea impulsului enciclopedist : cultivarea extaticii egofile concomitent cu voința (socială) de putere ; succesiunea rapidă și amețitoare a experiențelor, care face ca Pagina lor să fie, simultan, o acnee puberală pe un obraz octogenar, unde fiecare element postulează supremația contrariului său ; compromisul rezidă în nonconformism, senzorialul dictează extazul mistic, afirmația conchide negativ, entuziasmul e sceptic, adevărul e trucat, deghizat ca la teatru, vigoarea e maladivă, încîntarea plictisește, melancolia activează, idealismul e pragmatic, mercantilismul e păgubos, teatrul cere mit și literatură, literatura cere voci și roluri scenice, blazarea presupune angajarea, spiritul civic reclamă solitudinea, elanul – angoasa, setea de libertate proclamă vitala necesitate a dictaturii, perspectiva occidentală impune vanitatea balcanică, solidaritatea e, în fond, o sumă de trădări reciproce, supradotarea se comportă stupid,

prostia și aroganța devin spectaculoase, cinismul e generos, minciuna, fecundă, mantia spiritualității ascunde accesorii de bordel, sarcasmul se face misionar, completitudinea trece de la dreapta la stînga, poetul ia pistolul, metafizicianul e economist, tehnocratul e mai filozof ca filozofii, melodramaticul, suav, dandy-ul și pleziristul se vădesc agenți secreți, actrița de moravuri ușoare cochetează cu puterea represivă. Abel joacă rolul lui Cain... și așa mai departe.

Pentru cel interesat să descifreze această Carte a ratărilor, *Jurnalul* lui Jeni Acterian este, de acum înainte, pur și simplu abecedarul. Sau îndreptarul (pătimaș, desigur) de lectură. Aici se află *materia primă* a nesfîrșitului proces de alchimizare care este Generația '27. Este cel mai pur eșantion de umanitate al ei, expresia cea mai fidelă a materialului receptiv, este *media sufletească* a întregului fenomen. Ca și, lărgind cadrul, unul dintre cele mai elocvente eșantioane de sociologie pentru intelectualitatea română interbelică. Este imaginea Publicului, dar și a Actorului. Un personaj într-o lume, o lume într-un personaj – formulă ieftină, recunosc, dar, ce să-i faci, cuprinzătoare!

Simplu spus: dac-aș fi profesor de liceu, o dată ajuns la capitolul „Literatura română între cele două războaie mondiale”, înainte de a face primul pas în materie, aș recomanda lectura prealabilă a acestui *Jurnal*. Dubla calitate a eului de aici (o valență receptivă și una creativă) poate să descuie mai toate ușile. Eul „receptiv” este omniaglutinant, asimilînd, adică, toate direcțiile și tendințele epocii: Proust, Gide, Dostoievski, Unamuno, Nietzsche, Kierkegaard, plus puzderia romanelor de consum, care formează, deopotrivă, humusul germinativ al psihologiei colective și al exponenților ei literari. Dar, alături de numele mari, și filmografia hollywoodiană, pariziană, müncheneză. Jeni Acterian e un „medium” foarte potrivit pentru proza lui Eliade, Sebastian, Holban și Blecher, a lui Emil Botta, Fintîneru, Vinea, Aderca, H. Bonciu, după cum poate să figureze oricînd în plasa narativă a Hortensiei Papadat-Bengescu, a lui Camil Petrescu, Cezar Petrescu, Gib Mihăescu, ba chiar și a aceluia Rebreanu „de dincolo” de *Ion și Pădurea*.

De cealaltă parte, eul „creativ” proiectează – grație traseului biografic specific și afinităților electivă – una dintre cele mai adecvate „machete” afectiv-intelectuale pentru Generația '27. Medium și machetă, așadar. Înainte de a-mi arunca „elevii” în disperarea lui Cioran, ludicul senzual al lui Eliade și tremurul sentimental al lui Sebastian, în magnetismul insurgenței ionesciene, în etosul lui Voiculescu, arielismul

bottian, înainte deci de a le disocia componentele celorlalte destine, le-aș pune pe bancă *Jurnalul unei ființe greu de mulțumit*. Aici se află, deopotrivă, Cititorul și Personajul, galeria și avanscena Pieseii montate de la 1930 la 1950.

Mai întâi, dialectica debusolantă a personalității, impulsurile centrifuge – profunzimea, fixația autoanalitică și nesațiul cultural – se împiedică invariabil în elanul frivol, versatil și, mai ales, biologic irepresibil : „Nevoie de originalitate cu orice preț din care iese o nefirească, întunecată trăire. Fac oare pe omul dificil bîntuit de neliniști și preocupări metafizice? Pretențiile de adîncime nu sînt adîncime” ; „Cărți, cărți, cărți... Le-aș pune pe toate pe foc, m-aș duce într-un colț de pămînt și aș păzi berbeci. Și peste o săptămînă m-aș plictisi sinistru și-aș visa nostalgic la un volum de Apollinaire. Asta e ! ” ; „Am conformație de om ce va rata. Sînt leneșă, comodă, egoistă și fără prea mare energie. În «absolut» nu cred în nimic și deci organic n-am entuziasm pentru nimic ; n-am nici un fel de talent literar și deloc fertilitate...”. Eul e strivit la mijloc de drum între luciditatea ce anihilează tot și visceralul narcotizant : „Sufăr, sufăr de prea multă luciditate” ; „Urâsc luciditatea mea. M-am sastisit de ea. Există o limită dincolo de care nu mai poți ști nimic” ; „Sînt pe punctul de a mă îndrăgosti. Asta-mi creează o senzație de vag, de vis, sentiment neprecis, cînd dureros, cînd exaltat. De data asta îmi dau seama că totul depinde de mine. Că e suficient să schițez un gest pentru a mă îndrăgosti realmente...” ; „Nu cer decît să pot trăi ca orice om, fără a-mi fărîmița zilele pe această incapacitate. Excesul de luciditate este cel mai groaznic blestem”. Fervoarea intelectuală lucrează cu energia teribilă a biologicului, combustia senzorială, aviditatea erotic-inconștientă supradimensionează culturalul, care e înghițit aproape orgasmic, devorat, oricum, cu o ardoare carnală. Verdictele cad fără cruțare, Jeni Acterian judecă volumele și filmele cu furie senzuală : „romanele lui Mauriac, fără cap și fără coadă”, *Contrapunctul* lui Huxley „nu m-a entuziasmat”, *Sarn* de Mary Webb – „stupid”, *Conversații cu Anatole France* – „o carte idioată”, Lovinescu, *Mite* – „penibil”, *Contemplațiile* lui Hugo – „nu le pot suferi, de o fatalitate jenantă”, Freud – „vastă tîmpenie”, dar *Zarathustra* lui Nietzsche – „grozavă”, *Maitreyi* – „cuceritor”, în vreme ce Sartre și Simone de Beauvoir – „oameni mediocri care se joacă printre lucruri mari”.

Temperament sangvin, cu pusee colerice, Jeni Acterian refuză tenace aburosul melancolic și, dacă a fost o natură atît de confină lui Cioran,

faptul s-a datorat întâi de toate insurgenței alergice la orice limitare, apoi orgoliului stimulat de tensiunea propriilor trăiri, egofiliei sufocate în sine. Totul se trăiește incandescent aici : căutarea divinului, a credinței religioase („pe cale rațională nu se ajunge la Dumnezeu”) se face cu patimă de *mantys religiosa*, dorința de extaz se răsuțește-n rănile lucidității blestamate, impulsul solitudinii condamnă, aproape invariabil, la sociabilitate, cu toate că orgoliul, hachițele, răsturnările bruște, capriciile și pornirile simultan divergente devastează sistemic orice încercare de autorecuperare : „Amorul propriu, mândria (sau poate mai bine zis orgoliul) au fost și vor constitui fondul caracterului meu” ; „Stupidul meu orgoliu și voința mea de a străluci. E în sânge” ; „Eu mă iubesc și mă disprețuiesc și uneori aș vrea să mă bat, atât de dezgustător de imperfectă mă simt. Și totuși am o mare tandrețe pentru mine și o nemaipomenită milă. Sînt un biet lucru, atât de singuratic, dintotdeauna și pentru totdeauna singuratic” ; „...de ce sîntem noi oare o generație de blestemați ? Ne e teamă să fim sentimentali. N-avem dreptul. Sîntem obligați să avem simțul ridicolului, să fim cinici și blazați. Și sîntem asta realmente ? Nu sîntem ?” (vezi și întreaga notație sub 9 ian. 1941).

Evocarea „zburătorului” heliadesc și a eminescianului „sindrom Cătălina” devine deci obligatorie. „Sînt de o nervozitate stupidă și, aparent cel puțin, fără cauză. Asta m-apucă subit. Sînt tentată să țip, să bat pe cineva, să-mi frîng mîinile. Îmi simt inima strînsă de gheare invizibile. O adevărată panică mă locuiește. Sufăr îngrozitor și cînd caut cauza, n-o găsesc” (la 6 martie 1933), iar la 2 mai 1946 : „Pentru prima oară în viață am dus la capăt o legătură sexuală... Încercat cu semnul de întrebare melancolic al îndoielii în mine, încercat oarecum împotriva voinței spiritului meu care-și apăra cu dîrzenie turnul de ivoariu”. La un capăt de biografie se află blagiana Nonă din *Tulburarea apelor* („Am poftă să rîd, dar n-am de ce. Am poftă să cînt, dar nu știu de ce. Am poftă să mă joc, dar nu dau urmare poftei mele de teama de a părea ridicol... Am poftă să sar dar nu mi se îngăduie”), iar la celălalt : „*Je hume l'air avec une santé d'animal et je ne désire rien d'autre que ma santé d'animal...*”. La început, mania împlinirii spirituale, în roman, filozofie, în logică, în orice putea pune botniță simțurilor. Iar la sfîrșit (10 iunie 1946) – „Vreau să mă întorc pocnind de sănătate, bronzată tăciune și să-i bag în draci pe toți bărbații. Mi-ar fi plăcut să mă sărut prin păduri” (unde „sărut” are, desigur, sensul ambivalent al lui *baiser*).

E prea dur să spunem că Personajul „eșuează în biologic” și frivolitate, așa cum floarea generației sale a eșuat în închisori, în exil ori în compromisul pe viață? Cu ce DREPT s-a ajuns de la o notație tip: „Am o idee: să scriu un roman” (4 februarie 1933) la cele de genul: „Asta-mi trebuie. Un om sănătos, agreabil sexual, simplu, timpit, fără tensiuni, care-mi spune lucruri simple...” (20 septembrie 1946)? Cu dreptul istoriei mari? Cu drepturile istoriei personale? Alfabetul ratării se învață greu. Cît a fost imanență temperamentală în eșecul Personajului și cît a fost „condiționare social-obiectivă”, cum spune manualul de materialism științific? aici e întrebarea. Agonia acestei feminități, a cărei vulnerabilitate a crescut direct proporțional cu excesele propriiei forțe de caracter, dă seama o dată mai mult de ratarea unei generații cu potențial uriaș. În filigranul acestei (de)căderi se pot și se cer întrevăzute nu reușitele, nu individualitățile salvate, într-un fel sau altul, de la răzburările istoriei, ci enormul potențial uman, intelectual, spulberat, la noi, de la 1941 la 1964. Căci Jeni Acterian nu este un caz izolat, e „doar” un „factor exponențial”. Cazul ei NU se cere analizat atît prin evoluția sincopată a celor congenere, de tip M. Sadova, Sorana Topa, Clody Berthola, Alice Botez, Nuni Dona, Corina Constantinescu, cît prin suma neșanselor, a atîtor cariere predestinat-strălucitoare și naufragiate în anonim, în închisorile comuniste (cîte astfel de destine s-au curmat în spațiul de infern prezentat de Oana Orlea în *Ia-ți boarfele și mișcă!*), în exil, sinucidere, alienare. Jeni Acterian oferă, astfel, trista imagine postumă a elitei feminine universitare din Bucureștii anilor '30. Ea e cu totul altceva decît feminitatea caracudic-edulcorată din cenaclul lui Lovinescu (deși o lectură în oglindă cu o Ticu Arhip, de pildă, ar fi foarte interesantă), pentru că, situată în mijlocul fanilor lui Nae Ionescu, avea asigurat statutul de amazoană a ideilor, ca să spun așa. Nu e neapărat o făptură atașantă. Nervozitatea, pasionalitatea „armenească”, firea sucită, „greu de mulțumit”, consecvența în inconstanță, toate relevă dinamismul propriu mediului amintit, unde nu atît rezultatele primau, cît premisele asumate incandescent și totalitar, poate că tocmai din cauza eșecului presimțit sistematic. Figura morții, senzația vacuității, captivitatea în maladivul incurabil și socialul coroziv desăvîrșesc în chip tragic natura „literară” și net... antiproustiană a Personajului.

Am descoperit nu demult, cu ocazia editării acestui *Jurnal*, un altul, de cu totul altă factură (intens spiritualizat, adică), al doamnei Maria Ana Murnu, prietenă și dumneaei cu Jeni Acterian, Alice Botez și Nuni

Dona. Mai multe sute de pagini care povestesc altfel aerul Epocii, făcînd însă cu atît mai mare regretul după acea enormă vitalitate intelectuală definitiv pierdută.

Incredibil de multe, foşnînd prin toate ungherele cărţii, chipurile acelor ani dublează interesul *Jurnalului*. (Într-adevăr, un indice de nume se impunea aici.) Năvălesc peste lectorul uituc de azi nume şi titluri aiuritoare gen Rosamond Lehmann, Mary Webb, Kuprin, André Dahl, Pierre Frondaie etc., cu verdicte laconice, dar percutante, de genul „găgăuţa asta de Drouhet”, „sentimentalism mandolinar” (la *Femei* de M. Sebastian) ş.a.m.d. Avem aici un Cioran în vizită la ospiciu (p. 126) „întotdeauna volubil”, dar, în corespondenţă, „singur, cumplit de chinuit”, mărturisînd că „a atins maximum de luciditate” şi că „ispăşeşte puterea de iluzionare a sute din generaţiile strămoşilor săi” (p. 183). Un Nae Ionescu iubit „fără rezerve”, bîrfit de Haig Acterian şi Ţuţea (p. 297), uneori neinteresant (p. 158), însă „singurul om de la care am învăţat ceva. Sigur nu ştiu precis dacă nu era în mine dinainte totul” (cea mai interesantă observaţie în chestiune!), „scepticismul, pesimismul teoretic corectat de vitalitate, viziunea aceasta de om trist şi grav... atît de ironic şi atît de tragic...”.

Mai avem un Eugen Ionescu hohotitor şi burlesc (p. 63), seducător (p. 105), un Mircea Eliade ironic şi vag misogin (p. 81), un Mircea Florian „cumsecade şi mediocru”, care „dă senzaţia de inutil... trist animal filozofic”, un Ion Frunzetti „copilăresc, adolescent în mizerie”, un T. Vianu „mucalit şi binevoitor”, o Sorana Ţopa „exaltată, clocoţitoare şi cu crunte lucidităţi”. Auzim „vocea hîrîită şi monotonă a mumiei” P.P. Negulescu, asistăm la dispute între „tabăra Père Merloz – Muza Ciomac contra soţilor Avramescu” pe tema ortodoxism – catolicism alături de Dinu şi Wendy Noica, Rodica şi Eugen Ionescu (p. 303), avem un Petre Ţuţea – „adolescent entuziasmat de lucrurile pe care le descoperă, crezîndu-le inaccesibile. Astfel, cînd se ciocneşte de un om care le vede şi el, în mod fatal îl crede genial... Acele celebre lucruri sînt de fapt locurile comune ale oricărei minţi clare”. Un Ion Petrovici care „vorbeşte frumos, nu spune nici o prostie, are nişte ochi care sticlesc de ironie şi umor”. Un Noica pe gustul iconoclaştilor de azi: „Îmi este antipatic pentru că simt în el o ipocrizie cum rar am întîlnit la o creatură umană, la acest nivel. N-are nici un grăunte de sinceritate, nici măcar faţă de el însuşi”. O Alice Botez „ciudată” şi „fantastică” neştiind „să fie veselă din disperare”. Un Barbu Brezianu „foarte inteligent şi

destul de simpatic”, un foarte tânăr Liviu Ciulei „cu o calitate imens de importantă a tineretii pe care generația noastră nu o are: nu face compromisuri ca să placă publicului”. O Clody Berthola cu catolicismul ei neagresiv, în jurul căruia își țese intermitent îndoieli, dar la care ține totuși cu romantism” – totul punctat de reflecții precum: „Continua tragedie pe care o trăim. Și noi sîntem inconștienți ca niște animale. Rîdem, ne entuziasmăm, sîntem importanți și siguri. Siguranță de ce? pentru ce? bazată pe ce? Ridicol și jalnic” (aprilie 1937); „Nu mă pot împiedica de a avea pe zi ce trece mai în oroare spiritul de cizmă” (octombrie 1940); „Dimineața venit C. Am combătut convingerea sufletului ei legionar; e mecanizată și fanatizată... În fond fiecare cu structura lui. Dacă îi place omului să fie redus la rangul de sclav fanatizat și util n-are decît” (septembrie 1940). Ca și notația de la 13 februarie 1941; despre puținătatea relatărilor privind direcționarea legionară a generației a vorbit Z. Ornea și e de presupus că pregătind ediția în anii '80, Arșavir Acterian a lăsat în grija Arhivelor Statului multe pagini în acest sens: cine și cît le va putea reda ediției de acum?

În iunie, acum, ar fi avut 76 de ani. I-am fi luat interviuri, și-ar fi povestit tristețile la televizor. Ar fi făcut o carte-interviu cu Mariana Marin sau cu Doina Uricariu, o carte despre închisori prin care va fi fost trecut. Sau am fi întîlnit-o la Paris, fixată acolo după 1964 ca regizor al pieselor lui Ionescu, ca profesor de română-engleză în vreo comunitate românească din SUA sau Canada, ori ar fi verificat împreună cu Sanda Stolojan traduceri din cărțile românești ale lui Cioran. Ori ar fi editat corespondența lui Haig cu oameni de teatru germani. Sau ar fi rămas în țară, continuînd să facă spectacole cu Clody Berthola și Ciulei. Cu Emil Botta... Dacă n-ar fi intrat și ea la închisoare în lotul Noica – Pillat grație Mariettei Sadova... Cine știe? Nimic din toate acestea. Nimic din toate cele dinainte. Doar un jurnal postum. Postum... Stau în camera ei dintr-un bloc din Piața Confederației. Se vede, pe geam, Lupoica. Arșavir Acterian vine cu cafeaua. Aprind o țigară: „Ce mai faceți, domnule Arșavir?”. Mă uit la pozele lui Haig. Mă uit la Arșavir. Surîde, vorbește, nu prea aude. Repet mai tare: „Ce mai faceți, domnule Arșavir?... „Cine?... Eu?...”.

Arșavir Acterian

Continuare la Cartea ratărilor

Arșavir Acterian, *Jurnalul unui pseudo-filozof*,
Cartea Românească, 1992

În urmă cu vreo două luni scriam cu amară voluptate despre *Jurnalul unei ființe greu de mulțumit*, de Jeni Acterian, intitulându-mi rîndurile „Abecedar pentru Cartea ratărilor” (vezi *Contrapunct*, nr. 7/1992): eșecul unei generații menite construcției culturale pe cît de liberă, teoretic, pe atîta de constrînsă, practic, la martiraj; eșecul unei vieți, al unei inteligențe pornite cu elan radiar și naufragiată în estuarul mizer al „frivolității istoriei”. Realizarea în eșec a lui Cioran (sau „întru”, a lui Noica), împlinirea prin deturnare a lui Eliade (sau prin absurd, a lui Eugen Ionescu) sînt, între altele, oglinzile-sugestie a ceea ce s-ar fi întîmplat dacă „ar fi fost să fie”. Înmulțind cu o sută, dacă nu cu o mie (sau fie chiar cu zece, numai), cele trei-patru împliniri și tot ar fi de ajuns pentru a înțelege uriașul Posibil devenit Imposibil din ceea ce azi, cu limbă tot mai lemnoasă, ne-am deprins a numi „memorialul durerii”.

Ca însumare de virtualități mutilate, triumghiul Acterian (Haig, Jeni, Arșavir) oferă cu amarnică generozitate materia unui capitol special în Cartea ratărilor *Generației '27*. Dincolo de biografic, iată că se configurează și bibliografia. După *Jurnalul* lui Jeni Acterian și înainte ca reeditările studiilor lui Haig (plus multele inedite) să înceapă să apară, a venit și „rîndul” lui Arșavir. Mai puțin atrăgător din unghiul confesiunii, al autoscopiei revelatoare, *Jurnalul unui pseudo-filozof* (Cartea Românească) este o apariție redutabilă în plan evocativ; dezvoltările discrete, făcute cu modestie și zîmbet concesiv, sînt compensate de o puzderie de personaje din atît de feeric-pestrița galerie a *Generației*.

Cum se întâmplă de obicei, frații își împart asemănările și deosebiriile cu egală mărinimie genetică. Haig, Jeni și Arșavir Acterian consună temperamental în febrilitate. O febrilitate sangvină la cel dintâi, cu amplu fond constructiv, fascinată de utopii culturale și hiperdinamică în planul activismului profesional (și social). O febrilitate colerică la Jeni, doldora de capricii (senzoriale și livrești deopotrivă), de impulsuri contrare, cu finalitate autodisolutivă. La Arșavir, partea melancolicului și a flegmaticului este ceva mai mare. Lenea deghezată în contemplație învăluie obsesiile (mai mult sau mai puțin religioase, de trăire cvasimistică a esteticului) într-un abur de bun scepticism. Dintre cei trei, Arșavir pare a fi fost cel mai expus la resemnare, cu toate că patosul participativ al tinereții (în cunoscutul context de „furtună și avânt”) l-a făcut o vreme să confunde Absolutul cu concretizările acestuia în forme accentuate... relative. O și spune, de altfel: „Politica nu constituie pentru mine un ideal, ci o păcăleală și dacă m-am lăsat o vreme prins în mrejele ei am făcut-o din disperare, pentru că falimentasem în experiența Absolutului”. „Ce surpriză să mai aștept?”, scria el în august 1931, „mi-e lehamite de putregaiul care s-a prins de brațele, de mișcările mele, de gândurile mele și ale altora. Și știu bine că oricât aş urla, voi rămîne pe loc, între aceleași ziduri mizere, mă voi mișca între aceleași mutre închipuite, voi colinda aceleași grădini căzute în paragină din cauza unor prea frecvente promenade. Ce să caut în lume?”.

Omenește, el este o medie între anvergura pe orizontală a lui Haig (însașiabil devorator de himere artistice, dar și administrative) și pasiunea verticalității (a sondajului psihic) de care a avut parte Jeni. De-aceea și stă ca o punte între cei doi, drept care destinul l-a desemnat inclusiv ca editorul acestora în postumitate.

Ca dozaj faptic, *Jurnalul* este o dezamăgire pentru cel ahotnic de culisele interbelice: o sută de pagini pentru perioada 1929-1932, trei pagini sub 1945, restul (pînă la cinci sute) revine intervalului 1966-1988. Ca și (parțial) la Jeni, tocmai anii fierbinți ai formării și deformării destinelor sub ispitirile extremei drepte sînt deposezați de încărcătura de fapte, idei și trăiri. În plus, la Arșavir nu apare nimic despre anii de închisoare din deceniul cinci, cu toate că, măcar aici, autorul ar fi avut ce și de ce să evoce... Nu e neapărat un reproș, ci o constatare. Constatarea unei opțiuni; oricît de discutabilă ar fi, ea se impune acceptată ca atare.

Nici sub raport confesiv, cum spuneam, eul nu-i prea darnic. Neliniștile metafizice, luptele cu Dumnezeu și cu teribilul, constantul sentiment al inutilității, cu credințele, necredințele, bătrînețea, bolile și ideea de moarte, lupta cu iubirile și ereziile, ca și etapele sumbre ale biografiei (cheltuirea în politică, arestarea, procesul, detenția, anii de umiliță, munca de mărunt anticar, sărăcia, vânzarea manuscriselor fraților etc. etc.) sînt abia sugerate, dacă nu de-a dreptul absente. O adevărată superstiție a pudorii e de înfilnit la Arșavir Acterian, un fel de bun-simț obsedant, am zice, care face pereche (inversă) cu mania eliadescă a self-etalării, cu fascinația ionesciană a abisului propriu sau, în cazul lui Mihail Sebastian, cu superstiția sincerității totale. De altfel, e cum nu se poate mai semnificativă atracția, uneori aproape hipnotică, exercitată asupra lui Arșavir de cei doi mari prieteni ai săi, respectiv pasiunea emilbottiană a travestiurilor și savuroasele arlechinade ale tînărului Eugen Ionescu. Așezat „în spectator”, Arșavir Acterian pseudo-filozofează în spațiul „Trîntorului” despre „regii care mor” și face note-contranote cu un ochi la pustiul negru al lui Cioran și cu celălalt la lumea văzută ca o cîntăreață cheală!

„Sînt un adolescent întîrziat.” (p. 29) „M-am născut sub steaua și sub semnul mirării. Mirarea : stare de spirit, stare sufletească. Mirarea copilului. Mirarea prostului. Mirarea înțeleptului care a epuizat toate posibilitățile de vîinare a absolutului” (p. 30); „Nu mă pot lepăda de timiditatea mea stupid paralizantă și nu mă pot scutura de poleiala de inteligență care-mi stînjenește spontaneitatea, făcînd imposibilă fapta, elanul” (p. 52); „Trăiesc bombastic, retoric și sterp. Scriu, cum e firesc, la fel” (p. 57); „E[ugen Ionescu] mă tot îmboldește să public cîte ceva din Jurnalul meu. Aș prefera să public caietul meu despre moarte, dar nu înainte de a citi integral pe Kierkegaard, Nietzsche, Pascal, Șestov. Precum se vede, sînt conștiincios și ambițios. Pe de altă parte, îmi dau bine seama că publicarea unui asemenea caiet n-are nici un rost. Dacă aș apărea cu asemenea carte pe piață, m-ar rîde și curcile” (p. 101) – iată omul. În 1932 vrea să scrie *Jurnalul unui leneș*, pentru ca, în 1970, să lucreze spornic la *Istoria bufonilor* (o idee magnifică)! E atins de apologia eliadescă a virilității, în linia Nae Ionescu (p. 72), dar și de perpetuul morbid ionescian. „Sînt un fleac de om, o umbră de voință, simt cearcănele din jurul ochilor cum mi se adîncesc, iar tristețea cum se lățește și mă înfășoară. Nu mă pot opri, în acest viespar de făpturi de tot felul, să mă gîndesc singur, înfrigurat, la

moarte". Esențială este însă, în toată această tinerețe, prezența, aproape permanentă, a autopersiflării, semn de măsură și luciditate : „O rube-denie luînd cunoștință de preocupările mele mi-a spus că, dacă vreau să mă lecuiesc, ar fi bine să lucrez opt ore zilnic pe un șantier. Singura soluție ar fi deci să mă abrutizez muncind” (p. 103). Lecția autoironiei așadar, nu prea bine învățată de clcotitorii săi congeneri : „Timp de două ore ne declamăm reciproc fraze umflate, pompoase, debităm prețios, emfatic, adjectivos, insulte, adevăruri, glume. Sîntem grozav de excitați. Se vede că n-avem ce face” (p. 110). Lecția măsurii : „Ce păcat că n-am destulă generozitate față de oameni, poate și din conștiința excesivă că nu prea am ce să le ofer”. Darul măsurii palpită, de altfel, la tot pasul, dacă nu cumva devine o adevărată fixație cenzuratoare : „Stofă de călugăr sau anahoret n-am, cap de filozof n-am, poet nu sînt, ca să fiu romancier sînt lipsit de imaginație...” ș.a.m.d. (p. 212). Sau : „Mie - mai ales că mă cunosc prea bine - îmi place justa măsură în toate. Sînt un mediocru” (p. 322). Și încă : „Au fost zile în viață cînd nutream dorința de a mă călugări spre a ajunge eventual martir sau sfînt ori mai precis pentru a mă apropia de experiența acestora. A triumfat neîmplinitul din mine, cel sortit ratării sub orice formă. Scepticul care pitulat în mine, de-a lungul vieții, a biruit” (p. 365).

De aceea, pînă și impresiile de lectură sînt reduse, nu cu acea furie a calificativelor tranșante din *Jurnalul* lui Jeni, ci tot dintr-un soi de pudoare. Ici și colo un Pascal, un Nietzsche, Nerval, Unamuno, un citat din Bălcescu, nedus (din rațiuni tactice?) mai departe („Încelești între panrusism și pangermanism, n-avem altă soluție de salvare decît promovînd panromânismul”). Dostoievski, antipatia față de Urmuz și „mai toată mișcarea noastră suprarealistă”, plăcerea unor lecturi din Alexandru George, A. Pleșu, N. Manolescu, M. Ivănescu, G. Adameșteanu sau B. Horasangian. Plus cîteva note acide la adresa veninului cioculescian.

Desfășurat în special după anii '70, *Jurnalul* se lasă tot mai captivat de cețurile dulci ale evocării. Cu nostalgie sau ironie, cu galeșă perplexitate sau cu tandră maliție. Cu vîrsta, pasiunea turbure a decodării eului propriu s-a tot estompat, lăsînd în prim-plan curiozitatea morală, descifrarea celorlalți, filtrarea destinelor prin intermediul morții acestora. Spectacolul e seducător.

Mai întîi, „omul Generației” : „Aș vrea să iubesc. Adică să ies din mine, din bezna mea, să depășesc micimea mea, nimicnicia mea. Cît de

bătrîn mă simt la o vîrstă la care ar trebui să zburd, să chiui de veselie” (p. 15). „Trebuie să ne strigăm tare, peste tot, deznădejdea.” (p. 17) „Mă duc la Boldur. E aferat. E convins că în țara românească nu poți să ajungi nimic. Îl întreb ce și unde ar vrea să ajungă. Îmi răspunde făcîndu-mi o întregă teorie într-un stil foarte metaforic, aprins. Și așa ca alții. Toți suferă de aceleași lipsuri și slăbiciuni. Dacă li s-ar deschide norocul și și-ar găsi posturi, n-ar mai face metafizică.” (p. 107) „Fiecare cade în păcatele pe care le condamnă la celălalt.” (p. 108) „Sîntem un fel de monștri, căutînd cai verzi pe pereți. Căutăm să ne construim o viață pe o absurditate. Absurdul – întemeierea vieții noastre.” (p. 102) „Scîrbă de viață. Sîntem iremediabil imperfecți, nefericiți. Năzuim și nădăjduim în gol. Plăcerile vieții, plăcerile de beznă, de disperare obosită. Oamenii cei mai triști pot fi și cei mai veseli. Veselia tristului meu prieten Emil Botta. Nebuniile, bufoneriile, trepidanța cosmică a lui Eugen. Și Cioran e vesel, de un pesimism exuberant, gălăgios, de o explozivă sinceritate, de o delicioasă lipsă de prejudecăți, de o simpatică vivacitate.” (p. 111) Ca și, desigur, notația privind grupul numit „Corabia cu ratați” (p. 383) ori referințele la „Criterion” (pp. 106, 108).

Vedem, apoi, un Eugen Ionescu „torturat” între „o trepidanță voioasă” și „o măcinătoare tristețe” (p. 18), nervos, orgolios, „temperament febril-belicos” cu „spirit de dominație” (p. 99), citind Descartes și Maritain, jucînd șah „cu dor de dragoste” (p. 57), adevărat „argint viu” la petreceri (p. 113) și care, scrie Arșavir Acterian în 1970, „m-a iubit, după aceea m-a urît și acum iar mă iubește (...). Cînd mă gîndesc la Eugen, nu-mi pot explica unele greșeli gogonate ale mele. Mai exact spus, îmi explic aceste greșeli prin disperarea de nesuportat care m-a locuit într-o întîrziată adolescență (...). Mă bătea gîndul sinuciderii. Neavînd totuși curaj pentru așa ceva, m-am lăsat dus, furat de curentul vremii, eu căutînd un punct de sprijin ca să nu mă sufoc. M-am lăsat sedus. O seducție care m-a costat scump. După faptă a urmat ispasa, redîndu-mă unei existențe surprinzător de prelungite, de natură să-mi suscite o mirare de care nu m-am putut dezbăra din copilărie pînă la adînci bătrînețe” (p. 197 ș.u.).

Apoi Emil Botta, „simpatic, distrat, de-o căldură în gesturi reconfortantă. Îmi place existența lui tristă, vagabondă” (p. 106), „om ciudat, cu reacții insolite” (p. 322) (vezi și pp. 243, 347). Emil Cioran – „violență, frenezie. Parcă ceva rusesc și românesc se aliază în sufletul

lui" (p. 102). Un M. Polihroniade, la dreapta, un Al. Sahia, la stînga, „de pe poziții diferite, mă întrebă de ce refuz să mă-nrolez" (p. 108). Un Eliade „cu suflet planturos și spirit turgescenț il cam sterilizează cartea. Își varsă focul, își înscrie febra în scris" (p. 68). Un Nae Ionescu („dacă ar fi să cred într-un om, aș crede în el") (p. 99) opus lui T. Vianu, „profesor cinstit, vorbitor elegant, stilat, gînditor informat. Îi lipsește însă acea febră, acea vioiciune și prospețime care fac din vorbirea lui Nae un magnet" (p. 104). Petre Țuțea, care „îmi sugera un tratament salvator printr-o muncă grea, într-o fabrică sau pe vreun șantier" (p. 198), sau Paul Sterian, care credea „că e întruparea lui Maxim Mărturisitorul, că Eminescu n-a murit și tot felul de bazaconii de acest fel" (p. 191) și pe care, de altfel, eu însumi l-am auzit prin '84 perorînd, vorba lui Arșavir Acterian, „pradă halucinațiilor", despre „carcasieri", adică niște personalități-velopă, de genul „Eftimie Murgu a scris ultimele simfonii ale lui Beethoven", „Alecsandri se ascunde în carcasa lui Baudelaire", ori că E.A. Poe „nu-i altul decît generalul Pomutz"...

Dar cită lume nu apare aici! Zambaccian („cam rece, apoi cald, comunicativ, simpatic, trăznău", p. 105), „amorul propriu", „vanitatea" Mariettei Sadova (p. 193), Alexandru Davila „în scaunul cu rotile, paralizat în urma atentatului a cărui victimă fusese", demn în sărăcie și uitare (p. 452), Sandu Tudor (opus lui Mircea Vulcănescu), călugărit, dar cu accente sibaritice (p. 209), jupiterianul I.M. Sadoveanu, bigot, dar și avid de taclale, fost Don Juan, ajuns la mila lui Beniuc (p. 215), P. Comarnescu la tinerețe (p. 98) *versus* bătrînețe (pp. 215-216), Camil Petrescu, ajuns „sub papucul unei neveste, o erinie care-i făcea zile fripte bătrînului" (p. 446), ori Stelian Mateescu (p. 219 ș.u.), „unul din fruntașii cărturărești din 1930", devenit cerșetor prin 1970: cel care avusese, pare-se, impulsul de a-l înjunghia pe Vulcănescu la 1930 era acum „omenit" de chelnerițele de la „Lido". Mai apar în evocările lui Arșavir Acterian și C. Fîntîneru, după apariția *Interiorului* (p. 96), Virgil Gheorghiu („un poseur simpatic", p. 61), E. Lovinescu (bolnav, „cu privirea pierdută, îngîndurat, de-o sfișietoare tristețe", p. 453), Tuculescu („muncit de viziuni", vezi pp. 140-142), Ion Barbu, într-o escapadă amoroasă, firește (p. 348), Tit Simedrea (p. 181), Siruni (p. 352), O. Șuluțiu, enervat de succesul lui Fîntîneru (p. 98), Barbu Brezianu (p. 176), Marieta Rareș (p. 414), Edgar Papu în postură de

gază a sindrofiilor generaționiste (p. 113), dar și Mihail Vâlsan (p. 378), Alexandru Elian (p. 405), Marcel Avramescu (p. 443), Alice Botez (p. 463), I. Argintescu Amza (p. 309), dar și Zaharia Stancu ori V. Eftimiu, ca și Marcel Bresliska, încă nedevenit Breslașu (p. 50), Liviu Ciulei, Andrei Șerban, notați imediat după debut în *Jurnal*, ca și N. Manolescu, A. Pleșu și alții. (Enumerarea, evident, e departe de a sugera bogăția „insectarului”, iar dacă am tot înscris între paranteze numărul paginii – acesta-i un reflex menit să suplinească indicele de nume, inexistent și aici ca, din păcate, la mai toate volumele de memorialistică apărute în ultimii doi ani ; numai istoricul literar înțelege caznele la care te obligă atare omisiuni...)

Arșavir Acterian a pierdut filozofia, a ratat literatura, a părăsit jurnalistica, a rămas un client fidel al vernisajelor și librăriilor, a încheiat-o demult și definitiv cu politica și cu tot ce rămîne invariabil captiv în sfera lui Pseudo. A ajuns, în schimb, să deuteze editorial la 85 de ani... ! Hotărît lucru, Generația '27 e inepuizabilă în surprize. Locuindu-se cu o mirare când înverșunată, când blazată, deopotrivă martor al unei lumi și victimă a unei istorii, pseudo-filozoful începe (23 nov. 1929) prin : „Scriu ca să fac ceva” și încheie, oarecum (21 febr. 1988), cu : „Am citit *La Quête intermittente* (...). Dragă Eugen, ți-am citit cartea fără s-o las din mână (...) ai lansat un testimoniu cutremurător, o autobiografie fizică, psihică, metafizică și spirituală cum nu s-a mai scris pînă acum în chip atît de deschis... Cam la unison cu Emil Cioran, care mă nedumirește cu anticreștinismul său violent și teribilos, deși oarecum egal cu tine, prin misticismul latent și interesul pentru literatura mistică. Dacă n-ar fi decît această comuniune întru faptul mistic pe care o simt cu voi și a meritat să trăiesc, orice m-ar aștepta de acum încolo : chin, moarte”. Este de ajuns ? Pentru el, da. Pentru noi, nu. Nu încă, vreau să spun.

Îmblinzirea memoriei

Arșavir Acterian, *Portrete și trei amintiri de pușcăriaș*,
Editura Ararat, 1996, 192 pagini

Un om iubit de Dumnezeu

Parcă așa se zice de cel ce-și vede îndeplinite la bătrînețe așteptările de-o viață : că l-a iubit Dumnezeu și i-a îngăduit, după atâtea suferințe, „să-și vadă visul cu ochii”.

Născut în septembrie 1907 în cartierul armenesc al Constanței, într-o atmosferă savuros descrisă în memorialistica sa de mai târziu, Arșavir Acterian formează împreună cu sora și fratele său, Jeni (1916-1958) și Haig (1904-1943), un eșantion perfect al Generației '27, unde senzualitatea și patosul cultural, impulsul sangvin și radicalismul atitudinii politice, vitalismul autorisipitor și „împlinirea prin eșec” sînt caracteristici cvasigenerale. Am scris altădată despre imaginea Acterienilor în „cîmpul heraldic” al generației lui Mircea Eliade (o imagine seducătoare, de formidabil apetit constructiv și experimental în plan artistic, de trăire incandescentă a ideilor și emoțiilor, de originală împletire a activismului cu vocația metafizică), așa că nu revin decît asupra împlinirii lor... bibliografice de după 1989.

Incredibil de modest pentru o breaslă vanitoasă și viețuind încă din tinerețe în umbra propriului trecut, Arșavir Acterian lasă impresia că a trăit întotdeauna prin și pentru ceilalți. Singura lui operă (dincolo de susținuta muncă ziaristică din anii '30, secretar de redacție la *Vremea* etc.) este memoria. În cazul său, a fi e una cu a evoca, într-o continuă căutare de substanță și de autodefinire prin ricoșeu. *Portrete și trei amintiri de pușcăriaș* reia parte din amintirile și medalioanele din volumele anterioare – *Jurnalul unui pseudo-filozof* (Cartea Românească, 1992), *Privilegiați și năpăstuiți* (1992) și *Jurnal în căutarea lui Dumnezeu* (1994) (ambele la Institutul European, Iași), *Cum am devenit creștin* (Harisma, 1994) –, adăugîndu-le – cred că la cererea strictă a prietenilor – cîteva încercări de a umple cel puțin una dintre cele două mari paranteze din existența sa, lăsate pînă acum în umbră, respectiv anii de închisoare

(1949-1953, 1959-1964), perioada angajării propriu-zise în mișcarea legionară rămânând captivă pe mai departe tăcerii amare.

După vreo douăzeci de ani de așteptare și varii tatonări, Arșavir Acterian a trăit să vadă publicat *Jurnalul unei ființe greu de mulțumit* (Humanitas, 1991) de Jeni Acterian, apoi o selecție din corespondența lui Haig cu Marietta Sadova (*Dragoste și viață în lumea teatrului*, Arta Grafică, 1994), precum și cele mai importante pagini din opera teatrală a lui Haig Acterian – *Cealaltă parte a vieții noastre* (Institutul European, Iași), monografiile *Shakespeare* (1995) și *Molière* (1996), ultimele două la aceeași editură Ararat, unde consilier este Ștefan Agopian.

Unic supraviețuitor, încărcat de povara atîtor eșecuri și de răspunderea față de destinul operei celor pierduți prematur, faptul că poți pune în raft acum, la aproape nouăzeci de ani de viață, și după decenii întregi de resemnare, toate cărțile familiei... nu este oare dovada ne-zădărniceii ?

Trăirism la purtător

Dacă în tinerețe își va fi avut, după caz, partea lui de jovială sau morocănoasă agresivitate, cert e că pagina lui Arșavir Acterian degajă o bonomie structurală. Ca și darul prieteniei și al slujirii binelui. Sigur, ici, colo cite-o maliție, cite-o aluzie ghiduș-acidă, cum vom vedea, dar întregul dovedește un îndelung exercițiu de împlinzire a memoriei. Cele mai sălbatice fiare ale amintirii sînt domesticite aici, fie cu fierul roșu al tăcerii, fie cu blîndezele cuvinte ale confesiunii prin învăluire.

Este interesant de comparat în acest sens „frînturile dintr-un jurnal” (p. 91 ș.u.) din 1931-1932 cu evocările de senectute. Chiar și cînd putea deveni cîrcotaș-batjocoritor, Arșavir se păstrează în moderația notației meditative: „30 nov. 1932. Cu Brucăr, Titel Comarnescu, Mircea Vulcănescu, Dinu [Noica, n.n.], Eugen [Ionescu, n.n.], Costică [Fîntîneru] mergem la Mircea Eliade, unde e «cheful în toi». Sorana Țopa face procesul lui Titel. Schimb brutal de crude sincerități. Intervine viu Cioran, impresionant de direct, de conform cu sine în replici, atitudini, de o sinceritate à la longue, cam țipătoare, sărind și el peste gard, deși tocmai asta este ce-i reproșează Soranei Țopa. Fiecare cade în păcatele pe care le condamnă la celălalt. E o amețitoare atmosferă de bravadă, de nudă sinceritate. (...) 3 dec. 1932. Cu Cioran și Costică F[întîneru]

la Herdan și apoi vorbind despre moarte și depresiuni și de ale vieții ajungem la Papu. Se sărbătorește desigur ceva. Ce? Nu știm. Băieți simpatici, fete drăguțe, agreabil. Eugen e în mediul său natural: argint viu. Îi imită pe Iorga, pe Vianu, pe Stan. Hărmălaie, aiureală. Nimeni în fond nu știe ce vrea. Glume. Vin. Pian. Radio. Strigăte. Țipete. Tinerete cheflie din te miri ce, silit și sumbru cheflie la câte unul. Rodica Burileanu un ghem de fetișcană, inteligentă și nespun de simpatică. Fîntîneru trist fără motiv, ursuz fără să vrea, trouble-fête cum l-a etichetat Eugen”.

Material de lux pentru un eventual roman al Generației '27! Mai convingător și chiar mai palpitant decît literatura gen *Întoarcerea din rai*. Iată-l pe Eliade „prins” la 8 august 1932: „...o profundă oroare de orice sentimentalism ieftin. Asta îmi place. Asta îl face totuși puțin rece. Are o jenă pentru tot ce e confesie în conversație, deși e împătimit al caietului intim. Trebuie să se fi săturat de tot ce e psihologia generației, pe care o cunoaște pînă la refuz. Tot ce e frămîntare excesivă, visare (aiurare), pesimism adolescentin trebuie să-l scîrbească sub forma asta de «Schwärmerei», cum se prezintă și cum îi place să boteze, după profesorul său drag, lenea agitată și incertitudinea de trăire a tineretului de azi”.

Dacă inventarul onomastic are o valoare preponderent documentară, în special în cazul destinelor ratate și uitate în colecțiile gazetăriei interbelice (vezi evocarea *Corabiei cu ratați* de la p. 23 ș.u., sau *Din junețea bucureșteană a lui Eugen Ionescu*), filtrarea „generaționismului” direct (de) la sursă – prin amănunțirea atitudinilor unor Eliade, Ionescu, Cioran, Emil Botta, Fîntîneru etc. –, coroborată cu *Jurnalul* lui Jeni Acterian și corespondența lui Haig, fac din acterianism o arhivă emoțional-documentară de mare preț.

Iar ceea ce încîntă aici este lipsa totală a pedanteriei firoscoase, grandilocvente și narcisiace, absența oricărei stridente snob-doctorale și sentențioase. Pagina se află-n stăpînirea unui duh ludic, de copilărie șăgalnică și înțelegătoare, caldă în ironie, complice în picanterie.

Sarea și piperul

În linii mari, personalitățile evocate de Arșavir Acterian se păstrează în tiparele bine cunoscute istoriei literare. Doar unele dispuneri de accente mai neașteptate, mici corecții de orbită a verdictelor, ca și, cel mai

adesea, detalii mai pestrițe ori mai suculente, savurate, firește, de marele amator de cofeturi care este Arșavir.

Un Ion Barbu (dincolo de priapism) flirtînd îndeosebi cu doamne „cu trecut heraldic” sau dorindu-și cu foc „ediția integrală a lui Saint-Simon” prin 1955. Un Dan Botta din care noi știm astăzi numai aburosul mitologic, medieval sau daco-getic, dar care, „corsican bățăios și duelgiu”, avea o trecere nebună la femei; în odaia eruditului, femeile se succedau la ore fixe, „programate cu precizie, fără să se întilnească una cu alta, fiecare crezîndu-se unica aleasă a inimii lui”. După cum fratele său, Emil Botta, trăitor în aceeași casă Orghidan, adora „teatrul, poezia și femeile”: „Pe cît era de iscusit în rolul de cuceritor de inimi, tot pe atît de expeditiv știa să se descotorosească de ele”. Ne dăm seama că *Jurnalul* lui Petru Comarnescu, aflat în posesia lui Traian Filip, ar avea vreo șase mii de file, în vreme ce ediția apărută la Institutul European ne-a oferit vreo două sute! Aflăm că Mircea Eliade avea mania pijamalelor: „are șase și ar vrea 16” (august 1932), bizară formă de... camuflare a sacrului, nu-i așa? „Extrema susceptibilitate”, agitația permanentă și chiar neliniștea disperată ale lui Anton Holban, care leșină în seara premierei piesei sale la Național. Insașiabilitatea lui Eugen Ionescu, prin 1929-1934, de a despica firul erotic în patru, interpretînd în mii de feluri fiecare cuvîntul al iubitei – „omul acesta lucid, caustic, corosiv cu alții, era uneori leșinat de dulceag în sentimentele lui amoroase, pînă la a fi melodramatic, el care detesta melodrama ca pe un gen vulgar”.

Sau detaliul hohotitor cu minunatul Pârvan (evocat, de altfel, aici în culori foarte calde), care elogiază descoperirea unui pieptene trac, revelat în final a fi fost un banal „instrument de lucru al fabricii Bragadiru”... La antipod, mici „întîmplări” de care cită lume mai știe, precum aceasta: „După întronarea regimului comunist în România, vreo 24 de armeni anticomuniști au fost pîrîți de conașionali lor fanatici la Ambasada sovietică, arestați, condamnați și expediați vreo zece ani în Siberia la muncă grea” (printre ei, savantul Siruni, care-i furnizează lui Arșavir o definiție extraordinară a lui Grigore din Narek, de pus în balanță cu „trestia gînditoare” pascaliană: „Omul, cenușă gînditoare”).

Și două energii gastrofile: un Țușea pantagruelic („Chiar cînd mînca, atenția lui nu era acaparată de bucate, era concentrată la ce gîndește și urmează să spună. El înfuleca mecanic, aș spune că mînca să-și umple burdihanul, fără altă plăcere”) și un Mircea Vulcănescu

(„fără îndoială capul cel mai bine mobilat al generației sale”) mîncînd meticulos la cofetărie „două înghețate, patru-cinci prăjituri și nu știu cîte porții de alune”. Interesant este, la capitolul Mircea Vulcănescu, un obicei absolut negermanic: „Cînd ținea prelegeri la Fundație sau la Dalles, deși i se atrăgea atenția că n-ar trebui să depășească ora, vorbea pe dimensiunea lui. N-avea omul simțul timpului limitat”. În sfîrșit, de notat apariția lui Alexandru Davila, paralizat în urma atentatului (vezi p. 160).

Ceață și precizie

Atent la nuanțe, foarte atent să nu atenteze în vreun fel la rezonul memoriei celor evocați, cuminte și precaut, Arșavir mai „scapă” cîte-un „porumbel” picant de genul: „viziunea sa de coșmar deșucheat stranie și răscolitoare” (la Emil Botta), cîte-un vîrf de lance precum reliefarea aliajului de ambiție, orgoliu, vanitate și... smerenie, la Mircea Eliade, sau a naturii demonizate (la V. Pârvan), unde excesul de tragism și scepticismul retează inevitabil „luminosul răspunsurilor”. Precis este și verdictul pus operei lui Mihail Sebastian: „Totul se realizează pe o linie de relativ echilibru, de sobru sentimentalism, de un anume spirit de finețe și ironie”. Nimic „nu e excepțional”, totul „e frumos, totul e drăguț, e ingenios, e inteligent, cuvînt ce mi se pare caracterizant pentru spiritul creator al lui Mihail Sebastian. Ceea ce nu e puțin lucru” (a se remarca prelungitul balans al *ironiei tandre* între impulsul laudativ și cenzura bunului-simț).

Același dozaj rafinat se întîlnește în ceea ce se cheamă „arta portretului”, unde s-ar putea cita mult din „Mircea Eliade în tinerețe” (p. 48), „Viața și opera lui Aram Frenkian” (p. 77), „Ionatan X. Uranus” (Mihail Avramescu, p. 83) sau „Călugărul Sandu Tudor mort la Aiud” (p. 141).

Dar pe cît de mult atrage precizia cu care sînt lucrate detaliile, pe atît de mult deconcentrează discreția (modestia?) ce continuă să învăluie perioadele 1940, 1950-1965 din viața autorului. Comic e faptul că, aici, sînt cuprinse două texte cam cu același subiect (închisorile), scrise însă ca răspuns la două apeluri diferite: într-unul („Despre unele pătimiri ale pușcăriașilor politici”), Arșavir se deghizează în personajul Alexandru Nazarie, pentru ca în următorul („Cîteva amintiri de la

Jilava, Aiud și Capul Midia”), aceleași date să apară sub pana persoanei întâi. Oricum însă, paginile acestea (împreună cu „Procesul Noica și Pillat”, cu toată pompa unui proces moscovit, de unde se desprind – între altele cunoscute – figurile, mai puțin cunoscute, ale unor *acuzatori* precum Radu Popescu și Cyril Economu) sînt cea mai elocventă dovadă pentru *noblețea sufletească* a lui Arșavir. Cît despre ultimele rînduri ale cărții, ce să mai zicem: „Înclin să cred că nouă nu ne rămîne altceva mai bun de făcut decît să ne rugăm pentru fratele Constantin Noica și să preamărim pe credinciosul Dinu Pillat...”.

La urma urmei, mai știi?, are și ceața rostul ei. Cum scria Jeni în *Jurnal*, la 13 februarie 1941 (Haig fusese arestat de două săptămîni, după Rebelliune): „Sînt evenimente și frămîntări care nu mă interesează. Dacă n-ar fi Haig la mijloc m-ar dura în coate. Sînt zvîrcoleli împotriva cărora sînt imunizată de imensa mea tristețe și blestemata asta de luciditate”.

22, nr. 19/8-14 mai 1996

Triumful resemnării

Alice Voinescu, *Jurnal*, ediție de Maria Ana Murnu, prefață de Alexandru Paleologu, Editura Albatros, 1997, 882 pagini

O situare delicată

Cu toate că, fie ele timide și sporadice, ocaziile editoriale și comemorative nu au lipsit, numele lui Alice Voinescu (10 februarie 1885 – 4 iunie 1961) a rămas de zeci de ani în seiful istoriei culturii, într-o cvasiexclusivitate pentru inițiați. Desigur, marele moment al postumității autoarei în ceaușism (după câteva gesturi notabile, dar mai mult simbolice, precum Rotonda din 13 iunie 1975 de la Muzeul Literaturii, sau nr. 12/1979 al revistei *Ramuri*) a fost ediția îngrijită și prefațată în 1983 de Dan Grigorescu la editura Eminescu (*Întâlnire cu eroi din literatură și teatru*), în seria „Thalia”, coordonată de Valeriu Râpeanu (lector Doina Uricariu). Momentul ar fi putut să fie decisiv pentru reimpunerea acestei personalități profund înrădăcinate în *moralitatea actului estetic*, într-un prezent ofilit, barbarizat de dictatură și orfan spiritualmente.

Nu a fost așa. Ediția din 1983 a readus un nume de istorie literară, nu și o forță de remodelare spirituală. Au fremătat, bineînțeles, teatrologii, s-au bucurat „universalistii”, au exultat foștii studenți și prietenii congeneri, au jubilat francofilii, însă – în lipsa farmecului *exercitat pe viu* al profesoarei – interpretările ei de înalt didacticism și sinceră ardoare erau (și sînt) văduvite de chiar forța lor esențială de convingere. Fiindcă Alice Voinescu a scris în primul rînd pentru tineret, dintr-o acută convingere, vocație și datorie profesorală. A fost o natură profund catalitică, adică benefic-mijlocitoare întru trăirea artistică la cote semi-religioase. „De cînd, în ultimul timp, impulsunea nestăpînită pentru un nou ideal de viață dezorientează conștiința tineretului nostru – scria

Alice Voinescu în prefața monografiei *Montaigne* din 1936 -, tot mai des mă cerceta dorința de a vorbi unei generațiuni ce-și căuta o călăuză, despre acest mare prieten cumpătat și luminat."

Astfel încît cărțile ei (*Montaigne*, 1936, *Aspecte din teatrul contemporan*, 1941, *Eschil*, 1946, dincolo de contribuțiile la volumul al III-lea din *Istoria filozofiei moderne*, de licența cu Titu Maiorescu în 1908 și de doctoratul în filozofie de la Sorbona, *Kant și Școala de la Marburg*, 1913) coincid prea puțin cu ținta lor originară și aproape obsesiv urmărită: *educația sufletului tînăr*. Vom reveni, de altfel, la acest lucru cînd va veni vorba de *temperamentul pedagogic* al lui Alice Voinescu, în paralel cu figura lui Nae Ionescu.

Din această perspectivă, adevărata ei resituare a început după 1990, mai precis în 1994, o dată cu ediția *Scrisori către fiul și fiica mea*, îngrijită de Maria Ana Murnu. Dacă gestul editorial din 1983 a recuplat la prezent doxa autoarei, ediția de la Dacia deschidea marea poartă către intimitatea *finței morale* a acesteia. Și către *personajul* Alice Voinescu.

Scrise între 1949 și 1958, în anii de prigoană, însă gîndite, în linii mari, după cum ne arată *Jurnalul*, încă din anii '40, *Scrisorile* au împins imediat în plan secund *bibliografia* autoarei. Lasă că și unele articole sau conferințe radio ce rotunjeau sumarul aveau o valoare memorialistică, deci accentuat subiectivă („Amintiri despre abația de la Pontigny”, „Primul congres de morală socială”), sau o valoare capitală pentru înțelegerea echilibrului politic și etic fundamental pe care s-a întemeiat Alice Voinescu, însă fapt este că nici ediția din 1994 nu a avut darul să o propulseze printre maeștrii spirituali cu care au a se confrunta noile noastre generații. Pe lîngă puterea de șoc intelectual și moral a lui Noica, Țuțea și Cioran, *Scrisorile* lui Alice Voinescu nu puteau să însemne prea mult din unghiul propriei exemplarități. Acum însă, o dată cu apariția acestui *Jurnal* de-o forță și o cuprindere de-a dreptul copleșitoare, respectiva ierarhie se va tulbura, cred, în modul cel mai profitabil.

Sebastian pe ambele maluri

În plus, venind la puțină vreme după *Jurnalul* lui Mihail Sebastian, *Jurnalul* lui Alice Voinescu umple și celălalt talger al balanței, ca să zic așa. Mărturia lui Sebastian se oprea la barbaria Dreptei și sfîrșea în

iarna lui 1944, în dezgust față de jalnicul oportunism al comuniștilor de ultimă oră. Mărturia lui Alice Voinescu (cele 32 de caiete cuprind perioada septembrie 1929 – mai 1961) depliază cealaltă jumătate a sferei sau, altfel spus, face pod peste ambele maluri ale aceleiași ape negre: ea se înfioară în anii treizeci de furia legionarismului, dar devine victima barbariei comuniste a anilor cincizeci. Notațiile ei din 1948 în 1953 și, firește, din 1956 în 1960 pun în fața terorii legionare oglinda terorii comuniste. Din unghiul similitudinilor, lectura în paralel a celor două jurnale produce înfiorare.

Așa cum Sebastian înregistra săptămână după săptămână câte o măsură – atroce sau ridicolă – antievreiască, Alice Voinescu înregistrează evenimentele – atroce sau ridicole – ale legiurii comuniste, sovietizante: în ianuarie 1948, Alice Voinescu este demisă de la Conservatorul de Teatru din pricina, între multe altele, a poziției sale față de abdicarea forțată a Regelui; în februarie este dată afară și de la Școala Socială, apoi notează demiterea lui Pătrășcanu („dispar ultimii reprezentanți ai unui sentiment patriotic”); în iulie se face război cu statuile („după ce au dat jos cu tancurile statuia regelui Carol, au distrus-o și pe aceea a lui Brătianu. Am crezut că mă lovește damblaua când am văzut soclul gol și sfărâmat”); în martie 1949, „izgonirea proprietarilor din conace s-a făcut cu o sălbăcie dezolantă (...) bestia turbată a pus stăpînire pe firea românească” ș.a.m.d.

Lecturile în oglindă și puzderia lor de sensuri: „A fost asasinat Armand Călinescu! Am simțit o furie și o ură împotriva asasinilor și a tuturor legionarilor, încît i-aș fi desființat ca pe muște. Trădători de țară, imbecili furioși, mîrșavi tîmpiți, fără creier și fără altă simțire decît una de partid” (22 sept. 1939).

Și în iulie 1955: „Vestea morții lui Gheorghe Brătianu, a lui Tașcă, prezumția dispariției altor prieteni bătrîni e foarte dureroasă. Moartea lui Gheorghe Brătianu ne lovește crunt; era o mare nădejde a Istoriei noastre”.

De altfel, chiar Alice Voinescu ajunge, împreună cu evoluția concretă a evenimentelor, să citească în oglindă *sarabanda exceselor* de la 1940 cu cele de la 1950: „Oamenii simpli încep să judece și se reculeg, văd și ei că la noi nu are rost comunismul. Mahalaua tot mai conștientă, opinia tot mai precisă, dar mă tem că se creează un antisemitism masiv, de data asta și-o fac evreei singuri! Vorbii cu Vianu. E un om colosal de elegant și bun. Un om pe care cultura l-a umanizat definitiv. Rareori unul de

calitatea lui: spiritualitatea Israelului în plin cu toată generozitatea creștină” (17 febr. 1945).

Și la 29 nov. 1947: „Schimbările în ministere, reforma judiciară, schimbarea la Banca Națională și la Finanțe, strângerea excesivă a șuruburilor sînt semne că și la noi se joacă disperat. Pînă și oamenii lor, cei civilizați, sînt dați la o parte. Nu mai comandă decît evreii, direct agenți ai Moscovei. Ce am auzit eu la Fundațiile Regale a fost simptomatic. (...) Așa au procedat și legionarii și le-a fost fatal. Și doar aveau și ei protectorii lor în țară. Și doar dreptatea și mila lui Dumnezeu nu doarme”. Iată numai două citate, de legitimă duritate, prin care se poate începe scrierea la modul cel mai pur omenesc a istoriei barbariei comune prin care, vorba lui Alexandru George, bolșevismul verde și cel roșu au înecat orice încercare a căii de mijloc. Adică tocmai calea proprie categoriei umane din care face parte Alice Voinescu.

Dar, în dorința de a da greutate verdictului, am anticipat exagerat lucrurile. Să revenim așadar la omul Alice.

Cultura, echilibrul, duhovnicia

Aceștia ar fi termenii ce formează trepidul personalității în cazul de față.

„Era – spune Alexandru Paleologu despre Alice Voinescu – o ființă pentru care viața fără cultură nu e viață, iar cultura fără viață nu e cultură.” „Nu pot să înfloresc – scrie Alice Voinescu la 8 mai 1945 – decît într-un climat de umanitate blîndă. Lipsa de măsură, instinctualul, pornirile brutale și răutatea voită sau nevoită mă deprimă pînă la dorința de a pieri. În fond, sînt o inadapdată în această țară pe care o iubesc din toată ființa mea.”

Dar nu de o acumulare culturală la modul narcisist este vorba aici, cît despre *transmiterea* culturii ca har și etos. Alice Voinescu avea, spune Alexandru Paleologu (după cum spun toți cei care i-au stat în preajmă, de la soții Maria și Ion Lucian Murnu la Mircea Șeptilici, de la Aurora și Mihai Nasta la Geo Bogza, Cella Delavrancea, Șerban Cioculescu etc. etc.), „o rară vocație de confidentă”. Într-adevăr, observa Alice Voinescu la 15 febr. 1958, „sînt o oglindă bună care nu schimonosește chipurile oamenilor, sînt un ecou, poate, în care omul își găsește cuvîntul lui puțin limpezit, puțin înălțat. Darul ăsta îl am”. Trăirea fiecărei zile în funcție de celălalt, adică de întîlnirile cu studenții, de

vizitele prietenilor sau de confidențele primite și sfaturile date, este la Alice Voinescu una dintre constantele *Jurnalului* și, de fapt, ale permanenței dăruirii de sine.

Iar pedagogia, maieutica emoțională, cazuistica sentimentală și conduita elaborată cu sens pilduitor au nevoie de echilibru, de comprehensiune înțeleaptă, de armonie a contrariilor în ființa confesorului. Chiar în acest punct rezidă cea dintâi mare surpriză oferită de *Jurnal*, în revelarea *marilor neliniști*, toată viața bine ascunse îndărătul iluzoriei împăcări. Figura doamnei de salon frecventînd Curtea Regală și aristocratele colocvii de la Pontigny își dezvăluie zonele de penumbră senzuală, cu priză la irațional și păgînitare greacă: „Trebuie să cultivi și iraționalul din tine” (27 dec. 1929); „Aș fi în stare să fac o cură de sensualism acut – să mănînc, să beau, să dansz – de ce n-am curajul să scriu și alte verbe, cele esențiale, în cazul meu?” (22 febr. 1939); „De ce nu mă călugăresc? N-am nici un respect pentru călugărițele noastre, iar catolică nu doresc să mă fac” (15 febr. 1941); „Dar totul se revoltă în mine împotriva metodei care strivește elanul” (30 aug. 1942); „Întotdeauna a fost în mine tendința de a împăca viața trupului cu cea a spiritului și dintre gînditori m-au atras mai mult cei care le-au împăcat: Montaigne, Shakespeare, Goethe. Fără îndoială sînt urme adînci de păgînism elin în mine și admirația pentru Gide e din același izvor” (24 dec. 1952).

În spatele măștii doctorale, al apetitului aristocratic, al erudiției și finului snobism, palpită neliniștea eului neîmplinit carnal, care se consideră eșuat social și ratat profesional, după cum se aud chemările tulburi ale unui subconștient amestecat: „Am făcut în gînd băi de mare care mi-au exaltat trupul, am re trăit în gînd senzația valurilor pînă la halucinație, am comis iar «adulterul cu marea» și am ieșit oloagă din aceste băi de senzualitate imaginativă. Mi-am păstrat trupul curat, dar l-am aprins pe dinăuntru” (31 aug. 1950, avea 65 de ani!).

În plus, „e în mine un fond care e strîns legat de țărani. Poenarii? Pesemne”, notează Alice Voinescu la 11 apr. 1957, evocîndu-și linia maternă (Massinca Poenaru, descendentă a pașoptistului Petrache Poenaru). Vocația rînduiei așadar, împletită cu neastîmpărul elin patern, al avocatului cu doctorat la Paris, Sterie Steriadi. „Asprimea neamului lui Stello mă îngrijorează”, scrie Alice despre soțul ei la 11 iun. 1937 (se căsătorise cu avocatul Stelian Voinescu în 1915); „Nu am afinități profunde cu acești oameni pe care totuși îi iubesc. Sînt prea duri. Mai curînd rasa. Le lipsește sîngele grec”. Aliajul de bun conservatism

„țărănesc” și liberalism sincronizant face în chip aparte pilduitor *Jurnalul* lui Alice Voinescu pentru ceasul nostru de azi. Iată de ce cartea nu se poate expedia într-o simplă consemnare.

Parantezele unui destin

Avem a desluși morala fabulei : împlinirea prin eșec, temă comună unei întregi generații, sau triumful resemnării, cum apare eșecul în memorialistica dezvăluită acum. Deocamdată vom încheia cu două citate ce se propun ca parantezele acestui destin.

„Ce nevoie nebună de fericire în mine”, exclamă Alice Voinescu la 16 febr. 1930 (își începe jurnalul în 1929, la 44 de ani, la îndemnul lui Roger Martin du Gard). „Dacă aș fi bogată zilele astea, aș împărți tot. Cum nu-mi am decît sufletul, îl dăruiesc, îl dăruiesc cu frenezie. Aș vrea să fiu nevăzută, să pătrund în inimi, să le încălzesc, să le scutur, să fac să vibreze în ele acel sunet infinit pe care toate trebuie că îl poartă în ele.”

Iar dincolo, pe malul suferinței, la 2 dec. 1952, după aproape doi ani de închisoare : „Cu ce m-am ales acolo la Ghencea? Cu o nevoie frenetică de a ieși din sîrma ghimpată, de a scoate pe toată lumea din închisoare, de a desființa închisorile – toate închisorile din lume – chiar pentru criminali. Nu mai pot suferi simțămîntul că sînt oameni închiși și torturați de oameni! Chiar dacă aș ști precis cine e cel care m-a trimis pe mine în închisoare și lagăr, nu mi-aș cere revanșa. Este ceva atît de greu de suferit, încît nu o doresc nici dușmanului meu. Nu mai vreau închisori și coercițiuni, vreau oameni în libertate, creșcuți spre a fi liberi cu adevărat. Căci ce puțini am întîlnit în libertate”.

Să recitim cele două citate, despărțite de aproape un sfert de secol. Aceeași incredibilă generozitate, ai zice că și aceeași fervoare iluminată, dar cîtă oroare și cîtă tristețe la mijloc! Vom vedea cîtă dreptate stă în afirmația : „Atîta ratare mă face să cred că am fost totuși o stofă bună”.

De la un capăt la altul

Nu e nevoie să gîndești prea mult la polaritățile de-a dreptul amețitoare care i-au fost hărăzite acestui destin, ca să-ți dai seama de ce va să zică *blestemul istoriei*. Alice Voinescu își ia în 1913 doctoratul în litere și filozofie la Sorbona, pentru ca în iulie 1955 să noteze fericită că tovarășii de la ESPLA îi „încredințează”... verificarea unei traduceri! Cea care frecventa între 1925 și 1939 decadele de la Pontigny, unde dialoga ca în familie cu Gide, Roger Martin du Gard, Charles du Bos, Claudel, Mauriac, Curtius și atîția alții, pentru o Europă a spiritului, ajunge în martie 1950 să noteze, înfiorată de bucurie, „gestul doamnei Păunescu de a-mi trimite o portocală”! Familiara castelelor de la Peleş, Balcic sau Bran, unde regina Maria patrona Asociația Creștină a Femeilor, prietena domniței Ileana, autoarea atît de prețuită în anii '40 la Fundațiile Regale ș.a.m.d. ajunge să noteze în februarie 1951: „O găină a fost un eveniment în familie, este dezolant! Mă lovesc de tot soiul de mici jigniri, ca ne-sculatul în picioare al fostei domesticități, tratarea ca de la egal la egal, obligația de a trăi pe același culoar cu ei”. Iar în decembrie 1952: „Pînă nu voi primi pensia, mă chinuie gîndurile noaptea și ziua. Iată bugetul: 100 lei chiria și serviciul, 24 lapte prins, 20 lei pîinea, 30 lei cartofi... etc.” (vezi p. 635).

Împingînd masochismul și mai departe, am putea face la iuțeală zece colaje cu extrase „dinainte și după 1947”, pentru a sublinia neîmplinirea acestui destin din rațiuni istorice. Iată numai un exemplu: Veneția, sept. 1930: „Lunecarea fără nici un alt zgomot decît cel al vislei care scotea din apă doar un foșnet, misterul canalelor strîmte din care pîndea trecutul veacurilor. Semăna a liberare din spațiu și timp și semăna a singurătate fără leac”; „În mine, simt bine, trăiește păgînul grec, îndrăgostit de frumusețe. Mai sînt necesare amputări în mine, pentru a aparține cu adevărat lui Cristos” (iun. 1941). Gide către Alice Voinescu, în iunie 1949: „Jubită îndepărtată și atît de prezentă prietenă (...) Toți prietenii noștri din Franța (cei care sînt în viață) sînt sănătoși și nu vă uită. Vă rog să fiți încredințată că nu este un altul mai dureros atent ca foarte fidelul vostru André Gide” (din ediția *Scrisori către fiul și fiica mea*, p. 187). Apoi, în domiciliul forțat, la Costești: „Femeile mă opresc să-mi vorbească, să-mi ceară explicații și sfaturi medicale. Majoritatea știrbe. Toată lumea la treierat. Coana Profira toarce în

bucătărie. Aseară am aflat că e Securitate în Costești. Constat că e în mine încă frica ce mi-a inspirat-o această «breaslă». Ei m-au învățat frica” (10 aug. 1953). Și, în fine, în sept. 1960: „Mă privesc în oglindă: o schimă slabă, scheletică și bătrână. Îmi e urît de mine, dar trebuie să mă suport. Lume necăjită și totuși natura imperturbabil de frumoasă. Azi m-aș plimba la lacuri dacă ar fi vreun automobil la dispoziția mea (...) Evenimentele mondiale sînt colosale, se schimbă lumea; mă rog lui Dumnezeu să ne inspire pe toți la ONU. «Vie împărăția ta»! Împărăția păcii și a Binevoirii”.

„Știi că viața mea este un eșec”

Așa scrie Alice Voinescu la 28 ian. 1930. Avea 45 de ani. Vreau să spun că, în măsura în care istoria i-a fost darnică în nefericiri, și *morbil destrămării* a lucrat de timpuriu înăuntrul ființei sale. „Știu că nu voi lăsa decît amintirea unui gest grațios, asta e totul”, notează ea în iulie, același an. „Am murit subiectiv”, cade verdictul în sept. 1931. „Mi-am irosit viața într-un idealism învățat pe dinafară.” (mart. 1942) Și peste o lună: „Respinsă de Dumnezeu, o ratată, nedemnă de viață și de moarte care duce la viață veșnică! Nimic, bună de nimic, o trestie uscată, fără rod! Femeie sterilă! Blestem care marchează o viață. Ce păcate strămoșești ispășesc?”. În sfîrșit, în februarie 1951: „Eu nu creez frumusețe, totul este intelect. Nu e grație în mine. Mă detest. Și totuși sînt iubită. De ce? Pentru că sînt dezarmată: copil, biet copil. Viață irosită. Cum aș vrea acum să fiu într-o țară liberă, să fiu bogată, sănătoasă, utilă, să mă bucur de obligația și de frumusețea vieții și să-i ajut pe toți să se bucure”.

De fapt, pe cîte trasee se poate ajunge în miezul acestui *Jurnal*? Un traseu ar fi, cum spuneam, blestemul istoriei. Altul este firul acelei *fatalități interioare* ce generează conștiința „mortii subiective” încă de la 45 de ani și trăirea exclusiv prin ricoșeu, prin ipostazierea în ceilalți („Oameni care trăiesc. Eu parcă vegetez, trăiesc prin reflexul altora. Mă pîndesc pe dinăuntru să mă văd trăind, parcă m-am ascuns. Nu sînt decît o așteptare, un gol. Ce aștept?”, iun. 1938). O a treia lectură ar putea prefera *Jurnalul ca romanul unui mariaj condamnat*, cartea unei mari ratări matrimoniale și materne. Avocatul Stelian Voinescu (Stello), cu care Alice Steriadi se mărită în 1915 și care moare în 1940, a fost,

succesiv, crucea, calvarul acestei femei („Îmi căutam călăul. Să fii hărăzit să fii chinul specific al cuiva!”), scrie „victima” în martie 1937), dar și – după moarte – *confidentul* acesteia, în ultimii douăzeci de ani de viață.

Tribulațiile amoroase ale șarmantului bărbat de salon, un „bărbat deosebit de inteligent, spiritual, distins, foarte cultivat”, cum afirmă Al. Paleologu, dar „șuetar și chefliu ; i-a făcut multe zile fripte”, ocupă destule contexte în carte. Vulgaritățile sale (p. 19), umilintele sistematice („Stello s-a detașat de mine fizicește. O iubește pe Jeanna C.”; „Iar o decepție cu Stello, nu doar că m-a trădat pentru L. Stef., dar ne-a trădat pe amândouă” etc.) se vor transforma – grație uluitoarei capacități a autoarei de a întoarce negativul în experiență pozitivă – nu doar în teme existențial, ci chiar în iluminare, în suferință purificatoare. Toate acestea o proiectează pe Alice Voinescu într-un personaj holbanian, așa zice, numai în aparență desuet, melodramatic („înțeleg pe Juliette Drouet”, scrie ea în sept. 1941); în fapt, distanța tot mai mare dintre vocație și aspirații, dintre virtualități și ne-închegarea finală, ca și mulțimea monologurilor pe tema eșecului fac din acest *Jurnal* un miniroman de idei, pe teme afective.

Al patrulea traseu

Însă cel mai generos traseu de lectură a *Jurnalului* este marcat de puzderia de reflexe ale istoriei. Cum scriam aici săptămîna trecută, faptul că Alice Voinescu duce notațiile din 1929 pînă în 1961 o face să cutureiere ambele maluri ale extremismului politic, legionarismul și comunismul. „Moartea lui I.G. Duca m-a consternat (...) durerea e mult mai ascuțită cînd mă gîndesc la tineretul nostru rătăcit.” (2 ian. 1934) „Iar țipă legionarii. Ce vor? Nici ei nu știu bine. În fond e izbucnirea unei nemulțumiri, e ceva care fierbe în toată omenirea. Ce vrem? Am pierdut sensul vieții. E în joc creștinismul.” (23 ian. 1941)

De cealaltă parte: „E o crimă ce s-a făcut cu tineretul atîtor țări, fanatizat, nărozit și după toate împins către crimă și bolșevism, fără voia lui”, nov. 1942. „Tipul comunist nu se potrivește la noi, ci este, cu ochi și sprîncene, creație evreiască. Sper pentru evrei că se vor mai potoli de a face ei creșterea românilor. Eu cred că o vor face, căci au fler.” (mai 1945) „Pe ruși îi înțeleg în nevoia de a-și construi ziduri

apărătoare. Fac din noi tranșee de luptă. Am convingerea că nici nu-i mai interesăm ca material uman de convertit. Ne disprețuiesc din pricina oamenilor cu care lucrează: ariviști, profitori și fricoși.” (nov. 1947) „Azi mă căiesc de a fi preferat să lucrez pentru ai mei decât să fi urmat chemarea dascălilor din străinătate. Azi, când văd cine conduce neamul nostru, blestem ceasul în care n-am plecat de aici.” (dec. 1948)

Moartea monseniorului Vladimir Ghica (p. 548), noblețea incredibilă cu care, în nov. 1952, se notează simplu: „Nu vreau să mă gândesc la cele 19 luni trecute în închisoare”, oroarea de coerciție și teroare cu care s-a făcut colectivizarea (pp. 504, 649), moartea lui Ionel Teodoreanu (p. 697), revoluția din Ungaria („Ce se întâmplă în Ungaria mă umple de respect. Mă simt smerită ca româncă. Dar și noi am suferit cumplit. Acțiunea noastră e durerea și răbdarea. Știu că străinii ne subestimează și ne disprețuiesc chiar. Dar ce le pasă lor! Vor să aibă un spectacol nobil, frumos fiindcă pe ei nu-i doare”, oct. 1956), consemnarea semnelor de firavă normalizare (Piccolo Teatro și Baletul american în turneu la București, p. 830 ș.u., în 1960) – sînt numai cîteva dintre contextele care, cum spuneam, umplu celălalt talger al balanței, în contrapondere – anii '50 – de semnificații cu anii '30 ai lui Mihail Sebastian.

Și dacă tot am ajuns la Sebastian, să notăm reacțiile lui Alice Voinescu la fascinația exercitată de Nae Ionescu asupra Generației '27 („Ca om, mi-a fost simpatic, ca dascăl a fost o primejdie. I-a învățat să trăiască «tragic». A «trăi tragic» e a trăi conștient, nici mai mult, nici mai puțin”; „Trebuie să fi fost fatal omul ăsta pentru firi de calitate. Tot mai mult înțeleg influența nefastă asupra tineretului, scos din fîgașul realității pămîntești și trezit pentru destine suprapămîntești. Deosebirea între asceza credinței creștine și chinul intim al lui și al celor pe care i-a crescut cu gustul pentru acest chin e că credinciosul se odihnește în dragoste de suferința sa tragică, iar acești orgolioși nu parvin să iasă din vârtejul în care se întrețin: mor pe propria lor roată”; „Păcat că s-a adresat unei generații primare, primitive, sau că era diabolic”, pp. 361, 365, 441), reacțiile la problema evreiască, fie obiectiv-moderate („e dureros să vezi români de treabă păstrînd în adîncul lor ranchiuna contra evreilor (...) se explică, mai ales la moldoveni, prin abuzurile evreilor, foarte numeroși acolo...”, p. 415), fie umorale (vezi p. 152, despre Lucia Demetrius, „fond rasial puternic, tristețe acră – nu românească,

inteligentă ascuțită, dar totul deviat de o ambiție de rasă lezată”). Și tot în context, admiratorii lui Noica vor avea la pp. 166, 174, 310, 313, 359 tot atâtea prilejuri de reflecție.

De lume și România

Cu părere de rău (un al treilea episod al cronicii ar fi fost o obrăznicie) voi sări peste o mulțime de figuri, scene și idei care ar fi meritat mult mai mult decât simpla semnalare: rivalitatea cu Yvonne Wright în conducerea grupului de la Oxford în România (pp. 83, 103, 127); vizita acasă la N. Iorga (p. 78); reacția de exasperare provocată de piesele lui Eugen Ionescu, în sept. 1958 (p. 806); un Goga simpatizat (pp. 27, 117), ca și Tilică Ioanid (p. 10); relațiile despre George Enescu de la pp. 335 și 717, cele despre Gala Galaction, duhovnicul autoarei (pp. 496, 511), ori cele despre Lucia S. Bulandra, „realmente o cocoană mare” în iunie 1941, dar „o veche lichea” în martie 1949; Elena Văcărescu (p. 80), Cella Delavrancea (p. 386), Alexandru Paleologu, zis Puf (pp. 389, 816); paginile dedicate vizitelor la nonagenarul Simion Mehedinți (pp. 775, 805); refuzul trecerii la catolicism („insinuările acestea catolice îmi sînt pur și simplu antipatice. Îți mulțumesc, Doamne, că m-ai făcut ortodoxă”, p. 246, vezi și pp. 249, 350); gesturile de tandrețe ale lui Geo Bogza (p. 793), debutul scenic al unor Liviu Ciulei, Clody Berthola sau Florin Piersic (p. 798) ș.a.m.d.

Meditația pe tema destinului României ar merita ea însăși un articol special, fiindcă Alice Voinescu a avut chemare pentru diplomație, pentru instruirea vlăstarelor regale și chiar pentru politică, măcar cultural, dacă nu la modul propriu. „Am constatat că sînt foarte sensibilă la tot ce atinge demnitatea țării mele”, scrie ea la 27 iul. 1930. Fie că visează la ziua în care mahalaua bucureșteană se va occidentaliza (p. 13) sau la o catifelată, dibace ghidonare a francmasoneriei („ei pot urzi firele supranaționale, fără pericol național. Noi să-i ajutăm, dar mi s-ar părea o crimă față de țara noastră să primesc ordine de lucru din afară”, p. 122), fie că laudă „influența Apusului” la ardeleni (vizavi de „superficialitatea și mahalagismul” din sud, p. 251), că deplînge „incongruența și lipsa de realism a românilor” (p. 187) ori „străvechea racilă românească de a trage la străini, din dușmănie pentru ai tăi” (p. 440), Alice Voinescu vibrează la fiecare act (anti-)național. Însă, atenție, o face tocmai cu

gîndul la Statele Unite ale Europei (reflex de Pontigny, dar nu numai) : „Mă simt foarte romîncă, dar din teapa celor din trecut, omenoși și modești și doritori de o Europă mai reală, mai unită, o aștept această Europă fără pașapoarte, aceeași monedă, colaborare cinstită între neamuri suverane la ele acasă. O Europă creștină” (29 aug. 1944).

Numai de la această altitudine vom înțelege exact, la o francofilă, „asentimentul total cu Anglia” din iulie 1940, dar și previziunile corecte de genul : „Dacă învinge Anglia, ne dă în sfera de influență rusească” (11 dec. 1941, vezi și p. 438) sau : „Nimic nu mă face să renunț la ideea că, dacă Franța ar colabora cu Germania, pacea s-ar instala în Europa” (5 oct. 1941). Ca și furia anti-Roosevelt din ian. 1957, sau amarul unui verdict din nov. 1949 : „Nu mai cred în salvarea neamului nostru, fiindcă nu prezintă interes pentru Occident”.

Necită, necită și ocolită sistematic pînă acum, Alice Voinescu se răzbună cu asupra de măsură. Se pare că, la noi, numai destinele frînte devin exemplare.

22, nr. 4, 5/27 ian.-9 febr. 1998

Adeverirea unui mit

Mihail Sebastian, *Jurnal. 1935-1944*, text îngrijit
de Gabriela Omăt, prefață și note
de Leon Volovici, Editura Humanitas, 1996, 562 pagini

De două... zeci de ani

Nu cunosc în ce măsură ideea existenței și publicării *Jurnalului* lui Mihail Sebastian a preocupat scriitorimea bucureșteană a anilor '50-'70, dar știu sigur că, de la tulburătoarele pagini prefațate de Nicolae Manolescu în nr. 2/1976 al revistei *Manuscriptum*, această carte a căpătat în ochii așteptărilor noastre pur și simplu proporții de mit. Fragmentele - accentuat literaturizate, în moda gidiano-autenticistă a momentului - tipărite de autor în *Cuvîntul* (1929), *Azi* (1933), cele apărute în octombrie 1945 în *Revista Fundațiilor Regale*, la câteva luni după moartea autorului, prin grija - crede Leon Volovici - lui Al. Rosetti, și chiar paginile cuprinse de Vicu Mîndra în ediția de *Opere alese* - M. Sebastian, din 1962, nu au putut rivaliza nici pe departe, ca ecou în conștiința literară, cu extrasele din *Manuscriptum*. Acolo, Mircea Eliade legionariza orbește, în spiritul anilor 1934-1941, iar studentul Gogu Rădulescu (înaltul demnitar comunist de mai târziu) era bătut cu funia udă de studenți gardiști în căminul mediciniștilor de pe cheiul Dîmboviței.

Cel puțin de atunci, *Jurnalul* lui Mihail Sebastian s-a înscris în mintea celor atrași de farmecul sulfuros al Generației '27 ca un document extraordinar, nu atât al autorului, cât al epocii în sine, drept mărturia cea mai vie și, poate, mai fidelă - chit că adesea controversabilă și, oricum, imperios supusă nuanțării contextuale - asupra opțiunilor politice antinomice (roșu/verde) ale generației „Criterion”. Ba chiar

îndrăznesc să spun că, dacă nu public, în orice caz la nivelul vieții literare „din subterană” (bîrfa, șuetele, cotloanele obștii, lumea telefonică ș.a.m.d.), publicarea acelor pagini din *Manuscriptum* a reeditat – în chip specific, desigur – scandalul romanului *De două mii de ani*.

Naționaliștii, aflați în ofensivă la acea dată, au văzut în apariția din *Manuscriptum* o contraofensivă a stîngii europenizante, un atac al partidei liberale-Gogu Rădulescu. Unele cercuri evreiești de esență sionistă condamnau readucerea în prim-plan a renegatului Sebastian, atît de înfocatul admirator al antisemitului Nae Ionescu, eseistul fascinat de personalitatea lui Mircea Eliade, „trădătorul cauzei” ș.a.m.d., deși, pe de altă parte, se bucurau de resuscitarea, fie și numai în lumea literară, a cauzei respective. Alte cercuri evreiești, de orientare asimilistă, exultau în fața redeschiderii dosarului dreptei românești interbelice, cu toate că, în particular, fascinația lui Sebastian față de tot ce a însemnat pentru scriitor ziarul *Cuvîntul*, din 1927 pînă la uriașul scandal culminat în volumul *Cum am devenit huligan*, însemna o pată de neșters pe obrazul etnic. Una echivalentă, dacă vrem, cu trecerea lui N. Steinhardt la schimnicia ortodoxă: dacă un gest precum creștinarea lui Savin Bratu nu a mai produs nici un zgomot, dată fiind ca-și-marginalizarea autorului, urmată „oportun” de dispariția fizică a acestuia la cutremurul din 1977, devenirea lui Steinhardt întru monahul Nicolae de la Rohia continuă să fabrice în egală măsură satisfacție și adrenalină în fundamentalismul ambelor tabere. Fiecare parte se consideră cînd trădată, cînd slujită, cu egală îndreptățire!

Cîștigînd din pierdere

Cum să vezi în Sebastian un învingător? Proza lui, în afară de romanul *De două mii de ani*, cu totul altfel inseriabil – respectiv *Orașul cu salcîmi*, *Accidentul*, *Femei* –, stă, oricît de mult am nuanța lucrurile, la umbra verdictului călănescian din *Istoria literaturii*: „sensualism rece, lucid, cultivat cu exactități de geometru. Talentul artistic pare a lipsi, totuși ca prozator scriitorul posedă o ritmică vie și o frază echivocă, de o maliție imperceptibilă”. Definit îndeobște ca „autorul piesei *Steaua fără nume*”, Sebastian nu mai poate face (nici cu *Jocul de-a vacanța* sau *Ultima oră*) săli pline decît, poate, grație vreunei distribuții formidabile.

Și atunci? Să căutăm locul real al lui Sebastian în cultura română doar în... prefața lui Nae Ionescu la *De două mii de ani*? ! ? Ei bine,

tot pierzînd la capitolul estetic, Sebastian a cîștigat sistematic, în istoria ideilor românești, la morală și în plan eseistic. Am mai spus-o, în urmă cu vreo zece ani, cînd am comentat cartea Dorinei Grăsoiu, *M. Sebastian sau ironia unui destin*: registrul ideilor, fie ele „gingașe”, fie agreste, este zona tare a scriitorului, jocul confluențelor, de la Proust la Zarifopol, de la Gide la Mircea Eliade și Anton Holban. Amestec de cronică sobră și eseu sprintar, de rece verdict profesional și sensibilitate asociativă, publicistica lui Sebastian (la *Cuvîntul*, *Rampa*, *Revista Fundațiilor Regale*, *Viața Românească*, *Vremea*, *L'Indépendance Roumaine*, *Azi*, *Reporter*, *Tiparnița literară* etc.) vorbește atrăgător spiritului post-modern, pasionat, acesta, de mixajul genurilor și stilurilor. Din acest unghi, un singur mare rival: Mircea Eliade.

Esențial *ca personaj literar* în cuprinsul Generației '27, unde face figură teribilă, ca „hîrtie de turnesol”, „soluție revelatoare” și „șap ispășitor”, Sebastian își va cuceri definitiv locul în literatura română abia (și numai) o dată cu tipărirea integrală a jurnalisticii sale (vor fi cam șapte volume, primul tom a apărut la Minerva, sub îngrijirea Corneliiei Ștefănescu, în 1994, și cuprinde anii 1926-1928) și după consumarea tuturor efectelor posibile ale *Jurnalului* de acum. Steaua lui Sebastian e în creștere, în paralel cu steaua lui Eliade și Cioran, a lui Noica și Eugen Ionescu, cu toate că unii dintre aceștia... pierd tocmai prin ce cîștigă, adică prin postumul discipolat păgubos, ori prin înrolarea fără voie sub flamuri ce se vor triumfale, dar sînt de mult roase de molii.

Să mizezi totul pe roman și teatru pentru a te vedea reprezentat în postumitate, în primul rînd, prin scandal spiritual și doctrinar, iar în al doilea rînd, prin ceea ce ai considerat a fi un simplu *gagne-pain* efemer (publicistica) și o sumă de fișe pentru o eventuală răzbunare estetică-etică (jurnalul) – iată un destin deloc singular, dar deloc obișnuit. „*Ironia*” acestui destin, cum i-a spus Dorina Grăsoiu, continuă.

Mistere, presupoziii, realități

De ce apare abia acum această carte, scoasă din țară, aflăm acum, încă din 1961 și ajunsă la loc sigur, în Israel? Legenda, așa cum am apucat-o eu, spunea că Benu, fratele scriitorului, refuza cu încăpăținare publicarea (în străinătate, firește, în România comunistă așa ceva fiind de neimaginat) din două motive. Primul: excesul admirativ al tînrului

Sebastian față de Nae Ionescu, pînă în ultima zi de viață a acestuia (să ne amintim șocul pe care îl generase continuarea colaborării lui Sebastian la *Cuvîntul*, după schimbarea de macaz, filolegionară, din noiembrie 1933, a Profesorului; *De două mii de ani* avea să apară în 1934). Și al doilea: criticile aduse atît conducerii comunității evreiești, cît și cercurilor sioniste, pentru unele atitudini din anii războiului, de coabitare umiltoare cu regimul antonescian. Unii erau speriați că familia scriitorului va jumuli textul original, ceea ce – dacă ne uităm la ce-a mai rămas din însemnările lui Carol al II-lea – ar fi fost curată barbarie, condamnînd aproape la inutilitate lectura. Alții incriminau accesul selectiv la text și circulația trunchiată, „pe ochi dulci” a acestuia. (Eu însumi am văzut niște pagini dactilografiate la Ov.S. Crohmălniceanu, după cum am auzit, de la B. Elvin, Z. Ornea sau Radu Cosașu, tot felul de lucruri desprinse cu dichis din *Jurnal*.)

Ce rămîne din toate aceste temeri? Pe cine și de ce mai supără acum notațiile lui Sebastian? Făcînd neapărata mențiune că *mitul* se relevă a fi într-adevăr o *realitate* valorică indiscutabilă (lectura cărții nu conduce nicidecum la tradiționala dezumflare generată de publicarea unui manuscris interzis zeci de ani, ci dimpotrivă), trebuie spus că ambele spaime sînt aproape lipsite de suport.

Întîi, că din fascinația resimțită față de Nae Ionescu la modul cvasivisceral, în anii debutului, aici n-a mai rămas decît atracția față de un personaj demonic, ludic și imprevizibil. Nici vorbă de atracția „victimelor” pentru „călău” ș.a.m.d., de cine știe ce complexe freudiene corectate prin anume teorii ale lui Jung ori de faimoasa „ură de sine” iudaică!

Pentru Nae Ionescu, pictorul sebastianic rezervă exclusiv rama cabotină („combinard, șmecher”), oportunismul politic versatil („da, așa era atunci, a răspuns el imperturbabil. Acum e cu totul altfel. Atunci era un moment spiritual – acum e unul politic”, p. 40), mîngîiat nostalgic în amintire („vechiul meu Nae Ionescu, limbut, abil, copilăros și din cînd în cînd șmecher”, ianuarie 1938). Și totuși: „Este fără îndoială cel mai interesant și mai complex om pe care l-am cunoscut. Asta în ciuda tuturor celor ce s-au întîmplat și se vor mai întîmpla – în stare să mă edifice asupra valorii lui morale, dar nu și să mă dezamăgească în ce privește calitățile lui de inteligență” (iunie 1935). În plus, cînd T. Vianu îi face „într-un sfert de ceas procesul lui Nae, cu extremă violență (nu de vocabular). Îi contestă orice originalitate. Îl

crede un reprezentant al lui Spengler” ș.a.m.d. (14 martie 1936), Sebastian parează exact: „Se poate. Nu știu. Dar e ceva demoniac în Nae – și nu pot crede că omul ăsta poate fi anulat printr-o critică universitară”.

În fine, rîndurile din 16 martie 1940: „Plîns nervos, imposibil de stăpînit, ieri dimineață, intrînd în casa lui Nae Ionescu, două ore după ce a murit. Se duce cu el o întreagă perioadă din viața mea, acum – de abia – definitiv închisă. Ce soartă stranie a avut omul ăsta extraordinar, care moare neîmplinit, nerealizat, învins și – dacă nu mi-ar fi greu s-o spun – ratat. Mi-e afit de drag tocmai pentru că a avut așa de puțin noroc. Ce insolent, ce jignitor mi se pare succesul altora! Șeicaru e sănătos, bogat și triumfător. Manoilescu va fi ministru. Tătărăscu e prim-ministru. Herescu este profesor definitiv și președinte la S.S.R. Corneliu Moldovanu are premiul național de literatură și dă șuete la cafenea. Victor Eftimiu dă recepții... Nae Ionescu moare la 49 de ani, neluat în serios, înfrînt”.

Nimic deplasat, nimic „fanatic” în acest sobru, delicat și precis regret al fostului învățăcel, la moartea mentorului! Cine condamnă sentimentul în numele doctrinei, cine confundă recunoștința cu orbirea și elogiul întemeiat cu encomiastica seacă, acela n-are ce căuta în relațiile Nae Ionescu – Mihail Sebastian.

Cît despre anume, posibile, încordate raporturi ale scriitorului cu comunitatea condusă de Zissu și Filderman, nici o grijă. De altminteri, așa ceva ar fi fost de un absurd atroce în România anilor 1940-1943, cînd măsurile antievreiești nu țineau cont de diferențele de credință, profesie și tactică (poate numai de diferențele sociofinanciare!). Ici și colo cite-o împunsătură, la rabinul Alexandru Șafran predicînd în templu („stupid, pretențios, eseistic, gazetărește, fără adîncime, fără patimă. Dar lumea plîngea – și eu însumi aveam lacrimi în ochi”, 22 sept. 1941), la familia Zissu (p. 408), la spiritul gregar și obraznic al imposturii care se iluzionează că etnicul dă valoare și impunitate non-valorii estetice (1 sept. 1944: „Am asistat dezarmat la constituirea «sindicatului scriitorilor evrei», cu Benador, Călugăru și Dorian în frunte. Figuri necunoscute, nume inexistente – un amestec de rataj disperat, de mediocritate care răbufnește, vechi ambiții, vechi mizerii, toate reînviolate cu obrăznicie, cu ostentație”). Și cite-o indignare – exagerată, zic eu – cum e cea față de spectacolele de revistă date la Barașeum în 1942 („am fost umilit de vulgaritatea textului și a

publicului. E oare posibil ca evrei care au trăit și trăiesc atâtea crâncene tragedii să scrie, să joace, să asculte și să aplaude asemenea mizerii?", p. 444, și din nou, la p. 473, în septembrie același an: „Moartea e lângă noi – și noi avem un teatru evreiesc, cu fete decoltate, cu jazz, cu cuplete, cu bancuri, cu goange. Unde e realitatea? Spectrul trenurilor plecate spre Transnistria mă urmărea mereu”). În sfârșit, de notat neapărat reacția de instinctiv dispreț față de „imbecilitatea îndoctrinită” a comuniștilor de la *România liberă*, în 31 august 1944: la „năvala lui [Alexandru] Graur și a bandei lui, am înțeles că intru într-o redacție terorizată de conformism. Nu, nu. Mai bine scriu piese de teatru”.

Acestea fiind zise, putem intra liniștiți în labirintul cu figuri al *Jurnalului*.

Trei etaje, sau mai ales subsolul ?

Cum bine observă Leon Volovici, partitura *Jurnalului* are trei registre: un jurnal intim, „al stărilor interioare, al experiențelor sentimentale”, un „jurnal de creație” și „jurnalul intelectual și politic”. Acesta din urmă este centrul de greutate al cărții. Nu atât eul în sine reprezintă coeficientul de interes, insolit și atracție, cât imaginea celorlalți, jocul de răsfrîngeri, cu sau fără mască, ale mediului în oglinda povestitorului. În ciuda voinței autorului, *Jurnalul* (plănuit cu autoexpresivitate și autenticitate *literară*) ajunge să capteze preponderent prin *relațiile* psihosociale, prin ceea ce se află *în afara* Personajului-narator.

Este un paradox și e, desigur, o nedreptate ca într-un jurnal să interesezi prin ceea ce notezi despre alții, și nu prin ceea ce deconspiri despre propria-ți ființă. Cîtă lume citește *Jurnalul* lui Mihail Sebastian, în primul rînd pentru Mihail Sebastian? Dar – s-ar putea ricana pe bună dreptate – în ce măsură ne mai preocupă *literatura* lui Mihail Sebastian, ca să fim preocupați, în consecință, de imaginea eului din *Jurnal*? Relația este direct proporțională. Cei mai mulți citesc *Jurnalul* cu dorința de a înțelege „cît mai pe viu” cum s-a petrecut „rino-cerizarea” vîrfurilor spirituale ale Generației '27 (vor fi dezamăgiți profund: procesul, devenirea, nu există; există doar efectele propriu-zise, în deplina lor nuditate). Alții caută în special relația lui Mihail Sebastian cu Nae Ionescu sau cu cercurile evreiești. Cineva mi-a mărturisit că spera să afle aici dovada relațiilor lui Mihail Sebastian cu... Intelligence

Service („că nu degeaba l-au călcat rușii cu camionul ăla în 1945 !”). Altceineva opinează că ar lipsi din *Jurnal* perioada 1930-1935 : „Cum să explici începutul brusc, fără obișnuitele formule incoative, mai ales în cazul cuiva care și-a publicat fragmente de jurnal încă din 1929 ? !”. (De ce și cine să fi distrus caietele cu pricina ?) În sfârșit, la o tarabă cu cărți, vizavi de Spitalul Municipal, am văzut *Jurnalul* lui Mihail Sebastian (exemplarul oferit spre consultare cumpărătorului potențial) canonic și hărățnit, exact la paginile lunii ianuarie 1941, semn că așteptările vizează numaidecât zonele de scandal istoric. N-o fi drept, însă este o realitate.

Și totuși, cuvine-se eului biletul de favoare ! Săptămîna trecută mi-am încheiat pripit articolul : nu cu „labirintul de figuri” vom începe, ci cu însăși imaginea autorului.

„*Superstiția sincerității*”

Un psihanalist grăbit și (cum altfel de nu) reducăționist va decreta fascinația exercitată de „demonicul” Nae Ionescu și tumultuosul Mircea Eliade asupra lui Mihail Sebastian drept indicii ale unui deficit de personalitate. Mai corect, un exces de *anima*, în febrilă căutare de *animus*. Dacă adăugăm atît de adîncă familiarizare a lui Mihail Sebastian cu proza lui Proust, estetizarea melomană a existenței și frecventarea asiduă (în compensație) a literaturii lui Balzac, rezultă un tip feminoid, de mare combustie artistică, un melancolic bovaric și cu accent narcisiac, sorbit de mirajul virilității. „Citesc Balzac”, scrie el în 14 ian. 1943 : „uneori mă irită stilul, anumit sentimentalism melodramatic, anumită grandilocvență – dar pînă la urmă vigoarea creației biruie”. Sau în 30 iul. 1942 : Dreiser, *The Financier*, „puternic, solid, larg”.

Nu ar fi, evident, o viziune fără temei, dar cu siguranță că a ne opri aici ar fi o greșeală. Adevărul e că omul Mihail Sebastian stă bine la mijloc de drum, la mijloc de *animus* și *anima*. Are intuiție, sensibilitate încordată și puseuri melodramatice, dar și logică, impetuoșitate și apetit donjuanic ; citește senzual realitatea, dar o înscrie în tipare de o luciditate fără cruțare. Iar de bovarizat bovarizează în special pe coordonatele creatoare, într-un soi de *virilitate estetică* pentru care „superstiția sincerității”, cum foarte nimerit i-a spus cineva, reprezintă deopotrivă un crez și o patimă.

De exemplu, cîți autori și-ar conferi atît de onest, fie și în *Jurnal*, satisfacția secretă față de un act de cenzură la adresa altcuiva (în speță, un neprieten)? Iată cît de iute și natural (aproape cu candoare infantilă) notează Mihail Sebastian „prima măsură luată de Cacaprostea [Caracostea, n.n.] la Fundație: scoaterea capitolelor privitoare la scriitorii evrei din *Istoria* lui Călinescu, care se afla sub tipar. Nu m-am gîndit mai de aproape și n-am încercat să-mi analizez ciudatul sentiment de satisfacție cu care am primit acestea. Fapt e că am rîs sincer și că – fără să știu de ce – am considerat că mi se face un serviciu” (28 mai 1941).

Interesant este aliajul de impulsuri narcisiace (ale scriitorului) cu lehamitea de sine a omului. Cel dintîi își recitește în mai 1936 romanul din 1934: „Cu excepția cîtorva pasaje, care au un prea accentuat aer evreu, restul mi se pare excepțional”. Și din nou, în aprilie 1939: „Am citit astăzi prima parte din *De două mii de ani* și mi s-a părut foarte frumos”. Sau în aprilie 1942: „Recitit aseară *Orașul cu salcîmi*. Cartea m-a încîntat. Ce tînără e”. În fine, în iulie 1941: „Am terminat aseară *Război și pace* (...) Ce ridicolă a fost încercarea mea de a face în *De două mii de ani* o cronică a unor drame care erau încă la începutul lor. Mă va lăsa viața să-mi iau cîndva, mai tîrziu, revanșa?”.

Omul, în schimb, se autoflagează adesea: „arta de a-mi complica la maxim viața asta nefericită” (30 dec. 1935); „încă o dată a trebuit să deplor temperamentul meu alarmist” (4 apr. 1937); „E oare posibil să am ușurința, frivolitatea, lipsa de scrupul de a mă duce la un concert nemțesc în zilele astea amare! Mii de evrei sînt în lagăre de muncă, în fiecare zi, în fiecare ceas alte orori, alte umilinți ne încovoie, ne doboară – iar eu mă duc la Filarmonică!” (19 oct. 1941). A se vedea și lamentările („sîntem – din partea Hechter-ilor – o familie care are gustul lamentației”) frecvente pe tema timpului de creație irosit ori a hedonismului autodistructiv (pp. 155, 249, 252, 426 ș.a.).

O situare dramatică

Dincolo de omul Mihail Sebastian în sine, *Jurnalul* reliefează categoria umană – atît de captivantă sociopsihologic – a intelectualului dilematic. Ezitînd între antipozii, el este mereu ispitit de contrariul propriei voințe, atras de tot ce va să zică excepție, abatere de la normă, erezie. Mihail Sebastian nu se sfiește să-și prefigureze ecorșeul.

Drama situației lui în lumea ideilor politice și literare din România anilor treizeci se întemeiază pe o serie de polarități pe care nu mai e cazul să le înșirăm. Destul e să ne amintim că a fost demolat deopotrivă de Nicolae Roșu și I. Ludo și să evocăm încă o dată scena întâlnirii dintre Mișu Polihroniade și Belu Silber sub ochii unui intelectual parizian, relatată în *Cum am devenit huligan*, acea „frăție între doi oameni pe care, teoretic, ar fi trebuit să-i despartă zece lumi”. Această situație dramatică a lui Mihail Sebastian se poate citi laconic și limpede în notația din *Jurnal* de la 17 sept. 1939: „Ieri rușii au încheiat un acord cu Japonia (...) Fericiți oamenii cu idee fixă! Pentru comuniști, chiar pentruăștia de la noi, lucrurile sînt încă în ordine și «revoluția în mers». Orice ar face Sovietele, bine fac. Pentru legionari victoria germană e acum asigurată și la umbra ei se poate trăi perfect. Dar eu? Eu care nu cred nici într-unii, nici într-alții și încerc să judec nu cu premise ci cu fapte? Nu trebuie să-ți pierzi mințile? Nu trebuie să disperi? Nu ești obligat să-ți spui că de aici încolo într-adevăr totul, totul e pierdut?”. Sînt rînduri memorabile pentru orice încercare de analiză a raportului politică – intelectualitate în spațiul interbelic.

Aici se deschide filonul profund, pe cît de dureros omenește, pe ațit de revelator spiritual, acea zonă tulbure, chinuitoare și totuși irepresibil fecundă, a neputinței de a opta o dată și definitiv pentru o unică *situare*. „Din momentul în care renunți să fii singur, totul e pierdut”, exclamă Mihail Sebastian (7 apr. 1935) – cuvinte cu valoare de autocondamnare.

Apropo de eterna, proverbiala adaptabilitate evreiască, în septembrie 1941, invariabilul inadaptabil notează: „În jurul meu sînt ațitia oameni (Ficu Pascal, Willy, Șeianu, Nene Zaharia, Nene Moritz, Manolovici, Ficu Cahane, Iosi Rosen...) care sub aceleași adversități, cu aceleași piedici, reușesc totuși să-și facă loc, să cîștige bani, să trăiască. Eu singur mă dau la fund, dezarmat, învins, resemnat, incapabil de un gest, de o sfortare. De prea multă scîrbă, de prea multă silă, ca să uit, ca să rabd, ca să mă amețesc mă refugiez în tot felul de ridicule visuri, pe care le urmăresc zile întregi cu ochii deschiși”. Pentru ca, la 9 decembrie 1942, pe fondul legislației antiudaice, al războiului, sărăciei și umilințelor de tot felul, spectrul eșecului (temă arhifamiliară... vitaliștilor generației!) să se contureze simplu și pregnant: „Niciodată poate n-am simțit mai acut, și în același timp, sentimentul că sînt un om sffrșit și dorința deznădăjduită de a reveni la viață. Erau în mine – sînt încă în mine – aptitudini de fericire – un anumit elan, nu știu ce lirism,

o mare încredere în lumină, în seninătate, în viață, o anumită căldură, o nesfârșită putere de a iubi... și toate, toate au fost înăbușite, ruinate, pierdute. E un blestem care mă urmărește de departe. Războiul e o catastrofă care uneori copleșește – și mă face să le uit – nefericirile mele vechi, dar alteori le adâncește, le subliniază, le menține treze, ca pe niște răni mereu sîngerînde”.

Fixat inexorabil între hotare, Mihail Sebastian deploră atrocitățile soldaților ruși în Bucureștii lui septembrie 1944, însă exclamă cumplit, ca un Iahveh răzbunător: „Nu pot lua prea în tragic toate incidentele sau accidentele. Mi se par normale. Chiar juste. Nu e drept ca România să scape prea ușor. La urma urmelor, Bucureștiul ăsta îmbelșugat, frivol, e o provocare pentru o armată care vine dintr-o țară pustiită. (...) Rușii sînt, în definitiv, în dreptul lor. Dezgustători sînt localnicii – evrei și români deavalma”. Pe de altă parte, intuiește bine că „în tabăra lor [a legionarilor, n.n.] este mai multă orbire decît farsă și poate mai multă bună-credință decît impostură”, iar în septembrie 1939, după executarea a peste 250 de legionari ca represalii pentru asasinarea lui Armand Călinescu, notează aiurit: „Nu pot judeca politic drama asta. Sînt omeneste îngrozit. Știu bine că toți oamenii ăștia, toți laolaltă și fiecare în parte, ar fi asistat nepăsători la o teroare legionară și ne-ar fi ucis cu cea mai mare nepăsare. Totuși, totuși, mă simt trist, bătut, cuprins de un dezgust amar”. Însă același om ajunge să exclame înfiorător, la 8 septembrie 1944, cu tonul imprecățiilor profețiilor biblice, o grozăvie precum aceasta: „Numai exterminarea totală a Germaniei ar putea răscumpăra – pe o balanță ideală a justiției – tot, sau măcar o parte din ce s-a întimplat”. Ai zice că ai în față un Cioran în plină ieremiadă, pledînd însă pentru un absolut pe invers...

Alte piste

Înainte de-a ne livra cu voluptate cazuisticii repertoriate în *Jurnal*, sîntem datori a semna încă o direcție fertilă a acestuia. Ea vizează – în ciuda accentului pur *existențial* – tensiunea *literară* ce caracterizează paginile strict evreiești și pe cele integral dedicate mersului războiului (mai ales analizele geopolitice).

Toată acea înșiruire de măsuri antiiudaice, făcută cu sufletul la gură sub obsesia deportării, a lagărului, a morții (toți evreii la curățatul

zăpezii, încă un tren cu deportați, evreii nu au voie să angajeze servitori, sînt obligați să plătească atîtea miliarde despăgubire, să-și predea schiurile pentru vînătorii de munte etc. etc.), ca și „jurnalul de front imaginat”, ca să-i zic așa, compun un fel de carte în carte, de foarte amară expresivitate. Legată de acesta din urmă este pista analistului politic Mihail Sebastian. Cine dorește poate să vadă (și) aici influența stilului Nae Ionescu, dar nu e neapărată nevoie să ne angajăm în comparații. Doar două exemple pentru a dovedi sagacitatea comentatorului: nota de la 23 aug. 1939, pactul Hitler – Stalin („Dacă partida europeană care se joacă acum ar fi o piesă de teatru, intriga ar fi excelent condusă. Rușii plătesc un an mai tîrziu lovitură de la München – și o plătesc cu reversul monedei. Totul e de o simetrie perfectă. În septembrie 1938 Anglia și Franța se înțelegeau cu Hitler peste capul Rusiei și împotriva ei. În august 1939 se înțelege Rusia cu Hitler peste capul Franței și Angliei. În 1938 prețul imediat pe care-l încasa Hitler era Cehoslovacia. Acum e Danzigul...”), și cea din 13 apr. 1941 (citez doar finalul: „La Moscova, două fapte interesante, mai mult cu semnificație ascunsă decît prin ele însele: protest oficial împotriva intervenției maghiare în Iugoslavia și pact de neutralitate cu japonezii. Un război germano-rus devine posibil”).

În sfîrșit, istoricul literar va extrage proiectele literare eșuate ale autorului (un volum despre *Romanul românesc*, vezi pp. 52 și 169, *Culise*, p. 62, piesa de teatru *Libertate*, pp. 321, 328, un „mare roman” care să cuprindă viața socială românească din 1927 în 1941, vezi p. 419, ori un eseu „Shakespeare”, vezi p. 531), după cum istoricul propriu-zis va regreta laconismul de la 23 august 1944: „Noaptea de miercuri spre joi – petrecută cu Pătrășcanu, Belu și ațiția alții, imediat după lovitură de stat, în casa din Strada Armenească («casa istorică») – a fost noaptea de delir”. Dar va și închide un ochi, cu duioasă tristețe, citind la 19 nov. 1944: „Azi dimineață am trecut cam 10 minute prin expoziția lui Siegfried. Lemnaru, Comarnescu, Mușatescu, Argintescu! Vorbeau despre tot felul de «chestii» de redacție, de culise. E un balcanism grotesc. E o lume care nici măcar nu mă amuză. Nu, nu, nu, nu. Trebuie altceva, altceva, cu totul și cu totul altceva”. (Din păcate, avea să aibă dreptate, o dată mai mult.)

Am vorbit pînă acum despre *Jurnalul* lui Mihail Sebastian ca „legendă” a lumii literare și despre figura autorului așa cum, voluntar sau inconștient,

se desenează ea în carte. Acum, la final, avem a ne delecta cu fapăturile pe care – coleric sau flegmatic, înverșunat, plictisit, amuzat sau cu gând răzbunător – Mihail Sebastian le așază în bătaia puștii.

Dar, înainte de toate,

Un avertisment

Mi l-a impus o experiență avută în ultima săptămână. Este vorba de o cerință elementară a receptării literaturii memorialistice: cea de a nu absolutiza niciodată nici o afirmație a autorului, ci de a lua totul *cum grano salis*. De a nu hiperboliza anecdoticul, de a nu generaliza întâmplătorul, a nu decreta ca regulă excepția.

Un tînăr la care țin mult și care pînă acum îmi împărtășea admirația pentru Mircea Eliade ca geniu publicistic al tinerei generații interbelice, mi-a declarat cu aprigă tristețe că „a lichidat” cu Eliade: „Cine-l face pe Eminescu legionar și-l vede pe Ștefan cel Mare ca precursor al lui Codreanu n-are-a face cu marea cultură”. (Se referea la nota din 2 mart. 1937: „Lungă discuție politică cu Mircea, la el acasă [...] iubește Garda, speră în ea, așteaptă victoria ei. Ioan Vodă cel Cumplit, Mihai Viteazu, Ștefan cel Mare, Bălcescu, Eminescu, Hajdeu – cu toții au fost la timpul lor gardiști. Mircea îi cita de-a valma”. Între paranteze fie spus, ideea nu era deloc nouă, circula bine mersi încă din epoca iorghismelor de la 1906, ca și în pledoariile lui A.C. Cuza, la Paulescu etc. Ea reitiera în chip specific în Bucureștii anilor '30 obsesia precursorilor, corelată cu cultul eroilor, pe care o avea la acea dată Dreapta europeană, de la Wotan-ul Walhalei naziste la Vercingétorix-ul lui „Action française”.)

Sînt de citit în afirmația tînărului nostru o nedreptate amarnică, un reducionism atroce și o flagrantă încălcare a *legii relativului și contextualizării*, ce constituie esența abordării corecte a oricărui act memorialistic, fie făcut, acesta, sub imperiul clipei prezente, fie prin aburii nostalgiei evocative. Cel care extrage o afirmație de moment a cuiva dintr-o mulțime de reacții subiective ale altcuiva, ridicînd-o la rangul supremului adevăr obiectiv, cade în ridicola eroare a celui pentru care, de pildă, *Luceafărul* eminescian este un monument de agramatism, datorită pleonasmului „cobori în jos”. Totul, absolut totul dintr-o operă memorialistică trebuie luat cu precauție, cu cît mai mulți bemoli la cheie,

trebuie coroborat cu alte și alte date și lucrări mai mult sau mai puțin asemănătoare. Fiecare parte trebuie gândită în funcție de întregul evenimentului, de întregul personalității respective, în funcție de momentul istoric precis etc., pentru ca, în final, oricât de ispititor s-ar îmbia afirmația tranșantă, ea să fie privită prudent, pipăită cu mefiență, înregistrată cu atenție, desigur, însă *niciodată în numele definitivului*.

Un Eliade inconfortabil

Chiar ești în stare să părăsești un munte, de frica unei trecători pe lanțuri? Să renunți la urcuș din cauza unei ploii trecătoare?, l-am întrebat pe tânărul de care vă spuneam. Chiar așa se aruncă un autor extraordinar, un savant, o erudiție, un sistem, o lume de idei, o voință excepțională de construcție spirituală – din cauza unei juvenile rătăcirii întru impetuozitate și autoafirmare? Eliade apare aici biciuit de o neînțelegere aproape direct proporțională cu iubirea pe care i-o purta Mihail Sebastian, cu toate că prietenia acestuia din urmă abia dacă se alterează pe firul evenimentelor. De acord că reacțiile lui Eliade erau departe de ce-ar fi fost de presupus din partea unui campion al „primatului spiritual”, dar Mihail Sebastian nu vrea – și, practic, nu putea, n-avea cum – să le judece la rece, să le dezumfle virulența de circumstanță și să le curețe păienjenișul umoral.

Nu trebuie să uităm nici o clipă *singularitatea* poziției lui Mihail Sebastian în contextul de atunci al Generației; să fii evreu în plină nazificare a conștiințelor, să nu alegi calea comunistă a atîtor coreligionari și să aștepti lagărul sau moartea, în vreme ce toți prietenii tăi așteaptă să fie numiți sau aleși pe culmile succesului – iată o condiție deloc invidiabilă. Mihail Sebastian relatează totul la cald, sub imperiul emoției și în dezinteresul (legitim) față de ceea ce era un dozaj aproape indiscernabil de oportunism, nebunie a clipei, convingere doctrinară, tactică electorală, avînt gerontofob de *self-made men* plini de virilitate, poftă de afirmare și schimbare socială ori pură vanitate.

Dar ceea ce nu avea cum să facă Mihail Sebastian sîntem obligați să facem noi, dacă, firește, vrem să înțelegem pe dinăuntru lucrurile, și nu să vituperăm din principiu. De exemplu, afirmația lui Eliade cum că „toți marii creatori sînt de dreapta” (27 nov. 1935) e catalogată de Mihail Sebastian ca „o pură enormitate”, cu toate că nu puțină lume

bună și-a dat osteneala să argumenteze această poziție. Ca să dăm doar un exemplu, relativ recent și la îndemână, Leon Volovici tocmai un astfel de „inventar” în cultura română face în volumul său despre *Ideologia naționalistă și „problema evreiască” în România anilor '30* (Humanitas, 1995). Cu minime excepții, literatura română, de la Maiorescu, Alecsandri, Kogălniceanu, Eminescu, Creangă și Slavici pînă la Iorga, Pârvan, Rebreanu, Eliade ș.a.m.d., a lucrat în spiritul Dreptei. Nu-i locul acum să insistăm și nici să începem nuanțările. Important este să subliniem caracterul notei lui Mihail Sebastian la respectiva aserțiune a lui Eliade : „Dar nu voi lăsa ca asemenea disensiuni să umbrească nici măcar cu o impresie dragostea mea pentru el. Voi încerca pe viitor să evit «controverse politice» cu el”. În acest sens, a se vedea și reacțiile de la 2 mart. 1936, 25 sept. 1936 („Îl voi pierde pe Mircea pentru atîta lucru ? Pot uita oare tot ce e tînăr, copilăros, sincer în el ? Nu știu. Simt între noi tăceri jenante, care ascund numai pe jumătate explicațiile de care fugim”), din 2 mart. 1937 („Nu e nici farsor, nici dement. Este numai naiv. Dar există naivități așa de catastrofale !”), 17 dec. 1938, 25 sept. 1939, ori atitudinea temperată de la vizionarea *Iphigeniei* (6 mart. 1941), față de neguroasele așteptări notate la 12 febr. 1941.

Aureolați fără aură

Surprinși în stop-cadre semnificative sînt Petru Comarnescu, în duios mercantilism (7 sept. 1935) și jubilație politică („crede că rușii vor fi învinși, că englezii vor încheia o pace de compromis și că germanii vor organiza Rusia. Mi-a vorbit despre primejdia slavă, de care numai Hitler ne poate salva”, 19 sept. 1941), Radu Cioculescu (11 oct. 1936), Max Blecher (20 dec. 1936), M. Ralea (plecarea lui de la țărăniști : „explicațiile lui mi se par insuficiente pentru a acoperi o trădare”, 12 apr. 1938 ; „oribile vremuri trăim”, se lamentează el în 17 oct. 1938 – „numai că jena asta nu-l împiedică să fie complice”, adaugă, lucid, Mihail Sebastian), F. Aderca („deploră moartea lui Codreanu, care a fost un mare om, o apariție genială, o forță etică fără seamăn”, 7 febr. 1939, vezi și 17 mai 1941, sau, la 19 mai 1941 : „Afirmă că [Dumitru] Groza și [Viorel] Trifa sînt comuniști și se află la Moscova”). Mai putem vedea, între alții, un Pamfil Șeicaru „dezgustător, porcîn. Mi-e silă și scîrbă că am stat de vorbă cu el” (5 iun. 1944), un Petre Țuțea

mofluz, dar cu *fair play*, la 4 iun. 1943 („simte că partida lui a pierdut și atunci se refugiază în metafizică: «Europa e un coteț. Mi-e scîrbă de europeni»”), o Martha Bibescu „mare actriță” (22 mart. 1943) sau un Dragoș Protopopescu, onest în gri, ca și în verde („Un legionar laudă spiritul Angliei în fața unei săli de studenți – și ei legionari în fapt, sau numai virtual – dar acest lucru nu înseamnă pentru ei nimic. Nu simt nevoia nici să se revizuiască, nici să renunțe, nici să reziste”, 17 nov. 1943).

În ce-l privește pe Paul Zarifopol, aici apare negru pe alb ceea ce bîrfa literară colportează de mult, cum că „se pare că a murit în brațele unei femei – Lisette Georgescu” (24 iun. 1936). Memorabilă este scena cu Marietta Sadova și Zelea Codreanu, de la 22 oct. 1936, ca și episodul financiar cu A.L. Zissu (21 și 25 dec. 1941, plus 15 ian. 1942), doi versanți cu umilințe echivalente.

În fine, istoricul Generației '27 va conspecta negreșit fericirea unui Cioran corect (deși cam simplist) rezumat la acea oră („un om interesant, remarcabil de inteligent, fără prejudecăți și cu o dublă doză de cinism și lașitate, amuzant reunite”), proaspăt numit atașat cultural la Paris (2 ian. 1941), prezența unui Eugen Ionescu, inutil ciupit pentru preocuparea „de a fugi cît mai repede din țară, ca să fie la adăpost” (8 ian. 1941), și o serie de scene cu C. Noica, de un pitoresc tragicomic. În 30 ian. 1937, Noica îl așteaptă pe Mihail Sebastian pe peronul gării din Sinaia. Portret suspect de pozitiv („extraordinara lui delicateță, gestul lui onctuos, vorbirea lui măsurată: ce admirabil exemplar de om. Mă simt grăbit, vulgar, insensibil lîngă el”) pentru a nu-i simți pulsînd maliția sub piele. O lună mai tîrziu, stupoare: Noica îi livrează lui Mihail Sebastian, sosit *just in time*, o proaspătă cucerire erotică, din două motive: „decizia de principiu de a nu o înșela pe Wendy [și] faptul că în acea zi are loc la București înmormîntarea lui Moța și Marin, fapt prea grav pentru ca el – Dinu Noica – să-și permită a fi în aceeași zi așa de frivol”. La 17 dec. 1938, Mihail Sebastian notează laconic, dar comprehensiv în subtext: „Dinu Noica îi trimite de la Paris lui Comarnescu o scrisoare prin care îl anunță că, în urma uciderii lui Codreanu, el s-a decis să devină legionar și că, în consecință, consideră reziliate toate contractele pe care le are cu Fundațiile Regale. Îl recunosc foarte bine pe Dinu Noica”.

Cîteva bufonerii și același avertisment

Cine „iese” neașteptat de rău din *Jurnal* este Camil Petrescu.

Lasă că nici în *Agendele literare* ale lui E. Lovinescu nu iese altfel : o megalomanie agresivă pe fond isteroid, ar suna, crud, diagnosticul. Aici însă domină, cum era de presupus, *coté*-ul antisemit, la care Mihail Sebastian tresare chiar și atunci cînd Camil pronunță truisme specifice epocii, de genul : „Comunismul ce altceva este decît imperialismul evreilor ?” (25 iun. 1936). „Ieri, convorbire antisemită cu Camil, mai antisemit decît oricînd.” (22 febr. 1937) Camil Petrescu rusofob cu dreptate („Numai Germania ne poate apăra în contra rușilor. În definitiv, ceea ce trebuie să dorim noi este să nu fim împărțiți”, 3 dec. 1939), dar și omul convins că numai el ar putea organiza eficient... apărarea antiaeriană a capitalei (5 sept. 1939), ori pledînd pentru formarea unei Regiuni autonome evreiești în Birobidjan (26 iul. 1941). În sfîrșit, verdictul glacial de la urmă (5 sept. 1944) : „Camil Petrescu, livid, înspăimîntat, se agață cu naivitate de mine, de Belu. Mi-e milă de el. E sperios pînă la descompunere. Ar vrea să demonstreze, să se justifice, să se apere. El, bietul Camil, se disculpă. Asta a făcut mereu, și sub Carol II, și sub legionari, și sub Antonescu : s-a disculpat”.

Iar dacă tot am pomenit de volumul al II-lea din *Agendele* lui E. Lovinescu (unde, ce-i drept, nu prea lipsesc bobițele de piper la adresa unor scriitori evrei), iată-l pe criticul atît de constant hulit la extrema dreaptă de-a fi campionul spiritului iudaic în literatura română agățat de Mihail Sebastian la capitolul „mici trăsături antisemite”. „Vorbeam despre Grindea - notează Mihail Sebastian la 12 febr. 1941 - și despre mirarea mea de a-l vedea reușind la Londra. - Ei, rassa, rassa ! zice el rîzînd și totuși foarte convins.” Aici susceptibilitatea îl face pe autor să exagereze, dacă nu cumva se răzbună fostul polemist de la *Cuvîntul*, cel care îl ataca pe Lovinescu în 1928, apropo de incompatibilitate cu „noua spiritualitate”. Fiindcă, în fond, ce mare taină și ce mare păcat că Grindea fusese ajutat de cercurile evreiești londoneze ? Și de unde „trăsături antisemite” în respectiva presuposiție a criticului ? (Pentru a înțelege just chestiunea „rasială” la Lovinescu, vezi cartea lui Leon Volovici mai sus citată, p. 182 ș.u.)

Știu că iar am exagerat cu descriptivul, dar nu se putea altfel. Dacă nu prin calitatea comentariului, încai prin cantitate să omagiezi această

carte, care va avea, fără îndoială, un viitor pe măsură. (Între timp, din cronica lui Z. Ornea din *România literară* nr. 5/5-11 febr. 1997, văd că totuși riscul dispariției unor pagini, de care vorbeam săptămîna trecută, n-a fost simplă legendă: „...ajungînd [manuscrisul, n.n.] în arhiva muzeului Yad Vașem din Ierusalim. Acolo, se pare, a cam fost cenzurat...”, afirmă Z. Ornea, ducînd mai departe episodul pierderii „cîtorva pagini” în timpul „deturului necesar în Israel”, de care pomeneste Gabriela Omăt în „Nota ediției”, p. 14.)

Îmi revăd fișele și dau peste două enormități (frenezia Generației '27 de a bubui cu oiștea-n toate gardurile) ce mă fac să reiterez avertismentul cu care am început pagina de față: Mircea Eliade, citat la 6 nov. 1936: „Prefer o Românie mică, cu provinciile pierdute, dar cu burghezia și elita ei salvate, decît o Românie mare proletară” (inițial, Mihail Sebastian scrisese: „sovietizată”). Și Cioran, citat la 25 ian. 1941: „Legiunea se șterge la cur cu țara asta”. Absolutizări de moment în „stilul casei”, strigăte exasperate și discutabile la infinit, tipice verdictice aruncate pe masă în momente dure, dar care, decupate din context și etalate ca drapel, pot face un rău imens. Ar fi păcat ca numai ele să circule, să „intre în folclor”.

Să sperăm că pînă la urmă toată lumea – dreapta, stînga, de pe scenă și din culise – va înțelege *adevăratul mesaj* – și *ultimul* – al lui Mihail Sebastian, cel perfect ipostaziat în rîndurile din 13 dec. 1944: „Aflu că a murit Nina Eliade. Un val de amintiri se ridică din trecut. Odăița ei de sus, din Pasajul Imobiliara; mașina de scris la care a copiat aproape în același timp *Maitreyi* și *Femei*; vizitele de seară în mansarda lui Mircea din Strada Melodiei; neașteptatul lor amor (...) cununia lor civilă, în taină (...) anii noștri de prietenie frățească – și pe urmă anii de confuzie, de destrămare, pînă la ruptură, pînă la dușmănie, pînă la uitare. *Totul e mort, dispărut, pentru totdeauna pierdut*”.

22, nr. 4, 5, 6/28 ian.-17 febr. 1997

Argintul viu, aurul mort

Petru Comarnescu, *Pagini de jurnal*, I-III, ediție de Traian Filip, Mircea Filip și Adrian Munțiu, prefață de acad. Dan Grigorescu, Editura Noul Orfeu, 2003, 328, 378, 379 pagini

Nu întotdeauna (ba chiar sînt tentat să spun că niciodată) fermenții grupărilor culturale au norocul să devină blazonul acestora, mărturia lor esențială peste vremuri. Petru Comarnescu (1905-1970) este un exemplu tipic pentru ce va să zică sacrificarea pionilor în favoarea turnurilor... și a nebulilor.

Cînd vorbim azi despre Generația '27, generația lui Eliade, Vulcănescu, Cioran, Noica, Ionescu, cui îi vin automat în minte numele lui Petru Comarnescu, Radu Dragnea, Petru Manoliu, Mișu Polihroniade, Titi Donescu, Stelian Mateescu, Paul Șterian, G. Racoveanu, Petrică Viforeanu? Cine leagă instinctiv India lui Eliade de America lui Comarnescu? Cine corelează fără să clipească fabricarea politropică a lui N. Steinhardt de puzderia de preocupări ale lui Comarnescu, ajuns de la congresele de estetică din Parisul lui 1937 la îndreptarul artistic al monumentelor din nordul Moldovei (1961), trecînd de la doctoratul în filozofie cu tema *The Nature of Beauty and its Relation to Goodness* (1931) și de la traducerile din T.E. Lawrence (1937) și Eugene O'Neill (1943, 1947) la cele din colecția „Cartea rusă” – L. Laghin, N. Albakin, O. Ciornâi, Cernișevski, Herzen, Gorceakov, 1953-1956 – și ajungînd un lamentabil susținător al realismului socialist, cu monografiile Octav Băncilă ș. a. m. d. ? Încăi Ionel Jianu, asemănător ca temperament socioartistic, și-a salvat natura umană și statutul profesional părăsind România!

Nici măcar lîngă cei revalorizați după 1989, precum Petre Pandrea, Petre Țuțea, Vasile Băncilă, Jeni și Haig Acterian, numele lui Petru Comarnescu nu-și află numai decît locul în conștiința colectivă. Să fie aceasta o subtilă formă de răzbunare a inconștientului nostru față de

susținuta autoreeducare, deloc de tip „piteștean”, la care s-a supus intensiv Comarnescu de-a lungul anilor '50, când a frecventat asiduu și grafoman mediile culturale dejiste? Sau, mai degrabă, amendarea destinului unui eu expansiv, risipitor, hedonist și frenetic coagulat în anii criterionismului, dar de-substanțiat pînă la autodisoluție în anii de funestă glorie ai lui N. Moraru, Leonte Răutu, Nestor Ignat & Co. Titel Comarnescu, „argintul viu” al Generației '27, s-a pierdut în viață la fel cum Mircea Vulcănescu, parte grea din aurul aceleiași generații, avea să se piardă în închisoarea Aiudului...

Ironizat constant, cînd subtil, cînd brutal, de congeneri, amestecat în scandaluri de coregrafie homosexuală, însurat de convență cu fiica magnatului Manolescu-Strunga (Pincas), fostă amantă – și ea – a năvășului socialist priapic N.D. Cocea, contestat ca autoritate de mulți congeneri, Petru Comarnescu a rămas perfect încastrat în formula lui Mircea Eliade: „nelimitatele lui posibilități de animator cultural” (vezi *Memorii I*, editura Humanitas, 1991, p. 312). Acel Eliade pe care, la rîndu-i, Comarnescu îl petrecea elegant în 1929 în formula: „un tînăr de la care putem aștepta realizări mari în domeniul religiei, științei, filozofiei” și căruia îi scria în aprilie același an, oarecum de pe poziții de mentor: „M-a bucurat însă altceva: faptul eliminării din conștiința ta a feminităților pe care o bună bucată de vreme le-ai cîntat și declarat, crezîndu-le acte de sublimă virilitate și autenticitate omenească” (*M. Eliade și corespondenții săi*, Minerva, I, 1993, p. 211).

În 1994 apărea la editura Institutului European un *Jurnal-Comarnescu* (1931-1937) prefațat de V. Durnea. Din notele acestuia se putea presupune că Traian și Mircea Filip dețin întregul fond memorialistic Comarnescu. Or, cînd spui Traian Filip, spui Iosif Constantin Drăgan (copyright-ul era clar în acest sens: Nagard, 1992), ceea ce te îndeamnă, brusc, la prudență. În plus, lucru straniu în aparență, dar normal în fond, *Homo americanus* avea să fie reeditată în 1999 la editura Planeta, cu prefața lui... Eugen Florescu *lui-même*! („Cel mai spectaculos fapt observat de Comarnescu la americani a fost sesizarea ambiției lor de a deveni stăpîinii planetei”, notează E. Florescu: „În cartea publicată în 1933, Comarnescu descoperea deja coacerea gîndului americanilor la un guvern mondial...”) Tot lui Traian și Mircea Filip (căroră li se adaugă acum, din rațiuni patronale, Adrian Mușțiu) li se datorează și volumul de față, ce cuprinde textul ediției din 1994, plus cîteva pagini de însemnări răzlețe din 1923-1930, micul adaos al scrisorii lui Cioran

către Comarnescu din 30 dec. 1933 (I, 101) și o mică omisiune, la 31 dec. 1931 : „Mă consideram... un cameleon”, în ediția actuală, era în 1994 : „Mă consideram un Proteu, un cameleon...”. Destule greșeli de corectură, inexplicabila absență a indicelui de nume (extrem de util, dată fiind mulțimea onomastică din text), lipsa notelor lămuritoare sînt carențe care alterează lectura. O alterează, dar nu o anulează.

Jurnalul lui Petru Comarnescu este o piesă fundamentală la-dosarul Generației '27, generație a cărei deghizare în roman Comarnescu o visa aproape simultan cu Mircea Eliade. „Prin 1928, începe el, am înființat cu alții Gruparea Intelectuală (...) Însemn aici numele celor care au făcut parte din Gruparea Intelectuală, cu gîndul a-mi servi la romanul generației mele, pe care cine știe dacă îl voi scrie vreodată.”

*

Întreaga tematică a publicisticii lui Eliade, Vulcănescu & Co. din anii '30 se află concentrată la Comarnescu într-un singur paragraf de la începutul lui 1931 : „Ceream primatul inteligenței, muncii, cinstei, priceperii și ordinii. Năzuiau ca țara să capete o importanță culturală ce nu o avea din pricina politicianilor agramați și obtuzi ce ne conduceau. Voiam ca instituțiile să fie conforme specificității poporului, tradițiilor lui, dar totodată voiam și satisfacerea cerințelor vremii moderne. Moralitate nouă, metode loiale, pricepere la cei care conduc cultura și în genere viața țării, voiam selecția naturală a valorilor, luptînd împotriva nepotismului, ipocriziei, afacerismului...”.

Totul sună cît se poate de actual, nu-i așa ?

Caracterizîndu-se ca „idealist înnăscut”, „cameleon sincer, absorbînd și radiînd orice culoare”, ars de „setea de viață” nu la modul cioranian de *Erlebnis*, ci mai degrabă întru panteismul elin („Ce sens văd vieții? Trăire cît mai plină în sens grecesc, nu creștin”), și atins ireversibil de puseuri narcisiace („Față de greci, corpul meu e brutal, solid, totuși are părți senzuale și momente frumoase. El nu e făcut să stea, chiar cînd iubește. Dar el nu iubește : cere contacturi. Atît. Contacturi frumoase și vii”), Petru Comarnescu se ipostaziază într-o „piscă elastică”, dornică, proteic, de „infinite preschimbări”, sclavul „nevoii de varietate, de extensiune estetică și cognitivă”, al „nevoii de înțelegere. Mie îmi trebuie și dragoste, și ură mare, care să mă doboare ori să mă înalțe. Mediocritatea și fărîmițarea meschină a existenței mă

îneebunesc". O intensitate a autocombustiei care îl apropie oarecum de tipul de tinerețe exhibată de Ion Negoitescu în *Straja dragonilor*. „Refuzînd să îmbătrînesc – notează Comarnescu la 27 de ani (în 1932) – rămîn mai curînd aproape de copilărie decît de moarte, dar nu ca un neisprăvit, ci ca un om al vieții, mereu în schimbare, mereu în prefacere.” O febricitare ce sfida orice formă a definitivului („sînt prietenul căutătorilor cunoașterii, nu al posesorilor cunoașterii”) și care nu avea cum să ocolească, între altele, experiențele cu mescalină coordonate de neurologul Gh. Marinescu și Ionescu-Sisești la Colentina (I, 48).

Idealist, dar și nărăvaș, plus anglofil în cele politice („idealismul meu pare candid în România, unde nimeni nu crede în Geneva ca viitor centru de interes mondial”; „mă enervează francezii deprinși să ne socoată o remorcă a politicii lor”), Comarnescu se relevă la 27 de ani ca un personaj din lumea de amurg a veacului al XIX-lea, din Cehov, Turgheniev și, de ce nu, Gorki: „Cînd revin din străinătate, mă impresionează cerșetorii de pe străzi, țigani și țigănia, lipsa de urbanitate a locuitorilor, așa de depărtați de politețea celui mai umil elvețian sau englez (nu aș zice și francez, căci mahalagismul cel mai cumplit, invectivele cele mai grosolane, răjoiala și stropșeala nicăieri nu-s mai manifeste decît la Paris). Mă supără sărăcia celor de la oraș, a celor mulți și a țăranilor, lipsa de igienă, de civilizație, cu toate însușirile ce le are poporul nostru”.

Structural ostil reveriilor dictatoriale de tip Cioran, autoritarismului și elitarismului rasist și, pe scurt, legilor monovalenței, fiul „intelectualei idealiste Elena Comarnescu”, cea formată la școala socialismului ieșean al doctorului Panait Zosim, este atras, ca și Mihail Sebastian (vezi 4 febr. 1932), de magnetii de pol contrar: „Mi-e drag Eliade din ce în ce mai mult. Cred că și el trebuie să aibă nevoie de înțelegere, deși pare un om tare (...) Dinu Noica la mine. Aceeași plăcere de a-l vedea. E singurul prieten de care mă simt atașat ca-ntotdeauna (...) Eliade m-a atacat pentru sentimentalismul meu moldovenesc. I-am răspuns, cred, bine. Seară de barbarie, de goliciune, de zădărnicie. Mă simt atît de singur și nefericit”.

O singurătate țepoasă, vulnerabilă, acidă, cînd alintată, cînd otrăvită de invidie și ranchiună, dar întotdeauna bine situată la pîndă, în sesizarea caracterelor, tarelor morale, atitudinilor și contrastelor. Astăzi, de pildă, figura unui Eugen Ionescu de la 1 febr. 1932 poate să surprindă („grăbit, inhibat, dornic de succes prin orice mijloc. Merge pe drumul

lichelei talentate, tip frecvent și român”), ca și „nesinceritatea lui Sebastian”. Însă de obicei privirea sagace a diaristului face toți banii : Maxy, „caracter infam”, Paul Sterian, „nebun, cu trăznăi”, D. Gusti, „aferat, mofturos, dificil, avînd mereu nevoie de oameni pe care să-i animeze”. Anton Golopenția – „frămîntatul și subtilul”. H.H. Stahl : „egocentric ca un copil prea sensibil”. Belu Silber, „întîi evreu, pe urmă marxist și în al treilea rînd băiat deștept”. „Interesantul Marcel Avramescu, a cărui cultură esoterică, antropologică, grafologică, telepatică etc. m-a făcut să petrec o seară agreabilă.” „Sadismul intelectual” al lui Mișu Polihroniade, „farsorul” Petru Manoliu, un C. Noica plin de gesturi frumoase, „dar mă supără opacitatea lui, este un om care judecă în gol, în abstractul rațiunii, fără atașe suficiente la realitate” (atenție, sîntem în 1932 !). Cel mai bine „iese”, cum vom vedea, Mircea Vulcănescu.

*

Spuneam că, din *Jurnalul* acestui argint viu care a fost Petru Comarnescu, din deceniul patru cel mai bine „iese” Mircea Vulcănescu, văzut ca „o forță de cultură care impune eroism și pe care o invidiez. E matur : impune. Și e solid din punct de vedere cultural” (febr. 1932). „Vorbăreț nevoie mare, glumeț, bonom, fericit” (29 nov. 1933), Vulcănescu va ști să evite „moravurile din grottele dacilor” și „ideile sălbatice inspirate de hitlerism” fără a nesocoti „nevoile reale ale țării, nevoia ei de cultură și civilizație, de dreptate și lumină”, în vreme ce „răposajii Tell, Polihroniade, Belgea și alții au murit în închisoare după asasinarea lui Armand Călinescu”, iar „Cioran credea că Legiunea va sta o eternitate la putere” (16 mart. 1941).

Anul trecut Mihaela Cristea a realizat la editura Eminescu o antologie de texte critice despre Comarnescu, „un călător al solitudinii”, predată editurii prin 1985 la cererea lui Valeriu Râpeanu, proiect ce urma *Kalokagathon*-ului din același an. Am reținut numaidecît din sumar incitantele opinii ale lui Cioran și Noica despre *Homo americanus*. „Pe cînd noi, europenii de astăzi, problematizăm totul, sîntem incapabili de naivitate, vorbim de tragic pînă la banalitate, americanii viețuiesc într-o splendidă încredere și într-o naivitate îngerească”, nota Cioran în *Azi*, nr. 1 din 1 ian. 1933, adăugînd : „Prefer de o mie de ori curiozitatea americană indiferenței românești, care nu rezultă din exces de meditație filozofică, nici dintr-o destindere a energiei vitale, ci din

cea mai crasă impotență și platitudine, dintr-o deficiență constituțională care explică de ce a fi român înseamnă a trăi într-un mediu unde tragedia individului nu se poate rezolva decât prin moarte". Mai frivol pe atunci, Noica reținea de la americani „înțelesul drumeției : ne ducem și noi românii în străinătate, dar o facem din snobism, din oboseală sau dintr-o ieftină și exterioară curiozitate. Nu din curiozitatea aceea adâncă și generoasă a popoarelor mari care s-au împlinit, cum sînt englezii...".

Dar tot în această antologie aflăm o bună introducere pentru acel Comarnescu al anilor '60 : „După monocromia scorțoasă a anilor '50, cu funcționarii lor cu aere de majordomi fad-enigmatici, Comarnescu aducea atmosfera colorată a unei *belle époque* interbelică, cu verva, gestică și anecdotică unui personaj călinescian. În lungul lui palton negru, îmblănit așa de bizar pentru acel timp, cu impecabilele cămăși ușor roase la mîneacă, asemenea unui artist nedînd importanță detaliilor destrămării, el amintea figura autorului *Crailor de Curtea Veche...*" (Mircea Zăciu, în *Transilvania*, nr. 1/1981).

Deși mai puțin spectaculoasă decât anii „Criterionului", partea de jistă a *Jurnalului* conține destule zone instructive, suculente sau amare. Dacă în sept. 1933 România era definită ca „o sinteză de mocirlă plus viespărie, în care mă voi pierde ca-ntr-o Sahară de intrigi, obstacole și micimi", la 8 ian. 1948 „n-am avut un pol să iau un pahar cu apă [la Operă, n.n.] și iarăși nu-mi voi putea cumpăra șoșoni". La 29 mai 1948 e fericit că „Baranga, Raicu, Sergiu Dumitrescu și Maican se poartă bine cu mine și nu mai fac deosebirea că nu-s membru de partid", la 17 apr. 1959 notează sec detaliile ședinței de demascare a „unui grup de intelectuali neloiali patriei și regimului" (Milița Pătrașcu & Co.), iar la 16 oct. 1961 va fi de mult reeducat și „robotizat" : „Cursurile de la Casa Universitarilor le-am urmat regulat. Luni 6-8 tov. Dănălache și Manea Mănescu, marți tov. Valter Roman, miercuri Mihai Florescu..." (II, p. 364). Omul care face în mai 1960 apologia Sălii Palatului („cea mai modernă și mai bine utilată sală de spectacole din Europa") și a întregului complex de clădiri care distrusese „fostele străzi Câmpineanu, Brezoianu, Sf. Ionică" (II, p. 197) suferea de frică, precaritate și autoumilitare chiar și la dezghețul relativ din iunie 1962 : „Orice refuz mă mîhnește, orice articol publicat îmi dă curaj și satisfacție în situația pe care o am, neclară, la linia de plutire" (III, p. 169). Utile documentări pentru epocă sînt scrisoarea către Traian Filip din 1 oct. 1959, cu dezbateră academică despre barba lui Ștefan cel Mare, notațiile din

octombrie același an privind romanul Generației '27 (de corelat cu cele din 7 ian. 1934), portretul ospătarului Apostol de la Continental, mare colecționar de artă (10 ian. 1962), detaliile de la 16 febr. 1962 despre monografiile Tonitza și Jalea, cu „observațiile tovarășilor Crăcea și Nineacă”, masa de la grădina Cina, 8 mai 1962, relațiile cu Camilian Demetrescu, Radu Varia și George Manu, descoperirea „talentelor Titus Popovici și Francisc Munteanu”, plus, firește, condimentele diaristice de genul „Radu Bogdan un idiot”, „dobitocul de G. Oprescu”, „Ion Marin Sadoveanu egoist scîrbos și hipocondru”, „Eugen Mandric beat și el”, „șmecherul de Potopin”, „Ion Zamfirescu cu mentalitate de belfer”, O. Lemnaru și Șerban Cioculescu - „rîs de oameni răi” etc. În sfîrșit, ca un fel de morală a fabulei de-o viață: la 7 ian. 1968, vizitîndu-l pe Mircea Eliade la Chicago, fostul apologet al virilității huliganilor „avea alune cu el: veverițele aici sînt foarte blinde, se apropie de tine ca să le dai alune. Majoritatea veverițelor sînt cenușii. Cele roșiatice sînt rare, căci cele cenușii au distrus pe cele roșiatice...”.

Ziarul de duminică, nr. 10, 11, 12/10-23 martie 2004

Petre Pandrea

Manifestul Crinului opărit

Petre Pandrea, *Memoriile mandarinului valah*,
Editura Albatros, 2000, 601 pagini

Petre Pandrea (pseudonimul lui Petre Marcu, 1904-1968) n-a fost și nici nu este un ins prea frecventat de istoria literară, necum un alintat al celor împătimiți de interbelicul românesc. La capitolul bîrfă, numele său îl evocă automat pe Lucrețiu Pătrășcanu (cu a cărui soră, Eliza, s-a căsătorit în 1933) cu tot ce va să zică stînga bucureșteană mai mult sau mai puțin elastică, ductilă sau rigidă. Pentru istoricul Generației '27, Petre Marcu-Balș este însă energia anarhică a coautorului *Manifestului Crinului alb* (împreună cu Sorin Pavel și Ion Nestor), textul învolburat publicat în *Gîndirea*, 1928, oarecum în vecinătatea fervorilor vitalist-culturale din *Itinerariul spiritual* al lui Mircea Eliade. („Ne impresionase și pe noi, generația războiului – își amintea Pamfil Șeicaru –, *Trois réformateurs* de Jacques Maritain și *Un nouveau Moyen âge* de Nicolas Berdiaeff, dar reținusem mai mult ideile susținute de Henri Massis în *Défense de l'Occident*. Nebulozitatea *Manifestului Crinului alb* era contrarie spiritului generației mele. Unele nuanțe de gîndire și sensibilitate aminteau generația slavofililor: Khomiakov, Kirievski, Aksakov, Samarin, care reprezentau în cultura rusă o reacțiune împotriva raționalismului occidental...”)

Un trăirist marxizant

Adevărul e că Pandrea a rămas eminentamente un autor inconfortabil deopotrivă pentru dreapta și stînga. Un prins între fronturi, mursecat din ambele direcții. Cei care preferă să rețină imaginea gândiristului insurgent, fascinat de Nae Ionescu și *Demonii* dostoevskieni, a juristului cu studii (1926-1933) în Germania, Franța, Italia, Austria și Ungaria (între 1928 și 1932 a fost atașat al Legației române la Berlin) luptă să facă uitată șocanta trecere la stînga radicală a autorului, de după 1930-1931 (în 1930 îl cunoaște la Berlin pe Lucrețiu Pătrășcanu). Și invers, socialiștii, bolșevicii de ieri și menșevicii de azi, care propagă exclusiv imaginea „militantului antifascist”, legîndu-i numele doar de ziaristica (e drept, teribilă) de la *Cuvîntul liber*, *Stînga*, *Adevărul*, *Dimineața* ș.c.l., ca și de acel volum de impresionantă forță de analiză care este *Germania hitleristă* (1933), ocultează naționalismul de substanță (moderat, tolerant, cu valențe senioriale) al celui care se înnobila prin sintagma „oltean și european”. Aceștia din urmă minimalizează ruperea de Pătrășcanu din 1945, refuzul posturilor de ambasador la Paris sau Bruxelles (1946), furia împotriva triadei Pauker- Luca - Teohari, împotriva lui Mihai Ralea, Belu Silber etc., și abia dacă menționează cele două negre paranteze penitenciare care au măcinat existența scriitorului (1948-1952, 1958-1964) ca funestă „răsplată” pentru avocatura constant exercitată în anii '30 în apărarea comuniștilor.

Vădit stîngenit de manifestările contradictorii ale lui Pandrea („nu vom spune că admirația noastră se îndreaptă spre această categorie”), Z. Ornea notează „nefasta influență a profesorului său de filozofie Nae Ionescu”, trece iute-iute peste etapa gândiristă, citînd numaidecît eseul lui Ralea, „Rasputinism”, din *Viața Românească*, pentru a-și lansa admirația de pe celălalt versant: „Cel ce se ridicase pînă în 1928 împotriva raționalismului și-a dat seama unde duce obscurantismul. Cel ce vituperase democratismul și pledase pentru «concretul frenetic» a văzut, pe viu, chipul înfricoșător al totalitarismului fascist (...) Schimbarea la față a fost sinceră și totală. Dar colegii de generație, deși îi apreciau mult noua atitudine, i-o suspectau (...) Și azi critici distinși, scriind despre eseistica lui Pandrea, o examinează mai mult din perspectiva de pînă în 1932. Ceea ce e și nedrept, și neadevărat” (*Comentarii*, 1981, p. 196).

În finalul aceluși text din 1981, menit să facă vad volumului *Atitudini și controverse*, ce avea să apară în 1982, la Minerva, în îngrijirea lui Gh. Epure, Z. Ornea scria: „La ultima noastră întâlnire prin vara lui 1967, îmi spunea că, printre altele, intenționează să-și scrie memoriile. Nu a mai apucat să le scrie. O boală necruțătoare, după amărăciuni destule suferite în ultimele două decenii de viață, l-a răpit la 8 iulie 1968”.

Iată că totuși acele „amărăciuni destule” (*i.e.* zece ani de Aiud, Malmaison, Ocnele Mari etc.) au re-declanșat virulența și frenezia punitivă ale acestui veritabil trăirist marxizant pamfletar care a fost Pandrea, un amestec pitoresc (dar și supărător) de contrarii. Cît despre cele aproape patru mii de pagini de memorii redactate între 1954 și 1958 și confiscate de Securitate, ele au fost recuperate în 1997 de la SRI de Nadia Marcu-Pandrea, fiica scriitorului, stabilită la finele anilor '80 la Paris.

Cîteva precauții

Înainte de a ne avînta pe apele înspumate (și sulfuroase cît cuprinde) ale acestei enorme recuperări răzbunător-compensatorii, simt nevoia de a-i trimite pe cei tineri (sau pe neofiți) la cel puțin două texte lămuritoare, de utilizat precum amortizorul armelor de foc: pe partea dreaptă, adică a „complectitudinismului”, a trăirismului ortodoxist ș.a.m.d., sînt de citit paginile 118-130 din cărămida lui D. Micu, „*Gîndirea*” și *gîndirismul* (1975), iar dinspre prudența de stînga, prefața lui Gh. Epure la volumul din 1982, citat mai sus. (Pentru verbiajul stîngist al autorului, e de ajuns, spre o iute familiarizare, lectura paginilor Pandrea din antologia *Cuvîntul liber*, apărută la editura Eminescu în 1982, antologie de Ion Ardeleanu.)

Fapt este că, de la volumele publicate de Pandrea în 1945 (*Portrete și controverse*, *Criminologia dialectică*) și pînă la antologia *Eseuri* din 1971, realizată de Gh. Stroia și prefațată de George Ivașcu, autorul manuscrisului *Helvetizarea României*, din 1945-1947 (confiscat de Securitate și, pare-se, pierdut), traducătorul din latină al lui Cantemir (*Descrierea Moldovei*), dar și (în 1939) al incitantei cărți a lui Aurel C. Popovici, *Statele Unite ale Austriei Mari* (traducere reeditată la Albatros în 1997) a rămas necunoscut *marelui public*. Un capricios marginalizat, reabilitat politic la... o lună după moarte, un ne-inseriabil prin excelență,

fără epigoni, un doctrinar ignorat, politolog necitat, eseist ocolit, jurnalist necitit... Dar va fi cu siguranță un memorialist controversat, ultracitit, răsdiscutat și răstălmăcit.

Pentru atât de necesara frăgezire prealabilă a lectorului *Memoriilor*, alături de volumul *Atitudini și controverse* din 1982, este de văzut nr. 11-12/iunie 1998 al *Jurnalului literar*, unde, între altele, este reprodus un articol al lui Pamfil Șeicaru din 1961, evocînd grupul berlinez de studenți din 1933 (Pandrea, Petre Țuțea, Sorin Pavel, Emil Cioran), împreună cu mențiunile Victoriei Dimitriu și ale Nadiei Pandrea.

Exact în anul 2000 își prevede autorul, acum cincizeci de ani, reevaluarea: „În anul 2000, vor veni biografia care vor cerceta enigmatica figură a lui Petre Pandrea, avocat, scriitor, jurnalist, sociolog, economist, moralist și filozof. Biografia lui va fi mai simbolică decît opera, fiindcă ideile de umanism au fost pecetluite cu patru arestări burghezo-moșierești pentru PCR și cu șapte arestări PCR în epoca 1946-1964. Sub burghezie a salvat de la moarte, gratuit, o mie de comuniști, antifasciști, muncitori și israeliți. Sub dictatura proletariatului, problema s-a repetat. Huliganismul de dreapta a fost înlocuit cu huliganismul judiciar de stînga...”.

Așa sînd lucrurile, era cum nu se poate mai natural ca memoriile să aibă adesea o alură nu explicativă, ci vindicativă. Nicidecum de auto-disculpare, ci de condamnare: a foștilor tovarăși metamorfozați, a prietenilor trădători, a turnătorilor, a detractorilor, a datornicilor nerecunoscători, a iluziilor înșelate, a ideologiei ucigașe, pe scurt: a sistemului, dar nu și a destinului. Totul trebuie luat cu prudență, cu îngăduință, înregistrat pe îndelete, lucid, cu circumspecție, spălat în mai multe ape, ca să zic așa. Altminteri nu vei înțelege cum de stau atât de firesc laolaltă afirmații sublime cu formule jėjoase, etichete abjecte alături de verdicte de strălucitoare profunzime ș.a.m.d.

Vecini de temperament, de pagubă și singurătate

Eu feeric, năvalnic, generos, sociabil-histrionic, Pandrea este un coleric sceptic, sucit și versatil, copleșit de virilitate. Egoșil și altruist totodată, cînd mucalit și tandru, cînd mizantrop virulent. Omenește, pagina memoriilor sale are suflu tolstoian, dar stilul reflexiv, picant și de o violență directete al personajului ț-i invocă la tot pasul, de-o parte, pe Petre Țuțea și Ion D. Sîrbu, iar de cealaltă, pe Paul Georgescu și Paul Goma.

Nu e de mirare : este vorba de patru energii dotate plurivalent și însetate de autoafirmare, însă ireversibil ultragiutate, nedreptățite de istorie, de mediu și de breaslă, avînd așadar foc la suflet și rostire pipărată. Dacă în evaluarea istoriei cu ochi resemnat, a politicianului cu ochi de moralist și a propriului destin cu ochi ludic-amar Personajul lui Pandrea e vecin cu Miron Periețeanu, alter ego-ul lui Paul Georgescu din romanul *Natura lucrurilor*, la spectacolul intelectual al eului însetat de paradoxuri și formulări absolute el se arată profund confin lui Țuța : „Ca o babă, sau ca un țircovnic, aprob inconștient altruismul și condemn egoismul, deși am o mie de argumente împotriva acestei clasificări banale și empirice. Pe axa bine și rău, în care binele = altruismul și răul = egoismul, împletesc cîteva criterii de morală cavalerescă și medievală, adică loialitate, jertfă, eroism, protecția acordată văduvei, orfanului și năpăstuiților. Mai împrumut ceva din tolba umanismului și umanitarismului filantropic masonic. Adaug puțin sos biologizant, cu teoria sămînței, pedagogia străbunilor, filozofia vitalistă și - gata”.

Cît despre exilul interior al fostului campion într-ale convivialității, al bibliotecii și șuetei spirituale, însingurarea urzică, cîrtoare și pseudoblazată a memorialistului evocă Isarlîkul craiovean al lui I.D. Sirbu. Cîteva exemple : „Izolarea mea la ceasul de față este desăvîrșită. Mă aflu ca și perfidul Albion într-o *splendid isolation*. Am valențele deschise la cele patru puncte cardinale. Parcurg cercuri hermetice și publice, publiciști rafinați și țărani gușați cu dezinvoltură și plăcere egală, egalată doar de plictisul meu iremediabil mandarin” (p. 326); „Am cunoscut și emoția socialistă. O cunosc din ce în ce mai puțin și o înlocuiesc cu voluptatea doctrinei străbunilor, cu această contemplație fantasmagorică a lungului șirag de ancestralitate. Îmi vine să plec în Mongolia, la Ulan Bator, și să-mi caut strămoșii mongoli pe latura maternală a babei Stana, mama maicii mele Anica” (p. 256); „Ce ne interesează pe noi, țărani valahi, acest gigantic duel [*i.e.* între „masoneria capitalistă și comunismul proletar pe dimensiuni planetare”]? Noi avem o doctrină milenară, avem o etică rurală de neasemuită frumusețe, fuzionată organic cu cîteva climate de morală creștină, de un realism fără pustiire materialistă, de o onorabilitate de gentilomi” (p. 352).

Polarități cu mirare

Cele mai greu suportabile caracteristici ale *Memoriilor mandarinului valah* sînt, spuneam, contradicțiile generate de ambivalența autorului. Fostul „antifascist european” („am optat pentru dictatura proletariatului ca un *pis-aller*, ca un rău necesar, pînă ce se va face marea sinteză hegeliană între capitalism și socialism, atît de necesară epocii moderne”) și care observă just esența conservativă a intelighenției românești („ideea conservatoare este foarte puternică în Valahia. Capetele cele mai prestigioase politice sau literare au fost capete conservatoare. Liberalii și progresiștii, desfărații și revoluționarii s-au recrutat dintre munteni și de predilecție dintre meteci”, p. 335), economistul pasionat de socio-genetică și de aliajul erudiției cu biologicul („cheia istoriei universale o vîd în biologie, în bătălia elitelor selecționate natural”, p. 422), moralistul cu nostalgiile de blazon („fără morala medievală și libertatea burgheză nu se poate clădi evul contemporan al umanismului socialist”), cosmopolitul senin (p. 51), bunul populist („nu mă interesează socialismul din Valahia. Nu m-a interesat nici capitalismul din Valahia. Ambele sisteme s-au dovedit scîrnăvii, metode de chinuire a omului simplu”) deține totodată o stîngenitoare tendință către formula mizofilă : Henriette Yvonne Stahl „a făcut o colecție de oameni celebri printre cracii ei de amantă eterată” (p. 24), regele Ferdinand „avea stomac deranjat și incontinență urinară” (p. 37), „icrele țiganului Pamfil Șeicaru, mozolite cu buzele lui sifilitice” (p. 433) ș.a. Același om al formulei laconic-pregnante („huliganii de dreapta se aseamănă ca două picături de apă cu huliganii de stînga”, p. 58 ; „ororile comise de Teohari Georgescu la Interne au fost comise de Leonte Răutu pe sectorul literar-cultural”, p. 480 ; „Maiorescu gîndea nemțește, vorbea franțuzește, înfăptuia conservator-britanic”, p. 50), care știe, atunci cînd vrea, să zică de bine (vezi Aristide Briand, „felin și tandru, sceptic și iubitor de oameni”, p. 463, Argetoianu, „cinic fosforescent”, p. 262, sau Radu Popescu, p. 271 ș.a.), scuipe din peniță chestii precum : „Silvian Iosifescu, cu cap de penis belit”, p. 85, „hilariantul poet Octavian Goga, puțoi înțărcat cu rachiu, ucis de propria soție, otrăvitoarea în masă și vrăjitoarea Veturia Goga”, p. 149, Harry Brauner, Maxy și Lena Constante, „scursori levantine fără morală”, p. 164, Ioan Slavici, „rîmă pedagogică”, p. 265, Gala Galaction, „țigan șătrar”, p. 329 etc. etc.

Și încă abia am început inventarul. Să vedeți săptămîna viitoare amestec de frumuseți, adevăruri și colportări „paul-goma-te” pînă la îngreșoare. Un farmec morbid plutește peste plictisul opărit al mandarinului valah. În fond, o spune el singur, cu țepoasă franchețe: „De ce țin acest jurnal? De ce tîrăsc aproape cotidian acest fîraș cu deșeuri fiziologice, gunoaie morale și zdrențe de gînduri? Nici eu nu știu. Lipsa contemplației și șuvoiul istoric mă tîrăsc spre rigolele evenimentelor naționale și internaționale. Mizeria jurnalelor intime este indicibilă, dar și salvatoare: prin jurnalul mnemotehnic, însemnînd acele stări sufletești hilare și maladive, plivești buruiana și înlături dejecția!”

Răspunsul e bicefal: cartea este deopotrivă spectacolul unei personalități bulversante și o cronică *sui-generis* (feerică sau mîzgoasă, edulcorată sau resentimentară) a cel puțin două decenii de moravuri bucureștene.

O vitalitate copleșitoare

Cu o vitalitate debordantă, Pandrea își „avortează” la 27 de ani criza religioasă, visează să scrie numai romane-fluviu, fresce sociale, vaste cicluri epice (p. 12), nu crede în Dumnezeu, „dar îl iubesc fierbinte, ca îndrumător și învățător al Lumii” (p. 20), este obsedat de construcție și energie („dorința cea mai intimă și mai arzătoare a vieții mele: a fi un ctitor pe aceste plaiuri natale. Să nu fii vierme. Să fii constructor și să promovezi viața”). Se declară „umanist tolerant, oltean și european” și chiar așa este: îi admiră deopotrivă pe macedonenii aprigi dăruitori întru Legiunea Arhanghelului Mihail (p. 108), după cum salvează de la Curtea Marțială trei sute de comuniști evrei (p. 47). Pledează pentru nevinovăția lui Haig Acterian la rebeliunea legionară (p. 101 ș.u.), însă respinge net fanteziile rasiste ale lui Petre Țuțea („...este pentru sterilizarea țiganilor și a jidanilor sau alungarea lor în India sau Palestina. Huliganismul lui mă întărită. E huliganism de dreapta similar cu huliganismul de stînga practicat contra noastră de Ana Pauker și acoliții ei”, p. 315).

Pandrea se prinde perfect în cadru: „Mă interesează în primul rînd Viața și rodnicia ei. Nimeni nu are voie să pună cătușe vieții în numele unor formule găunoase. Nu mă interesează metafizicienii de toate

nuanțele și nici teologii funerari. Sînt un fel de Cruce Roșie vigilantă, gata la primul apel să pansez răniții, să sudui pe răi și să laud pe cei buni, detestînd pe lași și pe ipocriți, dar mereu detașat în turnul meu de ivoriu mandarinial” (p. 21). Minus detașarea de care vorbește în final, pe care n-o avea (vezi și p. 4: „singura virtute la care ține cu adevărat mandarinul este detașarea”). În plus: „Eu nici nu sînt materialist. Eu sînt cu dialectica hegeliană, dacă vrei un hegelian de centru. Mă interesează experiența rusă ca experiență. N-am să scriu în viața mea pentru dictatura proletariatului și împotriva religiei (...) Cred în rolul intelectualilor, al sacerdoțiilor, al mandarinilor și al tehnocrațiilor” (p. 337).

În fine, trei citate ce se dispensează de orice comentariu: „Admiram economia planificată și cincinalele Rusiei sovietice, dar aveam grave aprehensiuni asupra rodniceii sectorului agrar cu colhozurile și sovhozurile deficitare. Nu suportam tirania stalinistă. Căzuse Troțki, pe care-l citisem cu nesăț. Admirasem pe Buharin și pe Karl Radek, uciși” (p. 158). „Înainte, comuniștii ermiți stăteau în grote. Acum, înaintau pe parchetele lucioase în saloane. I-am fotografiat de îndată, cu luciditatea și puritatea instinctelor mele oltenești. Am văzut murdăria pudrată a avocatului Petre Zissu, murdăria fizică și morală a lui Sami Margulius, bețivăniile agramate și ulcerate de invidie ale avocatului Petrică Grozdea, impotența prematură a intelectualului Mihail Ciobanu, vîndut și sărbătorit de ziaristul șperțar Pamfil Șeicaru, foșăitul reptilin al lui Herbert Silber” (p. 14). „Fanatismul militanților intelectuali comuniști valahi nu cunoaște limite, reticențe, morală. Erau fără scrupule. Sfintul Ighațiu de Loyola cu dictonul lui că «scopul scuză mijloacele» era un biet naiv față de neoiezuizii comuniști sau comunizanți.” (p. 501)

În altă ordine de idei, la 52 de ani declară că îl „minunează numai capacitatea și nevoia ejaculării de trei ori pe zi, pentru a fi în echilibru...” (p. 348).

Un „pandur” al controverselor

Biografic, sînt de evidențiat, dincolo de toate celelalte, episodul grupului de tineri bolșevizanți din 1922-1923 (p. 101), conferințele organizate ad-hoc de cele 60 de „vîrfuri de la izolare”, la „Academia de sub pămînt” din închisoarea Aiud (p. 62), audiența la Gavrilă Marinescu, cu recomandarea lui Nae Ionescu, pentru salvarea lui Imre Aladar

(pp. 23, 288), detalii precum cele de la paginile 420 („Paukeroaia mă chemase să preiau direcția «Scînteii» ca să plec în străinătate, pe sector diplomatic, fie la Roma, la Berna sau la Bruxelles”), 288 („pusesem la cale și constituisem «Amicii URSS» cu Alex. Mihăileanu și Octav Doicescu”), 389 („legionarii îl adoră pe Nae Ionescu, comunistii îl urăsc, democrații criminaloizi, gen Ralea, îl invidiază. Eu caut să-l înțeleg. Viața mea a fost prea împletită cu a profesorului, din clasa a V-a de liceu (vîrsta de 16 ani) pînă astăzi, la 53 de ani. Mi-a pus în mîină *Biblia* lui Cristos și pe Georges Sorel, *Biblia* sindicalismului modern. Au fost primele cărți dăruite de el la 15 ani”).

O dublă deformare profesională, de avocat și gazetar, face farmecul și atrocitatea acestor evocări. Avem bombe de pagina întii, rubrici de scandal, zvonuri, pledoarii pro și contra, codul onoarei, umor, sport, cancanuri, chestii picante, în paralel cu patetism patriotic, apel la istoria blazonată a românilor etc. Totul foșnește, țipă, țîșnește, vorba Reporterului: realitatea (aici: memoria) sare în pagină ca o panteră.

Dat fiind că editura a lăsat așa o carte tocmai fără indice de nume, am să vă înșir telegrafic perle și orori. „Noi toți fugeam de Belu Silber ca de un ciumat, era cunoscut ca agent de siguranță (...) Avea ceva de șarpe tandru, felin și calin.” (pp. 12, 23) „Nae Ionescu privea în zare cu ochii lui ceacîri de țigan tătăresc. Eu eram latin corcit cu tătari” (p. 242, dar vezi și 566 ș.u.). „Pe unde trece T. Arghezi vine falimentul. A venit falimentul lui Mackensen cînd el a trecut la germanofili. Cînd a devenit liberal, a murit pe neașteptate Ionel Brătianu. Cînd a început să scrie pentru georgiști, a falimentat Gh.I. Brătianu. Cînd a scris *Baroane*, contra lui Killinger, cu voia lui Ică Antonescu, sărmanul Ică se afla cu un picior în groapa politică.” (p. 28, vezi și 330) „Elena Lupescu era rezistentă la băutură, la pat, la nopți pierdute. A trăi viața în acea vreme însemna a juca poker, ruletă, a mînca bine, a bea bine, a risipi banii într-o noapte.” (p. 39) Dr. Petru Groza: „În fizionomia, biologia și comportarea lui tipică de *moral insanity*, eu citesc pe urmașul galerianului roman, trimis pentru crime capitale la băile de aur și argint ale Hunedoarei, spre pedeapsă, ca să umple tezaurul Romei” (p. 55). „Înevitalul plăcintar și profitorist Grigore Gafencu.” (p. 58) Vivy Vișoianu – „un păduche, în sensul parazitismului. E deștept foc, dar e leneș și parazit” (p. 57). Martha Bibescu știe să „așîte penisuri de oameni celebri, mereu seacă, mereu goală, cerebrală, frumoasă, deșteaptă și lipsită de orice autenticitate” (p. 94, vezi și 93, 195). Ștefan

Voitec, „femeia cu barbă” (p. 115). „Geo Bogza este lichea : el nu crede în ceea ce scrie. El nu crede în ceea ce spune. Este incult filozofic, incult în problematica estetică.” (p. 131) Mihail Sadoveanu „este un Ceahlău literar și un alt Ceahlău de fecale. El este licheaua nr. 1 a României” (vezi demonstrația la p. 355, dar și la 477 : „Mișu Pompilian mi-a povestit cum în 1936 Sadoveanu a fost exclus din lojă, unde era grad 33, de către Pangal și C. Argetoianu și ars simbolic pe rugul criptelor obscure... manipulase în buzunarele sale adînci banii lojii centrale francmasonice”). „Sămînță tătărăscă se găsește multă în Oltenia. Paolică Brătășanu, Titulescu, Tătărăscu. Avem și țigani mongo-loizi celebri ca Const. Argetoianu și Mihail Ghelmegeanu.” (p. 181) Andrei Scrima, „tatăl e macedonean, trăia despărțit de nevastă. Andrei a trăit cu nevasta lui Anton Dumitriu. E un aventurier” (vezi demonstrația la p. 188). Ilarie Dobridor, „mic-pitic, invidios, veninos, rău, potcă, știe să stupească mai rău decît mîțele” (p. 254). Alexandru Balaci „este fecior de plutonier major”, „modernist și futurist italo-marinetist, devenit pe atunci legionar” (pp. 255, 268). „Cine-i Lothar Rădăceanu ? O pramatie nemaipomenită, un aventurier de Cernăuți.” (p. 419) Mircea Vulcănescu : „om neliniștit și neliniștitor, hapsîn de teoria cunoașterii și în materie culinară, encicloped, și limbut, versatil, ductibil, de o suavă puritate” (p. 424). „Justinian Marina, un Everest de corupție, un prelat cu instincte de hoț de cai.” (477)

Nu e de ajuns ? Și încă mai sînt Alex. Sahia, p. 11, Mihail Manoilescu, p. 60 ș.u., Alex. Mihăileanu, p. 130, D. Gusti, p. 152, Alexandru Ghyka, p. 343, G.G. Mironescu, p. 477 ș.u., T.T. Braniște, p. 502, C. Noica, p. 557, Mihail Sebastian p. 569 ș.a.

Oi negre, riscuri, șocuri

Mihai Ralea, Lucrețiu și Hertha Pătrășcanu sînt oile negre din *Memoriile* lui Pandrea. *Aici* e opărit vechiul Crin alb, *aici* se evaporă și ultima picătură de... detașare a pitorescului mandarin valah.

„L-am studiat pe Ralea după principiul maximei plăceri în viață și al minimei rezistențe în carieră. Ralea, Camil Petrescu, Cezar Petrescu sînt veleitari și conformiști, vor să fie cineva chiar și într-o țară de derbedei și gogomani. Ei nu sînt niciodată în opoziție. Ei sînt mereu cu cei puternici.” (vezi restul la p. 15, dar și la 49) Fost „adorator al

Lupeascăi”, Ralea a fost introdus în grațiile lui Pătrășcanu de soția acestuia, Hertha, care l-a făcut ministru al artelor, „pentru vopselele ei teatrale la care se angajase cu Dina Cocea și lumea ei interlopă” (p. 16). Ralea, la care totul este farsă, o „farsă grefată pe o biologie apetență, de bulgăroi cu ceafa groasă, supunere lașă și frică de boierii guvernanți. Mimează universitar cultul științei și gustul pentru artă. Fondul este pur alimentar” (p. 55). „Istoria buzunarelor lui Ralea : a fost în solda lui Max Auschnitt, pe urmă a intrat pe sub pielea lui N. Malaxa...” (vezi lungul inventar al malversațiunilor la p. 148)

Hertha Pătrășcanu, un personaj rămas total în umbră, apare aici ca blestemul vieții lui Lucrețiu : „Ce căuta N.D. Cocea pe listele Serviciului secret al lui Moruzov ? Ce căuta Herbert Silber pe listele lui Eugen Cristescu ? Cum a putut fi atras [Pătrășcanu, n.n.] printre ei ? Cum a stat șase ani în mijlocul lor ? Soția lui, Hertha, demimondenă și simili-artistă l-a vîrît în acest mediu infernal. Această femeie cu cap de oaie, de o senzualitate aprinsă și stearpă, cu poftă de lux și luxură, a fost pierzania lui. Cleopatră valahă pentru un Antonius leninist” (p. 31). Hertha Scwammen a trecut de la mozaism la creștinism, primind botezul de la Gala Galaction (p. 18), l-a certat pe Pătrășcanu cu Ana Pauker... și cîte altele. Cît despre Pătrășcanu însuși, memorialistul oscilează între admirație, compătimire, răutăți și răzbunări postume : „Detesta mîncarea, vinul. Iubea femeile și muzica” (p. 19) ; „Nu bea, nu fuma, nu se îmbrăca luxos, nu juca poker, nu avea nici un viciu” (vezi restul la p. 333) ; „Eu n-aveam nici o încredere în cordialitatea lui, în autenticitatea și sinceritatea lui din 1933...” (vezi p. 29 ș.a.).

Cum spuneam, marele risc al acestor scrieri cu mult lipici la lectură este colportajul fără minime garanții prealabile. Multe, foarte multe afirmații, scene, cabale, zvonuri trebuie luate, aici, strict sub beneficiu de inventar, cum se spune. Altminteri, fiecare își poate găsi din plin material bîrfitor. Cei care-l antipatizează pe Cioran vor exulta la scena de la p. 143, unde „filozoful cădea într-un delir erotic la beție”, cerîndu-i lui Mircea Zaprațan, posesorul unui falus uriaș, „să fie binecuvîntat și bătut în cap cu acest instrument, pretinzînd că în penis se află alfa și omega filozofiei” (vezi și p. 447, unde Cioran, „cu creierii aburiți de alcool, s-a dezbrăcat în pielea goală, ca să se înece” în Herăstrău, după un chef la Brotăcei). Cît preț se poate pune pe afirmații precum : C.C. Giurescu informatorul lui Moruzov („mi-a spus Alex. Ionescu...”, vezi p. 30), Elvira Godeanu informatoare a lui

Eugen Cristescu („mi-a spus Florin Bengescu...”, vezi p. 32), Virgil Madgearu „a lucrat pentru regimul Antonescu – Horia Sima proiecte de legi economice” („mi s-a confirmat de Al. Halunga”, p. 82), Ralea „s-a aflat în solda Reichswehr-ului republicii weimariene” (informație de la Nuți Constantinide, p. 147) sau detaliile conjugal-erotice ale cuplului Lilica – Zelea Codreanu, p. 338? Dacă unele informații au intrat de mult în folclor, avînd deci cel puțin circulația drept criteriu de veridicitate (exemplu : „Al. Jar a fost pus de Chișinevschi contra Leonte Răutu, secondat de Ion Vitner și Mihail Davidoglu, un adevărat sindicat israelitean în Valahia”, p. 86), cum te poți întemeia pe credința autorului cum că, la rebeliunea din ianuarie 1941, cînd Haig Acterian perora de pe terasa Teatrului Național, „s-a tras în mulțime cu două mitraliere instalate de serviciul secret, în mod provocator. N-au tras ei. Au tras antonescienii” (p. 101)? În fine, dacă acceptăm recunoștința lui Pandrea față de Constanța Crăciun („femeia superioară”, „s-a purtat corect, matern, la ieșirea mea din pușcărie. M-a reintegrat în avocatură și autorlic”, p. 466), unde vom încadra informația cum că „Lucrețiu Pătrășcanu a deflorat-o [pe Constanța Crăciun, n.n.] prin 1931 și n-a vrut s-o ia de nevastă”?

Dincolo de toate acestea, memoriile rămîn extrem de utile în zona informațiilor despre personaje importante în epocă, dar complet uitate astăzi. Așa este cazul lui Sorin Pavel (pp. 118, 143, 144, 253 ș.u.)... despre care, cu altă ocazie.

O lumină palidă : România

Nu pot încheia altfel, deoarece patriotismul – afirmat viril, haiducește – este la Pandrea, ca și la Țuțea, o caracteristică apăsată. Mult s-ar cere discutate ideile autorului privind „helvetizarea României” (*i.e.* „autonomia ei, facultatea de a judeca propriu în afaceri interne și nevoi elementare”, vezi p. 33), antisemitismul „nostru de suprafață în mica burghezie. Natura tolerantă a țărănimii și cosmopolitismul aristocrației n-au putut cuprinde națiunea în psihoză huliganică, așa cum s-a întîmplat în alte părți” (p. 98), „tradiționala mefiență a românilor contra stăpînirilor, divorțul permanent dintre Stat și națiune” (p. 117) sau verdicte precum : „românii nu pot și nu știu să facă rezistență” (p. 331); „Nucleul conspirativ este o imbecilitate nesăbuită în Valahia. Aici, toți

ne cunoaștem, toți ne vedem, toți ne simțim, toți ne detestăm, toți ne iubim, toți ne ignorăm” (p. 483). Lucruri captivante în privința românismului – la pp. 64, 65, 160.

Din această zonă, și nu de pe pistele cancaniere, se cuvine să „decolăm” în reevaluarea și re-situarea lui Petre Pandrea.

22, nr. 13, 14/28 mart.-10 apr. 2000

Tristeți acide pentru anul 2000

Petre Pandrea, *Reeducarea de la Aiud*, ediție de Nadia Marcu-Pandrea, Editura Vremea, 2000, 576 pagini

Încă nu a trecut anul de când am scris cu entuziasm (dar nu fără măsură) în această pagină despre *Memoriile mandarinului valah*. Petre Pandrea a fost nu doar una dintre aparițiile de succes ale editurii Albatros, ci și, pentru multă lume, o adevărată revelație, fie din unghi istoric și politic, fie psihologic. A iritat nu puțin, atât la stînga, cât și la dreapta, omul fiind de-o forță contrariantă teribilă și de-o spectaculozitate inclasabilă.

Epicureu și moralizant, disciplinat și nărăvaș, pasional coleric, dar atras de idealuri schimnicești, ca exorcizare a exceselor deopotrivă ideologice și senzuale, Pandrea era un „om feeric” înghițitor de anti-nomii: rural aristocratic, pandur cobilițar, socialist elitarist, partizan instabil și incontrollabil, un principial cu puseuri burlești, de arlechinadă în etica politică, un arhigeneros populist, dar ulcerat de spumegări vindicative (ce-î drept, nu o dată justificate din plin), un egocentric risipitor de sine, cu fervori năvalnice, topite în verdicte necruțătoare: drepte sau nedrepte, absurde, tăioase ori stupefiante, dar întotdeauna sincere... pînă la enormitate.

Mandarinul valah

„Am intrat, în 1923, ca secretar al unui mare avocat și universitar, ajuns academician, și am părăsit definitiv Tribunalul Capitalei și arena tribunalelor provinciale nenumărate, unde am fost chemat cu onoruri într-un răstimp de 22 de ani. Am stat lângă bară din 1923 pînă în 1958, adică 35 de ani. Stagiul de zece ani în pușcării a însemnat ani de conversații și informații suplimentare. Am avut patru arestări burghezo-moșierești în calitate strictă de avocat pledant al PCR. Am fost de două ori arestat și zece ani întemnițat, exclusiv pentru pledoarie. Am fost condamnat la 12 iulie 1959 pentru «agitație»... Pot vorbi cu fruntea sus și fără menajamente. Față de nimeni. Nu sînt debitor, ci creditor.” (p. 24)

Așa este. Și tocmai de aceea devine deplin credibil și cînd vorbește despre legionari, și cînd dezvăluie subterane comuniste, cînd vede lumini acolo unde, îndeobște, istoria ne îngăduie exclusiv întuneric, precum pune umbre acolo unde ingenuitatea, sau ignoranța noastră de astăzi, ar fi tentată să idealizeze.

Petre Pandrea a „frecventat” 14 pușcării. A fost deținut din 14 aprilie 1948 pînă la 19 noiembrie 1952 („am fost cu amicul meu Petre Țuțea la Academia de sub pămînt, de la Ocnele Mari, trimis de ex-amica mea Ana Pauker pentru pledoarii fulminante în procesele țărăniștilor...”), apoi din 23 octombrie 1958 pînă în 1964. Orgoliul suferinței dublează, în cazul lui, structura accentuat egofilă, după cum logoreicul enciclopedic și strălucitor, care-l face confin lui Petre Țuțea, a fost dublat, datorită potrivniciilor destinului, de ironia sulfuroasă ce-l apropie de I.D. Sîrbu. „Spiritul critic se află în disonanță cu spiritul turiferar, iar eu sînt un criticastru acerb și înnăscut. Nu-mi plac guvernamentalii. Stau cu urechea la vuietul popular și încerc să dau glas adîncurilor, aspirațiilor, suferințelor. Ca avocat penalist, durerea socială bate permanent la poartă. Eu am fost și am rămas un soi de avocat de cruce roșie. Am și ajuns la o concepție a avocaturii ca medicină de leproși penali.” (p. 36) „Mandarinul valah – notează el în Decalogul personal – aparține prin strămoși (pe care-i venerează) ortodoxiei răsăritene creștine, detestă infailibilitatea papală (sediul autocrației), stimează liberul examen al protestantismului și contemplă misterul cosmic în ataraxie.” (p. 507)

Lupta celor două mâini

În februarie 1998, SRI-ul i-a returnat Nadiei Marcu-Pandrea, fiica autorului, cca 4.000 de pagini confiscate avocatului dr. Petre Pandrea (și cumnat al lui Lucrețiu Pătrășcanu) în două reprize, 1948 și 1958. O notă emoționantă ne arată că volumul de față (jurnal penitenciar 1961-1964) a fost scris anume pentru noi, cei de azi: „Scriu pentru anul 2000 și las manuscrisele la arhivă, pentru fiica mea Nadia, pentru soția mea Eliza, pentru feciorul meu Andrei, pentru nepoții și strănepoții mei, ca «felii de viață» și documente psihologice autentice” (p. 34, vezi și p. 397: „Acest jurnal intim este destinat copiilor, nepoților și familiei mele, care n-au voie să-l publice decât la anul 2000, când eu voi fi oale și ulcele”).

Înainte de orice, captivantă este aici lupta stîngului cu dreptul. A fostului ortodoxist cu amarnice apetituri anarhiste cu liberul cugetător insubordonabil oricărei structuri străine firescului organic. Lupta avocatului, de bunăvoie copleșit de arcele plebeianismului comunizant, cu solitarul narcisist, atras de bunul autoritarism și profundul tradiționalism productiv ale unei drepte invariabil înțeleasă, din nefericire, ca propria-i extremă, și nu ca miez, ca fundament al ființei naționale.

„Tolstoi, Gandhi și Roland au fost trinitatea de îndrumători ai epocii pentru o anumită studențime europeană”, notează fostul student în criminologie la Berlin. „Eu am fost student șase semestre la București, opt la Berlin și cîte un semestru la Paris, Heidelberg, München și Roma, între 1923-1933”, adică tocmai cînd avea să descindă alde Cioran acolo, în proaspătul hitlerism omniacaparant. „Se aflau la studii și sotniile negre, huliganii, xenofobii, retrograzii, tombaterile, hienele policastre și reacționarii, dintre care se recrutau carieristii furibunzi. Omul nou, omul moral, omul jertfelnic se află în lagărul stîngii și al democrației de stînga.” (p. 26)

Iată o convingere rostită cum nu se poate mai ferm. Numai că, după doar cîteva pagini, se revine în prezentul comunist al penitenciarelor, ca suprem efect inuman al vechilor reflexe utopice desprinse din trinitatea Tolstoi - Gandhi - Roland: „Vor încerca să compromită umanismul. Zilele lor sînt numărate, fiindcă sînt fiii întunericii, sînt întruchipările eternului Caliban, ale răului în lume, ale huliganismului universal și în luptă permanentă cu omul și umanismul (...) Cînd stăteam de vorbă după 23 August, mă înspăimîntam de radicala lor transformare

psihologică. Erau plini de dorul răzbunării. Aveau ranchiune copleșitoare. Erau cuprinși de febră genocidală, de exterminarea și chinuirea aceluia care voiau să frneze cu zăbala criticii pornirile nărăvașe genocidale”.

Iar jocul dintre antiteze continuă : omul care-l acuză pe M. Gafița că-l monografiază pe Cezar Petrescu („un scriitor ordinar, net reacționar, cu trecut contra-revoluționar. A alungat pe comuniști din parlamentul 1931-1932, pentru a-i lua locul lui Imre Aladar”) nu omite să noteze că „avocatul a devenit, în perioada 1946-1958, anexa procuraturii. Un avocat nu poate fi, fără riscul rușinii, agent provocator sau informator contra leafă fixă lunară”. În fine, dacă i se pare că-n interbelic „dreapta era acefală, în vreme ce stînga era intelectualistă” (sic!), vine, în schimb, cinstit și spune că, adevărat, „burghezia era cam timpită : te aresta ca avocat opt zile și-ți dădea drumul. Arestarea apărătorului era inconceptibilă. Azi, te arestează, te țin 4 ani, 7 luni și 5 zile, și te eliberează cu scuze. Așa mi s-a întîmplat după arestarea de la 14 aprilie 1948 - 19 noiembrie 1952”.

Sincere, picante, șocante

La așa o personalitate debordantă prin sinceritate și autentic, de bună seamă că detaliile umbroase devin spectacol de artificii. Și nu atît notele de tipul : „Nae Ionescu a fost ucis de un medic agent al lui Moruzov (asistent al lui Tantinil Iliescu, marele profesor), din ordinul regelui Carol II” sau că Ana Ipătescu ar fi fost fiica naturală a lui Dinicu Golescu ș.a.m.d., nu acestea interesează în primul rînd lectura, cît cele ce țin de „manualul” de istorie mică a secolului XX.

De pildă, Petre Pandrea crede că Maniu „avea vocația monastică și penitenciară. După părerea mea, el trebuie să fi depus cîndva, în gînd, un jurămint de călugăr alb catolic : celib, pauper, obedient Sfințului Scaun, în felul lui Brüning și al atîtor conducători catolici și administratori ai bisericii catolice”, dar nu omite să noteze că „Vaida știa pasiunea holteielui Maniu pentru femei libertine, fiindcă fratele Iuliu era un neostenit amant”. În plus, afirmă corect că, „după cum Ionel Brătianu ar fi vrut Ardealul fără ardeleni, tot așa Iuliu Maniu ar fi vrut regatul fără regăteni” (vezi analiza lucidă a dramei românești la p. 343).

Personaje importante sînt aici Ică Antonescu (i se face inventarul averii la p. 349), Elena Lupescu („toate guvernele din 1932 pînă la

6 sept. 1940, toate numirile în slujbele înalte, toate comenzile de armament și furniturile de zeci de miliarde s-au făcut în atmosfera de tripou din Aleea Vulpache. Pe-acolo a defilat D. Gusti, fiindcă metresa, apoi soția sa, Miletineancă, era vară cu Lupeasca. Pe-acolo au trecut Octavian Goga și Veturia, făcând cadouri de covoare. Pe-acolo a trecut Istrate Micescu, dăruind un bust francez de marmoră din vestibulul său...”, vezi p. 346), Imre Aladar, p. 155 ș.u. („a fost expulzat de români ca maghiar, ca să i se ia locul de deputat de către Cezar Petrescu, maghiarii l-au restituit ca deputat român, iar birocrăția stalinistă l-a sugrumat ca șovin român”), Alex. Gr. Ghyka, un „prinț cu capacitatea rugăciunii” (pp. 225, 229 ș.u.), Istrate Micescu (p. 308 ș.u.), om „cu morală de junglă” („îi servea pe nemți, dar îi ura. Era arghirofil. Făcuse antisemitism acerb și notoriu în tribunalul Ilfov, pentru a se alege decan, dar a pledat din 1938 în 1948 mereu clientelă evreiască. Spunea că așa se face politica, politică de pumnale pe la spate, otrăvuri, capcane”, vezi și pp. 320, 327), ca și Simion Mehedinți (p. 438 ș.u.), „devenit codrenist” și intrat în conflict cu ginerele său, C.C. Giurescu etc.

Etichete : „Matei Socor este un huligan de sftinga mai pernicios și mai falacios decât huliganul de dreapta” (p. 31); „Cuțo-vlahii vin în țară cu patru pașapoarte, la chimir trei lire otomane, un cașcaval mare ca piatra, patru pistoale, și pretind conducere de ministere. Sînt o pecingine, ca și fanarioții sau armenii, dacă nu le tai din unghiuță la concurență și trîntă dreaptă, cu cobilița și la vot universal. Licheaua fanatică sau brusc fanatizată o întilnești frecvent la cuțo-vlahi. Altminteri sînt simpatici prin energie și seamănă leit cu mic-valahii mei la zgîrcenie, lăcomie de chiverniseală și materialism mecanicist” (p. 128); „Eu cred că, dacă Dumitru Stăniloae ar vrea, ar primi aripi de seraf și ar zbura, dar acest lucru nu se cuvine și nu-l face...” (p. 143), și cîte altele asemenea !

Și figuri de care nu mai știe (sau nu mai vorbește) nimeni : tipograful Bodnărescu de la p. 43, tipograful Pastilică Avramescu, p. 51, grupul de legionari de la pp. 91-94 (Victor Biriș, Nistor Chioreanu, Ilie Niculescu, Alexandru Ghyka), Mihail Sturdza („recte prințesa ambițioasă Mavrocordat”), p. 523. Și cumplita evaluare a lui Iorga de la p. 533, echivalat cu... măscăriciul C. Tănase, din pricina căruia n-a putut să facă Ion Manolescu săli pline cu *Hamlet*!!! (asemenea lui Pârvan pe lîngă Iorga...)

Cît despre România anului 2000, a se vedea p. 413 : „Am motive de pesimism și patetism, de neîncredere în omul valah, de îndoială în

umanitate. Știu că în om zace animalul. Știu că în fiecare din noi zace porcul. Din nenorocire, zăresc cu dezgust animalitatea lăbărtată în omul public și în corifeii plaiurilor noastre, fiindcă oamenii simpli nu se interesează de istorie, n-au vrut și n-au făcut istorie, ci au suportat istoria cu stoicism...”.

22, nr. 4/23-29 ian. 2001

Nebuna măreție a zurbagiului valah

Petre Pandrea, *Crugul mandarinului. Jurnal intim (1952-1958)*, ediție de Nadia Marcu-Pandrea, prefață de Ștefan Dimitriu, Editura Vreimea, 2002, 525 pagini

Chiar dacă e redundant pînă la Dumnezeu, chiar dacă i-am comentat în repetate rînduri jurnalele și memoriile mandarinale, chiar dacă istoricii se feresc de el ca de sulf & tămîie (unii îi scot stînga pe nas, iar alții dreapta), chiar dacă e hărțuitor cu fixațiile sale vindicative (Ana Pauker – Luca – Teohari, Nae Ionescu, Hertha Pătrășcanu, Malaxa și legionarii, Carol al II-lea și camarila etc.), vorba e că, din unghiul Omului interbelic românesc, Petre Pandrea este o comoară de trăiri incendiare, topiri de contrarii și entuziasme într-o fascinantă, contagioasă libertate de sine! Cum să nu te lași sorbit de avalanșa confesivă, de patosul revendicativ, harul portretistic, verva dementială și aprigul moralism ale acestui „zurbagiu balcanic”, „pandur și cobilițar”, „cronicar mandarin valah”, „cavaler al Olteniei” și „om feeric”, cum singur se numește?

La 28 august 1953, cîteva luni după moartea lui Stalin, Pandrea își numără „permutările penitenciare” – Malmaison, Văcărești, Uranus, Aiud, Ocnele Mari, Craiova – și rezumă: „circa 33 de celule în aproape cinci ani”, ceea ce formează o „psihologie de vagabond”. Altfel spus, asta eliberează definitiv ființa: „Dacă am învins spaima de Destin, spaima de Societate, spaima de Foame, mai rămîne să mă înving pe mine. Operație grea: sînt plin de amintiri orgolioase, ca un stup de miere. Sînt animat de ambiții satanice. Am învățat să mînuiesc arma

disprețului”. Din acest punct, când te aștepți la orice, oricând și de la oricine, e limpede că... nu mai aștepți nimic. Astfel încât o iei – febril sau agale, jovial sau încruntat – pe calea celor trecute și devii Personaj în loc de scriitor, întru educarea celor viitoare. Așa se face că, în timp ce notează cu amară stupefacție fervoarea cu care fiica sa Nadia citește *Tînăra gardă* de Fadeev, Pandrea își varsă în pagină „chinurile agoniei teologice” de la 1927 („Aș vrea să cred în Dumnezeu și Iisus Christos, dar nu pot. Aș putea fi ateu, dar nu vreau, fiindcă este prea ieftin, este o atitudine pentru gușați”), evocă elementul „guzganic” din Mihai Ralea, își făgăduiește răzbunări fioroase („Voi călări peste acești imbecili cu armăsarii sîrguinței mele și cu îndrăzneala cazacului”), face portrete magistrale, rivalizînd cu Argetoianu, Argezi & Co. (vezi, de exemplu, Grigore Iunian, Radu Popescu, Armand Călinescu, M. Ralea, Sorin Pavel), face predicții economice incitante („Impresia mea este că înăuntrul sistemului capitalist se va ajunge la o introducere a producției planificate cu mai multă energie și cu un control mai eficace”), veștejește dintr-o vorbire utopiile marxismului („hegemonia proletariatului este o tîmpenie veleitară. Sarea pămîntului sînt intelectualii”), își depliază zestrea genetică precum Cioran în *Caiete* („sînt mongolic pe latura maternă. Simt în mine efluviile podișului Gobi, disprețul total de idei și farafasticuri ideologice... Nucul din mine reprezintă nostalgia latinității paterne”), îl probezește pe Țuța care susținuse că „viitorul ortodoxiei este foarte catolic”, își numără iubirile germane, punctează schimbul de femei – Liuba și Melitta – dintre Ghiță Apostol și Chișinevschi (p. 388), îl evocă onest pe Mircea Vulcănescu („ne detestam reciproc cu nemărturisită vehemență și cu permanentă amabilitate... În Mircea Vulcănescu zăcea Banul Olteniei, omul tenace, sistematic, punctual, asiduu, dornic de a face binele și numai binele pentru plaiurile sale”), dar mai ales pe monseniorul Vladimir Ghyka. În plus: Petru Groza – „ultimul cavaler al Daciei”, Argezi despre A. Toma („o batistă cu mucii vechi”), vinul și sexul zilnic, moartea lui Ionel Teodoreanu și atipica, dar cinstita durere a lui Păstorel (p. 155), Vasile Luca – „un găinar, un slujbaş al Siguranței, proletar zdrențăros, cu aspirații de grof și instincte de asasin”, un C. Vișoianu „intrat ca tenia în anusul cu osînză al lui Max Aushnutt”. Iar peste toate, concluziile despre români și România: „Pecinginea sufletului contemporan în Valahia este disperarea molcomă (...). Am depășit stadiul apartenenței la capitalism sau socialism.

Aici, în Valahia, totul este frază, există o milenară împutăciune levantină, asiatică, fanariotă, fără valorile aferente mandarinale și mistice ale Orientului. Un pospai Occidental pretențios și moftangiu care-i face incapabili de viață reală și viguroasă”.

Lectura îndrăcită a unei istorii diabolice.

Ziarul de duminică, nr. 48/13 dec. 2002

Împliniți și înfrinți

Cella Delavrancea, *Scrisori către Filip Lahovari*,
ediție de Constantin Mateescu, Editura Jurnalul literar,
1988, 195 pagini

Dacă stăm și ne gândim puțin, cele câteva rînduri scrise tinerei Cella Delavrancea de bătrînul I.L. Caragiale pe versoul unei fotografii a Maestrului, trimisă cu ocazia Paștilor din 1911 (vezi *Opere*, VII, p. 579), rezumă admirabil viața viitoarei muziciene centenare. După cuvenitul „Christos a'nviat”, textul sună scurt și plin, ca o feerică profeție: „Dragă Cellica, te pomenim și te dorim – mult. Fii sănătoasă și veselă! Dumnezeu cu tine. Al tău credincios admirator, Caragiale”.

Sînt, indirect, cuprinse aici exuberanța, insurgența, sociabilitatea, franchețea și vitalitatea acestei feminități debordante, aliajul de mondenitate salonardă și grație rebelă, de conveniențe și elanuri impudice, destinul generos al unei ființe capricioase, inteligente și ardent senzoriale totodată, o îndrăcire fermecătoare, de un hedonism pînă la Dumnezeu... Unde naiba ai citit toate astea în patru rînduri de feliicitare banală? Ei bine, recitiți viața Cellei Delavrancea prin această cartolină improvizată și veți vedea... Dar, chiar așa: unde-i biografia romanțată a Cellei Delavrancea?

Viața la moșie

Cînd va veni normalitatea și-n viața noastră literară și ne vom putea apuca în liniște de buna și atît de folositoare frivolitate a biografiilor romanțate, a monografiilor vieții de culise, analize de mentalități și abordări sociologice iconoclaste și picante – atunci destinul Cellei

Delavrancea va figura la loc de frunte, alături de-un Claymoor sau de Bogdan-Pitești, de Elena Văcărescu, frații Donescu, Frédéric Damé, Luigi Cazzavillan, Aristide Blank și cîți alții asemenea, de lumea de la Curtea Regală, de odraslele șocante ale aristocrației, Cantacuzinești, Sturdzești, Brătieni, Lahovary... etc. Că la noi totul a fost mai vătuit decît la Paris, mai cuminte și mai intens rural în esențe – adică mai aproape de cehoviana livadă de vișini, uneori pigmentată cu anarhie, dar de obicei turgheviană, oblomovistă –, asta-i o simplă problemă de specific.

În ciuda aparențelor, viața pe moșiile românești (în speță, aici este vorba de Slăvițești-Vîlcea) e departe de-a fi îndeajuns literaturizată, astfel încît o serie biografic-eseistică ar scoate la iveală multe lucruri fermecătoare. Deschid la întîmplare epistolele Cellei Delavrancea și citez: „Sufletul meu drag – citirea scrisorilor tale întrerupe exercițiile mele de pian. De ce oare cîinii nu mai vin la *strakină*? [cuvintele subliniate sînt în românește în text]. Nu știu cine mi-a spus la București că setterii tineri nu trebuie să mănînce *mamaliga*, ci supă cu macaroane și carne... Această prostănacă de Vilma ar face mai bine să se gîndească la propriile ei boarfe. Nu trebuie să-i mai dăm bani, ci să-i spunem că este necesar să *se îmbrace*, fiindcă n-am de gînd să-i fac rochii (...) Sonia și Lili sînt încîntate să mă aibă lîngă ele în casa lor mare, expusă asfințitului. Moldova este deja Rusia și priveam ieri satele cu acoperișuri de paie, curțile goale, pragurile din pămînt bătătorit, întreg acest peisaj resemnat, simplificat ca imaginația unui primitiv. E atît de deosebit de atmosfera dinamică, vie, veselă a satelor din Oltenia!” (9 nov. 1933).

După respectabilele volume ale Cellei Delavrancea tipărite în anii '80 prin grija lui Valeriu Râpeanu la editura Eminescu, o avem acum pe voluntara, senzuala, năstrușnica, apriga Cella într-o postură mai familiară, la vîrsta de 39 de ani (cu șapte mai puțin decît Filip Lahovari, soțul ei de atunci). Un roman epistolar întins pe o perioadă de 14 ani (1926-1940), publicat *bilingv* de Constantin Mateescu și tradus curat de Dan Mateescu. Cele 90 de texte provin din depozitele Arhivelor Naționale – filiala Rîmnicu-Vîlcea, după ce au trecut, spune editorul, „prin beciurile Securității de pe strada General Praporgescu, apoi prin subsolurile Prefecturii Vîlcea. O parte dintre scrisori s-au pierdut, nici o scrisoare a lui Filip către Cella nu s-a păstrat, deși acesta îi răspunde cu fidelitate la fiecare scrisoare. Am fi avut astfel un portret mult mai detaliat al diplomatului”.

Pe Filip Lahovari, notează C. Mateescu, „ni-l putem imagina din scrisori ca un bărbat în puterea vârstei, autoritar și pretențios, dar corect cu servitorimea, de un caracter inflexibil, prudent cu oamenii politici, pedant, afectuos cu prietenii (mai ales cu cei ai Cellei), puțin sociabil, inteligent, dar lipsit de harurile unei mari personalități. O fotografie din tinerețe ne înfățișează un bărbat blond, cu părul îngrijit, dat pe spate și cu mustață bine tunsă, în genul *belle époque*, cu obrajii subțiri și ochii mari, vag exoftalmici. Trebuie să fi fost chipeș”. A fost ministru plenipotențiar al României la Cairo (1927-1930), dar nu aflăm, din păcate, mai multe despre el. Oricum, este limpede că, deși Cella semna zglobiu „Bucatzica ta”, cel *înghițit* de obicei era bărbatul. Cu fulgi cu tot, la o adică. „L-am potolit pentru că fața sa răvășită îmi făcea rău. Admiră răbdarea ta când ai necazuri, dar socotea că ești indiscret de când te-ai ajuns, că relatezi *cui vrea să te asculte* ce a afirmat Titulescu, că ești imprudent și a făcut apel la influența mea ca să te dojenesc și să te fac să fii tăcut și speriat. I-am spus că eu sînt mai violentă decît tine, fără să-mi fi pierdut bunul-simț, că îndur mai greu decît tine necazurile materiale...”

Cît despre abilitatea de amazoană, spiritul de cravașă ori sedu-cătoarele „coregrafii” dictatoriale ale Cellei, la 50 de ani, e de ajuns să cităm începutul epistolei din 13 oct. 1938: „Micuțul meu drag – da, în discursul Führer-ului este o asprime ciudată și consider că i-a lipsit tactul. Abia dacă s-au calmat spiritele. Cea mai bună modalitate de a convinge lumea de bunele tale intenții este să fii delicat. Delicat cu Anglia, cu Franța. A da motive de bănuială celor ce fac din bănuială o armă – e inutil, iar azi ceea ce e inutil e dăunător. Ieri seară am cinat la Procop Dumitrescu. În general lumea e împotriva Germaniei. Trebuie făcută o propagandă pe care Germania n-o face încă. N-am aflat nimic ce te-ar putea interesa. Scriu o nuvelă și sap în juru-mi un șanț ca să fiu lăsată în pace. Mîine după-amiază cred că o să-i văd pe Cancicovi. Caricatura lui Sennep e foarte nostimă. Sînt mulțumită că Vilma nu te lasă să mori de foame și că statul la țară îți face bine”.

Iată omul.

Lecturi, figuri, chestii

Puținătatea notațiilor culturale nu-i deloc o tragedie. La urma urmei, avem de a face cu o corespondență accentuat domestică, în toate sensurile cuvântului („I-am dat lui Nicu 1000 de lei pentru plinul de benzină de mîine. Cere-i restul de bani și controlează. Nu uita nimic – ia tot ce-ți trebuie și *flanelle*. Aici e frig iar eu dîrdîi. Nu uita nimic. Zece zile cu familia regală înseamnă expunerea întregului biet lux care ne împodobeste. Iată o listă pe care i-o vei da Floricăi și vei avea grijă să nu uite nimic [...] Ia cu tine cugetările lui Chamfort”).

Totuși, ici, colo, cite-o *Jeunesse* ori un *Cour des ténèbres* de Joseph Conrad, un Ibsen calificat „inocent și obscur” (un teatru „scris într-un tempo care nu mai e astăzi la modă”), în vreme ce *Parsifal* are un „pretext literar cretin” („această folosire a Evangheliei pentru a insufla patos unor bețivani provoacă un rîs nebun. Wagner n-a uitat nimic – nici lecțiile de morală, nici simbolurile de bilci, nici atitudinile luate din imaginile de la Epinal, iar baia la picioare făcută de Parsifal în actul al treilea este o dovadă a contradicțiilor absurde pe care le poate concepe mintea omenească”), iar Ceaikovski este „un autor castrat”, cu *Variațiuni* „de o lungime forfotitoare și atît de neroade, că pînă la urmă își provocau cîrcei în picioare”.

Cella este adorabilă și cumplită în direcțtea verdictelor, la tot pasul. Excelînd în crochiul irezistibil pentru că obraznic (Ion Cantacuzino, fiul, „avea mina lui de zile bune, un bronz de puști pe obraji, nici urmă de paragină, dinți strălucitori și ochii lacomi ai celui ce aude o sirenă”, Elena Văcărescu este „Elena Vaca, această minge plină de viață se pricepe să dărîme orice ezitare” ș.a.), are darul caragialian al narațiunii epistolare: Hitler, scrie ea din Germania în iulie 1937, „asistă la toate spectacolele din loja doamnei Siegfried Wagner, împreună cu Blomberg și Goebbels, care are o figură nervoasă, brunetă, slabă și atrăgătoare. Lumea e pasionată de Führer. La sfîrșitul pauzelor oamenii rămîn în picioare privindu-l pînă la ridicarea cortinei. Viața e ușoară și nu e scumpă. La Konditorei, tarte să te lingi pe buze de 25 pfenigi porția mare. Peste tot curățenia e o bucurie. La fel ordinea și bună dispoziție. O țară minunată de cumpătare și muzică. Ceata noastră de români este plăcută, iar dl Missir își plătește vizita la Bayreuth prin entuziasmul său: «Ei, ce zici Coană Cello?»” (nu vi se pare că sîntem la un pas de corespondența Caragiale – Zarifopol?).

Evenimentele sînt întotdeauna năprasnic sintetizate, subiectivul fiind numaidecît încolăcit pe „trupul” celor obiective: „Aici, se pare că evreii sînt cătrăniți și vom avea multe surprize. Sper că prietenul nostru își va reveni repede din criză, căci nu e o persoană care va rămîne nefolosită” (text din 22 aug. 1939, prietenul cu pricina nefiind altul decît Nae Ionescu).

În fine, proverbiala subiectivitate dătătoare de fiori a Cellei Delavrancea: „La Băneasa am ascultat jalnicele creații ale lui Enescu. Suita sătească este nocivă datorită lipsei de forță. Și atît de ovreiască încît mi-a amintit prin transpunere de Marcel Iancu! Cum se mai răzbună elementele bastarde ale unei rase pentru că nu au fost luate în seamă. Nimeni nu s-a gîndit să le stăvilească și pătrund din nefericire în tot ce este mai important!” (27 oct. 1939).

De la conacul conjugal la Nae Ionescu

Una dintre cele mai răspîndite legende ale istoriei noastre literare de culise zice de otrăvirea lui Nae Ionescu din ordinul regelui Carol al II-lea (cam din considerentele condamnării lui... Lucrețiu Pătrășcanu de către Gh. Gh.-Dej), fiindcă prea a picat la fix moartea „Profesorului”! Cine n-a auzit vreun bătrîn *năist* postulînd ritos: „Cella i-a adus țigările în care Carol pusese să fie infuzată otravă!”.

Ei bine, volumul de față este în chip direct concludent din unghiul iubirii dintre Cella Delavrancea și Nae Ionescu, mai precis: a amestecului de venerație și tandrețe dintre cei doi. Valeriu Râpeanu a dedicat deja subiectului o pagină întreagă (în *Curierul național* din 30-31 ian. 1999, p. 7), comentînd chiar această ediție.

De la 15 oct. 1938 pînă la 20 mart. 1940 (pp. 167-193 ș.u.), Nae Ionescu este subiectul principal (în lagăr, a stat din mai în noiembrie 1938 și din martie în iunie 1939). La 15 oct. 1938, „vizită neașteptată a soției prietenului meu. Zvonuri optimiste circulă tot mai mult. Le consider premature” (n-au fost așa). După două zile: „Jubitule, nu ți-am scris ieri. Am fost necăjită. Mi-au telefonat că bietul meu prieten e foarte bolnav, criză de rinichi după o amigdalită păcătoasă. Ce-i de făcut?”.

Joi, 20 oct.: „Sufletul meu drag – am aflat în sfîrșit că N.I. e într-un spital din Brașov de ieri. Sînt eliberată de-o grijă și i-am cerut să mă primească în vizită. Alaltăieri la Georgeta C. aceasta mi-a spus

că doamna A. Călinescu dorește foarte mult să mă cunoască pentru că bărbatu-său îi vorbește despre mine cu un potop de laude” (ei, da, era vorba de soția lui Armand Călinescu...).

În 28 iulie 1939: „Prizonierul e puțin trist. Nici unul din cei cărora le-a scris n-a venit să-l vadă și dragul Mecena [Malaxa, n.n.] devine din ce în ce mai prevăzător și se ferește chiar de a-l vizita. Ar trebui să înceapă să lucreze, să scrie pentru a uita, dar nu poate trece de poarta grădinii”.

Și la 20 mart. 1940: „Ion Vinea mi-a spus că au fost interzise articolele referitoare la dragul meu prizonier... Se pare că duminică la cimitir a fost impresionant, căci erau aproape 2000 de persoane (...) Am rămas, firește, acasă. Doresc să păstrez imaginea vie a acestei ființe care era aproape un înger și a cărei luptă cu omenirea a fost atât de cumplită (...) Ar fi necesare totuși minuni, din timp în timp, pentru a reînvia credința. Poate că Moartea este, ea însăși, o minune, *singura minune*”.

Dosarul rămîne, în orice caz, deschis.

22, nr. 13/30 mart.-5 apr. 1999

Leontin Jean Constantinescu, *Jurnal*, Editura
Jurnalul literar, 1998, 176 pagini

Săptămîna trecută am prefirat aici firele unui destin generos (Cella Delavrancea), temperament strălucitor la modul spectaculos și aparent împlinit întru toate cele, cu toate că a doua jumătate a vieții i s-a derulat printre gratiile (la figurat) ale comunismului. Fără îndoială că un grăunte de eșec va fi prins rădăcini amare și în ființa Cellei Delavrancea: să copilărești exuberant ca răsfățata *high life*-ului artistic, să fii, din tinerețe, o familiară a Curții Regale, să fii la 40 de ani doamnă de companie a Reginei, pianistă de succes, cronicar muzical ș.a.m.d. – iată o perspectivă existențială desfășurată cum nu se poate mai natural sub semnul ascensiunii. Or, de la balurile regale de la Peleş pînă la coabitarea (altminteri veselă) cu Xenia Balamaci, de la reveriile rural-aristocrate de pe moșia de la Slăvitești-Vîlcea pînă la frigul din caloriferele ceaușismului, de la străbaterea Europei, cu firescul unui act de

elementară igienă spirituală, pînă la căutarea unor pile pentru obținerea vizei pe pașaport și de la frenezia senzorială, financiară, politică și estetică specifică boieriei românești interbelice pînă la bucuria de a primi din mîinile lui Adrian Păunescu premiul „Flacăra” – este, s-o recunoaștem, un drum coborîtor. Poate că nu unul dureros la culme pentru călător, însă, oricum, un drum trist în esența lui.

Un destin colțuros

În orice caz, strălucirea finală, ca și imensa iubire cu care a fost înconjurată de publicul fin au rotunjit frumos viața Cellei Delavrancea. M-am gîndit nu o dată ce ar fi devenit Cella Delavrancea dacă ar fi ales calea exilului, ca atîta lume bună românească de după 1944. Putem face infinite speculații (ar fi cîntat la seratele diferitelor asociații și instituții comunitare, ar fi participat la cenaclul lui L.M. Arcade, ar fi frecventat micile mondenități bovarizante, monarhiste sau nu, ar fi semnat proteste, ar fi mers la slujbe în biserica de pe Rue de Beauvais, ar fi trăit din lecțiile de pian date cîtorva copilași exsanguini și abulici...), fapt e că și firul de aur al acestei vieți începute în preajma castelelor și conacelor avea să se rupă la 1947. Încă o dată: *în esența* perspectivei sale, vreau să spun, fiindcă, altminteri, concertele de la Ateneu ale Cellei Delavrancea dinspre finele anilor '80 reprezintă în orice biografie un triumf.

Există însă o mulțime de nume ale exilului românesc, oameni formați în anii treizeci-patruzeci pentru cariere de substanță, foarte puțin cunoscuți, dar a căror sumă formează o *trăsătură însemnată* a pribegiei românești, ca să zic așa. Leontin Jean Constantinescu este un astfel de caz și-mi place să cred că *Jurnalul literar* își va continua lucrarea de etalare a penumbrelor și de fertilă provocare a culiselor rezistenței noastre în exterior.

Jurist cu doctorat la Paris, autorul unui *Tratat de Drept Comparat* și pregătit pentru diplomație, Leontin Jean Constantinescu a fost remarcat de ministrul de Externe Mihai Antonescu și trimis în 1941 consilier juridic și de presă pe lîngă Legația României de la Lisabona. De la această Legație, observă Ștefan Issărescu în prefața volumului de față, „au plecat spre capitalele țărilor aliate comunicări și memorandumuri apreciate drept cele mai documentate și elocvente pledoarii pentru România. După încheierea războiului, în 1946, Leontin Jean

Constantinescu se afla la Paris, unde, împreună cu Brutus Coste, Titus Pogoneanu, Mircea Eliade, Nicolae Herescu și alții, sub conducerea lui Grigore Gafencu, pregătesc un document pentru a fi prezentat la Conferința de Pace care urma să aibă loc la Paris în 1947. Cu acest prilej scrie un studiu intitulat *Chestiunea Transilvaniei*, lucrare publicată nu demult la editura Jurnalul literar. În 1948, cu sprijinul generalului Rădescu, L.J. Constantinescu scoate la Paris prima gazetă de informații a exilului nostru în Franța, *Curierul Românesc*, iar Rădescu îl numește secretar general... „la ce anume, nici el nu știe”, notează cu tristă ironie autorul în *Jurnal*: „Tot așa, îl puteam numi și eu împărat al Chinei”.

Membru în „Gruparea românească pentru Europa Unită”, constituită la 1 iunie 1948 sub conducerea aceluiași Gafencu, el activează – arată Nicolae Florescu în prefața *Jurnalului* – timp de un deceniu în „Uniunea europeană a federaliștilor”, face parte dintre membrii fondatori ai „Centrului român de cercetări de la Paris”, alături de Octavian Vuia, Paul Costin Deleanu, Mircea Eliade, Emil Cioran ș.a., după care conduce (ian. 1952 – mart. 1953) *La Revue de Culture Européenne*, împreună cu Sten Mery. În 1954 devine asistent universitar la Facultatea de Drept din Saarbrücken, unde, în 1961, va fi numit profesor titular al Catedrei de Drept european. Mai multe despre poezia și publicistica sa, în prefața volumului.

Altceva e de subliniat din capul locului: semnul înfrîngerii sub care s-a derulat, în esență, acest destin. Astfel înșirate, principalele momente ale vieții formează o sumă impozantă. (Să-i adăugăm aici și pe cei trei fii ai autorului, doi dintre ei, gemenii Andrei și Alain, avîndu-l ca naș chiar pe generalul Rădescu.) Dar, în esență (aceeași... esență de care scriam mai sus), cearcănele eșecului sînt nedezipite de figura autorului (n. 1913) încă de la prima pagină a *Jurnalului* – 24 aug. 1947: „Sensibilitatea mea s-a cornificat. Mai ales regret că în omul de azi nu regălesc nimic din adolescentul emotiv și generos de altădată. Frământarea nu sfîrșește decît pentru a-mi face mai pregnant sentimentul marei mele neputințe, al inutilității care m-a obsedat mereu. Am sentimentul spectatorului angajat într-o cursă pe care n-o dorește și a cărei experiență îi lipsește”.

La 1 sept. 1947: „Am din ce în ce mai mult impresia că aparțin unei lumi ce moare violent... Sîntem niște bieți viței conștienți că și behăitul e inutil”. La 26 nov. același an: „Am avut adesea sentimentul lipsei de sens a existenței. Azi, cînd mă las trăit de o viață pe care n-o

recunosc ca a mea, cînd din eveniment în eveniment am coborît ca pe o scară blestemată într-o cavernă unde mă simt redus la simplele mele dimensiuni materiale, unde nevoia mă obligă să duc o viață din care lipsește aproape tot ce am visat, simt mai puternic senzația stranie de a vedea, pînă să recunosc, propria mea existență”. Și în nov. 1950: „Singuri printre străini, departe de cei de acasă și de țară, ne simțim mai singuri și mai străini ca oricînd. Totul mi se pare fără rost. Totul mi se pare zadarnic”.

Amărăciunile unui impulsiv

Întins pe mai puțin de un deceniu (1947-1958, dar fără intervalul 1950-1953), jurnalul este totuși perfect coerent în opțiuni politice, este plin de scene și figuri incitante și succulent mai ales din unghiul ideii de exil românesc.

Leontin Jean Constantinescu era, mi se pare, un principial coleric („Rădescu mi-a reproșat totdeauna salturile și supărările mele subite în raport cu oamenii”), un orgolios așos, disciplinat și cam inflexibil, ceea ce va să zică o adevărată pacoste pentru obișnuitul labirint tranzacțional și cameleonic din politica diasporei: „Ce sens are să fii rigid pe principii, cînd prețul acestei puerile virtuți e viața copiilor tăi. Nu vreau să mă laud, dar nu cunosc un altul care să aibe scrupulul meu moral, curățenia și cinstea mea sufletească. La ce bun? Ce-i păsa lui Barbul, lui Milică Marinescu, lui Faur, lui Franasov, lui Căsăcescu și la toată infinita serie de afaceriști, proteuri, escroci, hoți sau gangsteri, dacă viața de seniori e asigurată și dacă, cîte unul sau doi săraci cinstiți îi disprețuiesc?”.

Tipic pentru amărăciunea dintotdeauna a exilului nostru (disoluția forțelor și agitația sterilă, găinăreala cu fason, emfaza cu istericale, incongruența, apoi sărăcia cvasigenerală și, în fine, autosabotarea, mai mult sau mai puțin înconștientă, pe toate planurile), *Jurnalul* conține notații de-a dreptul sulfuroase. „Adevărul e că sînt scîrbit pînă la măduvă. N-are nici un rost să mă zbat, să lupt contra evidenței și obstacolelor pentru a servi oamenii și cauza. Trebuie să ies odată din această lamentabilă gașcă de egoiști și ambițioși. Pregătirea, cinstea sufletească, buna-credință și loialitatea nu contează, sînt doar handicaturi. Mergînd pe valori negative, voi învinge, oricît mă scîrbește

această victorie. Fiind un om cinstit și un dezinteresat patriot, voi deveni un simplu muritor de foame." (19 oct. 1947) „De trei ani de zile am avut impresia existenței unei camarile ce aspiră la monopol. Niciodată nu am crezut că un om în lupta lui patriotică poate fi atât de canalie. G. Nic. Buzești mi-a făcut impresia unei reptile vorace și ambițioase.” (21 nov. 1947) „Generalul Rădescu a murit (...) Ieri am fost la Gafencu (...) Cît ducea lupta Generalul Rădescu, Gafencu putea face pe independentul și pe a treia forță. Acuma, prin vidul lăsat de moartea Generalului, are două posibilități: 1. sau devine prizonierul grupului Vișoianu, sau 2. ia taurul de coarne și duce el lupta contra lor. Asta cere însă organizație, renunțare la comodități și egoisme personale.” (18-19 mai 1953) „Adevărul e că nu se poate face nimic pe planul românesc. Toată pretinsa activitate nu e decît o luptă de pioni care masturbează neantul. Nu pe drumul acesta se va face ceva pozitiv pentru țară. Agitațiile tuturor n-au decît o semnificație personală.” (24 iul. 1953) Alte fire la pp. 66, 69, despre Gigi Atanasiu, „păianjenul” care a administrat banii regelui Mihai în Elveția, p. 87 – fondurile manevrate de Cretzianu, pp. 127, 151 – veșnicile lucrături de la Radio Europa Liberă, p. 156 – fricțiunile dintre grupul Vișoianu și grupul Gafencu.

Politicește, domină aici acel scepticism nervos, propriu naturilor stăpînite de conștiința zădărniceii, dar ostile, prin structură, resemnării. În plus, jucarea României la zaruri într-o Europă a Războiului Rece și sub ochiul cinic mercantil al SUA nu putea vărsa în pagină altceva decît imprecații ale dezamăgirii: „Nici Franța, nici Occidentul nu vor reface Europa. Nuanțele s-au estompat și lumea de azi este ecartelată între URSS și USA” (25 aug. 1947). „Sînt extraordinari acești unguri. Devin singura forță ocultă serioasă.” (28 aug. 1947) „De acord cu Crișu Axente asupra valorii Byzanțului și asupra autenticității stilului nostru de viață față de un Occident care are cunoașterea criticismului, cartezianismului, dar căruia îi lipsește suflul de viață armonios al ortodoxiei” (*idem*). „Am avut dintotdeauna convingerea că Rusia nu acceptă bariere și că obiectivul ei e dominarea lumii.” (19 sept. 1947) „Anglia continuă mica ei politică ipocrită. Franța și Marea Britanie aleargă cu limba scoasă după rolul de a servi drept intermediari între USA și Rusia (...) Venirea lui Marshal la State Department a însemnat un progres față de masturbarea fotogenică a unui cretin surîzător ca Roosevelt (căruia i se datorește cea mai mare parte din tragedia actuală)” (*idem*). „Ieri rapidul Paris-Lille a deraiat: act de sabotaj. Orice s-ar spune, e un popor

terminat : îmbătrînit și fără reacții. Se vor duce la eșafodul sclaviei ca niște berbeci behăind. E bine că, pe de o parte, se verifică ce e o democrație dezlînată și fără autoritate, pe de alta – ce înseamnă comunistii. Căci... aveau iluzii, berbecii. Cînd sub teascul comunist eram doar noi, nu s-a ridicat un singur protest. Și Franța și Anglia voiau înțelegerea cu URSS pe cadavrul nostru, așa cum o obținuseră cu Germania pe cadavrul Cehoslovaciei.” (4 dec. 1947) „E prea devreme pentru a spune ceva, dar trebuie precizat că slăbirea internă a Rusiei este *singura noastră șansă* în fața unui Occident scheletic, imbecil și abulic.” (18 iun. 1953)

Oameni cu piper

Așa stînd lucrurile (adică urzicat, cu încruntări și sleire), bineînțeles că înțeparea persoanelor în insectar se face, de obicei, nu jubilat, ci sarcastic. Căpitanul Iliescu este „o curvă basedoviană, al cărui unic merit este acela de a trăi ca un prinț pentru că a rămas cu fondurile Moruzov”. Ovidiu Cotruș e taxat iute de „meschin” pe o simplă birfă. Pe lângă N. Georgescu Olenin (consilier economic la Legația română din Lisabona, 1941-'44), „Harpagon e un veritabil fiu risipitor”. Iuliu Maniu „se prevăzuse cu toate hîrțile care-l declarau Führer”. Ion Rațiu, „onctuos și agitat”, este „cel mai perfect spion al jocului general”. Vișoianu – „o lichea mediocră”. Ceea ce-l caracterizează pe regele Mihai va să zică „încăpăținarea, prostia și strîmtenia de vederi”, iar sărăcia îi oferă șansa de a deveni „mai înțelegător, mai uman, mai înțelept”. Pe Virgil Ierunca „niciodată nu l-am gobat, l-am găsit prea Unteanu”. Pamfil Șeicaru – „un semidoct talentat”. În fine, Mircea Eliade este redat la 13 iun. 1954, *via* N.I. Herescu, „însipid și fără vlagă” ca prozator, om lipsit de caracter, ins cu cap de vultur și aripi de găină. Iar la 5 febr. 1955, același Herescu avea să dezlănțuie din nou adrenalina autorului vorbind de alte intrigi ale orgoliului eliadesc („Mircea nu mi-a iertat niciodată faptul de a fi fost numit consilier la Lisabona atunci cînd el era doar secretar”).

O figură interesantă este Crișu Axente, singurul „prins” comprehensiv, chit că autorul nostru e departe de-a simpatiza cu legionarismul („pe retina memoriei mele figurează imaginea nefericită a dezastruoasei lor guvernări”; „elementul macedonean, cu intransigențele, violențele

și brutalitățile străine climatului nostru temperamental”). La moartea acestuia notează: „Intrase în Gardă. Nu prea mă înțelegeam cu el. Aveam rezerve față de inteligența lui vioaie și ștrengărească, dublată de multă imaginație. Aveam oarecare rezerve și față de caracterul lui. Trebuie să recunosc că m-am înșelat. Viața lui a fost consecventă cu idealul lui. L-am revăzut la Paris în 1947, ambii refugiați. Atunci ne-am apropiat mai mult. El lăsase din intransigența formulării convingerilor. Își dădea seama de aspectele totalitare ale Gărzii și le demonstra, științific, inexistența, iar pe plan românesc voia un joc de echipă – în care ei să fie individual acceptați – fără pretenții politice sau de grup... Ce a mai rămas din noi și din visurile noastre de acum 20 de ani?”.

E singura întrebare esențial valabilă a generației lor, fie exilați, fie rămași în țară.

22, nr. 14/6-12 apr. 1999

Alexandru Baciu, *Din amintirile unui secretar de redacție. Pagini de jurnal, 1943-1978*, Editura Cartea Românească, 1997, 260 pagini

Din relativ numeroasele oferte memorialistice prezentate fragmentar prin gazete în ultimii ani – spre aștarea așteptărilor noastre –, cel puțin patru au atras în mod deosebit atenția: jurnalul Monicăi Lovinescu, carnetele lui Virgil Ierunca, selecția făcută de Z. Ornea din amintirile lui Constantin Beldie și paginile lui Alexandru Baciu din anii '40.

Asupra primilor doi nu era de conceput nici o umbră de îndoială în ce privește substanța sufletească, bogăția cazuisticii, valoarea documentară și armătura literară a întregului: chiar dacă acoperă o perioadă redusă din existența lor (anii '50), memorialistica Monicăi Lovinescu și a lui Virgil Ierunca va umple un capitol fundamental al exilului românesc generat de instaurarea comunismului. Tot așa, cel puțin paginile despre Nae Ionescu extrase de Z. Ornea din jurnalul lui C. Beldie, în ciuda subiectivismului lor (sau tocmai de aceea), ne lăsau să întrezărim o materie incitantă, dacă nu neapărat prin anvergura autorului, în orice caz prin ineditul insectar uman. (Apropo: au trecut vreo șapte ani de când așteptăm publicarea cărții!)

În schimb, Alexandru Baci u a fost realmente o surpriză. Alegînd pentru presă paginile din 1943 (cînd lucra la Direcția „antonesciană” a Presei, alături de Eugen Jelebeanu, Cicerone Theodorescu, Radu Boureanu, Pericle Martinescu, Vlaicu Bârna ș.a.), autorul ne întindea, cu sobră generozitate, o capcană promițător tensionată. Am semnalat prompt, la vremea aceea, fragmentele cu pricina. Mult mai puțin prompt sînt acuma: ei bine, abia luna trecută, la Tîrgul de Carte de la Muzeul Național, am dat peste cartea lui Alexandru Baci u, tipărită în... 1997. Chiar dacă, potrivit codului meseriei, așa ceva nu prea se face, voi recenza totuși, cu o întîrziere de aproape doi ani, acest volum. Nu de alta, dar prea se leagă bine la tema „împliniți și îfrinți”!

O mare dezamăgire

De la bun început trebuie spus că, față de interesul suscitāt de fragmentele oferite presei, întregul editorial este o dezamăgire. Și asta din mai multe motive.

Unul este puținătatea materialului. 1943-1978 va să zică un interval serios și plin de volute șocante, numai că 1943 cuprinde șapte pagini, 1944-1948 încă douăzeci, 1949-1952 doar cinci, 1962 alte zece, după care, cu cîteva excepții (1975, 1976, 1977, 1978, care depășesc, fiecare, douăzeci de pagini), totul variază între o pagină (1965), patru pagini (1963-1964), cinci (1973, 1974), opt (1969) și 12 (1967), intervalul 1970-1973 lipsind de-a binelea. Să ne înțelegem: nu-i vorba nicidecum, aici, de-o contabilitate meschină sau răuvoitoare. Este, firește, dreptul sfînt al autorului să scrie ce, cum, cînd și cît vrea, numai că muntelui de așteptări excitate de promisiunea celor 35 de ani de culise redacționale i se răspunde cu cîteva notații de-o cumi ntenie excesivă, pe cît de prudente, de catifelat aduse din condei, pe atîta de supărătoare.

„Aceste amintiri – mărturisește autorul – au fost alcătuite pe baza unor caiete cu note de jurnal intim, dintre care pe multe le-am aruncat, de teamă. Mai ales după «cazul» inginerului Ursu. Așa se explică absența amintirilor din unii ani grei de evenimente; de asemenea, relatarea altora, care s-a făcut din memorie, o reconstituire cu inerente omisiuni. De altfel, ele sînt doar notațiile, fără pretenții de exegeză și exhaustiv, ale unui intelectual obișnuit, care a asistat – ca martor inhibat și nevolnic – la derularea unui cotidian căruia nu-i sesiza întotdeauna, la justele proporții, profundele valențe tragice.”

Adevărat. Și motivat. Dar gustul amar provine, pe de o parte, de la puținătatea detaliilor revelatoare și de la precauțiile flagrante – uneori net condamnabile – față de anumite personaje și evenimente, iar pe de altă parte, de la vanitatea scriitoricească a autorului: excesivă, desfășurată uneori la granița dintre sublim și ridicol, conștiința literatului *manqué* cenzurează (până la anulare) elanul confesiv al secretarului de redacție pur și simplu și inflamează narcisiac statura *traducătorului* Alexandru Baci, oricum exercitându-se în dauna aportului documentar zdravăn și eficient. Ideea ratării, marginalizarea acceptată cu amară luciditate, conștiința destinului frânt (fie din unghi literar, fie – de ce nu? – diplomatic, date fiind circumstanțele primei angajări) sînt elemente definitorii. „Dar mereu în mine sălășluiește ceva nerealizat, «neisprăvit» la modul propriu al cuvîntului.” (18 febr. 1964) „N-am izbutit pînă la vîrsta mea să-mi impun o disciplină a scrisului. Nu sînt deplin conștient că timpul este ireversibil și vîrsta nu-mi îngăduie să zăbovesc.” (15 iun. 1976) „Acum, la senectute, timpul este pentru mine mult mai ireversibil ca altădată. Pe primul plan autenticitatea, dorința vie de a înfrînge neantul, efemeritatea existenței, precarul vieții, obsesia de a-mi păstra mereu omenia.” (1 febr. 1977) „Voi împlini peste puțin timp 60 de ani! Incredibil! (...) Cît de bine îl înțeleg pe Proust vagabondînd, călătorind cu nesaț în acest labirint uriaș, fără alt fir al Ariadnei decît voința acerbă de a se «reconstitui» cu ajutorul neprețuțit al memoriei.” (12 ian. 1976)

Tocmai de aici provine tristețea noastră: că memoria autorului este fie zgîrcită, fie deocheat selectivă, fie prea îngăduitoare, acoperind mîrșăviile multora și un ocean de mizerii colective.

În penumbră

Născut la București în 1916, Alexandru Baci și-a luat licența în istorie și drept, a lucrat în redacția revistei *Secolul 20* din 1961 pînă în 1991 și, cu toate că în 1996 a publicat un volum de proze scurte (*Scrisoare de recomandare și alte schițe anacronice*), numele său este asociat cu traducerile din Alain (studii, eseuri ș.a.) și Marguerite Duras (*Moderato cantabile, Stăvilă la Pacific*), din René Girard (*Minciună și adevăr romanesc*) și A.P. de Mandiargues (*Muzeul negru*), din Jean Cocteau (*Copiii teribili*), Jean Domenach (*Întoarcerea tragicului*) ș.a. O viață

desfășurată în penumbră, cu un anume cearcăn aristocratic, în circumstanțe nu neapărat tragice, dar oricum amare, la limita eșecului, dar și cu împliniri culturale bine măsurate. Un fel de penumbră populată cu șoapte și complicități greu explicabile, cam cum arătau de obicei coridoarele Uniunii Scriitorilor (unde era și sediul revistei *Secolul 20*), atunci când nu forfotea războiul taberelor literare.

Nu altfel sună lista preferințelor literare, amestec de estetism, melancolie și senzualitate somptuoasă, nu fără ceva decadent și bovaric întru toate: „...cărțile mele de căpății – Apollinaire, Baudelaire, William Blake, Rilke, Bacovia, Mateiu Caragiale, Arghezi, Valéry Larbaud, Blaise Cendrars, Lucian Blaga”.

În 1943, când își începe jurnalul, Alexandru Baciuc are 27 de ani și lucrează la Direcția Presei, cea care, în 1954, avea să devină Direcția Relațiilor Culturale cu Străinătatea și de unde avea să fie epurat în 1948. Al doilea nod existențial: 1949-1951, redactor știri externe la Agerpres, de unde avea să fie dat afară în 1952, împreună cu peste trei sute de colegi, ajungând zețar la Întreprinderea Poligrafică nr. 4 din București (1952-1961). În 1961 intră, cum spuneam, în echipa de la *Secolul 20*, adevărat club exclusivist, pentru unii, cuib reacionar, din perspectiva altora, lojă masonică, rezervație, oază... ș.a.m.d.

Din punctul meu de vedere, marea decepție – adică marea absență – a jurnalului se numește Agerpres, o instituție absolut perversă și ciudat de absentă din memorialistica noastră. Dacă la capitolul Direcția Presei frustrează subțirimea elementelor contextuale și absența detaliilor profesionale și dacă, la capitolul *Secolul 20*, remarci stupefiat lipsa aproape totală a luptelor cu cenzura și, în general, cu variatele constrângeri la care a fost supusă presa literară în ceaușism, în schimb la *intervalul Agerpres* ești lăsat *sur ta soif* într-o manieră aproape sadică!

O instituție perversă

Mai mult decât în presa de partid, unde totul era betonat propagandistic din capul locului, la Agerpres se practica un soi de „fenomen Pitești” *sui-generis*: supravegherea reciprocă și delatațiunea mutuală ca și obligatorie, terorizarea individuală prin îndoctrinarea de masă, amestecul social aparent bezmetic, însă deliberat cu sadism experimental (oameni aduși „direct de la coada vacii” sau „de la strung”, puși alături de

vechii specialiști ai Rador, filoenglezi sau germanofoni, dar și de bătrâni evrei, comuniști unguri și nepoți de legionari – mai mult sau mai puțin vindicativi cu toții), totul pe un bogat fond de duplicitate și... epicureism, adică de amantlic prin arhive și sedii BOB. Puține, întristător de puține elemente, fie și numai pentru a sugera atmosfera din instituția Stelei Moghioroș, condusă la acea dată de I. Popescu-Puțuri și populată de generația Feliciei Antip, a lui Ioan Grigorescu & Co. „Molohul stalinist a putut fi mulțumit de jertfele ce i s-au adus atunci la Agerpres. Țin minte numărul sacrificaiilor : trei sute patruzeci și opt, între alții Dan Duțescu, N. Steinhardt, Leonid Dimov, Mircea Popescu... Eu am primit decizia de concediere contrasemnată de colega și «prietena noastră» Sorina Moscovici.”

Cît de bogat este, în subterane, capitolul ne-o arată fie și numai palidul reflex de la p. 153, la întîlnirea din sept. 1975 cu „tovarășul Lupu [Nathan, n.n.] și soția lui, tovarășa Riana, care au jucat un rol, poate nu minor, acum 25 de ani, cînd pe soția mea și pe mine ne-au dat afară cu zurgălăi de la Agerpres. (...) Le-am spus toate astea firesc, ironic, cu sarcasm, ceea ce mi-a atras – surprinzător – un fel de stimă din partea lor. Lupu s-a bucurat și se bucură de favoarea regimului, fiind o bună perioadă corespondentul Agerpres la ONU. A avut sprijinul constant al unui cumnat – Bujor – mare ștab, care a pierit anul trecut într-un accident de aviație”.

Ei bine, tocmai astfel de detalii erau de așteptat să gîlgîie în *Amintirile* unui om trecut prin atîtea înghețuri și dezghețuri stalinist-ceaușiste ! (Alte asemenea dedesubturi semnificative ni se mai dau – semn că autorul le cunoaște prea bine importanța –, dar foarte, foarte rar : la p. 20, despre rolul soției, Riri Florescu-Blum, în cariera lui Mircea Grigorescu ; la p. 36, replica lui Miron Constantinescu : „Aici a stat șarpele de Hillard” ; la p. 81, scena cu Marin Preda, care schimbă alene ordinea numelor de pe pagina de gardă a traducerii *Ciumei* lui Camus, din „Etta și Marin Preda” în „Marin și Etta Preda” ; la p. 250 ș.u., Norman Manea în excursie în URSS, „schimb cultural între *Secolul 20 și Innostrannia Literatura*”, venind „descurcăreț cu multe bagaje, doritor să mai vîndă cîte ceva pe la ruși”, în speță niște perechi de blugi.)

Din păcate, Alexandru Baci datorează prea mult – poate chiar supraviețuirea profesională – unui triumfi uman și politic de mare, misterioasă și mustoasă complexitate : G. Ivașcu, Mihnea Gheorghiu, Dan Hăulică. Trei nume, trei biografii prin care se poate scrie liniștit

istoria ocultă a comunismului românesc, povestea doldora de paradoxuri a arcanelor „stîngii luminate” de „flacăra internaționalismului”, ca să-i zicem așa.

Un triumfi... cu o mie de unghiuri

Cu G. Ivașcu, „intelectual de-ai noștri”, autorul face cunoștință prin 1943-1944, cînd colaborau amîndoi la *Vremea*. Prin 1946, îl va avea director la Direcția Presei, după Richard Hillard, Mihail Sebastian, Zevedei Barbu și Al.H. Zambaccian. Care vor fi fost „umbrele care planau asupra prezenței” lui G. Ivașcu în acel post, Alexandru Baciuc nu ne spune.

Pe Mihnea Gheorghiu îl întîlnește tot la Direcția Relațiilor Culturale cu Străinătatea, unde anglistul venise „cu dorința nedisimulată de a fi trimis consilier cultural la Londra”. De altfel, „i-am urmărit curios cariera lui Mihnea Gheorghiu : a avut o sinuoasă alternanță între «coborîri» și «ascensiuni». Ascensiunile – pretindeau bîrfitorii – se datorau unor îndemnuri din exterior”. De ce natură vor fi fost acele îndemnuri, Alexandru Baciuc nu ne spune. Destul e că la *Secolul 20* va fi propus spre angajare de către același Mihnea Gheorghiu.

La 29 sept. 1963, Dan Hăulică apare pentru prima oară în notele autorului nostru. „De curînd și-a făcut reputația de polemist, prin campania susținută împotriva sculptorului Gheorghe Anghel, creatorul unei bizare statui a lui Eminescu.” Hăulică „e foarte calm, sigur în tot ce întreprinde. Ceea ce îl face să creadă într-un fel de «suprarealitate» a lui” (bine spus !). Instructive episoadele din 8 iulie 1978 („astăzi Dan Hăulică a fost destituit”) și 11 iulie („Dan Hăulică va continua să rămînă redactor-șef : au fost de față aceiași participanți care au ocupat absolut aceleași locuri ca acum două zile”).

În rest, prea puține figuri la insectar : Eugen Jebeleanu, „cu un mers ferm și privirea vulturească”, Cicerone Theodorescu, „înalt, zvelt, un adevărat dandy”, Richard Hillard, dînd meditații noilor ștabi, după ce le „frecventase” închisorile (p. 36), Geta Horodincă, „cochet îmbrăcată, dar avînd ceva distant în înfățișare, un fel de Ianus, cu un ochi la Partid și altul la literatura franceză contemporană”, Florian Potra, cu „o origine cam ambiguă pentru vremurile noastre”, Tașcu Gheorghiu și boema-i ireductibilă (p. 121)...

Aș mai fi avut niscai răutăți de șoptit, dar mă opresc. Prin 1947, lucrînd la DRCS, un fel de pepinieră pentru diplomație, Alexandru Baciuc fusese propus secretar cultural la ambasada noastră din Varșovia. I s-a anulat pașaportul. (După vreo treizeci de ani, va afla că a fost lucrat de „colegul” George Macovescu.) Prin urmare, o viață bifurcată la 30 de ani! Urmez îndemnul pascalian „*ne jugez pas*” și mă resemnez, semnînd.

22, nr. 13, 14, 15/30 mart.-19 apr. 1999

Doamne de onoare

Zoe Cămărășescu, *Amintiri*, Editura Vitruviu, 446 pagini

În memorialistica de pretutindeni un sector aparte, plin de farmec, este rezervat literaturii doamnelor (domnișoarelor) de onoare ale capetelor încoronate. Fidelitate cu complicități de alcov, senzualitate cu sau fără bovarism, rafinement, intrigi, războaie adulterine, cearcăne, reverii și suspin, ori, dimpotrivă, castitate resemnată, severități moralizante și focalizare pe educația vlăstarelor princiare.

Între extreme, desigur, amintirile captivante prin, tocmai, firescul, cumiștenia și abundența documentară. Fără să aibă pitorescul, jubilația, suculența cu care ne-a șocat anul trecut *Troica* lui Gh. Jurgăa-Negrilești, amintirile Zoei Cămărășescu (încheiate în 1963 și tipărite abia acum, sub îngrijirea Martei Cozmin) fac fericirea paseiștilor, tot mai mulți, aceștia, o dată cu delabrarea generală și urîțirea tot mai otrăvitoare a tot ce ne înconjoară.

Zoe Cămărășescu era nepoata lui Titu Maiorescu, strănepoată a lui Iordache Golescu și fiica Zoei Bengescu, doamnă de onoare a reginei Elisabeta din 1887 până în 1913, la moartea acesteia, acea „Zoë Bengesco” din cronicile mondene ale lui Claymoor. De altfel, degustătorul de mondenități claymooriste va rătăci familiar și beatificat pe aleile ori prin cotloanele acestor evocări, care sînt cînd „*calepin de voyage*”, cînd „*carnet du high-life*” ori „*lanterne mondaine*”. Frenezia libertății rurale și copilăria bucolică la moșie, mîncînd pui cu caise și carne cu gutui, dar și cadourile Reginei pentru copiii doamnei de onoare: „Într-un an ne-a trimis o etajeră cu o umbrelă mare de pînză, cum au femeile din piață la Brașov. Pe rafturile etajerei erau coșulețe cu fel de fel de zarzavaturi și fructe, de ai fi jurat că sînt adevărate, și un cîntar cu greutate. Altădată ne-a trimis o prăvălie cu stofe din care ne puteam face

rochii la păpuși. Paturi cu dulap și lavabo, mașină de gătit, bufet cu veselă, casă cu mobilier complet și sonerie la ușă! Grajd cu animale din care-mi aduc aminte o vacă – pe care o puteam mulge, laptele venind turnat printr-un căpăcel din spate”. Carol I întilnit de micuța aristocrată pe aleile Peșului, partidele de călărit poneiul către Urlătoarele ori la Piscul Cînelui, dejunuri pe iarbă în poiana de la Stîna Regală, cu inevitabilii fiori de spaimă și plăcere de pe stîncă „dedicată” lui Franz Joseph în 1888. Celebra Școală de pe strada Clemenței, tramvaiul cu cai, muscalii cu cauciuc, schimbul de cărți de vizită, listele cu săraci pentru daniile filantropice de Crăciun, țigani de la moșia Goleștilor refuzîndu-și eliberarea. George Enescu, serile de „făcut muzică” la Peleş, admirația pentru Cristache Ciolac, vila Brătianu din Predeal, scortosul Duiliu Zamfirescu prins – tocmai el! – în plin rău de mare, vomitînd pe puntea vasului. Expoziția Jubiliară de la 1906, balurile, Obolul, Tibișoi, Materna, sinuciderea lui Georges Bengesco la 75 de ani, Martha Bibescu la Mogoșoaia și relațiile ei înalt-oculte și coticite cît se poate. Pelișorul și schimbarea gărzii, ciroul Sidoli și primele curse de automobilism „nebun” pe Aleea dinspre Bufet („tinerii erau : G.V. Bibescu, Jean Chrisoveloni, Leon Leonida, Gheorghe Assan, Pick-Pherekide, Ion Cămărășescu, urmați de toți oamenii bogați care lichidau grajdul cu cai pentru a deveni automobiliști pasionați”). Surpriza ta de a afla că, pe atît de cunoscutul drum către Cota 1400, la colțul către Sfînta Ana, o vieneză doamnă Widauer își înjghebase o bojdeucă unde vindea prăjiturele. La Moși, Zece Mai și bățiile cu flori de la Șosea, Iacob Negruzzi pe post de bunic ghiduș, camera cu pisici a Reginei, gentilețea bunicului Titu Maiorescu din casa de pe strada Mercur, dar și surpriza de a te întilni cu un Grigore Antipa „scund, cu părul cărunt, roșcovan la față, vesel și simplu, rîzînd mereu arătînd niște dinți lați și rari. Toată lumea îl iubea și o iubea pe soția sa, o femeie frumoasă, elegantă, mult mai înaltă ca el, care se lăsa răsfățată de Grigore ca un copil. Au trăit nedespărțiți. A trecut Antipchen prin toate domniile, același om drăguț, simplu, foarte prețuit. Cînd a murit în 1944, Alina n-a putut înfrunta viața fără Grigoraș și s-a otrăvit”. În fine, intrarea trupelor germane în București, aclamate de „cîțiva evrei și germani”, laolaltă cu trista scenă de lașitate a bucureștenilor care, la semnarea păcii, după ce-i aplaudaseră atîta pe nemți, nu găsesc mai bună „răzbunare” decît să fluiera și să dea cu pietre în fanfara germană din Cișmigiu...

Și încă n-am spus nimic despre profesori și guvernante, gen Miss Clark („ducea un sac în care-și băga ochelarii, cărți, mâncare... de sub rochie depășeau fustele de flanelă festonată, în picioare trăgea jambiere de lână împletită...”), despre Marele Duce Vladimir, Marie Bengescu, Techirghiol și Constanța, despre Rosettești, Davillești, Faraoane, Ferdinand, Paștele sub ocupația germană, moartea regelui, dansurile, sindrofiile, călătoria la Constantinopol... și cîte altele, care te dulce anesteziază și te fac să te închizi în casă, la dospit (vindecător) de iluzii, cu scene din lumea de altădată.

Ziarul de duminică, nr. 10/14 mart. 2003

Din hedonismul interbelic

Constantin Beldie, *Memorii. Caleidoscopul unei jumătăți de veac în București (1900-1950)*, Editura Albatros, 2000, 378 pagini

„Am iubit și am fost iubit în această jumătate de veac de toată gama cromatică a succesivelor frumuseți ale epocii: de la ultimele figuri melancolice ale delirului romanțios, pînă la femeia iubeată fără complicații și pînă la cea apariție înspre chindiile vieții mele, impertinent juvenilă, cu picioarele subțiri și călcîiele ca nuca.” (Constantin Beldie)

În urmă cu vreo șapte, opt ani, cînd Z. Ornea prefăta în *România literară* publicarea unor fragmente din *Memoriile* lui Constantin Beldie despre revista *Ideea europeană*, C.R. Motru și, mai ales, Nae Ionescu („un țigănos de golan, levantin, isteț și ros de ambiții”), curiozitatea iubitorului de interbelici a fost, brusc, excitată.

Un nume cu totul secundar, din acea specie de trăpaș pur gaze-tărească (secretarul de redacție), se revela ca martor-oglină al unor oameni, instituții și întâmplări cu mare impact în epocă, un dezvoltor de culise înzestrat cu darul portretisticii. Nu conta prea mult orientarea politică mereu de stînga a omului (argeșean format în cercuri socialiste de modă veche, deopotrivă simbolist și juisor, bon viveur mercantil și cititor de decadentă franceză), fiindcă – o dată – contrariile sporesc picanterea și șansele de cuprindere cît mai elastică a adevărului, iar, apoi, cinismul memorialistului și plezirismul cameleonice al omului compuneau un unghi adecvat de percepție pentru acel suculent amestec de polarități care a fost Nae Ionescu.

Ei bine, acum, o dată cu publicarea întregului, Nae Ionescu, *Ideea europeană* și celelalte chestiuni de istorie literară devin aproape insignifiante pe lângă ceea ce constituie adevăratul centru de interes al memoriilor, aria lor pur literară și de istorie a mentalităților, și anume: hedonismul Bucureștilor interbelici.

De bună seamă că istoricul literar va ști să aprecieze după cuviință detaliile despre boema începutului de veac (mahalaua, „Tinerimea artistică”, Biblioteca Socec, anticarii clandestini de genul lui Azur P. Mușoiu, adolescența hrănită cu lecturi din Jules Laforgue, Baudelaire și Rollinat etc. etc.), portretele unor personalități prea puțin prezente în atenția ultimelor decenii literare (I. Trivale, Cora Irineu, Emil Isac, I. Brucăr, Ramiro Ortiz, Bogdan-Pitești, E. Porn, E. Bucuța, N.D. Cocea, dar și Alois Pucher și faimoasa Mița Biciclista), scenele ce țin de afinitățile Bucureștilor cu Parisul lui Henri Murger (vezi pp. 60, 85, dar în special cap. VII despre bordelurile Capitalei).

Însă farmecul și bogăția cărții se află în oda mahalalei (Gorgani-Brezoianu, colțurile de *grand-Guignol* ale vieții galante de atunci), cu precădere în cap. V, „Bunul meșteșug al vieții noastre”, o nebulie epicureică, scrisă cu vervă drăcească, absolut cuceritoare. Un adevărat exemplu (plin de culoare socială, de vigoare și rafinement, de simfonii senzoriale tipice filozofiei plăcerii), venit ca o palmă deplin meritată de masochismul zilelor noastre.

Rabelais și Ion Ghica, întreaga tradiție „a bunei dispoziții senzuale și firești” plus „prodigalitatea nesfârșită a acestui pământ” românesc își dau mâna în aceste capitole dedicate gastronomiei fabuloase, mirodeniilor, mixajului de specialități turco-bulgare-greco-pariziene, cârciumilor din Giurgiu, murăturilor, vinațurilor, cramelor, parfumurilor feminine (Oppoponax, Heliotroppe, Carilopsys du Japon) și tehnicilor sexuale de alcov și tractir, Beldie fiind un campion al virilității debordante.

Fără să fie neapărat un personaj atașant (ba, adeseori, dimpotrivă, e poltron, vanitos ca Tartarin, fanfaron, colportor, logoreic, cârcotaș, amoral), vecin de temperament cu P. Pandrea și C. Argetoianu, cu Petre Țuța sau Șerban Cioculescu, acest „Costică” Beldie (1887-1954), redactor la *Noua Revistă Română* (1908-1916), secretar de redacție la *Ideea europeană* (1919-1930), la *Insula* lui Minulescu, *Cuvîntul* lui Titus Enacovici și la *Curentul* (1924-1926), profesor de limba română, pensionat în 1947, nu avea să facă pușcărie după 1947 (lucru cu

dichis, acesta), ci, pînă la moarte, în 1954, și-a scris amintirile într-o jovialitate de invidiat.

Predat editurii Minerva în 1954, manuscrisul vede acum, după o jumătate de veac, lumina tiparului, întru plăcerea, puțin parșivă, a ochilor noștri împovărați de... tranziție.

Ziarul de duminică, nr. 8/15 iulie 2000

O carte paralizantă

I. Negoîtescu, *Straja dragonilor*, ediție și prefață de Ion Vartic, epilog de Ana Mureșanu, Biblioteca Apostrof, Cluj, 1994, 223 pagini

Cîteva mostre, ca pentru o anestezie prealabilă

„Ne înghesuiam vreo șase-șapte ținci cu rol de doctori, în mîini cu surcele adunate de pe jos, pe care – așa cum ne învățase în prealabil pacienta – i le îndesam în vulva încă ferită de orice pilozitate, oferită nouă cu cea mai nevinovată impudoare” • „...nu-mi mai doream nimic pe lume decît să stau nemișcat în cleștele uriaș și moale al coapselor bărbătești, înveșnicit de această împlinire” • „...m-a luat cu el în closetul curții, împărțit în două cabine, și, înghesuindu-ne într-una din ele, mi-a poruncit să mă desfac la pantaloni și a început să-mi sugă minusculul sex, îndemnîndu-mă apoi să fac și eu la fel cu al său” • „...mă lăsa să-l deschii la nădragi, să-i scot sexul din izmene și să mă joc cu el” • „Mă tîra în closet, să ne frecăm unul de altul sexurile...” • „din cale afară de excitat, am împins mîna pînă la sexul bărbatului și simțindu-l în mare formă, palpitînd chiar, am cutezat să-l deschii la pantaloni și să-mi introduc mîna sub chiloții lui, ca să prind într-însa acel corp viu și cald...” • „Mă masturbam imaginîndu-mi că o posed” • „Eram priapic – suferință ce a durat toată adolescența mea, pînă la adînci tinerețe...”

Reacții la puterea întâi

O carte paralizantă : cum altfel să te simți înaintea unui om care-și despică tacticos pieptul în fața ta și te invită să-i cutureieri măruntaiele ? Sau, poate că mai sugestiv : cam ce reacție să ai contemplând o ființă-n plin autoexorcism, înfigîndu-și, precum în străvechea magie, ace în ochi și în inimă, ca să-i fugă demonii, menindu-și singur de ursită ? Avea dreptate I. Negoîtescu (citat de Ion Vartic) – „așa ceva nu s-a mai scris la noi”. Poate că în ficțiune da, prin multele romane de bordel interbelice, în prozele Căii Văcărești și ale Dudeștilor, dar o atît de crudă, de cruntă și totodată serafică dez-drăcire făcută cu nonșalanță de dandy... adamic nu cred să mai fi avut ! Cele mai fierbinți pagini din *Jurnalul* lui Gide, din visceralitatea exhibită a lui Céline sau din experiențele inversiunii la un Jean Genet au, în fine, un corespondent în memorialistica română !

Ce zeiască trufie, cîtă nepăsare princiară, ce vanitate irevocabil ulcerată, ce superbie morbidă, cîtă exasperare sadică și fervoare masochistă au conlucrat în această reconstituire-prin-pulverizare-de-sine ? Virulent provocatoare, scrisă pe picior de război cu Prejudicata Românească, anulînd orice simț și cod al moralei (aprioric resimțită ca fariseică), *Straja dragonilor* are o paradoxală vocație : te atrage irepresibil prin tot ce-i respingător în ea și te respinge prin franchețea autosacrificială. Te scandalizează, te otrăvește lent, este consternantă prin voința de a te jigni, dar și incitantă pentru omul de cultură obișnuit cu etalarea viciului în literatură, în moravurile altor țări, dar nu și în confesivul românesc.

Totul e joc de impulsuri contrarii aici. Negoîtescu vrea să șocheze (în *germenii* scriiturii intră cornițele NU-ului ionescian și disperarea lui Cioran din *Schimbarea la față...*), dar stîrnește compasiune sau, mai degrabă : un fel de milă stupefiată ; vrea să ne dezghioace din micuțul (dar singurul) nostru confort de burghezi normali exact în măsura-n care luptă să dovedească normalitatea anormalității sale ; e serafic în demonie, însă angelismul său jubilează drăcește. Și tot așa. Este știut orgoliul de castă al homosexualilor (Doamne : și cînd s-a găsit să apară și cartea asta ! în plină homo... fobie a lui homo carpathicus danubiensis !). Știm prea bine ce uriașe valori a născut, sau a determinat decisiv, homosexualismul, de la platonism la pictorii Renașterii, de la efebii Romei la Wilde și Gide, ce mai – strălucitori, ultrasofisticați

cultural, estetizanți pînă la demență în trăirea acută a Frumosului, atunci cînd evadează din ficțiune, cînd fug de „moartea la Veneția”, sparg oglinda și ies la spovedanie-n drumul mare – impactul e cumplit. Din acest punct de vedere, *Straja dragonilor* este un test. Tirajul... sper să fie mic.

Să trecem totuși mai departe

Nu știu cîtă disperare – de sine, de România, de lume, de tot – și cîtă intenție tactică de copil teribil a încercat Negoiteșcu atunci cînd a început *Straja dragonilor* (și nu mă miră deloc clauza lăsată pentru apariția jurnalului : peste 30 de ani!). Cert este că nimic n-ar fi mai periculos pentru memoria autorului decît fixarea exclusivă a lecturii în unghiul sexualității debordante.

Mai întîi că volumul nu conține decît a suta parte (se oprește la sfîrșitul anilor '40) dintr-o existență ce cuprinde, ca repere esențiale, viața Cercului literar de la Sibiu (egal în setea de afirmare național-spirituală cu generația lui Mircea Eliade, dar pe coordonate sensibil diferite, întru estetic, și nu întru organic, întru raționalitate latinistă, și nu mistică medieval-ruso-germană etc.), relațiile cu Blaga și E. Lovinescu, procesul și anii de închisoare (1961-1964), momentul solidarizării cu Paul Goma, scrierea cărților, plecarea definitivă din țară, scrierea *Istoriei literaturii române*, acomodarea cu exilul... tot atîtea etape extrem de interesante și care ar fi rotunjit perfect aceste amintiri, trecînd culturalul în prim-plan și lăsînd instinctualitatea doar în cotloanele textului.

În al doilea rînd, lectura acestei cărți trebuie dublată numaidecît de reluarea „romanului epistolar” cu Radu Stanca, apărut la Albatros în 1978, unde europenizarea și problema românească, maladia lecturii, nesațiul construcției spirituale, apetitul pentru patristică, pentru *poezia noetică*, referirile la romantismul german, la Goethe și *euphorionism*, cultul latinității în dauna liniei Dostoievski – Kierkegaard – Berdiaev, atracția catolică și cîte altele absorb aproape în totalitate *coté*-ul corydonic.

Nudismul ideologic : anii legionari

În fine, pe lângă autodisecția „carnală”, *Straja dragonilor* face un scurt, dar precis și intens gest de bisturiu intelectual. Mai precis : ideologic. Negoțescu e sec provocator și aici : estetul, degustătorul de licori mistice, metafizice, transmندانul și, mai ales, liberalul catolic din ultimii ani de viață, dușman ireconciliabil al „reacționarismului eminescian” se dezvăluie fascinat de fenomenul legionar al anilor '30 : din pricini de context (mult discutatul „faliment al democrației”, al partidelor, al regalității interbelice), de *Zeitgeist* („eu cred că a fost o boală care bîntuia atunci în lume și care poate fi mai lesne explicată prin mijloace teoretice precum *psihologia mulțimilor*”), de antiiudaism conjunctural (vezi episodul redactării comunicării „Eвреii, pericol social?”, p. 147).

Totul e relatat frust, fără fasoane teoretizante : „Pe colegii de clasă legionari i-am abordat eu, astfel că în primăvara lui 1937 făceam parte și eu din *frățiile de cruce* : mă copsesem bine și frumos (...) vinovate erau partidele politice democratice care ruinaseră pe dinăuntru țara, politicienii corupți și egoiști erau de vină... Iată-mă deci nu numai student, ci și legionar, în cămașă verde, cu diagonală neagră și pantaloni negri înfundați în cizmele ca smoala, mărșăluind ca militarii în formație, ziua pe străzile Sibiului, noaptea pe șoseaua ce duce de la Sibiu la Turnu-Roșu (...) Devenisem, chiar dacă deloc încă o bestie, însă un fanatic. Clipa cea mai reprobabilă a acestui fanatism a fost satisfacția sinceră, din adîncul inimii, cu care am primit știrea asasinării lui Nicolae Iorga”.

Mărturie teribilă. Oricum, pentru viitorul biograf al lui Negoțescu va fi cu neputință ocolirea articolelor acestuia din gazete legionare („Încercarea Ungariei de a se încadra în ordinea Europei naționaliste” și „Lauda veacului”, în *Înălțarea*, Sibiu, nr. 5, respectiv 8, „Moștenirea tracică : moartea”, în *Glasul strămoșesc*, 5 dec. 1940, sau „Conducătorul”, în revista *Curțile dorului*, nr. 2-4, 1941, cf. nota lui Ion Vartic, p. 199 ș.u.); saltul antipodic (și compensator) de mai târziu avea să marcheze, probabil, ființa autorului într-o măsură definitorie.

Punct provizoriu

În anii de facultate, prin 1972, când eram hipnotizat de cartea lui despre Eminescu – reper cardinal în exegeză –, habar n-aveam de omul -Negoîtescu. De natura, biografia, complexele lui. Aș mai fi fost oare atât de încântat de „demersul său hermeneutic” dacă aș fi știut de... celelalte demersuri ale sale? Mă întreb numai, deocamdată – și tac răspunsul ca să nu cad prizonier psihanalizei... Sigur este că *Istoria literaturii române* a lui Negoîtescu mi s-a părut un eșec inexplicabil și că, de acum, omul este într-un fel mai important decât opera în sine. În plus, ca dovadă a saltului antipodic de care vorbeam, *claustrarea* lui Eminescu în tiparele gândirii sale conservatiste și evaluarea lui culturală exclusiv pe măsura acestei matrițe procustiene mi l-a făcut o dată mai mult in-confortabil pe autorul *Engramelor*.

Chestiuni de discutat, firește. Așa cum se întâmplă și cu sincopa operă/biografie în alte două cazuri de care ne vom apropia săptămînilor viitoare: Virgil Nemoianu și Ion D. Sîrbu, inclusiv din perspectiva relației lor cu Negoîtescu.

Pentru moment, ca „să facem punctul”, să cităm din prefața lui Ion Vartic (desăvîrșită, ca tot ce scrie el) definiția *omului manierist-Negoîtescu*, potrivit definiției lui Gustav René Hocke: „...componenta feminină, anti-naturalul, artificialul, labilitatea nervoasă, individualismul acut, sciziunea interioară (impactul dintre extatic și sexual), impulsul către deformare, rebeliunea continuă, melancolia, egocentrismul, dandysmul, erotismul invertit, plăcerea de a se travesti (...) Pentru Hocke există două gesturi originare ce intră în impact: *sublimarea clasică și dezvăluirea manieristă*; «despuierea» lui Negoîtescu aparține, în mod radical, celei de-a doua categorii, corespunzînd intenției programatice a manieristului contemporan de a se lua în posesie prin intermediul unei mărturisiri fără limite, în care se combină spovedania catolică cu dicteul psihanalitic”.

O dezamăgire cu farmec

Nae Ionescu, *Corespondența de dragoste (1911-1935)*,
ediție de Dora Mezdrea, Editura Anastasia, 2002, 2 vol.,
483+396 pagini

Se știe : atît elanul iconoclast, cît și fanatismul iconodul se echilibrează fericit în fața adevărului crud și documentat. Acceptat și înțeles din unghi documentar, orice subiect, venerat sau detestat cu egală fervoare, rămîne un subiect pur și simplu redutabil. Adică unul luat în seamă, eventual de temut, dar la modul intelectual, nicidecum visceral.

Patima – fie encomiastic, fie denigrator – a caracterizat și destinul post-'89 al lui Nae Ionescu. Lucru regretabil, desigur, însă absolut firesc după atîtea decenii de „fruct oprit” și persistentă demonizare a personajului. Nu altfel s-a întîmplat cu mareșalul Antonescu și regele Mihai, cu carlismul și legionarismul ș.a.m.d. Între spectacolul mersului pe ape și dansul pe cărbuni încinși, prea puțină lume preferă banalul mers pe cărare.

Așa încît am *avut*, în ultimii ani, vreo patru, cinci Nae Ionescu. Unul al generației lui Mircea Eliade, așa cum îl revelează memorialistica de toate gradele : profesorul ideal, idol hedonist și maieutic, stimul cathartic, generator de energii spirituale, simultan frate și părinte, diavol și duhovnic, pe scurt – un fascinant model de arhitectură culturală și autoconstrucție impulsivă în social. Și, firește, întipărit în fel și chip în larga-i serie de emuli, de la Mircea Eliade, Mircea Vulcănescu, C. Noica și V. Băncilă la Mihail Sebastian, Emil Cioran, Haig, Jeni și Arșavir Aterian, C. Floru, P. Manoliu, trecînd prin Paul Sterian, P. Comarnescu, Mișu Polihroniade, V. Marin și cîți alții.

La antipod, acel Nae Ionescu păstorind barbarele elanuri studentești care l-au torturat o noapte pe tînărul comunist Gogu Rădulescu în

subsolul căminului mediciniștilor de pe cheiul Dîmboviței și devenit apoi, cu dreptate, „*la Bête noire*” pentru cel puțin jumătate din opera lui Z. Ornea. Iar între extreme, feluri și feluri de dușmani sau imitatori, de la cei impregnați de năism, cu sau fără voia lor (de la G. Racoveanu, Sandu Tudor, P.M. Balș la Eugen Ionescu, M. Ilovici, I. Dobridor, I. Cantacuzino), pînă la rivali de talia lui N. Iorga, Crainic și însuși Carol al II-lea, toți aceștia avîndu-și destule prelungiri în zilele noastre. Prelungiri în majoritate benigne, mă grăbesc să adaug, în ciuda cîtorva aparențe. Asta fiindcă vehemența antioccidentală, idealul etnocrației, deziluzia democrat-parlamentară, antiliberalismul și fundamentalismul ortodox sobornicesc – caracteristica năismului de după 1934 – servesc astăzi exclusiv de butaforie politică ori de cochetărie doctrinară pentru unii intelectuali cu ludic și șocant ori pentru unele minorități cu nostalgii izolaționist-dictatoriale.

Să vezi și să nu crezi

Una peste alta, salutînd edițiile Nae Ionescu, apărute în principal în Biblioteca Apostrof și la editura Timpul, și amintind esențiala evocare semnată de Mircea Vulcănescu publicată acum cîțiva ani la Humanitas, fapt e că Nae Ionescu a fost prea puțin obiect de studiu echilibrat, nepărtinitor și limpede, adică nuanțat și contextualizat cum se cuvine; cu Dan Ciachir și Ioan Buduca într-o parte, cu Z. Ornea, Alexandru George sau Adrian Marino în cealaltă și cu Marta Petreu la mijloc, e cam dificil să-ți afli locul și răgazul pentru o atentă, corectă prețaluire a fenomenului. În orice caz, revin la ideea de la început; pînă la verdicte noi, e încă mult loc nu doar pentru pledoarii, dar mai ales pentru documente.

Un astfel de document, foarte important pentru înțelegerea omului Nae Ionescu (1890-1940), dar în special a tînărului, este corespondența cu Elena-Margareta Fotino (1889-1971), cea care i-a fost soție din noiembrie 1915 pînă în 1937 și care i-a dăruit cei doi fii, pe Radu Mircea (n. 1917) și Răzvan (n. 1918).

Să vezi și să nu crezi: Nae Ionescu, faimosul în epocă (și cu atît mai virtos în posteritatea invariabil lacomă să așeze pe soclu legenda, și nu modestul adevăr) pentru craișorul semiaristocratic și plezirismul pro-vocator, se revelează a fi la 20 de ani de-o incredibilă cumițenie și de-o

temeinicie moral-sentimentală aproape bătrînicioasă, infinit mai *transilvănean* decît o presupunea drăcuşorul peştiş al Brăilei. Amantul luciferic al Marucăi Cantacuzino, omul limuzinelor şocînd Bucureştiul, forfotitorul cotloanelor marii politici, familiarul Palatului şi al cercurilor financiar-industriale anglo-, franco- sau germanofile etc. este, în aceste scrisori, la vîrsta studenţiei care-mpuşcă francul, aşteptînd leuţii lunari pentru pingelirea ghetelor şi schimbarea pălăriei, la vîrsta primelor declaraţii de amor într-o grădină cehoviană. Omul scandal într-o vreme a tuturor scandalurilor se dezvăluie la 22 de ani un plăcut amestec de seriozitate şi autoironie, de modestie, orgoliu, candoare şi calcul („stîngaci şi timid atunci cînd nu am motive să fiu, batjocoritor şi obraznic atunci cînd nu trebuie să fiu, eu îmi dau seama că nu pot să am niciodată destulă căldură şi destulă îndemînare ca să stăpînesc... gradul de expansiune convenabilă”), de-o neaşteptată, tandră tristeţe metafizică, eminescianizînd într-o Brăilă de tot mercantilă. Sulfurosul nietzscheano-dostoievskian de mai tîrziu stă aici la un pas de Rică Venturiano („de cîte ori mă gîndesc la d-ta, mă gîndesc cu aceeaşi emoţiune care mă ridică deasupra practicei obicinuite şi care mă împiedică definitiv de a vedea lucrurile aşa cum le vede toată lumea”, text din mai 1912, cînd, ce-i drept, Caragiale încă mai trăia). Donjuanul dorlotat de banii lui Aristide Blank (între alţii) şi otrăvit – spune legenda – din voinţă regală – oarecum prin intermediul fulminantelor graţii ale Cellicăi Delavrancea – ne apare aici *à la* „geniu pustiu”, în rasă cvasicălugărească („nu am făcut din trupurile noastre instrumente de plăceri perverse, iar jertfa trupului tău a fost, după cuviinţa Bisericii noastre, o taină sfîntă şi curată, ca însuşi sufletul tău neîntinat de murdăriile vieţii”, febr. 1917), încercănat de studiu, sărăcie şi dorinţă de afirmare socială.

Paloarea junelui logician

Jucăuşul atlet al trăirismului de mai tîrziu este aici un adolescent excesiv de sobru chiar şi în iubire („poate prea sînt raţionant cu tine”, 21 aug. 1912). „Dacă în încercările mele filozofice fac antiintellectualism – îi scrie el viitoarei soţii în ianuarie 1914, de la Göttingen – este pentru că mi se impun – prin dragostea mea – celelalte facultăţi sufleteşti. Nu am crezut niciodată că aş putea să fiu un pasionat, şi totuşi, sub iubirea mea

în aparență calculată, rece și sigură nu este decît pasiunea.” „Eu sînt – revine el – un om rece, măsurat și sec în manifestările mele, și eu te-am deprins cu ideea că nu pot să am în dragoste avîntul care întovărășește pasiunile adînci.” Fascinația „sufletului apostat” bîntuie și studenția germană a lui Nae Ionescu.

În fine, socraticul cel rece, mentorul arhistimulativ al unei generații definitiv înrobite combustiei totale, devoratoare, de la treapta spiritului pur pînă la apologia virilității, ne surprinde acum – adică în 1914 – prin tonul schopenhauerian, paloarea de înger căzut și agresta consumare a eșecului : „Încrederea mea, mîndra mea încredere în mine scade pe zi ce trece ; am devenit mai bănuitor, pentru că am devenit mai fricos, iar nervii au scăpat din frîul în care îi struneam prea după bunul meu plac ; te gîndești că ceream Germania și acu, cînd am căpătat-o, nu-mi mai place. Așa e, dar Germania a venit pentru mine prea tîrziu” (24.I.1914) ; „Aci am trăit patru luni și am avut timpul să mă gîndesc la toate. Scepticismul meu, pe care adesea îl gîndeam ca pe o eflorescență a tinereții mele generoase, a prins rădăcini puternice, așa de adînci, că le cred definitive. În jurul meu s-au prăbușit toate lumile de gînduri și mă plimb așa printre ruinele pe cari nu le văd decît eu, fără să am cel puțin darul de a le putea plînge. Și astfel, filozofia, în care am pus adeseori suflet din sufletul meu, nu mai e astăzi decît o meserie oarecare” (10.II.1914) ; „Eu am adus în dragostea noastră tot ce am avut mai bun ; dar deja eu nu mai eram decît sfărîmăturile obosite, resturile unei vieți” (2.IV.1914) ; „Mă simt din ce în ce mai deplasat în această atmosferă de atroce și imorală americanizare a vieții. Sînt de 25 de ani. Nădăjduiesc că jumătate de viață am trăit-o ; și nu am făcut nimic” (9.X.1914) ; „Dacă sub anumite raporturi autosugestia nu-mi lipsește, sînt absolut nul ca imaginație și nul ca avînt (...) Și cu cît înțelegi că afecțiunea ta pentru mine crește umbrindu-ți sufletul – cu atît uscăciunea... științifică a iubirii mele te va fi apăsât mai greu. Ea mă apasă și pe mine” (27.VIII.1915).

Dar să nu ne pripim

Să nu ne pierdem însă cu firea : cele aproximativ 260 de scrisori ale lui Nae Ionescu, cuprinse aici, nu schimbă *radical* imaginea personajului și nu constituie un document *esențial* pentru înțelegerea viitorului

doctrinar și politician. Adevărat, ceva semne incitante din acest unghi apar aici – cum vom vedea –, însă a ne grăbi cu concluziile cum că ACESTA și AICI ar fi integral-adevăratul Nae Ionescu ar fi o eroare.

Sinuos, șocant, capricios, cameleonic, Nae Ionescu e greu de încastrat într-o formulă, cu atât mai mult cu cât el însuși adora (cu un cinism adesea iresponsabil) girueta sociopolitică și amorală, la suflarea căreia totul *devine* și nimic nu se *alege*. Ce era azi primat spiritual devenea mâine primat politic și viceversa, pragmaticul făcea casă bună cu idealistul ș.a.m.d. Pe de altă parte, cele două volume îngrijite cu desăvârșită seriozitate de Dora Mezdrea au – în ciuda anvergurii cronologice (1911-1935) – un miez ferm conturat/limitat, și anume: 1913-1917.

Mai concret: dacă avem 74 de texte pe 1913, 143 din 1914 și 102 din 1917, apoi din 1920 până în 1930 inclusiv nu avem decît vreo 50-60. Prin urmare, punctele nodale din biografia lui Nae Ionescu acoperite de această corespondență sînt: debutul relației sentimentale cu viitoarea soție (1911-1912), perioada studenției germane (1913-1914) și a prizonieratului la Hanovra (1916-1917). E mult, desigur, însă deloc hotărîtor. E doar o *piesă* dintr-un *puzzle* (epistolar, și nu numai).

Ceea ce, încă o dată, nu sleiește nicidecum forța suculentă a Portretului. Istoricul Generației '27 va găsi, de pildă, tot felul de semne captivante aici, de genul: „Încă o dată: fii așa cum ești” (I, p. 105), „dar să vrei și să simți altfel decît vrei și simți! Ce copilărie!” (I, p. 86), „De ce să te ocupi prea mult cu filozofia? E o mizerie. Ferește-te de ea, pentru că vei simți odată nevoia de a nu mai fi sinceră cu lumea cealaltă – sau te vei disprețui pe tine însăși” (I, p. 271, despre „specia imundă a profesorilor de filozofie”, vezi și I, p. 417, temă recurentă a Generației, la Eliade și Cioran îndeosebi). Tot așa, sînt de notat cîteva stop-cadre: Nae declarînd că, în adolescență, predicile lui Iisus i se păreau „stupide” (I, p. 81), Nae ironizîndu-i pe studenții manifestînd antisemit contra piesei *Manasse* (I, p. 221), caracterizîndu-l pe I.G. Duca de „îngîmfat, impertinent, slugoi al lui Brătianu” (I, p. 424), acuzînd expansionismul german (II, p. 107) și erorile Angliei față de relația subterană ruso-germană care a dus la Revoluția din 1917 (II, p. 215).

Feminitatea : patimă și cumiņtenie

Din păcate, nu-mi rămîne mai deloc spațiu pentru a onora (așa cum, din plin, i se cuvine) figura Elenei Fotino. Temperament sangvin, fire pătimașă, „arzătoare”, cum își spune, voluntară, cu scris ascuțit și repede la verdict, ființă pe cît de impulsivă și nesupusă, pe atîta de cuminte în adorație, ea compune o imagine mult mai complexă decît ar fi presupus-o natura simplului destinatâr de sentimente epistolare și receptor erotic. Sigur, în esență avem de-a face cu tipica iubire a fetei de pension, de familie bună, respectîndu-și mediul, cutumele, părinții, nu fără istericale (I, p. 156) și nu fără „predispoziția spre suferința fictivă” (I, p. 101), dar venerîndu-și iubitul cînd ca o „discipolă” (I, p. 62) sau ca pe-un „prieten drag” (I, p. 178), cînd la modul dăruirii totale, pur și simplu : „Eu nu trăiesc decît prin d-ta și pentru d-ta”, scrie ea în mai 1912. „Iubindu-te pe tine, învăț să trăiesc”, spune în aprilie 1913, pentru ca, după mai bine de două decenii, după despărțire, în decembrie 1937, să conchidă : „Oare n-am existat decît în funcție de Nae ?”.

De fapt, toată imaginea Elenei Fotino se redimensionează brusc, grație fragmentelor de jurnal din final (II, pp. 368-371). Ediția Dorei Mezdrea, atît de generoasă (chiar pînă la exces) cu notele explicative de context politic, este, aici, discretă. Poate că în chip firesc : episoadele de gelozie precum cel din ianuarie 1914, apoi notațiile din iunie 1925 („Ne relativizăm în măsura îmbătrînirii noastre. Amourile noastre ? Prostii toate. Nu mai putem avea [...] Cu toate neînțelegerile noastre, noi ne-am completat și ne-am unit indisolubil. Orice am da altor iubiri, nu va fi niciodată de aceeași calitate [...] știu că te vei reîntoarce la mine. O să ai o curiozitate ? un moment de slăbiciune a simțurilor ? Ei și ?” etc.) vorbesc îndestul. În orice caz, modul de redactare a jurnalului împreună cu o serie de notații de ludică filozofare pasională din corespondență, cu umor înțelept și finețe mucalită cînd e vorba de morală și etnocaractere (I, pp. 83, 237, 364, 426, 450, 464 și II, pp. 10, 130) o propulsează pe Elena Fotino direct spre inteligența pătimașă de tip Jeni Acterian. Poate că marea surpriză a cărții aici rezidă, cine știe ? Cum ar veni, „dosarul rămîne pe rol”.

Fervori din vremuri apuse

Mihai Rădulescu, *Jocul cu moartea. Însemnări, pagini de jurnal și corespondență, 1933-1957*, ediție de Dan Rădulescu, postfață de Stelian Tănase, Editura Humanitas, 1999, 482 pagini

Stranie senzație : la numai 40 de ani de la moarte, Mihai Rădulescu pare un personaj din alte secole, din alte lumi, total rupt de mîzga, deriziunea și golul plutirilor noastre-n derivă. De la notațiile adolescenței sale n-a trecut nici o viață de om și totuși omul ți se pare alcătuit pe tipare, cum să zic, renaștentiste, cu chemări către azurul eleat și pădurile paideice ale gymnosophoilor antici ori către grădinile baroce, înecate în ghidușii savante și metamorfoze spectaculoase.

„*Se considera un damnat...*”

Alexandru Paleologu : „L-am cunoscut pe Mihai Rădulescu din studenție, 1938, la Facultatea de Drept. Era puțin mai tînăr ca mine. Eram colegi, ne-am împrietenit foarte repede. Era prieten cu Irina Eliade, care atunci se numea Hanciu. Mihai Rădulescu era un om foarte cultivat și inteligent. Nu făcea pe pedantul și pe deșteptul, era un om remarcabil. Am avut sentimentul că nu sînt la înălțimea lui. Avea un aspect foarte banal la început. Elegant și bine crescut. Imediat însă ce vorbea, ieșea din banalitate, fiindcă lua aceeași problemă din alt unghi decît ceilalți. Avea lecturi deosebite. Mai tîrziu, cînd s-a întors de pe front, '43-'44, a publicat un eseu scurt în *Revista Fundațiilor Regale*, «Jocul cu moartea», despre Mozart, dar interferînd experiența și starea lui de apropiere de moarte. Cînd a intrat la Ministerul de Externe, în 1946, a intrat primul. Da, impresionant de bun (...) Ne duceam la femei după aia și el nu

venea cu noi (...) Exact cum se întâmplă în Proust, în *Sodome et Gomore*, când încep să apară homosexualii unul după altul, prin niște semnale aproape imperceptibile (...) Am avut revelația că acest om superior era homosexual. Se considera un om damnat, și un om care nu are nici o șansă de mîntuire..." (în Stelian Tănase, *Anatomia mistificării, 1944-1989*, Editura Humanitas, 1997, p. 299 ș.u.).

În 1997, după lectura volumului lui Stelian Tănase, Mihai Rădulescu rămăsese totuși un simplu nume din puzderia de personaje pierdute-n ceața tragediei de acolo. La pagina 298, Stelian Tănase cita ultimele procese-verbale de interogatoriu semnate de căpitanul Onea Mircea la 12, 13 și 24 octombrie 1959. La 24 octombrie, Mihai Rădulescu este bătut grav, iar după cîteva zile este găsit mort (sinucidere prin spînzurare? asfixie? urmare a vreunui „exercițiu de intimidare” dus pînă la extrem?), fiind înmormîntat în cimitirul închisorii Jilava.

S-o spunem dintru început: cu acest surprinzător volum, intră în literatura română, dacă nu neapărat un autor de calibru, în orice caz un personaj acaparant. I-aș spune *Omul Eseu*, rudă cu jurnalele lui Mircea Eliade și autenticitatea gidiană a Generației '27, cu fervorile culturale și patosul autoformativ, estetizant sau eticist, crud sau rafinat, din confesiunile lui Noica și Sebastian, Eugen Ionescu și Fîntîneru, P. Comarnescu, O. Șuluțiu, Haig Acterian. Mai puțin raliabil virilității cu care se topea livrescul în *Romanul adolescentului miop* și înfinit mai aproape de sensibilitatea lesne ultragiabilă a lui Mihail Sebastian, chit că, în 1945, fragmentele de jurnal publicate în *R.F.R.* de autorul *Orașului cu salcîmi* îl cam indispuneau pe eroul nostru („M-am întrebat aseară, citind noi fragmente din *Jurnalul* lui Sebastian în Fundații, ce mă supără *fundamental* în ele. Cred că am găsit: o calitate de complacere în mizerie, specifică nu numai omului, dar și jurnalului ca mod de a scrie [...] aici cred că este marea primejdie, marea mizerie a jurnalului de acest tip [care tot de la Jules Renard porcede]: un fel de confesional laic și deghizat, în care mărturisirea nu are nici o virtute mistică”).

Date seci despre un om fierbinte

Cu 12 ani mai tînăr decît Eliade și Sebastian (s-a născut în 1919 la Torino), Mihai Rădulescu – fiul unuia dintre „conducătorii bine retribuiți ai recent apărutei Uzina Franco-Română” – se stabilește în 1926 la

Brăila, unde locuiește pînă în 1937. Studiile liceale (liceul „Nicolae Bălcescu” din Brăila) și le termină în 1937 la „Gh. Lazăr”, în București. În 1938 devine student la Drept. Tot atunci se înscrie elev voluntar la Școala de ofițeri de rezervă de cavalerie din Tîrgoviște („opțiunea pentru satisfacerea precoce a obligațiilor militare – scrie Dan Rădulescu – avea două motivații. Pe de o parte, intenția de a nu întrerupe studiile mai tîrziu, în «anii mari». Pe de altă parte, exista și ideea că în războiul ce se întrededa, era mai bine să fii ofițer decît simplu soldat”). În 1940-'41, concentrări, perioade de instrucție. În 1942-'44 este concentrat la Pitești, apoi la Focșani, unde va fi rănit la braț și internat, după un timp, la spitalul din Sinaia. În 1945 se înscrie ca avocat stagiar la baroul Ilfov, iar în primăvara lui 1946 se pregătește pentru admiterea în corpul diplomatic.

De la 1 august 1946 la 31 august 1947, cînd Ana Pauker comandă cunoscuta epurare a corpului diplomatic, Mihai Rădulescu este funcționar la Externe. Anul 1948 îl găsește dezorientat și fără slujbă, drept pentru care se înscrie la Conservator, la clasa de vioară a profesorului Filip, angajîndu-se în același timp statistician la Institutul de statistică. Din august 1948 pînă în 1951 va fi violonist al Orchestrei Operei din Cluj, după care revine în București, în Orchestra simfonică a Cinematografiei. „Apar noi «prieteni» – notează Dan Rădulescu – alături de care pătrunde într-o societate paralelă, minoritară, care-l ajută în eliberarea de complexe sale de ordin intim [homosexualitatea, n.n.]. În același timp însă, prin înmulțirea relațiilor cu o lume compozită, dublată de tendința de a coborî garda secretului său, devine vulnerabil la intoleranța lumii «normale», ceea ce va avea consecințe de o gravitate absolută.”

Din 1954 pînă în 1959 se afirmă ca muzicolog, cronicar muzical la Radio și la *Contemporanul*, pentru ca, la 7 mai 1959, să fie arestat, implicat într-un proces de moravuri, judecat la 22 septembrie și condamnat la 5 ani. La cîteva zile după interogatoriul din 24 octombrie același an, i se înregistrează moartea prin „asfîxie”. Acestea sînt, conchide Stelian Tănase, „datele seci de arhivă. Folclorul închisorilor vorbește despre o sinucidere. Mai mulți apropiați ai lui cred că a fost un asasinat sub tortură. Pînă azi, misterul morții lui rămîne neelucidat”.

Lupta cu sine

Însingurat, melancolic, fire sensibilă, *artist* în cel mai nobil sens al cuvîntului, Mihai Rădulescu era un profund și rafinat iubitor de natură, puritate și frumusețe, prea puțin înzestrat – după cum recunoaște și fratele lui – pentru „lucrurile practice sau spectaculare”. Cum să evite lupta îngerului cu demonii din sine? La 15 ani notează în jurnal: „La biserică am fost absent (cu sufletul), n-am citit nimic religios, nu m-am înălțat deloc spre Dumnezeu, am fost cuprins de poftă”. După opt ani: „...sînt încă legat de Dumnezeu și mă gîndesc la ideile lui Nae Ionescu: oare nu-i la mine un caz tipic de succedaneu, de «ersatz» al Dumnezeirii, în credința mea absolută, în certitudinea mea deplină cu privire la artă?”. Peste încă doi ani: „Nu-mi rămîne decît să-mi mistui pînă la capătul ei material soarta de om mărunț. Nici măcar îndreptățit. Nici măcar înfrînt. În lipsa mea de instincte sănătoase, am avut totuși un instinct just: acela al neîmplinirii mele viitoare. Îmi era foarte teamă în adolescență că o să se întîmple: disoluția cenușie (...) Nu cunoaștem bucuria. Ne tîrîm obosiți, cenușii și învinși pe gangul mucegăit și fără capăt al unei vieți înguste. Plictiseala mocnită nu ne e întretăiată decît de convulsiile epileptice ale dezgustului” (1945). În fine, în 1949: „Ăsta a fost sentimentul cel mai cumplit pe care l-am încercat: că sînt secătuit spiritualmente, că nimic din ce trăiesc nu-și întregeste dimensiunile”.

La 15 ani, în plin context gidiano-proustian și papiniano-eliadesc, își propune „să scriu viața mea de fiecare zi, în însăși ziua respectivă”, conștient (și) că „cu cît înaintez în vîrstă, cu atît vechile bucurii scad, dispar”. La 2 aprilie 1934 susține că nu vrea să facă literatură (p. 20), însă la 9 martie 1942 își confesează aceeași „dorință puternică de a scrie, sentimentul unei bogății interioare pe care voiam să o consum într-un fel”, pentru ca peste o lună, în cercul lui Noica, să se afișeze deja ca romancier: „Frecventarea lui Noica și a grupului m-a îmbogățit (...) Așa mi s-a întîmplat cînd am recitat aici paginile fragmentului meu de roman”. Numai că, prea plin de propriile-i nedumeriri, obsesii și ezitări, hărțuit de neliniști și impulsuri contrarii, Mihai Rădulescu nu se poate „obiectivă” și elibera decît în acest seducător amestec de jurnal și eseu, ce face, iată, deliciul... postmodernității noastre: în eseistică, spune el, „se oglindește mai lămurit decît oriunde tensiunea între «a trăi»

și «a exprima». Eseiul nu se poate părăsi pe sine, fiindcă o condiție a valabilității scrisului său este a trăi autentic, profund, dramatic problemele pe care le pune; aceste probleme trebuie să fie *ale lui*, sînge din sîngele lui spiritual, nu culese la întîmplare, ci aduse de o necesitate lăuntrică (...) E aici o «confuzie a genurilor», o tendință de a reveni la starea nediferențiată a vechilor epoei indiene, de pildă, unde erau topite laolaltă poezie, roman, filozofie, știință practică? De a amesteca iarăși ceea ce se separase și se dezvoltase armonios, în direcții diverse, după legi diverse? – La urma urmei, de ce nu? Dacă din această «confuzie» nu poate ieși decît o *sporire* de intensitate și adîncime! ”.

Stilistica plinătății

Osmoză de contrarii, în Mihai Rădulescu referințele livrești se îngemănează cu natura, extazul senzorial se nutrește din experiențe artistice, elanurile dionisiace se armonizează la deliciale contemplației, iar excesele, neliniștile de tip romantic și experiențele „expresioniste” se domolesc la focul rece al măsurii clasice. Totul e balans între extreme. De-o parte, eul nietzscheano-blagian („îmi trebuie desfășurări nebănuite, nemăsurate”; „dă-mi o viață plină. Abia astăzi am citit *Mathesis*”; „senzația că s-au deschis în mine izvoarele vieții – astupate demult – și că zbenguirea lor mă doare. Mă voi face culcuș pentru nădejile mele. În minele mele am locuri largi, peșteri adînci, negre și necercetate”). De cealaltă parte, contemplativul cu irizații de haiku: „Liniști calde se lasă din cînd în cînd, și vîntul colindă împrejur”; „foșnetul de mătase al skiurilor pe zăpadă se desfășoară – arabesc – pe canavaua liniștei”; „jocul berzelor pe cerul albastru. Rotirea lor lentă. Ce trebuie să simtă păsările astea acolo, în înalt, sub soarele de primăvară”. De-o parte, caznele fizice ale debusolării sexuale („păcatul ce apasă mai greu asupra mea nu-l pot mărturisi. Îl mărturisesc înaintea Domnului și promit ferm că voi fi departe, de acum înainte, de murdăria, de josnicia în care m-am terfelit”; „nu furie erotică – ci manie; nu excitația fiziologică are rol primordial, ci cea psihică”; „latura de deșănțare care constituia pentru mine o atracție și pe care o converteam în valori pozitive”, vezi, despre acest „complot al firii împotriva mea”, pp. 88, 129, 409, 420, 451). De cealaltă parte, ochiul estet, simțirea ascuțită și stilul „căftănit”

al unor încremeniri halucinatorii precum chipul descris la pagina 286, ori imaginea vasului cu scorușe de la pagina 59.

Și încă : de-o parte, aluviunile livrești (jurnalul lui François Mauriac, jurnalul lui Gide, oscilația între Proust și Stendhal, *Le secret professionnel* de Cocteau, *Malte Laurids Brigge* al lui Rilke, *Tonio Kröger* al lui Thomas Mann, reflecțiile lui Eugenio d'Ors, P.J. Jouve despre *Don Juan* de Mozart, Gide despre Dostoievski, corespondența dintre Jacques Rivière și Alain Fournier, *Etica* lui Max Scheler ș.a.m.d.), de cealaltă – freamătul carnal, trăit însă la temperaturi... estetizante (vezi „reîntoarcerea marilor sensibilități” față de „nevroza plăcerii de altădată”, la pagina 101, și barocul înțeles întii de toate ca „tendință spre panteism”, deci „libertate, lipsă de canoane și limite, imitație a naturii” etc., p. 131).

Totul se desfășoară în numele plinătății („dați-mi un trup, voi, munților”...), dar al unei plinătăți consumate echilibrat și elegant. Ceea ce le lipsește românilor, scrie Mihai Rădulescu în câteva „note despre romanul românesc” din 1943 (p. 154), este „echilibrul, centrul de greutate delicat, cumpănit al stilului (...) Eforturile celor mai buni prozatori ai noștri au fost în direcția contrară, lepădarea de artificiu, de excesul de patetic și pitoresc – de «caligrafie» cum o denumea unul dintre scriitorii noștri cu adevărat mari”. Iar peste doi ani : „S-a vorbit despre decadența intelectuală și morală a omului actual, despre ingratitudea lui față de cultură. Nu știu dacă s-a vorbit cu tot atîta gravitate despre decadența stilistică a omului de astăzi. Este groaznic cît de lipsită de stil este viața omului actual față de cea a omului din trecut”.

Aici e de căutat esența Personajului. Dar tot aici țîșnește în pagină și problema României în jurnalul lui Mihai Rădulescu. O problemă prea importantă ca s-o expediem acum.

Cu fața la „soare”

Ion Biberi, *Lumea de mâine*, cuvînt înainte de Adrian Cioroianu, Editura Curtea Veche, 2001, 301 pagini

Dacă s-ar fi reeditat în 1990, cartea lui Ion Biberi din 1945, *Lumea de mâine*, nu ar fi avut nici un ecou în ființa noastră învolburată de iluziile eliberării și splendorile zădărnice. Sau, cel mult, am fi fost înduioșați de elanurile utopice ale celor intervievați atunci, dat fiind falimentul național ce tocmai se inaugura. Astăzi însă, după zece ani de documente și sinteze dedicate jalnicului experiment comunist, surîsul de îngăduință devine rictus de silă și tristețe.

Și cum altfel să fie, după cinci decenii în care îndemnul „Votați soarele!” ne-a adus atîta întuneric? Sigur, toți oamenii aleși de Biberi figurau în 1945 la capitolul „gîndire progresistă” și viitori tovarăși de drum, chiar dacă d.p.d.v. dosar unii dintre ei, de la Alice Voinescu, D. Gusti și Al. Rosetti la Petre Pandrea, K.H. Zambaccian și P. Comarnescu, de la Sadoveanu, Arghezi, G. Călinescu la I.D. Gherea și Anton Bibescu, erau bine „pătați” cu carlism, de relații cu lumea legionară, de masonerie, boierie, cosmopolitism, cameleonism politic ș.a.m.d. Dar cu toții, în ciuda unor excepții aparente, precum George Enescu, Geo Dumitrescu, Basil Munteanu ș.a., s-au realizat... în eșec, vorba lui Cioran. Ce poate fi, în chip amarnic, mai pilduitor decît să-l auzi pe Lucrețiu Pătrășcanu, în 1945, vorbind despre *La Russie souterraine* de Stepniak și *Ce-i de făcut?* a lui Cernișevski, de „școala renunțării și sacrificiului individual, în beneficiul celor umili și exploatați” ori de „sentimentul intim pe care l-am trăit, așteptînd ca mișcarea revoluționară să-și întindă iradierea în lume”, cînd știm bine direcția funestă pe care avea să se înscrie, peste numai cîțiva ani, destinul celui care afirma, în 1945, „cred în triumful socialismului”?

Și cită încruntare îți produce finalul convorbirii cu Alice Voinescu, când, după evocarea lui Maiorescu, Volkelt și Claudel, a cursurilor de filozofie de la Marburg sau Paris ori după afirmații tranșante, deloc „pe linie”, precum: „Cred în Christ, în Sfânta Maria. Sint o creștină practicantă”, ajungi la: „Este cu neputință ca lumea să nu devină mai bună. Totul depinde de buna voință și de încrederea pe care oamenii o vor avea unii în alții. Detest metodele violente. Știu că în România viitorul va fi mai neted decât în alte părți, căci românul are un bun-simț înnăscut și o adîncă omenie. Aștept ca noile evenimente să mă formeze mai departe”. Or, peste numai trei ani, Alice Voinescu avea să fie pensionată forțat, apoi arestată, anchetată, condamnată de Nicolski, iar fosta prietenă a Casei Regale, acea ființă de-o fragilitate atît de intens spiritualizată, va fi trimisă cu domiciliu forțat într-un colț de Moldovă!

În schimb, Al. Rosetti, fostul stîlp de înțelepciune și abilitate al Fundațiilor Regale, boier pînă-n măduvă și Arhitect întru toate, știe să pună vorba nouă la locul potrivit: „Mi-am împărțit preocupările între filologie și cărți consacrate socialismului. Am citit cu pasiune pe Dobrogeanu-Gherea”.

În plus, „personal, n-am crezut niciodată în victoria germană. Am afirmat totdeauna că un război cu Rusia este o aberație. Nu am putut suporta să stau la țară, ca proprietar. Impresia de nedreptate socială, starea de înapoiere a țăranilor m-au îndurerat”.

În sfîrșit, cînd știi ce avea să urmeze în istoria României, te înfiori în fața afirmațiilor lui George Enescu („Mă ofensează în lumea de acum partea materială, brutală și chiar sportivă... S-a pierdut simțul omeniei, al blîndeții, al respectului pentru spirit... Cred, totuși, că din pustiirea morală de astăzi se va naște o nouă credință în demnitatea omului”), a convingerii lui Sadoveanu că „țara cea mai pregătită pentru comunism, sub raportul structurii sociale, este Anglia”, a sincroniei lui D. Gusti mai degrabă cu lumea de azi decît cu cea de atunci („Morală fabulei ar fi: popoarele să-și ia singure destinele în mîini și să organizeze între ele o strînsă interdependență economică și spirituală”), a dreptății lui Tudor Vianu, în descendența ideilor maioresciene („Avem nevoie de omul trebii, de exemplarul uman tehnic”). Cît despre G. Călinescu, viitor arhitect de grandori oportunist-revoluționare, el exclamă că „trebuie să atingem faza monumentalului, a creației grandioase și impersonale”, în vreme ce P. Comarnescu, elasticizat prematur, prevestește, parcă, limba-jul de la *Glusul patriei*: „N-am fost atras de Nae Ionescu, n-am scris la

Gândirea, am atacat reacționarismul teluric și obscurantist, formația mea a fost pîndită de primejdia diletantismului” etc.

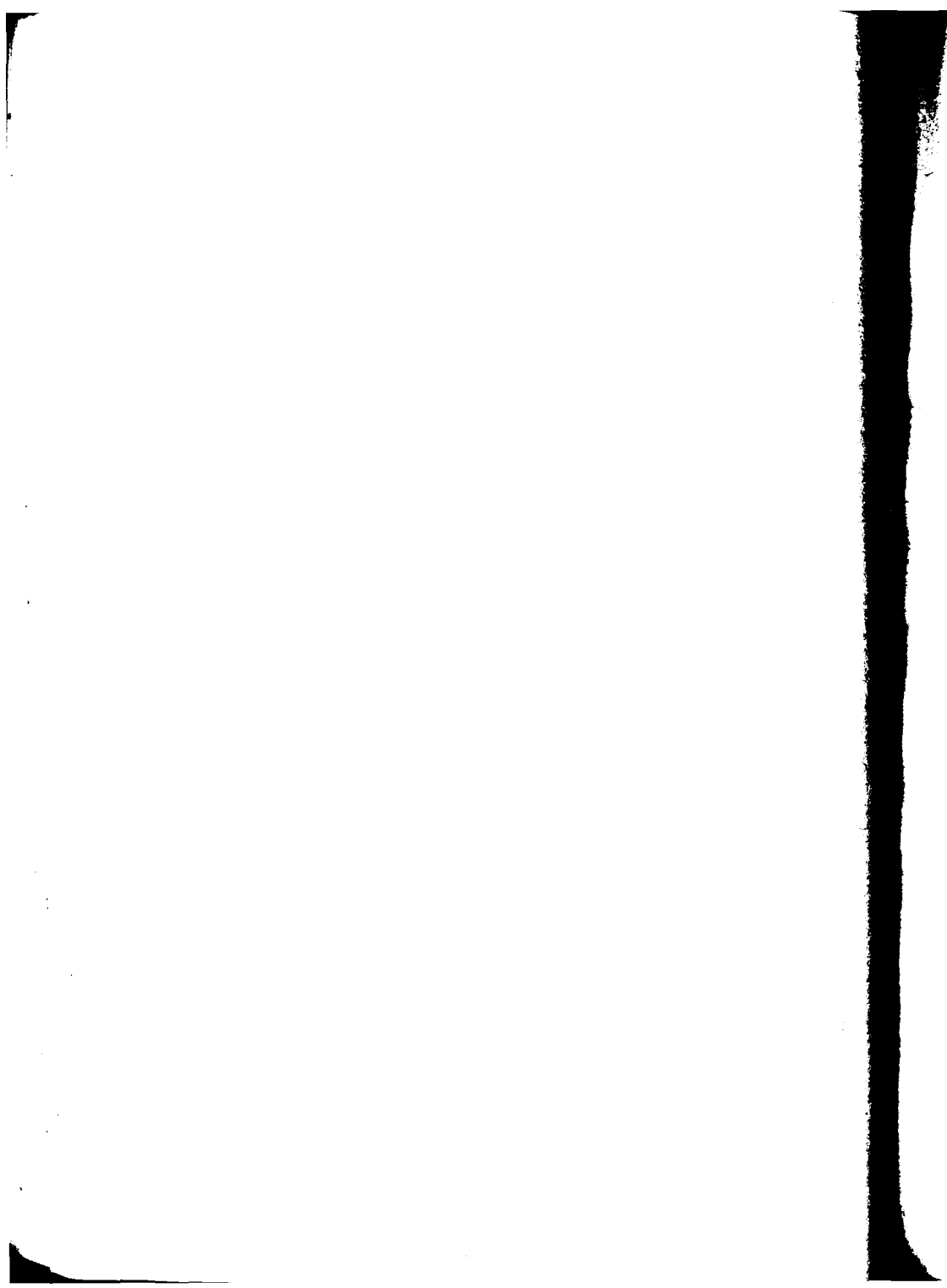
O sumă de senzații, la lectură, cînd sadice, cînd masochiste. Și totuși o întrebare: „ce” Biberi s-ar încumeta, astăzi, la o *Lume de mîine* pentru 2050, cu oameni de la Pleșu, Liiceanu și Patapievici la Daniel Dăianu, Paler, Stelian Tănase ș.a.m.d. ?

Oricum, Pandrea avea o cruntă dreptate: „Ne îndreptăm în mod inexorabil spre socialism”.

Ziarul de duminică, nr. 51/21 dec. 2001

Exerciții de supraviețuire

N. Steinhardt

Golul ca miez și vocația iertării

N. Steinhardt, *Jurnalul fericirii*,
Editura Dacia, 1991, 422 pagini

În 1996, cînd am postfațat la Humanitas reeditarea cărții lui N. Steinhardt din 1934, *În genul... tinerilor*, știu că am revoltat cîteva capete luminate – situate într-o deplină admirație față de fostul plezivist de stînga devenit „cuviosul monah de la Rohia” – scriind despre „deficitul de personalitate” al autorului. Mai utilizasem de cîteva ori formula, fără explicațiile (se vede că) necesare, rău fiind, în fond, faptul că în 1991, cînd a apărut *Jurnalul fericirii*, n-am găsit liniștea și ocazia de a-l recenza, tocmai pentru a-mi preciza perspectiva. Anume că N. Steinhardt a fost o perfectă întrupare a ființei ca potir, a omului-receptacol. O natură *feminină*, a cărei substanță provine tocmai din captarea energiilor exterioare, sublim-virilizante. O natură a cărei forță derivă tocmai din dăruirea de sine și al cărei miez incandescent se deformează chiar în (și prin) vidul insașiabil de sensuri și destinații.

A te curăța de tine și a te umple de Dumnezeu. A te lăsa cuprins de celălalt, a te cunoaște prin cărțile celorlalți. A-ți recupera adevărata identitate printr-un exercițiu constant, deliberat și tenace de alterizare – iată rostul smereniei, al dăruirii și bucuriei împărtășirii la N. Steinhardt.

Îmi îngădui să reiau aici pasajul din postfața citată cu încruntare în 1996, ca preambul la lectura *Jurnalului fericirii* :

Parodia și deficitul de personalitate

Ce contradicție flagrantă între această carte din 1934 și predicile cuprinse în volumul *Dăruind, vei dobîndi* (1994), între verbiajul fabricitar, plăcerea aproape drăcească a travestiului și jubilația persiflării de aici – și duhul atotcuprinzător și înțelegător din deslușirile biblice ale bătrînelului evreu, fost dandy al lecturii în adolescență și creștinat în închisoare!

Adevărul e că, pe cît au fost Cioran sau Eliade niște personalități... în exces, pe atîta a fost Steinhardt ludicul captiv al deficitului de personalitate. Cine a fost șocat, pe drept cuvînt, de acea amețitoare disponibilitate, dusă pînă la autospulberarea credibilității, a criticului literar N. Steinhardt (care putea să scrie la fel de conștiincios despre Mateiu Caragiale și I. Peltz, despre Gide, Iordan Chimet, Virginia Woolf și Vlaicu Bârna, despre Proust, Henry James, Dali și Alexandru Căprariu, despre Valéry, Jules Romains, B. Horasangian, T. Maiorescu și Virgil Nistor, despre Chaplin, Sartre, E. Lovinescu și Eugenia Tudor Anton, cf. vol. *Între viață și cărți*, 1985, *Incertitudini literare*, 1983, *Prin alții spre sine*, 1988) va afla cheia cifrului în deliciul parodic din *În genul... tinerilor*.

Acest „colporteur intelectual de elită”, cum bine l-a numit I. Negoieșcu, suferind de „bulimie culturală”, nu este cu adevărat *acasă* decît fie transferat cu frenezie în ceilalți, ca în tinerețe, fie devenit potir pentru Celălalt, divinul, ca în anii credințioșiei de senectute.

Cea mai elocventă și suculentă dovadă pentru ineputabilul neastîmpăr ipostaziant al tînărului Steinhardt este *Călătoria unui fiu risipitor* (1995), roman axat cînd pe identitatea iudaică (un fel de *De două mii de ani à rebours*), cînd pe gidianismul oarecum vecin cu „adolescentul miop” al lui Eliade, cînd cu Joyce, cînd cu Ionel Teodoreanu... Logoreic pînă la vampirizarea cititorului, „fiul risipitor” devine serios numai sub fard și în alterizare. Jocul măștilor e totul, restul e derizoriu.

Asta scriam în 1995. Sigur, acum, că observațiile valabile pentru suita parodică din *În genul... tinerilor* sînt binișor departe de reacția alergică la tot ce va să zică obrăzar și fătărnicie în destinul pușcăriașului, al convertitului la ortodoxie (15 martie 1960, Jilava, botezat fiind de părintele Mina Dobzeu) și, în final, al călugărului. De aici și impulsul

lui Steinhardt, când a fost chestionat, în 1983, de Nicolae Mecu pentru redactarea fișei biobibliografice la *Dicționarul scriitorilor români*, de a-și data debutul nu în 1934 (*În genul... tinerilor*), ci în 1936, cu articolul „Elementele operei lui Marcel Proust”, publicat în *Revista Fundațiilor Regale*.

„Miruit” de românism

Cînd Virgil Ierunca afirma că N. Steinhardt este „poate singura față bisericească de la noi care a ridicat literatura la rangul de conștiință credincioasă, făcînd din ea o articulație luminoasă a vieții”, și concluziona cum că „nu cunosc alt scriitor care să privească în spațiul românesc miruit de încîntare, ca N. Steinhardt”, cred că avea în primul rînd în vedere acel text-cheie pentru românitatea (și umanitatea) lui Steinhardt, care este interpretarea *Scrisorii pierdute*.

Nu strică să ne amintim și aici de acea „capodoperă a eseisticii românești”, cum o numea Ion Vartic în prefața ediției N. Steinhardt, *Cartea împărțirii*, 1995. *Secretul „Scrisorii pierdute”*, publicat în 1975 sub pseudonimul Nicolae Niculescu în revista *Ethos* de la Paris, era subintitulat *Încercare asupra unei interpretări raționale a operei lui I.L. Caragiale* și era dedicat „în amintirea zilelor de exaltare petrecute într-o celulă de la Jilava în primăvara 1960”.

Tocmai relația dintre acele zile de febrilitate sufletească și spirituală care au condus la convertirea lui Steinhardt și avergura viitorului monah de la Rohia ne interesează acum. Fiindcă *Jurnalul fericirii* pornește dintr-o profundă vocație a iertării și împărțirii, interpretarea la Caragiale fiind cea mai cuprinzătoare introducere în labirintul acestei vocații.

„Ce-i această lume și care-i punctul precis din care începe să se arate privitorului? E lumea minunată a echilibrului românesc, iar de arătat se arată în punctul magic în care Cațavencu își cere iertare și coana Joița i iartă. (...) Din actul al IV-lea al *Scrisorii pierdute* pășim de-a dreptul *dincolo de oglindă*, într-o lume fermecată, care nu e oribila lume yankee a lui *Time is money*, dar nici tragica lume indiană a șobolanilor, mizeriei și vacilor rătăcitoare. E lumea echilibrului bine așezat între două capete, în care, după frumoasa vorbă a sudiștilor, *there is always time for good manners*, ba și pentru un sprîț și o fripturică la grătar... Nici balamuc afacerist, nici deșert în paragină, e

lumea lui Max Scheler, unde civilizația și cultura, departe de a fi antagonice, cum s-a tot crezut de-a lungul istoriei culturii, nu pot fi una fără alta (...) Lumea românească – și ea se arată absolut limpede, pe deplin identificată și-n toată originalitatea ei în teatrul lui Caragiale (în pofida intențiilor și sentimentelor autorului) – nu e nici lumea occidentală, nici lumea Orientului slavo-asiatic. Îndrăznesc să spun că are calitățile amîndurora și cusururile nici uneia.”

Și încă, ne mîntuie Steinhardt, lumea aceasta este una a „bunului-simt, unde omenia constituie o *pavăză elementară* împotriva fanaticilor și a sadicilor, a ideilor și teoriilor lor”, unde bacșișul sau hatîrul, „departe de a fi o calamitate națională sau măcar un cusur este, de fapt, o binecuvîntare și o taină minunată a sufletului românesc”. Da, „hatîrul pare a domni în lumea caragialescă și-n vechea societate română. Nu e rău deloc. Da, românul nu e principial, nu e prea conștiincios, nu aplică orbește, implacabil și tîmp, niște legi și regulamente, dacă nu sînt cu totul ticăloase, sau nedrepte, sînt – în orice caz și-ntotdeauna – schimbătoare”.

În sfîrșit, „la zădărnicia vieții nu se răspunde cu negrul pesimism al unui Li-Tai-Pe și nici numai cu teoria lenei, cîntecului și nepăsătoareii beții a lui Omar Khayam”. Adevăratul răspuns „colecste și ușurătatea simplă, și metafizica liniștirii cu orice preț. Românismul, oricît de mioritic resemnat în fața morții, are și contacte stăruitoare cu Occidentul cel energetic și activ. Dacă se ferește de infernala goană occidentală după fiecare părăluță și secundită, cînd de dragul organizării, eficienței, operativității, utilității și scăderii prețului de cost viața ajunge iad și chin, apoi se dă în lături și de la ceea ce duce numai la mizeria apocaliptică. Punctul românesc de echilibru e delicat și adînc chibzuit”.

Cu ce încîntare ar fi citit Mircea Vulcănescu aceste rînduri! Sau acestea: „Secretul *Scrisorii pierdute* – ca și al condiției umane în sine – este nostalgia paradisului. Poporul român și eroii lui Caragiale, tot de nostalgia paradisului sînt îmboldiți. Strîmbi, firește, ca vai de ei, prin practica elementară și intuitivă a virtuților care fac parte din însăși plămada sufletului românesc, eroii lui Caragiale ajung la mîntuire, după cum cei trei crai ai lui Mateiu se izbăveau, la rîndul lor, prin trufie”.

Alchimia mizeriei

Cum să te mai mire atunci o notație precum cea din *Jurnalul fericirii* : „Ce nu înseamnă *Miorița* : resemnare, fatalism, chemarea morții, pasivitate, pesimism” ? În fapt, capacitatea lui Steinhardt de a valoriza pînă la sublim negativul a fost un dar genetic, și nu produsul unei evoluții sau profitul final, în urma unor intense exerciții de penitență și absolvire. De pildă, tot în *Jurnal* mărturisește cît l-a fermecat acea comună-mahala a copilăriei „purtînd un nume de sfînt ori de tîlhar : Pantelimon”. „O dată cu lăsarea serii nici un bucureștean nu cuteza să mai intre în mahala. Își aveau, flăcăii geloși și mîndri de cartierul lor, domeniu rezervat. Erau și numeroși bețivi, zăvozi care lătrau în tăcerea nopții, drumuri desfundate, praf, noroi. Dar totul se proiecta pe un fel de pace patriarhală...” etc.

Nu altceva decît un Athanor al asimilării contrariilor, alchimia mizeriei, exorcizare a realului, un soi de operă la negru întru fericirea de a ierta și de a te dărui este *Jurnalul fericirii*. Ceea ce particularizează, între alte calități, cartea lui Steinhardt în cuprinsul „literaturii universului concentraționar” (unde, ca forță de cuprindere, domină imperial *Închi-soarea...* lui Ion Ioanid) este dubla lui natură : jurnal de fapte și jurnal de idei. Nu știu cine/ce este pretext pentru cine/ce : cruzimea întîmplărilor determină suculența meditațiilor sau stufărișul reflexiv folosește anecdotical drept limpezire și trambulină ?

Încă de la primele pagini mișcarea de baghetă magică a lui Prospero transformă coșmarul în feerie, și întunericul subteranei în lumină taborică : „Celula 34 e un fel de tunel întunecat și lung, cu numeroase și puternice elemente de coșmar. E o hrubă, un canal, e un maș sub-pămîntean, rece și profund ostil, un crater de vulcan stins, o destul de izbită imagine de iad colorat. În locul acesta ireal de sinistru aveam să cunosc cele mai fericite zile din toată viața mea. Cît de absolut fericit am putut fi în camera 34 ! Nici la Brașov, cu mama, în copilărie, nici pe străzile misterioasei Londre, nici pe mîndrele dealuri ale Muscelului, nici în decorul de ilustrată albastră al Lucernei, nu, nicăieri”.

Athanor, ziceam. Captivitatea celulară a lui Steinhardt este aidoma „cuptorului” alchimic, unde ființa se *lămurește* prin chinuri și se izbăvește prin credință : „Acolo, în celula de la Securitate unde am stat cu

N.N.P. [nepotul de frate al pictorului Gh. Petrașcu] mi-a fost dat să cunosc și nefericirea cea mai atroce. Eram prins în capcană, chinuit de ceva de care nu puteam fi absolut sigur (...) Atunci am cunoscut groaza față către față, am știut ce este zidul lui Sartre, întunericul, deriderea, colțul. Va să zică nu scăpasem. Capul face capul trage. Prins în cuptor, înăuntru. În mocirlă. Și de nicăieri nimic. Și groapa, genunea, tot acolo, răbdurie. Atunci m-am aruncat în apa neștiută, fără a fi învățat să înot și cu ochii închiși. În cuptorul încins. Crezind numai pe jumătate, ori pe sfert, ori și mai puțin, aproape deloc, dar atât de nenorocit încît nenorocirea însăși, substituindu-se credinței, m-a încredințat. Fără de rușine. *Nu mi-a fost rușine să mă rog. Poate că de aceea am și fost ascultat*".

Figuri și idei

În *Jurnalul fericirii* oamenii există mai ales ca pretext pentru reflexivitate, iar ideile sînt toarse tocmai pentru îmblinzirea faptelor și a oamenilor. Sergiu Al-George este prea puțin persoana omonimă, el prilejuind febril-duiosul conflict colocvial dintre budism și creștinism. C. Noica e prea puțin filozoful, insul biografic – și cu atât mai puțin trădătorul –, cît miezul parabolei pentru Steinhardt, marele atu moral de aici, figura vinovăției și impulsul iertării. În februarie 1960, la proces, „de îndată ce mă văd așezat pe bancă săvîrșesc fapta pe care o consider meritorie din viața mea : lui Noica, pe a cărui față se citește deznădejdea și în ai cărui ochi (ochii aceia care-l caută în zadar pe Mihai Rădulescu) lucește o frămîntare atroce, îi suflu, trăgîndu-l de mîncă : Dinule, să știi că nu sîntem supărați nici unul pe tine, te iubim, toate-s bune”. Cum să nu corelezi acest „te iubim, toate-s bune” cu notația despre „Hristos ca gentleman și cavalier” de la pagina 125 ? „La diavolul-contabil nu încape nici ștersătura cea mai mică. Hristos, dintr-o dată, șterge un întreg registru de păcate. Hristos, boier, iartă totul. A ști să ierți, a ști să dăruiești, a ști să uiți. Hristos nu numai că iartă, dar și uită. O dată iertat, nu mai ești sluga păcatului și fiu de roabă ; ești liber și prieten al Domnului.” Sau cu exclamația lui Alexandru Paleologu din martie 1960, la Jilava, citată la pagina 137, cum că „greșeala lui Nietzsche este că a disprețuit cele mai virile sentimente și printre ele pe cel mai viril, de care dau dovadă atât de frecvent eroii homerici sau eroii medievali : mila. Lacrimile sînt și ele apanajul războinicilor în *Iliada*”.

În fine, scena cu Noica din august 1964 rămîne exemplară pentru ceea ce înseamnă la Steinhardt substanța umană ca întrupare a ideii de iertare: „E teribil de emotiv și de emoționat, căința (obsedantă e sinuciderea lui Mihai Rădulescu) îi dă aerul unui personaj dostoievskian. Vrea să-mi ceară iertare, eu vreau să-i spun cît îi sînt de recunoscător și se iscă o scenă nișel ciudată, în care ne întrecem cu plecăciunile, mulțumirile, scuzele, iertările, îmbrățișările...”.

Tot astfel, Emanuel Neuman, enigmaticul prieten Manole, situat oarecum ca alter ego și ca mentor citat mereu cu venerație, este păstrat cu o ciudată tenacitate mai mult ca raisonneur, fără cine știe ce precizări identitare, semn, acesta, că omul era perceput în esență ca mijlocitor de revelații și sursă de înțelepciune, și abia apoi ca profil biografic. „Era, ca și Mihail Sebastian, un om de la Dunăre, tatăl murise de tînăr, erau trei copii crescuți de o mamă brună, frumoasă, energică, negustoreasă în Obor. Liberal în gîndire, sceptic în religie și conservator în politică. Pe de-a-ntregul nu credea în nici o doctrină. Din toată inima era numai cu Junimiștii, aceștia îi erau idealul.” (p. 119) De regulă, Manole este citat în *Jurnal* precum... Zarathustra la Nietzsche: „București 1937. Manole despre revoluții: democrația a dat drumul celei mai teribile dintre forțele reacționare: masele (...) Nu aruncați mărgăritare porcilor, zice lumea. Dar textul evanghelic este mult mai dur și mai trist: Nu dați cele sfinte cîinilor, nici nu aruncați mărgăritarele voastre înaintea porcilor, ca să nu cumva să le calce în picioare și, întorcîndu-se, să vă sfîșie pe voi” (p. 221, subl. aut.). Sau: „1937, Paris. Manole despre trei fenomene ale timpului: invazia verticală a barbarilor, domnia proștilor, trădarea oamenilor cumsecade. Primul: năvălesc nu barbarii din alte continente, ci de jos în sus, derbedei, care preiau locurile de conducere. Al doilea: au sosit inculții, proștii la putere. Al treilea: în loc de a se împotrivi, oamenii cumsecade adoptă expectativa binevoitoare, se fac că nu văd, nu aud, pe scurt trădează” (p. 322).

Amiralul Horia Măcelaru, la Gherla („vine de la Rîmnicul Sărat unde a trăit șase ani singur în celulă, a mîncat paiele din salteaua destrămată...”, p. 91), filipica anticarlistă a lui Radu Lecca (p. 131) pledînd pro-Antonescu („care a scăpat de la moarte cîteva sute de mii de evrei cu prețul cîtorva boarfe, unor zile de lucru de opt ore, cîtorva apartamente... Göring era de acord, mi-a spus-o: numai să nu știe Hitler”), admirația pentru Radu Cioculescu și A.L. Zissu (p. 138), compătimirea lui Mihail Avramescu (p. 331), ca și pentru Trixi, ori celelalte prezențe

mai mult sau mai puțin semnificative nu ajung niciodată să prevaleze, aici, asupra ideilor, atât de febril notate la tot pasul. Aleg câteva exemple din noian, aproape la întâmplare. „Patima invidiei este incomparabil mai activă decît egoismul, maladie benignă.” (p. 98) „Biserica întotdeauna a mers pe drumul echilibrului și al bunului-simț. Pe cărările sofisticate au mers ereziile. Fiind rafinate, au și părut superioare și au cucerit îndeosebi mințile ascuțite, cărora nu le vine a crede că dreapta socotință este, ea, în simplitatea ei, suveranul rafinament.” (p. 154) „Printre țigani. Rasismul este o demență, dar – cum să spun? – nerasismul, contestarea existenței unor rase deosebite, fiecare cu însușirile ei, este o nerozie.” (p. 205) „Creștinismul există pentru că există o ură între Dumnezeu și oameni. Să fii creștin înseamnă să fii chinuit în fel și chip. Cel mai bun lucru este să fii în stare de a născoci nesfârșite moduri de a te chinui tu însuși.” (p. 275)

Există totuși un singur caz unde morala coincide perfect cu imaginea omului. Este cazul tatălui, personajul care i-a frapat, pe drept cuvînt, pe toți comentatorii. Mucalit și tăios, cu înțelepciune de rabin, dar și răbufniri violente, Steinhartd-tatăl este un reflex de Iahveh necruțător, detestînd mai presus de orice jumătățile de măsură. Tăria lui, cruzimile lui etic-paterne, verdictele fără apel sînt contraponderea perfectă a fiului fragil, risipitor, ezitant. Iar replicile sînt memorabile: „Ovreiul de peste 82 de ani, micul pensionar din București, mi s-a dovedit dintr-o dată capabil de simțăminte senatoriale: Ce-ai mai venit acasă nenorocitul? Le-ai dat impresia că șovăi, că poate să încapă posibilitatea să-ți trădezi prietenii. Pentru nimic în lume să nu primești să fii măcar martor al acuzării. Hai, du-te chiar acum (...) O să te perpelești ca un nebun. Trebuie să faci închisoare. Mi se rupe și mie inima, dar n-ai încotro (...) Te aștept. Și vezi să nu mă faci de rîs. Să nu fii jidan fricos și să nu te caci în pantaloni” (pp. 23-25). „Tata: nu te întrista. Pleci dintr-o închisoare largă într-una mai strîmtă, iar la ieșire nu te bucura prea tare, vei trece dintr-o închisoare mai strîmtă într-una mai largă.” (p. 88) „Tot tata, săracu, după ce i-am spus că m-am botezat: Numai să fi fost sincer, și să-ți dau un sfat: nu-ți băga în cap că acum s-a zis, că Dumnezeu o să se ocupe de tine. Nu uita că mai sînt vreo trei miliarde.” (p. 258)

„Ovreiul legionar”

Evreu creștinat, ortodox înflăcărat, judecînd oamenii după chipul lui Hristos, și nu după viciile și vinovățiile lor, și mărturisind adevărul persoanei în pofida culorii politice, era inevitabil ca N. Steinhardt să cadă între maluri, fiind privit cînd cu încîntare, cînd cu încruntare și de evrei, și de ortodocși. Unii i-au condamnat trădarea, alții i-o exaltă. Gestul său religios a fost deseori caracterizat ca dubios de ambele părți, fariseic pentru unii, sublim-paroxistic pentru ceilalți ș. a. m. d. O lectură în oglindă cu Mihail Sebastian ar fi pe cît de bine venită, pe atît de riscantă. Și aprioric neproductivă, de vreme ce avem de-a face cu entități și voințe etern-ireconciliabile.

Fapt e că, după ce lt. maj. Onea „dintre metodele de simplă securitate, cu mine a preferat-o pe cea a îndelung repetatelor loviri cu capul de perete”, Steinhardt are parte de „tovarășul maior Jack Simon, mustăcios și rece, cu glas cristalin, care-mi pune în vedere că a hotărît, în calitatea mea de ovrei legionar, să mă omoare cu mîna lui” (p. 34). E tulburătoare pînă la amușire această mîndrie paradoxală, mucalit-masochistă prin care Steinhardt își asumă „blazonul” inamicului, ca în cutare bizar, străvechi ritual apotropaic de exorcizare a răului prin asimilarea lui.

„1961. La Jilava, pe secția întii, în celula numărul nouă, vreme îndelungată cu un macedonean, Anatolie Hagi-Beca. El macedonean, eu legionar. Eu, evreu botezat și naționalist român: ne împrietenim numaidecît. Mă însoțește și faima de ovrei care a refuzat să fie martor al acuzării în procesul intelectualilor mistico-legionari.” (p. 49)

5 martie 1960: „Închisoarea, după Securitate, e un liman, o oază, un rai. Cea dintîi întîlnire cu legionarii, de la care mă reped să învăț alfabetul Morse și versuri de Crainic și Gyr. Grăbitul meu entuziasm îi amuză (...) Am fost pus într-o despărțitură cu Sandu L., fost legionar. Îmi spune că-i pare sincer rău că a fost legionar, îmi cere iertare. Îi răspund că nu văd de ce îmi pomeneste de iertare, că dacă-i vorba așa, îi cer și eu iertare pentru că sînt evreu, că în ce privește vinovăția sîntem cu toții, deopotrivă, laolaltă. La lumina becului din carcera pe roate, ne sărutăm...” (p. 57 ș. u.).

„Toamna 1964: Pe Nichifor Crainic – deținutul care, la Aiud, pentru o gamelă de arpacaș sau o țigară spunea că nu există Dumnezeu – îl osîndesc toți la ieșirea din închisori, după grațiere. Rămîne de văzut

ce-ar face protestatarii după 14 ani de regim celular. Dar la *Glasul patriei* se înghesuie toți să scrie, acum în stare de libertate. Scîrbă. Nonsens. Sînt oare și eu printre ultimii douăzeci și nouă de legionari ?” (p. 151)

Omul „înfricoșător de bun”

Este, cum știm, o formulă-îndemn dragă lui Noica în anii legionarismului. O formulă pe care cine o poate despovăra de conotațiile negative i-o poate aplica în deplină adecvare lui N. Steinhardt și lui Nicolae, monahul de la Rohia. Pe tema asta mai e de vorbit mult, fără îndoială. Și fără patimă, dacă se poate. (Nu se poate.)

Dacă mi s-ar cere să extrag cîteva fraze din *Jurnalul fericirii* ca rezumat al suferințelor și meditațiilor, al întregii înțelepciuni acumulate aici, aș alege un pasaj din iulie 1964 (p. 386 ș.u.) : „Pînă la urmă, toate se încurcă. Pozițiile se tulbură, anii de temniță se adună în progresie geometrică. Se desprind cu încetul două secrete : 1) toată lumea are nițică dreptate și 2) tot omul e nebun, deși crede că numai ceilalți sînt. La început sioniștii și legionarii, țărani și intelectualii, liberalii și cuziștii, comuniștii și social-democrații, carliștii și antonescienii se adulmecau neîncetători și se priveau mirați. *Cum de poți fi Persan ?* Pînă la urmă rodajul conviețuirii scoate din uz ochelarii cu dioptrie de îngustare, începi să constăți că o anumită doză de dreptate e în și la fieștecine și că *se prea poate să fii Persan*”.

„Nițică dreptate au toți”, conchide – „înfricoșător de bun” – Steinhardt. Tocmai asta-i... nenorocirea.

aprilie 2004

Răspunsurile monahului rătăcitor

Zaharia Sângeorzan, *Monahul de la Rohia*.
N. Steinhardt răspunde la 365 de întrebări,
Editura Humanitas, 2000, 165 pagini

Ciudate evoluții de vreme, întâmplare și umori: anul trecut, în aprilie, când a apărut ediția a doua a cărții lui Zaharia Sângeorzan, nu i-am acordat mai multă atenție decât celei dinții. Dintotdeauna l-am suspectat pe N. Steinhardt de un spectacular deficit de personalitate, astfel încât biografia lui mi se părea interesantă aproape exclusiv prin dimensiunea-i de martor în desfășurarea altor biografii (Noica, Paleologu, Cioran ș.a.m.d.) ori prin pitorescul specific psihologiei convertirii, prin circumstanțele trecerii de la iudaism la ortodoxism etc.

Pe scurt, eram convins că, față de *Jurnalul fericirii*, toate cele 365 de răspunsuri de aici nu valorau mai mult decât un pumn de rumeguș răspîndit strălucitor în aer – și atât!

Inefabil cu miez

Acum, după euforia cu care am citit și adnotat noul tiraj al ediției a doua, apărut luna trecută, nu-mi pot explica altfel jubilația decât prin agravarea singurătăților noastre, prin îngroșarea progresivă și tot mai otrăvitoare a mizeriei morale, a indiferenței sadice și a misologiei cvasigenerale cu care este înconjurat fiecare grăunte de inteligență din scumpa noastră patrie. Pur și simplu nu am altă explicație: așa cum crește inflația, așa cum cresc mormanele de gunoaie dintre blocurile bucureștene, așa cum se umflă an de an politicienii, tot așa cresc disperările și neputințele omului de cultură. Mă obsedează spectrul aceluși final din *Fahrenheit*-ul lui Bradbury-Truffaut, cu pădurea-rezervație de rămășițe umane ale literaturii pe cale de dispariție, în care, după dispariția bibliotecilor, o mîină de oameni învață, fiecare, pe de rost câte-o capodoperă, rătăcesc pe poteci, se ciocnesc unii de ceilalți cu

fervori conspirative și se prezintă : eu sînt *Don Quijote*, eu sînt *Divina Commedia*, eu sînt *Romeo și Julieta*...

Cam cu acest soi de... plăcere disperată ajungi să citești azi/aici asemenea cărți „ușurele”, descoperind însă în inefabilul lor un miez neașteptat de mustos. Sigur că multe dintre întrebările lui Sângeorzan sună ca nuca-n perete, uneori sînt insipide, alteori cețoase, plecticoase ș.a.m.d. Numai că grația celui întreat, mobilitatea lui spirituală, insolitul asociativ și directetea sincerității sale (în ciuda multelor volute parșive) produc încîntare la tot pasul.

Neapărat e de avut în vedere că răspunsurile lui Steinhardt se derulează între ianuarie 1988 și martie 1989, deci în culmea fioroșeniei ceaușiste. Ele au deci, fatalmente, acea labirintică prudentă „iezuitică” prin care adevărurile căutau a-și face loc inclusiv pe liniile Securității. Desigur că, formulate doi, trei ani mai tîrziu, ar fi avut altă înfățișare, altă percutanță. Și așa însă, multe dintre ele par a fi lucrate special pentru... 1990. Au, adică, firescul unei libertăți exemplare.

Oameni, cazuri și mici șocuri

Din punctul de vedere al personajului, cel mai semnificativ balans al cărții se află pe linia Cioran – Noica. De fapt, e prost spus „balans”, fiindcă opțiunea lui Steinhardt e limpede întru (constructivul) Noica și anti- (distructivul) Cioran. Lucru absolut normal pentru cel care a citit în Caragiale un idilism cvasibiblic, și nu o feerie coșmarescă. Însă cu amendamentul (esențial) că lui Noica îi taxează fără ezitare apetitul dictatorial al construcției *cu orice preț*, ceea ce riscă să cauționeze vinovat orice dictatură. „În afara părinților mei – spune Steinhardt – Noica e omul care mi-a influențat cel mai mult viața. Mi-a deviat-o, datorită lui m-am născut a doua oară.” Iar elogiile sînt mai multe. Dar atunci cînd filozoful își etalează reveria unui Calvin flagelant de româ-nime bicsnică în plin totalitarism, Steinhardt răspunde ferm : „Ăsta-i Noica în forma lui cea mai puțin agreabilă, în forma-i autoritară și fanatic platoniciană. Va să zică sînt buni de flagelat cei care se plîng (o ! discret, cu teamă) că nu au minimul necesar. Noica a fost un om bun și amabil. Dar avea clipe dintr-acestea de autoritarism statal și de necruțare. Pasajul citat exprimă un astfel de moment de criză, de insensibilitate”.

De cealaltă parte, Cioran este lovit crunt (ca și, mai târziu, la Paleologu), dar cu acel tip de adversitate fără drept de apel reclamat de însăși insurgența, superbia și hohotul absolutist al subiectului. La Cioran *numai forma* ar fi strălucitoare: „Vie și puternică și originală, la el, cred că rămîne opera românească, din tinerețe. Restul e prelucrare și superbă înveșmîntare a unor vechi platitudini”. Iar în alt loc, Cioran „e un om cinstit și bun și inteligent și îndatoritor și sincer – *ca om*. Dar ca scriitor e un personaj fabricat (în mod foarte iscusit: a înțeles perfect ce vor occidentalii). În ultimii ani a devenit din ce în ce mai rob al publicului său, le dă ce vor, *give it to them*, zic englezii”. (În fond, dacă o gîndire precum cea a lui Cioran a funcționat față de Firea Occidentului precum grăjdarul pentru doamna Chatterley... asta nu e vina faloforului, ca să zic așa!)

De altminteri, monah, monah, îngăduință, îngăduință, dar Steinhardt nu are nici o rețineră în materie de verdicte-ghilotină. T. Vianu? „S-a pus orbește, din vanitate, în slujba unei doctrine și a unui regim despre care știa cît prețuia de fapt. Erudiția, vocația profesională și un oarecare talent literar nu sînt paveze sigure împotriva unor ispite elementare.” Adrian Marino? „Îmi pare informat, cult, inteligent, onest, dar nu-i găsesc nimic cu adevărat original și-l cred lipsit de acel suflu moral (în sens foarte larg) fără de care nu încapă critica menită a dăinui.” Arghezi? Pentru el, „cuvîntul caracter face parte din altă galaxie. Întunecat suflet. Și abject”. Bacovia? „O figură demnă și mai curată, dar și pe îl învinovățesc de teatralism și destul de multă iscusință în arta de a-și apăra interesele.” Lucian Blaga? Chiar și el, „cel mai pur”, s-a lăsat „manevrat de pramateria de Carol II (un ticălos de mare clasă) și de Veturia Goga (o șmecheră fără pereche)”. În plus, „ambitios, susceptibil, supărăcios și răsfățat”, Blaga a fost și „mult prea temător după '47”.

Și încă: Nicolae Breban, „un autor prolix, monoton, greoi și deseori plat și vulgar. Breban e un Dostoievski la nivelul lui G.M. Vlădescu. Păcat că e vulgar, lipsit de cultură, ispitit de vulgarități, lipsit de avînt și iuteală, păcat, deoarece nu se sfiește să atace marile teme ale romanului universal”, nefiind însă deloc „de lepădat ușor”. Șerban Cioculescu? „Acuratețea documentară. Puterea memoriei. O bună dispoziție continuă. O curiozitate neobosită. Un foarte agreabil amestec de zeflema și melancolie.” Dar „păcat că la căruntețe a feștelit iacaua cu hosanale politice uimitoare: să vezi și să nu crezi”. La fel, Nichita Stănescu: „Ar fi putut deveni un poet total, dar a murit prea devreme și, din

nefericire, i-au dăunat băutura, protocronismul și adulațiile”. Mihai Ralea? „A fost, fără îndoială, un om foarte inteligent și foarte cult și plin de talent. Nu ajung acestea. I-au lipsit: conștiința, distanța, eleganța. Omul acesta distins, cult, s-a purtat de fapt în viață ca un bătăran, un *malotru* zic francezii.”

Dacă la Mircea Eliade ni se oferă o direcție foarte ispititoare („*O fotografie veche de 14 ani*, textul cel mai profund credincios și ortodox scris vreodată în limba română”, iar, pe de altă parte, „*Noaptea de Sînziene* e un roman excepțional, o frumusețe a literaturii române”), Steinhardt susține o idee care abia de câțiva ani încoace începe să-și facă tot mai hotărât loc și tot mai mulți adepți: supremația lui Mircea Vulcănescu în cuprinsul Generației '27. „Mai tot ce este expus și ipostaziat la Noica, Eliade, Cioran, Mișu Polihroniade, Dragoș Protopopescu, Herseni, Vojen, Acterian, Țuțea... se află în germene și esență la M. V., care a scris puțin și a «lăsat» puțin, dar a inspirat, vitalizat, orientat, perspectivat întreaga generație.” Ce a vrut Vulcănescu? „Cred că a vrut schimbarea la față a României...”

În sfârșit, e de reflectat cu duioasă încruntare la amestecul de justificare istorică și „*Selbsthaas*” (cum ar spune Andrei Corbea) din răspunsul 173 privind „felul cum s-au purtat la noi după '44” evreii: „Nu au fost, vai, la înălțimea cuvenită. Li se cere victimelor o măreție, o capacitate corespunzătoare loviturii sortite lor (...) Evreilor, după 1945 și mai ales după '47, asta le-am reproșat: o conștiinciozitate fanatică, absolută, imbecilă”.

Pentru ceasul de acum

Trec repede peste formulări memorabile (de genul: „prostia, numele cerebral al hidoșeniei” sau: „cariera umanistă în secolele XX-XXI o socotesc o manifestare a masochismului”), ca și peste foarte utila schiță pentru o istorie a poeziei și prozei religioase românești (vezi răspunsurile 182, 183, 184, 186), ca să ajung la câteva chestiuni arzătoare din perspectiva zilelor noastre.

Iată o pildă admirabilă de măsură, bun-simț și eleganță: „Cum îl vedeți pe Mihai Eminescu străbătând bulevardele Vienei?” întreabă Sângeorzan. „Sînt sigur că a gustat *Gemütlichkeit*”, răspunde Steinhardt. „Că a intrat în cafenele și le-a prins izul și farmecul. Sînt sigur că nu se

prea zorea, deși avea foarte multe de citit și nu-i prea plăcea să iasă din casă. Sînt sigur că a știut să fie nu numai un mare român, ci și un *Weltbürger*, un european, un domn, că a gustat din plin civilizația bulevardelor vieneze.” Ai zice că Steinhardt intuia excesele jalnic-penibile de astăzi...

O indecidabilă: jeluirea Occidentului de pe culmile spirituale ale Răsăritului. (Tradiția lui Nae Ionescu sau linia Crainic, ori noiciana Germanie a untului și a băcanului, filipicele cioraniene la adresa „gara-jului” care a ajuns Parisul etc. etc.) Spengler, *corsi e ricorsi*, trîmbițarea motivului *ubi sunt...* Indecidabilă, spun, fiindcă au perfectă dreptate și acuzatorii, și apărătorii. Occidentul, acum, spune Steinhardt în 1988, „nu-i de admirat, e de plîns. Căci e pierdut, *doomed*, cum spun englezii. Îmi amintesc cuvintele Domnului: «Nu pe Mine să mă plîngeți, fiice ale Sionului, ci pe voi». Cancerul încă e lăuntric, nu s-a dat în vileag. Dar mai poate medicul (care știe) încerca o poftă trupească pentru femeia cu metastaze generalizate, deocamdată neexteriozitate?”

Să fie vreo două secole de cînd e prohodit Occidentul și mai bine de-un veac de cînd democrația a fost decretată, nu doar unica benefică, dar și – pe termen lung – sinucigașă!

Incitant, cel puțin pentru junii universitari: „Postmodernismul încă nu a trecut de la faza virtualității la faza actualizării, de la denumire la făptuire. Bine ar fi să însemne o întoarcere către un clasicism sincronizat datelor veacului nostru!”

Îndelung discutabilă este părerea cum că „românului nu-i prieste contactul cu străinii (greci, turci, evrei, țigani, levantini, moscoviți). Străinii îl strică, el le adoptă mai ales defectele, îl corup. Românii de calitate superioară sînt cei din zonele izolate de străini, acei din *Vetre* – Bucovina, Maramureșul, Vrancea, zona Bran – Rucăr – Dragoslavele”. Măcar din unghiul *concurenței profitabile* sînt (au fost) buni străinii, dacă nu cumva din unghiul disciplinării întru eficiență (vezi efectele sașilor ș.a.m.d.).

În fine, dătătoare de fiori este viziunea cu care se răspunde întrebării 191: „Cum vă imaginați că va fi anul 2000?”

„Groaznic”, zice Steinhardt în 1988. „Triumful haimanalelor, haidamacilor, teroriștilor, fanatismului fundamentalist. Țările occidentale devenite, ori pe cale de a deveni, vasalele statelor din Orientul Apropiat. O anarhie feudală bazată pe violență, brutalitate, nerușinare și înrobirea popoarelor civilizate, bolnave de angelism și lașitate. Asta cît privește

statele. Cît privește indivizii, ei se vor împărți în două clase : a purtătorilor de revolver și a nepurtătorilor. Primii vor fi oameni liberi (în sens feudal), ceilalți vor deveni iobagi. Curajul și arma vor fi criteriile : resemnații, fricoșii, sedentarii vor constitui noua clasă servilă. Vor fi și asociații de oameni liberi (bande, *gang-uri*) care vor juca rolul noilor stăpîni”.

Ei, ce ziceți ?

22, nr. 41/10-16 oct. 2000

Memoria noastră cea de toate nopțile

Ion Ioanid, *Închisoarea noastră cea de toate zilele*, vol. IV,
Editura Albatros, 208 pagini

Cronică fără familie

Încă de la apariția primului volum (1991) din această impresionantă saga a detenției ca mîntuire prin rezistență morală, Ion Ioanid și-a covîrșit cititorii prin două calități fundamentale. Întîi : memoria pur și simplu fabuloasă, o „uimitoare capacitate de reconstituire”, cum s-a spus, cuprinzînd o cazuistică de sute de nume din toate straturile sociale, din toate provinciile românești, de toate culorile politice, de toate credințele și meseriile. Puștani de liceu născuți în cătune pierdute-n munți, alături de octogenari venerabili ai aristocrației latifundiare ; ofițeri cu nobil blazon familial sau analfabeți cu frica lui Dumnezeu și cuțitul în cizmă ; preoți de toate cultele și gradele, avocați cu sau fără anvergură morală, învățători crescuți în cultul apostolatului atît de strălucit inaugurat de linia Spiru Haret – Iorga ; legionari de toate calibrele, codreniști sau simiști, pleavă sau elită, arși de mistica naționalismului, alături de evrei sioniști sau asimiliști, de unguri, armeni sau țigani, de macedoneni sau basarabeni, de anticari erudiți, bancheri fătarnici și ciobani din tată-n fiu, y *compris* fratele Constanței Crăciun... – umplînd același celular, din sadica, sîngeroasa și atît de obsesiv experimentalista voință de distrugere etnospirituală ce caracterizează pretutindeni totalitarismul comunist.

Un *puzzle* asemănător *fișierelor vii* din opera lui Soljenițîn, prin care se pot recompune o lume, o epocă, o politică, un sistem, un destin colectiv, o scală de mentalități. Prin labirintul început la Malmaison (1949) și încheiat în 1964, trecînd pe la Internele din Calea Victoriei,

Securitatea (și penitenciarul) din Pitești, apoi la Văcărești, Jilava, Cavnic, Oradea, Aiud, Timișoara etc. – inclusiv în București, între iunie și septembrie 1953, în urma evadării ce face obiectul volumului al II-lea –, istoria se învață prin destine individuale.

Fie și numai lectura celor 270 de nume prefirate la Piteștii anilor 1954-1960 (vol. II, p. 259 ș.u.) sau a celor 162 de deținuți însumați de amintirea autorului în lagărul de la Cavnic (vol. I, p. 148 ș.u.) face cât un manual de geografie a detenției comuniste. Puse bine în pagină, figuri precum Moș Calitu, cioban din Buceag, Mitică Ciubotaru, țigan din Leordeni, croitorul Katz, Popa Scai (țărănist), studentul Mitran (Frățiile de Cruce), Nicolae Ungureanu (fostul jandarm vânător de comuniști) și cei 11 componenți ai grupului său de evadare (vol. I, p. 124 ș.u.), conflictul dintre cei doi evrei – George Silviu (sionist, fost subsecretar de stat la Interne sub Teohari Georgescu) și Francisc Porr (asimilat și anticomunist feroce, vol. I, p. 288 ș.u.) – sub figurile de legionari de genul lui Constantin Teofănescu, Dumitru Spânoche, Ion Costache, Stamati, Pivniceru, Mielu Greculescu, Alecu Caranica etc. etc. construiesc un coridor de oglinzi ce focalizează toate iluziile și eșecurile vieții românești de la 1920 la 1960.

Retrăind istoria printre gratii, Ion Ioanid alege să vadă gratiile nu prin furia rece a faptelor crude, ci prin liniștea amară a acestor destine în chip suprem paradoxale, pentru care închisoarea a însemnat libertate, ratarea – împlinire, și umilința – păstrare nealterată a demnității: „(...) Abia acum intrasem în pușcăria cea adevărată și începeam s-o înțeleg bucurându-mă de acea căldură comună care te făcea să te simți mai sigur, mai apărat și mai tare. Unii, cu toate că au stat și ei ani de zile în pușcărie, n-au înțeles-o așa. Pentru mine a fost ca o revelație și cred că de aceea toți cei care au reușit să treacă acest prag au mers mai ușor mai departe. Iar azi, în libertate, când întîlnesc cîte un fost pușcăriaș, pe care nu l-am cunoscut și-mi vorbește cu drag de închisoare, știu imediat că e unul de-ai noștri, care a înțeles la fel. Care a înțeles că închisoarea n-a fost nici clădirea, nici gardienii, nici tratamentul, ci pușcăriașii. Cei care au parvenit să facă abstracție de cele mai concrete lucruri cu care a vrut să-i înconjoare regimul (gratii, ziduri, foame, frig, suferințe de tot felul și chiar moartea). Cei care în închisoare au fost mai liberi decît afară”.

O neutralitate aproape umilitoare

A doua calitate a Cărtii lui Ion Ioanid (venită în consecința celei dintâi) este obiectivitatea retrospectivă. O imparțialitate umilitoare, i-aș zice, pentru cel care – scutit de experiența autorului – citește memorialistica de penitenciar de obicei cu ochi inflammat revendicativ și reverii de Monte Cristo.

De bună seamă că Ion Ioanid ar fi avut absolut toate motivațiile pentru o literatură de incriminare sau de pamflet cinic-moralizant, de melodramă sau filozofare narcisiac-vindicativă ș.a.m.d., pe scurt: de narațiune arhisubiectivă, rememorînd sagace pentru a acuza cu necruțare monovalentă. Ceea ce te copleșește în cartea lui este tocmai imparțialitatea, acest bizar (pentru noi) firesc, prin care nu doar deținuții, ci și gardienii, judecătorii ori torționarii sînt cuprinși în sfera memoriei expiatoare. Nu doar *tonul* (cumpănit, didactic chiar, exemplar prin tinută, decență și nu o dată halucinant prin voința pur arhivistică) și *metodele* narațiunii (itinerar narat scrupulos, nume, topografii concentraționare, acte, hărți, cronologie strictă etc.) impresionează, dar mai ales calmul și adîncă înțelegere a tuturor fenomenelor și aliajelor umane.

Os de machidon, temperament sangvin pigmentat flegmatic, fiul lui Tilică Ioanid (mehedințean cuprins, ins tare, fost subsecretar de stat la Interne în guvernul Goga), Ion Ioanid a fost arestat la 23 de ani și condamnat la 20 de ani, din care a executat 12: ar fi beneficiat deci de toate circumstanțele atenuante într-un proces de analiză furibundă și acuzare dezechilibrată, la modul „contorsionist”. Or, tocmai natura profund comprehensivă a scrierii sale face din lectura acestor patru volume o penitență.

Maniheismul și acromatopsia sînt tot ce poate fi mai străin în viziunea lui Ion Ioanid. Esențial este aici pur și simplu umanul, perceput, prezentat și judecat dincolo de orice prejudecată (rasială, politică, religioasă, socială) și de plasa conjuncturilor. Aici nu există „români buni” și „ne-români”, nu există fobii etnic motivate (deși *apartenența* – etnică, profesională, socială – este întotdeauna scrupulos menționată), nu există omnimaculare și omnicultabilizare prefigurată prin natura înfîmplării sau a meseriei, ci strict prin *natura umană* a personajelor. Există deci *oameni* buni și răi, comportamente esențial corecte, dar

circumstanțial viciate, destine deturnate de factorul rasial sau politic, dar prizate invariabil prin specificul caracterului.

Mitică Ciubotaru, țigan încorporat în trupele MAI, ia 15 ani de muncă silnică pentru refuzul de a trage într-un partizan: „De ce să tragem în ei? Ei nu e tot români?”. Tot țigan e și Gogu Chifane, șeful arestului din Calea Rahovei, bătașu notoriu, buhăit și mîndru de sadismul său, în sfîrșit exersat resentimentar. Aceeași optică nepărtinitoare și cu nuanțe foarte atent dozate o vom întilni, cum am spus, în cazul legionarilor și al evreilor. Nu atît apartenența etnică importă la Katz, George Silviu sau Francisc Porr și nici faptul că sînt sioniști anti-comuniști și asimiliști bolșevizanți, cît opțiunea ca atare a fiecăruia, așa cum existența unor pramatii legionare și faptul că autorul „nu împărtășește toate punctele de vedere” ale Mișcării nu au cum și de ce să altereze acea realitate (mărturisită între alții și de N. Steinhardt) după care: „(...) din toate grupările sau categoriile de deținuți pe care le-am cunoscut de-a lungul anilor de pușcărie, la ei am înfilnit procentul cel mai mare cu ținută demnă, comportare onorabilă și caracter integru. Am conviețuit cu ei în mai toate închisorile, respectîndu-ne reciproc și bucurîndu-mă de încrederea lor, ceea ce am considerat, nu fără mîndrie, ca o apreciere a încercărilor mele de a avea o atitudine de care să nu-mi fie vreodată rușine. Mi-au fost întotdeauna de ajutor, mai ales moral, și tăria de caracter a unora dintre ei mi-a fost exemplu, chiar dacă nu am putut-o atinge”.

În fine, exemplare sînt pentru obiectivitate paginile dedicate generalului Alexandru Petrescu de la Tribunalul Militar Revoluționar (nume faimos în procesul Maniu, al Nunțiaturii, al bibliotecii engleze, procesul IMCA, al Sumanelor negre, al legației franceze, al legației turce etc.), ca și sobra caracterizare a membrilor administrației închisorii din Pitești (vol. II, p. 349 ș.u.): cpt. Măndreș – „abuziv, brutal”; lt. maj. Lupu – „ofițerul politic al închisorii, încercînd pe toate căile să realizeze o totală etanșeitate în sistemul de izolare din jurul nostru”; plt. Drăghici – „perfect executant al ordinelor pe care le primea”; plt. Pătrașcu – „țigan abuziv și brutal, la fel de negru la suflet ca și la piele”; sg. maj. Puică – „prost și rău”; sg. „Parpanghel” – „înalt și deșirat, tuciuriu la față, cu ochii bulbucați, umblînd țanțoș și îngîmfat”... Cum lesne se observă, nimic îngroșat acuzator, totul e diagnostic detașat, cu toate că acid, firește, în esență. Iar dacă plutonierul găgăuz Șeremet, zis Tămîie, este caracterizat lapidar: „prost și rău”, ca și turnătorul Căramidaru

(„personaj abject”) sau plutonierul Oltean („cu pornirea sadică de a sicii oameni”, mai ales „pe cei bătrîni și neputincioși”), nu același e cazul doctorului Cornel Petrassievici de la Pitești, sau al anchetatorului Aurel Jerca.

Într-un fel, orice tentativă de ierarhizare valorică a memorialisticii de închisoare este, cum să spun, indecentă, sau cinică, dacă nu cumva direct superfluă. A căuta literatură în astfel de scrieri, a judeca exclusiv estetic e un semn de deformare – fie profesională, fie de caracter. A le trata ca pe un manual de istorie sau, dimpotrivă, ca eseu moralist sau jurnal de idei (!) este, iarăși, o manevră perfidă prin care adevărul mărturiei singulare e taxat drept excepție și trecut la capitolul de abateri, aberații și „anamorfoze”. Tot ce este incriminabil în literatură – prolixitatea, schematismul, incoerența, emfaza etc. – n-are ce căuta în analiza memorialisticii de detenție. Suferința mărturisită nu se cuantifică și, mai ales, nu se discută din perspectiva podoabelor și a cosmeticii.

Da, așa este. Și totuși, și totuși! ... Oricît ne-am feri de epitee și grade de comparație, *Închisoarea noastră cea de toate zilele* este (cel puțin prin anvergura cauzisticii încorporate) cea mai importantă apariție editorială post-'89. Dacă strict *literar* e-n „dispută” cu Paul Goma, sau dacă *spiritual* poate avea un serios „rival” în N. Steinhart, fapt este că, privită din perspectiva *însurării de omenesc*, o carte mai încăpătoare decît aceasta nu avem. Și încă e departe de final! Pînă la... eliberarea din 1964 mai avem cîtiva ani de povestit: „(...) vreau să-mi exprim regretul de a nu mai putea duce deocamdată pînă la capăt obligația ce mi-o luasem: de a nu lăsa tocul jos, pînă ce nu voi ajunge cu narația la data eliberării. Din motive de sănătate sînt nevoit să-mi întrerup povestirea, păstrînd totuși nădejdea că, la un moment dat, Dumnezeu mă va ajuta să pot din nou depăna firul”.

Peste cîteva zile, la 28 martie, Ion Ioanid va împlini 69 de ani. Nu ne cunoaștem, nu-mi pot îngădui urări familiare, dar pot să-i mulțumesc în tăcere din acest colț de pagină pentru lectura-penitență a acestor aproape o mie de pagini de carte, în care – magie a discreției – suferința este făcută să arate astfel: „Popasul făcut n-am să-l pot uita niciodată. Închizînd ochii mi-aș fi putut închipui că sînt din nou acasă, la Ilovăț. Printre gratiile ferestrei venea un miros puternic de liliac în floare, iar în liniștea nopții care se lăsase cînta o privighetoare. Era foarte aproape, într-un boschet din fața ferestrei vagonului penitenciar. Ani de zile, în

celulă, nu simțisem decît mirosul tinetelor, iar de dincolo de ușă auzisem numai glasul grosolan al gardienilor, răcnetele și înjurăturile lor ordinară. Apoi, trenul s-a pus în mișcare”.

Volumul al IV-lea al cronicii lui Ion Ioanid cuprinde intervalul 1960-1961 ; transferul de la Pitești la Timișoara și apoi la Aiud. Sîntem destul de departe, e adevărat, de metodele torționare de la 1950-1952 : „Mă refer la atmosfera stranie care domnea în acele zile [aprilie 1960, n.n.] în Securitatea din Timișoara și la atitudinea delăsătoare și uneori chiar binevoitoare a anchetatorului (...) Securistul de la biroul din fața mea era cu cîțiva ani mai tînăr ca mine. Mijlociu de înalt și subțire, nu avea înfățișare neplăcută. Purta cravată și o haină maron de catifea reiată (...) Domnule Ioanid, trebuie să știi că noi nu mai sîntem cum erau tovarășii noștri din anii '50, cînd puterea populară nu era încă consolidată (...) Atmosfera neobișnuit de blîndă se datorase destinderii premergătoare «Conferinței de la Paris», la care Hrușciiov și Eisenhower conveniseră să ia parte”.

Cît de importante sînt pentru istoria politică (și nu numai) atare corelații ! Și ce subiect pentru „victimologia” visată de I.D. Sîrbu : reflectarea geopoliticii și strategiei planetare pînă la nivelul tinetei și al gamelei cu arpacaș ! Hilar sau dezgustător ? Nici nu știi cui să-i „plîngi de milă” mai întîi : anchetatorului prizonier al dogmei, situat fără voia lui la un pas de *contre-emploi*, sau anchetatului debusolat de schimbări și bănuitor pînă la a se autoacuză de halucinație ?

Fapt este că „pentru mine, felul în care a decurs procesul din Timișoara, față de primul meu proces din 1952 de la Pitești, cînd am fost judecat de generalul Petrescu, și de cele două următoare de la București și Oradea în legătură cu evadarea din Căvnic, a fost o adevărată surpriză”. Procesul se referă la grupul de tineri din „lotul Baicu” : acțiuni clandestine împotriva regimului, culminînd cu un transport de arme din comuna Bragadiru la București. Și în care lucrul cel mai interesant pentru psihologia lui Ioanid este optica de senină severitate asupra trădătorului : consemnată cu știuta-i, seacă, lapidaritate : „Turnătorul Petculescu își răscumpăraseră libertatea vînzîndu-și prietenii ! Atunci am aflat, de la Baicu, că Petculescu se căsătorise cu fata unui colonel de Securitate ! ”.

Interesantă e figura lui Aurel Jerca, anchetatorul de care-am vorbit, omul moale și chiar plăcut, cu un ce infantil în atitudini („Tov. Colonel

e foarte supărat pe d-ta ! ”), oarecum mirat și el de ceea ce i se întâmplă și sedus într-un fel, în ciuda voinței lui, de comportamentul franc al deținutului.

Cobai experimentînd pe cobai

La urma urmei, spune Ion Ioanid, dacă în literatură s-a scris mult despre „starea sufletească” a deținuților, un loc „tot atît de important l-ar putea ocupa un studiu al «psihologiei temnicerului», supus la rîndul lui spiritului de observație al pușcăriășului. Gardianul devenea și el pentru noi un cobai care se expunea unei atît de atente supravegheri din partea noastră încît în portretul pe care i-l stabileam erau surprinse cele mai discrete și subtile trăsături”.

În acest sens, o observație picantă se face la pagina 69 : „Am avut deseori ocazia să observ cît de stingheriți se mișcau securiștii atunci cînd, scoși din mediul lor, unde la adăpostul secretului, de care se înconjurau, își puteau permite totul fără a da cuiva socoteală, erau obligați să ia contact cu lumea oamenilor obișnuiți. Ieșiți din tenebrele celulelor subterane, se obișnuiau greu cu lumina zilei”. E mult loc pentru nuanțe aici (pentru că „totul depinde” : după grad, după Direcție, după „local” – poliție, Securitate etc.), dar exersarea „analizei comportamentiste” pe acești campioni ai hrubelor este o ocupație la care nu prea ne-am gîndit pînă acum.

În orice caz, *detașarea activă* a autorului este aproape incredibilă. Ea caracterizează și maniera semiludică de relatare a simulării crizelor de anghină pectorală menite a-l salva de la multe necazuri, ori a jocului de-a bunăvoința cu gardienii. Nu altfel se întâmplă în momentul accepțării sentinței, dezarmant și exemplar prin simplitatea raționamentului : „Nu le-am putut oferi decît formula pe care mi-o aplicasem mie, și care se născuse din convingerea că anii de condamnare nu jucau rolul cel mai important în viața deținuților. Pornind de aici, raționamentul meu fusese simplu. O dată încăpuți pe mîna Securității, nu mai existau decît două posibilități de a ieși din situație : ori murim noi mai întîi, ori mor ei înaintea noastră, spuneam eu. Fiind optimist din fire, optasem pentru a doua ipoteză. Și o dată încheiat acest tîrg cu mine însumi, mi-am recăpătat liniștea și nu m-a mai obsedat imensitatea condamnării de 20 de ani de închisoare, pe care mintea refuzase s-o accepte în primul moment”.

Tocmai de aceea – dat fiind că apar extrem de rar în economia cărții – *reflexele adevărate* ale spaimii sînt cu atît mai tulburătoare: „Mi s-a stîrnit chiar un vechi reflex, pe care îl mai avusesem și la ancheta din 1949 de la Malmaison și la cea de după evadare, din 1958, de la Ministerul de Interne. De emoție și de teamă mi se declanșase un tremurat nervos al genunchilor, pe care neputîndu-mi-l stăpîni, mă sileam să-l ascund, mișcîndu-mă pe scaun și schimbîndu-mi de mai multe ori poziția picioarelor, pînă ce fenomenul a încetat de la sine să se mai manifeste”.

Nume, năravuri, destine

Gheorghe Ștefan, vlăjganul egoist, chiabur de-o amoralitate înnăscută. *Doctorița* Securității timișorene, „bine coafată și impecabil fardată. Pentru acele vremuri ale sobrietății socialiste, purta fără șfială inele pe degete, și la mîna o brățară și ceas, toate din aur. Pe sub halatul alb, deschiat la nasturi, era foarte elegant îmbrăcată, izbitor de elegant și de-o cochetărie de-a dreptul indecentă pentru subsolul sinistru în care venea să-și practice meseria. Mai tîrziu, în penitenciarul din Timișoara, deținuții din localitate mi-au spus că era evreică de origine maghiară”. *Francisc Braun*, șvabul din Sînmartin, care trecuse-n Ungaria și fusese predat grănicerilor români și care, acum, „părea să urmărească cu tot dinadinsul să fie pedepsit. Era un fel de dorință de automortificare, pentru a-și răscumpăra prin suferință vina de a-și fi tîrît iubita în închisoare”. *Fabri*, UTC-istul fanatic („o revelație, un personaj fascinant. Era de fapt primul om cu creierul spălat în adevăratul sens al cuvîntului, pe care îl întîlneam”), care i se adresa gardianului cu „tovarășe plutonier”, atrăgîndu-și replica standard: „Ce bă, banditul, tu crezi că ești tovarăș cu mine?”. *Ignișca*, tînarul cu două licențe, Drept și Comerț, lăsat să moară cu zile în închisoare și care „nu avea decît două metehne. Era pasionat de muzică clasică și urmărea cu perseverență să-și realizeze un vis din copilărie: să-și cumpere o motocicletă Harley Davidson cum aveau polițiștii americani”. Tînarul comunist ungar *Socol*, fericit la modul feroce-stupid de executarea preotului Aladár Szoboszlai, care în 1956 își transformase altarul în depozit de arme și muniție. *Cornel Roșu*, fost *bon viveur* de calibru greu, canalie sentimentală, fanfaron mercantil și amoral, turnător din

greu, din rațiuni bețivane : „A început să inventeze întâlniri subversive și comploturi care nu avuseseră loc, sau critici la adresa regimului care nu fuseseră niciodată pronunțate în prezența lui. Personajele acestor scenarii imagine și le alegea după gradul de antipatie pe care o nutrea pentru ele”. *Doctorul Pertza*, sas de origine, ultraeleganț, beneficiar al tuturor privilegiilor din țară și din străinătate, de la conaționali, tipul cunoscutei deveze „trebuie să fii deștept și să știi cum se joacă jocul. Numai proștii nu trăiesc bine afară! Și majoritatea lumii e proastă”. Când Pertza e mutat din închisoare, „popa Macu Cuzmanovici a exprimat gândurile tuturor cu o vorbă de duh : Am rămas iar cu o singură tinetă în cameră”. Basarabeanul *Pavel Tociapski*, trecînd neobosit de la ultranaționalism la hiperbolizarea avantajelor comunismului. Tînăra doctoriță *Turcanu*, care nu înțelege uluiala lui Ioanid la suava ei întrebare : „Sînteți rudă cu «Bietul Ioanide»? Cum se poate? Nu ați citit cartea lui Călinescu?” *Ion Sîrbu*, zis Iomis (de la promptul „Io mi-s”), prototipul „agentului electoral local, de la țară, pe care îl găseai reprezentat în toate partidele politice de dinainte de război”, adică mai cu țuica, mai cu parul. *Ion Baicu*, mitoman, onest, bine intenționat. Sîrbul *Drăghici*, tuberculos, scandalagiu, anticomunist selectiv, căci pe Tito „îl admira fără rezerve. Apărea atunci la Drăghici acel orgoliu național maladiv, de care sufereau aproape toți sîrbii pe care i-am întilnit în închisoare”.

Și, ca întotdeauna, legionarii : *Titi Țifrea*, mocan înstărit din Dobrogea, *Ion Coteș* („modest, rezervat și reținut la vorbă”), *Covali* („sigur pe el, manifestîndu-și față de cei din jur un fel de aroganță vecină cu obrăznicia, practicînd totodată ironia și zeflemeaua cu verva tipică a golanului de București”), *Ion Boldureanu* (cu toracele deformat din cauza coastelor rupte, cu un umăr și un genunchi anchilozate de la bătăile din închisorile prin care trecuse), *Ion Cârsteș*, *Aurel Pandurescu* („compunea poezii cu teme naționaliste sau cu eroi din basmele și legendele populare românești, scria mai întîi cu acul pe săpun, apoi memora și la urmă ștergea săpunul”). Dintre ei, se detașează *Iosif Ripan*, codrenist autentic, de primă oră, terorizat de crizele de dureri de cap („fusesse schingiuit în fel și chip, dar în mod sistematic primise zilnic, săptămîni în șir, zeci și zeci de lovituri în cap”), înalt și drept, calm și antrenat îndelung în spiritul răbdării ostile oricărei amăgiri. În legătură cu el, un detaliu întilnit și altădată : Iosif Ripan devine omul cel mai apropiat al lui *Pasternak*, tînărul inginer evreu ardelean :

„discutau de toate și, pe zi ce trecea, Pasternak era tot mai impresionat de forța morală, de caracterul ferm și de generozitatea sufletească a lui Ripan” (vezi mirarea lui Pasternak de la p. 161).

Arbitrajul de caractere

Două momente pun anume în evidență extraordinara măsură ce definește psihologia și atitudinea lui Ion Ioanid: concluzia în conflictul dintre preotul romano-catolic Waldner și Fisch, avocatul episcopiei catolice din Timișoara (pp. 54-60) și arbitrajul realizat în suma de contradicții: antonescieni/legionari, maniști/codreniști, carliști/legionari ș.a.m.d. (p. 141 ș.u.).

În primul caz e vorba de doi bătrâni bolnavi: unul care, șantajat de Securitate, acceptă delatiunea va beneficia de banala, dar vitala proteză dentară; celălalt, „irascibil și stăpînit de un iremediabil și negru pesimism”. Cel care le observă disputa și le cîntărește circumstanțele atenuante și agravante s-ar fi putut lansa lesne în laborioase considerații pro sau contra. În locul lor, Ion Ioanid etalează singura concluzie demnă de bunul-simț: „(...) amîndoi loviți de neputințele vîrstei, suferind de foame și de frig într-un mediu potrivit oricărei viețuitoare și supuși presiunilor și amenințărilor (...) De n-ar fi însă decît pentru că i-am ascultat și pe unul și pe altul, atît pe cel care se căia și regreta, chiar de ar fi fost nesincer, cît și pe cel ce ridica acuzații ce ar fi putut fi și ele nefondate, îmi iau dreptul de a-l judeca și condamna pe singurul vinovat de degradarea și înjosirea fizică a celor doi, și a atîtor alții: sistemul comunist cu aparatul lui represiv. Poate fi crimă premeditată mai perversă ca aceea de a aștepta cu diabolică răbdare momentele de răscruce din viața deținutului, boala, bătrînețea și chiar senilitatea, pentru a-i exploata slăbiciunea care intervine în asemenea cazuri, chiar și la cele mai tari caractere ajunse la limita rezistenței?”

În al doilea rînd, reuniți fiind în aceeași celulă, oameni de la antipoziii vieții politice interbelice își văd reunite elanurile divergente în *singurul numitor comun rezonabil* (și singurul, practic, în ultimă instanță): „Dacă ar fi vreodată să-mi pun acasă, la loc de cinste, portretele oamenilor politici români din vremea copilăriei și adolescenței mele, aș ține seama la selecționarea lor de numai două criterii: să se fi dovedit a fi oameni de onoare și buni români. I-aș pune, astfel, în rame alăturate

pe Maniu, Brătianu, Codreanu și Antonescu, fără a le reduce meritele pentru greșelile pe care le-au făcut sau pentru conflictele care i-au făcut adversari în luptele politice. Toți patru și-au iubit țara, fiecare i-a dorit propășirea așa cum a înțeles-o și toți patru și-au dat viața în serviciul ei”.

Ce ar mai fi de spus ?

22, nr. 12, 13/22 mart.-4 apr. 1995

Ion D. Sîrbu

Singurătatea histrionului

Ion D. Sîrbu, *Traversarea cortinei. Corespondență cu Ion Negoșescu, Virgil Nemoianu, Mariana Șora*, prefață de Virgil Nemoianu, ediție de Virgil Nemoianu și Marius Ghica, Editura de Vest, 1994, 544 pagini

Un fel de motto (foarte necesar)

„Consider pe Don Quijote ca fiind mult mai frate cu nebunia tristelor noastre figuri, iar pe Cicicov mult mai tată al destinului nostru de suflete moarte înainte de vreme • Nu am găsit în Occident, nici la românii plecați, nici la prietenii de alte naționalități, *nici un răspuns la dubiile mele valahe*, nici o certitudine de viitor nu s-a placat peste cei 30 de ani de stupidă cretinitate și așteptare. Drama noastră nu contează, lumea e funciar greșită. Ialta e Destin și moarte • Sintem un popor arhiplin de deștepti, stăm prost numai cu capitolul răbdare, seriozitate, martiriu • Scriu un roman ironic, și, consider că «batjocul» e o virtute națională, o formă de apărare, consider că Păcală e mai mitic decât Meșterul Manole și că rolul nostru aici *au carrefour des empires mortes* este nu acela de a valorifica virtuțile popoarelor mari, ci de a le compromite. Ce am făcut noi din sfînta pravoslavnică biserică? Din tînăra noastră democrație? Din regalitatea noastră fost-nemțească? • Consider că așa-zisul concept de «intelectual» derivă nu din umaniști sau alchimiști – ci din bufonii de la curțile renașcentiste. În schimbul unui gheb și al unei tichii cu clopoței, puteai să stai tolănit la picioarele Istoriei, mîncînd semințe și scuipînd din cînd în cînd cîte un mic adevăr

răutăcios... • România e un Athanor, fierbe, alchemic fierbe – abia la sffirșitul acestui veac vom vedea ce vom scoate din oala minune. Sufărința, în orice caz, e o mare investiție politică, dacă am momente cînd mă consider superior ca valah vouă americanilor (de pildă) e numai în momentele în care știu că tot ce am trăit a fost o investiție, că sîntem un popor din ce în ce mai latin. Că reacțiunea noastră în fața Asiei Mici e nuanțată, perfidă, de lungă durată. Dar fantastică, originală • Eu am fost castrat de lume, adică de călătorii și excursii. Am in-voluat întotdeauna, pentru mine Jilava este un tărîm inițiativ egal cu Delos, Oxford sau Harvard, iar tăiatul stufului mi se pare egal cu stagiul Yoga al marelui nostru dispărut, Mircea Eliade • Cred în rezervele noastre de bun-simț, răbdare inteligentă și lucidă, cinste față de valori și iubire magică a pămîntului, codrului, cuvîntului bătrînesc • Noi sîntem încă un popor prea tînăr... Noi, dacă azi ne ridicăm împotriva rușilor, mîine devenim automat turci, și invers • Aici, la noi, toate calitățile sînt defecte și toate defectele sînt calități, între cuvînt și faptă există un divorț total, înscris ca zestre genetică în ereditate. Conștiințele (ca morală, politică, răspundere profesională) nu funcționează decît în ilegalitate, pe șoptite, după colț. Proștii sînt deștepți, lichelele sînt cinstite, ageamii sînt cei mai pricepuți • Dușmanii înrăiți ai țării mele – fără voia lor, cu ajutorul prostiei noastre autohtone – au descoperit o formidabilă metodă de ocupație și ocupare definitivă (pe ușa din dos) a unui popor, structural independent și liberal: folosirea exagerată a naționalismului (ucide și anihilează prin ridicol pînă și rădăcinile naționalismului funciar); abuzul de folclor (care arde și ucide folclorul, îngroapă de viu și satul și țăranul); iar materialismul numai științific nimicește și castrează pînă și materia cea moartă de legile ei cumiști și veșnice • Poate că undeva, în urmă cu mulți ani, într-un cabinet mistic, s-a hotărît pieirea neamului românesc. Prin metode științifice, cu puteri locale, pe cheltuiala și răspunderea noastră. Bulgaria publică hărți cu Bulgaria-Magna, Ungurii se consideră stăpîni pe Ardeal, la Chișinău se vorbește tot mai tare de unirea tuturor moldovenilor. Ca hitiții, canaanienii, moabiții. Nu mai e vorba de a salva un cincinal, e în pericol de moarte pămîntul, poporul, limba. Sufletul. Părem a fi căzuți sub grea pedeapsă, înainte de a pieri trebuie să suportăm – rușinați și neputincioși – o nesfîrșită litanie, de un grotesc paranoic total • În anul 2020 – sau poate și mai devreme – numărul țiganilor va trece peste 50% din populație... • *Nu ni se potrivește* nici un model extern de civilizație :

nici cel sovietic, nici cel american, nici cel nipon sau german. Ar fi trebuit să fim lăsați să creștem organic, dinlăuntru nostru. Cred că schema de bază, arhetipal-seminală, a ființei noastre se găsea undeva în duhul vechiului sat valah: care sat, murind cu zile, ne-a lăsat de izbeliște, la mijloc de drum între preistorie și electronică. Nu avem un *pattern*, creștem și descresțem aiurea, după legi haotice • Mai nou, scriu către prietenii tinereților mele. Sînt foarte singur și pieziș, în Craiova mă simt ca Robinson pe insula sa. Și tot mai des scriu scrisori de dragoste către bunul Dumnezeu. Sper să le primească. Sper să mă creadă. Sper să mă ierte.”

Jurnal pentru Adio, Europa

Am citat cîteva dintre splendorile cuprinse în *Traversarea cortinei* (scrisori emise între oct. 1979 și nov. 1989) și din *Jurnalul unui jurnalist fără jurnal* (Craiova 1983-1986, ediție de Marius Ghica, 1991). Dacă ar fi fost să scot excerpte din romanul *Adio, Europa* sau replici din piesele lui I.D. Sîrbu, umpleam ușor un număr întreg din 22.

Înainte de orice comentariu, să notăm verdictul lui Virgil Nemoianu: „*Adio, Europa*, una din cele mai semnificative producții culturale românești ale anilor '80, precum și unul dintre puținele romane de idei cu adevărat valoroase care au fost concepute în limba română. Scris între 1982 și 1985, romanul, dacă ar fi apărut în străinătate (în germană sau franceză), ar fi dovedit imediat că rezistența intelectuală românească poate sta cu cinste alături de reflecțiile lui Tadeusz Konwicki, György Konrád, Andrei Bitov, Voinovici (cu modul lor satiric-fantastic-distopic) sau chiar Amalrik și Zinoviev. E regretabil că *Adio, Europa* nu a apărut la vremea sa, căci imaginea politic-intelectuală a României în lume ar fi fost imediat schimbată în bine. Chiar și așa rămîne o operă majoră. Dintr-o dată «corespondența» culeasă în volumul de față devine altceva: un soi de jurnal de creație al lui I.D. Sîrbu, pe care istoricii literari ai viitorului îl vor consulta cu aviditate”.

Absolut adevărat, I.D. Sîrbu este, indiscutabil, marea revelație a literaturii noastre de după 1989. Nu-l vom folosi ca buzdugan pentru a lovi în scutul reacționar al crizștilor pentru care așa-zisa, aparentă absență a literaturii de sertar e totuna cu a decreta normalitatea comunismului, însă *Adio, Europa* și *Jurnalul* reprezintă suprema (deocamdată)

răzbunare a libertății de spirit autohton pe experimentul comunist hărăzit acestei părți de lume. Mia de pagini a acestui roman intitulat inițial *La condition roumaine* rezumă delirant și ludic o epocă și-o lume într-un paradoxal și copleșitor amestec de Kafka, Ilf și Petrov, de Nietzsche și Gogol, de Caragiale și Cioran, fiind nu doar oglinda nastratinesc-reflectantă, monstruos-ubuescă a fanariotismului ceaușist, dar și o crudă ipostază a esenței carnavalescului românesc.

Țesut într-o uriașă lentoare de Halima trecută prin Rabelais-ul lui Bahtin, *Suflete moarte*, Păcală și Bulgakov („La noi, fiind un popor foarte tânăr și mult timp ocupat, foamea de poveste e uriașă”), covorul fermecat pe care plutește Românismul din *Adio, Europa* oferă o triplă revelație: 1) consacră un moralist de forță, dotat ambivalent – cu impulsuri contrarii, însă reciproc stimulatoare și cu verdictul invariabil suspendat: vitriolant și concesiv, coleric și flegmatic, liberal și conservator, paseist și liric în fond, dar arhifabulator în frenezia aluvionărilor de ipostaze; 2) consacră un tip de umor grav, un fel de mistică a îngăduinței, de bufonerie a resemnării, de feerie locvace a scepticismului – de negăsit nici la Cioran, nici la Blaga sau Zarifopol (tipologic vorbind). Constructor de fantasmе satirice, dar lipsit de cinism și fără sarcasm: natură duală, funciar generoasă și scriptor ciclotimic, Ion D. Sîrbu este, pe rînd, disperat și fascinat de viciile valahe și spectaculosul acestora. E fatalist și optimist, cultivă nostalgiile blagiene ale blazonului ruralității mitice, dar și ironia corozivă a postmodernismului îmbăiat în erudită lehamite.

În fine, în al treilea rînd, *Adio, Europa* este o sumă de situații epic-teatral-sociologice de suculență realist-absurdă prin care Isarlîkul (Craiova) devine omphalosul unei Români de bălci fantast, de pitoresc amarnic și crud pînă la visceralitate. O carte unică în literatura noastră, construct baroc prin excelență, aliaj de reflexivitate și teatralitate, cu structură scenarială și poftă aforistică. Eseu tragic și burlesc, monolog sapiențial, suită decameronică, labruyerizînd psihologia comunismului *plaqué sur le vivant*-ul neantului turco-țigano-valah, *Adio, Europa* este un hibrid enorm ce sfidează orice tentativă de analiză monovalentă.

La final de preambul

Aveți dreptate, nu *Adio, Europa* e subiectul declarat al acestei cronici. În plus, n-am făcut altceva pînă aici decît să „bag vorbe” : epitete și formule sforăitoare. Da, știu, însă de trei luni tot citesc la Ion D. Sîrbu și nu mă mai satur. Nu mi-e rușine să spun (de vreme ce nu sînt nici pe departe singurul în această condiție) că pînă la *Traversarea cortinei* Ion D. Sîrbu nu însemna pentru mine decît un nume de dramaturg de planul doi, publicat în seria de „Teatru comentat” a editurii Eminescu după Dan Tărchilă, Baranga, Horia Lovinescu, M. Ștefănescu, Băieșu, Corneliu Leu, Mihnea Gheorghiu, Naghiu, L. Teodorescu și Valeriu Anania ! Un om cu piese premiate la „Cîntarea României” ! Vag, de pe la valérystul Marius Ghica, auzisem de histrionismul formativ și dătător de speranțe al celui pentru care Craiova a coincis cu trei decenii de domiciliu ca și forțat, dar habar n-aveam în ce consta farmecul omului ce, astăzi, uite că și se lipește de suflet mai ceva ca Păltinișul... De cînd am hărtănit cu erotică stupoare *Traversarea cortinei*, am făcut rost cu greu de primul volum din *Jurnalul unui jurnalist fără jurnal*, am citit piesele din *Teatru* (1976), *Arca Bunei Speranțe* (1982) și *Bieții comediași* (1985), am tocat mărunț cele două volume din *Adio, Europa* (cumpărate în decembrie '94 de la Cartea Românească la prețul de 220+450 lei !) și era să amîn și acum cronica la *Correspondență* din cauză că n-am pus încă mîna pe prozele din *Șoarecele B*.

Iertat să-mi fie entuziasmul în „timp secetos”, dar pregătiți-vă pentru încă două episoade : cazul Ion D. Sîrbu e cu dichis, cere stăruință delicată. Un destin contorsionat, o structură sufletească de (bună) dreapta, însă angajată la stînga, luxată, încarcerată și întoarsă la înțelepciunea bătrînească pentru care stînga și dreapta nu sînt decît tîmplele între care lucește șăgalnic una și aceeași chelie, cu tichia de mărgăritar aferentă : *demnitatea*. Un om sucit (nu doar în sine, ci și din afară), bufonul filozof, cum îi plăcea să-și spună, al unei Istории în care grotescul – îmbrăcat în haine vărgate – cultivă cu drăcească duioșie vegetația pestriță a unui paradis de iarmaroc : Isarlîkul nostru cel de toate zilele.

Un destin cinic

„Dosar” – segmentul deținut de Ion Vartic în *Apostrof* (cea mai utilă, seducătoare și incitantă rubrică de istorie literară din presa românească post-'89) – l-a avut nu demult (nr. 10-11-12/1994) ca subiect pe I.D. Sîrbu. Aflăm din glosarea propriului CV o serie de amănunte indisociabile de opera lui I.D. Sîrbu. De aici, ca și din corespondență, desprindem etapele – și sincopete – unui destin pe cât de bogat, pe atîta de ingrat.

Născut în 1919 la Petrila – Valea Jiului, I.D. Sîrbu are dintr-o dată trei achiziții genetic-socioprofesionale. O mamă venită din Central-Europa („Cred că sînt un *mitteleuropäer* incurabil”), cu sînge germano-slovaco-maghiar, un tată miner, „proletar convins”, al cărui cult fiul îl va păstra toată viața (vezi între altele piesa *Frunze care ard*, 1951, sau vol. *Povestiri petrilene*, 1973), de unde codul moral profund, un *etos despicat*, să-i zic așa, de aristocratism plebeu și vitalism sceptic, atras de tezismul romantic al Muncitorului, dar și de sapiențiala mitologie a Locului, a datinilor încorporate în moralitate. De-o parte conservatismul, fuzionarea cu tradiția, cu „mythosul autohton” și înscrierea în Durată. De cealaltă, activismul socialist, jurnalistica social-revindicativă, amăgirea PCR, himera scrisului angajat etc. „Era un om de stînga”, spune V. Nemoianu, „prin originea muncitorească, prin mentalitatea și educația sindicalistă în care crescuse (așa cum un fiu de oțelari din Pittsburg sau de mineri din Țara Galilor crește, antropologic, într-o cuprinzătoare cultură industrială)”. Totodată, „era un tradiționalist idealist care deprinsese de la Blaga adorația pentru valori și pentru cultură spirituală, lepădîndu-se pentru totdeauna de orice urmă de materialism (vulgar sau elevat)”.

După anii de școală (1926-1930, școala primară la Petrila, liceul la Petroșani, 1930-1934, un an de ucenicie la Atelierele Centrale Petroșani, apoi clasele V-VIII, 1935-1939, și bacalaureatul în matematici la Deva), se înscrie la Drept, însă Negoitescu și Radu Stanca îl conving să facă Litere și Filozofie: „Asta în toamna tragică 1939”. Începe să scrie la Țara lui Grigore Popa, despre mineri și muncitori, ca și la *Curțile Dorului*, patronată de Blaga: „Legionarii din cămin (ocupau un etaj întreg) mă cheamă la ei și, punîndu-mi o pătură în cap, mă bat de mă rup. Mă înscriu în Partid, celula comunistă unică în Sibiu (...) condusă de Radu Stoichiță, fiul celui mai bogat om din Ardeal. Ironia face că

legionarii care m-au bătut au fost și cei care m-au verificat, în 1947, pe linie de partid. Mi se pierde diploma de absolvire a școlii de ofițeri, așa că fac tot războiul, 1038 zile de front în Răsărit, în linia întâi, ca și comandant de tun anticar. Odessa, Crimeea, Don, apoi Stalingrad. În aprilie 1944 primesc ordin să plec la Iași: mi s-a găsit diploma de ofițer. Refuz gradul. Dezertez în 15 august 1944 (...) Mă prezint la Sibiu. Sînt imediat trimis la Gura Rîului, ca sergent interpret pe lângă un general rus, Iliușin, din armata a II-a ucraineană (...) Ajung la Lugoj, unde un hoț de administrator îi furase [lui Blaga, n.n.] tot ce a putut «refugia» dintr-o investiție în Bistrița, sau Vatra Dornei: o vilă, chalet elvețian. Cinci lăzi grele, pline de pături, albituri, tacîmuri (bănuiesc). Îl bat măr pe escroc, rechiziționez o căruță și reușesc să aduc această avere la Sibiu. Din lăzile acestea (și din cartelele A de miner, furate de sora mea la Mina Petrila) a trăit Blaga în anii dintre '46 și '55 (cînd a luat banii pentru *Faust*)”.

Își va da licența la Cluj cu Blaga: *De la arhetipurile lui C.G. Jung la categoriile abisale ale lui Lucian Blaga*. Primul șoc politic: „Din '45 a apărut o generație spontanee de ilegaliști (unguri, evrei), era exclus să pot rezista tupeului și cinismului super-burghez al acestora. Nici nu am rezistat. Dar ăsta e alt capitol”. În 1947 e aproape admis, la cererea lui Blaga, conferențiar, dar „am fost zburat de un nobil ungar, pe nume Raul Șorban: acesta e unic în istorie – făcuse doi ani la Litere la unguri, o vară la o universitate mussoliniană în Italia, dar nu avea licență. A ajuns decanul Facultății de Teatrologie (al Institutului), șeful catedrei de Istoria literaturii dramatice și propriul său student. Dădea examene cu sine însuși. De la Istoria artelor am zburat, fiind înlocuit de Ditroi și Borghida, care nu știau românește (...) În ziua de 28 sau 29 dec. 1949, la afișier a apărut o notă că «următorii sînt destituiți din posturile lor»: Lucian Blaga, D.D. Roșca, Liviu Rusu, Ion D. Sîrbu (asistent). D.D., mai abil, s-a aranjat la Pedagogie. Rusu și Blaga au șomat șase luni, după care au fost angajați ca ajutor de bibliotecar la Filiala Academiei. Eu, după trei luni de șomaj, a trebuit să plec din Regiune, am găsit la Baia de Arieș un post de profesor”.

Cluj - București - Detenție - Craiova

În 1950 va preda deci la Baia de Arieș, iar între 1950 și 1955 este profesor la diverse licee din Cluj, „(...) urgisit de Baconsky, pe vremea aceea un politruc de o răutate diabolică: în fiecare an mă denunța «cosmopolit» (...) Am citit cu ochii mei aceste denunțuri. Știu cum a evoluat, a ajuns ce a ajuns, când eu am ieșit din pușcărie, el a primit bursa Humboldt (...) Pe atunci, în 1951, am scris nuvela mea *Scuipatul divin*, publicată în 1983, mult atenuată, sub titlul *Începutul călătoriei*: eroii sînt Baconsky și a sa nevastă”.

Blaga îi îndeamnă pe cerchiștii sibieni să plece din Clujul devenit irespirabil și să se stabilească în București: „Așa am plecat pe rînd Nego, Doinaș, eu, Regman, Dominic Stanca; Cotruș s-a întors la Delia, la Timișoara (...) Prin intervențiile lui Blaga la Vianu, ministrul Murgulescu și adjunctul său Bugnariu m-au numit în postul liber de secretar de redacție la revista de pedagogie. Murgulescu îmi dădea să-i redactez rapoartele (...) În 1956 apare revista *Teatrul*. Doinaș e redactor. Și Potra. Sînt invitat să colaborez. Scriu cronici, sînt apreciat. În toamnă sînt numit redactor la această revistă. Un articol al meu apărut în numărul pe septembrie al revistei, în 1956, despre *Ziaristii* lui Mirodan [unde I.D. Sirbu „încearca să discrediteze metoda realismului socialist și cerința zugrăvirii pe scenă a eroilor pozitivi”, cum scria Andrei Băleanu, n.n.], dezlănțuie un atac în presă cumplit: a durat un an; era o revanșă stalinistă față de libertățile dinainte de evenimentele din Ungaria. Doinaș e arestat în primăvară, vorbise cu Marcel Petrișor. Eu îl apăr în proces, vorbind ca Danton. În toamnă, 16 sept. 1957, sînt și eu arestat. Nedenunțarea lui Doinaș. Un an. Apoi mi s-au dat trei, apoi mi s-au dat șapte. Am făcut șase. Am ieșit în 1963 – am primit domiciliu la Petrila. Apoi, negăsind nici un angajament, am intrat în mina strămoșilor mei: tata murise în 1961; mama mă aștepta în casa în care mă născusem; am lucrat ca vagonetar pînă în primăvara lui 1964; de aici, în vară, *am fost trimis* la Craiova: secretar literar, dar cu domiciliu fix și contract pe șase luni; dreptul de publicare l-am primit abia în 1967 sau '68, nu mai țin minte”.

Un destin cam cinic, nu vi se pare?

Vedere din foișorul sexagenar

O scrisoare către Negoïtescu din 2 iulie 1982 spune mult despre succesiunea de ratări care au răsucit ireversibil firea – și așa sucită, înotînd în paradoxuri – a acestui autor de-o „jovialitate feroce”, cum spune Nemoianu. (E de la sine înțeles de ce insistăm atîta pe *biografic*: el este *esențial* în literatura lui I.D. Sîrbu.) În scrisoare e vorba despre legăturile lui I.D.S. cu Cercul literar sibian: „Azi îmi dau seama că eram un tip aparte cînd ne-am întîlnit la Sibiu; eram campion de fugă, călăream, aveam brevetul de zbor fără motor, înotam ca un delfin; eram mult mai mîndru de Fizicul meu decît erați voi de Spiritul vostru bibliofil, citadin, literaturizant. Eu nu am avut talent, a trebuit să suplinesc acest dar al Zeilor printr-o imensă, teribilă, niciodată terminată suferință fizică și morală. În acest sens am făcut norma pentru voi toți, ăsta a fost și rolul meu în Cerc, acela de a tot pleca în războaie și de a le tot pierde, fără glorie, fără decorații, doar cu răni și păduchi. În sensul acesta mi-ar place să înțelegi că Patria pentru mine este o imensă suferință; eu iubesc Limba Română fiindcă nu am avut o limbă maternă; eu am învățat românește în școli și citind. Puteam ușor, cînd am terminat liceul, să merg la o altă facultate și numai în doi-trei ani să ajung a scrie gazetărie bună în ungurește sau nemțește. Dar acum simt că limba a început să mă iubească, simt că mașina asta a mea de scris e o ființă vie care s-a atașat de mine, și de oboselile mele...”

Adevărul este că, *desăvîrșit la bătrînețe*, personajul I.D. Sîrbu se dezlipește progresiv de pe copertile literaturii sale propriu-zise. Corespondența adunată aici (și care, are dreptate Nemoianu, este literatură de idei, eseu conversațional, jurnal de creație) copleșește prin masivitate și luxurianță produsele dramaturgului – cariate adesea de tezism și exces liric, parazitare de clișee sau ipostazieri desuete –, pe care biografia și le revendică de acum mai mult ca note de subsol.

Psihologic, e o relație aidoma celei dintre tînărul epicureu I.L. Caragiale, ambițiosul coleric și cinicul chefliu – și același Caragiale, dar corespondentul lui Zarifopol, alintîndu-se, dorlotîndu-și senectutea. Precum berlinezul Caragiale împărțit între melomanie și berărie, cu gîndul bifurcat către deputăția takistă și șocul flagelator presupus (cu sadică voluptate) de *Titircă, Sotirescu & Cia.*, I.D. Sîrbu își face armură și lance din exilul craiovean, din geronto-complexele marginalizării

provinciale, din zilnica degustare a nimicniciei valahe, ca și din secreta jubilație a imaginii răzbnării literare postume. „De zeci de ori l-am rugat [pe Doinaș, n.n.]: acordă-mi domnule o audiență, de cîte ori te întîlnesc mă doare unghiul fals din colțul zîmbetului tău; el îmi promite, dar... totdeauna e grăbit, mă servește scurt, vorbește telegrafic, cît poate o ferește pe Irinel de prezența mea. Doinaș a fost și este cel mai talentat dintre noi toți. Dar, după a mea părere, are o singură lipsă: nu a avut norocul de a suferi, toate i-au ieșit bine, pînă și anul acela de stagiul în iad l-a făcut la clasa întîia. Singura sa suferință e legată de vanitatea de a nu fi fost perfect la un moment dat (...) S-ar putea, mi-am zis, să aibă un profund dispreț față de opera mea, inexistentă pentru el. Aici are dreptate: nu am făcut nimic să scap de Craiova, să mă mut la București. (...) Opera mea există: cu trei volume de Teatru literar, cu un volum mare de nuvele, cu trei romane simt că mă apropiu de ceea ce voi critica numiți «o formulă». Altă șansă de ne-murire nu am.”

Sub farmecul, densitatea și cozeria incisivă a corespondenței, erorile de tinerețe dispar, eșecurile artistice se înobilează, eul – altădată adaptabil, foarte atent la conjuncturi și versatil cît încape – capătă reflexele sumbre ale idealismului invariabil ultragiatic. Astfel încît viitorul exeget al lui I.D. Sîrbu va trebui să fie foarte prudent în manevrarea accentelor, să nu înobileze festivismul balastului dramaturgic (de pildă) prin zonele de strălucitoare teatralitate din *Adio, Europa* și să nu evite coridoarele „tovărășiei de drum” (cu subiecte, situații dramatice și finalități oportunist alese) în numele caucionării retroactive, altminteri atît de legitime. Să ținem seama așadar de ambele capete ale biografiei.

La un capăt, adică, realități de genul: „Ziua de 1 Mai, în copilăria mea, era una din cele mai frumoase sărbători. Un scurt discurs sindical, două recitări (eu, mereu prezent cu *Împărat și proletar* pe care, de atunci, nu o mai pot nici măcar reciti) și fanfara noastră intonînd imnul minerilor (*În fund de munți*) și *Internaționala*. După care toată lumea ieșea la iarbă verde, unde chefua cuminte pînă spre seară”.

Iar la celălalt capăt: „În urmă cu 35 de ani, declarasem războinic într-o solemnă ședință universitară, în Cluj: «Cred că trebuie să considerăm Prostia ca fiind cel mai periculos dușman de clasă, Adevărul ca fiind cel mai bun și mai vechi membru de partid și Competența ca fiind aliatul cel mai prețios al clasei muncitoare». Nu are rost să mă mai gîndesc la cîte am pătimit eu, cel care am iscălit aceste idei. Ceea ce trebuie să notez – ca un fel de concluzie la o experiență de viață – este

faptul că, la ora asta a amurgului violet, cel mai mult mă tem de această Prostie generalizată, devenită normă de viață, normă de drept, normă de moarte. Adevărul și Competența pot fi, eventual, reînviată, ca valori : dar înfrîngerea și demascarea Prostiei – dușman de moarte al rațiunii, inteligenței și bunului-simț – mi se pare o utopie.

Nu foamea și frigul ne va ucide ; și nici frica sau lașitatea. Ci Prostia cîntînd din fluierul strămoșesc, ducîndu-ne la rîpă ca pe niște sobolani hipnotizați de vraja ei”.

Spuneam că – psihologic, dar nu numai – corespondența din *Traversarea cortinei* crește în vecinătatea epistolarului de exil berlinez caragialian (o mostră deplin convingătoare vezi, în acest sens, la p. 156 ș.u.). Oricît ar fi de precară material, de invadată de nostalgii sau cochetînd cu betșugurile bătrîneții și lirismul ghiduș de *ars moriendi*, sănătatea sexagenară a scriitorului, dublată de „cioranismul său vlăjgănesc” (e sintagma lui Nemoianu) transformă directetea monovalentă a confesiunii într-o barocă succesiune de mixaje contradictorii : autocompătimire și orgoliu ulcerat ; cultul prieteniei și birfirea crîncen... serafică a prietenilor ; reclusiune și nesaț histrionic ; lehamite socială și angajare morală și de breaslă ; sentimentul eșecului total, paralel cu autostatuarea Operei în perenitate ș.a.m.d. Ciclotimie ? E prea mult și prea puțin spus.

Prea-tîrziul, o durere cu ace

Adevărul e că un contratimp etern macină deceniile scriitorului : „Eu am un mare ghinion : tot ce scriu apare după zece-cincisprezece ani. E ridicol dar e sublim : trebuie să scriu cu gîndul că voi fi publicat peste mulți ani – deci scriu contra modei, ca să nu mă demodez între timp” (p. 387) ; „D.R. a scris într-un singur an 19 piese, fiecare i se joacă în trei teatre și eu, în schimb, aștept, cu cele mai proletare piese ale mele, în medie cîte 19 ani. *Frunze care ard* a fost scrisă în 1951 ; s-a reprezentat în 1969, după ce am lichidat cu sovromurile. *Simion* a fost scris în 1964, s-a jucat abia anul trecut [1982, n.n.] dar numai fiindcă am început să avem un plan de încurajare a ciobănitului patriarhal” (p. 143).

Zu spăt-ul este așadar sigiliul acestei existențe/corespondențe : „Mie îmi lipsesc douăzeci de ani din viață, tot ce iese acum trebuia să fie publicat în urmă cu două decenii, oricît efort fac (de a fi foarte harnic,

de a nu bea, nu fuma, nu iubi pe nimeni și nimic) tot nu pot să recuperez anii furaiți de soartă” (p. 123).

De aici, două impulsuri aproape simultane și complementare : lamentația nu o dată corozivă a ne-împlinirii și bîrfirea cu suspin amar a împliniților : „Dacă scriam și eu un roman «cel mai urît dintre pămînteni» puteam acum, pe șest, să cumpăr o criptă de marmoră italiană” (p. 208) ; „Da, a fost o epocă în care m-am ocupat frenetic de tot felul de magii : albe, negre, angelice, demonice etc. – cu un singur, meschin scop : să ajung să am puterea de a-l schimba pe Pavel Apostol în căcat” (p. 504) ; „Scriu un roman ironic, șui, consider că «batjocul» e o virtute națională, o formă de apărare, consider că Păcală e mai mitic decît Meșterul Manole și că rolul nostru aici *au carrefour des empires mortes* este nu acela de a valorifica virtuțile popoarelor mari, ci de a le compromite” (p. 188) ; „I-am spus [lui Negoîtescu, n.n.] mai demult : nu ai talent pentru suferință, nici pentru singurătate. Ești un fals călugăr, mă tem că în loc să te rogi nu faci acolo pe Berrenrather decît să-ți lingi rănile mistice” (p. 204) ; „[Baconsky, n.n.] a fost lepră și hahaleră și pramatie de înaltă clasă, i-au fost lăudate mobila și colecția de picturi, dar nu a fost amintit pentru ce fel de poezii a primit el banii, pentru acele daruri către un șleahitic arlus...” (p. 480). În fine : „Îți voi scrie [lui Negoîtescu, n.n.] ca unei domnișoare bătrîne, bigote, bogate și zbîrcite, pe care sper să o moștenesc (avînd ea cea mai bogată colecție de idei în spirit, de autografe celebre, de memorie și memorii în sertar și, mai ales, un pașaport cu cele mai multe ștampile)”.

Acidul deci înțeapă și otrăvește tristețea tot așa cum surîsul relativizează suferința, iar morala subminează fabula – nu-i acesta rolul bufonului ?

Alintul trist și răutăcios al bufoneriei

„Blaga vedea în capul meu clopoței de bufon.” (p. 44) Histrionic și sucit, tolerant, dar fără cruțare, actor obsedat de regie, sceptic, dar plin de elanuri, bufonul Sîrbu de Isarlik nu e acasă decît în exil (din Craiova, el nu vorbește altfel decît acel Cioran din „sindromul Coasta Boacii”) și exultă la revelațiile psihopatologiei : „Am citit simptomele de schizofrenie ; mi se potrivesc, și se potrivesc, ni se potrivesc ; de mania persecuției : la fel. De Paranoia să nici nu mai vorbesc. Trăiesc în

paranoie, înot în paranoie, vorbesc prin și pentru paranoie” (p. 100). *Traversarea cortinei* este altfel și un insectar întocmit cu bonomie, dar și cu acel rictus tipic exilatului într-o lume de galeșă pierzanie. Cîte răutăți nu punctează epistolele strînse aici! „Eu simt cînd sînt bolnav după gradul de funcționare a glandei mele critice; în clipa în care încetez să mai produc hormoni satirici, mă cuprinde frigul morții.”

Drept care iat-o pe Catinca Ralea („am ținut la această paradoxală creatură fanaro-yankee”), iată-l pe Negoïtescu „rănit la calcaneu” cînd, într-un salon franțuzesc, a vrut să danseze cazacioc „și s-a izbit de piciorul masiv al unui pian nemțesc”, iat-o pe soția lui Ioanichie Olteanu refuzînd „votca, pînă și pe cea autentic rusească”. Și cîte altele: „Cu efortul ce mi se cere ca să aflu de ce pizda mă-sii umblă cu drezina *Milionarul* lui Bănulescu, eu pot reciti *Critica Rațiunii Pure*” (p. 67); „Lui Everac i-am spus (...) ai fost mereu un boier de bulevard, un ștab al Fondului literar, nu ai tras nici o zi la roabă, nici la stuf (dar scrii despre muncă și morala ei)” (p. 73); „Cine a pornit-o ca jandarm, jandarm rămîne și în Parnas [Eugen Barbu, n.n.]. Umbli la sfinți și miroși a vagin nespălat (...) Adevărul este că acest Eugen Barbu a avut tot; tot ce ar fi putut să viseze un valah ieșit din groapă; putea, avea obligația să scrie o operă mare și ar fi avut cu ce s-o scrie; i-a lipsit un singur lucru: *characterul*; iată că limba nu-l iartă, îl execută, l-a pus la cazne ca un Sisif al inculturii, adună și măsluie milioane de fișe, iar romanele, toate, sînt niște schime de hipercultură și rafinement, kitschuri balcanice, aliș-verișuri cu eternitatea... Vai de curul nostru, ar zice prietenul Fănuș” (p. 42); „Cu Drimba m-am întilnit, era amărît, aproape fără catedră. Nu am putut să nu-i spun: *Tant et tant d'arrivisme, pour si peu d'avantage*” (p. 80); „Romul Munteanu, gras, pepene, e cuminte, nu bea. Velea e consecvent, trece de la o masă la alta, îi dăm (în glumă) cei 5 lei, pe care îi va bea în sănătatea noastră” (p. 108); „La Cluj, un fost fanatic proletcult, poetul Aurel Rău, are cea mai frumoasă colecție de mobilă Biedermeier” (p. 133). Ca și despre Sorana Coroamă-Stanca (p. 125), *côté*-ul porno al lui Blaga (pp. 201, 214), *Jurnalul de la Păltiniș* (p. 261), Lucian Pintilie (p. 349) etc. etc. Din acest punct de vedere, absențele epistolare vădite la pagina 145 („Ți-am scris o mulțime de scrisori teribile; despre nunta lui Daddy, despre prof. Mateescu sau Zamfirescu, despre Fufa Baba Gui etc.”) sau pagina 465 (lipsa unei scrisori trimise Marianeî Șora în intervalul 7-20 sept.

1987) sînt în chip variat regretabile. (În trecut fie spus, la capitolul răutăți nici Nemoianu nu stă rău, vezi sarcasmul său față de un gest al lui Eugen Ionescu, de la p. 39.)

Pe drumul dintre paranteze

„Personal, mă consider un gazetar *in nuce*, mă simt mai aproape de ruși decît de Gide, idealul meu de proză este unul de defulare filozofică și de autovendetă satirică.” (p. 205) Locvacitatea torențială a lui I.D. Sîrbu în gîlceava lui cu lumea, cu destinul, cu sine găsește în corespondență – mai mult decît în *Jurnal* – spațiul ideal de joc. Cele mai sobre idei se lasă cuprinse de euforia mascarlicului, după cum, invers, concretețea crudă a detaliilor de toată ziua se încarcă de simptomele exponențialului: pe de o parte, avem de ronțait încet și cu grijă idei înfricoșate precum: „Occidentul nu crede că sistemul pe care Rușii îl au gata (și experimentat) e făcut pentru ei. Cu 300 de comuniști, România a devenit comunistă (chiar dacă nimeni *nu crede*), avînd cea mai puternică Securitate din lume; cu 3 milioane de comuniști, Franța, avînd Armata Roșie la spate, va comuniza lumea” (p. 30), „viitorul aparține Asiei” (p. 494) sau considerațiile despre țigani, de la pagina 82.

De cealaltă parte, ipostaza unui scriitor care cere cu disperare prietenului din exil „să-mi trimiți pixuri ieftine (10 buc.)” în anul de grație europeană (!) 1982 – ca și la 22 febr. 1988: „Să nu uiți să-mi trimiți 10 (zece) picaturi BIC prin Doinaș”, p. 486 – și care visează săptămîni și luni de-a rîndul să-i ajungă-n țară pachetele de cafea expediate de prietenii stabiliți „afară” („Nego mi-a trimis un pachet de 20 kg. Ar fi fost să fie în el vreo 7 kg de cafea și 2 kg de ciocolată, aceste bunuri valută s-au metamorfozat la Craiova la vama noastră în conserve expirate pentru cîinii de poliție germană. Nici un bob de cafea. Am trecut pe ceai siberian și înjur de zor americanii, Ialta și Teheranul cui i-a făcut de cretini”, p. 111) spune enorm despre *ce-am fost* și *ne-am obișnuit să rămînem!* „Adevărul e că ne cam pierdem viața cîștigîndu-ne existența”, conchide „bufonul”.

Mariajul unor idei precum „am fost considerat mort de două ori” sau „e tîrziu, e frig în lume, Europa se duce dracului” cu realități atroce de tipul celor de la pagina 103 („arătăm fără dantură ca acei bătrîni hidoși din desenele lui Leonardo [...] neapărat să cer să mi se trimită un

fel de praf care se folosește pentru fixarea protezelor ce nu au suporturi naturale”) constituie paranteze atotcuprinzătoare, mai eficiente decât orice tratat teoretic despre comunism și „specificul” său. *Mulțimea ricoșeurilor* din Fraza lui I.D. Sîrbu (care a și condus la inflația de citate de mai sus) face indisociabilă *corespondența* de substanța mental-social-politică a fervorii *eseistice* care caracterizează *literatura* lui I.D. Sîrbu.

Și câte n-ar mai fi de spus... Oricum, „sîrbologia” abia a început.

În sfîrșit, despre moarte

„Rar mi-a fost dat”, scrie Nemoianu în prefață, „să citesc pagini de intensitate emoțională mai chinuitoare – la limita suportabilului – decât cele în care I.D. Sîrbu își relatează boala terminală”. Într-adevăr, scrisorile din ultimul an de viață (p. 510 ș.u.) sînt de o noblețe, un curaj senin și-o demnitate a suferinței de-a dreptul cutremurătoare.

În lumea artiștilor, expresia: „Spune-mi cum mori, ca să-ți spun cine ești, ce-ai fost” (cinică? ridicolă? în nici un caz absurdă!) este una profund întemeiată, chit că discutabilă în fel și chip. Scrisorile lui I.D. Sîrbu din decembrie 1988 pînă în iunie 1989 sînt măsura supremă a unui caracter exemplar în absolut. Textul propriu-zis face indecentă orice glosare:

„Mi s-a descoperit, cu totul întîmplător, în gît un foarte frumos, cochet și prosper *cancer*. Instalat în formă de soare japonez pe omușor, în corolă, a fost nevoie să mi se extirpe rădăcinile amigdalelor, omușorul și inevitabilul palatin moale” (2 dec. 1988); „Mi-e gura ca o Sahară, mi se distrug și celulele sănătoase, salivare. Curînd va trebui să mănînc fără proteză, toată gura mă doare. Un țaran bătrîn cu care am stat de vorbă acolo mi-a spus două adevăruri plasticizante: 1. Mai rău decât cancerul în gură nu e decât cancerul în cur. 2. Moartea nu e decît o intrare în altă colectivă. Mă chinuie cărțile pe care nu le-am scris. Îmi lipsesc cumplit cei 15-17 ani în care nu am avut acces la condei” (25 ian. 1989); „Am citit Cioran în românește. Eu l-am înjurat deseori fiindcă s-a lepădat de limba română, fiindcă îl bănuiesc fricos, fiindcă evită politica... Fiindcă e foarte învățat. Dar încet-încet încep să mă las cuprins de climatul său de intuiție și credință. E un român întors pe după un habotnic *malgré lui*, un viteaz al fricii și un erou al aneantizării.

Ce păcat că talentul lui fantastic a pierdut ocazia de a trăi aici, de a visa, în mijlocul trecutului și nemișcatului tornado al morții prin lentă pieire. Trăiască primăvara, jos cancerul! (22 febr. 1989); „Am mari dureri acum. Acum, Liz umblă la Primărie să-mi obțină ceea ce aici se cheamă «locul de veci». Nu în literatură, nici în teatru, ci în cimitir. Locul de veci – sună teribil de frumos. Pentru ce am luptat, am muncit și m-am zbatut toată viața? Pentru locul de veci. Undeva. Te sărut fericit – deși îndurerat” (6 ian. 1989).

Trăindu-și astfel moartea, Bufonul și-a desăvârșit răzbunarea. Ne-a umilit definitiv.

22, nr. 7, 8, 9/15 febr.-7 mart. 1995

Răutăți și tristeți balcanice

Ion D. Sîrbu, *Scrisori către bunul Dumnezeu*, dosar îngrijit de Ion Vartic, Biblioteca Apostrof, 12/1996, 204 pagini

O răzbunare postumă

Încet, dar sigur numele lui Ion D. Sîrbu (1919-1989) a depășit cu multe, multe etaje *parterul* unde opera sa literară locuia înainte de 1990. Dramaturgul anacronic (mai toate piesele sale s-au jucat la 15-20 de ani distanță de anul scrierii) și cam alterat de tezism istorico-metaforizant, dar în special prozatorul atât de suculent și neprizat cum s-ar fi convenit de critică (în ciuda surprizei, *Șoarecele B. și alte povestiri* nu a făcut nici pe departe „valorile” pe care le merita) au izbucnit în prim-plan în 1992, o dată cu apariția romanului *Adio, Europa*. Fabuloasă farsă tragicomică, labirint specular, în care hîda umanitate degenerată de comunism etalează o Românie de iarmaroc morbid, *Adio, Europa* impunea un prozator de linia întâi, o anume viziune asupra istoriei și un peisaj moral de reală forță semnificantă.

O dată cu volumul de corespondență *Traversarea cortinei* (1994, scrisori către I. Negoieșcu, V. Nemoianu și Mariana Șora), de care, cu

încântare, s-a scris și în pagina de față (15-21 febr. 1995), avea să iasă definitiv la rampă *omul* Ion D. Sîrbu, cu o biografie doldora de piedici, bube la dosar și meandre (inclusiv ani de închisoare, 1957-1963) și o succesiune de eșecuri și împliniri scriitoricești, desfășurată aparent sub semnul ratării, dar în fond destinată triumfului. Ce-i drept, un triumf postum!

Romanul *Lupul și catedrala* (1995, despre care am scris tot aici, în nr. 16/23 aug. 1995) avea să desăvîrșească profilul unei personalități alambicate, greu de prins într-o unică formulă, profil început în postumitate o dată cu apariția, în 1991, a celor două volume din *Jurnalul unui jurnalist fără jurnal* (ediția a II-a, revăzută și adăugită, a apărut anul trecut, tot la „Scrisul românesc”).

Oricum, receptarea operei lui Ion D. Sîrbu în postumitate a înregistrat unanimitatea laudativă. Toată lumea, indiferent de culoarea *politică* a viziunii *estetice* (de la, de pildă, Monica Lovinescu la Eugen Simion), a fost de acord că ne aflăm în fața mării apariții literare post-'89. Volumașul elegant, îngrijit cu tandrețe, aș zice, de Ion Vartic, nu aduce neapărat elemente esențial noi la profilul moral, biografic și artistic al scriitorului deja etalat în *Jurnal* și *Traversarea cortinei*, însă accentuează unele zone rămase pînă acum în penumbră și produce o suită captivantă de evocări, fizionomii, scene și sensuri.

Altă răzbunare postumă : cerchismul sibian

Fragmentele de jurnal, scrisorile către Eta Boeriu, Horia Stanca și Tinca Rusu, către Liviu Rusu, Elisabeta Pop și Nicolae Boeriu sînt precedate de o „Privire asupra Cercului literar de la Sibiu”, semnată de Ion Vartic, cel care, să nu uităm, în 1978 publica un volum despre Radu Stanca.

Interesantă această revenire, ca și modul în care revelația Ion D. Sîrbu determină resuscitarea Cercului literar din Sibiul anilor '40. Verdictul lui Vartic sună tranșant: „După generația '27, generația cerchistă – prima generație post-blagiană – e aceea care a revelat iarăși, în cultura românească, o miraculoasă și atît de necesară potențialitate filozofică și teoretică. De aceea, distrugerea ei în germene este, probabil, cea mai gravă crimă culturală comisă de regimul comunist”.

Dacă în privința ultimei afirmații, cea superlativă, se mai poate... negocia, sigur e că „euforionismul” sibian de la 1945-'48 avea o

potențialitate culturală extraordinară. Pornind de la „Scrisoarea-manifest” către E. Lovinescu, publicată în 1943 în ziarul *Viața*, și de la profilul *Revistei Cercului literar* (1945), Ion Vartic vede în cerchismul sibian „o viziune organică asupra spiritualității europene”, un efort programatic de recuperare a golurilor istorice din cultura noastră (gotice, clasice, baroce) și un manierism comparatist de extracție și tentă clasică. Dacă această pleiadă de valori (Eta Boeriu, Ion Negoitescu, Radu Stanca, Ștefan Aug. Doinaș, N. Balotă, Ion D. Sîrbu, Ovidiu Cotruș, C. Regman, Horia Stanca, Eugen Todoran, Dominic Stanca, Ion Maxim ș.a.) ar fi fost lăsată să se dezvolte în deplină libertate, fără a fi ținută prin închisori și hărțuită de malformări de conștiință, e de presupus că *ideea germană* ar fi cunoscut la noi nu doar o natură finalmente *catalitică* (preluăm o cunoscută distincție blagiană), ci ar fi devenit una *revelatoare*. Cu alte cuvinte, nu atât prin traduceri s-ar fi afirmat cerchismul sibian, cu toate că unele dintre acestea sînt copleșitoare (Eta Boeriu cu Dante, Doinaș cu Goethe, Hölderlin etc.), cît prin creația originală și prin excelența pedagogică universitar-academică.

Ion Vartic ar face bine să scrie istoria Cercului literar sibiano-clujean, inclusiv din perspectiva generației sale, *echinoxismul* fiind, cum singur observă, a doua generație post-blagiană... În orice caz, modul în care opera postumă a lui Ion D. Sîrbu împinge spre prim-plan această zonă de clar-obscur a culturii române contemporane tinde să devină palpitant. Mai cu seamă că percepția tîrzie a generației, relațiile sincope dintre membrii grupului, solidaritatea, dar și suspiciunea reciprocă, invidia, involuțiile și evoluțiile sub semnul amoralismului și ranchiunei fac din apartenența lui I.D. Sîrbu la „cerchism” un fel de arici nostalgic.

Singurătatea cu țepi

Cînd amicii congeneri bat Europa și umplu prezidiile simandicoase și lucrative, iar tu stai oropsit într-o Craiovă împicloșată în țuicăreală, găinărie și semidoctism țifnos („E dificil să fii român; dar să fii ardelean la Craiova e un fel de absurd ubuesc”), cînd stai degeaba-n casă cu cîteva mii de pagini scrise, știind bine că n-au cum să fie publicate („Mi-am început viața avînd dialoguri cu Tot, apoi cu Blaga, cu Cerul, cu Istoria etc. – acum dialoghez cu un frigider mut și gol”); cînd te gîndești ce-ai fi putut să devii în viață, de n-ar fi existat Mirodan

și Andrei Băleanu ; cînd faci închisoare la comuniști ca fiu de miner și om de stînga ; cînd ajungi să aștepti cu înfrigurare zece pixuri și un kilogram de cafea de la prietenul Negoitescu, stabilit în străinătate („am devenit un mizantrop șui, hirsut, afurisit. Mă încarc de otravă”) ; cînd te-ai visat filozof și profesor, ai ajuns dramaturg mai mult de ocazie, scrii proză, dar crezi că adevărata vocație ți-ar fi fost ziaristica, locuind, practic, într-un gol cultural („Dumnezeu a vrut să mă arunce în acest *Niemandsland* al literaturii : rămîn suspendat între o generație care vrea să mă uite și alta care n-are nici un interes să ia act că m-am născut”) ; cînd ajungi să-ți simți orașul, țara și chiar casa ca pe un spațiu de exil și penitență perpetuă... cum să nu exclami, exasperat, în final : „Toți sîntem ratați, fiindcă Istoria și țara și poporul e ratat”, sau : „Personal, cred în Statele Unite ale Eurasiei, învăț rusește fără profesor și îi bag în aia mă-sii pe cei de ne căcară tumna în acest colț de lume curvă, și în acest secol preacurv” ?

Cum deci să nu-ți trăiești ideile ca pe un *calvar burlesc*, de unde și înțelepciunea de-a accepta contrariile („să nu uit că drumul spre Bлага trece prin Caragiale, drumurile spre Roma trec prin Istanbul și Kiev, drumul spre Dostoievski obligă să «peripravăm peste jilavele gherle piteștene»”), de-a refuza ideologiile („să nu fiu apologet, nici preot, nici călău al ideilor, ci judecător lucid, solitar și solidar cu drama ce o trăiesc ideile, azi, pretutindeni”), de a vedea istoria ca triumf al cinismului („crima cea mai mare a istoriei nu constă în faptul că ne-a doborât pe noi, că a doborât valorile, viața – ci în faptul că a permis lichelelor, proștilor, lașilor să aibă suficient timp pentru ca să se justifice în fața propriei lor conștiințe”) și suferința ca pe „unica, uriașa investiție în această Patrie” ?

Întîmplări cu oameni și idei

Însingurarea scriitorului, cu precădere după 1984, avea să-i întetească, firesc, puseurile de mizantropie, să-i declanșeze chiar porniri retroactiv-anti-iudaice (tocmai lui, cel care se declara „iudeo-creștin-european cu limba de predare română”, și antioccidentale. În octombrie 1985 își aduce aminte că „filmul ce l-am scris în 1966 – aprobat și tradus atunci, *Pragul albastru*” s-a „înecat în birocrăția semită a Cinematografiei”, pentru ca o lună mai tîrziu să-i scrie lui Horia Stanca despre SUA, cum

că acestea n-ar fi „decît Hinterlandul marelui stat Israel” („ei sînt de vină, se consideră cîștigătorii celui de-al doilea război mondial, vor să stăpînească ideologic și cultural și la New York și la Moscova [...] În 1955-'57, cît timp am lucrat la revista *Teatrul*, ei erau 99 la sută stăpîinii, deși nu aveau nici un fel de pregătire [...] Îmi trebuie o mare doză de creștinism și blîndețe ca să nu dau frîu liber unei alte lupte de rasă, care e mai jalnică decît cea de clasă...”, vezi p. 116). Evocîndu-l pe Blaga cel din anii '50, îl fixează între „rana Dorli” și „ura mafiei evreiești” (p. 136), pentru ca în aprilie 1989 obsedatul de Ialta și dezamăgitul de toată stînga secolului să noteze sec, în otrăvită lehamite : „Citesc memoriile politice ale lui Raymond Aron, citesc Glucksmann... și-mi vine să cer iertare acelor bieți legionari pe care i-am înjurat toată viața”.

Pe de altă parte, o atît de acută *inteligență emoțională* n-avea cum să nu încerce orgoliul suferinței, senzație specifică Estului comunist, monedă curentă de schimb cu orgoliul Vestului, cel al împlinirii : „În Occident romanul fără idei, eroi, acțiune și personaje, romanul textualist e o consecință a golului lor istoric : *nu suferă*, și suferința fiind materia primă a literaturii bune, ei au creat o literatură de piscină, fotoliu și bibliotecă-alcov. Foarte bine. Dar la noi există o inflație enormă de suferință, nespusă și nepovestită, nu avem voie să trecem prin viață ca niște robi nespovediți”. Sînt pagini deloc departe de faimoasa scrisoare către Occident a lui Noica... Dar să nu uităm avertismentul de care vorbeam, în cazul *Jurnalului* lui Mihail Sebastian, de a nu absolutiza impulsurile de moment ale epistolarului. Adevărul e că Ion D. Sîrbu a rămas *bine împărșit* pînă la urmă – ca orice intelectual veritabil – între cosmopolitism și naționalism, între etnocentrism și policentrism, cu toate consecințele, mai mult sau mai puțin confortabile, ce decurg de aici.

În fine, la capitolul figuri & picanterii, să notăm : scena cu Baranga din 1969 („l-am întreat cum se explică faptul că piesele lui se aprobă, pe cînd ale mele se refuză – mi-a spus : «Domnule, am formulat noi un principiu, este sacrosanct, nimeni nu are voie să ne critice din afară, numai dinlăuntru al conducerii»”, p. 44) ; calamburul lui Horia Lovinescu, p. 64 : „cubleșit de iacobani, valentinat de silveștri și elvinat de beligani-bărăgani” ; caracterizarea unei piese precum *Dragostea și revoluția* ca „o monstruoșitate politică în care nu e nici dragoste, nici revoluție, doar cras și imbecil menuet între niște bieți activiști condamnați la onanie și

visare" (p. 72); un Cioran înțeles ca „victimă nevinovată a perfecțiunii stilului limbii franceze, care filozofează jucându-se" (p. 74); observațiile despre literatura lui D.R. Popescu, de la paginile 83 și 103; despre L. Fulga: „Om bun, știa multe, dar se ascundea în hățiturile propriei literaturi. Mă simțeam în literatura lui ca o maimuță mioapă care și-a uitat ochelarii la Roma sau la Blaj, la Fulga era multă poezie, mult amar și adevăr, dar ambalat în vată și sîrme ghimpate, greu de dat la o parte" (p. 97); ca și accentele ghimpoase față de omul - nu și poetul - Ștefan Aug. Doinaș (pp. 102, 117), de mercantilismul lui Marin Sorescu (p. 140) ori față de un A.E. Baconsky, „mare lepră, turnător, ciocoi literar", în anii în care „noi muream de foame la umbra dubelor negre", iar „el cumpăra Tonitza și mobilă Empire" (bune pagini „de antrenament", ai zice, pentru *Jurnalul* lui Paul Goma, recent apărut la Nemira).

Sînt semne că opera de epistolier a lui Ion D. Sîrbu ne rezervă încă multe surprize, dacă e să ne gîndim fie și numai la corespondența cu Sergiu Al-George sau cu Al. Paleologu (vezi *Orizont*, nr. 12/19 dec. 1996). Supărător sau fermecător de contradictoriu, „bufonul generației" și „atletul mizeriei" are încă multe de spus.

22, nr. 7/18-24 febr. 1997

Scenă și destin

Marioara Voiculescu, *Jurnal. Memorii*, ediție de Florica Ichim și Oana Borș, Fundația „Camil Petrescu”, 312 pagini

N-aveți decît să mă ironizați că mă extaziez ca o fată de pension sau ca o jună actriță la lectura destinului celei pe care Alexandru Davila a numit-o „Mareșală a teatrului românesc”, însă memoriile Marioarei Voiculescu sînt realmente o sursă de fervoare.

„Doresc să fiu incinerată, însă numai dacă fiul meu dorește și el acest lucru pentru el. Nu vreau să fim despărțiți în eternitate. Am trăit o viață întreagă în întunericul teatrelor – și cîtă nevoie de soare și de lumină am avut întotdeauna!” În 1965, cînd scria aceste *Ultime dorinți*, Marioara Voiculescu avea 80 de ani. Avea să moară tocmai în 1976 (n. 1885), tot cu gîndul la fiul ei („Am muncit pentru el o viață întreagă și nădăjduiesc să respecte în viitor marea mea iubire de mamă”).

Surprinzător de zgîrcită cu tot ce va să zică literatură confesivă, breasla noastră actricească (lasă că nici diplomații sau avocații nu se pot lăuda cu prea multe, spre deosebire de medici, de pildă) a preferat mărturiile gazetărești, firimiturile și declarațiile aleatorii, de conjunctură, în locul memorialisticii pitorești, subiectiv-documentare, făcute cu cinste și sistemă. E și aici o chestie de educație și mentalitate, ca și un semn (încă unul) al nesfîrșitei noastre improvizatii. Al netocmirii, cum îi zicea Caragiale, al nepăsării față de viitor, sictirului de trecut și lehamitei de prezent.

Cu atît mai mult sînt de admirat profunda umanitate din memoriile Marioarei Voiculescu, eleganța lor sentimentală, larga deschidere de compas biografic, în care se cuprind deopotrivă profesia și familia, detaliul istoric, reflecția morală și condimentele confesiunii, notația lirică, strigătul de triumf sau durere, nostalgia, gustul de cenușă al

eșecului și verdictul crud al destinului propriu. Totul cu aer de regină, așa cum stă bine divei dintotdeauna.

Adolescentă superbă, temperament sangvin, impetuoasă și visătoare totodată, spirit practic și femeie de lume, Marioara Voiculescu devine mamă la 17 ani, împotriva voinței ei, făcând „tot ce se poate” ca să avorteze și născînd înainte de termen un fiu pe care-l va adora toată viața. Destinul de mamă coincide cu izbucnirea pe scenă, elevă preferată a Aristizzei Romanescu (peste ani, eleva preferată a Marioarei Voiculescu va fi Carmen Stănescu), căsătoria cu ilustrul avocat ploieștean Ionescu-Quintus, viața mondenă, succes după succes (în special în regia lui Soare Z. Soare), cu prezența familiară în anturajul reginei Maria, turnee, sejururi la Balcic și Paris, pentru ca totul să se transforme în calvar o dată cu 1947, anul în care Zaharia Stancu o dă afară din Teatrul Național. Cînd pînă și George Vraca recita poeme cu Stalin la Radio, Marioara Voiculescu își număra cu demnitate banii pentru pîine și carne. Nimic nu este mai trist și mai pilduitor în atari destine decît – cum să-i zic? – figura lui Iov, marile fracturi, imaginea căderii, care este întotdeauna pe potrivă urcușului.

Ca și la Alice Voinescu sau Jeni Acterian, falia care se interpune funest în destinul Marioarei Voiculescu între împlinire și decădere, între fericirea scenei și captivitatea în sărăcia stalinismului, între clocotul vital și angoasa paralizantă depășește dramatismul unei „simple” biografii și devine emblemă pentru istoria unei generații.

Așa se face că lectura cărții va oscila între fibra extatică și zonele agoniei, polaritatea vieții autoarei. De-o parte, atît de sincerele accese de narcisism (cu totul în firea, artistă, a lucrurilor), în contexte punctate fie de Paul Gusty, Alexandru Davila, Constantin Nottara, Ion Brezeanu, Tony Bulandra, Soare Z. Soare, Liviu Rebreanu, Ion Manolescu, George Vraca, Mihai Popescu ș.a., fie de regina Maria, principesele Mignon și Ileana, prințul Nicolae, fie de Valer Pop, Alex. Mavrodi sau Petru Comarnescu. De cealaltă parte : „Din 1947 nu m-am mai suit pe scenă – și azi sîntem în 20 ianuarie 1957”, arestarea lui Paul, fiul, în ultimii ani ai lui Stalin, ani trăiți chinuitor de mamă (vezi de altfel întregul interval 1951-1964, cu aiuritoare demiteri și repuneri în drepturi, de la licențiere la „artistă emerită” și viceversa). Ca și inerentele adversități, tipice meseriei, care dau sarea și piperul cărții. Aici, ele se numesc Maria Ventura, Maria Filotti, Marietta Sadova, Agepsina Macri (plus, desigur, Victor Eftimiu) sau Niky Atanasiu. Și la fel de inerenta morală a

fabulei : „Plaga cea mai mare în toate Teatrele Naționale din lume sînt nevestele sau amantele de directori, ori cele ale gazetarilor marcanți” (23 oct. 1943).

Cu o întindere amețitoare, de la 1905, anii campaniilor iorghiste, pînă la rebeliunea legionară și venirea lui Horia Lovinescu la conducerea Teatrului Nottara, e limpede interesul atît de miezos al acestor memorii împănate cu pagini de jurnal. De citit și recitit. Felicitări UNITER pentru subvenționare. Au și cărțile - nu numai Scena - rosturile lor...

Ziarul de duminică, nr. 45/21 nov. 2003

Trăitul departe

Sanda Golopenția, *Cartea plecării*,
Editura Univers, 240 pagini

Etosul focului rece

Ciudate, romanticoase, dar și caraghioase căile bibliografice ale vieții ! Prin 1970, în anul doi de filologie bucureșteană, pe când citeam legendele lui Tudor Pamfile, Maldoror-ul lui Lautréamont și publicistica eminesciană în ediția Scurtu, n-am avut ură mai mare decât pe toate cele ale lingvisticii (inclusiv unica restanță din patru ani de facultate : la Valeria Guțu Romalo). I-am dușmănit feroce pe gramaticii torționari, atleții gramaticii generative, contrastive, transformaționale etc. care n-au înțeles niciodată nimic din naturelul simțitor al literațiilor. Niște sadici vânători ai libertății de visare, răzbunători, chițibușari, obsedați de formalizarea discursului sau isterizați de tehnicisme ultramoderne. Ei, cum să nu te opintești în bibliografia obligatorie cu *Sintaxa transformațională a limbii române*, 1968, de Sanda Golopenția și Emanuel Vasiliu ! Sau *The Romanian-English Contrastive Analysis Project*, 1971, de aceeași Sanda Golopenția, T. Slama-Cazacu și D. Chițoran.

Și uite că abia acum *numele* Sandei Golopenția prinde ființă, ca să zic așa, pentru mine, avînd surpriza de a întîlni o natură lirică, dar cu severă tăietură a croielii morale și o energie jurnalistică redutabilă.

Cartea plecării dezvăluie o conștiință armonios și eficient educată la recea flacără a unui etos familial dedicat Datoriei : în profesie, în societate, în politică, în credință, tradiție și patriotism (de substanță, și nu de logoree și paradă). Sanda Golopenția (n. 1940) este fiica lui Anton și a Ștefaniei Golopenția, ceea ce dintr-un foc înseamnă citeva lucruri esențiale : disciplină, discernămint și exactitate în achiziția

culturală; o conduită impregnată de respectul cutumelor autohtone și de interesul acut pentru toate formele sociale etnospecifice; dinamism productiv, discreție și toleranță, echilibru și sobrietate, nu fără o anume duritate (pedagogică), acea asprime uscată „specifică” chipului examinatorilor.

Cu doctoratul în sociologie dat la Leipzig în 1937, Anton Golopenția a făcut parte din faimoasele echipe de cercetare ale lui D. Gusti, fiind alături de magistrul inclusiv în perioada ministerială a acestuia, 1932-1938. A publicat intens în revistele *Sociologie românească* și *Arhiva pentru știința și reforma socială*, a făcut tipologii, statistici și monografiile de zone rurale, în special bănățene, s-a ocupat de specificul satelor ungurești și germane din Ardeal, ca și de ceangăi, s-a entuziasmat de teoriile lui Werner Sombart și a teoretizat serios „contribuția științelor sociale la conducerea politicii externe”, drept care avea să moară în 1951 în închisorile comuniste.

Stefania Golopenția (n. Cristescu) a cules și editat „credințe și rituri magice” (la Drăguș), descânțece din Cornova-Basarabia, folclor bănățean etc. Sigur că fiica lor avea să se îndrepte către lingvistică (1956-1961, Universitatea din București), și din pasiunea moștenită pentru graiul și obiceiurile tradiționale, dar – presupun – și din rațiuni de siguranță social-profesională (multe inteligențe *artistice* și elanuri subversiv-politice s-au salvat livrându-se de bunăvoie dialectologiei, foneticii, structuralismului, teoriei literare etc.).

Exigență, laconism, discreție

După un an petrecut la Institutul de cercetări etnologice, Sanda Golopenția devine lector la Universitatea București (1967-1980), iar în 1980 se stabilește în SUA, la Ithaca, unde predă la Cornell University, apoi la Brown (1981-1987, Catedra de Studii franceze), publică volume de pragmatică și semiotică. Colaborează la Vocea Americii, Europa Liberă, BBC, fiind un excelent și neobosit catalizator pentru tot ce ține de împlinirea civic-profesională în comunitățile științifice.

În 1971, fratele său Dan „rămîne în străinătate, judecat și condamnat de Tribunalul Militar”, cum scrie la nota editorială. De ce și cum? Mister. De altfel, în tăcere și mister rămîn, spre frustrarea noastră, toate cele ale familiei: împrejurările arestării și morții tatălui abia de

sînt schițate-n cîteva rînduri, și atunci în rame poetic-moralizante (vezi „Lăzile”). Figura mamei – într-un medalion de reverie-n *sfumatto* („Grădina cu statuie, o primăvară numai zumzet. Am intrat în iarbă în locul de unde se desfac două drumuri. Păpădii mustoase îmi urcă pînă la piept, galben, viu. Mama zîmbește undeva în față”). Iar despre frați, prieteni, ca și despre circumstanțele exilării propriu-zise, mai nimic. Adevărat, *Cartea plecării* nu este una de amintiri, ci de atitudini sociale, etnopsihice și nu o dată politice. Însă, atunci cînd totuși apar, zonele memorialistice atrag prin finețea aluziei și refuzul autolamentării, pe scurt: prin decența suferinței (vezi, de exemplu, „Yard sale-uri și talcioc”, atmosfera talciocului bucureștean de la 1950-1965, sau paragraful laconic sub care se ascunde o întreagă dramă a copilăriei: „Prima mea întîlnire cu istoria datează din 1948. Învățam pe atunci la școala care funcționa pe lingă ambasada Franței la București [...] directoarea a intrat în clasă și ne-a anunțat că școala se desființează”).

Fire iute, dură și exigentă-n toate, Sanda Golopenția își reprimă sistematic impulsul autonom și elanurile în exces confesive. Tocmai de aceea, cînd apar – foarte rar –, vibrațiile ludice și senzoriale sînt captivante (vezi „Făgaș”, nudismul la mare în 1965: „Rămînem toți trei înveliți în pături pînă tîrziu pe nisipul care de acum s-a răcit. Vorbim puțin. E în aer plinătate, o aspirație. Răsare luna și intrăm tăcut în apă”). Iar sinceritățile sînt triste și profunde, surprinzătoare, precum în acest veritabil poem: „Scris respirație. Scriu ca să trăiesc. Ca să nu mă sufoc. Să nu mă înec. O frază, o gură de aer. Apoi tăcere, bulbuci, să mă predau. Dar iată că ar mai fi un cuvînt, o vorbă de nimic. S-o spun repede și să mîntui. Respirația s-a limpezit de acum, pe cer zboară fără zgomot un avion depărtat, se aude glas de copii în joacă, parcă ar fi pe Dr. Lister în anii care s-au dus, cînd strada întreagă mirosea a tei ca un ceainic și faldurile viitorului fluturau lin iar încrederea, fără noimă, fără justificare, fără rost, era cît munții”. Stare tipică de exil, cînd „încrederea” abia se mai vede...

La fel, cîte-o senzație a copilăriei fulgerător recîștigate preț de-o secundă, ca în „Lyme, New Hampshire”, un „sat risipit” unde „un afiș anunța solduri de fîn” și unde „în magazinul sătesc am cumpărat pesmeți de Vermont, slănină afumată ca în Banat, cu miros de lemn ars cinstit, miere în fagure, fondante de arțar în formă de soldați englezi”. În fine, unica mărturisire de acest gen: „Sînt prea activ autodistrugătoare”, urmată de reflexul ei: „Nu voi pleca din România decît atunci cînd va

fi inevitabil, și asta am gândit-o mai bine de zece ani de exil acasă, de deznădăcinat la București, în care, ca acum, mîncarea n-avea gust, lumina era fără bucurie, somnul nediferit, singurătatea fără nădejde”.

În rest, dotată... genetic pentru perspectiva sociologiei, Sanda Golopenția pune fizionomii și destine la insectar (Tira Irina lui Dobic din „El face rău și crede că e bine”, Maria Frunzălesei de sub Gutii, care mergea cu cuțitul la brîu – „Ies în drum și rîd o dată” –, minunatul vînzător din „Crema de ghetе” ori lusitana „Adelina”), alintă cuvinte vechi de acasă („răznire”, „devălmaș”, „născocitor”, „șart”), ne șochează cu cite-o etimologie („iorga” = trap, vine din turcă, de unde și expresia „a umbla iorga”, adică fără astîmpăr) sau „scapă” cite-o preferință literară întru totul elocventă pentru tipul ei de, să-i zic, emoționalitate cerebrală: Rilke, nu o dată numit, apoi, „lama fină a tristeților lucii din poezia lui Emil Botta”, „Paul către Romani” sau „cît de ciudat de tonic e Cioran în *Ecartèlement*”.

Aici, acolo, nicăieri

Nici memorialistica, nici autoscopia și nici jocul literar nu captivează (aș zice: din păcate) scrisul Sandei Golopenția, cît dilemele exilului. Că găsim texte integral subsumabile literaturii („Ies în drum și rîd o dată”, „Pătimirea numelor”, „Scris respirație”, „Cei care tac”) – asta contează, cred, prea puțin pentru autoare. Paginile de aici (sînt reluate și cele 39 de texte – ceea ce face cam o treime din sumar – care au compus în 1985 volumul *Mitul pagubei*, Editura Hiatus, Providence, SUA) vizează: „ostilitatea voalată a privirii suspicios însingurate” ca fiind „una din tristețele asemănări între emigranții europeni”; tipologia exilaților după felul bagajelor (p. 68); umilințele inerente primelor contacte („am așteptat bagajele la altă bandă decît trebuia [...] Liftul nu urca decît cu fisă. Am urcat valizele pe scări, nu aveam nici un ban”); americanizarea numelor (un text delicios, dar amar în esență, „Pătimirea numelor”); aspecte practice, prozaice chiar, însă foarte eficiente în organizarea *instituțională* a diasporei (p. 131); firescul – și nu tragicul! – lipsei de omogenitate a Exilului românesc („să ajutăm la eliminarea iluziei de unicitate și unitate a exilului. Se află în exil, ca oriunde alt-unde, indivizi extrem de diferiți unii de alții”, vezi p. 222); *acceptarea conflictului creator și automoderat* în locul prezidențial-trîmbișatului

consens general ce maschează impulsul centralismului totalitar : „Rearmonizarea noastră, ca români, cu ideea că sîntem români și că avem lucruri de făcut care ne stau în puțință, pentru ca în spațiul unde ne e dat să ne dezvoltăm liberi să fie mai bine de trăit cere sute de gîndiri atente pe fragment înainte de a rodi, nu un consens, ci o mai redusă înconstruire a toți și a toate”.

Desfășurate pe trei planuri (ce-a rămas acasă, ce-am aflat în exil, ce ducem cu noi de-a pururi), meditațiile din *Cartea plecării* au ca principală notă caracteristică toleranța, bunul-simț, măsura. America, de pildă, face obiectul unor observații sagace, precum : „Timpul american este mut. Pentru român timpul continuă să fie asociat cu tic-tac-ul unui ceasornic și, prin aceasta, cu bătăile inimii. Aici, ceasul electric îți sădește neîncrederea. Nu cumva stă? ”, vezi p. 84. (Ca să nu mai vorbim de episodul de la pagina 80, cu controlul repetat al caloriferelor, determinat de deschiderea alarmant de frecventă a geamurilor : „Proprietarul deduce supra-încălzire din faptul că deschidem fereastra. Există diferențe naționale între felurile în care oamenii percep căldura și aerisitul”. Ori de articolul „Clișee”, care incriminează reaua-voință americană de a-i decreta pe lituanieni și ucraineni luptători patrioți pentru ideea de autoafirmare, dar... naționaliști pe basarabeni !)

Un text din 1984 care ar merita reluat, amplificat și mai ales actualizat : „Consimțămîntul victimei”, care crede în mitul hibernării noastre istorice ! O necesitate niciodată îndeajuns subliniată a presei românești de azi, halucinantă pînă la extincție de sterilul frecuş politic și neglijînd texturile sociale : „E necesar ca paginile ziarelor noastre să se deschidă categoriilor ereditare îndepărtate de cuvînt sau netentate de el. Interviu se cere azi purtat spre casele celor care tac” (p. 199). Trei primejdii pentru români : 1) relativismul, adică lozinca după care „toate sînt rele pretutindeni” și deci la ce bun agitația ? ; 2) derealizarea (cînd se practică și acum contraselecția, ispita ratării hedoniste se insinuează în individ încă din anii liceului) și 3) complexarea, prin excesivă raportare la supremul european. În fine, o idee prea generoasă pentru a nu deveni riscantă : spălarea totală de păcate a „transmițătorilor” (pp. 39-41), profesori universitari, directori de edituri și institute, care prin propriile compromiteri de partid au conservat statutul culturii etc. etc. „Ei, cei care au abdicat de mult de la bucuria muncii și gîndirii proprii, se îngrijesc cu infinite precauții și cu inventivitate fiecare clipă de generațiile viitoare” – să fim serioși, doamna profesoară !

Oricine ar fi făcut din toate acestea studii întinse, eseuri strălucitoare și chiar cărți. Sanda Golopenția preferă crochiul, „tableta” jurnalistică. Este o opțiune ce se cuvine respectată și care, la urma urmei, face plăcere lecturii. Așadar, încă o întoarcere de Ulise în „colecția Ithaca” de la Univers.

22, nr. 5/31 ian.-6 febr. 1996

Providence – Pieptănari & Co.

Constantin Eretescu, *Periscop*,
Editura Eminescu, 2003, 253 pagini

Nevanitoase, nespectaculoase, nerăzbunătoare, evocările lui Constantin Eretescu se desfășoară cu acea cumișenie fertilă prin care toate viciile și virtuțile trecutului, toate rănilile și voluptățile pe care ți le-a hărăzit destinul se transformă în seninătate pilduitoare.

Născut la 21 mai 1937 în Cetatea Albă (Basarabia) și stabilit cu ai săi în Bucureștii războiului, C. Eretescu termină liceul la „Mihai Eminescu” în 1954, se înscrie în 1955 la Facultatea de Filozofie, fiind exmatriculat în anul IV și absolvind Filologia în 1961. Predă limba română la Copăceni-Ilfov pînă în 1964, cînd devine cercetător la Institutul de Etnografie și Folclor, unde va lucra sub conducerea lui Mihai Pop pînă în 1980, cînd emigrează în SUA împreună cu soția, Sanda Golopenția (în 1971 fusese deja *visiting professor* la Bloomington, Indiana), locuind la Providence, Rhode Island. Fostul etnolog predă antropologia, după ce a scris cîteva romane (*Noaptea*, 1988, *În căutarea Alexandrei*, 1999, *Party cu un ceas mai devreme*, 2001), a fost coeditorul american al revistei *Lupta* (1984-1992) editată la Paris de Antonia Constantinescu, a publicat în 2001 un volum de eseuri despre *America văzută de aproape*, iar în 1995 și-a strîns în volum (*Pensiunea Dina*) amintirile (amare, tensionate, dar captivant pigmentate de figuri pitorești) din perioada staționării într-un lagăr italian pentru emigranții în căutare de azil politic în SUA.

Într-un fel sau altul, toate aceste puncte biografice sînt atinse aici – fie cu nostalgie, fie cu nerv, cînd intens colorat afectiv, cînd în manieră clasic-pedagogică. Figura tatălui în vîrstă de 33 de ani, armeanul Petre (Bedros) Eretphian, și a mamei, 27 de ani, născută Cuharschi („căsătoria

tatei cu o venetică de neam nu a fost privită cu simpatie”), o Basarabie cu eternii soldați ruși năvălind în cramele sătenilor, apoi fixarea bucureșteană tocmai în mahalaua Ferentarilor („în momentul în care ieșeam pe poarta casei deveneam *Rusule!*”), cu țigani ursari, proletari și foști legionari, cu șantierul bulevardului Pieptănari („Constantin Doncea este noul rege al cartierului”), cu bocirea morților exact ca la țară, cu spoitori de tingiri, grotă cu coloșii lui Paciurea din Parcul Carol, cu Calea Rahovei („ateliere de vulcanizare, de reparat mobilă, consignație, plăpumării, tapițerii, remaiat, croitorie”), cu casa lui Odobescu și restaurantul Bumbești lângă care locuia Boris Cazacu, dar și cu plimbări în cimitirul Bellu alături de Marcel Mihalaș, primele iubiri, admiterea în 1955 la Filozofie, unde „în afara celor 50 mai fuseseră primii vreo 25 de greci, care făcuseră parte din armata de gherilă a lui Nikos Beloiannis”, formarea de politrucci culturali (G. Tăslăuanu, Virgil Paștina, Dumitru Vișcu, Ion Stoicescu, Poldi Kirmayer plus KGB-istul Valeriu Bărbulescu, vezi p. 95), excluderea din UTM, ședința-spectacol de exmatriculări din martie 1959, cu Ion Iliescu în prezidiu, alături de Florian Dănălache, Ghiță Florea, Ilie Murgulescu, Athanase Joja, Tamara Dobrin ș.a., episodul angajării la depozitul de lemne din Gara de Est, anii de la Institutul lui Mihai Pop („o colegă a furnizat ziaristei Ileana Vrancea informații care ar fi adevărit că Institutul nostru era un periculos cuib reacționar, iar aceasta a publicat un lung articol în *Lupta de clasă...*”).

Interesante sînt, deopotrivă, notațiile (biografice, fizionomice, caracterologice) despre Mihai Pop („îi plăcea la nebunie să-l contrazici, un calambur reușit îi lumina toată fața, fusese un curtizan serios și și-a păstrat apetitul intact pînă tîrziu”), Henry Wald („un profesor apreciat, dar privind retrospectiv nu-mi dau seama pentru ce”), George Ivașcu („ne-a predat timp de un semestru conținutul romanului *Ciocoi vechi și noi*”), precum și prezențe extrem de rar frecventate de memorialistica noastră : Tudor Bugnariu, Theodor Păcă, N. Botnariuc, Michel Neculce, Al. Calais, Ovidiu Bârlea, Adrian Fochi, Alexandru Amzulescu, Marian Kahane, Radu Niculescu. Plus, în exil, oameni ca Brutus Coste, Antonia Constantinescu, Mihai Botez, Ștefan Issărescu, Ștefan Baciuc. O mențiune aparte merită considerațiile ce corelează asasinarea lui Ioan Petru Culianu cu cea a lui Corneliu Dima Drăgan, la Montréal, în momentul în care cel din urmă „anunțase că într-un număr viitor al ziarului va da publicității lista legionarilor stabiliți în America”. Culianu începuse să

„deplîngă înclinațiile prolegionare de tinerețe ale lui Eliade, se pregătea să treacă la mozaism, dar în partea de Americă unde trăia el comunitatea românească are un simbur tare, iar ideile celor bătrîni au găsit ecou în generațiile mai tinere...”.

Totul, în aceste evocări, îmi pare că respiră dor de întoarcere definitivă în țară. „Săgeata m-a aruncat în mijlocul unei lumi care-mi rămîne străină și la inima căreia nu ajung. Străinul își acceptă condiția de venetic. Mărginaș care rămîne pînă la capăt martorul propriei lui vieți”, stă scris pe ultima pagină. Astfel încît poate că e timpul ca „periscopul” să fie retras, iar submarinul să iasă la suprafață.

Ziarul de duminică, nr. 46/28 nov. 2003

Timpul ce ni s-a luat

Annie Bentoiu, *Timpul ce ni s-a dat*,
Editura Vitruviu, 271 pagini

Annie Bentoiu este o prezență extrem de discretă în viața literară. Fiind un nume de referință în câmpul traducerilor din franceză (mai ales al retroversiunilor, unde combatanții de real talent se numără pe degete), membru, de decenii, în secția de traduceri a Uniunii Scriitorilor, Annie Bentoiu face parte din ceea ce se numea înainte, cu orgoliu sau dispreț (după natura, clasa, blazonul sau resentimentele vorbitorului), „publicul de la Ateneu”. Cîteva sute de „foști”, cum îi numeau, în sadică derîdere, trepădușii de partid veniți din fundul văii, sau „adevărata aristocrație a Bucureștilor”, după cum suspinau, invariabil la un pas de extincție, ultimele reflexe ale „Arnotenilor”...

E foarte bine, e nobil, pilduitor și necesar că Annie Bentoiu a ieșit să depună mărturie despre familia și lumea sa, despre școala, dascălii și Oltenița ei, despre tineretul liberal de la 1945 și arestările ce aveau să înceapă. Din birfele cele de obște, știam despre autoare nu doar, firește, că e soția compozitorului Pascal Bentoiu, dar și că ar fi „pe jumătate franțuzoaică”. Aflăm acum adevărul în această privință, creuzetul familial (etnic, profesional și politic) fiind unul foarte interesant. Mama, „occidentală și protestantă”, s-a născut în cantonul Vaud, pe malul Rivierei elvețiene, „care privește dincolo de lacul Lemman, spre Alpii Savoiei”. În 1920, s-a căsătorit și s-a instalat definitiv în România, unde avea să moară în 1986. Tatăl, doctorul Constantin Deculescu, „un bărbat înalt, subțire, cu o eleganță naturală, fuma Lucky Strike cu țigaret de chihlimbar”, fusese senator, prefect de Ilfov și secretar general în Ministerul Sănătății, toate acestea pînă în 1934. Era țărănist, îi detesta pe legionari, colabora cu D.R. Ioanițescu și V. Potârcă, cum-părase terenul pe care avea să se înalțe hotelul Dorobanți, pentru ca,

după stabilizarea din august 1947, să supraviețuiască vînzîndu-și, între altele, piese din colecția numismatică (vezi scena emoționantă de la p. 210).

Din încrîngătura familială se desprind bunicul Gheorghe Deculescu din Oltenița, unchiul Mitică, dar în special cuplul Nana Frigator și Dodel Deculescu, acesta din urmă coleg la Academia Comercială cu Gogu Rădulescu (vezi pp. 83 și 90). În acest prim volum al evocărilor se merge pînă în februarie 1948, cînd avea să înceapă lungul șir al arestărilor. Într-un stil sobru, deloc atras de picanterii și cu un fairplay bine ferit de lirismul parazit (,,Apartenența biculturală mi-a dat de la început o privire relativistă asupra lucrurilor”), sîntem, mai întîi, fermecător plimbați prin cvasilegendara Școală Centrală, cu uniforme, disciplina și regulile ei de fier aurit („Patru ani și jumătate am fost internă și acest program, respectat cu strășnicie, mi-a creat impresia unei ordini universale, valabilă pentru tot restul existenței”), cu bătrîna Elena Rădulescu-Pogoneanu și domnișoara Elena Malaxa (p. 20), cu Anina Rădulescu-Pogoneanu, fosta soție a lui Mircea Vulcănescu (p. 23 ș.u.), Maria Gabrea (mama celor „trei băieți minunați, Radu, Florin și Șerban”, p. 27), Crisanta Șteflea, soția generalului, și Coca Rarincescu. Dintre multele elemente ce recompun, fie și numai parțial, aerul epocii, se detașează idei precum „frecvența statistică a handicapurilor fizice în rîndurile multor propagandiști zeloși ai ideilor comuniste” (p. 99), dar în special paginile de subtil echilibru dedicate relațiilor dintre evrei și români (pp. 103-115), cu verdicte dintre cele mai pertinente.

În fine, fie și numai suita de stop-cadre de la pagina 12 (soldatul rus încartiruit în august 1944, care lasă reșoul aprins să ardă măsuța Louis XV), efectele reformei monetare (p. 207 ș.a.), rațiile alimentare din septembrie 1946 (p. 216), colegii de la Drept (V. Cîndea, Dinu Giurescu, Alexandru Dușu, Cornelia Papacostea, Radu Popescu-Brediceni ș.a.), dar mai ales figura socrului, Aurelian Bentoiu (pp. 122, 211), fostul ministru al Justiției în 1939-1940, arestat din 1948 în 1956, arestat din nou în 1957 și decedat în 1962 la Jilava, refac, în felul lor, o istorie. De bună seamă că intrarea în familia Bentoiu a fost cotitura biografică decisivă. Așteptăm așadar volumul al doilea, cu acel amestec de tristețe și curiozitate specific lecturii istoriei prin destine răsucite. Fiindcă, așa sînd lucrurile, timpul „ce ni s-a dat” este, în fapt, timpul ce ni s-a luat.

Ținuta obligatorie

Alexandru Ciorănescu, *Aminiri fără memorie, I, 1911-1934*,
Editura Fundației Culturale Române, 1995, 179 pagini

Dat fiind că editura FCR s-a conformat (cel puțin în acest caz) prostului nostru obicei editorial de a lipsi cartea de prezentarea bibliografică a autorului, să apelăm dintru început la capitolul Alexandru Ciorănescu (redactat de Mircea Anghelescu) din *Dicționarul scriitorilor români*, 1995.

Născut la 15 nov. 1911 în com. Moroeni, jud. Dîmbovița, Al. Ciorănescu a absolvit în 1933 Literale la București, o dată cu Școala de Arhivistică și Paleografie, a studiat la Școala Română de la Fontenay-aux Roses (1934-1939), și-a dat doctoratul la Paris cu o teză despre *Ariosto în Franța* (1938), a fost lector de română la Universitatea din Lyon (1937-1940), consilier cultural al ambasadei române de la Paris (1940 și 1945-1946), director literar al Editurii Contemporane (1942-1945), director al Teatrului Municipal din București (1944-1945), inspector general al artelor (1943-1946) și a condus revista *Universul literar* (1944-1945). Întors de la Paris, e destituit din funcțiile oficiale românești (1946). Devine secretar general al revistei *Le livre* (1946-1948), cercetător la CNRS (1948), profesor de literatura franceză la Universitatea din La Laguna (Tenerife, Spania), *visiting professor* la Bahía Blanca, Bordeaux, Londra, Oxford.

Alexandru Ciorănescu este autorul unor lucrări europene de referință în cel mai concret sens al cuvîntului: *Bibliografia literaturii franceze din sec. XVII*, *Diccionario etimológico rumano*, *Principios de literatura comparada*, ca și *El Barocco o el descubrimiento del drama* (1957, tradusă - oare prin ce mister? - în 1980 la editura Dacia, cu postfață de Dumitru Radulian). Să nu uităm studiile de tipologie literară din

Cultura română și spiritul european, Clasicism și romantism în literatura română, Teatrul românesc în versuri sau volumul *La masque et le visage*, din 1983. Și nici faptul că monograful lui Depărățeanu din 1936 avea să declare într-un volum despre Ion Barbu, apărut în 1981 la New York, cum că poetul Isarlikului este „poate cel mai mare poet român al secolului”.

În fine, citindu-i amintirile, e util să notăm mediul familial de noblețe culturală, cu părinți învățători (tatăl – și autor cunoscut de manuale) și cu cel puțin doi frați – de notorietate: George și Ioan Ciorănescu. Cel dintâi: doctor în științe politico-economice, fondator al Uniunii Internaționale a Democrațiilor Creștini, secretar general al Fundației Regale Universitare Carol I din Paris, redactor-șef la Europa Liberă – München (1955-1970), cavaler al ordinului de Malta, fondatorul revistei și cenaclului *Apoziția* din München, autorul unei lucrări renumite despre Basarabia ș.a.m.d. Celălalt: autorul mai multor volume de poezie, traducător asiduu de poezie franceză, de Racine, dar și de Shakespeare etc.

Așadar, unde te uiți: studiu, tenacitate culturală, diplomatie și eficiență, cultul muncii într-o firească aristocrație a valorilor perene, echilibru și – *qualité maîtresse* – „*de la tenue avant toute chose*”!

Memoria la patru ace

Alexandru Ciorănescu se mișcă în spațiul amintirii cu suplețea ușor ironică și tandru-superioară a diplomatului, conștient că biografia-l obligă la evocarea-corolar. Ca și cu sobrietatea catalitică a universitarului de vocație și farmecul moderant al *omului de lume*, cunoscător de uzanțe și nuanțe-n toate cele.

Nimic patetic aici, nimic prea intim și impudic (în afara... primului sărut din clasele primare). Lirismul – când survine – este iute cenzurat de autoironie. Eul se dezvăluie prudent, de obicei indirect, prin evocarea celorlalți. Viața sentimentală lipsește, obsesii nu există, totul e asept, axat pe carieră, pe destinul cărturăresc în tușe fine și culori tăcute. Poate că *prea* cursiv; peste sincope se trece-n tăcere. În fine, fără șarje de orgoliu vindicativ, fără exces de cancanuri acide, ci slujind moderația în limitele adevărului.

Pagina memorialistică a lui Al. Ciorănescu nu atrage prin culoare și spectacol, ci impune prin dozajul atent al soluțiilor și precizia accentelor, avînd acea rece *strălucire a prestaței* nu prea des întîlnită în scrierile la persoana întîi de pe sol dîmbovițean. De raliat neapărat la *Jurnalul* lui Tudor Vianu, dar și – puțin, însă incitant – la spiritul bonom și hedonist-levantin al „boierului” Alexandru Rosetti, dacă ținem.

În două fraze, avem, de altfel, omul întreg : „Prima condiție pentru a te simți bine e să te convingi că toți cei din jurul tău se simt bine”. Și : „Am avut de totdeauna o repulsie fizică pentru obiectele neplăcute (...) Am preferat opozițiile dinăuntru celor din afară. De multe ori, ca să pun capăt unor discuții, dau celuilalt dreptatea pe care n-o are”.

1911-1934 va să zică : familia și studiile, Moroeni, București, Veneția și Paris, relația cu Nicolae Iorga (de unde inamiciața lui C.C. Giurescu), dar în primul rînd punerea în pagină a unor personalități din lumea erudiției universitare românești și franceze, nume *sonore*, dar prea puțin *familiale* nouă.

Le vom lua la rînd în cele ce urmează.

Etalonul familial

Impunîndu-și așadar economia de mijloace și cenzura severă a ludicului cancanier, Alexandru Ciorănescu trece rapid peste anii copilăriei (grădina, scăldatul în Ialomița, cu o scenă ruptă din legendara biografie a Sf. Francisc : salvat ca prin minune de la înec), peste lecturile vîrstei (în biblioteca familiei figurau clasicii români, serii complete din „Biblioteca pentru toți”, „Căminul” și „Minerva”, plus colecția „Albina” de la școala din Moroeni), pentru a se fixa scrupulos asupra familiei și a profesorilor. Nu *naturalul* individual importă, cît *familialul* și *culturalul* socializat, pare a sugera autorul : „Politica tatei era să fie mereu aspru cu noi și să ne certe cînd greșeam, dar să nu ne spună nici o vorbă de laudă cînd o meritam. De lăudat nu știa, sau poate nu voia să ne laude, pentru că avea prea multă încredere în noi”. Învățătorul Ion Ciorănescu („cel dintîi strămoș al cărui nume a fost păstrat de tradiția familială e un Gheorghe Cioranu, vîtaf al vînătorilor domnitorului Alexandru Ghica prin munții Moroeniilor, deci în decada anilor 1830. Bănuiesc că a fost bunicul bunicului meu, Ion Cioranu, om sărac, prizonier la turci în

1877, însurat la Rîul-Alb și foarte nepriceput gospodar”) se stabilește la Moroeni pe la 1900. Construiește o casă ca o cetate, „cu ziduri de piatră de șaizeci centimetri grosime”, e trimis de Spiru Haret la Charlottenburg „ca să studieze metodologia învățămîntului pentru surdomuți, pedagogie pe care el a introdus-o în învățămîntul românesc”, aduce de la Berlin „operele complete ale lui Goethe, Schiller și Heine, frumos legate în roșu”, în anii '20 e deputat țărănist de Dimbovița la Mihalache, cîștigă bine cu manualele școlare și cumpără case și pămînt în București. Împreună cu Ecaterina (n. Teodorescu : „Mama era nepoata lui Chiriac Mavrodin, grec sau aromân stabilit în București în decada 1820”, proprietarul terenului de la Bărăție, inclusiv al locului pe care se află azi „Vulturul de mare”, are nouă copii. Despre impresionantele CV-uri ale lui Alexandru și George am vorbit deja.

Alături de cei doi : *Ana*, profesor de geografie la licee bucureștene („prin ea mi-a trimis Călinescu invitația de a colabora la revista *Capricorn*”); *Nicolae*, matematician, bun prieten cu Al. Rosetti, Ion Barbu și Miron Nicolescu, „abonați” la Nestor și Capșa, autorul unei culegeri de aforisme (1939), rectorul Școlii Politehnice din București, național-țărănist; *Ioan*, „haretistul”, poetul care înființează faimoasa – pentru admiratorii Generației '27 – revistă *Vlăstarul*, student la Litere, dar mort la 21 de ani („continuă să mi se pară o ineptie judecata lui G. Călinescu, care îl menționează în curioasa tagmă a «poetilor tuberculoși»”); *Constantin*, năzdrăvan și *bon viveur*, inginer la Fabrica de avioane din Brașov, „recitînd în gura mare *Odele* lui Horațiu”; *Ecaterina* (Tota), chimistă, soția profesorului Nenîtescu, cel despre care se spune că ar fi refuzat să conducă doctoratul în chimie al Elenei Ceaușescu; *Maria*, medic, fire sentimentală, „a îngrijit mai bine multă lume și mai puțin bine pe ea”; *Elena*, care refuză studiile universitare și scrie un roman „care poate se va publica odată”, suportînd „ultimele cruzimi ale istoriei și ale vieții cu ajutorul fumatului, care a omorît-o”...

Puneți cap la cap toate aceste destine ale Ciorăneștilor și veți avea dintr-o dată imaginea unui tip familial care a constituit elita românească în secolul XX. Un tip cum nu se poate mai normal atunci, și cum nu se poate mai excentric astăzi : constructorul tăcut, sobru și invariabil productiv, de gospodărească rigoare morală și cu spirit artistic, pentru care firescul individual e una cu împlinirea în social.

Figuri și locuri

Profesorii de la liceul „Spiru Haret” (Nicolae Moisescu, Constantin Moisil, Ioanițescu, Ion Banciu, Voitinovici, Vasile Haneș, Papadopol) rezumă, fiecare cu ticurile, limitele și cerințele sale, o epocă și un sistem educativ. Apoi, în facultate, triumphiul („de care m-am simțit cel mai legat”) Nicolae Cartoian – Charles Drouhet – Ramiro Ortiz spune mult despre natura „narratorului”, inclusiv despre un posibil defect al cărturarului : „felul meu de a studia alergînd după doi sau trei iepuri în același timp”. Urmează Alexandru Marcu („orgolios și sforar, binevoitor și atent ca de pe înălțimi, condescendent și taler cu două fețe, florentin și machiavelic”), George Oprescu („om foarte cult, serios și sever în felul lui”), Nicolae Herescu („ultimul urmaș al boierului Năsturel Herescu, numai că a fi urmaș de boier însemnează siguranța de a pierde orice prinsoare”), Victor Buescu, Demostene Russo, Mihail Dragomirescu, Ovid Densușianu, Tache Papaghi, Aurel Candra, atît de sinuosul Alexandru Rosetti (savuros episodul cu ajutarea lui Al. Graur, p. 120, primul care avea să se răzbune, peste ani, pe vechiul binefăcător!).

Relațiile cu Iorga și, implicit, inamiciția lui C.C. Giurescu, paralel cu de nimic motivată rivalitate cu Basil Munteanu, variat alimentată din culise, ocupă mult spațiu în amintirile lui Al. Ciorănescu. Nu insistăm, fiindcă mai interesante sînt într-un fel detaliile despre Școala Română de la Fontenay-aux Roses (pp. 148 ș.u., 157 ș.u.), cele privind atmosfera din perimetrul Casei Romena din Veneția (p. 133 ș.u.), ca și prezența unor somități precum Célestin Bouglé, Ferdinand Baldensperger, Paul Hazard și Paul van Tieghem (pp. 163-172), unde cel puțin episodul cu Hazard și mania decorațiilor (p. 170) e de tot hazul.

Ici și colo cîte-o pată de culoare, ca, de pildă, mărturisirea faptului că „învățasem italienește pe Jacopone da Todî și pe *Cîntecul creaturilor* al Sfîntului Francisc. Dante mă zgîria, Leopardi mă stingherea și nu mă simțeam bine decît în tovărășia lui Ariosto sau a lui Lorenzo de Medici”, de unde se vede cît de mult se ascunde impulsul ludic sub masca doctei sobrietăți în cazul de față. Sau fugara vizitare a Scalei din Milano, sala fiind pustie, unde învățăcelul Ciorănescu urcă pe scenă și cîntă o arie din *Rigoletto* : tipic impuls juvenil, pe care anii îl vor estompa, desigur, după cum ne-o arată formulele conservatoare de genul : „Jocurile și preocupările noastre nu semănau în nici un fel cu ale copiilor de acum. Istoria va trebui să țină seamă de această extravagantă mutație a societății,

produsă de un progres științific și de o masificare care încurajează tembelismul, făcînd din copil sluga sau victima unui complex de mecanizări... Noi ne inventam jocurile". Ori nostalgii specifice exilului, precum aceasta : „După ce am mîncat toate felurile de pește din rîurile europene și americane, din Mediterana și din Atlantic și am consumat în mod conștiincios cele două sau trei sute de specii de pești din Canare și din Madera, am rămas la părerea mea de la început, că plevușca de la Moroeni e cel mai savuros pește din lume, mai ales dacă se pescuiește și se gătește cum făceam eu”.

Absențe nemotivate

Ceea ce tulbură neplăcut lectura tihnită a evocărilor lui „Don Alejandro”, cum îi spun studenții din Tenerife, este ocolirea sistematică a climatului de la *Vlăstarul* și expedierea (scriptică) a prieteniei cu oameni ca Mircea Eliade, Vintilă Horia, Emil Turdeanu, N. Steinhardt.

„Eu am ales ca subiect orfismul, pentru că citisem ceva despre el în Reinach și *Dicționarul mitologic* al lui Daremberg. Cum nu era suficient ca informație, am atacat biblioteca lui Mircea Eliade, care m-a lăsat să aleg cărțile în legătură cu tema. Petazzoni, Macchioro și *tutti quanti*, cît am putut să duc cu mine în două pachete” – atîta despre Eliade, într-o perioadă (cea a „mansardei” sau, cum spune Al. Ciorănescu, „o chițimie care seamăna cu un porumbur”) aptă, cum știm, ea singură să umple un volum. Cît despre Steinhardt : „Era un om care citește mult, avea și norocul de a putea citi în patru limbi”.

Din acest unghi, datoria memorialistului pentru volumul al II-lea este enormă. Ca să nu mai spun de ocultarea perioadei din diplomație. La începutul lui 1940, Alexandru Ciorănescu primește la Paris „o telegramă de la Ministerul Propagandei, prin care mi se anunța că fusesem numit consilier cultural la ambasadă. Ministru era Alexandru Radian, pe care nu-l cunoșteam”. Atîta. Or, e imposibil de crezut că autorul care a descris atît de detaliat arhitectura și atmosfera Școlii iroghiste de pe 50, rue de Châtaigniers, n-a reținut din anii de Externe decît... telegrama de numire ! Discreție ? Prudență ? De ce ? Și pînă unde ?

Oricum, e cert că *Amintirile* lui Alexandru Ciorănescu prilejuiesc o lectură *de calmă eleganță*, ceea ce (mai e cazul s-o spunem ?), în prăfosul nostru vîrtej de Bărăgan, înseamnă foarte mult.

Seninătate cu tristeți severe

Sanda Stolojan, *Nori peste balcoane. Jurnal din exilul parizian*, traducere de Mihaela Slăvescu, Editura Humanitas, 1996, 311 pagini

Un capitol din Cartea exilului

De ce nu scrii *Cartea exilului*? o întreba C. Noica pe Sanda Stolojan cândva, prin anii '80. Sigur, întrebarea era o diversiune a filozofului vizavi de mirările acuzatoare ale nepoatei lui Duiliu Zamfirescu, cea pentru care avea să rămână o dureroasă enigmă refuzul lui Noica de a deveni „Saharovul nostru”, refuz împănat cu puseuri occidentofobe și cu o excesiv-coabitantă înțelegere pentru ceaușism. Dar nu e mai puțin adevărat că Noica intuise just calitățile Sandei Stolojan de cronicar al exilului. Sau, cel puțin, al unei „felii” din acesta.

Natură echilibrată, pătrunzătoare, dar discretă, înzestrată cu privirea ascuțită, puțin crudă, a moralistului sceptic, dar și traversat de entuziasme și elanuri lirice, de romantism aristocratic, Sanda Stolojan are acea sobrietate caldă, acea fină doză de ironie tandră, comprehensivă, atât de necesară „cronicarului” de oameni, fapte și idei aflate într-o continuă, succulentă contradicție. Chiar și când atacă (și n-o face rar), tonul ei știe să păstreze tactul, diplomația, protocolul, eticheta. Firește, e vorba de o fiică de diplomat, de un interpret oficial, la nivel dejențial (a fost cu Charles de Gaulle în România, în mai 1968 – vezi cartea publicată în 1991 la L'Herne –, după cum avea să medieze dialogul Ceaușescu – Giscard d'Estaing, la Paris, în 1980 etc.), angajat de Quai d'Orsay, mișcându-se familiar prin marile saloane, la Geneva, în organismele Pieței Comune ș.a.m.d.

Dar, dincolo de eticheta dobândită, e vorba de calitatea înăscută, de *stofă*, cum se spune. Or, tot acest volum de însemnări (iulie 1975 – decembrie 1989) tocmai asta dovedește: o *șesătură umană* fină și generoasă, un om cu mândrie de blazon, cu etos înalt și puternic.

Fără îndoială că acea *Carte a exilului* visată de Noica rămîne ceva similar utopiei mallarméene. Dar e la fel de indiscutabil că *Jurnalul Sandei Stolojan* reprezintă un capitol însemnat din aceasta. Ca personaje principale: Cioran și Eugen Ionescu, Noica și Mircea Eliade. Să mai insistăm însă asupra caracterului de *cronică* al acestei cărți, unde confesivul pur lipsește, importantă fiind *relatarea*, mai precis: etalarea preopinentului, înregistrarea de situații, idei și prezențe. De aici lipsa unor verigi, adică a înșeși vieții autoarei de pînă în 1975.

Sanda Stolojan este fiica lui Alexandru Duiliu Zamfirescu (1892-1968), fiul „maiorescianului” autor al *Vieții la țară*, diplomat de carieră, atașat la mai multe legații ale României, de la Berlin și Haga pînă la Rio de Janeiro, în perioada interbelică, autorul unor cărți publicate în 1948, 1952, 1962, 1965 și 1968, *bon viveur* pitoresc, dar și sarcastic, despre care nu aflăm nimic de aici. După cum nu aflăm nimic despre circumstanțele stabilirii Sandei Stolojan la Paris, în 1962, despre ratatele încercări precedente, pentru care a și fost arestată ca „frontieristă”. În fine, în afara cîtorva reverii plasate interstițial, dar tocmai de aceea foarte importante (pp. 78, 120, 164, 199, 200), figura tatălui, mediul de formare, copilăria printre somități și mondenități, adolescența plină, presupun, de spectaculosul tipic valorilor sociale interbelice lipsesc cu tenacitate – spre marea noastră părere de rău.

Pe scurt, e limpede că nu ecologia, ci istoria literară își va aținti privirile către acești *Nori peste balcoane*.

Făptura cronicarului

Tocmai fiindcă miza principală a cărții este notația obiectivă, și nu cea subiectivă, mă simt atras întîi de aceasta din urmă. Dacă despre *fînța* Sandei Stolojan nu putem afla nimic serios în absența poemelor sale (trei volume apărute la Rougerie în 1982, 1985, 1993) și dacă nu e locul aici pentru o analiză a traducerilor din lirica lui Blaga (*L'Étoile la plus triste*; de *Lacrimi și sfinți* nu vorbim, pentru că traducerea a fost serios revăzută de Cioran însuși), nu ne rămîne decît să-i *surprindem* eul din succesiunea ideilor.

Trei constante: 1) ce se poate face *în exil* pentru o Românie ce refuză sistematic libertatea și demnitatea revoltei? 2) stîngismul structural al inteligenței franceze, astfel betonat încît numai fostul marxist (și viitor ecologist, ori social-democrat) are dreptul să cîrtească la sacra doctrină; 3) cine și cum poate realiza adevăratul dialog Vest – Est, reciproc revelator și stimulatîv, cînd ambele planuri sînt caracterizate de monomanie?

Refuzînd uitarea, dar și tirania resentimentelor („să păstrezi aprinsă flacăra trecutului fără s-o lași să te devoreze, acesta este pariul nostru existențial, pariul nostru, al celor care trăim starea exilului”), Croni-carul e conștient de dictatura mediocrității de acasă, nu fără a-i descoperi și Occidentului latențele („De ce să ne închipuim că masele populare sînt altfel în Franța? Mediocrii îi urăsc pe adevărații intelectuali”). Ca bun conservator cu porniri liberale, el notează sever inconștiența auto-demolatoare a „forțelor oculte” ce nu găsesc altceva mai nimerit de scris pe zidurile californiene decît: „*Let's blow all this madness before it blow us*”, după cum o citează amar pe Martha Bibescu: „În Franța, fiecare acordă mare importanță acțiunilor sale și acțiunilor celorlalți. În România, nimic nu are importanță. Vin aici șase luni pe an ca să mă conving că totul e zadarnic”. Nu omite crezul lui Tarkovski („am fost crescut după modelul occidental. Dar în spiritul nostru, prin partea de mister, sîntem uniți cu Orientul – ne simțim aproape de el”), după cum nu omite cinismul mercantîl american, care susține de zeci de ani URSS („o atare monstruoziitate constă în faptul că niște brute eficace permit unor alte brute ideologice să existe și să prelungească astfel sclavia și descompunerea Rusiei și a țărilor din Est”, notă din iunie 1982). Toată cartea e plină de jalea României sub Ceaușescu (un exemplu: „Crima lui Ceaușescu va rămîne în veci aceea de a fi pîngărit sentimentul național al români și de a fi descalificat România în ochii lumii”), însă cînd o americană, bursieră Fulbright la Iași, analizează starea... sexuală a românilor („tristă și deficientă”), verdictul vine rapid și fără cruțare: „Poate că totul pornește pur și simplu dintr-o experiență nereușită în timpul șederii ei la Iași!”.

În sfîrșit, cităm fără comentarii: „Cît timp o să mă mai complac în cercul revistei *Esprit*? (...) să suport terorismul subtil pe care-l răs-pîndesc ideile umanismului social și raționalismul francez”; „Asta presupune o mare manipulare: pentru a fi împotriva totalitarismului comunist, trebuie să fii «de stînga». Intelligentsia de stînga nu ascultă

decît mărturiile oamenilor care «mai cred încă» în comunism sau «nu mai cred» în el. Cei care nu au crezut niciodată nu sînt ascultați, nu este loc pentru ei”; „Vladimir Bukovski a vorbit despre ceea ce îl face pe omul sovietic ușor de recunoscut : pecetea fricii. (...) Simone Signoret, mare socialistă, s-a supărat : «Nu aveți dreptul să distrugeți iluziile tinerilor care așteaptă mult de la socialism»”.

Dacă la toate acestea adăugăm părerile despre D. Stăniloae („curaj și autenticitate”, „tot ceea ce spiritul ortodox a produs mai adevărat”), André Chouraki („În realitate, maniera noastră de a trăi exilul se situează la antipodul sensibilității acestor intelectuali franco-români de origine evreiască”), François Fejtő („cel mai obiectiv dintre unguri”), lanțul acțiunilor pentru drepturile omului și pentru apărarea Statului românesc sau trimiterile la lumea apusă care-i unea pe Cantacuzini cu Puvis de Chavannes (p. 95) și pe Pallady cu... Napoleon (p. 39) – rezultă portretul unei seninătăți luptătoare, cu tăceri expresive și tristeți severe.

Careul de ași & Co.

În bună măsură, *Nori peste balcoane* este „o carte cu Cioran”. Dar mai mult sau mai puțin legați de ei sînt Ionescu, Noica și Eliade, formînd astfel careul de ași ai Generației '27 în exil.

Savuros, Cioran e prins în toate jocurile sale antinomice (retractilul agresiv, antiromânul naționalist, relativistul absolutist, modestia vanității, total dezinteresatul visînd mereu „*d'être quelqu'un*” ca Eliade și Ionescu, mizantropul monden, taciturnul logoreic, esențialistul pasionat de bîrfele și intrigăraia exilului etc. etc.). Cu definiții și rezumate perfecte („Pesimismul lui este scepticismul unui om sănătos și salubru”, „Parisul invadat de negri și arabi îi inspiră viziuni de sfîrșit de lume. Europa este pe cale să se scufunde”, „Nefericirea Europei – înfrîngerea Germaniei [...] acești cretini de americani [...] peste cîțiva ani, cînd se vor fi înțeles cu rușii, o să părăsească Europa și asta va însemna triumful Rusiei”), cu dezvăluiri interesante („intelectualul obosit” din *La Tentation d'exister*, cap. „Despre o civilizație vîlaguită”, l-a avut ca model pe Sartre ; cum a părăsit România în 1941, p. 102 ; cum a scris omagiul Perse *obligat* de Jean Paulhan, p. 206), cu observații prețioase („s-a desprins de legionari, dar este la curent cu faptele lor” ; „îi plac

nespus micile detalii care îi dau în vileag pe oameni” ; relația cu Paul Celan, p. 244), avem aici un Cioran extraordinar de viu și absolut convingător pentru cei care au stat fie și numai câteva ceasuri în apropierea lui.

Detalii precum : Eugen Ionescu „sigur că dacă vin comuniștii la putere va fi expulzat în România” (24 iulie 1977); ecoul articolului publicat de Ionescu în *Le Monde*, iulie 1980; dineul în cinstea lui Eliade de la Sorbona (p. 18); reîntîlnirea Steinhardt - Eliade (p. 57 ș.u.); cenaclul Leonida Mămăligă de la p. 92 ș.u.; jocul de replici privind mișcarea legionară : Cioran („O revoluție românească dirijată împotriva României”) - Noica („Singura mișcare românească contra căreia Caragiale nu poate nimic”); fraza lui Noica din 28 iulie 1983 („Nu există filozofie românească, există trăire românească”) - sînt numai câteva contexte care se impun remarcate în chip special.

Repede, repede să le adăugăm observațiile despre Vintilă Horia („Spania lui Franco i-a modelat ideile. Provincialismul sau izolaționismul Spaniei franchiste l-a conservat pe Vintilă Horia”, „un om cinstit, drept, fără rupturi interioare, însuflețit de o sfință indignare împotriva comunismului, ateismului occidental, iacobinismului francez”), Alain Paruit (interpret, cîndva, între Gheorghiu-Dej și Maurice Thorez), Emil Turdeanu („corecți în toate, foarte naționaliști, au ca principiu de viață prudența”), Virgil Tănase („falsul disident, estete și francizat”, un „personaj dubios : cine va mai lua în serios eventuala dispariție reală a unui român la Paris ?”), Edgar Reichmann („înfipt și agitat”), atașantul portret al lui Gheorghe I.G. Duca (pp. 174, 214), dar și al lui Dan Hăulică, în postura sa de blazată omnisciență care-i sporește misterul (p. 224), Nina Cassian, venind din Israel spre București și trecînd pe la Cioran, la Paris, în octombrie 1984, cu ideea că „vor trebui două sute de ani României ca să se refacă” (un brucanism înmulțit cu zece). Foarte exact e creionat Claude Karnouh (p. 276) și foarte dur fulguranta apariție a lui I. Negoiteșcu, care, „beat criță, ne-a înjurat pe noi, românii din străinătate : «Vă urăsc, trăiți din nenorocirile noastre...»” !

Replică la care nu-mi pot refuza deliciul amar al încheierii : lasă că și noi ne hrănim cu tristețile lor !

În cultul familiei

Cornelia Pillat, *Eterna întoarcere*,
Editura Du Style, 1996, 255 pagini

Autori în penumbră

În receptarea oricărui autor însemnat există, se știe, momente de umbră și tăcere, generate de cauze istorice sau emoționale, de mutații sociologice, de conspirații ale rivalilor, capricii editoriale, de modă ș.a.m.d. Este o realitate unanim acceptată și, desigur... acceptabilă. Mai greu e însă de acceptat *firescul penumbrei* în cazul unor scriitori nu de mîna a doua, ba adeseori de primă mărime și care sînt sistematic împinși îndărăt, în jos ori pieziș față de bulevardul ierarhiilor de breaslă. Lumea se referă foarte rar la opera lor, listele oficiale de nume îi evită sau îi plasează la periferie, manualele școlare fie îi ocolesc, fie îi tratează condescendent „la comun”, iar eseistica îi plasează, tactic, în notele de subsol, recunoscîndu-le deci o valoare strict specializată, nu și dreptul de-a figura în vitrină... Simplă „criză de mediatizare”?

N-aș zice că rezerva în care sînt menținute atari valori este întotdeauna efectul unor cabale reiterate cu fiecare generație și nici că-i vorba de cine știe ce ostracizare oficială, ocultă sau dirijată. Pur și simplu se *întîmplă* ca despre Odobescu să se scrie la fel de rar ca despre Minulescu (lucru anormal), ca despre C. și Jacob Negruzzi, V. Pârvan și Pompiliu Eliade să se scrie mai puțin decît despre G. Panu, N. Iorga și Ibrăileanu, ca numele lui Sextil Pușcariu, Pompiliu Constantinescu, Paul Zarifopol, Dan Botta, Petre Pandrea sau Ion Biberi să rămînă cantonate în perimetrul *istoriei* literare, fără a li se da liber acces pe piața *ideilor* literare, lucru valabil și pentru inteligențe de calibrul unor Alice Voinescu sau Ion Vinea, pentru analiști de forța lui Ovidiu Cotruș,

romancieri-constructori de viziuni precum Alice Botez, psihologii alambicate precum O. Șuluțiu, erudiți ca Alexandru Marcu și Dragoș Protopopescu, ca să nu mai spun că însuși Cezar Petrescu e un nume de scos din penumbră.

Toți aceștia mi-au venit brusc în minte gândindu-mă la Dinu Pillat (1921-1975), o *sensibilitate* aparte în planul *trăirii ideilor*, mare prețuitor de Dostoievski, dar și de roman francez modern, prozator din stirpea generației lui Mircea Eliade („înțorșii din rai”) – vezi *Moartea cotidiană* și *Așteptînd ceasul de apoi* –, degustător de bizazerie poetic-dandyste (vezi textele din *Mozaic istorico-literar*), rătăcitor prin Mateiu Caragiale și Ion Barbu, traducător din Flaubert. Un „boier cu frica lui Dumnezeu”, cum îi spune Alexandru Paleologu (în *Revista de istorie și teorie literară* nr. 34/1993), dar și „un fin epicureu”, cum îl caracterizează soția sa, Cornelia Pillat.

Un sărut în biserică

Educat – ca fiu al lui Ion Pillat și nepot de Brătieni – în etosul aristocratic al unei adevărate dinastii cultural-politice (acolo unde un poem, o statueta, o dedicație sau un *ex-libris* puteau cuceri cutare favor parlamentar pentru România la marile Curți ale Europei), Dinu Pillat avea să reunească mai multe polarități în aceeași ființă, de unde noblețea, dar și vulnerabilitatea acesteia: pasionalitate și obsesie estetică, elanuri ludice și ortodoxism curat, fidelitate în admirație (vezi legăturile cu G. Călinescu) și rectitudine morală, deopotrivă insurgentă și iertare creștină.

Să-ți iei pe prințul Mișkin ca „ideal de viață” ori să cultivi politicul exclusiv pe cale culturală; să-ți iei doctoratul cu G. Călinescu (*Romanul de senzație în literatura română din a doua jumătate a secolului al XIX-lea*), devenind asistentul acestuia la Catedră (1945-1947), pentru a te vedea angajat în 1949 ca pontator la cooperativa *Muntenia*, unde se prepara praf de sînge; a fi condamnat în 1960 la 25 de ani de muncă silnică în faimosul „lot Noica – Pillat” (împreună cu N. Steinhardt, Marietta Sadova, Arșavir Acterian, Alexandru Paleologu, Sergiu Al-George, Theodor Enescu, Remus Niculescu ș.a.) pentru ca, o dată reangajat la Institutul „G. Călinescu”, să fii dat afară într-un mod umilitor și inexplicabil pînă azi (în 1975) – totul îndreptățește concluzia

Vioricăi Nișcov cum că „metodele din afara pușcăriilor au fost cel puțin tot atât de eficiente ca și cele din interiorul lor”.

Discretă, de o extremă decență în relatarea celor afective și foarte reținută în atribuirii de calități profesionale celui iubit, Cornelia Pillat îl „rezumă” perfect pe Dinu Pillat în două gesturi. Unul, de o tandrețe sublimă: „...silueta curată a bisericii Albă Postăvari, unde Dinu mă îmbrățișase odată, în fața altarului, spunându-mi și liniștindu-mă că nu este păcat că mă sărut în biserică”. Celălalt, de o tristețe care sfidează orice comentariu: „Grațierea venită [în 1964, n.n.] pentru tot lotul procesului a fost pentru Dinu un adevărat miracol (...) Revenirea lui la viața normală s-a făcut pe încetul, în ziua când a intrat în odaia noastră – s-a dus la icoana Maicii Domnului, a îngenunchiat și a plîns, apoi mi-a spus peremptoriu că pe el nu-l mai interesează nimic din ceea ce-l pasiona altădată și că nu dorește decît să fie paznicul unui parc (...) Mi-a cerut să-i dau *Amintiri din casa morților* de Dostoievski și, după ce le-a citit, mi-a spus că sînt apă de trandafiri”.

Destine încrucișate

Să nu se creadă însă că *Eterna întoarcere* este, cum se spune: *o carte cu și despre* Dinu Pillat. De bună seamă că ființa celui cu care autoarea a împărțit treizeci de ani din viață (s-au căsătorit în decembrie 1944) formează, ca să zic așa, rama tabloului, după cum Ion Pillat (a cărui ediție de *Opere* a început să apară în 1983 la editura Eminescu în îngrijirea Corneliei Pillat – acolo erau și cele dintîi semne ale stilului evocativ de aici) captează părți esențiale din peisajul atât de atent și intens caligrafiat al cărții.

Dincolo de mulțimea semnelor „sagăi familiale”, important rămîne în cele din urmă mozaicul social realizat grație încrucișării a două lumi: lumea lui Gheorghe Ene Filipescu, tatăl autoarei – adolescentul plecat cu două pîini în traistă din Oltenița la 1900, pentru a ajunge starostele breslei cizmarilor de lux din București, cu prăvălie pe Calea Victoriei –, și lumea de la Florica Brătienilor, egal împărțită între fast și sobrietate, opulență și zgîrcenie, diplomație și hedonism, lux artistic și pur mercantilism.

Firesc, pitorescul atașant se află de partea lui Gheorghe Filipescu, cizmarul cu ceas Omega de aur, cîntînd la un pahar pe malul Argeșului

cîntece de haiducie, după care pleca spre Bucureşti „în Citroënul decapotabil cîştigat la o loterie”, omul care – analfabet la 16 ani – ajunge să recite din Shakespeare, să-şi facă îndreptar de viaţă din *Manualul* lui Epictet şi care-i trimitea în dar în 1927 lui Charles Lindbergh o pereche de pantofi unicat ce aveau să fie expuşi în 1929 la expoziţia de la Barcelona, obţinînd medalia de aur. E de la sine înţeles că Gh. Ene Filipescu avea să fie arestat în 1952 şi condamnat la 15 ani (va şi muri în închisoare), înscris fiind încă din 1903, de la 18 ani, în partidul social-democrat. Farmecul şi valoarea mărturiei Corneliiei Pillat rezidă în naturaletă cu care cele casnice (vezi, de exemplu, cap. „Patefonul şi charlestonul copilăriei”) devin elocvente pentru o întregă categorie socială care asculta cu aceeaşi plăcere ariile lui Caruso şi trilurile lui Zavaidoc, petrecînd cîmpeneşte la 1 Mai muncitoresc („în grădina Gib, pe Dealu Spirii, cu mîinile lor mari cu degete bătucite şi unghiile groase, curate, adunate cumiņi deasupra feţei albe de masă. Era o atmosferă plină de voie bună şi relaxare, căci cei de acolo aparţineau mai curînd unei confrerii decît unui partid cu program riguros. Toţi se recunoşteau cu plăcere, căci prezenţa fiecăruia era pentru celălalt o îmbărbătare”) şi tocînd la politicele împreună cu Ion Flueraş, Grigore Grigorovici, Titel Petrescu, Constantin Motaş, Ion Claudian şi toţi ceilalţi rupei de ramura Lothar Rădăceanu.

De cealaltă parte, în lumea aristocraţiei, îl vedem pe Ion Pillat mîngîindu-şi ca un amant visător rarităţile bibliografice, vedem conacul de la Miorcani, coborît parcă din Turgheniev şi Tolstoi, casa de pe str. „Olga Bancic” (fostă Pia Brătianu), cea de pe str. „N. Iorga”, citim extraordinarele scrisori ale Piei, cumnata autoarei (despre Sabina Cantacuzino, p. 93 ş.u., despre Maria Brateş-Pillat, p. 141 ş.u., sau despre interiorul de la Miorcani, p. 187 – pagini demne de orice antologie a Evocării literare!).

Iar la mijloc, între somptuosul boieriei liberale şi socialismul boieresc venit din Dealu Spirii în pasajul Vilacros – lumea literară, boema firoascoasă care se iluziona că poate prelungi în plin stalinism epicureicul cenaclism interbelic.

Metabolism literar

Monica Lovinescu

Anii decepției

Monica Lovinescu, *Insula Șerpilor. Unde scurte VI*,
Editura Humanitas, 1996, 408 pagini

Decența suferinței

Cel puțin trei contexte din *Jurnalul parizian* al Sandei Stolojan, despre care am scris mai sus, sînt de evocat, cred, aici, pentru o cît mai adecvată apropiere de *Unde scurte VI*.

Primul : 3 aprilie 1976, unde Monica Lovinescu evocă anii 1948-1950, cînd „locuiam în camere de serviciu, cu ajutor de la Entraide Intellectuelle, mîncam la cantina de la biserica română, căutam job-uri de ocazie”. Dincolo de zîmbetul amărui al aducerii aminte („totuși, viața era veselă, aveam douăzeci de ani, ieșeam în fiecare seară în Cartierul Latin...”), Sanda Stolojan notează : „Ghiceam prin cîte trecuse, umilințele, încercările, refuzurile înghițite”.

Al doilea context : 8 februarie 1977. Monica Lovinescu „speră că vom apuca ziua mării schimbări. Virgil este de părere că nu vom trăi să vedem sfîrșitul comunismului în Est”.

Și al treilea, din 18 noiembrie același an : „Monica Lovinescu a fost atacată de niște necunoscuți în fața casei. Lovită în cap, dusă la spital în stare gravă (...). Cînd o duc în salon, se desparte de noi strigînd : «Aveți grijă de el», adică de Virgil. Emoție. Nedumerire. Aflăm mai tîrziu că a fost o lovitură (la propriu) a poliției secrete românești”.

Toate cele trei fragmente indică o natură de luptător : forță, auto-stăpînire, siguranța că va învinge, dar mai ales decența suferinței și

așteptărilor înșelate, calma travestire a iluziei în speranță, credința că răspunde nu doar de ce se va împlini, ci și de ceea ce lasă în urmă. Faptul că ne arată de zeci de ani numai fața mascată războinic nu trebuie să ne amăgească. Dedesubt se află un destin deturnat, un șir de ratări (cariera de prozator, sau profesor universitar, în România, eșuarea vocației teatrale – regia, de ce nu și actoria –, trăirea cu patimă a României în exil ș.a.m.d., pentru a culmina cu decizia de cinic mercantilism a conducerii Europei Libere, din 1992, de desființare a Biroului din Paris...) pe care nu multe caractere le-ar fi putut traversa și transforma, dacă nu în triumf, în orice caz în demnitatea împăcării.

Nu altceva se face în acest volum dedicat dezamăgirilor de după Decembrie 1989. *Unde scurte VI* este nu doar un „catalog de obsesii”, cum spune autoarea, ci și un inventar al așteptărilor spulberate. Sobru, cu ton de rece diagnostic, se spune încă din prima pagină: „Anii nouăzeci au sfidat toate previziunile, pînă și pe cele mai pesimiste”, drept pentru care „paginile ce urmează (din 1990 pînă în 1995) aparțin decepției”.

O dublă deziluzie

Este vorba întii, firește, de *decepția* românească, al cărei „jurnal” Monica Lovinescu îl ține cu strășnicia-i dintotdeauna. Sînt prezente și aici demisiile morale ale unor scriitori prea grăbiți să-și exercite eterna adaptabilitate întru putere, în scopuri, vezi Doamne, „stabilizatorii”, apoi fesenzarea, mineriadele, condamnarea resurecției imposturii, a funciarei noastre dualități întru aflarea de alibiuri pentru netrebnicie („naționalismul ne este lătrător, iar critica e înlocuită de zeflema”) etc. Însă, de cealaltă parte, e de găsit aici *decepția europeană*, ca să-i zic așa. O realitate a scrisului Monicăi Lovinescu de care s-a ținut seama mai puțin.

În speță: condamnarea lipsei acute de imaginație politică a Occidentului față de fisurarea reactorului estic și, în special, critica vehementă a incapacității intelighenției occidentale de sînga de a accepta (măcar) *echivalența totalitarismelor*, indiferent de culoarea inițială a doctrinelor lor.

Astfel, de-o parte îl avem pe Petre Roman lansînd formula „democrație originală” în România, la 9 februarie 1990, în interviul acordat

Annei Sinclair. Ceea ce, de atunci încoace, se și vede : privatizare dirijată, hoție la scară națională cu voie de la poliție și absolvire de la justiție, economie de piață cu prestabilit program etatist, reformarea industriei, dar fără șomaj, liberă inițiativă, dar fără concurență, selecție directorială fără competență, separarea puterilor, dar sub un singur deget plutind sadic și calm pe deasupra unicului buton ș.a.m.d.

De cealaltă parte însă, „există și azi în intelectualitatea occidentală un fel de refuz – uneori difuz, alteori apăsător – de a pune semnul de egalitate între fascism și comunism”. Sînt taxate prompt intervenția lui Dan Zamfirescu din ziarul *Azi* („Simbolul Iliescu”, p. 101), dar și evitarea, în Occident, a mării întrebări : „Cum se face că acest naționalism, de tip șovin, se întilnește, semnificativ, cu conservatorismul comunist?”.

Și încă : este, pe drept cuvînt, amendat Silviu Brucan, situat o viață întreagă în flagrant delict și care „mai are nevoie de un răgaz civilizatoriu” (p. 343 ș.u.), însă lupta – din același unghi – cu sechelele sartrianismului, cu socialismul occidental, devine cu atît mai înverșunată : „În Occident, a mărturisi c-ai fost comunist sau chiar stalinist nu aduce nici un prejudiciu, dimpotrivă, ești destul de bine văzut ; în schimb, a fi aderat la o formă sau alta de fascism, oricît de tranzitoriu, reprezintă o pată de neșters, în stare să curme orice carieră intelectuală (...) păcatele unui Brasillach n-au fost șterse nici prin prețul pe care l-a plătit pentru ele. E singurul scriitor francez condamnat la moarte și executat în Franța pentru colaboraționism ; ceea ce nu împiedică presa franceză să atace pe un tînăr scriitor francez care l-a transformat, recent, într-un personaj de roman, chiar dacă acestui personaj i-a dăruit toate notele abjecției”.

Și încă : dacă exact și fără patos inutil e pus la punct atacul lui Norman Manea la Mircea Eliade (p. 296), ca și N. Tertulian, de altfel („își tănuiește sistematic trecutul și, ignorîndu-se pe sine, îi judecă pe ceilalți”), nu se poate omite faptul că, orice s-ar spune, „ostilitatea intelectualității față de democrație NU e un fenomen specific românesc” (subl. n.), vezi p. 298.

În fine, Monica Lovinescu pune punctul pe i într-o chestiune care a șocat multă lume după '90 și încă șochează (cu destule șanse de orbire generală) : marea, fatala diversiune a *fugii în interbelic*, ca să-i zic așa, prin care ceea ce trebuia să fie procesul comunismului a ajuns un perpetuu proces al... anticomunismului ! „Așa încît – conchide Monica

Lovinescu – îți vine să te întrebi dacă nu cumva ești victima unei halucinații. Nu cumva România a stat ea jumătate de veac sub o stăpânire legionară, iar comuniștii sînt aceia care au deținut puterea doar vreo câteva luni de zile și apoi, băgați în închisoare de Antonescu, n-au mai ieșit decît prin 1964 din temnițe? Nu cumva am visat, și tot Estul european a scăpat, din 1989 încoace, nu de teroarea comunistă, ci de cea... fascistă? Atunci, și numai atunci, totul ar fi normal”.

Antizeflemeaua

Cum era de așteptat, comentariul strict literar e ca și absent aici. Doar sîntem după 1989, nu-i așa? De unde atîta literatură? În afară de Gabriela Adameșteanu, Adriana Bittel, Mircea Cărtărescu, Paul Goma, Ioan Mihai Cochinescu (acesta din urmă, o revelație: romanul *Ambasadorul*), ajung sub lupă fie volume de memorialistică (C. Noica, Lena Constante, Ana Novac, Marcel Petrișor, Oana Orlea, Silviu Brucan), fie analize franțuzești la Decembrie '89 (Michel Castex, *Un mensonge gros comme le siècle*, Radu Portocală, *Autopsie du coup d'État roumain*, Victor Loupan, *La révolution n'a pas eu lieu*, Jil Silberstein, *Roumanie, prison des âmes*). Sau, dincolo de cele două planuri, *Dreptul la normalitate*, de Nicolae Manolescu.

Atitudinea dominantă e cea sceptică, prea puțin încrezătoare în teoriile ce susțin complotul secret ruso-occidental în înlocuirea lui Ceaușescu („coerența acestui scenariu ne împiedică să ni-l însușim”), prea puțin îngăduitoare față de slăbiciunea morală exersată în numele unui paradoxal amestec de culpă și ingenuitate, de doctrină ambiguă și compasiune dibace (C. Noica, *Rugați-vă pentru fratele Alexandru*). Și deloc îngăduitoare față de moda Caragiale, marele (și mereu noul) nostru refugiu întru neputință.

Monica Lovinescu are dreptate: bineînțeles că, utilizată exclusivist, „grila caragialiană de interpretare a societății românești e neîncăpătoare” și că, dusă la limită, zeflemeaua e, ca să zic așa, mama autodisoluției („Totuși, cred c-a devenit necesar să ne «despărțim de caragialism», chiar atunci cînd realitatea ne împinge din nou spre el. Altfel, ne vom construi din zeflema o fatalitate. Moftul nu ne poate duce de data asta – cînd nu alții ne mai joacă soarta, ci o avem în mîinile noastre – decît spre o perpetuă relativizare a binelui și răului. Și avem

aprigă nevoie să ne spălăm de al doilea și să accedem la primul”). Dar ca exercițiu de destindere generală (cel puțin pînă acum doi, trei ani, cînd coarnele de rinocer sticleau de ascuțite ce erau) caragialismul nu poate fi contraproductiv decît în cazul celor deja poltroni, de la natură, și pe care eminescianismul, să zicem, nu-i poate transforma decît în caricaturi de lăutărism patriotard.

Ce-i drept, pledoaria Monicăi Lovinescu sună echilibrat (nu are nimic în comun cu anticaragialismul de tip Mihai Ungheanu, încruntat față de spiritul critic, văzut ca leznațiune și complot masonic), în ciuda aparenței patetice: „O pauză în deriziune. O pauză în zeflema. Atît cît să luăm măsura exactă a lucrurilor și a posibilităților noastre de a făuri o opoziție credibilă”. Că vrem sau nu, ne place să cultivăm moftologia omniscientă și atotimpotentă. Zeflemeaua îi dă nimicului iluzia puterii și-l face pe hîrciog să se viseze, dacă nu vultur, măcar liliac. Pe de altă parte, e foarte adevărat și ce observau Cornel Moraru și Al. Cistelean în *Vatra* din ianuarie 1992, citați aici, despre „fabuloasa lipsă de memorie a suferinței la poporul român” („Ca pe o bandă magnetică refolosibilă, ultima înregistrare o șterge complet pe cea veche”) și, respectiv, „inapetența tragică” a literaturii române, unde adesea atrocitatea se consumă jubilat, și monstruosul devine invariabil derizoriu. Precum legendara, zilnica doză de otravă a lui Rasputin, și miticismul, luat sistematic și cu măsură, te ferește de veninul absolutismului. Nu e de ajuns, desigur, dar nu caragialismului îi este de imputat anemierea morală a românilor...

Puncte pe cortex

Apropo de frenezia uitării („amnezia la români”, cum spunea Paul Goma), cartea Monicăi Lovinescu ne readuce în minte o serie de întâmplări și atitudini, una mai cu miez ca alta. Iată cîteva: Ion Băieșu fulgerînd împotriva exilului românesc și a lui Corneliu Coposu, în *Adevărul* din 23 februarie 1990, cel din urmă fiind văzut ca un setos de răzbunare și de sînge („Minciuna, spune autoarea, este atît de sfruntată, încît îți pierd orice gust de a mai face umor”); două studente, Ileana Șulea și Valentina Marinescu, urechind-o pe Doina Cornea pe tema resuscitării partidelor istorice (p. 34); incredibila Adunare Generală a Uniunii Scriitorilor din iunie '90 („cel mai «cuminte» și apolitic congres

din 1965 încoace”, cum bine observă M.L.), niciodată analizată cum se cuvine, adică în totala-i rușine, debusolată, ce-i drept, însetare belalie de a lua, pur și simplu, moștenirea, în numele atît de perfidului slogan de atunci : „fără violență” ; incidentul redactorilor de la *Ramuri* cu Marin Sorescu și alinierea parodistului alături de Eugen Barbu, Paul Everac și-a lor ceată ; pamfletul, atît de șocant și azi, semnat de Florin Manolescu în 22 împotriva lui Dan Stanca, într-un stil de o violență surprinzătoare, vizavi de acuzele aduse de viitorul prozator unduirilor amurale călinesciene din anii '50.

În fine, alți „stimuli” vizează traducerea *Memoriilor* Nadejdei Mandelștam, a *Înălțimilor prăpăstioase* (*Les Hauteurs béantes*) – Zinoviev, a amintirilor lui Șalamov, cînd nu cumva întreabă de unde atîta indiferență față de *Noaptea de Sînziene* a lui Mircea Eliade.

Iată deci că, provocate, decepțiile provoacă la rîndu-le. „Viitorul depinde de trecutul pe care i-l oferim”, spune Monica Lovinescu. Un cuvînt cam greu pe umerii noștri.

22, nr. 29/17-23 iulie 1996

Firescul unei legende

Monica Lovinescu, *La apa Vavilonului*,
Editura Humanitas, 1999, 277 pagini

O frumoasă conjuncție editorială face ca amintirile Monicăi Lovinescu să apară la numai cîteva săptămîni după cel de-al treilea volum din seria E. Lovinescu, „*Sburătorul*”. *Agende literare*. (Primul, 1923-1926, a apărut în 1993, al doilea, cuprinzînd perioada 1926-1929, în 1996, iar cel din toamna acestui an : 1930-1932. Autoarele ediției de la Minerva : Monica Lovinescu și Gabriela Omăt, iar substanțialul sector de note lămuritoare a fost realizat de Gabriela Omăt, Margareta Feraru și Alexandru George.)

Este, prin urmare, interesant să încerci lectura în oglindă, ca să zic așa, a memoriilor (portrete, evocări, limpeziri *post factum*) celei care,

cel puțin între 1962 și 1990, a contribuit într-o manieră adeseori decisivă la ierarhizarea și configurația (etică, estetică, politică) a literaturii române – cu felurile, poznașele ei ipostaze rămase în insectarul uman al părintelui.

Jocuri în oglindă

Nu vreau să vă rețin prea mult cu aceste reflexe în oglindă, dar nu cred că-i chiar total nepotrivită o *ramă afectivă* pentru o însumare impozantă de chestiuni de politică literară. Dacă nu de altceva, atunci măcar fiindcă Monica Lovinescu este un personaj cît se poate de serios în *Agendele* lui E. Lovinescu. Totul e scurt și exact, notat scrupulos, cu o anume conștiință a noii avuții apărute în orgoliosul imperiu al magistrului. Copilul e „paginat” în jurnal precum o carte, o lucrătură literară, o reușită personală sau o ezitare. Luni, 19 nov. 1923 : „Azi la ora 9,1/2 dimineața, după mari dureri, s-a născut Monica”. Duminică, 17 febr. 1924 : „Botezul Monicăi, la care au participat dintre ai noștri : Rebreanu, Ramiro Ortiz și dna, Bebs Delavrancea, Ticu Arhip, Iza Sion, Pica Dona și Nuni, Sanda Movilă, Camil Petrescu, F. Aderca, Atta Constantinescu, Ella Papadat. N-au venit Brăescu, Murnu, Dorian !”. Joi, 19 nov. 1925 : „Ziua Monicăi. Mare ceai. VI. Streinu, întâmplător ; pleacă înainte. Ramiro Ortiz, C. Șăineanu, H.P. Bengescu... etc.”. De aici înainte, an de an, vor fi notate cu acribie de latinist toate poeziile dedicate fetiței de membrii cenaclului, cadourile primite de ziua ei ș.a.m.d.

De exemplu, la 19 nov. 1930, ziua Monicăi se petrece insipid, printre mici obligații și cancanuri plictisitoare („Ziua Monicăi – zi de risipă inutilă. Nimeni și nimic ! Copii : Rudeni. V. Berindei. Întîmplători : dna Barbu, Sorana Țopa, dna Vițu”), pentru ca la 28 iunie 1931, în pagina agendei să fișnească în chenar vestea : „Premierea Monicăi, clasa I – cu succes”.

Alt chenar la 20 mart. 1932 : „Monica citește (în cenaclu) din romanul *Romanul a două păpuși*”. În fine, tot în chenar, la 6 oct. 1932 : „Încep lecțiile cu Monica”.

Dincoace, după șaizeci de ani, fiica, la fel de serioasă și aplicată în cele intelectuale ca tatăl, își rememorează contextul filial aproape în termeni competiționali („din pricina lui am început să scriu. Trebuia să răscumpăr în ochii lui prima mea «gafă», vezi p. 12 ; „Nu se poate ca

fata lui Lovinescu să nu știe latina – tata descoperise brusc această falie în cultura mea, ce risca să-l facă de rîs”, p. 16), de glacialitate didactică („la copii – o specie ce nu-l interesa – nu se pricepea defel”), dar și de abile îngăduințe paterne: „...nu mă împiedică însă să mă duc la «ceaiuri» cel puțin de două ori pe săptămîină, dansînd pînă-n zori. Tata mă ironizează, însă îmi oferă apartamentul său din bulevardul Elisabeta, mai mare decît al nostru de pe strada Wilson, pentru un «ceai» de 44 de persoane, plecînd de acasă și nerevenind pînă a doua zi dimineața. Acum nici nu-mi dau seama cum de-am îndrăznit să-i cer așa ceva. Probabil pentru că, în ciuda ironiei – împărtășite de noi ca o complicitate –, mă lăsa să-i descriu grupul nostru de «zazous» și chiar mă descosea...” (vezi restul la p. 23 ș.u.).

Tatăl e privit pur și simplu cu venerație („La 3 noiembrie 1943, cînd ne mutăm, mama și cu mine, din Strada Wilson nr. 15 în Bulevardul Elisabeta 95, primul meu gest – deloc teatral – este de a pune pe biroul tatei o foaie albă, de a așeza tocul de argint, cu care-și scrisese E. Lovinescu toate cărțile, la locul lui, și de a nota: «mai are încă de scris»”) și cu severa, profunda conștiință a greutății pe care un atare blazon onomastic ți-o impune, în chip natural și implacabil, pe viață. „Pe tata nu l-am văzut lăcrimînd decît de trei ori. Primele două de durere: la cedarea Basarabiei și la intrarea armatei germane în Paris. A treia, de ușurare cînd a eșuat rebeliunea legionară. (Nepotul său, Horia Lovinescu, îi transmisese că se află pe lista celor de executat imediat după Iorga, adăugînd neașteptat de insolent – «și mă bucur». Nu știu dacă tata îl luase în serios, nici dacă amenințarea era reală) (...) Din fericire pentru tata, în 1946 nu mai era de față spre a asista la închiderea definitivă a Cenaclului, anunțînd și alungarea lui din literatură tot pentru «spirit decadent», de data asta însă ca «valet al imperialismului și capitalismului» cum îl calificau toți noii corifei ai tinerei critici de partid, în frunte cu Ov.S. Crohmălniceanu și N. Tertulian.”

Oroarea de patetism

„...O pudoare zbîrlită, pe care o înțeleg prea bine: [tata, n.n.] mi-a trecut-o și mie.” Este cea dintîi caracteristică a acestor amintiri (puse, în treacăt fie zis, sub un titlu cam nepotrivit; în plus, a mai fost uzitat la noi de Marin Bucur): groaza de-a nu cădea în patetism, oroarea de dulceație, de lamentații, de frivolitate sau livresc. Și deci cultivarea

încrâncenată a lucidității, a răcelii în judecare și evaluare, a parcimoniei fără fisură în ce privește intimitatea ființei.

Cîteva exemple : „Or, din 1941 pînă în 1947 *Jurnalul* este intolerabil de prost, romanțios, sentimentaloid, atît de penibil încît am simțit nevoia să arunc la coș pagină cu pagină (...) Istoria, cu majusculele și dezastrele ei, împiedicîndu-mă să-mi aduc la îndeplinire vastele planuri literare, m-a salvat nu doar de eșec, dar și de ridicol” (p. 7) ; „Ce mă irită îndeosebi în acest *Jurnal*, în afara lacrimilor recurente ? Cred că excesiva mondenitate” (p. 23) ; „...la mine, mecanismul fricii nu se putea declanșa dacă imaginația nu-l prevăzuse și prelucrase mai înainte” (p. 47) ; „Sinuciderea revine prea insistent în *Jurnalul* acelor ani pentru a nu o repune în contextul ei : obsesiile mele recurente : moartea (încă din copilărie), fișiiul timpului, ideea fixă a ireversibilei treceri. *Jurnalul* meu din primii ani ai Parisului este încă plin de ieremiade pe aceste teme și de citate din Pascal, răscolit și consultat ca o *Biblie*” (p. 55).

Pe de altă parte, la lupta cu demonii feminității, cu ispitele mondenității, cu puseurile larmoaiante, cu elanurile bovarice ș.a.m.d. se adaugă *marea deturnare*, pe care - vedem acum ! - o reprezintă în destinul Monicăi Lovinescu *politicul*. Mai întîi că foarte greu ai fi putut bănui atîta forfotă interioară, atîta sensibilitate gîlgîind de lirism, la o personalitate judecată zeci de ani în termeni de tribunal moral, de instanță a conștiinței literare, o persoană care și-a deprins, de altminteri, ascultătorii cu tonul casant, ricanant, necruțător în verdicte etc. Dar în plus apare acum această realitate paradoxală : nu din vocație, nu din pasiune, ci dintr-o atroce obligație a ajuns adolescența febrilă, pasionată de teatru și răsfățată de saloanele literare, un crîncen centru al puterii anticomuniste, dușmănit la modul absolut de tot ce va să zică realitate (și reverie) totalitară în România. La 10 mai 1946 notează : „...îmi telefonase Gheorghieș Lecca, întrebîndu-mă dacă vreau să mă înscriu în tineretul liberal. Refuzasem. În *Jurnal* adaug această frază incredibilă : Ce pot avea eu în comun cu politica ? Întrebare pe care o voi dezminți cu o întregă existență. Dacă destinul are unghere, din ele mă privește un diavol sardonice repetîndu-mi întrebarea mea nătîngă de atunci” (p. 41). Și puțin mai încolo : „Mi-am refuzat luxul ficțiunii poate și pentru că istoria impunea alte figuri ale morții”.

Aici este primul mare cîștig al cărții : în revelarea firescului acestei legende. Obișnuieți cu sentințele severe, cu neînduplecarea, inflexibilitatea strategică a Monicăi Lovinescu (în ciuda, adică, a numeroaselor și necesarelor sinuozități tactice, de moment), nu am avut de unde-i bănui

afinitățile cu – de pildă – Jeni Acterian, din unghiul trăirii pasionale, sangvine, a lumii ideilor și artei, cel puțin în anii '40. Sau rolul de paj năstrușnic în grupul de malagambiști autointitulat *Les Chameaux*: „Eram prostuți, ne anglicizam numele, formam grupuri și coterii, dar n-aveam decît îmbrăcămîntea malagambistă, nu și desfrînarea (...) ne autoînfiinșasem în februarie 1945...” (vezi pp. 24-25 pentru atmosferă și componentă). Erau anii de sfîrșit pentru mai vechea *Corabie cu ratați* a lui Emil Botta, Eugen Ionescu, Arșavir Acterian & Co. „Privită retrospectiv, generația mea pare a se împărți, în liniile ei mari, între exilați și pușcăriași.”

Răsfoind albumul

Din cauză că volumul se oprește în 1962, anul din care Monica Lovinescu avea să se identifice, pentru literatul român, cu Europa Liberă, nu avem parte de dezvoltări picante pe linie de culise americănești *versus* șopîrlisme securistice bucureștene, specifice, nu-i așa, Războiului Rece. (Înclin să cred că, dată fiind elementara Regulă a Jocului, nici în viitor nu le vom avea.) În schimb, grație faptului că multe din evocările anilor '40-'50 se fac împreună cu prelungirile lor (explicative) către prezentul lecturii, tabloul este aproape complet.

Oscilînd cu profit între pitorescul caracterologic și mărturia documentară, „albumul” ne oferă deopotrivă caracterizări pregnante și scene cu tîlc, dar și detalii evenimentțiale de riguroasă însemnătate. Este, de pildă, notată evidentă contradicție dintre „negativismul aprins al textelor” lui Cioran și „vitalitatea de-a dreptul virulentă a omului”, cu concluzia strălucitoare: Cioran, un „om cu o umbră ce nu-i seamănă” (p. 117). Un Cioran care afirmă tranșant că „n-am înțeles nimic și nici nu e nimic de înțeles” din *L'Être et le Néant* a lui Sartre (p. 173). Avem un Eugen Jebeleanu recomandîndu-i Monicăi Lovinescu, în 1946, să scoată degrabă din raft „cartea tatei despre P.P. Carp” sau un Șerban Cioculescu mesager la Paris al Partidului, în casa soților Lovinescu-Ierunca („Îl revăd și azi, în picioare, rezemat de biblioteca ce amîntea de un alt decor și plîngînd domol. El, sînt sigură, înțelegea, chiar dacă se înglodase prea tare pentru a se mai putea schimba”).

Dacă sînt notate, în treacăt, „nimfomania galopantă” a Soranei Gurian (p. 96), egoismul etanș al Elvirei Popescu (p. 229), înmormîntarea de un grotesc lugubru a lui Constant Tonegaru (p. 59) sau

delicioasa încredințare a lui Lupasco cum că „Ionesco e mai mare decât Shakespeare” (p. 116), mult mai dură e dezvăluirea rușinoaselor manevre ale lui Tristan Tzara împotriva editării lui Urmuz la Paris (p. 72). În fața entuziasmului lui Raymond Quéneau și Jean Paulhan, „Tzara s-a opus cu îndârjire unei revelații ce i-ar fi răpit singurul loc pe care-l putea ocupa în istoria literară. Nu bănuiam că influența sa la Gallimard este atât de mare”.

Sau oferta făcută lui Virgil Ierunca de oficialitățile de la București prin G. Ivașcu, în primii ani de ceaușism : „Îți propun oficial catedra de literatură română la Facultatea de Litere din București” (p. 249). Sau observația privind decizia definitivă a lui Mircea Eliade întru savanterie, din pricina insuccesului *Nopții de Sânziene* (p. 169). Eliade „ne aducea aminte că în România se petrecuse invers : romancierul era cel acceptat”. La fel de incitante sînt paginile cu Eugen Barbu, „primul care, din dorință plebeiană de putere sau din pură abilitate, ne propusese să-i ocrotim viitoarea disidență” (p. 257 ș.a.), sau detalierea cazurilor Hubert Juin și Pierre Hamelet (p. 262) plus Pierre Emmanuel, Alain Bosquet și Mihai Beniuc (pp. 262-263) în manevrele scriitoricești ale regimului de la București.

În fine, dacă-ți notezi caracterizări exacte precum : „Virgil Ierunca va cultiva mereu pentru sine orgoliul unui tipăt în pustiu și cel mai activ dintre pesimismele posibile” (p. 79), notații importante precum cele despre Horia Lovinescu (p. 260), Jean Părvulescu (p. 152 ș.u.) sau triste picanterii precum : tînărul Alexandru Balaci, „comunist declarat”, aruncînd pe fereastră pomul de Crăciun al soției (obicei „ce nu mai corespondea vremurilor noi”, p. 225) – vei reține obligatoriu cel puțin patru contexte obligatorii pentru istoricul literar : drumul teatrului ionescian de la *Il pleut des chiens et des chats* la *Cîntăreața cheală* (pp. 73, 176), scandalul Vintilă Horia și premiul Goncourt (p. 202 ș.u.), capitolul Petru Dumitriu (p. 205 ș.u.) și „felia” cu C.V. Gheorghiu (pp. 65-67). Adăugîndu-le rezistența autoarei la Molière (p. 52) și la Adamov (p. 53), dezvăluirile din perimetrul Alexandru Vona/Claude Sernet (p. 70 ș.u.) sau peisajul stîngismului parizian al anilor '50-'60, plin de „oameni sovietizați mintal” (pp. 85-87), nu putem decît să numărăm zilele pînă la următorul volum al *Vavilonului*.

Încă o dată, legenda sonoră preferă, cu firească și bogată cumînțenie, raftul bibliotecii.

Catifeaua cu arici

Monica Lovinescu, *La apa Vavilonului, II, 1960-1980*,
Editura Humanitas, 2001, 276 pagini

Întîmplarea face (iarăși !) ca al doilea volum din evocările și portretele Monicăi Lovinescu să apară în librării aproape simultan cu vol. al IV-lea din *Agendele literare* ale lui E. Lovinescu. Cine are chef de ceva psihologie literară are de ce să fie încîntat la lectura în oglindă a celor două maniere evocative : tușul cu vitriol al tatălui, scriitura mușcătoare ca răspuns la hiperhărțuirea zilnică a veleitarilor și megalomanilor de tot soiul, față de amenitatea comprehensivă a fiicei, cu diplomație și agendă politică, deloc străină școlii franceze a maliției și savorilor picant-aluzive, dar, în general, generoasă retrospectiv.

Sigur, veți spune că timpul relatării diferă fundamental, că tatăl operează pe viu, sub stimulii clipei, în vreme ce fiica recompune la rece, după decenii, cazuistica vizitatorilor, corelînd fenomene rotunde, demult încheiate. Cu alte cuvinte, citind fabula nu *in progress*, ci deja din perspectiva moralei.

Așa este. Însă asta nu face mai puțin incitantă compararea celor două felii de mentalități culturale și viață literară românească : interbelicul forfotitor, adeseori imoral, dar sincer, la E. Lovinescu, și ceaușismul duplicitar, invariabil amoral, palpat la Paris de Monica Lovinescu pe „simpatrioții” dîmbovițeni.

Cînd te gîndești la zecile de cazuri bovarizate politic și transformate, mai devreme sau mai tîrziu, în decepții, cînd încerci o cvasicontabilizare a speranțelor inutile infuzate într-un act sau altul de disidență, a serviciilor întoarse ca trădare ș.a.m.d., abia atunci înțelegi ce alambic de veninuri, defulări în *aqua forte* și execuții ritual-compensatorii ar fi putut să fie (absolut justificat) pagina memorialistică a Monicăi Lovinescu !

Față de calmul retrospectiv al primului volum și, mai ales, de fervorile pur literare ale evocărilor adolescenței, volumul al doilea este

scris cu un anume sentiment al urgenței. Mărturiile trebuie depuse cât mai repede, portretele trebuie încheiate și puse în rame (sau la beci), întimplările trebuie relatate și de pe alt versant. Cum ar spune Cioran, după o viață de zeitate (idolatrizată, exorcizată, hulită sau amenințată feroce, nu contează : fapt e că Monica Lovinescu a fost trei decenii una dintre constantele obsesive ale literaturii și... Securității române), nu se poate să nu-ți plătești cu amar triumful. Cu însingurarea împănată de ranchiune în sfârșit explodate, cu infidelități și sadisme compensatorii, cu prietenii definitiv alterate, răz bunări inexplicabile și recunoștința „întoarsă” în indiferență și uitare, când nu în calomnie și ură, Monica Lovinescu plătește acest preț cu o demnitate exemplară.

Astfel încît pe catifeaua amintirii se etalează acum Noel Bernard, Theodor Cazaban („s-a autosabotat fără iluzii”), Nicolae Manolescu („avea de tînăr acel aer de a fluiera doar pentru el o melodie ce-l ferea de cacofoniile locale”), Paul Barbăneagră („domnul *de ce nu?*”), Mircea Eliade („dintre toți scriitorii pe care i-am cunoscut în exil era cel care-și golea cel mai rapid buzunarele pentru nevoile semenilor”), Cioran („foarte mîndru de a nu-l fi primit pe Eugen Barbu, căruia îi închisese ușa în nas, pe 27 martie 1972”), dar și Cella Delavrancea, Sorana Țopa, Aurora Cornu, Lena Constante, Henriette Yvonne Stahl („laimotivul ei : țara întregă e sincer comunistă. Mai rămîne ca și emigrația să-l susțină pe Ceaușescu”).

Din loc în loc, țepi de arici, care-i fixează sarcastic, stupefiant sau tandru, mai rece sau mai învăluitoare, pe C. Noica (lobby ceaușist prin „dănuirea prin cultură”, p. 186, povestindu-și vizita la viceministrul de Interne, p. 189), pe Marin Sorescu și a sa mercantilă „ucenicie a prudenței”, pe Nicolae Breban, Paul Goma și Ion Caraion, dar și pe Harry Brauner („inspirat de N. Crainic, dar și de Ion Brad”), pe D. Țepeneag, ca și pe Marin Preda („la Paris, îi plăcea să fie primit boierește, deși nu ți-o ierta. Ne-ar fi vrut – inconștient – mai jigăriți, participînd astfel la soarta comună din țară”).

Pentru altcineva pot fi, desigur, mai captivante detaliile despre Parisul lui mai '68, despre șocul Soljenițin din 1973, despre agresiunile la care a fost supusă Monica Lovinescu, despre cazul Goma, Tănase, Haiduc ș.a.m.d., dar pentru mine evocarea cuplului Ion Vineanu – Henriette Yvonne Stahl (p. 65), istoria înființării revistei *Cahiers de l'Est* (p. 168 ș.u.), plînsul lui E. Jebeleanu și E. Schileru la Paris sau rezumarea

abilităților lui Mihnea Berindei valorează, într-un fel, mai mult decât chiar analizarea lui B.-H. Lévy & Co.

De acum, atenție mărită: urmează anii '80-'90 și ne apropiem de zilele noastre. Cine va învinge, catifeaua sau ariciul?

Ziarul de duminică, nr. 15/13 apr. 2001

O zădărnicie anume

Monica Lovinescu, *Jurnal, 1981-1984*, Editura Humanitas,
2002, 367 pagini

Cine s-a deprins, prin decenii, cu ideea Monicăi Lovinescu ca întrupare a triumfului (cultural, politic, social, conjugal) va fi surprins citind acum convingerea autoarei privind „sentimentul dominant al zădărnicii, pe care tata mi l-a trecut și mie”.

Venind în librării cum nu se putea mai bine, adică aproape simultan cu *Ușa interzisă* a lui Gabriel Liiceanu, noul volet al jurnalului Monicăi Lovinescu se înscrie în același joc al naturii luptătoare cu pulsunile scepticismului. Între fondul autopostulativ, tentația melancoliei și spectrul eșecului. Între forța de construcție persuasivă a eului și gustul înfrîngerii, încercat sistematic.

La prima vedere, deși totul e defect în România anilor '80, totul e perfect în imaginea pariziană a cuplului Monica Lovinescu – Virgil Ierunca, de stăpîni mediatici cvasiabsoluți ai exilului (intern și extern). În ciuda multelor antipatii care-i înconjoară, din Chicago la Aachen, de la Montréal în Madrid și la Freiburg (bașca bucureșteana „operațiune Eterul...), în ciuda invidiilor stîrnite, a nesfîrșitelor intrigi de salon și coterie țesute în jurul celor doi, fapt e că toată lumea îi caută, îi cultivă cu scrișnet sau venerație și tremură în așteptarea verdictelor lor, fie ele estetice sau morale, fie politice sau administrative. Biroul Europei Libere din Paris era în deceniul nouă al veacului trecut o Mecca a exilului românesc, o fortăreață a literaturii profesate ca subminare estetică a dictaturii, o placă turnantă a informațiilor, a lucrăturilor și –

vedem mai limpede acum – a conflictelor mai mult sau mai puțin exhibate cu centrala müncheneză și chiar cu conducerea americană.

Trei sînt, în acest jurnal, marile surse de amărăciune ce alimentează gustul de cenușă al zădărnicii: 1) necoagularea (nefinalizarea) nici unei tentative de revoltă anticomunistă în România – o tentativă clară, puternică, de masă, ori măcar de breaslă, cu coerență și forță de impact la nivel național; 2) persistența sinucigașă (de nu criminală) a stîngismului în cuprinsul inteligenței franceze, refuzul ei feroce de a accepta echivalența totalitarismelor în secolul XX, nesățiu cu care condamnă la dreapta ceea ce aplaudă la stînga, cecitatea autoprogramată a socialiștilor ș.a.m.d. (vezi 21 febr. 1982, 8 aug. 1982, 16 iulie 1983); 3) „prudența excesivă” a politicii de la vîrfurile Radio Free Europe („Americani de la RFE numai gazetari nu sînt, ci tot felul de funcționari care se ocupă cu poliția știrilor”, p. 93) față de România unui Ceaușescu tratat pînă spre 1987 cu oficiala condescendență și chiar admirația de la 1968 (vezi 9 iul. 1982, 7 febr. 1983, 5 sept. 1984, dar mai ales 13 iun. 1983 și 12 sept. 1984).

Astfel, fiecare zi din viața autoarei este un amestec de speranță, teamă și resemnare. De fervori culturale (extrem de rare sînt zilele fără lecturi, fără un film, un spectacol, o întîlnire culturală) și dezgust, de excitație politică și lehamite. 1981-1984 va să zică scandalul MTS, revolta lui Dorin Tudoran, jurnalul lui Ion Caraion din *Săptămîna*, cazul Goma – V. Tănase – Moțu Haiduc – DST, relația Alexander Haig – Ștefan Andrei – părintele Calciu (cu concluzia: „Americani sînt niște naivi congenitali”).

De-a lungul drumului, numai trei figuri fără fisură, înconjurate cu constantă admirație și empatie: Gabriel Liiceanu, Andrei Pleșu, Nicolae Manolescu. Dar și Dan Hăulică, dilema literar/moralitate (vezi disputa în jurul lui Radu Petrescu, p. 25, sau Gorki, p. 169), teama lor că, dezvăluind zonele subversive din cărțile publicate în țară, fac deservicii autorilor (care autori, de altminteri, voiau și nu voiau să le fie etalate la soare șopîrlele, vezi aici cazul *Refugiilor* lui Buzura), Conferința scriitorimii din 1981, telefoanele zilnice din țară și cite altele.

De notat bemolul așezat la cheia encomiastică în cazurile G.G. Marquez, Milan Kundera și V. Grossman, rezervele față de N. Steinhardt („lipsa de rigoare estetică” și opțiunile șocant-acomodante, vezi p. 253), revelațiile pe nume Gabriela Adameșteanu și Mircea Daneliuc, imaginea lui Sorin Dumitrescu („o bună conștiință lină”),

Adrian Marino („...aducînd un temei opiniilor care circulă asupra lui în țară”, p. 209), Mircea Iorgulescu (la 11 iul. 1983). Plus detalii captivante despre Alexandru George, Valeriu Cristea, Paul Barbăneagră („fanatismul lui e senin și bine intenționat”), I.D. Sîrbu, Paul Dimitriu („de ani de zile agent, îl plîngem deci”), Dan Zamfirescu stupefiant ca de obicei (vezi 11 nov. 1982) etc.

Sigur, ce se vede îți turbează salivarele imaginației gîndind la ce a rămas închis în carnete, precum în cazul relației dintre memoriile lui E. Lovinescu și șocanta cantitate de *aqua forte* din agendele tipărite postum... Una peste alta, acordați-vă un minut de liniște și priviți coperta cărții de la Humanitas, cu intrarea în casa pariziană a „Monicilor”, o Casă a lecturii în exil, care este exact inversul Casei Scînteii. Cum ar spune Cioran, nici o zădărniciie nu este-n zadar. Nu credeți ?

Ziarul de duminică, nr. 47/6 dec. 2002

Teme și dileme la Paris

Monica Lovinescu, *Jurnal, 1985-1988*,
Editura Humanitas, 2003, 368 pagini

Nu cred că-i o impresie falsă: noul volet din *Jurnalul Monicăi Lovinescu* este mai bogat, mai palpitant și mai bine ritmat decît precedentele. De ce? Pe de o parte, fiindcă intervalul 1985-1988 face să coincidă apogeul demenței ceaușiste cu intrarea Estului european în perestroika, de unde accelerarea vizibilă a disidențelor, a schimbărilor de ștafetă, a angajării tot mai fățișe a mass-media și a serviciilor speciale occidentale în mizeria „treburilor noastre interne”.

Pe de altă parte, îmi îngădui să observ că redactarea finală a manuscrisului beneficiază din plin de pe urma experienței de după 1990, de după 1996 și de după 2000 a autoarei: toate iluziile s-au spulberat, jocul erotic al SUA și al puterilor vest-europene împrejurul Rusiei a rămas același, mai tot ce părea perfect legitim și aplicabil s-a dovedit instabil, pueril, amăgitor, falimentar ș.a.m.d.

Astfel încît tonul relatării s-a înăsprit, un fel de radicalizare la puterea a doua : o dată față de România ultimilor ani ai ceaușismului, a doua oară față de lumea europeană îmbibată, la Est, ca și la Vest, de nostalgiei socialiste. În orice caz, cîteva notații aspre dau seama într-o manieră tulburătoare de vechea, dar și actuala oboseală acidă – totuși, neresemnată – a Monicăi Lovinescu în fața grotescului leviathan. Iată-le, fără comentarii : „24 mai 1985. Telefoane succesive de la München. Washington cere insistent să nu se mai facă despre D.T. [Dorin Tudoran, n.n.] comentarii. E pentru prima oară cînd Departamentul de Stat tratează direct FE [Radio Europa Liberă, n.n.] ca pe o filială căreia îi dai ordine” ; „6 aug. 1985. Departamentul de Stat a înființat pe lîngă un consulat american din Germania o secție specială de control al Europei Libere și Radio Liberty. (...) Totul ar veni de la niște gafe «antisemite» pe Radio Liberty. E în logica absurdității și lașității lumii în care trăim ca ea să-și boicoteze singură unica ei armă eficace : acest post de radio spre Est” ; „3 febr. 1986. Americanii sînt în stare de orice, chiar de a-și sabota singuri arma cea mai eficace, FE [Radio Europa Liberă, n.n.] fiind ultimul balon de oxigen al României. Cum spune V. [Virgil Ierunca, n.n.] cînd comentăm – sumbri – Occidentul ar merita cu adevărat să fie înfrînt. Prea face totul pentru asta !”.

Accelerarea ritmului provine din – cum să-i spun? – alternanța *aller-retour*, de-a dreptul amețitoare uneori, a celor care vin cu cei care se duc. Tot mai mulți români transfugi, paralel cu moartea lui Mircea Eliade, a lui Noica, moartea lui Șerban Cioculescu, Leonid Dimov, Beniuc, Al. Rosetti, Al. Graur, Iorgu Iordan ș.a., totul notat împreună cu zvonistica de rigoare, ca și demiterea lui Adrian Păunescu de la *Flacăra* (vezi p. 50), faptul că șoferul lui Dulea este fiul lui Horia Sima etc. etc.

1985-1988 va să zică dramatica, umilitoarea plecarea din țară a lui Dorin Tudoran, arestarea și uciderea lui Gheorghe (Babu) Ursu, cazul trist răsucit al lui Mihai Botez, neașteptata rămînere la Paris a cuplului Sonia Larian – Lucian Raicu, impetuoasa rămînere a Mariei Mailat, urmată de Dan Culcer (caracterizat aici drept singurul român filomaghiar sincer), ezitățile chinuitoare ale lui Augustin Buzura și Bujor Nedelcovici, aproape masochist prelungite, de a alege calea exilului, ezitarea – tranșată în cele din urmă – a lui Mihai Dinu Gheorghiu, apoi cazul Dan Petrescu și anchetele din Iașii *Opinieii studențești*, valurile sîrnite la București, în lumea colonelului Achim, de „atitudinile necorespunzătoare” ale lui Dan Deșliu.

Același interval îl aude pe Noica telefonându-i Monicăi Lovinescu în iunie 1985 ca să-i „mulțumească pentru că nu i-am reținut în Occident pe Pleșu și pe Liiceanu”, îl vede pe Eugen Simion, în decembrie 1986, „mai deschis ca niciodată” („cînd asist, glosează autoarea, la laxismul și iresponsabilitatea de aici, nu pot să nu-i admir pe acești atît de huliți – și de mine chiar desconsiderați, pentru a nu fi urcat pe baricade – intelectuali români care luptă cu încăpăținare de decenii pentru a salva o cultură ce reprezintă singura lor formă posibilă de rezistență”), după cum faptul că Eliade ar fi murit cu zîmbetul pe buze citind *Exerciții de admirație*, că E.M. Cioran nu-i ierta multe păcate din tinerețe autorului *Huliganilor* sau notația din 20 aprilie 1986, cînd se află că Eliade va muri, „mi se fură o parte de viață. Nu cred și nu cred. Un lucru am învățat: că nu mai pot spera” proiectează asupra întregului bogăția tristeților crepusculare.

Aluvionar, fondul faptic va face deliciul cunoscătorilor și le va oferi junilor neofiti imaginea unei epoci. Dar la fel de importante sînt verdictele precum: „Nu e nimic de făcut decît atunci cînd mișcarea pornește de sus – exemplul Hrușciiov, destalinizarea născînd disidențe etc.”. Dar mai ales acesta: „În timp ce polonezii și ungurii vin cu proze incendiare, la noi domnește făcutul cu ochiul sau literatura atemporală. Să mai adaug cît de obositor e să te îndoiești de propriul tău neam, acționînd mai departe ca și cum ai avea încredere în el?”.

Morala unei fabule... de-o viață.

Ziarul de duminică, nr. 21/6 iun. 2003

P.S. : La Paris, pe dreapta

Monica Lovinescu, *Diagonale*,
Editura Humanitas, 2002, 244 pagini

În octombrie 1990, cînd am avut și eu, în sfîrșit, prilejul să ies din România și privilegiul de a-i cunoaște pe Monica Lovinescu și Virgil Ierunca, două formule țin minte că m-au șocat la cel dintîi dialog al

nostru. A fost, întâi, cuvîntul greu ca un chepeng peste o pivniță folosit de Virgil Ierunca în privința României postcomuniste: „Sîntem o gubernie”.

Cum a răsunit acest verdict nu atît în cafeneaua din Piața Sorbonei, dar în auzul inocentului doldora de speranțe ce eram... nu vă mai spun. Ei bine, an de an de atunci, nu fac decît să inventariez elementele care ne apropie de imaginea tradițională a mușicului din stepă, cel iubitor de votcă și bici, împăienjenit de oblomovism, mocnind de ură de clasă și poftă de conace incendiate, situat în grotesca venerare a *Revizorului*, în lugubra hipnoză a uniformei și Ohranei, în lehamite de Occident și extaz față de fărădelege.

De cealaltă parte, acea tristețe acidă a Monicăi Lovinescu vorbind despre stîngismul – irepresibil, intratabil, secular – al intelighenției pariziene m-a făcut să zîmbesc îngăduitor văzînd resemnarea cu care și-a punctat afirmația cum că „zece, douăzeci de ani de acum înainte, mai mult de a-i face pe occidentali să accepte – strict teoretic măcar – comparația dintre nazism și comunism nu putem face. Nicidecum echivalare, dar măcar simpla punere în paralel a celor două totalitarisme”. Zîbeam atunci, fiindcă eram convins că, în cîteva luni, toată lumea va accepta noile realități și că Vestul (culpabilizat, vezi bine, și dornic să-și spele păcatele) se va vărsa binefăcător peste Estul costeliv, iar mlădioasa, iute adaptabila *la pensée française* se va plia pe setea noastră de dreapta, adică de capitalism, liberalism, elitarism ș. a. m. d.

Ei bine, la numai cîteva luni apoi, la un colocviu de la INALCO dedicat Estului sovietizat grație Aliatilor, mi-a fost dat să înțeleg la modul cel mai brutal ce va să zică încrîncenarea dogmatică a stîngismului parizian, inclusiv academic. Orbirea voluntară, opercularea sistematică, refuzul absolut al – cel puțin – îndoielii, al unei fisuri cît de mici în afit de perfidul, uriașul beton prefabricat al teoriei dumnealor cum că în 1989 am ieșit nu din bolșevism, ci din fascism și naționalism, avînd abia acum, după ce am întinat sfintele idealuri socialiste, mîsia istorică de-a experimenta menșevismul.

Dacă eu am zîmbit concesiv atunci, foarte mulți au acuzat-o direct, urît, furibund pe Monica Lovinescu pentru radicalismul postceaуșist, pentru scepticismul coroziv și intransigența neresemnată, neiertătoare cu care a taxat viciile de gîndire ale ideologiei pentru care, conform lui Stalin, „omul nu contează” și în numele căreia Sartre a decretat (vezi aici la p. 60) că „un regim revoluționar trebuie să se dezbată de un

număr de indivizi care-l amenință și nu văd alt mijloc decât moartea. Din închisoare mai poți să ieși...”, asta fiind în 1973!

Din păcate pentru literați, Monica Lovinescu a abandonat după 1990 exercițiul ritmic al cronicii literare, „ajutată” fiind și de ranchiunoasa decizie a conducerii Radio Europa Liberă de a desființa Biroul din Paris al postului, cel constant bănuț și acuzat de abateri de la Linia Convenției. Dar din fericire pentru publicul mai larg, cititor al Humanitasului, al 22-ului și al *României literare*, Monica Lovinescu s-a implicat în varii maniere în aproape tot ce a însemnat adiere de „proces al comunismului” în mințile noastre de foști Oameni ai Cozii, de la seria editorială pe cât de excepțională, pe atât de puțin comentată de la Humanitas pînă la *Memorialul durerii*, cărțile Doinei Jela, filmele lui Lucian Pintilie etc. Un proces intentat deopotrivă părinților și nepoților, fondatorilor și tovarășilor de drum, vrăjitorilor și dezvrăjiților copleșiți de nostalgie ori amenințați de amnezie. Apărute între febr. 1990 și nov. 2001 la rubrica sa din *România literară*, *Diagonalele* reunite în volum se strîng cu fervoare și elanuri simpatetice împrejurul lui Raymond Aron, Jean-François Revel, François Furet, Alain Besançon, Stéphane Courtois, A. Glucksmann, K. Finkelkraut, se delimitează cu amară ironie de excesele coabitante de tip Michnik – Jaruzelski sau Alexandre Adler – Lily Marcou, pentru a se delimita net de terorismul intelectual prin care „aceleași păcate înfierate la Heidegger sînt sistematic acuzate la Sartre. Intențiile nu pot fi josnice decât la extrema dreaptă, cum o rotim spre stînga scuza devine principala figură de stil”.

Cine oare, în absența Monicăi Lovinescu, ar fi comentat la noi cărți precum *Jugement à Moscou* de Vladimir Bukovski, *Le Lys et la cendre* de B.-H. Lévy, *La Fin de l'innocence* de Stephen Koch, *La Parole ressuscitée* de Vitali Sentalinski, *Idéologies et réalités* de Jeanne Hersch? Cine ne-ar mai fi adus în atenție cazul Monnoret, cazul Arthur London cu perversa traficare a trecutului, cazul Jacques Rossi, fost agent al Komintern, ajuns la 91 de ani să declare că „omul nou” al nazismului era omul nou al sovietelor?

Și cine ar fi dispus de un atare capital de credibilitate pentru a scrie un text precum *Gramofonul ideologic* (vezi pp. 193-196)? Citiți-l... și mai vorbim după aceea.

Mircea Zăciu

Organismul literar și drenul postoperatoriu

Mircea Zăciu, *Jurnal* (1979-1982), I, Editura Dacia,
1993, 393 pagini

Context

Deși am citit cu atenție serialul memorialistic publicat de Mircea Zăciu în *Vatra* din 1990 încoace, senzația pe care ți-o dă lectura-șnur a acestor patru sute de pagini ce compun volumul I (1979-1982) din *Jurnalul* apărut la editura Dacia este una copleșitoare. Adevărat: citite lunar, fragmentele își conservau autonomia savorilor sarcastice, prilejuiau o delectare anume, însă eram departe de-a bănui virtuțile întregului. De document unic: personal, dar și colectiv, informativ, dar și psihologic-moral, dar și de ghid în culisele politico-literare ale „deceniului diabolic”, cum îl numește autorul.

Era, într-un fel, de așteptat ca breasla literară să facă deschiderea în operația de drenare postoperatorie a putregaiului adunat în noi de zeci de ani. Cu toate că întâmplările și atmosfera de aici au fost comune și-n ceea ce-i privește pe oamenii celorlalte bresle, arte și profesii (pictori, actori, regizori, coregrafi, presă, radio-TV, muzicieni, doctori, juriști, istorici, diplomați etc.), *lumea literară* a fost cea care a distilat pînă aproape de puritatea absolută toate otrăvurile oferite spre experimentare de comunism cu atîta grijă, vigilență și largheță.

Pînă acum, la patru ani de la înlocuirea lui Ceaușescu, asta e tot ce avem mai bine încorporat despre viața literară sub dictatură: *Jurnalul* lui Mircea Zăciu! Din arhiva Uniunii Scriitorilor n-a ieșit mai nimic:

funesta inspirație de a-l pune vechil peste ea pe Cornel Brahaș a făcut ca multe documente să fie distruse ori să ia calea sertarului cu viitoare șantaje. Nu-i vorbă, complicitatea generală ar fi făcut oricum să se aleagă praful tăcerii de tot ce se putea dezgropa de acolo, mai ales de rapoartele serviciilor de interne-externe. Din arhiva C.C.E.S. nu a ieșit nimic, nici măcar listele de epitețe ori cuvinte prohibite, nici măcar organigramele, circularele, formulele fixe pentru telegramele oficiale, indicațiile pentru cenzură sau referatele făcute pentru un volum sau altul. (Însuși Mircea Zăciu refuză deocamdată publicarea referatelor negative ale *Dicționarului scriitorilor români* coordonat de d-sa! Măcar ca anexă a ediției afit de mult așteptate...)

Din edituri, tot așa, *dacă* am văzut tipărite prin ziare câteva fragmente de referate ale cenzorilor sau ale consilierilor de încredere, ori pasaje scoase din edițiile de atunci și adăugate reeditărilor de acum. Nimeni n-a poruncit, nimeni nu a tăiat, nimeni n-a făcut referate negative, toată lumea și-a făcut datoria, cu toții am contribuit la „păstrarea continuității și a valorii culturii naționale, indiferent de prețul plătit”. Parola pentru tot ce-a fost pare a fi leneșa, cinic-ludica explicație a personajului din Topârceanu: „Nu-i nimic, a trecut acceleratul...”. Iar acum, privind îndărăt – nu neapărat cu minie, ci cu simplă curiozitate –, observi că-n patru ani am îmbătrinit cu 80 și că un eveniment care-acum zece ani era trăit cu febre apocaliptice a devenit obiect de bîrfă nostalgico-jucăușă, basm, banc, feerie insipidă; că Suzănica era drăguță, ce să facă și ea, săraca, ori că „lasă tu, că Dulea a mai și dat drumul la cărți”, că „față de Burtică și Popescu-Dumnezeu, Tamara era o fiară”, că „unde mai apar acum ediții ca *Scriitorii români*?”, „unde mai poți lua azi un Joyce cu 50 de lei?” etc. etc.

Sindromul e cunoscut: dacă din 1985 vidul Așteptării a comasat anii în clipe, în schimb violența schimbărilor, densitatea, ritmul și varietatea întâmplărilor de după 1989 – culminînd cu crîncena reinstaurare a gerontocrației incompetente de acum – au întins enorm percepția timpului. Încît astăzi, cînd spui, de pildă, „generația '80”, duci palma la frunte ca pe vîrf de munte, mijești greu ochii și vezi chipurile de-acum cinci ani ca pe ceva de dinaintea erei noastre, ca pe un exilaș pe-o boabă de piper... În plus, cum spuneam, triumful contrarevoluției ne-a inversat aproape complet percepția asupra celor de atunci. În vreme ce opinia publică a fost diabolic prelucrată la foc mic și pervers, încît pentru multă lume disident n-a fost Dinescu, ci Lăncrăjan,

luptător n-a fost Pleșu, ci Păunescu, cenzurați au fost Paul Anghel și-a lui ceată, Eugen Barbu a jucat un rol de Carpați în conservarea nației, rezistența eficientă s-a făcut dinăuntru aparatului, la nivel de Plămădeală și Ștefan Andrei, Malița ori Săraru, apărător al libertății de expresie a fost Vadim Tudor, singura forță conștientă și arhipatriotică a fost Securitatea... în acest timp deci, democrații de azi sint... „Lasă, dragă, că-i știm noi, tot nomenclaturiști... iar Europa Liberă a fost cu destabilizarea, nu vezi?”... ș.a.m.d.

„Cele rele să se spele, cele bune să se-adune”?

Mircea Zăciu spune că ține jurnal de la 14 ani. Va să zică, din 1942. De ce a optat, atunci, pentru 1979-1989? (Primul volum se oprește la 4 iunie 1982.) Asta-mi evocă acea stupidă, dacă nu perfidă, întrebare tipică pentru 1990: „Ce-ați făcut în ultimii cinci ani?” (adică de când s-a dat drumul la perestroikă și puteați și voi să puneți ceva bani de-o parte, ce dracu!). Pentru scrutarea măruntaielor putrede ale comunismului, ceaușistii au recomandat „obsedantul deceniu”, unde le venea bine chestia cu aducerea bolșevismului pe tancuri rusești și mai ales uriașul spor de alogenie diriguitoare pe cap de român. În același scop, stalinistii au pus pe masa de operație național-comunismul ceaușist, cu tracomania și protocronismul (*id est* occidentofobia) care frizau paranoia. Generația '50 suspina după respectul – hilar, ultrainteresat, amuzat, totuși real – acordat demnitarilor culturali. Generația '60 suspina după anii congresului al IX-lea, când au fost impuși programatic precum leii paralei în toate arenele deschise. Generația '80 suspina după bafta unică a șaizeciștilor, și tot așa, pînă ce toate suspinările s-au focalizat în paranteza de la 1985 la 1989. Restu-i moft, uitați totul și iubiți-vă pe tunuri!

Revin, amputarea deceniilor anterioare mi se pare marele trîș din atît de atrăgătorul, documentatul și palpitantul joc al profesorului Zăciu. El nu alterează nicidecum cîștigul prezent, numai că perspectiva e cenzurată flagrant. Și nu pe ici, pe colo, ci taman în părțile esențiale. Pentru că: 1) prima carte a lui Mircea Zăciu după o producție (de) gen *Amiaza unei revoluții* (1954) este monografia „Agârbiceanu”, care apare în 1955 (cînd cu „micul dezgheț”). N-ar fi fost instructiv să-i știm contextul, subtextele, receptarea paralel cu directivele epocii? 2) Un debut în acei ani însemna – ca întotdeauna, de altfel – o serie colaterală

de complicități. Unele dintre acestea – și deloc nesemnificative – se repercutează din plin în viața literară, ca și în viața personală a lui Mircea Zăciu și în perioada cuprinsă în prezentul volum. Legăturile, de varii naturi, ale autorului cu partida ardeleană a literelor – cu un A.E. Baconsky, un Titus Popovici, cu Ion Brad, Lăncrănjan, Ioan Alexandru, I.D. Bălan, F. Păcurariu, Al. Căprariu, Aurel Rău, V. Felea, Ion Vlad, Vasile Rebreanu și câți alții își aveau rostul lor anume aici. Aici, unde, acum, numai Augustin Buzura deține rolul de *tuyau* esențial pentru informarea despre vîrf a universitarului clujean. Și unde, dacă Ion Pop, Marian Papahagi, Ion Vartic, Aurel Sasu apar prea rar și numai tangențial, cafeaua e sorbită acasă la Titus Popovici, iar Nicolae Gheran apare mai mult decît Nicolae Manolescu. 3) Mircea Zăciu a plătit un preț anume cerințelor epocii, dar și propriilor utopii socializant-morale, în piesele de teatru compuse cu Vasile Rebreanu. Or, fie și numai simpla enumerare a circumstanțelor scrierii/publicării acestora, cu toate comandamentele și toată tipicăria cenzurii de atunci, ar fi fost o încîntare. Amară, desigur. 4) Mircea Zăciu nu este numai excelentul istoric și critic literar, ci și un profesor universitar de rodnică și lungă carieră. Presupun că și-n acest domeniu *Jurnalul* său trebuie să fie de-o bogăție unică în ce privește cabalele, eterne de altminteri, ale meseriei didactice. E de-ajuns să citești paginile rezervate în acest volum inspecțiilor de grad (vezi pp. 105, 177, 274, 277, 354) – extrem de interesante prin verdictul lapidar, teribil de elocvent și înfricoșător în descrieri – ca să întrevezi ce-ar fi publicarea jurnalului universitar al autorului. 5) Mircea Zăciu a călătorit mult în anii '70 – burse de studiu, lectorate, congrese și colocvii internaționale etc. *Jurnalul Teritoriilor*, de pildă, ar fi fost și el foarte instructiv, ca și conciliabilele cu forurile competente. Într-un fel erai sfătuit ce să faci și să spui în străinătate în 1964 și cu totul altceva era la 1979, după „defecțiunea Pacepa” și urmările acesteia, sau la 1987, după lovitura dată de glasnostul marelui vecin.

Astfel încît cine parcurge cele patru sute de pagini alocate perioadei 1979-1982 va fi, pe de o parte, sedus de mulțimea datelor și de sagacitatea reflecțiilor, dar și, pe de alta, cuprins de o tristețe nesfîrșită în fața absenței deceniilor anterioare. Poate că o suită de portrete, ca-n memorialistica lovinesciană, ar putea suplîni, la o adică, uriașa lacună : fie și numai un „profil” Titus Popovici sau Ion Ianoși 1950-1990 și tot ar recompane epoca în datele-i esențiale.

Capcanele parantezei. O digresiune

În treacăt fie zis, cum tot sîntem prinși acum în sorbul memorialistic, este bine să ne gîndim pe-ndelete la capcanele deschise de închiderea între paranteze a multor scrieri de gen. Despre memoriile de închisoare nu poate fi vorba : strict circumscrisă, experiența lor nu reclamă neapărat întregul traiect esențial. Însă în celelalte cazuri memoriile fie că deschid trape periculoase, fie că deturneză atenția de la viciile ansamblului uman ori se instituie pur și simplu ca diversivni și acuzații drapate-n autojustificări.

Cităm la întîmplare cîteva cazuri. Notele pariziene ale lui Al. Căprariu din 1970 – cele despre întîlnirile cu Cioran mai ales –, scoase din contextul epocii și al biografiei complete a autorului, pot să certifice doar, cel mult, o anume latură a fostului director al editurii Dacia. Dar restul...? La fel, dacă Virgil Cîndea și-ar publica, să zicem, convorbirile cu Mircea Eliade din anii '70, cînd era pus de sus (alături de alții) să-l aducă pe savant în țară, n-ar fi un pur erou al cauzei literare? Dacă toți demnitarilor și-ar scrie memoriile din perioadele de așa-zisă ostracizare politică, n-am avea oare o listă nesfîrșită de martiri (nomenclaturiști) ai nomenclaturii? Veniți azi cu memorii, un M. Malița, un Corneliu Mănescu, un Maurer, un Burtică sau Popescu-Dumnezeu ar putea lesne să se impună tineretului cititor ca niște corifei înșelați, ca să nu mai spun ce ar putea face un Adrian Păunescu din anii săi post-*Flacăra* : un Christos pe crucea patriei, nu-i așa? În fine, o carte frumoasă precum *O viață-n bucăți* de Mariana Șora schițează cîteva ani de Paris din tinerețea autoarei, dar dintr-o viață mult mai complicată, cu contexte și subtexte politice și de administrație culturală pe care le știu doar unii congeneri, necum cititorul sau analistul de azi. Iar pentru operația de reconstituire a dinozaurului după un os nu prea mai avem specialiști. Dacă literatura confesivă a lui Ion Ianoși este un tip aparte, unde, în filigranul paginii, se întrevăd mai multe realități, în schimb gesturi publice de mărturie autolegitimizantă precum cele ale lui Valeriu Râpeanu din *CNM* („Un moment al rezistenței culturale : ediția Gheorghe Brătianu”, nr. 128-129/februarie 1994) deschid alte riscuri. Ele, mă grăbesc s-o spun, sînt în orice caz bine venite. Pentru că, subliniez : nu-i nicidecum vorba de răzbunări (cine/ce-ar mai putea face?) sau de fixația noastră de a incrimina neapărat, ci de simpla,

umana (și istorico-literara) CURIOZITATE. Or, dacă Valeriu Râpeanu – ca și Valentin Silvestru în jurnalul celor 40 de ani de teatru – alege din cei 40 de ani de redacție de revistă și directorat de edituri anume acele momente de sfadă cu unele autorități și de „conspirație” pentru apariția unui volum sau altul – în lipsa, repet, a examenului global –, asta înseamnă deghizarea distribuției integrale într-un singur personaj.

Astfel încît oricînd și oricine a lucrat în Aparat își poate secționa viața, munca și compromisirile pentru a-și proclama public imacularea. Fiecare a făcut cîte ceva bun, și Radu Constantinescu, și Elena Docsănescu, și Ecaterina Țarălungă, și George Ivașcu, și Eugen Barbu, și tov. Gheorghe sau Poiană și cîți și mai cîți, fiecare are la activ o carte „salvată”, un referat favorabil în travesti semi-nefavorabil, un literat ajutat la nevoie, un sprijin pentru pașaport, pentru apartament, pentru buletin de București, pentru butelie, televizor, mașină, promovare sau, măcar, amînarea retrogradării, pentru pensie de la Uniune, pentru colaborare cu Securitatea din rațiuni de șantaj, de patriotism, de religie, de minoritarism ori de aprobare a plecării definitive din țară etc. Fiecare creator și-a avut îngerul (de partid) păzitor, măcar la un moment dat, ori a fost ajutat de rude, de șefi influenți, „omul cuiva”, „relațiile altcuiva”... De aici, dacă îngerii păzitori își decupează din aripile înnegrite de fum acea pană albă, rezultă un infern pentru cenzori și un paradis pentru victimele... datoriei. Închipuți-vă invazia pe piață a cîtorva mii de autobiografii eroice de cenzori și slujitori de partid! Ce altceva ar mai fi bietele lor victime de nu niște profitori obraznici, neînțelegători, nerecunoscători, destabilizatori ș.a.m.d.!

Cine-i „mai bun”? Gardianul care-nchide un ochi cînd prizonierul trage pe furîș un gît de aer? Referatul care te-ndeamnă să schimbi titlul cărții și să scoți pasajul X „ca să treacă volumul în rotativă”? Directorul de editură care-și justifică autocompromisirile politice prin apariția atîtor cărți de calitate? Securistul care te-a blocat... „ajutîndu-te, de fapt, să nu faci prostii”? ! ? Mă rog, toate astea se știu de mult, s-au tălmăcit și deslușit pînă la pulverizare, in-solvare sau pietrificare. Ce voiam să spun e că fiecare examen *parțial* de viață, creație și conștiință ar trebui prefațat de autor măcar cu cîteva pagini de prezentare a *întregului*. Altminteri, citind, de pildă, uriașa nerușinare a memorialisticii brucaniene, fără să știe adevărul faptic al anilor '50, nepoții noștri își vor sălta privirile din carte și ne vor întreba cu candoare: „Ce-a tot avut bunicul împotriva lui Brucaș?”. Mergînd tot așa, proverbul

cu lupii la stîna va ajunge taman inversul lui – oile la stîna de lupi. Și încă niște oi turbate, nu ?

În fine, mai e ceva : ca în orice dictatură, de la Nero la Hitler și Stalin, și-n vremea lui Ceaușescu a existat din plin rivalitatea dintre serviciile mai mult sau mai puțin speciale. Între armată și Securitate, serviciile interne și cele externe, între activiștii de partid și Securitate, între direcția aia și direcțiile celelalte, între barosanii sexagenari și „lupii tineri” (vorba sloganului de la '91), între naționaliști și evrei, între rusofili și occidentalști, între nevestele demnitarilor, între mahării de la centru și cei din provincie, între orgolii, între nepoții nomenclaturii, între cine și mai cine știe. Or, dacă pe de-o parte se pompa, să zicem, întru apariția integralei Eminescu, din cealaltă parte se pompa împotriva ei ; dacă apărea, cu chiu, cu vai *Gorila* lui Rebreanu, tot cu chiu, cu vai apărea și-un Felix Aderca ; dacă se tăia din Iorga, se tăia și din Mihail Sebastian ; dacă un for respingea o carte, aceasta era sprijinită de forul rival, de cabinetul 1, 2 sau 3, după cum vom vedea și din *Jurnalul* lui Mircea Zăciu. Așa că „eroismul” de a da bun de tipar unei ediții se sprijinea întotdeauna pe un „ce” dindărătul, de deasupra ori de dedesubtul sistemului ; cine să creadă că Mircea Măciu putea să tipărească *Istoria credințelor* a lui Eliade fără avizul prealabil al unui Mare Ochi, chit că se făcea după apariție tot scandalul de rigoare ? Cine să creadă că paginile „cu bube” din *Magazin istoric* nu beneficiau de „spatele” lui C. Popișteanu, ori că apariția lui Heidegger la Editura Politică era o simplă datorie „profesională” a conducerii acesteia ?

Dacă practicăm segmentarea autoapologetică, apoi să decodăm și rețelele conspirative, fiindcă-n toate deciziile așa-zis riscante și eroice era mereu la origine cîte-o pleșiță mai veche sau mai nouă, cîte un Enache, cîte un Miu Dobrescu, Eugen Florescu sau Gogu Rădulescu. De bună seamă că vine dilema : e mai bună absența oricărei revelații sau trebuie să ne mulțumim, deocamdată (adică vreo 10-15 ani), cu jumătăți de adevăr ? Ca psihologie adînc înrădăcinată întru jumătăți de măsură, vom înclina, nu-i așa ? către varianta din urmă...

Ocol autorului

Să revenim totuși la Mircea Zăciu, care observă că pînă acuma n-a apărut decît ca pretext. Cer iertare și continuu :

Nu înalt, subțire ca un ac de seringă, priviri iuți, pînditoare-n ironie și galeș-malițioase-n cozerie, zîmbet brici, păr scurt și țepos, invariabil elegant (eleganță sobră, purtată cu distincție), Mircea Zăciu e tot ce poate fi mai universitar în prestață și obiceiuri : punctual, măsurat în atitudini, foarte atent la nuanțele colocviale, recalibrîndu-și permanent cuvintele în funcție de armele interlocutorului, distant cu amenitate și cordial, cînd nu suspicios, excelent conviv și om de echipă. Inteligența ardelenească-n persoană. Nu știu de ce mi l-a „evocat” (vorba vine, că n-aveam de unde să-l cunosc) întotdeauna pe Iuliu Maniu, sau, mă rog, așa cum mi-l închipuiam pe Maniu, mereu dispus să asculte, nutrind fascinația conciliabilelor, închis la toți nasturii eului, atras de reveriile bătăcinist-solitare, dar mereu înconjurat de emuli mai mult sau mai puțin fideli, vorbind cu subînțelesuri, mefient, doctoral, orgolios, dar brusc eclatant și permisiv la năzdrăvăni și chiar farse, strateg al pertractărilor, tactician de cabinet, dar cu bătaie lungă-n real. Și „viciat” de-o caracteristică tipic regățeană : *curiozitatea*. Deliciul disecării de evenimente, cabale și oameni, de comportamente și clevetiri, plăcerea vivisecțiilor imaginare, făcute nu neapărat cu cinism, dar cu sarcasm, nu cu birfă hachițoasă ori grosieră, ci cu limbă ascuțită, dedulcită la varii otrăvuri și licori infinit și colorat aluzive.

Din unghiul curiozității-ca-drog se cuvin citate supărările provocate autorului de indiferența la detaliul de culise, atît de reproșată de Mircea Zăciu lui Augustin Buzura, misteriosul G. (Gusti) de care-i plin jurnalul, autorul *Refugiilor* fiind *tuyau*-ul bucureștean esențial în cazul de față : „Dar, ca de obicei, G. nu știe să povestească ce este efectiv în București la ora actuală [10 martie 1981, n.n.], fie că nu dă importanță unor detalii semnificative. Numai cînd scrie merge bine la țintă. În discuții pare amortit, adormit, fără vivacitatea și duritatea din scrisul lui. Aflu doar că numirea provizorie a lui Bălăiță la «Cartea Românească» a stîrnit proteste vehemente, atît din partea celor 20 [echipa Eugen Barbu, n.n.] care voiseră să-l impună pe omul lor (Paul Anghel sau Lăncrănjan), cît și a celor ce țineau partea lui Sorescu sau Țoiu. *Match*-ul se dispută acum sus, fiecare confînd pe «suporterii» proprii, depinde cît și care

sînt mai bine plasați”. Ce putea dori să afle mai mult un clujean de la „trimisul” în București? Trebuie însă citit *Jurnalul* lui Mircea Zăciu spre a înțelege nesațul, pitoresc pînă la viciu, care este curiozitatea pentru el.

Mircea Zăciu este și un orgoliu aluvionat, în care mîndria imperial-transilvană se unește cu morga catedrei, cultivarea aspră a sinelui e trădată sistematic de orgoliul didactic al pedagogului stimulat, iar pasiunea pentru istoria literară este concurată sistematic de atracția prezentului cel mai fierbinte și contorsionat. Cronicar literar, coordonator de volume, membru în tot felul de consilii dirigente, mare degustător de cancanuri, de tot ce înseamnă istoria mică a literelor, Mircea Zăciu este, prin urmare, cum nu se poate mai dotat pentru arhivarea subiectivă și reflectarea culiselor breslei. *Masca geniului*, 1967, *Glose*, 1970, *Colaje*, 1972, *Ordinea și aventura*, 1973, *Bivouac*, 1974, *Lecturi și zile*, 1975, *Lancea lui Achile*, 1980, *Viaticum*, 1983, îngrijirea volumelor colective *Ceasuri de seară cu Ion Agârbiceanu*, 1982, *Liviu Rebreanu după un veac*, 1985, ori coordonarea excelentei serii „Restituiri” de la editura Dacia (peste 80 de titluri) sînt totuși departe de a fi dat întreaga măsură a vocației Profesorului (numai cine i-a auzit pe foștii studenți vorbind despre Mircea Zăciu cunoaște respectul încorporat în această majusculă).

Mulți dintre cei care au scris ori l-au intervievat pe Profesor de-a lungul anilor și-au manifestat – cînd candid, cînd perfid, cînd indirect stimulator – mirarea față de absența unei istorii a literaturii române din fișa lui de creație. S-a zis ba că volumele sale, prin cuprinderea diferitelor perioade literare, ar configura, la o adică, *sui-generis*, o atare istorie, ba că autorul s-a lăsat nepermis de mult furat de studiul anumitor epoci și scriitori, ba că foiletonistica i-a mîncat energiile ce se cuveneau dedicate Sintezei și, în fine, s-a și răspuns pur și simplu că prezența sau absența în bibliografia proprie a unei istorii a literaturii naționale nu poate constitui temei de etichetare. Ș.a.m.d.

Îmi dau seama acum că Mircea Zăciu ar putea scrie mai degrabă o istorie a mentalităților literare românești, pornind tocmai dinspre azi înspre ieri. Poate că *Jurnalul* său – substanțial glosat cu observații asupra epocilor trecute – ar fi cea mai bună pistă de decolare în așa întreprindere. În definitiv, de la Conachi la *Junimea* și de la *Junimea* la *Sburătorul* și *Școala de literatură* M. Eminescu ori *Cenaclul de Luni* nu-s decît cîțiva pași...

Cert e că *văzul* și *auzul* acestui *Jurnal* – excepționale amîndouă ! –, ca și valoarea strict documentară (chit că subiectivă) a acestuia vor prevala de acum înainte în fixarea locului rezervat lui Mircea Zăciu în ierarhia literară. E drept ? E nedrept ? Cine știe – să răspundă. Asta-i soarta criticului : pentru unii, E. Lovinescu este „autorul sagace al *Memoriilor*” sau „mentorul *Sburătorului*”, pentru alții este „autorul *Istoriei civilizației române...*”, chit că poate Lovinescu ținea mai mult la... romanele sale decît la rolul critic. Pentru unii, G. Călinescu este „autorul monumentalei *Istoriei*”, și nu arhiactivul foiletonist, în vreme ce el poate că-i iubea mai mult pe Otilia și Ioanide... Iorga rămîne pentru unii ca istoric, pentru alții ca memorialist ori politician, pentru alții – ca mentorul Sămănătorismului, după cum – savant pentru toată lumea – Mircea Eliade se visa și la 1980 prizat în România întîii de toate ca romancier. Etc. etc. Așa și Mircea Zăciu, a cărui operă critică va fi citită de-acum (poate exclusiv) prin grila *Jurnalului*, pentru confirmarea/infirmarea cutărei afirmații de aici sau pentru rolul jucat în „procesul” de plagiat intentat lui Eugen Barbu.

Războiul celor două...

Primele rînduri ale cărții (1 ianuarie 1979) : „Un nou an – la ce bun ? Am senzația cumplită că nimeni nu mai are nevoie de nimeni” (ai zice că-i vorba de 1 ianuarie 1994 ! – n.n.). Iar ultimul paragraf (4 iunie 1982) este un citat dintr-o scrisoare de la Sorana Țopa : „Din păcate, în ființa noastră așa-zis etnică există un virus al slăbiciunii, cu rădăcini foarte adînc încrîncenate în timp și memorie (același lucru, de altfel), ca să putem rezista și să facem [față] cu spiritul la ceea ce este, la ceea ce sîntem de fapt, și nu la ceea ce am dori să visăm să devenim cîndva”.

Cuprinsă așadar între atari paranteze, substanța cărții construiește un adevărat castel al decepțiilor, al golului interior înghițit în pustii general, dominat de angoasă, compromisuri, lehamite, exasperare, neputințe camuflate-n acte de gherilă profesională, convulsii, însingurare sau impulsuri comunarde.

Marele cîștig al cărții este desfolierea principalelor momente de luptă literară de la Uniunea Scriitorilor, declanșate de cazul plagiatului lui Eugen Barbu din 1979. Dosarul, se știe, e cît... Carpații, nu atît dosarul Barbu, cît vechea bipolaritate a culturii românești, numită-n fel

și chip (tradiționalism *versus* modernitate, autohtonism/europenism, organicism/cosmopolitism, sincronism/protocronism, pășunism/avangardism, conservatism/liberalism, eticism/estetism, naționalism izolaționist/alogenism internaționalist ș.a.m.d.), care, pe cît a otrăvit „ogorul literelor”, pe atîta l-a fertilizat. Cum am scris și altă dată, viața literară a fost cel mai frecventat poligon de încercare a Politicului. Nu mareșalul Antonescu a inventat buna idee după care niciodată soarta unei țări nu se joacă pe-o singură carte. Bun sforar, Ceaușescu a jucat în mod egal pe cartea naționalistă și pe cea europeană, chit că era pe de-a-ntregul de partea celei dintîi. Știa foarte bine ce va să zică Eugen Barbu ca jandarm al obștii literare, după cum știa foarte bine că trebuia (și putea) să țină-n șah – și șantaj – perpetuu cercurile financiare occidentale prin slăbirea, la o adică, a manșei liberal-sincronizante. Comanda ferm istorii și colocvii în spirit daco-traco-comunist, dar știa că eliminarea lui Nicolae Manolescu de la postul de veghe al *României literare* ar fi fost un semnal foarte prost receptat în Occident; dispunea în secret editarea publicisticii xenofobe eminesciene, după care-l primea pe Moses Rosen să-l întrebe cînd și cum și pe lîngă cine trebuie intervenit pentru reînnoirea Clauzei...; îi asculta la fel de atent și pe Gogu Rădulescu, și pe Eugen Florescu, îi primea la fel de gentil pe I.C. Drăgan și pe Georges Marchais, avea frenezia marelui mediator între evrei și arabi, între americani și ruși, stipendia rețelele legionare din diasporă, stimula sionismul din rațiuni de fobie la asimilism, dărîma Sfînta Vineri și amenința permanent cu dărîmarea sinagogii din apropiere, traficînd la nesfîrșit orgoliile literaților și ranchiunile diplomaților, punînd oamenii Elenei pe urmele echipajelor lui Nicu, aruncînd pe piață zvonuri alarmiste de război ori de intervenție sovietică pentru a trece automat în plan secund toate nemulțumirile ș.a.m.d.

Iar de sus de tot toate astea se vărsau fie de-a valma, fie prin canalele de distilare a otrăvurilor de la vîrfurile Uniunilor de creație – înspre bielele victime creatoare, dintre care cele mai multe habar n-aveau ce „miză” oficială se pune pe cîte-un biet op, ce joc redacțional fac publicînd într-o gazetă sau alta, scriînd despre unul, și nu despre altul etc. Haznaua a fost uriașă, iar de spart nu s-a spart, ci doar s-a fisurat în unele locuri, fiind încă de-o forfotitoare actualitate. Pentru că – fidel emul, dar împovărat de alte complexe – Iliescu nu face altceva astăzi, cînd lovește sistematic „tabăra europenizantă” cu „ghioaga protocronă”, cum îi spune Mircea Zăciu, pentru „a da exemplu Evropii”. Eliberată

într-un fel, breasla literară a rămas prizoniera aceleiași bipolarități, plătind aceleași polițe, slujind acelorași dihotomii, în numele unor jocuri invariabil mult prea mari și prea sus pentru sărmănele-i, firești, idealuri.

Li s-a spus în fel și chip : tabere, găști, grupări, sfere de interese. Pentru Eugen Barbu, vechi arendaș al Securității, antrenor de comandouri politico-literare, Uniunea Scriitorilor era o cloacă iudeomasonică sprijinită de Europa Liberă, adică „instrumentată din afară”, cum se spune și azi la *România Mare* și *Europa*, acționînd „împotriva intereselor țării”... adică ale lui Eugen Barbu și „escadroanelor” sale. Nici un prozator român de valoare n-a rămas nemursecat în *Săptămîna*, nici un critic nearondat „principelui” de la Poiana Țapului n-a rămas netaxat în *Săptămîna*, de la rubrica lui Gîgă pînă la campaniile înșirate numere de-a rîndul pe pagini întregi. Pentru ei Uniunea Scriitorilor era – ca și azi – o moștenire stalinistă cu moravuri kominterniste și care trebuia desființată, însă pentru conducerea căreia... luptau asiduu ! Sigur, dacă Ion Lăncrănjan ar fi devenit președintele ei, instituția n-ar mai fi fost deloc anacronică : o dată banii în mîna noastră, totul devine patriotic, nu-i așa ?

Dar lucrurile sînt ceva mai complicate ; să le luăm pe îndelete.

Tratați de estetizanți, cosmopoliți, evazionişti, acuzați de leznațiune ș.a.m.d., scriitorii *României literare* – sau, în viziunea lui Eugen Barbu, echipa Ivașcu – Manolescu – Europa Liberă – au moștenit furia „elementului național” pe politica – și ea de grup, firește – a *Gazetei literare*. Furie cu străvechi antecedente, de altfel, prezentă într-un fel sau altul la tot ce-a însemnat vîrf al culturii române ; războiul dintre național și alogen a fost (și este) – din varii motive – unul paralel cu toate etapele construcției civilizației, statului și, în particular, ale literaturii noastre. Nu-i loc de-a intra în detalii acum. E destul să spunem că, pentru „partida națională” de azi, de ieri, dintotdeauna, tot ce semnifica deschidere intelectuală, comparatism, înnoire metodologică, europenism mai mult sau mai puțin mimetic, spirit critic autoevaluativ, raționalitate, cumpănire obiectivă era considerat atac la specific, otrăvire, înstrăinare, atac la unitate, la tradiție, pulverizare a elementului autohton, sau pur și simplu vînzare de neam.

De cealaltă parte, cum extrema naște extreme, s-au supralicitat avangardismul, suprarealismul, evaziunea transspecifică, scipsiflarea tradiției, a „mythosului autohton” și antireligiozitatea, scuișindu-se-n

praful tradiției tocmai din alergie la claustrul sufocant de orice natură. În consecință, orice încercare de situare la mijloc sau deasupra extremelor era stigmatizată din start, covârșită de suspiciune, de vinovăție „împăciuitoare”. Ceea ce putea fi – și a și fost – luptă de principii egal justificabile, dusă pe chestiuni exacte, punctuale – de la protecționismul care-a circumstanțiat atitudinile unor Hasdeu, Alecsandri, Kogălniceanu, Xenopol, V. Conta, Eminescu, I.L. Caragiale, I.C. Brătianu pînă la emulii lui Nae Ionescu, trecînd prin Iorga, A.C. Cuza, Pârvan și cîți alții – a devenit însă, cu vremea, pură luptă *pentru putere* – de-o parte – și *pentru supraviețuire*, de cealaltă. Din vechile dispute etic – estetic, artă pentru artă – artă cu tendință, Maiorescu – Gherea ș.a.m.d. s-a ajuns la caricatura caricaturii: invidia Barbu – Preda, postul de președinte al Uniunii, locurile de protocol la restaurantul scriitorilor, cine poate mulge mai mulți bani de la Fondul Literar, cui îi dă chelnerul friptura mai mare... Totul cade-n derizoriu la noi, cum știm. Oamenii își plăteau polițe vechi de decenii. În spatele acuzelor de natură etnic-altericidă se ascundeau, în fapt, interese cît se poate de meschine.

Cea dintîi consecință esențială a dihoniei a fost, desigur, malformarea noilor promoții literare. Cartea a ajuns marfă negociabilă în căutare de ambalaj, etichetă și piață de desfacere. Esteticul a devenit moft, totul era „orientarea”, „opțiunea”. Cu asta, literarul pur și simplu moare; o dată prins în insectar la poziția potrivită de entomolog, faptul literar își pierde specificul estetic, impostorul și veleitarul, mediocrul și grafomanul capătă blazon de talent prin însăși apartenența la grupare, iar valoarea e catalogată exclusiv în funcție de atașamentul ori delimitarea față de înserierea ori infidelitatea la sectă. Noii veniți vor fi, de aceea, supuși mai întîi unor probe de rezistență, care pot să aibă caracter barbar, dar și hilar la o adică.

Am destule exemple ale altora în acest sens, dar e mai bine să aleg unul personal, un exemplu de principialitate hilară deci. Mi-aduc aminte de cea dintîi supărare a lui M. Ungheanu pe mine, cînd – total novice încă în privința culiselor literare, cum am fost pînă prin 1980 – am început în *Luceafărul* o cronică la un volum de Ion Pop (cred că *Ore franceze*, 1979) cu un citat din J.P. Richard, Poulet ori Barthes, nu mai știu. Pînă atunci Ungheanu nu-mi obiectase nimic, făceam recenzioane de tot felul, spre bună testare în spiritul casei, eram eminescofil, romantic în patriotism, pus pe „construcție culturală” și poet pe deasupra (ba, încă, în linia *Imnelor* lui Ioan Alexandru!), băiat bun așadar, chit

că eram mereu ținut de-o parte în marile chestii (de scandalul Dorin Tudoran – Iulian Neacșu, de pildă, aveam să aflăm de la Europa Liberă!). Nu eram deci „iudaizat, caragialian, moftolog și antiromân” și nici pe departe înscris de Vadim Tudor pe lista asasinilor lui Eugen Barbu, cum avea să se întâmple în 1993.

„Niciodată să nu mai începi un articol cu vreun citat din străini!” – mi-a spus brutal M. Ungheanu. *Bouche-bée*, n-am putut să îngaim nimic. E inutil a glosa pe marginea aberației; dacă ajungi să aperi literatura națională eliminând citatele din critica europeană înseamnă că într-adevăr organul represiv are o solidă legătură cu... prefectura.

Fapt este că, alături de malformarea esteticului de care am pomenit, „războiul celor două roze” ne-a mai pricopsit cu cel puțin încă patru vicii cu bătaie lungă, devenite ereditare, aproape că întipărite în codul genetic al existenței literare:

1) Politizarea totală a actului literar: simpla opțiune de-a scrie despre Aron Cotruș sau Voronca, despre mitologia blagiană sau socialismul lui Gherea, despre Mircea Eliade sau Fundoianu te-a etichetat pe viață, ești „plătit” („arondat”) fie de legionari, fie de mafia iudaică! A treia ieșire nu există!

2) Încarcerarea firescului național în patologie naționalist-totalitară: nu te mai poți apropia de problema Transilvaniei fără a fi acuzat că te rinocerizezi vadimistic; nu ai voie să analizezi fascinația exercitată de Nae Ionescu asupra lui Mihail Sebastian, că ești taxat de antisemit; nu te poți exprima despre specificul național, fiindcă ești automat trecut printre dogmatici și nu poți avea rezerve la, să zicem, proza lui Norman Manea pentru că, tot automat, „faci jocul legionarilor lui Drăgan”! Toate sentimentele normale pe linie națională au fost compromise, ulcerate de absorbirea lor în malaxorul spiritului totalitar. Apelul la ele stârnește instinctiv suspiciuni, după cum orice aplicare la elementele specifice alogeniei – inclusiv *dezinteresul față de marca etnică*, o caracteristică, aceasta din urmă, oricum secundară din unghiul valorii și percepției estetice – riscă să-ți aplice obligatoriu cornul de rinocer. Am mai dat exemplul ăsta, la fel de stupefiant ca și cel dat adineori: întrebarea pe care mi-a pus-o mitraliat Henry Zalis, văzînd că n-ajung să scriu de Felix Aderca (pur și simplu nu avusesem timp să-l citesc integral, are vreo 30 de cărți, cum să-i faci un profil după un singur roman?): „Nu scrieți despre Aderca fiindcă-i evreu?”. M-am holbat exact ca-n fața lui Ungheanu.

3) Eliminarea spiritului critic și a oricărei încercări de neutralitate ; o dată intrat în joc, trebuie să te supui regulilor lui, adică dihotomiei ori – ori. N-aveai voie să scrii cu egală fervoare despre Nicolae Manolescu și Adrian Marino, despre Nichita și Cărtărescu, despre Ana Blandiana și Cezar Ivănescu, despre Céline și Camus, să ai rezerve deopotrivă față de G. Călinescu și E. Lovinescu, să citezi cu aceeași plăcere din publicistica eminesciană și din eseurile lui Paul Zarifopol, să-ți placă la fel de mult tipul social D. Gusti și tipul politic Nae Ionescu. Nu. Dacă faci așa, înseamnă că „ești călduț”, „dilematic”, „oportunist”, „faci pe fata mare la bordel”, ești „ezitant”, nesigur, incontrollabil – adio carieră literară !

A fi prins între două tipuri de terorism psihologic, acesta a fost și este blestemul românesc al oricărei energii culturale care se vrea cu încăpăținare onestă. Ce să mai spui ? că asta omoară inocența și te debusolează total ? Cel puțin eu așa am fost de la început : acum 12 ani Gh. Grigurcu îmi observa „hamletismul”, iar acum tot d-sa mă acuză de baroc atitudinal-stilistic. În orice caz, reacția viscerală de excludere acționează paralel cu foamea de includere într-o partidă sau alta. Dacă lupți să le eviți pe amândouă, cazi la mijloc și iei palme din ambele părți.

În sfârșit, transmiterea din generație în generație a luptelor din anii '50 a corupt ireversibil existența literară. Nu că împărțirea-n tabere și sfere de interese n-ar fi ceva absolut normal, așa ceva a existat dintotdeauna și e specific peste tot. Vorba e că, în planul construcției culturale, sfișierile de cârciumă și gang, toată această forfotă șobolănească de subterane retează pofta de gesturi culturale de anvergură. M. Ungheanu era săptămînal preocupat cum să mai strecoare o săgeată otrăvită la adresa lui Z. Ornea, în loc să scrie pur și simplu o replică (adică o carte) – de pe pozițiile doctrinei sale – la *Tradiționalism și modernitate*. Dar despre sterilitatea naționalismului nostru voi scrie cu altă ocazie.

Pe lângă toate astea, alterarea – s-ar zice că eternă – a imaginii scriitorului în ochii publicului s-a împlinit inclusiv datorită gherilei cu pricina. Uitîndu-se numai la vîrf, oamenii au înțeles că breasla literară va să zică bani, mulți bani mîncăți cu lopata, fariseism și lingușire a Puterii, beție-n lanț la Mogoșoaia, amantlic, vile somptuoase „de creație” la Neptun, mafii, servicii oculte, „săpări și dări în gît la Cîrmuire” – în rest, ori sînt bandiți, ori sînt tîmpiiți, impostori și trădători de țară,

vorba lui Vadim. Cine va putea calcula uriașul rău făcut Ideii de creație literară în opinia comună deopotrivă de campaniile *Săptămîinii* și de modul de viață al marilor mandarini ai Uniunii? Într-o opinie emnamente agricolă și emnamente ridicolă, cum i s-a spus, elita literară – orice elită, de fapt – e o rezervație de animale de lux, fără nici un rost, paraziți care trebuie decimați cît mai iute pentru ca „omul-masă”, vorba lui y Gasset, să-și vadă de „necazurile și bucuriile lui”, cum ar zice, de astă dată, Ceaușescu.

M-am cam întins la preambul, recunosc. În plus, toate acestea se știu, numai că paginile lui Mircea Zăciu mi-au deschis lada cu teorii și amintiri. Pentru personajele principale ale *Jurnalului*, cele narate mai sus sînt lucruri știute și răsștiute. Pentru mine unul, care-am devenit membru al Uniunii în 1990, care-am început să aflu în detalii abia după 1982-1983 ce se-nîmpla de zeci de ani la Uniunea Scriitorilor, care am intrat în zece ani doar de vreo cinci ori la restaurantul breslei – și atunci nu la masă, ci la coadă pentru delicatose în zilele de plată a drepturilor de autor – și care-am luat primele locuri la Cumpătu abia prin 1987, grație pactului D.R. Popescu – M. Nedelciu (ca și nemembrii să beneficieze de-un milimetru din imperiul lui Traian Iancu) –, ședințele Consiliului Uniunii povestite de Mircea Zăciu, alegerile de președinte, întîlnirile cu Ceaușescu, lucrăturile de după moartea lui Preda pentru succesiunea la conducerea editurii Cartea Românească și cîte altele sînt ceva de Halima. Adică halimale, vorba lui Crăcănel. Abia acum înțeleg *background*-ul acelor chipuri înnegrite de furie care se perindau pe culoarele Uniunii, aerul de front, de bombardament și cabale, panica telefonistelor, forfota pașaportarilor la ușa lui Teofil Bălaj, toată armătura de interese care transformase Casa M. Sadoveanu într-un soi de Vietnam, unde fiecare ronțăia pe fiecare și unde așa-zisa boemă a vieții literare nu era, la urma urmei, decît o uriașă conspirație a neputinței și a compromisului generalizat.

Și ne mai întrebăm unde-i literatura de sertar! Și mai venim cu șerbeturi de genul „demnitatea scriitorului”, „rezistența prin cultură”, „conservarea continuității” și celelalte! Și ne mai vrem vindecați, cînd nu sîntem decît o mîină de bieți Iovi cotrobăind prin gunoaiele sub care a fost demult îngropată mult trîmbițata „ființă națională”! Pardon de patetism, să trecem la expozițiune, vă asigur că deliciile sînt mari.

Jocul cu Puterea și șantajul politic

Am auzit mai de mult teoria după care „scandalul *Incognito*”, declanșat în 1979, era legat de fuga lui Pacepa și dezorientarea teribilă produsă de schimbarea, în consecință, a rețelelor. Ceaușismul era lovit în plin, drept care scriitorimea își putea permite o ieșire la atac. Stupefiantă pentru orice om normal, această presupusă legătură dintre „defecțiunea” șefului spionajului unei țări și o banală acuzare de plagiat în breasla literară pare a nu fi ceva de tot absurd. Pentru că iată ce legături se făceau în chiar aparatul de propagandă: „Scandalul cu *Incognito* se va mușamaliza, pare-se. Articolul lui Marin Sorescu, în *Ramuri*, spiritual, dar atît. Nu poate demonstra plagiatul pe două coloane, cum ar fi uzanța, căci îl oprește Popescu-Dumnezeu. Ar fi fost invocați rușii (mereu rușii!) să nu facem scandal etc.” (5 ian. 1979). Chiar așa: ce aveau rușii cu blamul moral dat de scriitori lui Eugen Barbu? Ne-ar fi invadat ca pe unguri în '56 și ca pe cehi în '68? Ce *realitate* valida atari conexiuni?

Mai departe: pe cînd lucra la textul despre plagiatul lui Eugen Barbu, Mircea Zăciu este informat de Augustin Buzura (19 febr. 1979) că „date fiind evenimentele din China, s-ar putea ca B. să scape pe motivele (pretextele) cunoscute: «unitate», «nu e momentul!» ș.a. Seara se comunică la radio că luptele chino-vietnameze ar fi încetat”. Nu recunoaștem aici arsenalul de azi, cînd accentele critice față de marile valori (Eminescu, Sadoveanu, G. Călinescu, Arghezi, Vianu etc.), indiferent cît de pătimăș sau obiectiv sînt puse, sînt rapid etichetate drept subversiuni, „joc în slujba forțelor antiromânești”, fapte „înscrise într-un plan mai amplu, instrumentat de forțe din afară, de denigrare a valorilor naționale”? Nu echivalează asta cu amputarea spiritului critic – și încă la modul grotesc – din aceleași, eterne, rațiuni... geopolitice?

Pe post de sabia lui Damocles, „contextul politic internațional” era dublat constant de amenințarea cu iminenta desființare a Uniunii Scriitorilor: „S-a publicat în *Contemporanul* de azi așa-zisa «scrisoare» a lui B. [Barbu, n.n.], deci pare să fi învins. Textul, se știe, e mai degradă un pamflet decît «autocritica» care se zicea că s-a pretins... Mîna lui Vasile Mișou [V. Nicolescu, n.n.] e evidentă, dar fără o aprobare «mai superioară» nici acela n-ar fi îndrăznit să publice textul. Macovescu – aflu – și-ar fi dat ieri demisia în urma unei ciocniri la Uniune cu Bogza,

Jebeleanu și alții, în prezența lui Ghișe. Dereul susține că manevra «aiatolahilor» va duce la desființarea Uniunii, căci face jocul celor ce urmăreau de mult să comaseze toate uniunile de creație. Dintr-o asemenea operație, B. ar ieși în câștig, susținut de o ierarhie ocultisimă, de care nimeni nu se poate atinge” (9 martie '79).

Exact așa s-a întâmplat cu mai toate institutele de cercetări ale Academiei, după scandalul cu secta transcendențială: nimeni nu explica nimic, nu se știa ce e adevărat și ce nu, dar toată lumea era obligată să voteze pentru eliminarea unor colegi, cuvântul de ordine fiind: „La o singură abținere, se desființează institutul”. De altfel, la 22 martie 1982, *Jurnalul* lui Mircea Zăciu rezumă perfect situația: „Se pune problema desființării Academiei (ori a metamorfozării ei), dorită de doamna Râpă. Academicienii se sfătuiesc și ajung la concluzia «genială» să ceară sprijinul prințului moștenitor, care îi primește, dar îi deconsiliază, căci – zice – dacă intervine el, e mai mult ca sigur că Mama va face pe dos. Sfatul lui: să stea direct cu ea de vorbă, bătrînii domni. Ceea ce au și făcut, au cerut audiență, li s-a fixat ziua și ora, au luat loc în anticameră și au așteptat o oră, două, trei, după care un ofițer de serviciu a venit și le-a spus că *Doamna nu-i primește*. Și i-a trimis la plimbare. Probabil că așa vor proceda și cu Academia însăși: o s-o închidă pur și simplu, ca pe un vece public. O hazna înfundată. La București se vorbește insistent și despre desființarea Naționalului, transformat în sala «Cîntării României»...”.

Revenind: care era acea „ierarhie ocultisimă” a lui Eugen Barbu, nu e greu de bănuț. Simpla răsfoire a colecției *României Mari*, cu știuta encomiastică la generali, ne poate da fie și o vagă idee. O ierarhie mai degrabă generalisimă, așadar.

Dar sforile-s mai lungi și ghemul tot mai îmbîrligat. La 22 martie 1979, Mircea Zăciu notează: „O seamă de scriitori tineri încearcă o mișcare rapidă la Uniune, profitînd de starea de confuzie. Se vorbește de o «a treia forță», față de două aripi compromise, dar inspirată de Nicu, de fapt. Între timp, cearta dintre «aiatolahi», nerezolvată (...) De altă parte, «grupul celor 13» ar fi cerut imperios, în cursul a două audiențe, să se constituie într-o nouă uniune, a «scriitorilor comunisti». În afara faptului că ei confundă comunism și neofascism, dată fiind doaga mistico-rasisto-etnică în care au căzut cei ce formează «grupul», nu cred că sciziunea ar conveni”. Nu știu cine erau acei scriitori tineri împinși de securitatea mică (adică tînără) a lui Nicu, dar e de presupus

că era aici ceva din viitorul SLAST-ism, când misia lui Ion Cristoiu era să construiască o acoladă peste cele două tabere „de bază”, un fel de centru deci, cu piatra unghiulară la UTC, prin care să se propună a treia alternativă: nici la dreapta, nici la stînga, ci deasupra.

După „nu e momentul” din cauza rușilor sau a posibilei invazii sovietice a Iugoslaviei, vine, în 1980, rîndul sindicalismului polonez ca miză/pretext în jocul de-a înghețul/dezghetuț. Însă spectrul valurilor mari nu poate să mascheze realitatea valurilor mici: „Faptul că s-a reușit convocarea Consiliului și a juriului de premii pe '79 e considerat de unii ca semnul unei dorințe de «normalizare» în relațiile de tensiune create între partid și scriitori... Sau e numai o tactică a lui Popescu-Dumnezeu care a reușit să «convingă» sus? Contextul situației poloneze i-ar fi putut servi argumente că ar fi preferabilă o îndulcire a relațiilor. Oricum, el a ieșit din acest accident foarte bine în ochii multor scriitori, ca un om plin de bune intenții, legat însă la mîini... De unde și accentul tot mai favorabil pus pe romanul lui...” (4 dec. 1980). În trecut, să observăm că notația lui Mircea Zăciu de la 29 nov. 1980 – cum că „delegatul lui Reagan la ruși avertizează că dacă s-ar interveni armat în Polonia, această intervenție ar putea duce la o catastrofă mondială” – și-a avut de curînd replica, inversă, în mișcarea rușilor la ultimatumul dat sîrbilor bosniaci...

Dar iată la lucru cele două arme ale puterii (amenințarea externă și cea internă) îngemănate, de data aceasta: „Noul scandal de la *Luceafărul*: a fost numit, peste capul conducerii Uniunii, un redactor-șef: Dan Frunteletă, mărunț poetaș și aparatcic (...) Ulici susține că acesta e doar începutul dizolvării Uniunii și a revistelor ei, care vor fi atașate unor ziare: *Contemporanul* la *Scînteia*, *Luceafărul* la *Scînteia Tineretului*, *România literară* la *România liberă* ș.a.m.d. Că toate acestea vin din capul lui Nicușor, ajuns în posesia unor puteri discreționare cu ajutorul lui Popescu-Dumnezeu... În plus, tot mai intense zvonuri despre o posibilă invazie (după moartea lui Tito), așa că certurile interne pentru revistele literare apar ca o stîngace diversiune” (20 ian. 1980). Niciodată nu vom ști cu siguranță cît era temei real și cît alibi grosolan în astfel de manevre; dar, încă o dată, apelul la politica posttitoistă în treburile unei biete bresle literare pare astăzi de tot hazul (chit că ieri era... de tot necazul). La ședințele Consiliului Uniunii pentru analiza revistei *Luceafărul*, cele două armii literare fac și desfac țesături de intrigi („...presiuni să se introducă pe ordinea de zi noul punct: discutarea

numirii lui Frunteletă. Dinu Săraru, noul membru c.c., sare să avertizeze că nu putem noi pune în discuție o hotărîre a Secretariatului!... Atmosfera e vehementă, tensionată, toată lumea în fierbere... Discuțiile se amîină pentru a doua zi. Între timp, în pauza de masă Mac [G. Macovescu, n.n.] a fost «sus» ori la Dumnezeu, ori chiar la Nr. 1... Abia acum se văd firele jocului: criticînd vehement «linia», «orientarea» revistei, vina e pusă toată în seama lui Ungheanu și Baș, care vor fi aruncați în groapa cu lei în schimbul acceptării numirii lui Frunteletă... Ulterior aflu că acesta a fost cuvîntul de ordine al oamenilor lui Preda)... pentru ca, în final, peste toate concluziile să cadă bomba: „La spartul tîrgului, începe să circule zvonul că două divizii rusești ar fi intrat și au trecut prin Dobrogea în Bulgaria. Astfel, zvonul îi prilejuiește lui Mihnea Gheorghiu justificarea tonului «dur» și invocarea «momentelor extrem de grele pentru țară», prin faptul că am fi în primejdie, iarăși! Seara, discuție cu Fulga, care nu știa încă nimic. El crede că e vorba de o simplă diversiune: așteptîndu-se la o reacție mai radicală a scriitorimii, s-a lansat zvonul «țărișoarei în pericol»...” (2 febr. 1980).

În plus, aflată mereu la cheremul hachițelor ceaușiste, scriitorimea plătea de regulă și oalele sparte în cultură de secretarul general al partidului. N-ajungea că se traduceau cărți aproape exclusiv în funcție de „ziua națională” a unei țări sau alta din cele înscrise în „calendarul vizitelor oficiale”; că se pompa financiar masiv în traducătorii și editurile străine care se însărcinau cu cariera externă a „gîndirii inestimabile” ș.a.m.d., dar orice mic seism în domeniu își trimitea undele de șoc pînă la cel din urmă recrut al lumii literare. De exemplu: după neplăcerile înregistrate în cursul vizitei lui Ceaușescu la Mitterrand, Mircea Zăciu notează: „Supărarea lui C. ar veni din rapoartele a ceea ce se discută la ședințele noastre de Consiliu. De altă parte, s-a întors de la Paris foarte prost dispus, supărat pe presă și pe Ionescu [Eugen, n.n.], pentru refuzul lui, pentru intervenția sa din *Le Monde*, vehementă ș.a.m.d.” (31 martie 1980).

Audiență la Ceaușescu

La capitolul relațiilor cu Puterea, regalul *Jurnalului* lui Mircea Zăciu este întîlnirea scriitorilor din „tabăra liberală” cu Ceaușescu, la 13 martie 1981 (pp. 232-240). Era vorba de un memoriu (cerere de audiență)

semnat de 27 de scriitori: contraofensivă la grupul Paul Anghel - I. Lăncrănjan - Al. Oprea - Pompiliu Marcea.

Cele opt pagini de carte sînt - cum să spun - lugubru de savuroase. Nu le putem cita integral, dar nu-mi pot reprima plăcerea unor lungi extrase: „Ne dăm întîlnire cu Iorgu [Mircea Iorgulescu, n.n.] și cu Dimi [G. Dimisianu, n.n.] la «Cina», să luăm masa împreună și să plecăm de acolo direct la CC, unde trebuia să fim pe la 15,30. În ultima clipă se ivește zvonul că s-ar putea să fie de față și ceilalți, care și ei făcuseră cerere de audiență. Ce facem în cazul că ne pomenim cu ei acolo? Dacă ei, cu abilitate și cu o complicitate internă, vor monopoliza timpul scurt cît ni s-a comunicat că ni se acordă? O oră și jumătate, nu mai mult... Se pare că ideea acestui memoriu neliniștește, fiindcă el ar putea să circule în Occident. Ieșind, întîlnim pe Gelu I. [Ionescu, n.n.] și pe I. [Ion Ianoși, n.n.] care nu participă la audiența comună. I. ne previne să fim foarte atenți, fiindcă omul [Ceașescu, n.n.] e de o mare abilitate și ne poate întoarce la un moment dat cu 180 grade, încît n-o să ne mai recunoaștem noi înșine (...). În fine, ne pomenim într-un hol cu patru uși mari de fier vopsit, cu un aer nu de palat, ci de cazarmă sau de savak [sediul de Securitate, n.n.]. La fiecare ușă, un om în uniformă de pază. Au sosit Cioculescu, Nina Cassian, Maria Banuș, Doinaș, Manolescu, Caraion, Radu Boureanu, Macovescu, G. Bălăiță, Constanța Buzea, C. Țoiu, Simion, Hăulică, Ileana Vrancea, Bodor Andor, Werner Söllner ș.a. ... E și Mircea Dinescu (...). Apare Suzana Gâdea, care intră ca un minotaur, îmbrăcată în negru, cu țîțele enorme avansînd ca niște tunuri de mare calibru la babordul unui crucișător. Poartă un coc uriaș, negru ca pana corbului, cănit, firește, doar cu o meșă albă aruncată peste, cochetărie admisă, cum se vede. Pasul ei de rață. Pare pătrunsă de demnitatea ei ministerială, dar se vede și că îi e teamă cînd dispăre pe ușa din dreapta (...) Mă uit la Popescu-Dumnezeu, dar nici o reacție nu se poate citi pe fizionomia lui de sfînx... Un moment lung de tăcere. C. [Ceașescu, n.n.] învîrte hîrțile cu listele noastre nominale, apoi pare că așteaptă. Nu rostește însă nici o vorbă, să deschidă șirul intervențiilor ori să ne spună ce ar vrea. Atunci se ridică Doinaș, conform planului nostru, și intră în discuția directă... Text strîns, abstract, dar foarte clar, la obiect, cumpănit și foarte bine scris. Mulțumește, se așază. Nici o reacție. Ca și cînd n-ar fi vorbit nimeni. Se ridică Manolescu, se prezintă și el, vorbește aproape liber, calm, foarte bine, limpede. Se așază. Nici o reacție. Urma să mă ridic eu, dar mi-o

ia înainte Simion [Eugen, n.n.], care nu pare să știe de ordinea fixată dimineață, sau nu-l interesează. Citește un text cam lung, părăsește textul și face paranteze orale destul de complicate... Amintește, neinspirat, despre polemica Călinescu – Lovinescu, partizanii unuia, ai celuilalt... «lovinescieni», «călinescieni» etc. Se așază. Și atunci, vorba lui Ianoși, omul abil se trezește din aparenta sa absență și dorește să-i pună tovarășului care a vorbit o întrebare. Și întrebarea e încuietoare: Ce-a vrut să spună, de fapt? că e o greșală să fii continuatorul lui Lovinescu sau al lui Călinescu? că trebuie să ne întoarcem la epoca în care unii îl repudiau pe Maiorescu în numele lui Gherea? Îi întoarce discursul pe dos ca o mînușă și-i atribuie exact ideile pe care S. voise să le combată (...). Atmosfera se destinde oarecum cînd Dinescu sare vesel: «L-ați înfundat pe Profesor!», iar acum C. rîde cu adevărat, scurt (...). Caraion citește textul său. Se face iarăși o tăcere încordată. Cînd ajunge la pasajul unde B. [E. Barbu, n.n.] își aruncase «în obrazul partidului» carnetul de membru și decorațiile, C. face un gest a lehamite cu mîna. E singura reacție, nu pot ști dacă textul lui Caraion i-a plăcut, l-a mișcat, i-a lăsat vreo impresie și de ce natură, dacă l-a iritat pomenirea lui Barbu ori dimpotrivă. Figură impenetrabilă (...) Din reacția lui C. am înțeles că e imposibil să ajungi la o comunicare reală atîta vreme cît ideile lui erau gata formate, unele întreținute de anturajul său, și adversitatea lui față de noi, bine susținută, nu avea cum să fie modificată decît într-un soi de bună dispoziție a constatării că sîntem, de fapt, fricoși, neuniți, că nu avem un «program» etc. (...) În fine, încheindu-se șirul vorbitorilor, C. a luat el cuvîntul (...) Ce i-o fi *plăcut* azi, tot nu știm, în afara, probabil, a lașității noastre. E curios să observi cum el poate exercita o adevărată fascinație asupra unor oameni chiar foarte reticenți și circumspecți. E drept că firea etnică e așa fel alcătuită că, prin experiența veacurilor și balcanismelor, rămîne mereu sensibilă la relația cu Puterea: ori de cîte ori aceasta îi zîmbește, omul e gata să renunțe la confruntare, în speranța că vremurile s-ar putea îndrepta, că și cei mari sînt, la o adică, tot oameni, că au să se *îndure...* de noi etc”.

Mai mult, mai virulent și mai pe față decît în cazul celorlalte bresle artistice, scriitorimea a reușit în plină dictatură să-și impună condiția de „stat bipartid”, ca să-i zic așa. Cu toate riscurile pe care le-am înșirat mai sus, dar și cu toate foloasele ce derivă din împărțirea puterii, din ne-captivarea acesteia într-un unic punct de comandă. Asediul dus

decenii de-a rîndul de comandourile lui Eugen Barbu a generat în organismul scriitoricesc revolta și unitatea „anticorpilor”, adică exact acele instincte pe care le trezește de obicei războiul în orice organism național: configurare a propriei identități, solidarizare, convergența acțiunilor, eroism, mîndrie, spirit de sacrificiu. Cunoscutori care au scris cărți întregi cu gîndul întii de toate la verdictul lui Nicolae Manolescu; care și-au malformat nu doar opțiunile estetice, tematice, stilistice, dar chiar și ideile pentru a nu putea fi acuzați de „barbism” și „vadimism”; oameni care citeau numai autorii citați/comentați de Manolescu, sau care ajunseseră să cultive protocronismul din cauză că Manolescu nu scrisese despre ei, ori fiindcă Europa Liberă tăcuse la volumele lor.

Conflictul perpetuu ucide, dar și naște caractere. Lupta dintre ormuzd-și-ahriman-ii noștri a forjat identități, principii și direcții divergente într-o perioadă ce se dorea – și era, cel puțin aparent – unidirecțională, monocoloră, monomaniacală. Culmea e că, deși dispuneau (ca și azi) de propriul spate politic, de patroni la fel de influenți, de propriile feude (ori complicități) în mass-media, exponenții etnocentrismului, ai organicismului terorist-autohtonizant luptau (pe sub centură) tot pentru validarea lor estetică, apanaj, acesta, al partidei liberalist-europenizante. Furia lui Lăncrănjan & Co. că Manolescu nu scrie despre ei în *România literară* anulă din capul locului zecile de pagini dedicate lor în *Lucașfărul* sau *Săptămîna*. O ironie a aceluiași Manolescu la cutare afirmație din cărțile lui Edgar Papu spulbera numere întregi din *Lucașfărul* alocate protocronismului, după cum laudele cronicarului *României literare* la poezia lui Grigore Vieru erau automat întoarse pe dos în *Săptămîna*, citite ca... blasfemie națională (recte, ca intrare pe teritoriul înconjurat de miradoare și sîrmă ghîmpată al naționalismului). Dogmaticii au avut nevoie întotdeauna de legitimare estetică. Neoferindu-li-se, luptau să reducă la tăcere... emițătorul. Impuls tipic, la urma urmei, pe principiul: nu mă iubești – fie și cu sila –, îți tai gîtul. Filipicele lui I. Lăncrănjan la adresa spiritului critic axat pe valoarea estetică sînt, poate, cea mai lugubră moștenire în domeniu.

Cu garda deschisă

Războiul cu pricina s-a desfășurat de obicei în condiții de gherilă, dar a cunoscut și încleștări la cîmp deschis. Cele dintii sînt puzderie în *Jurnalul* lui Mircea Zăciu și vom enumera o parte mai jos.

Dintre celelalte, semnalăm mai întii ședința Consiliului Uniunii Scriitorilor privind plagiatul lui Eugen Barbu (21 febr. 1979): „De dimineață, cu G. [A. Buzura, n.n.] la micul dejun. Îmi spune că se zvonește că nu vom fi în număr. Tactica lui B. [E. Barbu, n.n.] de intimidare ar fi reușit [a reușit ea și după 1990, în destule cazuri, la drept vorbind, n.n.]: unii au o gripă subită, alții sînt în călătorie, dacă nu vom fi 2/3, nu se poate vota. De altă parte, mulți din cei din afara Consiliului amenință că vor sta pe sală, vociferînd, făcînd presiune. Ieri a fost ziua lui E.B., omul ar fi dat patru rînduri de mese la COȘ și ar fi primit 55 de garoafe roșii partinice de la șeful statului (cel puțin așa pretinde unul dintre oamenii lui de casă) (...) Procesul-verbal e de extremă prudență, neutral, fără concluzii precise... pare-se că întreaga conducere a fost chemată acum cîteva zile la «Dumnezeu» unde, după ce s-au discutat probleme curente, acesta s-a interesat de lucrările Comisiei. Ar fi vorba, zicea el, de un «roman politic», o frescă, totuși... și a lăsat o pauză. S-a informat apoi dacă, scoțîndu-se pasajele furate, cartea *se mai susține*, ceea ce i-a derutat. Finalmente, a rostit sibilinic: «adevărul să triumfe» (...) În fine, se trece la punctul 4. Macovescu face un scurt raport retroactiv în fața Consiliului: la 17 ianuarie, în ședință de birou, Geo Bogza a cerut conducerii Uniunii, printr-o scrisoare, sancționarea lui E. Barbu pentru faptul de a fi inclus în romanul *Incognito* o serie de pasaje copiate din alți scriitori; că a încercat apoi să «justifice» procedeul într-un interviu din *Flacăra*; a trecut apoi la calomnierea lui, a lui Geo Bogza, printr-o notă din *Săptămîna* (*à propos* de reportajele din Spania trimise în țară). Marin Preda a propus atunci formarea unui grup de lucru care să alcătuiască o informare pusă în dezbaterea Consiliului, stabilind situația exactă. S-au pus la vot 11 propuneri pentru acest «grup de lucru» și au fost aleși prin vot secret Crohmălniceanu, Boureanu, Hăulică, E. Simion și Al. Piru (...) Dă apoi citire [Macovescu, n.n.] unei scrisori a lui Mircea Iorgulescu, predată cîteva minute înainte de începerea ședinței, prin care criticul protestează împotriva unei notițe din *Săptămîna* semnată Doru Popovici, și unde autorul insinuează că el,

Iorgulescu, și N. Manolescu ar fi în slujba Europei Libere (...) într-un vacarm confuz cer și mi se dă cuvîntul... reușesc deci să-mi rostesc textul în 25 de minute. Aplaudat, apoi în pauză multe felicitări, între care mă impresionează cel mai mult ale lui Geo Bogza, Marin Preda, Ș. Cioculescu, E. Jebeleanu, Geo Dumitrescu, Catinca Ralea, Șt. Aug. Doinaș, Dorin Tudoran, N. Manolescu, Mircea Dinescu, Radu Boureanu, Ana Blandiana, E. Simion, Marin Sorescu, M.H. Simionescu, Radu Tudoran, Eta Boeriu ș.a. Se ia pauză. După, iau cuvîntul, în ordine : G. Dimisianu (evident emoționat); Al. Piru, care încearcă să «asimileze» cazul cu prelucrările sadoveniene din *Divanul persian*, *Măria Sa Puiul Pădurii*, *Cuibul invaziilor* etc., citează și caragialianul *Kir Ianulea*, face apel la Călinescu, mizînd însă pe o confuzie de planuri și termeni, intervenția lui Geo Bogza și replică a lui Piru, în apărare; N. Manolescu (foarte bine, calm, detașat – cel puțin în aparență –, cu ironie subțire), ripostă la Piru (...) apoi demonstrează culpa din *Incognito* și trece la un vehement atac la adresa celor ce-l apără pe B., în speță revista *Lucașfărul*, punînd cîteva întrebări categorice lui N. Dragoș. Urmează la cuvînt Dan Deșliu, care adaugă operelor din care s-a furat și *Cronica de familie* a lui Petru Dumitriu : p. 642 din *Carierea lui Dinu Cozianu*, în *Incognito* III, p. 313, doar că ideile eroului român sînt atribuite de B. lui... Spengler. Intervenție a lui Geo Bogza, cerînd excluderea... Întrerupere Fănuș Neagu, atac la adresa lui Bogza. Se ia pauza de masă. Peste o oră, lucrările reîncep cu intervenția foarte dură și fondată a lui Dorin Tudoran. Sânziana Pop (desolidarizare de politica *Lucașfărului* așa cum o dictează Dragoș : dă nume de redactori care nu sînt de acord cu linia de apărare a lui E.B.) (...) Se pune întrebarea dacă Consiliul e convins de vinovăție. Da. Ce formulă să se adopte ? Se propun mai multe, de blam public. În final, se optează pentru cea mai simplă, laconică, eficientă : de încălcare a eticii profesionale. Se întreabă Consiliul dacă vrea să voteze deschis ori secret. Se cere vot deschis. Majoritatea zdrobitoare pentru dezavuarea lui B. Două voturi contra : F. Neagu, Pituț. Două abțineri : Paul Anghel, Aurel Rău”.

A urmat lupta pentru apariția în presă a comunicatului respectiv : „...Jebeleanu și alți cîțiva scriitori au fost ieri la «Dumnezeu» pentru a impune apariția comunicatului în presă, așa cum se convenise și așa cum, în ultima clipă, el, Popescu, ezita s-o mai facă. S-ar fi promis și ca un grup mai mare de scriitori să fie primit pentru a dezbate încă o dată «cazul», tot la «Dumnezeu». Pe cînd ieșeau ei din audiență, în

anticameră așteptau să fie primiți Dragoș, Lăncrănjan, Ungheanu, I. Alexandru, care voiau să discute, tot la «Dumnezeu», apărarea lui B., pe motivul că numai el apără literatura partinică, patriotismul etc. Îi spun lui Dimi [G. Dimisianu, n.n.] că e necesară în primul rînd o netă disociere a chestiunilor : una e cazul în sine, de plagiat constatat, iar în a doua rundă se poate discuta cine și cum apără literatura patriotică. Altfel, atmosfera pare foarte încărcată, căci se mizează intenționat pe tot felul de confuzii. Prostia, primitivismul și neolegionarismul își dau mîna. Tristă mascaradă. Oamenii aceștia nu vor (sau nu pot?) disocia, operație intelectuală elementară : un fapt constatat, condamnat categoric de un întreg Consiliu, prin vot, nu mai poate fi escamotat. Ceea ce nu înseamnă însă a-l scoate pe B. din literatură ! Evident, lui îi convine să prezinte – amestecînd cărțile spre avantajul său – că totul nu e decît o cabală ce urmărește să-l distrugă” (1 martie 1979).

Alt moment este ședința de Consiliu din 6 mai 1980, de o „violență aproape fără precedent. Intervențiile lui Doinaș, Deșliu, Dorin Tudoran, C. Leu, Ileana Mălăncioiu, Nina Cassian ș.a. extrem de dure. Geneza reacției pare să fie, de o parte, faptul că de trei luni de zile propunerile Consiliului privind schimbarea conducerii *Luceafărului* n-au căpătat nici un răspuns. Cele trei dosare înaintate «sus» par să zacă într-un sertar ; de altă parte, un suveran dispreț pentru scriitori, exprimat cu gura deschisă de adjunctul lui Popescu-Dumnezeu, un oarecare Eugen Florescu... Manolescu relatează cum a fost chemat în mod special în audiență la acest tovarăș Florescu și acuzat deschis că în ședința de analiză și apoi în cea pentru soluționarea crizei de la *Luceafărul* el, Manolescu, ar fi avut o comportare «scandaloasă», de «zurbagiu». În aceeași întrevedere, Florescu s-a exprimat în termeni foarte puțin măgulitori despre Consiliu în totalitate și despre Mac[ovescu, n.n.] în special. Cînd ia cuvîntul, Ileana Mălăncioiu amintește și ea de un incident mai vechi cu același Florescu, care i-a anulat ei și lui Dorin Tudoran premiul UTC, deja votat, dat în ocurență lui N. Dragoș, în total dispreț față de juriu și rezultatul voturilor acestuia. În continuare, poeta protestează vehement împotriva «organelor de urmărire», povestind cum a fost supusă înainte și după ce s-a întors dintr-o călătorie în străinătate la tot felul de presiuni, suspiciuni și «informații» adunate de la vecini. Ileana M. spune că nu pretinde suprimarea «instituției» cu pricina, dar pretinde ca măcar să fie urmărită, de e să fie, de agenți cu un statut intelectual corespunzător cu al ei, ca să priceapă și ei ce face ea ; sau să fie

urmărită inteligent, așa fel ca să nu simtă, altfel ea nu mai poate lucra” (ideea îmi amintește de relatarea lui Dan Petrescu privind confiscarea de către securiști, într-o percheziție ieșeană, a cărții lui Al. Tănase despre Blaga cu convingerea că e vorba de... Virgil Tănase : ca să vezi potrivire !...).

La 16 oct. 1980, Mircea Zăciu notează : „Nu se știe prea bine cum s-a desfășurat întâlnirea [lui Ceaușescu, n.n.] cu scriitorii... Se vorbește [în comunicatul oficial, n.n.] despre preluarea «necritică» a moștenirii literare, iar mai încolo că mari clasici au fost... denigrați (?). E clar că tezele săptămînisto-ungheniste au pătruns în discurs, preluate după ce au fost ascultate de două ori. Au plăcut ? Au convenit ? R. [Aurel Rău, n.n.], care a fost de față la întâlnire, spune că lucrurile s-au petrecut dezastruos. Cei 20 [oamenii lui Barbu, n.n.] au avut încă o dată dreptul la cuvînt și au repetat, încă mai vehement, mai siguri de ei, acuzele la adresa Uniunii. Paul Anghel, ajuns lider, acuză conducerea Uniunii că a dus o «politică contrară liniei partidului»... S-a dizolvat comitetul de partid pe Uniune, creîndu-se o.b.-uri la reviste [e vorba de *organizații de bază* pcr, și nu de cunoscuta marcă de feminină folosință, n.n. !]... Deci ideea democratică a alegerilor pe criterii de valoare, selecție, opțiune liberă a fost călcată în picioare, o dată cu statutul Uniunii... O să avem grijă să vă mai împrăștiem, să vă trimitem pe teren [a spus Ceaușescu, n.n.]... Păunescu, care se simțea cu musca pe căciulă din pricina poeziilor din *Familia*, a ținut un speech vehement oportunist, spunînd că masa de lucru a scriitorului e inima țării, cerînd ca scriitorii să fie trimiși să lucreze în agricultură etc. etc. Nichita, și el, a repetat ineptiile spuse și la t.v. : scriitorul să pună mîna pe strung și va scrie mai bine ! Ana Blandiana, care a încercat să spună unele lucruri, a fost întreruptă. C. afirma că el nu poate să justifice în fața clasei muncitoare că un scriitor cîștigă mai mult decît un ministru ! Toiu a încercat să demonstreze, cu date precise, că în cele zece luni ale acestui an, din 1 300 membri ai Uniunii doar o minoritate a avut încasări mari, mai bine de o treime n-a avut decît 400-600 lei lunar, iar alte cîteva sute de scriitori n-au încasat nici un ban (...) Ceaușescu a acuzat «scriitorii» că l-au «distrus fizic» pe tov. Barbu, transformînd o chestiune de «literatură» într-una politică, de desființare a «comunistului» Barbu...”

În fine, și episodul alegerii lui D.R. Popescu ca președinte al Uniunii (pp. 301-311) reclamă o citare copioasă : „...situația e următoarea : Mac refuză să mai preia președinția, dar alegerea lui P. mai poate fi

oprită totuși. N. [Manolescu, n.n.] ar fi avut o întrevedere cu el, la cererea aceluia, care i-ar fi oferit totul în schimbul voturilor sau al renunțării măcar la obstrucție. N. i-a cerut necondiționat ca Doinaș să intre secretar și Șt. Bănulescu să fie unul dintre vicepreședinți (poate și altele), acceptate de P. toate. Însă G. [Buzura, n.n.] avertizase să nu ne încredem în promisiuni, Bănulescu era și el net împotriva oricăror «tratative», de orice fel, pledînd pentru o politică omogenă și strînsă de radere. Ulterior, aceeași intransigență și la Geo Dumitrescu și Deșliu. Unii bucureșteni se tem de venirea acestui «necunoscut», despre care aflaseră informații îngrijorătoare (pentru ei, căci noi [clujenii, n.n.] efectiv am fi putut zice: ducă-se!). De altă parte, garda clujeană cu care venise, eliminîndu-i pe tineri și tot ce era mai bun în fieful său, a făcut cea mai proastă impresie. (...) Faptul că C. [Ceașescu, n.n.] n-a mai venit [la Conferință, n.n.] i se pare lui Ț. [C. Țoiu, n.n.] un «semn rău»; ca atare și lumea din sală se tot foiește, aerul supra-festiv, prevestit, s-a dizolvat în micul bîlci bucureștean obișnuit. Sînt de față Dăscălescu (care dă citire mesajului, dar aplauzele sînt cam anemice), Popescu-Dumnezeu, care acum e execrat de toți fiindcă în ajun – la întîlnirea cu «activul» delegaților la Conferință – a spus că e timpul să fie curățate «grăjdurile lui Augias de la Uniunea Scriitorilor»... Mai e de față și Suzi [Suzana Gâdea, n.n.], fiartă, îngrijorată la culme; Ilie Rădulescu (zis Lăptărie), cu figura lui de lăutar necăjit-vesel... Prima care a deschis tirul a fost Daniela Crăsnaru, pe a cărei intervenție miza UTC-ul, iar ea vorbea de-a-ndoaselea față de așteptări; Ilie și-a ieșit din pepeni după aplauzele furtunoase ale sălii... și a părăsit Conferința pentru vreo două ore (1 iul. 1981) (...) Îi reușesc în schimb lui Dere tertipurile: cînd trebuiau să se facă 16 propuneri din sală pentru completarea listei de candidați la Consiliu, el avea deja oameni plantați la parter, fiecare cu misiunea de a pronunța numele fixate de sus: Beniuc, Lăncrănjan, I.D. Bălan, Brad ș.a. Dintre numele dorite de stăpînire pentru președinție, patru circulau încă de ieri: Titus Popovici, I. Brad, Al. Balaci și D.R. Popescu. Titus se eschivează, zice că, fiind chemat «sus», ca și ceilalți de altfel, ar fi zis că dacă i se trasează asta ca «sarcină de partid», el nu poate refuza, dar avertizează că sănătatea lui va face ca în cîteva luni să fie silit la internări în spital, creînd o criză de conducere; Brad, chemat urgent de la Atena, e aferat, caută să se facă popular, invită la băutură și dialog, e evident că ar dori sincer să i se «rezolve» în acest mod situația, rechemarea lui din postul de

ambasador fiind iminentă ; Balaci, dorit probabil de aripa bătrînilor, care l-ar putea manevra o vreme, e în același timp *calul troian al protocronilor*, deci nu e agreat de nimeni în Conferință, deși unii îl consideră «superior intelectual celorlalți» ; pură iluzie, căci e în realitate un diletant și un compiler manierat, atît. Dereul se bucură însă de o *unanimă antipatie*, singurii pe care conta fiind «electorii» lui clujeni (dintre care cei mai mulți au dezertat însă de mult pe la felurite cîrciumi), *eventual pe oamenii lui Chiriță și Bălăiță, cu care a făcut cartel*. Are însă mari adversari, înverșunați unii : Jebeleanu, Geo Bogza, Deșliu, Doinaș, Geo Dumitrescu, aripa *României literare* cu toată critica de prestigiu etc. Se votează cu destulă ordine, după un mic incident de la propunerile din sală, care s-a convenit să fie votate deschis, prin ridicare de mîini. Cade astfel, spectaculos, la vot deschis, așa cum însuși tot preconizase (vot pe față !), Lăncrănjan. Beniuc, atacat intempestiv de Marino, care, contrar opreliștii lui Mac, se repede la microfon și-l monopolizează un minut, atîta cît să spună că nu poate fi de acord ca omul care l-a gonit din literatura română pe Blaga să devină acum candidatul nostru ! Mac încearcă să intervină. Beniuc, palid, intrat la apă, smochinit, stă pe lîngă Titus și-i spune scrișnit : «Da, rău am făcut că nu l-am lăsat pe Blaga să fie băgat la închisoare ! În închisoare trebuia să fie, să fi murit acolo, să fi murit ! », iar despre Marino, cu care mă asociază brusc, amintindu-și de atacul indirect prin publicarea memoriului lui Blaga, zice : «nește hiene ! ». T. face, evident, mare haz. La vot însă, Beniuc reușește să fie inclus pe liste. L-am votat și eu, spre protestele unora, Guga spre pildă, cu explicația că nu pot vota împotriva poetului, după ce am spus public ceea ce aveam să-i reproșez. Oricum, avea să cadă la votul secret (3 iul. 1981). (...)

Dar nici unul din cei patru «favoriți» nu întrunise votul la primul scrutin. La al doilea, cuvîntul de ordine e să fie rași în continuare. P. e palid-verde, cu un aer bolnav, înconjurat de cîțiva suporteri care-i fac curaj. Își vede pierdută ultima șansă a vieții. Se fac felurite speculații. E evident că ceva mocnește în culise, unii spun că la c.c. e scandal mare, căci C. sosise între timp, și cum el îl și numise (anterior) pe Dere, ceilalți nu știu pe unde să scoată cămașa, cum să-i explice ș.a., omul nefiind pe liste. Se ventilează și ideea că se va coborî pînă la 91, în ordinea descrescîndă a voturilor exprimate. Dar asemenea «alegeri» ar putea fi lesne contestate ; noul Consiliu va fi numai parțial legal și statutar ales, aproape 2/3 din membri nu vor fi intrat cu voturi statutare.

În cele din urmă, după orele 12, apare Ilie Lăptărie cu Mac și dau citire rezultatului oficial al primului scrutin. Iată acum lista, în ordinea voturilor: Macovescu 375; Doinaș 361; Fulga 338; Buzura 336; Țoiu 325; Domokos 323; Bălăiță 302; Sorescu 299; Blandiana 298; Hăulică 292; Baltag 287; Caraion 287; Jebeleanu 286; Iorgulescu 283; Paler 283; Bogza 280; Manolescu 279; Zaciu 278; Radu Tudoran 278; Constanța Buzea 276; Dinescu 275; Geo Dumitrescu 270; Mălăncioiu 269; Bodor Pál 263; Berwanger 259; Paleologu 256; M.H. Simionescu 258; Deșliu 253; Fr. Storch 253; Șt. Bănulescu 246; I. Horea 248; Ioanichie Olteanu 239; Dumbrăveanu 236; Hobana 237; Eugen Simion 236; Ioan Alexandru 233; Gelu Naum 233; M. Sântimbreanu 229; Szasz János 227; G. Dimisianu 226; Nina Cassian 225; Dimov 222; Popescu D.R. 221; Sorin Titel 221; A. Rău 221; Sütő A. 220; Guga 216; Ulici 215; Valeriu Cristea 215; Tomuș M. 215; Dorin Tudoran 215; Pop Sânziana 213; Fodor Sándor 211; Rusan R. 221; Crohmălniceanu 211; Chiriță 211; M. Ciobanu 211; N. Prelipceanu 210; Laszlofi A. 209; M. Martin 207; Gelu Ionescu 205; Vlad Ionel 201; Everac 201; Hauser 201; Mugur Florin 200; Létay L. 197; Eta Boeriu 196; Ianoși 193; B. Nedelcovici 193; Sălcudeanu 192; A. Marino 192; V. Felea 190; Tcaciuc Șt. 185; Stănescu Nichita 182; Dan Cristea 182; Malița M. 181; M. Ursachi 181; Dinu Flămând 179; Gálfalvi 178; Uricaru E. 178; Al. Balaci 176; Z. Ornea 173; L. Raicu 169; V. Rebreanu 169; E. Brumaru 169; Dan Dușescu 168; Al. Andrișoiu 167; Kányadi 166; Negrici 161; Zilieru 159; Szilágy István 159; Marius Robescu 159. După citirea acum a listei, s-a propus mărirea numărului membrilor Consiliului de la 91 la 95, fiindcă nu intrau suficienți unguri, care aveau dreptul la 11 reprezentanți. S-a mai votat și comisia de validare, și atât (4 iul.). (...) Chemat urgent pentru orele 16 la județeană, pentru plecarea la București. Sîmbătă ni s-a spus că nu se mai trece la alegerea biroului și a președintelui pînă în cîteva zile. E evident că au nevoie de timp ca să facă jocurile. Impunerea lui Dere, singurul ieșit cu forcepsul din cei patru cavaleri ai Apocalipsei, în condițiile în care nici el nu întrunise voturile necesare statutar din primul scrutin, părea imposibilă, atunci, în fața unei săli aproape incendiară. Ilie se teme de o asemenea confruntare și singurul care l-a salvat a fost tot Mac, al cărui joc dublu s-a dovedit abia acum. El a obținut de la Conferință această «mică amîinare», sugerînd că în acest mod va accepta ori se va face acceptat el

ca președinte. Lumea, obosită, a cedat și acesta a fost și finalul penibil al unei Conferințe care, împotriva aerului ei bățios, a lucrurilor dure ce s-au rostit în plen, a capotat în final lamentabil. Țștia șintem! Căci e de pe acum evident că raționamentul celor de sus era: pînă aici v-a fost cu democrația! de acum înainte vorbim noi! Răgazul era un simplu pretext pentru a nu provoca un imens scandal. În realitate, Conferința a fost lașă: acceptînd să se autodizolve fără a-și fi ales *atunci și acolo* organismele de conducere, imediat după rostirea numelor din noul consiliu! După trecerea cîtorva zile, cînd o nouă tactică s-a putut regla de sus, eram chemați de la o oră la alta la București pentru a «alege» biroul și președintele, vicepreședinții și secretarii. Însuși faptul unei «prelucrări» *prealabile* la Județeană dădea de gîndit. Am aflat apoi că această indicație a fost respectată pretutindeni căci, spre pildă, T. de la Sibiu [Mircea Tomuș, n.n.] plecase la mare și nu era de găsit, a fost deci căutat pe Litoral cu securitatea pînă cînd primul-secretar sibian a putut intra în legătură telefonică cu el. Era limpede cît de sus venea indicația! Era limpede și ce avertismente conținea. Primul secretar a fost oarecum jenat să ne-o comunice pe șleau: acceptarea, fără gălăgie, fără obstrucție ori scandal a noului președinte și a noului birou (7 iul.). Ședința, fixată pentru ora 10, nu se ține la Casa scriitorilor, cum era vorba, ci într-o sală dintr-o anexă a C.C.-ului. Jucam deci pe teren «străin» (politic), un handicap din primul moment, speculat psihologic ca o presiune. În loc de ora 10, a început însă abia pe la 12, cînd în fine au sosit notabilii. Pînă atunci se părea că nici Consiliul nu e în număr. Totuși, au venit, rînd pe rînd, aproape toți, dar lumea e prost dispusă, cu un sentiment de jenă și înfrîngere, amestecat deocamdată cu revoltă, exprimată prin vorbe deschise, înjurături – tipica neputință a românului de a lua o atitudine coerentă și unitară. Mulți fuseseră chemați individual de Ilie, de cu noapte și la primele ore ale dimineții, semn că Ilie se temea de «surprize». Nu dormise nici o oră, delegația lui Jebeleanu l-a alertat desigur și i-a dictat, se-nțelege, ce trebuie să facă pentru a para orice opoziție. Ca atare, a stat de vorbă pe rînd cu Mac, cu Domokos, cu Țoiu, ba chiar și cu Jebeleanu, din nou. Jebeleanu a și venit, în ultima clipă abia, în sală, extrem de palid și părea drogat. Domokos, cu care vorbesc, mi-a spus că discuția i-a provocat o imensă greață, Ilie i-a cerut adeziunea necondiționată, pe baza respectării disciplinei de partid. D. i-a replicat: de acord, dar trebuie să știe la ce își dă această adeziune, disciplina neputînd fi

confundată cu supunerea oarbă, inconștientă, el o înțelege ca disciplină liber consimțită. – Să nu se opună la numirea biroului, i-a spus Lăptărie, care nu poate fi ales prin vot secret așa cum am cerut noi, și cum e trecut în statut. D. i-a răspuns că i se pare cel puțin ciudată această situație: cum s-ar putea concepe ca un partid care câștigă zdrobitor alegerile să nu-și poată forma totuși propriul cabinet? Ilie n-a mai răspuns, discuția era închisă (...) A comunicat că vom «alege» organele de conducere ale Uniunii și a dat citire listei Biroului, propunând apoi să se voteze în bloc toată lista. Aici s-au ivit ușoare opoziții, din partea lui Deșliu, a lui Manolescu, Geo Bogza, Ileana Mălăncioiu (căreia Ilie i-a replicat răstit și vulgar: «Tu șezi în banca ta!»). Manolescu a fost sancționat fulgerător de Dăscălescu, care i-a spus alb că e «uluit» de modul cum pune «tovarășul» problema! Și așa mai departe, tot ce se ridica drept obiecție de principiu (invocare a statutului ș.a.) era respins ca «nefiind în chestie». În cele din urmă au cedat într-un singur punct: să fie puse numele celor din Birou în discuție, nume cu nume, și să se voteze pe față, tot nume cu nume. S-au făcut obiecții la Chiriță și la alții cițiva, neînsemnați, obiecții peste care Ilie trecea abil, simțind tot mai mult că a câștigat partida, fiindcă Consiliul nu mai era omogen, nici dispus să dea o bătălie decisivă, chiar cu riscul unei demisii în bloc. Nimeni – spre rușinea noastră – n-a făcut măcar gestul de a se recuza, a demisiona ori a părăsi sala. S-a trecut astfel la votul pentru președinte și ceilalți din conducere, cu aceeași tactică, devenită și mai ușoară acum. Astfel, deși a avut destule voturi pe față împotriva și cel puțin cinci abțineri semnificative, ba încă mai multe, cu Geo Bogza, Buzura, Blandiana, Rusan și cu mine, D.R. Popescu a fost impus ca președinte. Aplauze anemice. În schimb, furtunoase pentru Fulga ca vice. Biroul e compus din: Bălăiță, Balaci, Berwanger, Bogza, Buzea, M. Ciobanu, Chiriță, Crohmălniceanu, Doinaș, Domokos, Dumbrăveanu, Geo Dumitrescu, Everac, Fulga, Hobana, Iorgulescu, Jebeleanu, Létay, Paler, Popescu, Simion, Sălcudeanu, Nichita, Sorescu, Sütö, Țoiu, Vlad. El e compus cu abilitate, înghițind și cițiva «opozanți», cărora li se promitea astfel o «compensație», pe veșnicii «fideți» conformiști (beneficiari de multă vreme ai Uniunii), pe exponenții conformiști ai „minorităților” și pe acoliții lui Dere, probabil ceruți de el pentru a-și asigura liniștea. Obedienți, coruptibili, profitori. Au fost însă eliminați gălăgioșii și incozorii de tipul «indomptabililor» (vorba lui Fulga): Blandiana și Dinescu, în locul cărora au intrat figuri «inofensive» și

lesne manevrabile (...) Ilie, bucuros că jocul a ieșit cu succes... Lista vizată de Neptun trebuia predată fără cea mai mică ștersătură. Toată lumea a plecat ca de la o înmormîntare, Ilie, asodat, ne-a anunțat că ședința viitoare a Consiliului va avea loc tocmai la toamnă... Amînarea *sine die* avea o dublă semnificație : să ne dezmeticească, pentru a ne da seama pe ce lume trăim, dar și să sublinieze diminuarea rolului Consiliului, a cărui convocare se va face tot mai rar, lucrîndu-se direct cu Biroul, lesne manevrabil. Mic incident la ieșire între Manolescu și Bănulescu, acesta din urmă acuzîndu-l că a trădat înțelegerea prealabilă, ducînd tratative cu Dere, promițîndu-i sprijinul, condiționat. – N-ai avut nici un mandat pentru asta ! , i-a spus B. iritat. Faptul că nu era nici în conducere, nici în Birou îi accentua revolta. Cînd ieșim, ne încrușișăm cu Dereul, care ieșea din clădirea centrală a c.c., întîmpinat de un grup, în frunte cu *Sorescu*, în efuziuni și pupături. Masă la «Athénée», cu Niki [Manolescu, n.n.], G. și Țoiu, N. e teribil de afectat de lașitatea colectivă de care dădusem dovadă toți. Nu atît victoria – penibilă, oricum, în condițiile în care a fost obținută – îl doare, cît faptul că tot ce am investit ca energie și tactică s-a dovedit inefficient. Tocmai oamenii pe care contasem au abandonat partida și au dezertat. Inclusiv Mac s-a dovedit în cele din urmă un instrument al puterii, încît tot jocul de la Conferință ne apare acum cu totul în altă lumină, falsă. Plec seara din București, decepționat și îngrijorat” (8 iul. '81).

Nu : textul de mai sus nu face parte din memoriile unui Consiliu de Război, ori ale unor negocieri istorice, postbelice și geostrategice. E vorba de simpla alegere a președintelui scriitorilor români în 1981... ! Nu știu de ce, dar nu pot să închei altfel decît amintindu-mi un banc de pe atunci, cu bietul moscovit care se-aruncă-nspre roțile unei limuzine americane, le spintecă voluptuos și – imobilizat rapid de poliție – exclamă cu nasu-nfipt în cauciucurile din care țîșnea... aerul occidental : „Ah ! ce aer au ăștia, domnule, ce aer !...”.

Cutia cu suvenire. Glose și colaje

O puzderie de fapte mari și mici, izolate sau înlănțuite, împreună cu o cazuistică bogată și captivantă pigmentează *Jurnalul* lui Mircea Zăciu. Ele sînt adesea mai interesante decît narația luptelor mari, duse cu garda deschisă, prezentate în numărul trecut. Ca și atunci, preferăm

reducția pe cât se poate a gloselor pentru a lăsa „probele materiale” să vorbească singure. • „Miron Radu Paraschivescu... folosit apoi ca instrument util pentru descalificarea lui Arghezi (așa cum s-a pretat și la calomnierea lui Liviu Rebreanu, imediat după moartea aceluia!). Legenda literară dă vina exclusiv pe Sorin Toma, care n-a scris nici înainte, nici după *Poezia putrefacției*... nimic, nu era capabil de vreo analiză critică, cât de cât coerentă, fie și sub forma gazetăresco-primitiv-pamfletară cum e scris acel text. A deplasa totul pe o așa-zisă rivalitate de familie : locul «evacuat», devenit «vacant», e judecată naivă, simplistă. Toate aceste conjuncturi au putut circula liber după 1968-1969, întreținute oficios, pentru ca procesul Arghezi să fie redus *ad personam*, scoțându-se din cauză «partidul» și «sistemul»...” (6 nov. 1979). MRP : caz tipic de duplicitate și versatilism cinic, amestec de altruism, orgoliu boieresc și pungășie de mahala. Nu poți să nu te gîndești de cite mărturii colaterale va fi nevoie după anunțata apariție a *Jurnalului* său de cobai profitor. Natura lui cameleonică în plan politico-literar rivalizează cu cea a unor Zaharia Stancu și A.E. Baconsky, dar lucrurile se cer disociate de la caz la caz. Într-un fel, mai simplă e discutarea salturilor spectaculoase – la antipod adică – de genul Panait Istrati sau Petre Pandrea, Savin Bratu sau Dan Deșliu decît evoluțiile ascuns-șerpuitoare, adunînd mereu „în solzi”, alibiuri și caucionări conjuncturale, de tipul Z. Stancu, Paul Georgescu, Ov.S. Crohmălniceanu (*Memoriile* celui din urmă – și ele în curs de apariție – vor fi un regal pentru amatorii disculpării ca autoscalpare și autosculptare) • „E vorba tot mai mult să se desființeze Biblioteca Academiei, care va primi un profil de bibliotecă «tehnică» (idee a Tehnicianei); toate colecțiile de reviste, manuscrise, cărțile de literatură vor fi vărsate obligatoriu la Arhivele Statului...” (13 mart. 1980, zvon la fel de insistent și prin '87-'88). Alt spectru fluturat constant în zvonistica profilactică, funcționînd ca arest mintal preventiv în viața culturală. Aici, Gabriel Ștrempel ar fi cel mai în măsură să povestească. Alt caz greu solubil și greu digerabil : pentru cei care și-au măcinat oasele în frigul Bibliotecii Academiei după iarna lui '83-'84, care știau că *se putea da* căldură, dar directorul nu voia să lupte pentru asta ca să nu dea pretexte „sus” de desființare a Bibliotecii, G. Ștrempel este un monstru. Pentru oamenii din sistemul bibliotecăresc, periodic „damoclizați” de fobia forurilor față de acest extraordinar refugiu intelectual, același G. Ștrempel a fost un erou. Perfid, ciufut cu tactică și conservator aprig (și azi refuză

computerizarea bibliotecii ; nici azi nu poți fotocopia în voie, firesc, contra plată, reviste și manuscrise ; și azi cultivă manierele copisticii medievale etc.), tiranic, dar și îngăduitor la o adică, stimulând secretul achizițiilor (la B.A.R. o carte intră-n circuit abia după doi ani de la înregistrare !) și tratamentul preferențial, dezbinarea cu sistemă a personalului și titrarea incompetenței, G. Ștrempel nu a făcut însă gesturi cumplite față de Carte, așa cum a făcut constant Angela Brediceni, directoarea Bibliotecii Centrale de Stat, și nici n-a avut misiuni ultragradate de felul celor care i-au adus lui Ion Stoica – directorul Bibliotecii Centrale Universitare – feuda atât de stabilă în antologiile internaționale de poezie românească, unde rivalizează chiar cu Marin Sorescu ! Nici lingău de partid, nici abil afacerist secu-elastic, G. Ștrempel a fost (este) „tatăl” B.A.R., cu tot ce ține de psihanaliza părintescului : iubire de *statu-quo*, etern impuls către trecut, gelozie pe copiii în afirmare, tată „castrator”, mîngîind cu dreapta și pocnind cu stînga. Pe un talger : directorul care nu face nimic pentru microfilmarea ziarelor vechi, pentru salvarea depozitelor de carte, pentru fișarea modernă a patrimoniului, care „merge pe burtă ca să nu facem valuri”, care nu stimulează cercetarea științifică în rîndul profesioniștilor (cîți mai sînt) din subordinea sa, gelos fiind pe cea mai mică tentativă de „valorificare a fondului bibliotecii”, directorul care se opune oricărei inițiative de propulsare eficientă a Bibliotecii Academiei și care – ei da, lucru mic, dar funcționînd ca o veritabilă carte de vizită a unei „instituții naționale” – nu ia nici o măsură pentru ca WC-urile B.A.R. să nu mai arate precum cele din gara Văscăuți... Pe celălalt talger al balanței, tacticianul de cabinet, negociînd cu succes supraviețuirea instituției, mai închizînd un ochi cînd coloneii plecau acasă cu portbagajul plin de colecții de tipărituri, cînd academicianul X împrumuta o carte pe vreo zece ani, cînd una, alta, însă totul făcut „întru apărarea Bibliotecii”... De cîntărit – cîntărească (virgulă) cine poate ! • „Despre «rentabilizarea» în cultură. Catastrofa ce ne așteaptă. Sînt deja 180 de titluri oprite. Onorariile vor scădea brusc, «pierderile» fiecărei cărți scoase fără beneficiu vor fi «recuperate» din onorariul autorului. Și alte grozăvii. Lipsuri peste tot. Zvonuri că trimitem totul în Iran și URSS, mai ales vom strînge cureaua pentru Olimpiadă, rușii neavînd de unde să se mai înfrupte. Reducerea sortimentelor de pîine. Se suprimă, deocamdată, cornurile ! ” (19 apr. 1980) • 19 iun. 1980 : „Apariția pamfletului imund al lui Fănuș împotriva lui Geo Bogza, apărut în *Flacăra* de azi. Toată lumea e revoltată, însă

nimeni nu ia atitudine, de frică. Teama de ciomag. În același timp, Geo Bogza nu-l va putea da în judecată, fiindcă nici un paragraf de lege nu-l sprijină, în pamflet ceea ce e mai groaznic fiind propriile lui texte din '33... Totodată, pamfletul e așa de parșiv alcătuit, încît cineva plîngîndu-se «sus», persoana care-l va citi să se îngrozească nu atît de tonul pamfletarului, cît de textele celui vizat!».

De recitit. (Dar : ce e mai rău : gestul lui Fănuș Neagu sau trecutul lui Bogza? Amenințarea celebră a lui Eugen Barbu cum că, dacă-și va deschide servieta cu dosare compromițătoare, multe capete or să cadă – sau însăși existența probelor demascatoare? Ce e mai chinuitor : darea-n vileag, ori temeul real al... vileagului?) • „În *România literară*, Iorgulescu îi răspunde lui Fănuș pentru atacul nedemn la adresa lui Bogza. *Săptămîna* de azi dă prompt riposta, semnată în clar de E. Barbu, care iese pentru prima oară ca samurai în arenă, după propriul scandal. Ba insinuează chiar, în textul lui, că Geo Bogza ar fi «plagiat» *Cartea Oltului* după... *Cartea Nilului* de Emil Ludwig! Nouă ofensivă a grupului de dreapta, vizibil sprijinit. Articolul lui Fănuș a fost văzut, retușat, aprobat de secția de presă. Atacurile de azi din *Săptămîna*, concertate și ele, aprobate și ele. În *Flacăra* de ieri, alt atac la adresa lui Bogza, semnat de Coja. Diversiunea e clară. Se mizează pe o listă de scriitori care să fie «compromiși» public, pe o polemică degenerată deja în injurii, pentru a se «dovedi» astfel lipsa de autoritate a Uniunii, faptul că viața scriitoricească a ajuns un bîlci, că atenția ei e deplasată în direcții periferice (în dublu sens), că actualele structuri sînt ineficace și deci trebuie desființate, reorganizate...” (27 iun. 1980). Dacă înlocuim „Uniunea” cu „Opoziția”, avem exact situația de azi, *România Mare versus Restul*. Străvechiul tertip al pompierilor lipsiți de incendii și care montează singuri focuri spre a-și dovedi rostul și eficiența. Simplu și productiv : vrei tăcerea opozițiilor? pompezi abjecțiile vadimiste, alimentezi răspunsurile, decretezi situația imundă a discuțiilor civice și tragi o lege a presei care omoară tot. Pe urmă, umflarea mizeriei îți permite, ca șef de stat, să ai ce dezumfla la o adică, taman ca-n bancul cu evreul supraaglomerat și sfatul rabinului ; supralicitezi pe Vadim ca să ai ce licita în condiții normale, dovedindu-ți... imparțialitatea. Ș.a.m.d. • „Scandal în presă despre malversațiuni financiare ale lui C. Leu ca director al unei case de filme. Într-o emisiune de la e.l. [Europa Liberă, n.n.] se citește o scrisoare a unui bucureștean despre «afaceriștii de la Uniunea Scriitorilor», fiind enumerați Leu, Pardău, Valerică Râpeanu

(care ar fi avut și un dosar penal, legea nr. 14, mușamalizat). E o legătură între cele două episoade? poate că da, fiindcă «actorii» lor sînt foștii acoliți ai lui B., care l-au trădat pe rînd și se pare că Mafia plătește în felul ei, cei dinții fiind lichidați «trădătorii». Ipoteza lui Gelu [Ionescu, n.n.] despre Drăgan & Co. mi se pare extraordinară și se verifică încet, încet. Reacția evreilor. Societatea de la M. [Norman Manea, n.n., cf. p. 188], unde ei dominau, mi-a făcut o puternică impresie” (26 dec. 1980). Pe puncte: 1) Chiar! De focul de paie cu Corneliu Leu uitasem. Pare-mi-se Cornel Nistorescu a dat o replică dură atunci. Iar pe atunci, cînd așa ceva ajungea să apară-n presă era, va să zică, tamjă mare. A fost ceva insolit în peisaj, ca și acuzarea – în *Scînteia!* – a lui Aurelian Bondrea cum că a măsluit examenele de admitere la Drept. Drept care a fost... avansat șef de cadre la Ministerul Învățămîntului. Acum, firește că-i decan la cine știe ce universitate particulară! 2) Chestia cu trădătorii și răzbunarea mafiotă e bine mersi și azi. Nimic nu-i mai amuzant decît tratamentul aplicat de *România Mare* foștilor acoliți, ca-n cazul Radu Theodoru, după cum spumoasă e și chestia tip Alcibiade cu „noi n-am zis pînă acum nimic despre X, dar acuma, dacă se dă la noi, să-i dăm noi babaroase”. 3) Cît despre teoria lui Gelu Ionescu, rămînem total în ceață și e foarte rău că Mircea Zăciu nu e explicit, fiindcă alimentează involuntar una dintre cele mai vechi teorii antiiudaice, la modă și astăzi, după care cercurile influente evreiești stimulează (moral, financiar etc.) violența naționalistă, ca să aibă neconținut prilejuri de autolamentație. S-a spus și la noi adeseori că-i cum nu se poate mai suspectă sincronizarea acțiunilor lui Vadim cu cele ale lui Moses Rosen. Teorie poate paranoică, dar în lipsa explicitului, „vidul de sens” este ocupat de speculația infinită și demențială.

• „*Săptămîna publică un text de... Horia Sima, prilej pentru publicul de la Casa Scriitorilor să facă un haz enorm. Faptul a fost posibil cu știrea cuiva, cu aprobarea cuiva. Din întregul text rezultă că legionarii, băieți curați, băieți cinstiți, nu tolerau între ei canalii și escroci, ca atare l-au eliminat de la prima porcărie din Mișcare pe Dumitrescu-Zăpadă pe care, așa bandit cum s-a dovedit a fi, îl preia acum la microfoanele sale fiul fostului comunist Bercovici de la Paris (= Noel Bernard). Hari Maiorovici, cu care mă întîlnesc, ride cu gura pînă la urechi de un asemenea text, fiindcă – zice cu umorul lui neseecat – concluzia *Săptămîinii* e: vedeți deci cine e D.Z.? un om de nimic, pe care legionarii îl știau ca atare, ca oameni cu cap; iar voi îl luați în brațe,*

mama voastră de jidani ! ” (20 ian. 1981). Bine, chestia cu legionarii era o minune la *Săptămîna* și e sublimă și azi în *România Mare* : ei se dau în vînt după metodele Mișcării, însă decapitează iute orice apariție anticeaușistă și anticomunistă din rîndurile vechilor dreptaci, exaltă spiritul Căpitanului, dar nu încetează să iradieze furie față de „puii de legionari”... Manolescu, Paler și Blandiana ! Mă rog, e de prisos să cauți principii la elevii „Principelui”... așa că trecem. • Da, extrasele notate de Mircea Zăciu la 11 febr. 1981 din *Confesiunile* lui Pompiliu Constantinescu sînt teribile : „Într-o societate imorală și mediocră, cea mai mare nenorocire e să fii inteligent” ; „Ce folos că înțelegerea Istoriei o au savanții istorici, iar execuția șarlatanii și proștii ce conduc popoarele ! ” ; „La noi opinia publică e *ocultă* : știm toate ilegalitățile, turpitudinile vieții publice și private, le comentăm în cercuri închise, ne indignăm teoretic și... devenim sceptici. În țara noastră, toți cetățenii sînt niște memorialiști orali ai vieții publice” • 15 febr. 1981 : „Au ieșit lupii la drumul mare. După mohorîtul Bădia [I. Lăncrăjan, n.n.] care-și arăta pumnii către toată critica, după articolele delirante ale lui Dan Zamfirescu, C. Sorescu, P. Marcea, apare acum ciomăgașul de salon Aurel Dragoș Munteanu, sclivisit și cu doxă, cu citate din americani și francezi, făcînd praf critica bună numai fiindcă aceasta nu l-a luat niciodată în serios. În fond, toată chestiunea aici e : faptul că acești critici n-au vrut să ia act de existența unei anume literaturi, refuzînd să scrie despre ea. Alde Paul Anghel, Lăncrăjan ș.a. *ejusdem farinae* neputîndu-i sili pe criticii serioși să-i ia în seamă, singura lor «soluție» era să-i strîngă de gît pe critici...”. Interesant, de recitat textul lui ADM (în *România literară*). În orice caz, e un personaj demn de cea mai ocultă atenție ! Ce l-o fi apucat atunci ? Cum astăzi se poartă cu brio teoria cailor troieni, dacă l-ai întreba pe ADM, presupun că ți-ar răspunde : ce să fac ? trebuia să mă arăt că sînt cu ei, ca să-i pot lucra dinlăuntru mai bine ! Lupul și scufița. Dar și continuarea citatului e interesantă : „Vorbînd cu E. Simion, îl întreb de ce a decăzut *România literară* în așa hal încît admite să fie înjurați oamenii ei în propriile-i coloane ? Adevărul e că Ivașcu nu e omul să reziste, presiunile vin din exact aceeași direcție și dintr-o aceeași instituție căreia I. însuși i-a fost prizonier. Aici e toată chestia” • „Masă la Casa Scriitorilor, unde vine și Romul Munteanu, se plînge că ar fi luat vot de blam cu avertisment după scandalul iscat la apariția volumului de poezii (în franceză, traducerii) de Mircea Dinescu. O poezie, *Manuscris găsit într-o sticlă de*

lampă, pare să fi declanșat alarma dată de Vasile Nicolescu, fiindcă la «niveluri» nu se știe franțuzește, nu citește nimeni în franceză (și nu citește de fapt). N., care se știe amenințat în funcția lui, a dat astfel o dublă lovitură, ca la biliard, izbind și în Docsănescu, și în Romul Munteanu (ca director al editurii) și și-a consolidat poziția. Altă carte cu scandal, a lui Liviu Stoiciu.” (1 mart. 1982) • Când ai inflație de personal și de direcții în poliția gândirii, se ajunge la situații haotice pe cât de triste, pe atâtea de ridicole. *Jurnalul* lui Mircea Zăciu ne readuce-n memorie cazul – atât de fluctuant din '60 încoace – al lui Mircea Eliade. Un teritoriu pentru cucerirea căruia s-au dus multe lupte, cu armamente de toate calibrele. Miză pentru naționaliști, Eliade nu convenea totuși din unghi anticomunist și religios. Miză neagră pentru stînga antifascistă, el convenea totuși ca anticeaușist. Ce se aproba pe dreapta, se cenzura ori se anula pe stînga. Când „mergea” savantul, „cădea” prozatorul de nopți sînzienene. Când „trecea” *Ifigenia* ca text „neutru”, lumea-și amintea prisma prin care recepționase Mihail Sebastian piesa, ca, adică, apologie mascată a „sfintei morți legionare” (la fel cum, pentru mulți, Avram Iancu-l lui Blaga nu era decît deghizarea istorică a lui Zelea Codreanu). Balamucul zvonurilor și *jocul posibililor* în domeniu e foarte precis rezumat de Mircea Zăciu în „eșantionul” din aprilie 1982: „Discutat cu Gh. [Nicolae Gheran, n.n.] problema Eliade. El susține că nu cunoaște adevăratul motiv al interdicției bruște, fapt e că M., directorul editurii [Mircea Măciu, n.n.] ar fi fost frecat bine de oamenii savakului [Securitatea, n.n.] cam două ore, să spună cum a editat el *Istoria religiilor*, cine i-a dat aprobare, în ce condiții ș.a. Omul avea însă toate acoperirile fiindcă nimic nu poate fi editat dacă nu se află în «planul ferm», iar acela era aprobat chiar de... comisia ideologică! Totuși, se pare că există o indicație expresă să se găsească un „vinovat”, și a fost găsit: directoarea tipografiei care a scos, în regie proprie, sub egida unui cenaclu sau așa ceva, o bibliografie Mircea Eliade alcătuită de M. Handoca [e vorba de *Mircea Eliade, Contribuții biobibliografice*, Societatea literară „Relief românesc”, 1980, sub egida Institutului „G. Călinescu”, tiparul la I.P. Filaret, București, n.n.]. Istoria a continuat apoi, tot mai absurdă. La editură, vorbit cu V.R. [V. Râpeanu, n.n.] chestiunea, el îmi spune, graseind și uitîndu-se mereu în geamul bibliotecii pe care o are în fața biroului și a cărei sticlă îi servește de oglindă, că la drept vorbind și Eliade e vinovat, fiindcă în *jurnalul* lui, editat la Paris, spune ce a discutat cu scriitorii români

veniți din țară și care l-au vizitat. Romul M.[unteanu, n.n.] se jură că nu doar el nu știe nimic, dar că a întrebat-o pe Suzy, de la care îi venise ordinul, iar ea și-a scuipat doar în sân, în loc de alt răspuns. La Minerva a scăpat totuși antologia lui Al. George de proză fantastică, unde figurează și *La Țigănci*; cartea fiind în mașini, n-o mai puteau rupe, paguba era prea mare. Sînt patru ipoteze în cazul Eliade: 1. intervenția lui în cazul Calciu, poate ajunsă tîrziu la urechile lui Midas; 2. așa-zisa intervenție-protest la «cabinete» a doi vechi ilegaliști: Voicu [Ștefan, n.n.] și Valter Roman, care s-ar fi declarat «consternați» de omagierea unui «fost legionar»; 3. popularitatea scriitorului ar jena cercurile floresciene, întrucît ar întuneca aniversarea celor 60 de ani ai UTC, identificați cu omagiul absolut al Cuiva și 4. Eliade ar fi fost invitat de un mesager personal al lui *number one* în țară, iar el ar fi refuzat net. De unde furia ulterioară. În momentul de față s-ar fi revenit cu permisiunea de a-l cita, nu și de a-l publica, comenta etc. În fine, s-a reluat la Național *Ifigenia* lui, dar fără ca numele autorului să mai fie pomenit. Se joacă deci ca o piesă... anonimă” • În fine, atît de rămasul în ceață capitol MTS. Ce-a fost cu „secta” asta „transcendentală” nici azi nu se știe exact: simplă demonstrație de forță a Puterii? o lucrătură pentru „comasarea” științelor și a potențialilor conspiratori la o adică? pretext fabricat pentru noi epurări în „aparatură ideologică”, adică o reală – chit că banală – bătătură ridicată la rang de cangrenă, spre a decide amputarea întregului picior? efect de plată la intern pentru deslușirile date de Pacepa la extern? Fumigațiile abundă, iar *Jurnalul* lui Mircea Zăciu le înregistrează la început placid, apoi tot mai febril: „Aflu la Cluj amănunte despre «transcendentali». G. [A. Buzura, n.n.] îmi spune că ar fi foarte mulți implicați și cu repercusiuni grave. Între ei, Sorescu, care ar fi fost între timp exclus din partid. Din cercuri medicale, alte detalii. Unii susțin că de aici ar veni și interzicerea bruscă a lui Mircea Eliade, că un «guru», trimis de Eliade în țară, avea misiunea să formeze această sectă... Și alte aiureli. Majoritatea celor ce se zvonesc îmi par suspecte, poate intenționat lansate” (1 mai 1982); „...ar fi implicate persoane sus-puse, numai «vîrfuri», între ei și Milcu, Sorescu, Gh. Zamfir – naistul, I. Grigorescu etc. Totul pare o gogoriță inventată pentru a demonstra utilitatea unor servicii și un pretext – mană cerească – pentru plenara ideologică și congresul culturii: în fine, o «sectă» a intelectualilor, un caz ce poate discredita definitiv oameni de știință, artiști, scriitori! Ori, ipoteză secundă, că ar fi vorba de un lucru mult

mai întins, de forma unui complot poate, și că meditația n-ar fi decît versiunea *ad usum delphini* a întregii afaceri..." (2 mai); "...Rădoi, scos din partid, trimis la Tulcea, simplu funcționar, obligat să se mute și cu casa. Unii susțin că ar fi implicate și cadre superioare din armată. Complot? Între timp, «Răpeanu» [Ceaușescu, n.n.] a plecat în Grecia. Titi C. [ubleșan, n.n.], directorul Naționalului [din Cluj, n.n.] a primit dispoziții să scoată din repertoriu piesele lui Sorescu. Avea doar una, în proiect, nouă; i s-a spus deschis că nu are rost s-o mai propună" (4 mai); „La Arhitectura din București a fost o ședință monstră, cu prezența securității, miliției, reprezentanților de partid și minister, a fost exmatriculată o fată din anul II pentru că participase la una ori două ședințe ale «sectei», dusă de părinții ei. În încheiere, s-au lăsat unele fraze de amenințare: că ar mai exista asemenea elemente strecurate... etc. care vor fi identificate curînd. Profesorul M.B. ar fi și el într-o situație rea, căci soția lui ar fi implicată. Ea lucra la trustul Carpați, care depinde direct de Gospodăria de partid..." (*idem*); "...proprietarul, localnic, mă întreabă dacă e adevărat că ministra [Aneta Spornic, n.n.] a zburat fiindcă fusese președinta unui club de judo care avea cultul lui Hitler? Se închinau, zice-se, fotografiei lui Hitler [Domnuleeee, ce zvoneri aveau băieții !!!, n.n.]. Pînă seara, aflu ultimele noutăți, destul de fragmentare: ședința la Centrala editorială, planurile purecate bine, au căzut o serie de titluri legate de Bлага, Aristotel, inclusiv cartea lui J. [Ion Pop, n.n.] despre *Poezie și joc*, din pricina ultimului termen din titlu. Au fost rase și majoritatea cărților destinate propagandei externe... De altfel, la edituri domnește spaima, directorii nici ei nu mai pot părăsi clădirea Casei Scînteii fără «bilet de voie», se îngrădește chiar trecerea de la un etaj la altul... Li s-a atras atenția tuturor editorilor să fie vigilenți să nu cumva să se strecoare în ilustrațiile de pe coperte sau în interiorul cărților simboluri ezoterice și mai ales să nu se vadă *măr*, *lumînare* sau alte lucruri incriminate. *Mărul* a devenit deci subversiv!... Printre numele ce se ventilează că ar fi implicate în afacere, în afara lui Sorescu, mai sînt Pleșu, Maitec, basul Florei, Andrei Finți, actorul. Sorescu n-ar fi fost încă exclus din partid, fiindcă ar nega că a făcut parte [din „sectă”, n.n.], a fost de două ori, din curiozitate, mai mult pentru soție. Unii susțin totuși că ar fi semnat adeziunea" (9 mai); „Amenințați să cădem în teroare deschisă. G. [Buzura, n.n.] spune și el că se teme. Se teme că nu vom scăpa, fiindcă avem atîția dușmani și fiindcă sînt căutați în genere victime cu nume de oarecare rezonanță.

Or, totul poate deveni pretext. Se pare că lucrurile nu se limitează acum la chestia «sectei», ci se caută orice «vină». S-ar fi instituit pe plan local o «comisie» care lucrează la liste secrete [pun pariu că sînt, mai mult sau mai puțin, exact listele negre care circulau în decembrie 1989, n.n.], urmînd să se ajungă la confruntări, anchete ș.a.m.d. La București, panică în continuare. Oamenii sînt speriați fiindcă deși s-ar fi ajuns la vreo patru sute de nume, se pretinde mereu că mai sînt și alții, nedepistați, și că ordinul e să fie descoperiți din pămînt din iarbă verde. Eroarea ar fi pornit de la un emisar care ducea listele cu adeziuni în străinătate și, prins, i-au confiscat hîrțiile. De aici ar fi început totul. Versiune cred, cu totul primitivă, naivă. Ar fi implicați și 25 de generali și chiar șeful gărzii personale, de unde furia cumplită din ultima ședință de executiv, care ar fi durat pînă la 6 dimineața și unde omul a făcut o criză teribilă, pierzîndu-și în cele din urmă vocea [totuși, mai erau șapte ani pînă la Tîrgoviște..., n.n.]. Acolo ar fi zis vorba care circulă : «Nu mă meritați ! »” (10 mai).

Muzeul interior. Uleiuri, gravuri, aqua forte, laviuri ș.a.

Se știe : în orice mare act memorialistic, condimentele vitale vin din portretistică. Fie prin talentul crochiului în tuș al profilului, fie din selecția cu dichis a ipostazelor revelatorii, stop-cadre mustind de sugestii, de aluzii multisemnificante. Mircea Zăciu excelează cu precădere în a doua formulă. Tot pe bumbi vom lucra, din economie de spațiu • *Eugen Barbu* la biserica Boteanu, la înmormîntarea lui Marin Preda : „Dintr-o mașină a coborît și conu' J., cu ochelari negri de mafiot și însoțit de o adevărată «gardă de corp», a dat ocol, ca și cum ar fi vrut să se asigure că Preda e în adevăr mort” (20 mai 1980) ; „A ieșit un scandal cu publicarea poeziilor lui Mugur și Ileana Mălăncioiu în *Tribuna* : Barbu a depus un protest direct la cabinetul 1 (sau 2 ?). Acum Felea e făcut răspunzător că le-a dat drumul” (16 febr. 1982) • „Înmormîntarea lui *Marin Preda*... E preferabil să-l păstrez în amintire așa cum l-am văzut ultima oară, în toamnă, la Sibiu, cînd îmi spunea : «Nu știi ce să fac, să las în cartea dumatilă textul despre Barbu ? să-l scot ? ». Iar eu : «Scoateți-l, domnule Preda, dacă nu vreți să-l vedeți publicat ! ». Dar el : «Vezi bine, aș vrea eu să-l public. Dar dacă *se alege* ? » [în C.C.,

n.n.]. «Atunci, scoateți-l!» – «Vreau să-l văd publicat!» – «Atunci lăsați-l!»». L-a lăsat, dar numai după ce la Congres E.B. n-a mai fost ales în areopagul politic (21 mai 1980). [Dialog antologic!!, cuprinde în el 150 de ani de literatură română...] • Între musafirii de vază [acasă la Norman Manea, n.n.], *Paul Georgescu* tronind în mijlocul salonului, într-un fotoliu unde se prăbușise literalmente: monstruos, obez, cu o figură aparent adormită, dar fornând răutăți piezișe, nu mă are, evident, la stomac. Nici eu, știindu-i duplicitatea încă din 1952, când după o «vizită» foarte amicală la redacția revistei clujene, a scris apoi, abia întors la București, o cronică pe dos, de o duritate ideologică ce putea să ne coste scump, în *Scînteia*. Cu același aer cinic cu care făcea ironii, la Cluj, în cercul lui AEB [Baconsky, n.n.] la adresa guvernanților inculți, ne sancționa în *Scînteia* cu «argumentele» patronilor lui politici, disprețuiți în forul lui intim” (22 dec. 1980). Sindromul Petru Dumitriu/Dumitru Popescu – „îi disprețuiesc, dar, ce să fac, am nevoie de ei ca s-o duc boierește. Tîmpiți, dar inevitabili!” • „Astfel, din cinci critici cîți concureau pe lista primului scrutin [alegeri la Asociația Scriitorilor din București, 8 iun. 1981] – Manolescu, Simion, Crohmălniceanu, Ianoși, Iorgulescu – au ieșit trei, exact cîți erau necesari: Manolescu, Iorgulescu, Crohmălniceanu. Unele lucruri păreau, desigur, aranjate prin grija lui N. [*Manolescu*, n.n.], care era foarte activ și eficace”; „După cină, mică petrecere în apartamentul rezervat lui Piru și Simion [la zilele G. Călinescu de la Onești, 12 iun 1981]. Ne retragem și jucăm în camera mea jocul lui Ulici (cu scriitorii), spre hazul și stupearea celor ce nu-l cunoșteau. Niki [*Manolescu*, n.n.] pierde, în ciudat, atins în amorul-propriu, supărat ca un copil. Aici deosebirea dintre el și Ulici care are stofă de mare jucător”; „N. [*Manolescu*, n.n.] în vizită la noi... Povestește cîte ceva de la Paris, dar ușor rezervat. A asistat la manifestațiile pentru Polonia, care l-au impresionat pînă la lacrimi. O modificare în bine a occidentalilor față de Răsărit (probabil prin prisma remușcărilor trădării de la Ialta)” (12 ian. 1982); • „N. îmi povestea la București subiectul următoarei lui cărți. Zicea că s-a săturat de *Arca lui Noe*. ...Vrea să scrie un soi de eseu despre modul cum apare actul erotic și trupul femeii în proza românească. Din cîte observase pînă acum, se pare că abia la Camil Petrescu (în *Patul lui Procust*) apare pentru prima oară o scenă amoroasă în pat și descrierea anatomică a trupului femeii... Nuditatea e evitată. Interesante relații se pot face și din atitudinea față de trupul feminin,

majoritatea prozatorilor noștri avînd o tulbure relație maternă” (4 febr. 1982). Așteptăm și astăzi eseul lui Nicolae Manolescu. Dreptate are: românul e pudic. Eficient – la modul pastoral, recte ciobănesc –, dar cosmicos: nunta mioritică, nu? Nu l-a lăsat istoria, ar spune naționalistii. De unde *ars amandi*, cînd rămîi constant corigent la *ars moriendi*? • „Alexandru George, care e o figură de călător cu diligența din prima jumătate a veacului trecut: încotoșmănat, iritabil, agasat de muzica de la casetofonul mașinii, suferind la fiecare popas, la fiecare hîrtop” (22 mai 1980). • „De la ședința de Consiliu [al Uniunii, 2 febr. 1980] copiez din carnetul de note: *Radu Popescu*: Cazul Barbu n-a fost bine operat, de aici complicațiile sale post-operatorii... *Fănuș Neagu* (atacîndu-l pe Radu Popescu): Nu vă e cel puțin rușine să puneți problema apărării limbii române, dvs. al cărui fiu [Petru Popescu – SUA, n.n.] declară că-i e rușine să scrie românește? *Ioan Alexandru* (în apărarea *Luceafărului*): revista a discutat probleme mari, cum ar fi creșterea natalității...” • „A apărut Legea învățămîntului. Un nou articol, inexistent în Proiect, ne «leagă de pămînt» definitiv: nimeni nu poate pleca în străinătate pentru scopuri didactice, științifice, de cercetare etc. în timpul cît există activități didactice. Or, asemenea activități sînt tot anul, firește... Că Ierbivorul [*Ștefan Pascu*, n.n.] și alții *ejusdem farinae* vor continua să călătorească în «misiuni» ambigue, pe la congrese și după ciorapi pentru neveste e neîndoios...” • „Vizită la [*David*, n.n.] *Prodan*. Vizibil fericit că i-a apărut *Horea*. O muncă de peste patruzeci de ani – o viață! A scotocit toate arhivele, dar e nemulțumit că au mai rămas documente nedescoperite. La Viena, ca și la Budapesta, i-au dat numai cîte o lună de ședere în arhive. Or, numai la Viena mai e un imens material neexplorat, muncă de aproximativ un an pentru un singur om. N-a mai putut obține de la Academie fonduri să se deplaseze. Mereu aceeași neîngrijire pentru trecutul istoric trîmbițat în altă formă, demagogic... Probabil că Ierbivorul [*Ștefan Pascu*, n.n.] ori altcineva ar sfîrși prin a-i lua tot materialul” (26 febr. 1979); în fine: „Ierbivor e contrar patronimicului – un mic canibal care conduce o satrapie. Ordinea domnește peste tot, munca din zori și pînă-n seară a negrilor ce trudesc pe plantațiile sale dă rezultate excelente sub formă de comunicări, broșuri, studii, ediții și chiar tratate. Savantul Ierbivor ostenește numai semnînd atîtea opuri, nemairămînîndu-i timp să mai citească ceea ce a semnat” (7 ian. 1981) • „Nu reușesc să dau de Gheran, așa că mă întorc

în oraș, unde aveam oră fixă la *Amfiteatru* cu *Cristoiu*. Lungă discuție în jurul unei istorii literare contemporane. Interesante idei, însă oarecare scrobeală conformistă” (22 febr. 1979). • „Lungă discuție cu Fulga. Plecare intempestivă (cu o bursă) a lui *Dorin Tudoran*, după ce Florescu s-a opus să i se dea pașaportul. Dorin a demisionat de la *Luceafărul* și, astfel, *nemailucrînd* în presă, nu mai avea nevoie de avizul secției din cece. Totuși, a fost sfătuit la cumișenie, a primit audiență la Popescu-Dumnezeu, care i-a dat avizul cu care a obținut într-o oră pașaportul. Mac și Fulga au fost de părere ca el să revină acum asupra demisiei, pentru a nu lăsa acasă o soție și un copil mic fără nici un venit asigurat, cît și pentru a nu da apă la moară unor comentarii nedorite. Dorin, cuminte, a revenit asupra demisiei pe care însă conducerea *Luceafărului* – între timp el plecase spre America – nu vrea s-o mai ia în considerare... Ceea ce ar putea să-l împingă pe Dorin să rămînă... Iată că *Luceafărul* face de fapt jocul lor, dar acuzații sînt alții...” (16 nov. 1980) • „Seara, plimbare în Orașul de Jos [Sibiu, n.n.] amenințat cu demolarea. *Gelu I.* [onescu, n.n.] într-o stare de surescitare protestatară suferind realmente pentru că acest oraș se distruge, ne spune dureros aproape țipînd în plină stradă: «În curînd aici nu vor mai fi decît țigani, țigani, țigani! Peste tot numai țigani!»”... (23 mai 1980) • „*Suzana* [*Gâdea*, n.n.] zisă și «Mamma Leone» furnizează în continuare valuri de anecdote din biroul ei prezidențial. Deunăzi, cu omologul ei polonez, la un spectacol de gală unde unul dintre numere era un balet pe muzica de Mendelsohn Bartholdy. La plecare, vrînd să fie drăguță cu polonezul, îi spune traducătoarei: «Zi-i dumnealui că mi-a plăcut baletul ăla pe muzica polonezului lor, Sigismund Bathory!» (...) Un funcționar pe care-l cheamă Paleolog îi spune *ex abrupto*: – Săru-mîna, Doamnă! Sînt Paleolog! La care ea: – Drăguță, nu te-am întreat cu ce te ocupi, mie să-mi spui cum te cheamă...” (De o savoare indicibilă este și participarea Suzanei Gâdea la ședința scriitorilor din martie 1981, p. 247 ș.u., cînd e șocată de deseale ieșiri din sală ale autorilor – lipsă totală de disciplină, iar Ana Blandiana îi explică, știți, la scriitori așa e, cum le vine o idee, cum ies ca s-o noteze, de unde Suzi prinde respect și vine cu plăcere și a doua zi...) • „Mac[ovescu] crede că trebuie să se meargă pe trei propuneri, știindu-se că membrii Biroului intră automat în nomenclatorul C.C. și deci «trebuie să îndeplinească anumite condiții». *Doinaș* se ridică intempestiv și se recuză spunînd că

«nu vrea să știe dacă poate figura sau nu în vreun nomenclator» (31 mai 1980) • *Romul Munteanu* „e gras, îmbătrînit, urduros, de pe acum sclerozat. Se plînge că Mili Gregu, «milionara roșie», căreia i-a publicat în traducere niște versuri palide, nu i-a plătit avionul la Paris, promis, peste premiul ce i-a dat totuși la Atena și pe care l-a tocat acolo cu nevasta...” (22 dec. 1980). • „Seara reușesc să văd *Maestrul și Margareta* la Mic (...) mă urmărește... scena – magistrală – a răstignirii. Scena aceasta a fost vizată de la început, a scăpat însă prin abilitatea lui S.[ăraru, n.n.] care îl invitase la «vizionare» pe prinț [Nicu Ceaușescu, n.n.], prelucrîndu-l bine și oferindu-i în final un cocteil bine garnisit. Încît felicitările au curs și obiecțiile s-au redus la minim, cerîndu-se doar scoaterea cîtorva replici și, într-un loc, înlocuirea «comsolistei» (care urma să-l omoare pe Berlioz) cu «o femeie». În schimb, a rămas scena răstignirii” (12 dec. 1980) • „La Uniune, unde îi văd pe Fulga, Vulpescu, Tărchilă, Bălăiță, apoi pe Chiri [C. Chiriță, n.n.]. Toți volubili, plini de vești din cele mai catastrofale. Însă bietul general [Fulga, n.n.] e îmbătrînit și fără chef. Soția, în ultimul stadiu de cancer; romanul, oprit deocamdată. Se numește *Salvați sufletele noastre!* și ar fi fost acuzat de Râpeanu de «misticism». La așa titlu, e clar că toate urechile stau ciulite. Îl întreb de ce nu mută cartea la altă editură. N-are unde. Toți suflă și-n iaurt. Nu aflasem ce-a pățit Dereul cu romanul lui? Râpeanu i l-a refuzat, Iacoban s-ar fi oferit să i-l publice la Iași. Apoi, citindu-l, l-a dat pe ascuns la Consiliu, punîndu-l direct în brațele lui Miu Dobrescu (care-i e un fel de unchi). Lui Dere i-a spus însă că romanul i-a fost cerut expres de cei de sus și că el n-a avut încotro. Cum Miu Dobrescu a căzut între timp, Dere ar fi aflat adevărul. Acum și cartea lui figurează la Gâdea & Co printre manuscrisele-problemă...” (16 nov. 1979) • „Incident cu *Geo Bogza* cînd, citindu-se lista «prezidiului», e pomenit și Al. Oprea, care nu e însă de față. Bogza, decis: «Cu ce justificare ocupă loc în prezidiu acest escroc?». Mac intervine, întrerupt dintr-o discuție cu secretarul cu propaganda Ilie Rădulescu, și el de față. «E directorul Muzeului Literaturii Române». Geo Bogza: «Foarte rău că e!, ar fi cazul să nu mai fie!» «Tovarășe Geo Bogza, replică Macovescu, acum și aici [aniversare Eminescu la Ateneu, n.n.] nu discutăm această problemă...». Dar Bogza: «Dacă acest om rămîne în prezidiu, eu părăsesc adunarea» și se scoală, dînd să iasă... Iancu [Traian, n.n.] însă, abil, sare, îl domolește pe B.: «Maestre, nu vă agitați, vă rog frumos, îl scoatem,

iată, l-am și scos de pe listă, de altfel nici n-a sosit încă, merg în sală să-i spun, merg pe scenă să-i scot biletul de vizită... vă rog!». B. se rează, solemn, satisfăcut. Iată că *violența rezolvă cîteodată ceva*” [20 mai 1980, sublinierea n.] • „G. [A. Buzura, n.n.] a fost la Herculane, la o întîlnire cu cititorii. M-a mirat că a făcut atîta drum pentru niște sindicalişti în vilegiatură, care numai de romanul lui nu vor fi avut chef. Un scriitor trebuie să-și menajeze popularitatea și ieșirea cu taraba într-o stațiune de odihnă mi se pare potrivită doar pentru producătorii de kitschuri, în simetrie cu cele artizanale desfăcute de așa-ziiși «artiști populari». Asimilarea scriitorului cu aceștia din urmă e o tendință oficială nu fără tîlc (17 aug. 1980) • „Ieri la Ciucea, serbare Goga penibilă. N-a fost decît o mină de scriitori (și pseudo-, diverși grafomani), nimeni din București, iar oficialitățile erau doar locale, plus un activist de la județeană. Recitări în aer public, participanții fiind și singurul public... Castelul, închis, nu mai servește la nimic. Din Capitală, nimeni care să depună măcar o coroană de flori la mormîntul poetului centenar. Scriitorii clujeni au luat apoi, în curtea castelului, o țuică și cineva le-a oferit slană și ceapă. Urcați în autocar, au poposit pe urmă la Căpuș, pe terasă, unde au mîncat și au băut pînă i-a apucat seara. Acesta a fost «centenarul» poetului «pătîmirii noastre»...” (2 apr. 1981) • „Ieri am dus textul la *Steaua*, l-am găsit pe R. [Aurel Rău, n.n.] singur, cam îmbufnat că nimeni nu era la post în toată redacția, încît de cîte ori suna telefonul EL trebuia să ridice să răspundă ORICUI. Mi s-a părut caraghios acest orgoliu pueril, la început nu știam de ce e așa de cătrănit, nici prin minte nu mi-ar fi trecut că se «boierise» în așa hal încît nu mai putea ridica singur un receptor și să zică simplu «alo!» fără vreo secretară care să-i facă «legătura»” (29 iul. 1980); „...Rău mă roagă în mod lamentabil să scot două pasaje ironice din cronică, cu trimiteri la «echipa de zgomote» și la «ghioaga protocronică»... După multă vorbărie cedez, acceptînd să scot unele cuvinte, pentru ca apoi să-mi fie efectiv ciudă că am cedat, trebuia să condiționez cu retragerea cronicii. Mai ales că azi am citit în *Luceafărul* articolul lui Lăncrănjan, model de fascism literar. Omul ăsta, dacă ar avea un pistol și puțină putere, sînt convins că ne-ar pune pe toți la zid” (9 febr. 1981); „I-am spus lui R. că, dacă aș fi cunoscut articolul lui Lăncrănjan cînd am cedat la lacrimile lui, n-o făceam și că o regret... Mi-a răspuns cu prefăcută candoare că el nu citise articolul din *Luceafărul* și că-i pare rău. Oricum, era grăbit, fiindcă pleacă în Elveția, trimis de Uniune. Și

am priceput atunci că nu avea nevoie de complicații tocmai acum”

• „...întilnit pe T. [*Titus Popovici*, n.n.] care a rămas același copil norocos, bătrîn acum... Vădit încintat de realegerea lui în c.c., fără să fi scris măcar un rînd (ca alții, care se dădeau de ceasul morții) dar mișcînd probabil firele lui oculte. Au dreptate cei ce-l contestă. Cei mai mulți nu-l agreează tocmai fiindcă e mereu norocos. Din tot ce a scris rămîn două romane ce marchează un moment anume, nu din cele mai faste, e drept, dar semn al unui slab «dezgheț», repede suprimat. După două decenii, ambele apar azi depășite. Și atunci, care va fi locul lui în literatură, mai tîrziu? Nu-mi dau seama dacă realizează condiția lui *reală* (dec. 1979); „Sînt la T.(itus) acasă... Interior luxos, dar fără viață. Îmi vorbește de nostalgii, de erorile noastre, că n-am știut la timp să..., că n-am..., că n-am... E decis să lichideze casa costisitoare din București, o să se retragă aproape tot anul la munte, va scrie. O spune, însă, fără convingere, mi-a mai spus-o și acum doi ani, e clar că nu poate renunța la casă, la mobile, la covoare, la tot ce-a adunat cu atîta socoteală, la toate privilegiile situației, relațiile și celelalte... (20 mai 1980); „Serialul lui Titus [*Lumini și umbre*, n.n.] a fost oprit. Îmi amintesc de ultima mea vizită la el, cînd era supărat foc pe mine pentru că îl lăudasem public pe Lucian Pintilie pentru filmul după Caragiale. Îmi spunea, cu aere inchizitoriale, plimbîndu-se isteric prin încăpere: - Vei da socoteală în fața organizației de bază, s-a decis ca toți cei care au scris despre Pintilie să fie chemați la o.b. și să *răspundă*! Da, da, *domnule Zaci*! Nu știam dacă să rîd ori să plîng. Dacă peste 30 de ani de prietenie puteau să se dizolve brusc în asemenea tirade! Evident, T. era înnebunit că filmele lui n-au ecou, că literatura lui nu mai are trecere, că în curînd se va demonetiza total... Nu voia să înțeleagă. Îi dădea înainte cu Pintilie, că e un ratat (?), că la Paris s-a dezumflat... Urmează alte epitețe, despre intimitatea lui P. Pe urmă îmi arată, bătîndu-le cu palma, dosarele teanc de pe birou, unde se află nu știu cîte din episoadele noului serial, despre care discutase și cu C. [Ceaușescu, n.n.] cînd a fost în audiență pentru *Ion*, după lucrătura contra filmului făcută de Ilie [Rădulescu, n.n.] și Suzana. Atunci C. i-a dat *carte blanche* pentru serial” (22 martie 1982).

Pacostea inițialelor

În memorialistică, folosirea inițialelor în locul numelor întregi este un sadism la fel de crunt ca și utilizarea numelor fictive în romanele „cu sertar” („cu cheie”). Se practică însă, pretutindeni și dintotdeauna. De ce? din multe, varii motive, nu-i loc de detalieri acum. Cert e că, o dată ce-ai optat pentru tipărirea jurnalului, la ce bun derutarea sistematică a cititorului? Cîtă lume – inclusiv oameni cît de cît cunoscători în materie – știe că G. = Gusti = Augustin Buzura, că H. este profesorul Hațieganu, că T. este Titus Popovici, că P.Ț. este Pavel Țugui, Niki este Nicolae Manolescu, Ierbivor este Ștefan Pascu, „dere” este D.R. Popescu, „Chiri” e C. Chiriță? Un „M” poate fi Măciu, Iorgulescu, Macovescu, Manolescu – și chiar atari confuzii se întîlnesc în *Jurnal* (vezi și mulțimea de „n.n.” cu care am împînzit prezentul serial).

Dar iată cîteva cazuri flagrante, în care mă dau bătut și mă trag singur de urechi, de neputință. Cine-i acel S. de la p. 48, „personaj ocult, cu profesiunea aparentă de aparatcic, dar purtînd, probabil, alt hram, mai înalt”? Zice că „face parte din grupa «ardelenilor» bucureșteni, neaoșiști, avizi de putere și masonici în modul de organizare, avîndu-l drept șef de «lojă» pe L., la care se duc ca la un duhovnic. Mai sprințar, duios, ambiguu, parohul Ioan face «legătura» cu unii și cu alții înnodînd fire. Între aceștia, Pavăl e «creierul electronic» (...) Regretă, zice, căci mă respecta și-i pare rău să fiu prins în mafia evree”.

Să nu înnebunești? Aștept provincia pentru deslușiri. Pentru că, la p. 207, alt (același?) S., despre care Buzura afirmă cică-i „sigur un om al savakului [al Securității, n.n.] și că tot ce a aflat despre trecutul lui îl arată ca lipsit de scrupule, te obligă ca apoi să te folosească drept instrument. Îi spun că S. nu mă interesează defel ca om, dar că e bun profesionist și că a demonstrat-o”.

E un „S” intrat în conflict cu partida Barbu, însă „rămas în sfera de joc a lui Păunescu”. Atunci S. e Dinu Săraru? Dar, ca ardelean „mascăt”, dacă-i P. Sălcudeanu? Dar de ce nu Sântimbreanu? La p. 324, iarăși un S., care spune „că Z. a lansat ideea că la Uniune conduce o «masonerie», o «iudeomasonerie»”. Acest Z. ia parte la lansarea *Fragmentarium*-ului eminescian la Râmnicu-Vâlcea, afirmînd că, „în ce mă privește, îl rog pe Dumnezeu să apuc ziua cînd la Constanța va pleca vaporul cu ultimul evreu din România”. Sigur că „Z” e o invenție

„onomastică”. Nu și personajul, însă. Iar la pagina 149 apare de-a dreptul „scriitorul X”, într-o chestie și ea foarte delicată : un om trimis să organizeze o expoziție de carte la Paris, în pregătirea vizitei lui Ceaușescu – deci un tip „mare” –, care „deține și unele funcții administrative” și care, în lipsă de bani, fură un ruj dintr-un magazin parizian. De ce-l maschează autorul *Jurnalului*? Simplul detaliu – „elegant, cu coama lui albă de leu rănit” – nu-i de ajuns. Cine să fi fost (e vorba de august 1980) coama albă de leu rănit? Îți stă mintea-n loc, de visezi fie coama lui Vasile Nicolaescu, fie chica lui M.R. Iacoban. Dar poți să acuzi așa, pe dibuite ?

Apoi, cine-i „familia M” de la pagina 128, cu un destin atât de amar și de „romanesco” ? Un om arestat în anii '50, căruia i s-a adus acuzarea că „ar fi vrut să pună bazele unui curent mistic în cadrul realismului socialist” ? Că n-o fi Aurel Mihale... După eliberare, i se propune postul de director de editură, iar Beniuc îi cere spre publicare... *Operele complete!*... În fine, în aceeași ceață sînt lăsate figurile lui D.P. (p. 170), iarăși un „S” (același ? ! ?), la pagina 222 și care „gravitează insistent în jurul lui Sorescu, vrînd să-l pregătească pentru preluarea «Cărții Românești», caz în care el ar putea fi un fel de eminență cenușie, cum fusese probabil și pe vremea directoratului lui Preda” (postură în care ar fi totuși de recunoscut Eugen Simion), și un B., la pagina 312, care-i consilierul preferat al lui D.R. Popescu ca președinte al Uniunii, om „abil, sprijinit din sfere înalte, oculte”, dar care „nu e totuși util, fiind incoerent. Îi apropie tocmai prolixitatea” – poți risca să-l vezi în acest „B” pe G. Bălăiță ? Dar, încă o dată : de ce să riște cititorul ?

În fine, închei abrupt. Zilele trecute am văzut planul editurii Dacia pe anul ăsta și volumul al II-lea din *Jurnalul* lui Mircea Zăciu figurează acolo la loc de cinste. Nici nu termini bine serialul că hop, alt pretext se ivește. Îl așteptăm cu toată curiozitatea.

Cotidianul, Litere, arte, idei, 21 febr.-21 mart. 1994

Ochiul și penița

Mircea Zăciu, *Jurnal* (1982-1983), II,
Editura Dacia, 328 pagini

Anul trecut, cînd a apărut primul volum din *Jurnalul* lui Mircea Zăciu, am scris despre el vreo patru foiletoane în suplimentul *Litere, arte, idei* al *Cotidianului*. Drept pentru care nu voi relua acum/aici șirul rezervelor, nici suita epitetelor entuziaste. Doar o iute punere în pagină a subiectului.

O singurătate țepoasă

Surpriza era una de proporții: ne aflăm efectiv în fața celei mai cuprinzătoare fișe clinice a scriitorimii române în ultimul deceniu totalitar. Volumul al II-lea este, firește, unul *de consolidare* a opiniei. Șocul e mult mai slab acum, o dată „deschisă rana”, ceea ce însă nu scade nicidecum forța de atracție a cărții.

Mircea Zăciu este de patruzeci de ani un nume sonor în breaslă, mentorul multor promoții de filologi clujeni, natură cultural-catalitică de netăgăduită importanță (în ciuda solitudinii țepoase – atît de avid cultivată și de accentuat mărturisită), factor activ în culisele și pe scena marilor show-uri ale vieții literare, istoric literar, dar și polemist, cronicar al actualității editoriale, dar și responsabilul seriei de „Restituiri” de la editura Dacia (peste optzeci de volume), universitar, conducător de doctorate, dar și ahotnic de cancanuri literare, coordonatorul (împreună cu Marian Papahagi și Aurel Sasu) al *Dicționarului de scriitori români*, al cărui prim volum tocmai a apărut, dar și moderator de colocvii, membru în juriile Uniunii Scriitorilor ș.a.m.d.

E vorba deci de *o voce grea*, de *o voce credibilă*, și nu de simplele amintiri ale unui scriitor oarecare. În plus, *Jurnalul* său – mărturia echilibrată, însă deloc anostă, a unui orgoliu perpetuu și ireversibil ultragiât – beneficiază de cîteva calități aproape indispensabile genului: o privire *atroce* asupra realităților, un scris ca „lancea lui Ahile” și o

cerneală de sepie mereu iritată, mereu la pîndă. Cu toate că, exterior, profesorul afectează amenitatea vechii diplomații ardelenesti, acel tip de pragmatism aulic-pertractor și osos ce pune la patru ace sagacitatea și hedonismul, umorile îl trag irepresibil către levantinismul regătean, către imperiul senzațiilor ascuțite, cu nesațiu pentru demontarea mecanismelor decizionale, analiza comportamentelor, dez-ocultarea jocurilor cu dublă strategie și „ecarisajul moral”, dacă nu de altceva, măcar pentru uzul propriu.

Nu neapărat o inflamare justițiară sau un impuls vindicativ bîntuie *Jurnalul*, după cum este evitată și ispita moralismului ipocrit-sapiential și sentimentaloid, etalat în paradă și grandilocvență. În fond, Mircea Zăciu e conștient că n-a trăit în afara, ci înăuntrul mizeriei morale, ca noi toți, acceptînd „cerințele” și foarfecele cenzurii, lăsîndu-se învins, ca noi toți, de *traducerea* ideii libertății ca *necesitate înțeleasă* prin... *captivitate înțeleasă*. El nu impune verdicte, ci expune fapte și judecăți. Că acestea din urmă sînt adeseori mai dure decît cele dintîi, asta ține, nu-i așa?, de specificul vieții la persoana întîi.

Ca jurnal de prizonierat cvasibenevol, cartea nici nu poate face altceva decît să nareze „plimbarea zilnică” a deținuților prin curtea de falsă libertate, unde gardienii sînt adesea confrăți de breaslă, unde orice acceptare înseamnă un compromis și însăși respirația laolaltă e una cu compromiterea. Ce poate fi mai alienant decît să refuzi *în fond* regula jocului, dar să fii mereu nevoit s-o accepți *în fapt*. Și să mai descoperi că duplicitatea poate fi ludic profitabilă!

Fie și numai relațiile autorului cu Titus Popovici, Ion Brad, Ion Vlad, D.R. Popescu, Laurențiu Fulga dau seama de perversiunea tovărășiei de drum ca necesitate asumată.

Istorii cu cîntec

Volumul al II-lea acoperă doar un an (1982-1983), ceea ce va să zică: plecarea definitivă din țară a lui Gelu Ionescu (Tonio, Tonino), cazul Virgil Tănase, cazul Dorin Tudoran, schimbarea conducerii revistei *Echinox* (Ion Pop, Marian Papahagi, Ion Vartic), bilciul acordării premiilor Uniunii Scriitorilor pe 1981, lăsat cu scandal, incriminări, concesiile și aranjamente ca la negocierile de război și pace.

Încă de la prima pagină ni se reactivează toate plantele carnivore din sera memoriei : Marin Sorescu e „salvat in extremis probabil de Păunescu” (de la efectele „mişcării transcendente”) cu „o condiție însă : omul să fie de acum anexat cercului”. Numai că *anexările* Sorescului nu începușeră atunci și nici n-aveau să se termine o dată cu poezia cu tricolorul publicată atunci în *Flacăra*.

La 11 mai 1983 se notează : „violent articol împotriva lui Popescu-Dumnezeu în *Literaturnaia Gazeta*”. Da, adevărat, „o luptă-i viață” ; din cât erai mai sus, dintr-atît sufereai mai mult de pe urma cinismului pe cât de ocrotitor, pe atîta de otrăvitor. Cei mai de jos, de la Sector, ca tov. Necșoiu, își luau în dotare, cu de la sine putere, biroul lui G. Călinescu după demolarea Institutului de istorie și teorie literară (p. 206).

August 1983 : Octavian Paler e înlocuit la conducerea *României libere* de tovarășa Costache. Nota autorului : „Plătește Paler polița publicării articolelor lui Păunescu despre «competență» ?”. Ondulațiunea Paler – Păunescu – ce subiect pentru cinismul istoriei mici ! Dar cîteva pagini mai încolo : „Se pare că ordinul ar fi venit direct de la Cabinetul nr. 2. Nu numai pentru că publicarea textelor lui Păunescu a trezit aprehensiuni la *palatul primăverii*, dar și fiindcă ea dorea să aibă «propriul ei organ», așa cum el are unul și fiul are *Suplimentul «Științei tineretului»*. Acum are și ea un ziar pe care-l dirijează și de aceea a pus-o pe Costache șefă”. Motivele meschine – cele mai sigure.

Ți-aduci aminte, Darie ? Uitasem de scandalul produs de eseurile lui H.H. Stahl anti-Bлага, anti-Eliade etc. (p. 281), ca și de valurile cărții lui Lăncrănjan despre Transilvania (p. 13). Iar cei nefamiliarizați cu viața de pe-atunci de la vârful Uniunii află acum despre panica produsă-n Aparat de un biet *Memoriu* adresat lui D.R. Popescu pentru ținerea legală a Consiliului : N. Manolescu, M. Martin și E. Simion chemați la Pană, Z. Ornea și Daniela Crăsnaru – la I. Traian Ștefănescu, iar Buzura și Zăciu – la organele clujene ale tov. Noja.

Și încă : ambasadoriatul elen atît de lucrativ al lui Ion Brad („a tradus sau a recomandat să se traducă la noi din greacă pe alte criterii decît cele de valoare : relații, contraservicii, laude aduse regimului, cu familia în frunte” etc., p. 52) ; Marin Sorescu insistînd pentru primirea în Uniune a lui Nestor Vornicescu, „autor al unor scrieri cu caracter istoric sau strict bisericesc și avînd o singură carte ce ar friza «literatura», despre viața unui haiduc sau așa ceva” ; colportări din anturajul

lui Paul Georgescu : „Ivașcu l-a întrebat odată pe Maurer cum a fost cu 23 august. Chiar vrei să știi adevărul? ar fi spus el cu cinismul său proverbial. Ei bine, află că pe mine vestea m-a ajuns pe stradă, la București, eram cu Ghiță, plecasem din comuna unde am fost ascunși după evadarea de la Tg. Jiu (...) Pe drum aflăm de mesajul regelui, ediții speciale, lumea năvălise pe străzi (...) Bine, spune Ivașcu, dar nu știați ce se pregătește? – Păi cine să ne spună nouă? Eventual lui Pătrășcanu, singurul care știa. Numai că el nu stătea de vorbă cu noi! ”. O vorbă memorabilă a lui Noica pentru a-și justifica refuzul de a pleca definitiv în Occident : „De ce aș face-o? Ca să fiu silit să citesc acolo *Scînteia* când aici pot asculta Europa Liberă?” (p. 178). Ori Mihai Beniuc desprins dintr-un interviu acordat lui N. Băciuț pentru *Vatra* : „Acum s-ar fi văzut în clar cum în 1982 el mai declară sus și tare că a rămas același fervent stalinist. Însăși ideea de a ilustra textul cu o fotografie de a sa din vremea când era la ambasada din Moscova spune ceva. Că e omul rușilor e evident, iar una din declarațiile proprii din *Cazul Blaga* îl recomandă mai mult : ca un vechi spion al lor, cât pe ce să fie executat pentru asemenea activitate dacă ar fi fost prins. O spune el însuși destul de transparent” (p. 13).

Obraze și măști

Să luăm, de pildă, paginile 174-175 : 8 aprilie 1983. Numai (în) câteva rînduri, de la Calea Victoriei la Piața Scînteii, și înțelegem mecanismele care au alterat definitiv relațiile scriitoricești, ca și esențialul nevrozei literaturii române din epocă : „Pe Calea Victoriei îl văd pe Bujor Nedelcovici, i-au scos filmul făcut de Pița după *Zile de nisip*, pelicula e «sub cheie» la arhiva secretă, nimeni nu are voie să facă vreo referire la film, în presă. Daneliuc are și el mari dificultăți. Bujor pare de-a dreptul speriat, mă sfătuiește să am mare grijă ce și cu cine vorbesc. Zice că au inventat o altă strategie, preluată din anii '50 : tipografiile protestează, oamenii muncii sînt indignați, culegătorii refuză să culeagă zațul, așa a pățit recent și Cărtărescu (...) Petre Sălcudeanu, cu care mă văd la Editură, mi se plînge că romanul lui a fost oprit în faza de corectură, tot așa, în urma unei «sesizări» venite la CCES de la... tipografie”.

„Fotograme” interesante avem aici cu *Ioan Alexandru*, aluziv, pagina 70 : „pălăria mare, popească, pe care o ține în mîna, țărănește, aceleași

haine gri, spălăcite, boțite, cu pantalonii necălcați, cămașa desfăcută la gât, nu proaspătă și nici călcată”, dar nu fără „un lanț gros de aur petrecut în jurul gâtului”. *Romulus Guga* : „om cu multe calități, dar și cu multe defecte : mitomanie, ipocrizie în relațiile literare, fiind totdeauna de partea celui cu care discuta. După mamă se pare că avea ascendență maghiară, ascunsă însă cu grijă, sugerînd-o totuși ungurilor ca să le dobîndească încrederea. La Tg. Mureș a dus o politică dificilă, de «dublă contabilitate», ținînd o linie naționalistă la revistă și făcînd multe avansuri ungurilor” (p. 277). Din abilitățile lui D.R. Popescu : „unii critici care încearcă să i se ofere drept «consilieri» și pe care el îi folosește cu abilitate, în chip de berbece. La fel a făcut recent cu Sălcudeanu împotriva lui Lăncrănjan. E stilul său de a lupta prin interpuși de care, la nevoie, se poate lepăda”. *Dorin Tudoran* via Petre Sălcudeanu : „Omul nu e de toți simpatizat, ba li s-ar părea și «suspect» (!) numai fiindcă a întins coarda prea tare ; în fine cei mai mulți se tem, își tem propria condiție. Mai e și ipoteza că toată afacerea excluderii ar fi montată de savak pentru a despărți odată apele de uscat : cei ce vor vota împotriva excluderii se vor «autodefini» ca oamenii Europei Libere” (p. 175). Și iarăși acasă la Paul Georgescu (*via* N. Manolescu), unde „se adună lumea «bună» de altădată : doctorul Brătescu, fiica Anei Pauker, Paul Cornea, toți arătîndu-se opozanți și deplîngînd prezentul regretă trecutul *lor*. Nici unul n-ar recunoaște însă ce vină poartă ei înșiși, de la începuturi (...) Fata Anei P., crescută ca și fiul lui Thorez în institute speciale, îndoctrinată pînă-n vîrful unghiilor, venind în țară credea că descinde în «infernul capitalist», a cărui imagine de groază îi fusese bine inoculată în conștiință. Revelația, apoi, a unei altfel de vieți”.

Dar cele mai picante pagini sub raport cazuistic sînt cele dedicate vizitelor autorului la Mircea Dinescu (p. 93 ș.u.) și Gogu Rădulescu (p. 218, p. 267 ș.u.). Mircea Zaciu nu uită nimic, nici fișa gazdelor, nici meniul : „Socrul e ungar-secui, Berczi, cu studii în URSS, însurat cu o rusoaică, femeie superbă, inteligentă și talentată, văd o fotografie a ei cu Todorov la Copenhaga, e prietenă de familie cu Sviatoslav Richter, care a fost și la ei în casă (...) Mașa, fiica ei, măritată cu Dinescu, are un aer de balerină, ușor stranie, dar cu ceva ingenuu de secol XIX (...) Miercuri pleacă cu Mircea în RFG, unde el e invitat la niște zile ale poeziei în Landul Hessen, un aranjament, se pare, al lui Werner. Deocamdată, Mircea se dovedește un excelent bucătar ; fusese

în Deltă cu doctorul Boeraș și a adus știuci imense, icre, legume. Servește știucă cu maioneză, ciorbă de pește, apoi friptură de porc. N-a lăsat-o pe soacră-sa să prepare nimic, totul e făcut de el, numai clătitele finale le pregătește Lena”.

La Gogu Rădulescu : „Figură și «humor» de urs, cămașă cadrilată, peste care are o bluză-veston de mătase, pantaloni negri dintr-o stofă de mohair, subțire, pantofi cu cataramă, foarte fini, distonând cu masivitatea purtătorului. Mîinile și ele, foarte mici, feminine, fața mare, cu pleoapele umflate, pomeți proeminenți, ochi vii, dar aproape închiși, cînd te privesc însă devin iscoditori și simpatici”. Cu mare neplăcere sînt nevoit să trec peste o pagină (219-220) de excelentă vigoare evocativă și : „Relațiile lui Gogu cu G. [Augustin Buzura, n.n.] afectuoase : îl apreciază superlativ, crezîndu-l urmașul cel mai autorizat al lui Marin Preda. Marin Preda venea la el și îi cerea sfatul. Cînd a apărut *Delirul*, speriat : ce va păți ? G.R. l-a potolit : nu vei păți nimic ! Orice furtună trece, la noi, chiar dacă se lasă cu trăznete. Acum, ce e drept, Antonescu n-a fost tocmai așa cum îl arată Preda, dar era *bun istoricește*, căci de nu era el ar fi venit Horia Sima cu ai lui și făceau din țară un teatru de război (...) Mai puteți sta o oră ! ne spune. Mai cere un vin, îl pune pe Dimi să facă cafea. În cele din urmă ne lasă să cotrobăim prin bufetul uriaș din sufragerie : e acolo. Cafea israeliană. Bună ! Devine mai duios, mai confesiv (...) observ și unele rigidități legate de Mircea Eliade, căruia îi reproșează că n-a *recunoscut* că a fost de extremă dreaptă (...) G.R. ne conduce pînă la scară, ne luăm rămas-bun. Din ușă ne amenință cu degetul : - Să nu vă pună dracul să scrieți în jurnalele voastre ce am discutat în seara asta !”.

Dincolo de scena literaturii

Picanterii, fără îndoială. Dar ar fi nedrept să trecem nepăsători pe lângă cealaltă realitate, a vieții propriu-zise. Ea nu se etalează opulent, însă atunci cînd, fie și fulgurant, captează spotul de lumină ce mătură cadrul, totul devine neliniște și tristețe acuzatoare. Degradarea socială a Clujului, de pildă, realitate cum nu se poate mai amară și scandalizantă pentru mîndria universitarului ardelean : „O mulțime pestriță, patibulară inundă străzile, o grămadă de oameni cu figuri tîmpite de băutură. Figuri suspecte, traficanti, curve, pești, bișnițari se amestecă printre studenți

greci, arabo-palestinieni ș.a. încît urbea seamănă acum cu o așezare venezueleană ori africană” (p. 50, vezi și p. 317). Sau la Baia Mare : „Seara, orașul e o kermeză grotescă : beție neagră, de bere proastă ori «tărie» de calitate dubioasă. La hotel, pe toate culoarele tineri beți, gălăgioși. E festival «Cîntarea României» și toată lumea petrece” (p. 108). Sau atmosfera de la Hotel Intercontinental : „Doi barmani plictisiți, fără clienți. Unul rezolvă un «pronosport» cu un negru căruia îi zicea «doctore» cocoțat la tejehea. Într-un colț, un italian taciturn, în altul un neamț convins că n-are altă soluție pentru seara asta decît să se îmbete” (p. 119, 17 dec. 1982).

Unde și cum sîntem acum ? Unii ar vrea să uităm rapid, elegant, să uităm „academic”. Fericiți cei ce pot ; a lor e împărăția. Ei și, ce-au cîștigat cu asta ?

22, nr. 20/17-23 mai 1995

Ardealul hipersenzitiv

Mircea Zăciu, *Jurnal*, III, Editura Albatros, 604 pagini

Etajul și tristețea

Sucită carte ! Sucită și răsucită lectură ! Cui se adresează, *la urma urmei* ? Studentului de azi, care habar n-are de puzderia mizeriilor de la suprafața și din subteranele vieții literare în ceaușism și pentru care cultura încă va să zică mit ortografiat cu majusculă ? Inginerului pensionar care, pînă în 1990, în afară de Preda, Barbu și Păunescu, n-a știut că există literatură română contemporană și care descoperă acum, grație revelațiilor de tot felul post-'89, cît de adînc era înfiptă cangea Puterii nu doar în rîndurile breslei scriitoricești ori în paginile cărților, dar și în sufletul autorilor ? Scriitorului nouăzecist, cel îmbătrînit (ba chiar senilizat uneori) prematur, fericit să deprindă „poetica duplicității” de la vechi maestri ?

Am acuzat altă dată faptul că *Jurnalul* lui Mircea Zăciu pare a se adresa exclusiv inițiaților, folosind coduri exclusive. O *carte cu parolă*,

neofitului fiindu-i interzise amarele delicii pe care familiarului i le oferă pasaje de genul: „Lungă discuție cu Niki. Cazul Tănase, complet montat. Cum era gata G. să cadă într-o cursă acceptînd obiecții grave. Ce am descoperit despre cartea lui dintr-o convorbire cu B., dar și despre B. însuși, exact informat. Eminență cenușie? sarcină?”. Acum însă (între timp am beneficiat și de reacțiile unor literați adolescenți) înțeleg că am acuzat degeaba: nu există beneficiu, *la urma urmei*, în acest caz. Arhitectură a unui destin general, „litotă a unei epoci”, cum bine i s-a zis, cartea își are etajele ei, terasele și pivnițele proprii, de unde fiecare are de luat ce vrea, ce știe, ce poate. Imberbul de azi – chiar dacă nu a trăit în deplină cunoștință de cauză săptămînilor salatelor cernobilizate, panica scriitorimii din zilele în care se „definitiva planul editorial pe anul viitor” și cînd Ceaușeasca visa instaurarea „eficienței per titlu” ș.a.m.d. – dispune de toate detaliile necesare recompunerii atmosferei. El nu mai are neapărată nevoie să decodifice o inițială sau alta, să priceapă ce va să zică Doxi (Elena Docsănescu), Ierbivorul (Ștefan Pascu), Moșu sau Unchiu (Gogu Rădulescu) etc., după cum nici cel născut după 1950 nu mai pricepe la modul interbelic detaliile scandalului *Gorilei* lui Rebreanu, alegînd esența fenomenului, mesajul general românesc și etern-umanul cărții.

În plus, cele două teme ale volumului al III-lea (ce cuprinde anii 1984, 1985, 1986) sînt deopotrivă inteligibile lecturii de *outsider*, chiar dacă *insider*-ul are parte de un surplus de fervori sarcastice. E vorba de: 1) interdicția de publicare a *Dicționarului scriitorilor români*, vol. I, încheiat în 1983 și apărut abia în 1995 la editura Fundației Culturale Române, și 2) rămînerea definitivă în Germania a soției și fiului scriitorului, de unde „tradiționalele” șicane și provocări din partea variatelor roțițe ale Aparatului.

În fine, tușele negre, de grotesc lugubru, în care sînt descrise inspecțiile de grad ale profesorului universitar Mircea Zăciu, acizii în care e tratată atmosfera de la Uniunea Scriitorilor (*y compris* Restaurantul), peisajele dezarmante prin paloarea cadaverică a sfîrșitului de imperiu ceaușist (restaurante de fost lux, amfiteatre universitare de fostă efervescență, sedii de rectorat de apusă noblețe, birouri ale CC, bulevarde, magazine ș.a.) răsfiră îndeajuns materia livrată strict profesional narațiunii pentru ca să capteze în egală măsură (chiar dacă din diferite motive) atenția mai multor segmente de cititori. În definitiv, în fața unui ditamai

Consiliu al Culturii dintr-o țară cu 23 de milioane de locuitori, unde, la trei sute de ouă date spre vânzare pe listă, se înscriu în câteva minute peste două sute de persoane... cine/ce să nu înțeleagă?

Peisaj cu ghimpi

Venind nu o dată în carte vorba de Dorin Tudoran, este citat contextul primei sale întâlniri cu Mircea Zăciu, cu ocazia interviului pentru *Biografia debuturilor*. Uitasem de această carte, din 1978, a lui Dorin Tudoran. Am cotrobăit după ea și am dat chiar peste un pasaj, cum să-i zic, premonitoriu pentru lectura de față. „Am, sigur că am nostalgia prozei”, îi mărturisea M. Zăciu lui D. Tudoran în 1977. „N-am abandonat-o însă din pricina conjuncturii universitare. Probabil că e la mijloc ceva mult mai intim, poate pierderea încrederii în ficțiune. Dacă voi mai scrie cândva proză, ea va fi una confesivă ori documentară, fiindcă documentul poate spune deseori mai mult decât orice ficțiune.”

E limpede. Dar: ar mai fi fost oare atât de împăcat profesorul dacă ar fi știut ce-i rezervă biografia peste nici zece ani, atunci când ajunge să-și strige eșecul în paginile tulburatei sale solitudini? Un fost student (p. 562) îi mărturisește că-l admiră pe profesor pentru „felul cum mi-am clădit viața, lucru pe care l-a admirat totdeauna la mine, la care nu numai că rămân uluit, dar nu-mi pot reprima râsul trist, zicându-i că el nu știe ce dezastru e în fapt întreaga mea existență, că nu are, la drept vorbind, chiar nimic de admirat, cu atât mai puțin de invidiat”.

„Dezastru”! Oricine ar parcurge fișa biobibliografică a lui Mircea Zăciu – cu multele-i titluri și premii, cu venerația atîtor promoții studențești etc. – va surîde neîncrezător: profesorul se alintă! Mai cu seamă dacă-i știi umorul, vigoarea și rigoarea, dacă i-ai invidiat nu o dată prestanța, siguranța, eleganța, vei zice că s-a lăsat ispitit o clipă de demonul autolamentării. Însă, dacă ne gândim mai departe, ce alt cuvînt mai nimerit decât „dezastru” va să zică pentru un ardelean aulic însingurarea într-un Cluj invadat de mîrlănie, țigănist și mentalități de bărăgan? Pentru un ahotnic de proză – „eșuarea” în didactică! Un istoric literar visînd să scrie marea istorie a literaturii române, dar pe care-l trage așa la critica de direcție și întîmpinare, autosubminîndu-și irecuperabil Proiectul! Un pedagog redutabil, dar care trăiește violent eșecul unui sistem de învățămînt copleșit de contraselecție și mediocritate! Un

profesor universitar ținut sistematic departe de cuvenitele onoruri academice! Un intelectual invitat adesea în străinătate, la diverse colocvii etc., dar căruia i se refuză – cu calmă, stupidă, tenace răbdare provocatoare – eliberarea pașaportului, doar-doar s-o „îndura” să ceară plecarea definitivă, ca să mai scăpăm de-un ursuz incontrolabil! Ce altceva dacă nu un dezastru e foamea de prietenie, dublată de existența sutelor de relații și amiciții, dar lipsită de axul central, acea sfințită „prietenie de-o viață”? (La capitolul „vechime”, două trădări în prietenie: una, Ion Brad, mai pernicioasă, alta – Titus Popovici –, constantă lecție de cinism duplicitar, în apriorica anulare a simțului moral.) Și ce altceva dacă nu *dezastru*, patima și munca uriașă depuse în coordonarea *Dicționarului* la care au lucrat zeci de autori vreme de un deceniu, pentru a-și vedea încarcerate așteptările vreme de... încă un deceniu?

Și-atunci, cu ce drept să-i reproșezi acestui *Jurnal* mulțimea ghimpiilor și absența catifelei?

Ocol (cam) patetic, dar inevitabil

O judecată pripită va condamna lesne prolixitatea (uneori sufocantă, ce-i drept) a volumului al III-lea, în special la capitolul *Dicționarului*: zeci și zeci și zeci de pagini pentru descrierea în detalii a audiențelor, telefoanelor, demersurilor scriitoricești și politice, a memoriilor, ședințelor, zeci de pagini cu Gheran, Măciu, Brad, Gheran, Docsănescu, Dulea, Gheran, Enache, Gogu Rădulescu, D.R. Popescu, Ghiță Florea, și iarăși Gheran, iarăși Dulea... când totul era atât de limpede! Un dicționar, mai ales când maschează o istorie a literaturii (ba chiar una a mentalităților culturale), este, dincolo de toate, *un act de putere*. Ierarhizarea va să zică libertate valorizantă, altfel spus, într-un regim dictatorial: *substituire de autoritate*. Ei, cum era să apară așa o carte sfidătoare, provocatoare de sisteme pe tărîmul axiologizant al unei literaturi *controlate* în însăși fibra ei și *dirijată* aproape în totalitate?! Asta, ca să nu mai punem la socoteală piedicile puse cu hărnicie în calea apariției *Dicționarului* de însăși breasla scriitoricească, fie prin jandarmeria oficială a Clubului Barbu, fie prin vanitățile iresponsabile ale scriitorului, omul care, se știe, reclamă la un dicționar, dacă nu înlăturarea adversarului, atunci proclamarea propriei genialități.

Astfel încât aceeași judecată pripită poate decreta ușor că neapariția *Dicționarului* nu era un capăt de lume, era un „simplu” eșec editorial, nu-i așa? Evident că nu-ți trebuie prea multă familiarizare cu psihologia ca să înțelegi că pentru profesorul Zaciu *Dicționarul* ajunsese bătălia supremă a vieții. Dacă pentru Marian Papahagi, Aurel Sasu, Ion Pop, Ion Vartic și toți ceilalți – oameni în plină evoluție literară, fie pe verticala, fie pe orizontala creației – *Dicționarul* reprezenta, orice s-ar spune, o lucrare printre altele, pentru Mircea Zaciu el era menit a fi pur și simplu corolarul unei existențe.

Deposedat de multe (profesionale și afective), rătăcit printre vocații ratate și amăgiri semilucide, profesorul se legase pe de-a-ntregul de *Dicționar*, cu un fel de disperare ghimpoasă, de nerăbdare agresivă, omniculpabilizantă, cu o amărăciune sarcastică, la un pas de nevroză, gata să acuze pînă și cea mai nevinovată ironie din cele cu care, slavă Domnului, îl copleșeam cînd ne întilneam în București. Bășcălia noastră cinică, de nastratinism prost asumat, de bufoni regăteni înțelepțiți, vezi Doamne, încă din fașă, îl irita amarnic pe profesor, oricît de calm, de binevoitor îi etalam contraargumentele față de credința sa puternică în iminenta apariție a *Dicționarului*. Alături de „dicționarul ieșenilor”, era cea mai amplă realizare de acest gen a literaturii române. Tocmai de aceea Profesorului i se părea *natural* să fie publicat și tocmai de aceea nouă ni se părea *absurd* să apară. Nu doar din rațiuni de cenzură comunistă, dar din pricina structuralei noastre netrebnicii : și de indivizi scriitori, și de breaslă, dar și de seminție, la urma urmelor. *Jurnalul* este o mărturie unică a *exasperării cauzate de neputința de realizare a firescului profesional*. Ce poate fi mai elementar decît să ți se publice cartea scrisă? Nu, zău, nu delirez : citiți aceste șase sute de pagini care povestesc drama absurdă a unei cărți interzise ! Nu samizdat, nu bombă, nu disidență, nu incitare la revoltă, nu subtexte dinamitarde, nu lez-națiune ș.a.m.d., ci tot ce poate fi mai normal, mai banal chiar, pentru lucrul a șazeci de critici și istorici literari : un dicționar al literaturii române. Încercați un rezumat mental al celor zece ani de nervi măcinați prin audiențe, cu kilograme de corespondențe, sute de drumuri de la Cluj la București, referate peste referate și sute de explicații absolut sterile pentru a tipări o carte cum nu se poate mai cumsecade. Și cu care – culmea – s-ar fi putut mîndri orice „dare de seamă” de la „toate nivelurile partidului”. Că doar nu era un dicționar al Revoluției franceze ori al literaturii maghiare din România, nu-i așa ?

Încercați să-i explicați unui străin așa ceva. Hotărît, nu doar lingvistic sîntem intraductibili.

Cei care încă mai susțin că „la noi n-a fost așa de rea cenzura”, că „nu ne-a oprit nimeni să ne scriem cărțile”, că „de apărut a apărut tot ce MERITA să apară” și că „adevăratele valori își făceau drum pînă la urmă!” (mă-nnebunesc după acest „pînă la urmă”!) să citească aceste pagini pentru a înțelege ce uriașă, ce demențial de uriașă cantitate de talent, de timp și de nervi s-a irosit pentru, repet, unul dintre cele mai elementare lucruri culturale. Și cîtă ratare, cîte cărți rămase nescrise, cîte biografii deturnate sau alterate, cîtă sterpiciune organizată, cîtă inteligență pierdută prin labirinturile duplicității. Și totul cu niște mize absolut nevinovate și banale.

M-am înecat în patetism, aveți dreptate. Din timp în timp te mai apucă, așa, un of – și-o furie – de cît de multe s-ar fi putut face dacă am fi fost lăsați pur și simplu în pace...

Incursiuni în geografia literară

Aflat mai mereu în anii '80 în război cu Contextul, Mircea Zăciu face din fiecare zi o campanie, din orice carte un bivouac, din fiecare idee o tactică și din fiecare drum la București o incursiune iritată în realitatea ostil-acaparantă. Formula din urmă nu este un paradox, fiindcă, pe cît respinge, mîzga bucureșteană hipnotizează.

Din acest unghi, ardelenismul (hipersenzitiv) al profesorului Zăciu ne readuce în atenție o temă dezbătută intens înainte și după 1918: ce a adus Regatului spiritul transilvan și cît a modificat – benefic sau malefic – miticismul dîmbovițean din tradiția „Casinei” imperiale? Mircea Zăciu subliniază o anumită desincronizare stilistică („Ardelenii au învățat greu să se dezbare de poncifele veacului trecut și abia prin Blaga și urmașii lui au ajuns la mlădierea stilului și la o românească frumoasă, curată, clasică, neologistică”), o vicierie datorată deopotrivă istoriei și sigiliului caragialian („Am avut neșansa absenței unui prozator bun în veacul trecut – Slavici nu atinge totuși problemele intelectualității autentice din Transilvania, peste media preoțimii și dăscălimii – și am căzut victime clișeului caragialian cu Marius Chicoș Rostogan, care a făcut epocă și a fost placat pe toată realitatea intelectuală ardeleană”), de unde și zvicnetul de orgoliu cu care profesorul transcrie din Cioran:

„Va trebui neapărat să fim impetuoși, violenți și necruțători cu pasivitatea imbecilă și degradantă a intelectualilor ardeleni”.

În aceeași idee se polemizează cu Alexandru George, văzut ca o „caricatură de Crai” (matein) – „încercam să-i dau replica usturătoare că Regatul și regățenii au exploatat această provincie ca pe o colonie” (p. 141) –, după cum se observă că Ardealul, ca temperament literar, cultivă îndeobște cumințenia, rînduiala cu etichetă : „Ardelenii sînt mai degrabă limfatici (vezi Blaga) chiar cînd vor să pară focoși, pasionalitatea lor e temperată, nu am avut nici un «desfrînat» ardelean în literatură” (p. 577). Personal, aștept cu nerăbdare cartea despre spiritul ardelenesc în cumpătul României anunțată de Al. Cistelean, emul, la rîndu-i, al profesorului Zaciu.

Scene și figuri

Tot conspectînd figuri picante din lumea politică și literară „insectarizată” aici, mi-am dat seama ce formidabilă ar fi fost existența în paralel a unui jurnal similar, dar scris de pe celălalt versant al vieții literare : să zicem, jurnalul lui Mihai Ungheanu despre relațiile cu Eugen Florescu. De-o parte, tutela lui Gogu Rădulescu peste sincronizanți, de cealaltă, umbra copleșitoare a lui Eugen Barbu peste reacțiune ! Abia așa ar fi fost meniul complet. În orice caz, răbufnirile sincere ale lui Mircea Zaciu față de mecenatul duplicitar, capricios și cinismul orgolios, recuperator – la modul procustian – al lui Gogu Rădulescu nu alterează interesul personajului. Vrem, nu vrem, dat fiind că în regimurile dictatoriale eminențele cenușii ale politicii și funcționarii cu putere decizională ai Aparatului ajung să influențeze hotărîtor evoluția culturală, nici o analiză a dinamicii literare în ceaușism nu va putea face abstracție de personalități, altminteri birocratice, precum Gogu Rădulescu sau Petru Enache, Eugen Florescu și generalul Achim, Leonte Răutu, N. Ignat și C. Mitea, M. Dulea, M.R. Iacoban, I.T. Ștefănescu, la care sînt de adăugat cazurile complexe, de „ambigenie”, de tipul Paul Georgescu, Vasile Nicolescu, Dumitru Popescu ș.a.m.d.

„Toată lumea, cu Geta în frunte, afirmă ce bun și săritor e Bătrînul, cum vrea el, prin mici binefaceri individuale, să-și răscumpere ceva din culpa majoră ce-i dă remușcări ! În ce mă privește, n-am simțit nimic din toate acestea. Poate faptul că am fost mereu adus la el în casă peste

dorința lui l-a incomodat. Faptul că sînt profesor universitar i-a stîrnit o reacție negativă.” (p. 29) E limpede ce va urma: Gogu Rădulescu triindu-și telegramele de la artiștii recunoscători (p. 128), revendi-cîndu-și obediență („Bătrînul nu mă agreează. Zigu mă contrazice, e drept însă că a fost ușor *piqué* de faptul că nu i-am mulțumit pentru ceea ce a făcut pentru dicționar”), pentru a culmina cu scena audienței (pp. 383-385), înregistrată cu ochi răutăcios, motivat, fără îndoială, în context.

Scene la fel de suculente, de Orwell cu Gogol, Swift și Păcală la un loc, sînt: vizita la „Mondiala” din Satu Mare (p. 62 ș.u.); trioul Ion Traian Ștefănescu – Gigi Trif – Lenuța Docsănescu (p. 72 ș.u.), inspecția sibiană care începe la pagina 80 și se încheie la pagina 83, cu figuri azi mai pitoresc-actuale decît ieri, precum organizatorul banchetului de la școala din Tălmaciu („o figură de țigan mexican, țăran orășenizat, cu inele de aur, e șeful cooperației locale, un mic dumnezeu economic care supraveghează zona, iar acum și aici veghează ca totul să fie bun, din belșug și pe gustul musafirilor”); cina de un haz lugubru de la restaurantul Uniunii Scriitorilor, p. 308; seara de la Puia Rebreanu (p. 329 ș.u.), cu familiile Netea, Hangiu, Macovescu, D.R. Popescu, Șerban Cioculescu, C. Ciopraga, „apoi Tanța Bărboi din Minister [al Învățămîntului, n.n.], cu soțul, despre care se zice că e general de securitate, un ins elegant, grizonat, foarte miop și cochet, căci nu poartă ochelari și privește în jur mijind”); aterizarea în fieful machedonilor profesorului Enache Puiu din Constanța (pp. 477-479) – o gazdă de a cărei teribilă ospitalitate s-au bucurat mulți literați în acele vremuri de mațe fripte; audiența la Ghiță Florea, la CC, p. 506 ș.u. E de extras din toate acestea grotescul funest al unei epoci de *deriziune dictatorială*, unde mizeria morală determina opulența, iar dezastrul general devenise... rațiune a supraviețuirii.

Scenelor li se adaugă însă figuri noi în *Jurnal*, precum Antonie Plămădeală (p. 253 ș.u.), personaj la fel de complicat ca Paul Georgescu sau Titus Popovici (un Titus Popovici văzut ca demolator de C. Burtică și Ilie Rădulescu, p. 480, pamfletar anti-Dulea, dar fără succes), Mihai Pop cu al său „echilibru misterios”, masonic, tipul „ardeleanului venit în Regat și făcînd carieră printre «miticii» pe care-i execră, dar de care se folosește bine” (p. 551), sau ultimul urmaș al lui George Barițiu (p. 544), cu un destin de român prost. Dintre vechile cunoștințe, Nicolae

Manolescu deține aici un loc privilegiat (șochează și acum absența notațiilor despre oameni atât de apropiați precum Marian Papahagi, Aurel Sasu, Doru Vartic, iar Ion Pop abia dacă apare într-un episod cu pașapoarte), un Manolescu plin de optimism candid (p. 18), de etern *winner* ludic, dar cu subite, inexplicabile prudențe (p. 91), cu spaime rapid reprimare într-o realitate diplomatică șocantă, când se dădeau vize la derută (p. 100 ș.u.).

Alt loc aparte (pagini memorabile pentru exegeza subiectului!) îi este rezervat lui Radu Petrescu, cu care Zaciuc își descoperă destule afinități (pp. 168-169), fără a-i omite însă defectele („ins efeminat și nevrotic, retractil, de o cloroză psihologică accentuată”, p. 347), devitalizarea și, în special, uriașul orgoliu.

Resuscitări, picanterii, surprize

O secvență excepțională din cartea lui Al. Paleologu *Alchimia existenței*, citată la pagina 13. Cazul Sergiu Dan și replica lamentabilă a stîngistului impenitent Maurice Druon (p. 27). Însmormîntarea (groaznică) a lui Virgil Mazilescu (p. 111): frigiderele de la Morgă nu funcționau simbăta, așa că mortul avea să se umfle cît să nu poată fi îmbrăcat; la Cernica avea să capete un loc de veci numai grație relațiilor lui Sorin Dumitrescu „în lumea clericală înaltă”; groapa va fi prea mică, iar pe cruce scria: „Majilescu”, nu cu „z”. (Va trebui povestită cîndva și însmormîntarea, și ea de pomină, a lui Paul Georgescu.)

Și încă: aburosul episod cu poeziile Anei Blandiana din *Amfiteatru*, nr. 12/1984, cu înregistrarea principalelor reacții, conform scenaritei celei de obște (M.N. Rusu – Eugen Barbu – P. Enache? demonstrație de forță a liniei mediane Nicu Ceaușescu – Stelian Moțiu? înscenare a Biroului de fabricat disidenți? etc.), inclusiv dialogul telefonic al poetei cu Nicu Ceaușescu (p. 239). Aberația stupefiantă a copyright-ului în ceaușism (p. 19). Textul scrisorilor lui Mircea Dinescu către D.R. Popescu (p. 332 ș.u.). Moartea lui Pompiliu Marcea („Omul nu era rău, nici foarte prost, dar devenise instrumentul unei grupări – Barbu et Co. – și apoi al altora, tot mai afund”). Topăiala fericită a scriitorului român cînd s-a dat drumul zvonului că tatăl lui Dulea fusese nu ș'ce șofer legionar, ba și însurat cu o evreică unguroaică, notează Zaciuc, care

aude inclusiv că Dulea era „mare meloman și cititor asiduu” (p. 361). Nebunia recomandărilor post-Cernobil (p. 454 ș.u.) în pagini, cum să zic, de-o zglobie disperare. Dar și desființarea cimitirului Crîngași, în primăvara lui '86: „Zece mii de morți scoși și transportați în condiții infernale tocmai la marginea orașului, lângă gropile de gunoaie. Scene de coșmar. Roman sud-american, căci cimitirul e șters fiindcă se face loc de agrement”.

Nu știi ce să faci: să-i fii recunoscător autorului că-ți redeșteaptă strigoiile? sau să nu?

Mai bine strecor degetele printre fișele cu picanterii și...: Marian Popa prezentându-se glorios la Köln – „copil din flori precum G. Călinescu” (p. 8). Cornel Regman lui Petre Stoica: „Cine ești, mă, să-l înjuri tu pe Nego?” – la care Stoica: „Tu, mă, care ți-a fugit băiatul la Lisabona?”. Episodul cu ciobanii Branga din Sibiu, care au cerut aprobare (p. 81) să-și cumpere un elicopter ca să-și «supravegheze» turmele pe dealuri, ceea ce ne-a încrețit de fericire acum zece ani, prea era mare poanta (acum și-ar putea închiria o flotilă-ntreagă!). Nicolae Breban convins că *Drumul la zid* este un roman genial și că „Liviucă” [Rebreanu, n.n.] i-a fost totuși un vrednic precursor (p. 89). Z. Ornea internat la Elias în iarna lui '85: „Nu e prea bolnav, dar a găsit un loc unde e foarte cald, poate sta într-o rezervă minusculă cât o carceră, unde își scrie cartea despre Maiorescu” (p. 236). Replica Elenei Ceaușescu văzînd planul de apariții editoriale pe '86 și pregătindu-se să mai taie din el: „Nu se poate așa ceva! Nimeni nu poate citi cinci sute de cărți într-un an!” (p. 476). Mirodan, autorul unei piese care făcea un „elogiu al crimei ca metodă politică de lichidare a adversarului” prin anii '60 (cazul Foriș); piesa a fost interzisă, dar Mirodan a rămas cu ideea că numai datorită lucrăturilor invidiei lui Baranga, nu din alt motiv... (p. 538). În fine, Ion Ianoși despre catastrofa de la Cernobil: „Ca unul care a studiat în URSS și are un complex legat de această împrejurare, crede că informațiile sînt, de partea vesticilor, manipulate. Curios, dacă accidentul ar fi fost într-o țară occidentală, el ar fi reacționat cu toată vehemența contra. Așa, e precaut și face pe fatalistul” (p. 450).

Cu ochii spre acum

(Chiar cînd dactilografiez paginile acestea îmi dau seama că - minus trei, patru excepții : un roman de Kundera, două de Michel Tournier și revelația cu *Dimineața pierdută* a Gabrielei Adameșteanu - literatura, cărțile propriu-zise, *lecturile* se țin departe de realitatea cruntă a *Jurnalului*. O tristețe în plus a autorului.)

Iertat să-mi fie excesul expozitiv, dar cum altfel să rezumi sugestiv șase sute de pagini care palpită ca tot ațiția pacienți înaintea anesteziei ? Nu ne rămîne decît să așteptăm nu doar continuarea pînă în 1989, dar mai ales notațiile lui Mircea Zăciu din ianuarie 1990 încoace...

Cît despre acroșul la ziua de azi, am ales pentru final două citate revelatoare, cred, pentru condiția scriitorului. Primul este mai „metafizic” : „Eu cred că am rămas o minoritate incapabilă să se mai apere (dată fiind și dezbinarea tot mai accentuată) și am sentimentul unei totale inutilități a scrisului, publicării, prezenței noastre într-o cultură ce trage să moară. Este evident că mult nu se poate rezista în această biată literatură asediată din toate părțile de mediocritate, diletantism, oportunism veros, adulație oarbă, ipocrizii și conformisme de tot soiul, toate combinate cu un autoritarism feroce, cretin și aberant” (mai 1984, p. 70).

Al doilea este cît se poate de „concret” și se leagă perfect de recenta apariție a *Cărții albe a Securității* : „Aceasta e, în esență, istoria Blandianei, care a făcut vilvă în ultimele două luni și despre care se pretinde că face parte dintr-o vastă acțiune de intoxicare și diversiune, pentru a da scriitorilor și, în genere, opiniei publice subiecte de senzație care să abată toată atenția lor de la mizeria reală din jur” (februarie 1985, p. 241).

Mestecînd cenușă

Mircea Zăciu, *Jurnal*, IV, Editura Albatros, 468 pagini

Tot mai negru și mai gol

Despre volumul al III-lea (ce cuprindea anii 1984, 1985, 1986) am scris în această pagină acum doi ani. Avem, în fine, ultima felie – 1987, 1988, 1989 –, iar senzația – copleșitoare – e că înghiți pămînt, sau că mesteci cenușă. Totul e nervos, convulsiv, ascuțit la maximum, tensionat, așteptînd dezamăgiri, trădări invariabile sau explozii. Viața obștii scriitoricești, multiplu cenzurată, bolnavă de suspiciune, disoluție și delațiune, s-a redus pînă la șoaptă. Viața universitară e umilită și astupată pînă la sufocare, prietenii se contorsionează, totul e turbure și sărac, familia se spulberă, contextul social e tot mai ostil, toate vechile certitudini se destramă. Sînt, desigur, anii cei mai grei, pentru autor, ca și pentru noi toți. Anii smintirii finale a mecanismului, un interval coșmarec, dominat cînd de lentoarea hipnotică a sfîrșitului de lume (un fel de nimic static, ce părea înghețat de-a pururi), cînd de accelerația nebună, o amețire centrifugală, din care nici acuma nu ne-am dezmeticit de-a binelea.

Acuma, re-conectarea este dureroasă și amară (niciodată plictisitoare), mai ales că aliajul de lugubru și grotesc pare, astăzi, absolut de neconceput. Este de ajuns să decupăm cîteva scene captate în *Jurnalul* lui Mircea Zăciu pentru a realiza marasmul din care (să sperăm) am ieșit, dezumanizarea, aburul sulfuros, de infern derizoriu, în care am orbecăit alterîndu-ne fibra genetică pentru cel puțin încă o generație: „Lumina s-a tăiat, discutăm la lampă, nici nu putem redacta în aceste condiții, încît după patru ore abandonăm”, p. 16; „Grotescul: în sala de operație a Chirurgiei II e atît de frig încît echipa de medici, deschizînd un stomac, e învăluită în aburul ieșit din burta pacientului, ca afară, la tăierea porcului, observă un chirurg mucalit”, p. 32; „Cele două cvadrige care decorau frontispiciul Naționalului au dispărut. Mi se spune că au fost demontate cu macaraua și că ar fi fost transportate la București, la... Muzeu”, p. 66. Cum s-a decretat... moartea lui Moș

Gerilă, p. 17 ș.u. Copiii care se distrează prin gări, aruncînd cu bolovani în geamurile trenurilor. Copiii cărora le înghețau degetele pe creioane, în clasă. Nechezolul. Coadă la rația de ulei, de zahăr sau de carne și bunăvoința vecinului pensionar de a sta la rînd pentru tine. Oprirea apei calde, apoi a apei reci, caloriferul încălzit cu palmele. Scene cu cenzura, ca la pagina 334, unde, pe traseul Florin Mugur - Liviu Călin - Consiliul Culturii, „victorie” ia locul lui „înfrîngere”, „moarte” devine „noapte”, și „biserică” devine „fluviu”. Sinuciderea Ioanei Creangă, moartea Danei Dumitriu, a lui Mircea Scarlat, sinuciderea lui Marcel Mihalaș, moartea Ioanei Bantaș, boala lui Cezar Baltag, a lui Marcel Gafton, moartea lui Dorin Liviu Zaharia... Refuzul tov. Cipleu de la Comitetul județean de cultură Cluj de a da bilete Universității, scriitorilor și gazetarilor clujeni la *Hamlet-ul* Teatrului „Bulandra”, venit în turneu în mai 1987. Reacția lamentabilă a publicului bucureștean la *Coriolan-ul* lui Shakespeare de la Teatrul Mic („cînd plebea romană se plînge că e foamete și că nu i se dă carne, firește bucureșteanul de tip nou rîde cu gura pînă la urechi”, p. 105).

Iată, în cîteva tușe, peisajul în care evoluează autorul (personajul) nostru, după eșecul tuturor demersurilor pentru publicarea *Dicționarului scriitorilor români*, după ce Mihai Dulea îi oprește colecția „Restituiri” de la editura Dacia, după ce soția și copiii îi pleacă definitiv în străinătate, după ce conștiința abandonului, a pustiului general îi otrăvește ființa, îi viciază viața profesională, îi secătuiește energiile literare.

Singurătatea orgoliului rănit

Vîrful tensional (nexul volumului) e atins în septembrie 1988, cînd, după ezitățile personale („veșnica mea indecizie”, notează la 6 ian. 1987) și eternele șicane cu pașaportul și viza, Mircea Zăciu poate pleca în Germania, să-și vadă familia : „Două săptămîni de povești, relaxare și tensiune în același timp : *rămîn ori mă întorc?* Balans nervos între cele două alternative, necaz, anxietate, durere și afecțiune, îndoială și tot mai slabe certitudini. Învins, întoarcerea învinsului. Nici una dintre lumi nu e *a mea*. Nici una dintre soluții nu mă convinge. Singura, probabil, e și cea pentru care nu am destul curaj. Încît, răvășit și epuizat, m-am întors. Firește, din clipa trecerii frontierei, am și regretat. Poate aș fi regretat și situația inversă. Nu știu. Ce rost are să mă tot

frământ? Mă las în voia sorții”. Tipic și pentru autor, și pentru o întreagă categorie de oameni de cultură. (De ce n-ați rămas în Israel, l-am întrebat, tot pe atunci, pe Radu Cosașu. Mi-a răspuns numai pe jumătate în glumă, cealaltă jumătate, cea amară, aveam să o subînțeleg în tăcere: „Unde aș fi găsit eu, acolo, un Dan C., ca să scrie cu atîta înțelegere despre proza mea?”.)

Înainte, fusese șirul decepțiilor legate de neapariția *Dicționarului* („nici la Uniune, din aceleași pricini, nu mai calc. Le reproșez – mintal – lipsa de solidarizare cu mine”), „orgoliul rănit” (p. 81) al unui histriion ce se reprimă deliberat și cu ștaif imperial („ca întotdeauna cînd fac greșeala de a deveni centrul de atenție al unei mici societăți, regret pe urmă ușurătatea mea”), gata să omnicultabilizeze acid („îmi dau seama, tot mai limpede, că am investit un capital sentimental, moral, profesional disproporționat în relațiile mele cu aripa bucureșteană, considerată cea mai valoroasă din mișcarea literară de azi”, p. 134), conștient că *Jurnalul* ascunde/etalează o „voință de putere” și o „revanșă împotriva condiției cotidiene”, cum sună citatul din Bernard Franck, p. 251.

După episodul indeciziei germane, vine amarul iluziei de persecuție („aflu că se intenționează aniversarea a două decenii a revistei *Echinox*, că Jean și Marian stabiliseră cînd au fost la București unele lucruri cu Țeposu, Buduca și Groșan. Nu-mi spusese nimic...”, p. 293), sau năpădirea cu grave bănuieli a vechiului prieten Augustin Buzura (vezi pp. 198, 267, 220, în ideea că prozatorul va fi intrat „pe o filieră de înalt nivel”, pe „aceeași orbită” cu Dan Hăulică). Dar și – compensator – „erosul tămăduitor”, cu misterioasa „R.” din iunie-iulie 1989, „erosul ca un drog”, „noul început, întâlniri tot mai dese cu R. și mereu bucuria regăsirii, pierderii, uitării, epuizării și reaprinderii aprige a dorinței”, p. 453.

Trei ani de încordare așadar, de eșec afectiv și utopie sentimentală, ani de autoimpusă sterilitate profesională, de însingurare ghimpoasă, dusă pînă spre masochism. Singurii apropiați scăpați de sepia diaristului sînt Marian Papahagi, Ion Vartic, Ion Pop, Eugen Uricaru și Aurel Sasu, dintre clujeni, alături de Nicolae Manolescu sau Livius Ciocârlie.

Încondeieri de rău și de bine

Ce avere pentru defulare va să zică insectarul jurnalului *in dürftiger Zeit!* Înfingeri de ac la tot pasul. Un Gogu Rădulescu tortuos cu dichis („îl bănuiesc pe Moșu că face o politică anume. Manipulat, ori din proprie inițiativă, și-a apropiat o serie de nume și talente, tot oameni înclinați spre opoziție, dezidență etc. I-a cultivat, i-a flatat, i-a cadorisit, le-a făcut mici hatîruri, le-a obținut locuințe, le trimite alimente, le obține cîte o viză, înlesnește mărunțișuri – în schimb, îi neutralizează. Îi obligă și pe urmă le dictează o atitudine circumspectă, precaută. Neutralizarea”). Un Titus Popovici semiacuzat de impostură, p. 65. C. Noica în chenar rece, metalic („nu-mi plac oamenii de dreapta, mai ales cînd sînt manipulați de stînga”, p. 169), însă cu final de fairplay („a iubit doar ideile, a sacrificat pentru ele tot, în primul rînd familia, copiii. Compensație în iubirea unor elevi, relație ambiguă. Oricum, în seceta spirituală ce ne bîntuie, a fost o prezență biblică”, p. 201). Florin Mugur jucînd „în continuare rolul lui convenabil de jidov rătăcitor, umil, umilindu-se încă mai mult, părăind milog și fiind, de fapt, un orgolios și un abil”, p. 104. Alexandru George, bine încondeiat în cele rele („bătrînicos, cu o paloare suspectă, neîngrijit, personaj cezar-petrescian” etc., p. 137), din păcate nu și în cele (multe!) bune. Radu Cosașu, *via* Ion Ianoși, prins la un moment dat în „încurcături matrimoniale și erotice”, într-o „adevărată *Flucht in die Krankheit* freudiană”, p. 281. Mihai Coman, „etnologul. Nu știam că e secretar de redacție la *Scînteia tineretului*. Au trecut mulți ani de cînd îl văzusem la Onești, timid și sfios. Acum are un aplomb de activist convins că înaintează pe «cale major»”, p. 70. Aurel Dragoș Munteanu, „penibil provocator, așa cum a fost toată viața”, p. 298. Mircea Tomuș, în aprilie 1989, „extrem de slăbit, încovoiat de spate” și pentru care Mircea Dinescu nu e decît un „golan în căutare de publicitate, avînd spatele asigurat de KGB” (nota lui Zaciuc: „Numai buna-credință a gestului nu se pune. Sîntem un popor de cîrtitori și care caută cu orice preț să-și justifice lașitățile”, p. 435). Compozitorul Hari Maiorovici, pe „postul unui mic bufon evreu de casă”, p. 103. Conflictul dintre Augustin Buzura și Eugen Uricaru, „acutizat pe zi ce trece [apr. 1987, n.n.]. Fiecare vine la mine și se plînge de celălalt, acuzîndu-se reciproc că lucrează pentru Club” (*i.e.* Securitate, p. 83). Cazul Petru Romoșan, care beneficiază de o

atenție aparte (pp. 179, 190, 335) pe linia zvonurilor privind relația cu I. Negoitescu din 1977 ș.a.m.d.

Ies bine din cuva cu acizi Paul Barbăneagră (p. 30 ș.u.), Mihai Dinu Gheorghiu (p. 57), Ion Manolescu („un bucureștean seducător, isteț și efervescent”, p. 315), Teodor Baconsky („pare un tînăr foarte înzestrat”, p. 347), Kazimierz Jurczak, fost doctorand, în prezent consulul Poloniei la București, p. 232 ș.a., apoi mama lui Ion Ianoși (p. 346), ca și misteriosul pitoresc W. de la p. 288 ș.u. Dintre oficiali se desprind cuplul Curticeanu (Ina și Silviu, pp. 260 ș.u., 439) împreună cu D. Ghișe („de a cărui lealitate n-am avut motive să mă îndoiesc”) sau Petru Enache (pp. 77, 141, un caz demn de cercetat pentru alde *Dosarele istoriei*).

O prezență aparte : Nicolae Manolescu, „optimist incurabil” (p. 50), „mai concesiv”, susținînd că „emigrarea nu este o soluție” (p. 117), autorul unei scrisori de surprinzătoare tandrețe, vădînd o reală vocație a prieteniei (p. 245 ș.u.), ori prins într-un dialog cu Katherine Verdery, în Cîșmigiul lui octombrie 1988, din care avea să se nutrească parte din cartea acesteia, *Compromis și rezistență*, Humanitas, 1994.

Lecturi, spectacole, idei

Sectorul de lecturi & spectacole este mai consistent decît în volumele anterioare, direct proporțional cu singurătatea, sincopetele depresive și încetarea vieții oficiale de la Uniunea Scriitorilor. Astfel, *Somnambulii* lui Broch, cărți de Genette, Conrad și Leonid Andreev, Larry Watts despre mareșalul Antonescu, simbolismul Kabbalei de G. Scholem sau *Istoria nebuniei* de Michel Foucault alternează cu *Voyages et gastronomie en Europe, 16-18 siècles* de Ph. Gillet, cu *Dimineață pierdută* în regia Cătălinei Buzoianu, la Mic (p. 76 ș.u.), cu filmul 1984 (Richard Burton în O'Brien), *Once upon a time in America*, *Psycho II* etc. etc. (majoritatea filmelor sînt văzute la videoședințele clandestine de la Eugen Uricaru – merită să ne amintim de „cluburile” omolog-exclusive din Bucureștiul ultimilor ani de ceaușism !). Cartea lui Claudio Magris, *Danubio*, cu acele „capitole oribile despre România, români, București ș.a.”, p. 143, e ciupită împreună cu Marian Papahagi („incapacitatea acestor occidentali de a înțelege ceva din realitatea românească, dincolo de pitorescul balcanic. Pentru acest italian triestin, germanist, probabil

evreu ca și Svevo, nu am fi decît nămolul unui capăt de lume”), în vreme ce *Memoriile* lui François Fejtő îl pasionează imediat (p. 53 ș.u.): „Multe lucruri (atmosfera, personaje) familiare, cufundate în copilăria mea. Sigur, multe parti-pris-uri, relativ în primul rînd la Transilvania, dar dacă reușești să depășești unele prejudecăți, omul apare tot mai deschis, iar critica lui la adresa intransigenței șovine ungurești, recunoscută ca atare, e cinstită. Se simte scepticismul iudaic, care l-a ținut la egală distanță de un anume misticism (al convertirii) și de cealaltă convertire, la comunismul căruia îi depistează foarte curînd intima înrudire cu fascismul”. Și nu omite să noteze, în consecință, că: „Tot mai mult, fosta monarhie bicefală cîștigă nostalgii și aderenți *post-factum*”, Fejtő fiind un „adept necondiționat al federalizării, ce ar înlocui, sub alt nume, imperiul dispărut” (sîntem în martie 1987). În plus, la pagina 87, o altă săgeată către momentul actual: „Oamenii mi se pîng că Ardealul a fost și continuă să fie neglijat, ignorat în interesele lui vitale. Ca și în trecut, cei din sud au continuat să ne trateze ca pe o colonie”.

Îl scutesc pe autor de „tradiționalele” muștrări privind ocultarea unor identități, precum acel X întîlnit la pagina 57 („cel bănuț a-l fi torturat pe Pătrășcanu”), dar în special „fata nebună, Mata Hari” de la pp. 273, 300 ș.u. (care devine în chestie de spionare pentru Ion Vartic) sau incitantul Max B. din ierarhia de partid, p. 128 (Maxim Berghianu ? ! ?), și notez opinia despre *La Quête intermittente* a lui Eugen Ionescu: „Cam penibil pe alocuri. Decrepitudinea trebuie ascunsă, nu exhibită. Stilul, oral, dezlînat, vizibilă involuție senilă”, p. 271. În fine, acea „senzație de rupere cu noua generație”, care duce la generalizarea nedreaptă, pripită, de la pagina 122: „Generația '80, simpatici, dar cu o trăsătură foarte accentuată de egoism și cam cinici băieții. Porniți să ajungă cu orice preț, fără sentimentalisme, reeditează echipa celor din '60 (...) cu rezultate dezastruoase în ordine morală, s-a văzut”.

De bună seamă, cartea-i plină de cîrlige și îndrăcoșări, dar nu cred că mai este cazul să mă prind singur în ele. Așa cum este, supărător pentru cei mai mulți, alinător poate că nici pentru sine, *Jurnalul* lui Mircea Zăciu nu oferă doar lecția aspră a unui orgoliu ultragiatic, curajul unei mari descurajări și forța lucidă a unei sagacități voluptuos exercitate, dar și peisajul moral al unui timp predestinat desfigurării. Și, cine știe?, poate că tot mestecînd cenușa vieților de ieri, vom învăța să nu le mai ardem zadarnic pe cele de-acum.

Un om fericit

Virgil Nemoianu, *Arhipelag interior. Eseuri memorialistice (1940-1975)*, Editura Amarcord, 1994, 515 pagini

Schiță de context

În ultimii ani ne-am obișnuit cu *formele dureroase ale memoriei*: calvarul închisorilor, de la Fenomenul Pitești la Adriana Georgescu, Paul Goma, Lena Constante, Ion Ioanid, N. Steinhardt, Aurel State, Corneliu Coposu, Nichifor Crainic, Elisabeta Rizea, Teohar Mihadaș, Nicolae Mărgineanu, pînă la multele mărturii editate de AFDPR (din păcate cu o circulație inexplicabil de redusă); calvarul anilor de rezistență armată anticomunistă, în munți (Ion Gavrilă Ogoranu, Ioan Victor Pica); pedagogia suferinței morale mîntuite prin credință și cultură (G.M. Cantacuzino, Alice Voinescu, David Prodan); vieți sfărimate, trase la mal într-o nobilă solitudine (Ștefan Fay) și cu vîsle putrezite de apele vremii (Arșavir Acterian); vieți fariseice, al căror cameleonism cinic (Andrei Șerbulescu) sau mercantil (Radu Lecca) pulsează dureros la lectură ca un abces de care nu te scapă decît incizia... Ca să nu mai vorbim de licorile amare ale istoriei din cupele pe care ni le-au întins în anii din urmă edițiile de memorialistică Alexandru Marghiloman, Mihail Manoilescu, Constantin Argetoianu, I.G. Duca, Grigore Gafencu, Armand Călinescu, Constantin Cesianu, Raoul Bossy, Constantin Sănătescu, F.C. Nanu, volume precum convorbirile lui Mircea Ciobanu cu Mihai de România, diversele serii de documente Ion Antonescu sau *Morminte vii* de Nistor Chioreanu.

De la un timp însă, pare că memoria s-a sumețit. Ea caută acum și malul celălalt, ori cel puțin se pune în cumpăna apei, evitînd bulboanele în numele „înțelepciunii de prund”, cum ar spune Blaga. După *O viață-n*

bucăți de Mariana Șora (care pune între paranteze o viață cu multe palpitații politico-afective și complicități subteran-ideologice, selectînd cîțiva ani de boemă pariziană cu Eugen și Rodica Ionescu), *Amintirile în dialog* Matei Călinescu – Ion Vianu au trecut binișor granița lui 1960, pentru a veni în prezent cu tot cu dezghețul de la 1965-1970 și mai ales cu bagajul de trăiri al exilului. De aici încolo încep nu neapărat jumătățile de măsură, ci destinele plurivalente, unde monocromaticul cedează în favoarea clarobscurului, și țipătul – în folosul surîsului echivoc. Atîta vreme cît n-ai trecut prin coșmarul Adrianei Georgescu, ce altceva poți face dacă nu să-ți torci pe îndelete ghemul, cultivînd întortocherea, reveriile aburite și mai cu seamă ezitățile, incertitudinea!

Memoria intră deci în climatul temperat și încearcă să facă bucla de la 1947 la 1990, de la 1965 la 1977, în efortul – pe cît de tardiv, pe atîta de bine venit (paradox... firesc românilor) – de a înțelege istoria, dacă nu prin traiectoria glonțului, măcar prin direcțiile multelor sale ricoșeuri. În plus, existența acestui tip de mărturii temperate oferă substanța viitoarelor istorii ale mentalităților românești. (Dacă n-avem încă o solidă *nouvelle histoire* pe medievalitate, încai s-o facem pe modernitate.) După Matei Călinescu și Ion Vianu, după primul volum al *Jurnalului* lui Mircea Zăciu și puțin înainte de a fi apărut cartea de *Confesiuni violente* a lui Nicolae Breban, ne-a sosit tocmai de la Washington, D. C., Virgil Nemoianu. Și încă a venit boierește, mare, cu un alai de amintiri coplesitor, tolănit în rădvan și mușcînd avid din memorie ca dintr-un harbuz în crucea verii.

Senzații de lectură

Despre „codul Biedermaier” al bănățeanului născut într-un spațiu al toleranței etnice, plurilingv, cu un cod genetic încăpător (sînge românesc, sîrbesc, italian și german), irepresibil hărăzit pragmatismului, raționalității, preciziei și „etosului protestant al muncii”, a scris deja Ioana Pârvulescu, după cum l-am înțeles foarte bine și pe Andrei Pippidi cînd a mărturisit că Nemoianu este deopotrivă atrăgător și antipatic!

Adevărul e că lectura amintirilor lui te trece prin multe încercări. La început totul e pasionant: un mediu familial pitoresc, plin de figuri și destine variate, puse-n pagină suculent, cu sobră ironie și bătaie lungă,

anume înspre geografia somato-psihică românească. După vreo sută de pagini, totul devine obositor, iar zonele prolixе, debordînd de amănunte, ca și abundența tipologică te fac să te întrebi cine este Virgil Nemoianu în cultura română, ca să ne intereseze narațiunea sa existențial-exhaustivă, genealogia, colegii de școală, liceu și facultate, slujbele, căsătoriile, divorțurile, călătoriile, obiceiurile, lecturile pubere, pasiunile gastronomice, vestimentare, protocolare, relația lui cu Biserica, ministerele, evreii și armenii, *loisir*-ul său... mă rog, un fel de bildungsroman vădînd în subtext vanitatea autopropusă ca valoare exponențială : a unui timp, a unui mediu, a unui cod de generație, a unor profesii (ziarist, profesor universitar, critic și teoretician literar, comparatist, americanist etc.)! Dacă românul e gata oricînd să soarbă avid tot confesivul nud eugenionescian în numele scriitorului Eugen Ionescu, de ce-ar deveni emblematică pentru el personalitatea lui Virgil Nemoianu, nume rezonant, e drept, în anii '60, dar exclusiv în breasla metaliteraturii și încă exclusiv în elita acesteia (volumele sale publicate în țară, *Calmul valorilor*, *Utilul și plăcutul*, *Simptome*, au rămas în climatul de atunci, iar cunoscătorii cărților ce i-au făcut numele în mediul universitar american se pot număra pe degete).

Dar tocmai aici e chestia : că, după atracție, oboseală și iritare, îți vine pur și simplu plăcerea. Mai întii, grație principalei calități a autorului - extraordinara capacitate de *aspirare a umanului* -, cele peste o sută de fizionomii punctate în acest insectar cu valențe labruyeriste rezumă perfect lumea intelectuală a dezghețului din 1965-1970, dar și climatul Banatului interbelic, cu trimiteri la 1900. Pentru că, „arhipelag interior” fiind, cartea lui Nemoianu este și un soi de porto-franco arhicuprinzător, omnitranzacțional și ultrabîrfitor. Trecîndu-ți privirea peste zecile de psiho-ambarcațiuni ancorate aici, ai dintr-o dată imaginea copleșitoare a ceea ce a însemnat ceaușismul vărsat în destinul intelectualității românești, de la stimularea valorii la exilarea ei, de la meritocrație la prostocrație, de la solidarizare la autonomizarea crîncen-egoistă și pulverizarea autodisolutivă, de la amăgirea politică la solitudinea cvasi-împlinirii profesionale, de la elanul colectiv la individualismul sălbatic, colaboraționist și delator, de la mîndria patriotică și rusofobă la senzația egalității cu lumea și pînă la oroarea de național (rușinea etalării apartenenței), trecînd prin recăpătarea gustului normalității, prin ieșirea la lumina rampei a eternului conflict de culise dintre autohtonism și alogenie, prin frecventarea iluziilor geografice (bursele în străinătate),

de la șocul succesiunilor de înghețuri ideologice și pînă la sleirea totală în conștiința prizonieratului etern.

Însumarea zecilor de fizionomii absorbite cu baroc nesațiu plămuitor de către Nemoianu o vom face mai tîrziu. Deocamdată să ne oprim asupra freneticului (lor) receptacul.

Psihologia reușitei

Virgil Nemoianu a avut oarecum din naștere psihologie de american (de rămas definitiv „în State”, a rămas în 1975): toleranță etnică, realism gospodăresc fără fașoane metafizice și gratuități principiale, spirit elastic de acomodare, negociabilitate și franchețe a compromisului, simțul independenței, viteză de reacție în captarea și exploatarea oportunităților profitabile de tot genul, curiozitate, individualism, neastîmpăr asociativ, libertate de inițiativă, fără mania granițelor, fără false pudori, competitivitate socială etc. – totul deprins de acasă: „(...) în mediul nostru familial, una din două: ori îți constituiai o identitate personală puternică, ori pierai cu zile, sufocat de personalitatea celorlalți. Vrînd-nevrînd, învățați să te bizui pe tine însuși, să fii neîncrezător față de lumea din afară, să-ți aperi cu ferocitate ființa proprie, să fii un individualist ireductibil (...) Comunitatea familială m-a educat întru virtuțile singurătății și ale existenței țepoase (...). Imperativul care ne răsuna mereu în urechi era: vei fi excelent, sau nu vei fi deloc. Sînt convins că tocmai astfel de voci vor fi auzit în secolul 19 și înainte adolescenței evrei ai Europei Centrale și de Răsărit, că tot astfel de voci aud copiii familiilor de imigranți chinezi și coreeni din America maturității mele (...)”.

O fire „nesupusă, poruncitoare”, ipohondră („enorma mea încredere în mine, impresia omnipotenței intelectuale aveau nevoie de un contrabalans: iată, convenabil, incertitudinile și complexe fizice”), un „spirit de asediat” („separarea între viața de acasă și cea de la școală era absolută” – trăsătură comună a intelectualității refugiate în sinele căminului, „dincolo” de... focul totalitar) și mai cu seamă ambiție cu program: „Amoral și flegmatic, impasibil și impenetrabil, așa mă vroiam”.

O biografie desfășurată „ca o suită de eliberări și autonomizări, în cercuri tot mai largi, întîi de sub constrîngerile societății organice, de sub cele ale familiei, de sub tutela rădăcinilor naționale și geografice,

de sub prescripțiile gândirii tradiționale, și tot așa” – dar nu ca succesiune de rupturi, ci de emancipări firești, petrecute de liantul unei adaptabilități funciare. Lecturile favorite dau seama de aceeași respirație (ce se dorește exemplară, cred, pentru tineretul de azi): *Faust* („care mi-a ajuns carte de căpătii în ce privește concepția mea despre lume”) și „iubirea pasionată pentru junimiști”, situarea în linia Vianu – Lovinescu, și nu G. Călinescu, mai mult înspre Blaga decât înspre Nae Ionescu și Cioran, apoi atracția față de spațiul spiritual median în care campase N. Steinhardt („undevea între liberalism cosmopolit și opțiuni de dreapta existențialist-individualiste”) și, în fine – o dată ajuns în SUA –, revelația Nabokov: „(...) mi se părea că mă regăsesc întreg, cum aș fi vrut să fiu: subtilitatea și somptuozitatea estetică, scîrba istorică, viziunea elitară, anti-comunismul abia pomenit, din vârful buzelor, viața de emigrant, jocul senzual cu memoria și cu tradiția, modernitatea stilistică”.

Intrarea în partid

Dotat din plin cu psihologia reușitei, colocvial, impetuos, dar și calculat, plinuindu-se activ pe cele mai variate nuanțe morale ale interlocutorilor, Nemoianu trece foarte natural barierele geografice, profesional-conjuncturale, mai puțin pe cele de clasă, de mediu, de stratificare meritocratică. Stupefiantă este franchețea cu care-și narează familiaritatea cu contexte sociale viciate moral și cu oameni a căror singură certitudine în viață a fost oportunismul, dacă nu direct mizantropia agresivă și carieristă. Redactor, după absolvirea facultății, în 1961, la Editura Academiei, traducător la CC al UTC – „(...) Ștefan Andrei și Cornel Burtică, Dumitru Chițoran, Marinescu, Vlad și Pacoste, Ion Iliescu și Virgil Trofin (...) am ajuns pe toți să-i cunosc din postura (foarte avantajoasă observației) a tehnicianului de serviciu, a meseriașului de casă” –, documentarist la *Contemporanul* lui Ivașcu în 1962, prieten cu oamenii de la *Lumea*, coleg la catedra de engleză a Filologiei bucureștene cu inși de teapa lui Chițoran, colaborator la *Scînteia* („unde, în jurul lui Țoncu Simionescu și al lui Râpeanu, erau grupați cîțiva tineri bine-intenționați (...) scriam ușor, eram bine plătit și dobîndeam astfel autoritate în plus”), ministeriabil – Nemoianu este unul dintre pușinii oameni de cultură de la noi care spune de ce a devenit membru PCR la finele anilor '60: „(...) eram, ca adolescent irascibil, ispitit de

viziunea naționalistă a unei «ideologii românești», aproape un frontism *avant la lettre*, parte dintr-un soi de caraghioasă răsvrătire față de vederile tatălui meu. Pe atunci ciuleam urechile la rasismele și antisemitismele ce susurau în societatea înconjurătoare. Pot, în schimb, să mă laud că nu am fost niciodată partizan al unui stat dictatorial sau de mână forte (ca mulți alți români) (...) Conservatorismul meu din anii '60 (funciar, temperamental, niciodată abandonat) se combina cu o stranie toleranță aprobatoare față de sistemul comunist ușor liberalizat din jurul meu (...) Era vorba de impresia (pe care, conștient, nu o împărtășeau mulți) că sistemul din România anilor '60 era aristocratic, stabilizator și reformist totodată, așadar nu cu totul incompatibil cu vederile mele de atunci în privința raportului individ – societate. Cel puțin așa mă amăgeam, căutînd o combinație între tradiționalismul meu și un comunism care să fie «mediatorul» blînd al modernizării. Acesta ar fi cel mai respectabil alibi, cel filozofic, al intrării mele în PCR”.

În plus, după cele dintîi drumuri occidental-americe și după schimbarea progresivă (în rău) a climatului în urma tezelor din iulie '71, toate compromisurile aveau să-și afle un alibi pe cît de jenant din unghiul nostru de azi, pe atîta de normal omenește și deloc singular înscris în peisaj : „La înapoiere mi se cristalizase în minte un plan limpede : trebuia să cîștig încrederea regimului pentru a pleca din nou în Vest, cît mai des, cu opțiunea rămîinerii definitive”.

Merită citate și considerațiile privind întoarcerea în România de după prima experiență americană (1970) pentru a înțelege cum ceaușismul a deturnat inclusiv destinele cele mai neprimejdioase potențial în furia lui de exilare (forțată sau indirect determinată) a valorilor : „Aveam o situație în România, un nume, moșteniri de căpătăt, răspunderi adulte, familiale și sociale (...) Mai mult, epoca fiind încă liberală, îmi permiteam fantezia naivă că poate «partidul» se va transforma curînd într-o formă de clasă nobiliară pe baze meritocratice, abjurînd pe deplin ideologia sa materialistă și represivă”. Și încă exilul de tip Nemoianu e mult departe de caznele alienante ale majorității, a căror cuantificare (alături de echivalarea *ratării ne-expatriate*) permite fără drept de apel folosirea sintagmei „genocid spiritual”. Decimarea fizică a elitelor din 1948-1955 împreună cu valurile succesive de exilări sau expulzări de la 1960, 1970 și după 1978 sînt două paranteze ca două menghine care au făcut ca minoritatea profund culturală și constructivă a României să se afle acum în strigătul de lebedă... ca la mama acasă.

Simpla golire ca într-un autoexorcism psihanalitic din *Arhipelag interior* este un semn de fericire – nu tocmai fericită. Iar tentația pieziș-educativă, de care vorbeam, a cărții („înțelept, prosper și respectat, voi ști să răspîndesc asupra celor din jur lumina blîndă a toleranței și a moderației”, gînd din 1970, dar de presupus că valabil, poate inconștient, și astăzi) mă tem că vine – ca și utopiile clasei (și generației) iliesciene – cu două decenii prea tîrziu. Dovadă: imaginea idilică a timpului de atunci : „Era, în fond, un privilegiu să poți trăi în Bucureștii anilor '60 și este aproape unica scuză pe care am putut-o găsi unor votanți ai Frontului, după 1989 : nostalgia pentru acei ani ! Bucureștiul era (încă !) un oraș fermecător, plin de perverse și de scuzabile păcate, oriental și apusean totodată, prins în tradiționalisme patriarhale, dar și însetat de ultimele mode ale lumii, ironic, sceptic, cinic, mahalagesc și cosmopolit, ca un laborator în care să se cultive creșterea inteligențelor, a ideilor și a emoțiilor”... Mai este oare cazul să ne uităm (a comparație) împrejur ?

Scriam în numărul trecut despre redutabila capacitate a lui Virgil Nemoianu de „aspirare a omenescului” : curiozitate, sagacitate, har al formulei pregnante, lipsă de prejudecăți în etalarea elementelor inconfortabile, nu o dată la un pas de impudoare și... „amestec în treburile (viețile) interne” ale exponatelor prinse în insectar sau cufundate în formolul memoriei. Un psiholog hachișos îi acuza aceste calități ca menite să ascundă vidul sufletesc, un gol de personalitate ce-și populează cu măști carnavalul interior, derulat în absența amfitrionului. Numai că psihologia lui Nemoianu tocmai așa ceva relevă : un amfitrion cinic („pur și simplu mă mișcam cu suplu cinism în societate”), egal cu sine în afecțiune, dar și în folosirea cu profit a relațiilor umane, aliaj de generozitate și fariseism, de flegmatică acceptare a convențiilor și cult pentru obiectivitate. Nu poți să-i ceri idealism unui realist angajat firesc și deplin în ascensiunea socială și nici „mistica prieteniei” unui temperament dedicat total regulilor jocului, în carieră, principii și raporturi interpersonale.

Umanul nu va fi deci, la Nemoianu, învăluit în duiosii romantic-reflexive, ci demontat la rece, studiat inginereste, încopciat cu fraze tăioase și precise într-un inventar gîndit și utilizat exclusiv pragmatic, niciodată cultivat ca reverie sterilă. Iată de ce am acordat o atenție specială tipologiei cuprinse aici : obiectivitatea face ca figurile să reprezinte nu atît o suită de psihologii asumate în numele eului receptor, ci o galerie reprezentativă pentru o epocă, o breaslă, o sumă de mentalități.

Familia. Înfrîngerea unei lumi

Chiar și familia – tatăl, mama, frații, bunicii, rudele colaterale – rezumă o istorie: uneori încrângăturile sînt abracadabrante, simpla mixare socială oferă materie succulentă sociologului. Cu mare regret ne rezumăm la două figuri.

Născut în 1908, avocatul Virgil Camil Nemoianu avea un stil „mai curînd american decît românesc”, „era convins că în România e nevoie de accelerate schimbări civilizatorii și plin de dispreț față de tradiționalismele rurale. Pentru tatăl meu, catolicismul, care altfel nici nu-l atrăgea, nici nu-l interesa, era pur și simplu o forță civilizatorie și intelectuală necesară românilor”. Susținător al lui Iuliu Maniu, avocatul Nemoianu ar fi fost în America „un post-rooseveltian al stîngii capitaliste și cosmopolite”. Era „un fanatic al unei meritocrații fără limite”, savura „viața Bucureștiului interbelic, iubea luxul tolerant și diversitatea multicolor-tihnită a orașului. În anii mizeriei lucii din anii cincizeci repovestea cu delicii ospețele de la «Dragomir», de la «Capșa» sau mai știu eu de unde”. Exponent tipic de clasă, deci. Iată-l după 1949, ieșit din cele „vreo șase luni de investigație sub arest pentru bănuiala că ar fi sabotat livrările către Armata Roșie”, „osîndit să nu se mai angajeze în competiție cinstită, împiedicat să-și exercite sau să-și merite rolul de patriarh, de șef de trib, de binefăcător al altora, care i se părea tîlcul ultim și suprem al existenței sale ca bărbat”. Era chemat periodic la Securitate „pentru surplusuri de anchetă”, își păstrase „tonul sfidător, de dulău mînios, mania luminii și a luminosului, a ferestrelor largi, a aerului proaspăt și abundent”, dar contemplînd, în camera de baie, vestigiile firescului de odinioară: „sticle goale de Odol, Nivea, Gillette. Primele mele ieșiri în străinătate erau însoțite de sistematice cereri de a aduce săpunuri, paste de dinți, lame de ras și altele de acest fel: lor li se părea că acesta e primul punct pe ordinea de zi a unei reluări a normalității”. Toate aceste detalii (cravatele tatălui, cele două blănuri „istorice” ale mamei etc.) menite să „proptească demnitatea socioeconomică” a unei generații umilite cu sistem („deveniseră hîrciogii strîngători, calculați, maeștri ai înmagazinărilor bine-cugetate”) spun mult mai direct istoria comunismului decît orice tratat rece în domeniu. (În paranteză fie spus, pentru mine unul, dialogul mut, din priviri, purtat cu un vechi ilegalist prin 1988, cînd i-am văzut rafturile bibliotecii

golite de cărți și umplute cu pungii de zahăr, făină, orez și mălai, a făcut cât o sută de tomuri de politologice savantă !)

Romulus Boldea (1884-1970), bunicul pe linie maternă, a trăit întotdeauna la Borlovenii Vechi, pe Valea Almăjului, a făcut armata prin Croația, Dalmația și Bosnia cu regimentul de artilerie Prinz von Sachsen-Weimar, a fost „aderent loial al Partidului Național”, atașat de gruparea Goldiș - Goga, apoi averescan, perfect bilingv (germană, română), idealizînd Viena tinereții, tradiționalist, dar tolerant, filistin și tabietliu, arestat între 1953 și 1956 și degradîndu-se cu demnitate, așa zice. Tînărul care se poza la 1907 „alături de tinere doamne trupeșe, purtînd pălării mari în localități balneare mondene : Abbazia, Ragusa, Bocche di Cattaro”, care cîștiga curse de obstacole la călărie în 1911 moare în 1970 după ce căzuse în patima băuturii („cerea fără rușine prin sat, de la țărani”) și „vîna muște cu bătătoarele de sîrmă pentru care vădea o grijă specială”. Capitolele „Familia mea”, „Portret de bunic” și „Sfirșit de veac în Caransebeș” sînt, de altfel, pline de asemenea destine cu calități de crochiu de epocă.

Marele insectar

Punctarea aluzivă are la Virgil Nemoianu adeseori efecte devastatoare. În zece rînduri se recompune în subtext genealogia morală a unui întreg segment social, chiar și cînd autorul nu intenționează așa ceva, cum e cazul micului comandant de pionieri Manas Hraci din anii '50 : „(...) arhitect emigrat în California și figură de frunte acolo, alături de fratele său, dirijorul, a comunității româno-armenești”. Atît - și este de ajuns pentru a deschide dosarul drepturilor alogenilor de după 1947, paralel cu cel al primului val de emigrări de la (și după) 1960. La fel, în două pagini (148, 149) și cîteva personaje colocatare, se rezumă ecuația sociopolitică a unui strat uman de largă cuprindere în anii '50 : „Mi-l amintesc pe Sașa Killinsky, dolofan și pistruiat, pasionat de pescuit, nu prea grozav ca elev, mai tîrziu, după ce a plecat în Israel, s-a îngrășat mult. Irina Pistiner, cam de vîrsta mea, fată serioasă și tacticooasă, a emigrat curînd cu toată familia. Roxana Petrescu, vivace și frumoasă, a emigrat și ea cu familia în Franța. Puiu Zink era un pasionat al iepurilor de casă și al porumbeilor voiajori. Odată, prin 1952, cînd se întocmea o nouă constituție, s-a trecut, cum era obiceiul,

prin mascarada «consultării oamenilor muncii». S-a ținut și o ședință de cartier; o conducea chiar doamna Zink, care o vreme s-a prefăcut că e mare partizană a noului regim. La acea ședință, Puiu Zink a luat cuvîntul, spre jena mamei sale, cerînd un amendament: instituirea unui minister pentru protecția animalelor mici de casă. Mai tîrziu, spre 30 de ani, au plecat în Germania, întîi Puiu, apoi și Bebi (...).

La fel, din punctarea cîtorva trasee biografice ale colegilor de la Liceul „I.L. Caragiale” („Alain Herskovits, cu franceza lui perfectă [Alain Paruit, n.n.] și cu aura rudelor bogate și comuniste din Apus, Ervin Bugod, despre care aveam să citesc în *Time* prin 1983 că se numără printre tinerii care revoluționează arhitectura israeliană, Nucu Agatstein, mai tîrziu om de afaceri canadian” etc.) se poate recompune, cum să spun, tabloul antipodic al *Scrinului negru*. Elocvent e și cazul lui Andrei Bratu, nepotul rectorului ieșean Traian Bratu, emigrat în Germania, „unde aveau rude și ceva bani de la o moștenire (erau înrudiți cu familia Siemens chiar, dacă nu mă înșel)”.

Economia explicitării are efecte variat-profitabile și în cazurile lui Papa Spiegel, administratorul de la *Contemporanul* anilor '60 (p. 304), Andrei Cădere, fiul ambasadorului, care „trăia de foarte mulți ani într-o mizerie sinistră, la marginea foamei: supraviețuia interlop prin figurație la turnările de filme, prin muncă fizică pentru artiști plastici”, sau Nicolae Balotă („cu politețea onctuos-iezuită” și „comportarea neplăcută la procesul Negoïtescu”).

Totuși, nu aluzivul este nota caracteristică aici. Ca să înțelegem valoarea documentației umane realizate de Virgil Nemoianu, e nevoie să citezi în trombă. Rafala de tipuri sper să-mi disculpe, grație preciziei portretistice a autorului, excesul expozitiv: *I. Negoïtescu*, ieșit din închisoare și repus în drepturi: „S-a instalat somptuos într-un apartament de două camere din Piața Senatului, prînzea la familia Zlotescu, și-a făcut biblioteca fistichiu, dintr-o sticlă groasă, a cumpărat covoare și candelabre. A făcut generoase cadouri, cărți, bijuterii, la femei ca și la băieți (la aceștia uneori șantajat). Era intens curtat de femei: Miriam Marbé (ca și, înainte, Iulia Soare), fiica adolescentă încă a lui Aurel Stroe (...); *G. Ivașcu*: „Profesionist adevărat, ziarist de primă mînă, cu apucături cinic-boierești, dar omenos din fire, bea întruna whisky și fuma țigări străine, a scos, ajutat de Dan Zamfirescu, o istorie a literaturii române”; *Dan Hăulică*: „Snob, afectat, oacheș și languros, era un om de bune intenții, cu autentică dragoste de cultură, cu ascuțime

politică ; îți dădeai seama că în alte împrejurări ar fi fost un bun social-democrat sau măcar eurocomunist ; după 1989 a fost un perfect frontist. Era căsătorit cu Cristina Izbășescu, fiica germanistului, veche prietenă a mea, urită, dar admirabilă camaradă, simpatică și solidă ; am auzit că fetița lor ar fi fost mult răsfățată de ei” ; *Mircea Malița* : „Om cu bune intenții de raționalizare și modernizare. Fiu de protopop, om de bună tradiție ardeleană, sincer de stînga, ridicat pe lîngă I.G. Maurer. N-am putut înțelege de ce mulți evrei nu-l aveau la inimă pe acest om în care nu exista nici o uncie sau fibră de rasism” ; *Mihai Șora* : „Nu făcea mai nimic [era consilier al lui Malița în 1970-1972, n.n.], dar avea influență asupra Ministrului, așa că l-am curtat intens” ; „Tăcut, se retrăgea în explorările lui lăuntrice, rar puteai să-l scoți din ale lui. (Spăla în cadă rufele familiei, pentru a putea da frîu liber cogitațiilor interioare.)” ; *Dinu Pillat* : „casa lor joasă, plină de obiecte în stilul folclorismului afectat-eterat-nostalgic al anilor '20” ; *Al. Paleologu* : „Pentru că-l plasasem pe un postament prea înalt, am fost mai târziu dezamăgit de el : notele de frivolitate și de cabotinism nu-i lipseau acestui om cultivat și elegant” ; *Adrian Păunescu* : „Teoria mea a fost și a rămas că metamorfoza lui, identificarea lui crescîndă cu regimul au fost consecințe psihologice ale vizitei sale americane ; el a devenit curtean măscărici dintr-un soi de disperare și auto-dispreț, își pedepsea eșecul și-și căuta o altă justificare a vieții (sau dostoevskiez eu prea mult aici ? [da, n.n])” ; *Edgar Papu* : „Micuț, delicat, mustind de idei și asociații. Poate că e totuși cazul să spun că «protocronismul» fusese pentru Papu, inițial, pur și simplu una din infinitele lui teorii semi-jucăușe, dar că a acceptat «traducerea» brutal-utilitară a cohortelor care s-au pus sub semnul lui rămîne totuși o ineleganță și o vinovăție” ; *Mircea Ivănescu* : „Avea o facondă inexhaustibilă și lecturi care se întindeau la nesfîrșit în toate direcțiile, o viziune occidentală a lumii și o tristețe adîncă, dulce-anxioasă, toate stropite din belșug cu auto-ironie și cu amarnică poftă de chef. Consuma cantități enorme de alcool și părea să cunoască toată lumea literară a capitalei. Zvonuri șoptite zburau de colo-colo despre ciudățeniile sale sexuale, despre o legătură de scurtă durată cu Nina Cassian, despre traumatismul provocat în tinerețe de sinuciderea unui frate, despre dependența maternă în care s-ar fi aflat multă vreme” ; *Mihai Nasta* : „Lungan și slăbănog, miop și snob, un erudit locvace și fantast, era o imensă plăcere să peripatetizăm cîte o seară, sau să mă tolănesc pe divanul din odaia lui doldora de cărți” ;

Matei Călinescu : „Om cultivat și echilibrat, cu eleganță mentală de tip occidental, un liberal umanist, totuși nu prea creator sau original, și mai cu seamă parcă legat conformist de sistemul oficialităților literare. Cu zîmbetul amgibuu-misterios, cu semnul bizar al unui deget scurtat, îmi crea îndoieli, confirmate adesea și de oamenii care-l cunoșteau mai de mult, și mai bine, și pe care el însuși, aflam eu amuzat, îi socotea prieteni de nădejde” ; *Nicolae Manolescu* : „înzestrat cu inteligență ascuțită și cu demnitate grațioasă și tenace în fața adversității, un stil subțire-magisterial. Scriind aceste rînduri [1992], mă întreb dacă în adevăr, așa cum sper, Niky va reuși să ajungă un Guizot al României” ; *Sânziana Pop* : „corp de zeiță nordică. Era în Pupica ceva mai popular, ambițiile și orientările ei păreau naționale, nu cosmopolite. A și ajuns prozatoare și jurnalistă de incontestabilă celebritate, căsătorită de mai multe ori” ; *Mihai Zamfir* : „bursucos, oacheș, cu fața lisă și (încă de atunci) cu un soi de afectată eleganță în maniere și în vestimentație, romanist complet, om de ispravă, de muncă constructivă” ; *Sergiu Andon* : „pseudonimul meu literar, cum îl poreclea Serghei Celac, care-i folosea ocazional numele spre a publica cîte ceva în revistele utemiste. Mai tîrziu, tînăr procuror în ascensiune” (vezi p. 198) ; *Valentin Silvestru* : „figură nocivă: se stropea abundant cu colonie ieftină, antipatic mirositoare, și afișa un accent moldo-proletar. Îndîrjit apărător al mediocrității și al convenționalităților, plin de ipocrită principialitate, s-a menținut sub toate schimbările de regim, în 1962, ca și în 1992”.

Cu mare tristețe, în criză acută de spațiu, mă voi rezuma la a trimite la pasajele dedicate *Sandei Golopenția* (p. 195), *Mihaelei Mancaș* (pp. 193, 440), lui *Luri Berza* (p. 450), *C.M. Ionescu* (p. 196), *Andrei Ionescu* (p. 196), *Tudor Țopa* (p. 443), *M.H. Simionescu* (p. 444), *Leon Levițchi* și *Andrei Bantaș* (p. 184), *Andrei Brezianu* (p. 321), *Andrei Bacalu* (p. 333 ș.u.), *Mihai Spăriosu* (p. 317), *Mihai Botez* (p. 442), la grupul sibiano-clujean *Ștefan Aug. Doinaș*, *Irinel Liciu*, *Puiu Cotruș*, *C. Țoiu*, *C. Regman* (pp. 206-209), anticarul *Sterescu* (p. 277), *Radu Ionescu* (p. 210), *George Tomaziu* (p. 367) și, evident, *Toma Pavel* (pp. 191, 192, 494, 365) și *Sergiu Celac*, subiectul celui mai compact „dosar” de atmosferă și personalitate (pp. 284-286), plin de sugestii instructive (mai mult nu spun).

În fine, Nemoianu ne readuce-n atenție un fenomen de extremă însemnătate în analiza României comuniste (și nu numai, ce-i drept) :

geografiile mafiot. Cine va avea parte să se documenteze serios în privința jocurilor politico-administrative ale lobbyismului regățean, cu toate „partidele” ardelenilor, basarabenilor, oltenilor, macedonenilor, arădenilor, ca să nu mai vorbim de evrei, maghiari, nemți, va înțelege că multe decizii ce păreau angajate din cine știe ce criterii de politică „mare” s-au datorat micilor aranjamente de culise, rețelelor tentaculare pe bază de con-sătenism și con-citadinism etno-sangvin. Din toate aceste *networks* care au construit economia paralelă, politica paralelă și cultura paralelă a ultimelor decenii, Nemoianu selectează *mafia argeșeană* (vezi pp. 287, 288, 438, 439), a cărei glosare mi-ar lua mai mult de (încă) un articol. Mă alin cu gândul că volumul al II-lea al *Arhipelagului interior* e gata și că o să apară nu peste multă vreme.

22, nr. 47, 48/23 nov. 1993-6 dec. 1994

Șapte mii de pagini

Victor Felea, *Jurnalul unui poet leneș*,
ianuarie 1955 – martie 1993, ediție de Lidia Felea,
Editura Albatros, 2000, 883 pagini

„Mă cuprinde sinistra bănuială că nu sîntem decît o gubernie a întinsului imperiu sovietic și că toată politica noastră externă de așa-zisă independență e un joc abil (cazacioc) al rușilor în confruntarea lor cu Occidentul...” (Victor Felea)

„Habar nu am dacă aceste însemnări «școlărești» vor trezi vreodată interesul cuiva. Sînt prea modeste, lipsite și de suflu, și de vioiciune, și de amănuntele concrete despre viața de azi...” , nota Victor Felea la 15 ianuarie 1986. Nu este deloc așa. O astfel de mărturie răscumpără cu prisosință o viață.

Cine-ar fi crezut? Insignifiantul, sfiosul, micuțul, retractilul, firavul, atît de cumintele și delicatul poet clujean Victor Felea (1923-1993), omul neluat în seamă de nici un clasament, uitat aproape complet, țîșnește în bătaia reflectoarelor breslei literare cu un *Jurnal* ce rivalizează ca substanță umană și redare a atmosferei literare românești dintre 1955 și 1993 cu cele patru volume ale *Jurnalului* lui Mircea Zăciu! Cine ar fi crezut că omul acela ca o umbră din redacția *Tribunei* clujene deține forța și tenacitatea de a-și depăși condiția de noblețe înfrîntă prin irepresibila alterare, banalitatea mediului, umilînțele cotidiene, statutul de poet minor și critic literar excesiv de cuminte – printr-o distilare reflexivă atît de convingătoare!

Din cele 7.000 de pagini (36 de caiete a cîte 200 de pagini și opt blocnotesuri acoperind perioada 1 ian. 1955-25 mart. 1993), Lidia Felea, soția scriitorului, a eliminat nenumăratele, inevitabilele redundanțe

și pagini prea domestice, fără semnificație, dar și – aici e loc pentru regretul nostru! – „unele dintre însemnările pe care, din dorința de a nu leza orgoliile unor confrăți, sînt sigură că autorul le-ar fi omis”. Prea puțin contează însă lipsa cutărui condiment, pentru că documentul uman și de fizionomie literară este plăcut, fraged, captivant.

Omul care se autoevalua în 1956 ca „bine înfipț în humusul vieții, receptiv, înțelept. Îmi repugnă spiritele depresive”, în 1961 ca „un depresiv, un om lipsit de energia elementară”, un „rămas veșnic pe dinafara” combinațiilor profesionale, plin „de complexe de inferioritate” (vezi 3 iun. 1970, 1 iun. 1969, 8 nov. 1971), era un „partizan convins al libertății individuale, al democrației efective, susținute de legi suple și severe”, se dorea „altcineva, un personaj aparte”, resimțea „lipsa de succes ca pe o suferință, ca pe un destin nedrept și sufocant”, se vedea „un păgubos” și se revolta la modul imperativ-nostalgic: „Va trebui să demonstrez într-o zi celor ce mă cataloghează mereu printre spiritele cuminți și pașnice că nu sînt lipsit de pasiune și forță, de acea furie care te înalță dincolo de sensurile comune”. Dincolo de notațiile ținînd strict de autoanaliză, *Jurnalul* conține cel puțin încă trei zone de interes: portretistica (zeci de personaje ale vieții noastre literare sînt prinse cu savoare și precizie în insectarul paginii), detaliile de atmosferă (fie redacțională, fie socială, în general) și punctarea sistematică a directiveilor și evenimentelor politice în viața literară. Astfel, alături de personajele principale care sînt A.E. Baconsky, Dumitru Radu Popescu (în eternul conflict cu Augustin Buzura), Eugen Barbu & Co. (în rău) și Nicolae Manolescu (în bine), ne întîlnim – citez la întîmplare – cu Adrian Marino, N. Breban, Sânziana Pop, Ștefan Aug. Doinaș, Al. Ivăsiuc, Ioan Alexandru, Gabriela Melinescu, A.D. Munteanu, Elena Ștefoi, Mircea Dinescu, R. Vulpescu, N. Balotă, Ilie Constantin, P. Everac, Ioana Diaconescu, Titus Popovici, L.I. Stoiciu, Mircea Cărtărescu, Nicolae Velea, Ioanichie Olteanu, Zaharia Stancu, L. Fulga, Petru Romoșan, I. Negoșescu și cîți alții, reflectați cînd cu ironie sceptică sau crispate întristată, cînd comprehensiv, dar și sarcastic.

Indicațiile venite de la Direcția Presei, lupta cu ideologia aparatului de propagandă, de la tăieturile operate de cenzură în 1956 (vezi 4 sept.) pînă la dispoziția de a nu mai publica nimic din și despre Mircea Eliade (vezi 29 mart. 1982), trecînd prin notații precum cele de la 1 mart 1965, 23 dec. 1968, 7 ian. 1970, 11 apr. 1970, 9 aug. 1971, 14 iun. 1972, 23 mart. 1974, 3 nov. 1976 ș.a., paginile care descriu existența umilitoare

a intelectualului în ceaușism, dar și vinovăția dedublării, disimulării, supunerii mercantile și labirintului corupției (memorabile sînt paginile din 19 mai 1970, 17 oct. 1959, 24-25 ian. 1970, 2 dec. 1970), apoi atenția permanentă a autorului la toate mișcările Rusiei, de la cazurile Pasternak, Siniavski, Soljenișin, Saharov pînă la anii glasnostului, sînt tot atîtea hățisuri în care te rătăcești cu amar, dar și cu folos.

Cumințenia cu scut și lance

Nimeni nu vorbește, nicăieri, în clasamente, asocieri comparatiste, tipologii de un fel sau altul, despre poetul și cronicarul Victor Felea (1923-1993). Dincolo de textul redactat în urmă cu aproape două decenii, în *Dicționarul scriitorilor români*, de Doina Uricariu și de cîte-o evocare congener-nostalgică prin gazetele clujene (Felea a fost referent la Teatrul Național din Cluj, 1949-1950, redactor la *Steaua*, 1949-1970, redactor-șef adjunct la *Tribuna*, 1970-1985), numele lui intrase încă de mult într-o desăvîrșită uitare. De fapt, nu încap în nici un *lobby* de azi, nici la monopolismul triumfalist al șaizecismului, nici printre precursorii exclusivismului optzecist ce mizează pe Gellu Naum și L. Dimov, nici la șaptezecismul echinoxismului livresc, nici printre admiratorii lui Virgil Mazilescu, Șerban Foarță, Mircea Ciobanu, Cezar Ivănescu ori Sorin Mărculescu și nici, cu atît mai puțin, printre precursorii vreunui nouăzecist de talia lui Cristian Popescu sau Ioan Es. Pop. Dar nici măcar cînd vine vorba de tovarăși de drum și ideal, precum A.E. Baconsky sau Aurel Rău, Florin Mugur sau V. Porumbacu & Co., nimeni nu-l vede pe Victor Felea altfel decît ca pe... redactorul de la *Steaua* și *Tribuna*, reprezentant al Clujului literar la conferințele scriitorilor, omul care aplana eternele conflicte dintre D.R. Popescu și Augustin Buzura...

Din șapte mii de pagini

Am dat mîna o singură dată, într-o dimineată clujeană de martie '85 : un om firav, uscat, tăcut, circumspect, mi s-a părut ursuz, nemulțumit de tot și toate. L-am uitat absolut pînă în ianuarie 1988, cînd - reapărut ca un strigoi după ani de absență - Dan Arsenie m-a sunat în miez de

noapte că s-a însurat cu Cristina Felea, fiica poetului (n. 31.03.1959), bună anglistă, traducătoare de Kerouac și lector, cred, la Filologia clujeană.

Ei bine, acel om aparent insipid, aricios, constant și aproape unanim ignorat, cu ceva de contorsionist în felul de a fi, care și-a înghițit fără zgomot, dar și fără mândrie, porția de păcate lirico-propagandistice în anii '50, publicînd vreo 25 de volume (și) grație condiției de „criteriu redacțional” la Uniunea Scriitorilor, acel om a lăsat, după cum declară soția sa, „36 de caiete (a 200 de pagini) și 8 blocnotesuri, acoperind perioada 1 ianuarie 1955 – 25 martie 1993, peste 7.000 de pagini”. La îndemnul lui Mircea Zăciu, Lidia Felea a făcut o selecție din acestea, pe criterii discutabile, desigur, dar incontestabile: a eliminat repetițiile inerente, notațiile de tipul „încă o zi pierdută” sau „dimineată senină”, dar și „însemnările pe care, din dorința de a nu leza orgoliile unor confrăți, sînt sigură că autorul le-ar fi omis”. Chiar așa a și dorit autorul: „înjurăturile” să le lași pentru ediția a doua, peste... 25 de ani, manuscrisul fiind, de acum, predat Bibliotecii Universitare clujene!

Așa cum este, *Jurnalul unui poet leneș* face bună pereche cu *Jurnalul* lui Mircea Zăciu. Fără a fi neapărat „o oglindă” a vieții obștii scriitoricești în ceaușism, fără a fi un „zguduitor document de conștiință” ori o sursă de revelații din culisele redacționale ș.a.m.d., el este important întii de toate pentru istoricul literar care urmărește deopotrivă istoria instituției literare în România și fizionomia generațiilor scriitoricești, apoi pentru psihologia și sociologia creației, ca material uman dintr-o stofă destul de rar întîlnită (retractilul reflexiv, moralist sever, cu fidelități înduioșătoare) la – de obicei – versatilul, flecarul, amoralul, cinicul, jovial-nepăsătorul literat dîmbovițean.

Lupta cu complexe

Deși a făcut gazetărie literară vreo patru decenii, a publicat mult, a fost premiat de Uniunea Scriitorilor, a deținut varii funcții, a fost trimis în străinătate la „schimburi culturale” etc., Victor Felea își cunoaște bine limitele: se știe, ireversibil, un om de planul doi, își măsoară poezia cu opera confrăților de prima linie (de la Nichita la Cărtărescu), descoperindu-și lipsa de strălucire și vitalitate, se consideră adeseori nedreptățit, însă este mereu conștient de – cum să zic – propria-i paloare abulică.

Jurnalul oferă în acest sens cronologia exactă a tristei deveniri întru devitalizare și insignifianță, o devenire, firește, direct proporțională cu îngroșarea coșmarului ceaușist.

„Dorința mea e să fiu bine înfipt în humusul vieții, receptiv, înțelept. Îmi repugnă spiritele depresive”, exclamă el în apr. 1956, pentru ca în mai 1961 să constate: „De fapt, eu sînt un depresiv, un om lipsit de energia elementară în vederea a ceea ce se numește lupta pentru viață”. Și tot așa, iată frazele ce-i recompun evoluția: „Viață imbecilă, fără perspective. Rămîn veșnic pe dinafară, nimeni nu se gîndește la mine” (p. 70). „Sînt uneori o mare dorință să fiu altcineva, un personaj aparte, proiectat din adîncimile mele cele mai intime.” (p. 88) „Am retrăit încă o dată toate complexele mele de inferioritate, umiliința de a fi socotit aproape un diletant.” (p. 131) „Să trăiești, lipsit de bucurii și satisfacții, sau să te aventurezi în vârtejul vieții sociale și politice riscînd mari osteneli și compromisuri? Iată o întrebare de om incapabil.” (p. 155) „Mă întreb dacă banalitatea nu e singura mea formă de manifestare.” (p. 239) „Uneori, lipsa de succes, de celebritate, o resimt ca pe o suferință. Am visat dintotdeauna succesul și nu l-am avut.” (p. 240) „Va trebui să demonstrez într-o zi celor ce mă cataloghează mereu printre spiritele cumiți și pașnice că nu sînt lipsit de pasiune și de forță.” (p. 354) „Încă de foarte tînăr m-am deprins (din timiditate, apoi din prudență etc.) să mă stăpînesc, să mă autocenzurez, încît am ajuns un tăcut intratabil, iar în scris un spirit mult prea chibzuit, chiar crispat uneori.” (p. 662) „Grigurcu subliniază tendința mea spre autodenigrare, împinsă pînă la masochism, și are dreptate.” (p. 715)

Ca faze biografice semnificative sînt de reținut intrarea în partid, laolaltă cu A. Gurghianu și A. Rău (p. 51), refuzul „onorabilei sarcini de partid: de a deveni turnător al securității” (p. 128), senzația maculării atunci cînd – inevitabil – se lasă convins să scrie despre *Ieșirea din labirint* de Dumitru Popescu (p. 297), ciudatul episod, rămas în aburi, cu securistul care-i relevă „firul dubios” din relațiile lui Roy MacGregor-Hastie cu România (pp. 380, 385), bucuria de a fi aniversat, la 50 de ani, în coloanele *Tribunei* (p. 269). Dacă nu impune numaidecît admirație, în orice caz, tenacitatea aceasta de autoetalare și scrutare severă a prezentului e demnă de tot respectul.

Tăcerea cu zimți

Așa stînd lucrurile cu omul, e limpede că observarea și notarea mediului se fac prin lentile fără cruțare și că insectarul forfotește, zumzăie de acușoarele înfipite voluptuos în elitre de mîna entomologului. Cînd stai retras, obsedat de marginalitate, și observi cu acuitate orice mișcare din peisaj, de bună seamă că totul ți se pare dubios, alterat de elanuri carieriste ș.a.m.d. „G. Munteanu are preocupări de parvenire universitară.” (p. 38) Romulus Vulpescu, „acest traducător arhaizant, e un soi de fanatic” (p. 78). Adrian Marino, „un orgoliu mai mare decît omul” (p. 103), „demascat ca un cîrcotaș penibil”, în sept. 1970 (p. 200). Eugen Barbu – „îmi displace figura lui de bătaș ce vrea să pară intelectual. Se dovedește la fel de hrăpăreț și ahtiat după mărire ca adversarii pe care îi denigrează cu mult zel” (p. 233, vezi și p. 474). „Oportunismul lui Balotă e real.” (p. 233) „Cel mai ahtiat după putere, N. Breban, și-a etalat cu oportunism (politic) și infatuare planurile de parvenire” (p. 136, vezi și p. 178, „acest personaj cu urîte malformații psihice”, sau p. 236). Doinaș, „versificații bine conduse, dar lipsite de orice viață” (p. 222). Sînziana Pop, „un amestec de activistă și reporter necalificat, de-o afectare pedagogico-oportunistă de-a dreptul insuportabilă” (p. 294, vezi și p. 230). Aurel Dragoș Munteanu, „după ce a pus mîna pe ciolan ne dă lecții de etică și patriotism” (p. 234), „caracter dubios. Cred că, în ce-l privește, conștiința ascunsă și nu cea manifestă e cu adevărat definitivă” (p. 430). Al. Ivăsiuc, figură „prosperă, infatuată, cu un aer de mare personaj” (p. 241). Ilie Constantin „are ceva frivol și vulgar. Un mascul încrezut” (p. 265). Vasile Nicolescu „a adunat în el tot veninul ratării sale ca personaj literar” (p. 265). V. Nemoianu, „trăsături tipic iudaice (?)”, fire calmă, contemplativ și introvertit” (p. 267). Buzura, „afectat ca de obicei, plin de sentimentul valorii sale, pe care îl refulează cu greu în așteptarea ceasului său de glorie și consacrare oficială (printr-un post aducător de recunoașteri)” (p. 269). Lui Paul Everac „îi lipsește în așa măsură simțul ridicolului, încît pare de-a dreptul prost” (p. 318). „Parfumata poetă Ioana Diaconescu respiră o inteligență cam șubredă și un caracter ușor dubios.” (p. 486) Elena Ștefoi, „complexată și răsucită între neîncredere și speranță” (p. 492). „Figura constipat-infatuată a lui George Alboiu.” (p. 710) O notă aparte pentru prezența lui A.E. Baconsky („singurul care răspunde

și *corespunde*, cu gravitate, problemelor mele intime”, se notează în nov. 1967), spirit confîn pînă la un punct, dar căruia i se descoperă cu timpul orgoliul și „egotismul artistic” (p. 212), trufaș, cîrcotaș, „nu apreciază pe nimeni și-i blamează și pe cei mai talentați” (p. 228). Relațiile cu D.R. Popescu (vezi pp. 318, 335, 387, 475, 517, 561) și Augustin Buzura (vezi pp. 461, 485, 463) sînt, fără îndoială, incitante.

În sfîrșit, *ies bine* din confruntare Mircea Dinescu, Gabriela Melinescu, Dorin Tudoran, Ioana Crăciunescu și Mircea Cărtărescu, dar în special Nicolae Manolescu, adevărată obsesie aici. Cronicile lui N. Manolescu sînt adnotate sistematic, ani de-a rîndul, articolele lui despre Victor Felea sînt analizate scrupulos, cînd cu duioșie recunoscătoare, cînd cu iritare și ironie, dar, una peste alta, la indicele de nume al cărții (indice inexistent, ca și la *Memoriile* lui Pandrea, ceea ce este de-a dreptul oribil în astfel de cazuri!), Nicolae Manolescu figurează pe post de vedetă (vezi pp. 72, 108, 115, 131, 156, 162, 191, 225, 384, 399, 471, 498, 510, 648, 770).

Directive, atmosferă, idei, disperări

Dacă la capitolul comentarii de lectură nu găsim mare lucru (cîte un Whitman ori Apollinaire, *Jurnalul* lui Tolstoi, nuvele de L. Andreev, corespondența dintre L. Durrell și H. Miller, *Schimbarea* lui Cioran, citită în 1970, *Epistolarul* lui Liiceanu, iar în febr. 1986 : „Mi-e dor de Mircea Eliade, mi-e dor de Balzac, mi-e dor de Montaigne”), *Jurnalul unui poet lenes* este important, în schimb, prin reperele politicii culturale, prin notarea directivelor (cenzurii) de partid : de la obiecțiile Direcției Presei (în sept. 1958) la nr. 6 al revistei *Steaua* pînă la embargoul pe Mircea Eliade notat la 29 mart. 1982 (vezi și 19 nov. 1970 : „A apărut de curînd *La Țigănci*. Fapt cu totul rușinos, dar care ne caracterizează : ni s-a interzis să scriem despre el. Ar trebui să-l vindem ungurilor care, sînt sigur, ar ști să-l cinstească”), trecînd prin înlocuirea lui Baconsky de la conducerea *Stelei* (8 ian. 1959), „demascarea lui Beniuc” (p. 95), „mazilirea” lui Băieșu și F. Neagu la *Amfiteatru* (p. 122), numirea lui D. Popescu-Dumnezeu (p. 123), a lui D.R. Popescu la *Tribuna* (p. 155), mutarea lui Păunescu de la *România literară* la *Luceafărul* (p. 171), dispoziția de a înființa o rubrică a scrisorilor de la cititori (p. 235), contextul în care este respins un text al lui Noica

(p. 251), interzicerea „oricărui poem trist” în martie 1974, înlocuirea lui Dumitru Popescu (p. 440), a lui Ion Dodu Bălan (p. 450), cazul romanului *Bunavestire* de N. Breban (p. 467) – avem destule de rememorat cu amar. Lor li se adaugă detaliile de atmosferă, foarte importante pentru cartografierea disperărilor scriitorului român în comunism : de la 17 ian. 1957 pînă la cumplita serie de morți din 1987, adnotată cu funestă scrupulozitate (N. Velea, M. Runcanu, V. Teodorescu, P. Enache, A. Gurghianu, Dana Dumitriu, L. Dimov, C. Noica, M. Scarlat, I. Bantaș, M. Mihalaș, M. Gafton), cu arestarea lui I. Negoïtescu „pe motive homo”, cu implicarea lui P. Romoșan (pp. 459, 465), sinuciderea lui Szabedi László (p. 33), cenaclul Uniunii (p. 120), schimbul de amabilități dintre A. Marino și Petru Popescu (p. 159), *România literară* sub conducerea lui N. Breban (p. 179) și cîte alte aspecte ale lucrărilor politico-literare pînă la interesul constant arătat evoluției disidenței sovietice (pp. 101, 111, 113, 153, 188, 206, 229, 425). Și pînă la formulări memorabile precum acestea : „Mă cuprinde sinistra bănuială că nu sîntem decît o gubernie a întinsului imperiu sovietic și că toată politica noastră externă de așa-zisă independență e un abil joc (cazacioc) al rușilor în confruntarea lor cu Occidentul, în visul lor de-a strînge în clește statele apusene” (p. 144). Iată și o notație de... precursor patapievician : „Sîntem niște căcănari pe care ideologii ne terfelesc în mod grosolan, cu o sfidare crescîndă, pe măsură ce își dau seama de slăbiciunea, noastră funciară : servilismul” (p. 336). În fine : „E trist că doar noi rămînem în urmă cu toate. Există parcă o «mafie» care vrea să ne distrugă, acționînd chiar din mijlocul nostru cu o iscusință machiavelică. Cineva încearcă să ne exaspereze, să fim mereu nemulțumiți, iar cei ce ar trebui să observe acest lucru nu îl sesizează, sau le convine să nu îl sesizeze, mizînd pe faptul că tot ei rămîn stăpîni pe situație, masele putînd fi manevrate cu ușurință în această atmosferă politică duplicitară, confuză și impregnată de tema lui «nu se știe niciodată ce va fi» (...) Oamenii se lasă duși cu vorba, cu amenințările, pentru că preferă provizoriul mizeriei în locul spăimoasei perspective, neconținut sugerată : ocupația străină” (20 dec. 1975).

O fi fost „leneș” poetul, însă jurnalul lui are o *vednicie* exemplară.

Între Zaciu și Radu Petrescu

Constantin Mateescu, *Jurnal în libertate*, VI, 1990-1993,
Editura Almarom, 2002, 323 pagini

Le dau tîrcoale de mai bine de un an încoace, le cutreier, le-am recitit pe sărite, am reșezat fișele în fel și chip, am plănuțit mai multe variante de comentariu : cele șase volume ale jurnalului lui Constantin Mateescu sînt, alături de șocurile confesive produse post-'89 de I.D. Sîrbu, Petre Pandrea, Mihail Sebastian și Mircea Zaciu, una dintre cele mai substanțiale mărturii de viață în „rezervație”.

Peste două mii de pagini tipărite de-a lungul a cinci ani au apărut pe tăcute, la edituri de familie, cu foarte puține ecouri mediatice, pe măsura modestiei autorului, dar și a cotei sale la bursa literară. Primul volum (1997), editura Antim Ivireanul din Rîmnicu-Vîlcea (orașul axial în biografia lui Constantin Mateescu), cuprinde anii de jurnal 1966-1967, iar pe coperta a patra un text semnat de Eugen Negrici îl caracterizează pe prozatorul *Anonimului flamand* astfel : „Un analist care nu se rătăcește în amănunțiri psihologice și problematizări inutile, atent numai la ce se află în raza simțurilor și care se ferește de speculația gratuită și abstractă. Este un sentimental, dar de un sentimentalism filtrat, uneori liric, dar fără cultul grețos pentru lirism al unei anumite părți a prozei noastre”.

În 1998 apare ca sponsor-editor vîlceanul Silviu Popescu, iar cartea cuprinde intervalul 1968-1972, cu Barbu Cioculescu pe ultima copertă : „Mărturiile acestui jurnal, dintre care, natural, destule de simplă circumstanță, conturează un caracter și, mai cu seamă, reconstituie saga unei epoci, numai din istoria a doi ani, dar cît de semnificativi, saga unei deveniri din care, dacă nu lipsește morala fabulei, nici parfumul de epocă nu este absent, așa cum nu lipsește poanta”. La doar un an după,

vine volumul al treilea cu perioada 1973-1978, apoi, în 2000, volumul cu anii 1979-1983, pentru ca în 2001 să se încheie anii ceaușismului (1984-1989). În fine, în 2002, la editura Almarom de această dată, tot din Rîmnicu-Vilcea, Constantin Mateescu publică primul tom din *Jurnal în libertate* (1990-1993), într-un număr recent din *Jurnalul literar* autorul oferind deja fragmente din viitorul volet al acestei surprinzătoare serii confesive.

O serie pe care nu ezită să o situez între tipurile diaristice reprezentate de Mircea Zăciu și Radu Petrescu. Adică între „epopeea” vieții de breaslă a scriitorimii în ceaușism, așa cum a trăit-o și a ilustrat-o în jurnalul său Mircea Zăciu, cu tensiunile, cabalele, așteptările, compromisiurile, eșecurile, plenele, cenzurile, delatările, trădările și paradoxala ei rezistență – prin degradare și malformare – la mutilare și anihilare, iar de cealaltă parte – la Radu Petrescu – ceea ce s-ar putea numi estetizarea alterării, prin acea evadare pe verticală (favorizată și de megalomania autorului) care, prin hipnoză culturală, are darul să transforme mizeria citadină și caznele mundanului în tot atâtea vămi ale inițierii în virtuțile solitudinii de bibliotecă.

Acest balans permanent între notația diurnă a puzderiei de elemente socializante – care, însumate, dau neofitului de astăzi o imagine convingătoare și autentică a vieții scriitorului „de rînd” în comunism (drumuri la edituri, vizite în redacții, seri cu prieteni și confrăți, ședințe de tot felul, reuniuni scriitoricești, călătorii de documentare, inspecții de grad, excursii în străinătate, case de creație, revelioane, zile de naștere, audiențe pentru pașapoarte, examene auto, întâlniri cu cititorii, deambulări aiuritoare pe holurile și pe lângă casieria Uniunii Scriitorilor, în imperiul porcilor al lui Traian Iancu, telefoane, bîrfe, premii literare, pile pe la inspectorate, zvonuri dinspre „lumea zeilor” de la vârful partidului, referate, întâlniri cu directori și redactori de editură, inclusiv interogatorii la Securitate ș.a.m.d.) – și conștiința celui care, printre atâtea corvezi, duplicități, ocoluri și temenele jenante, se visează totuși un profesionist al scrisului, acest balans, zic, face din jurnalul lui Constantin Mateescu o operă cu totul remarcabilă. Una cu mult peste opera literară propriu-zisă a scriitorului. Paradox trăit și de posteritatea lui Petre Pandrea, I.D. Sîrbu, Mihail Sebastian și Mircea Zăciu, a căror bibliografie rămîne mult în urma forței de atracție a biografiei sorbitor-explozive din jurnale, memorii, corespondență. Și, așa cum în aceste cazuri, o dată copleșit de meandrele și febrele confesive, abia atunci se

va îndrepta cititorul către titluri precum *Manifestul Crinului Alb*, *Șoarecele B.*, *De două mii de ani*, respectiv *Viaticum*, așa ne vom întreba și noi de acum: cine este Constantin Mateescu? Și vom afla încă un paradox: în ciuda laitmotivului nervos, întristat, agresat, dar niciodată resemnat al jurnalului – și anume: nesiguranța editorială –, Constantin Mateescu a publicat, din 1966 încoace, peste treizeci de volume – nuvele, romane, teatru, monografii de istorie literară, literatură pentru copii ș.a. –, aproape anul și cartea, deși, repet, în jurnalul său nu există capitol fără lamentări, incriminări și amărăciuni produse de sadomasochistul sistem editorial din ceaușism.

*

Cine va citi cele peste două mii de pagini ce compun jurnalul lui Constantin Mateescu din 1966 pînă la începutul lui 1994 și va înregistra mulțimea umilințelor, a neliniștilor, diligențelor și tribulațiilor editoriale ale scriitorului va fi literalmente izbit de stufoasa bibliografie a acestuia: cam treizeci de titluri în treizeci de ani!

După debutul cu volumul de nuvele *Rochia cu anemone*, 1966, genul predilect al autorului a continuat cu *Minciuna*, 1967, *Auroaica*, 1967, *Umbrele timpului*, 1969, *Fumul bunicului*, 1971, *Walhalla*, 1973, *Fantezie pentru trompetă solo*, 1976, *Povestiri de la Rond*, 1977, *După-amiaza unui faun*, 1978, *Cîinele andaluz*, 1980, *Marele șlem*, 1980, *Anonim flamand*, 1983, *Povestiri de adormit Ancuța*, 1994, intersectate de cîteva romane (*Zborul de probă*, 1968, *Noaptea și ziua*, 1970, *Toamna, păsările*, 1975, *Autoportret cu bască*, 1981, *Bal la Casa ofițerilor*, 1984), un volum de recenzii și cronici literare (*Memorial de lectură*, 1972), un eseu biografic *Anton Pann*, 1981, un volum de eseuri dedicat *Memoriei Rîmnicului* (Vîlcea, 1979, vezi și *Rîmnicul de odinioară*, 1993) ș.a.

Virgil Stanciu, cel care a alcătuit articolul „Constantin Mateescu” din *Dicționarul scriitorilor români*, îl fixează pe autorul nostru în „solutul fertil al unei literaturi de nivel mediu, foarte onorabil exponent al prozei competent scrise, interesante, care, deși își refuză spectacularul și nu aspiră la depășirea unor limite tacit acceptate, îl captivează pe cititor (...), o proză armonioasă și discretă, cu numeroase reflexiuni lirice, o proză de notație și de atmosferă, în care realismul reprezentării cadrelor sau situațiilor este fericit adîncit de abordarea analitică și nu rareori colorat de imixtiunile fantasticului”.

Autoportret cu bască ar fi „cea mai ambițioasă scriere” a autorului, împreună cu – zice critica – nuvelele din *Anonim flamand*. De altfel, destinul lui Șerban Milescu este descifrabil în filigranul jurnalului: în căderea socială a fostului aristocrat „trăind acum în cenușiul comunism provincial român” și în morala „fabulei” sale existențiale („incompatibilitatea dintre un sistem de valori învățat și altul impus cu forța din afară”) sînt de citit solitudinea orgolioasă și vulnerabilă a diaristului, unghiul său cîrcotaș (nu și resentimentar) de vedere, cvasimizantropia, senzația ratării perpetue, hachițele suspiciunii și pîndirea malversățiunilor sistemului și a fățărniciei semenilor ca pe o fatalitate, constant notată cu amărăciuni și ironii casante.

Păcat că, începînd abia în 1966, jurnalul ne privează de niște zone biografice incitante: nu atît statutul de referent la Institutul de Istorie și Filozofie al Academiei (1950-1952), cît perioada 1954-1958, cînd Constantin Mateescu a fost redactor la Institutul Român pentru Relațiile Culturale cu Străinătatea ar fi fost captivantă. În fond, în ciuda stufărișului din jurnal, chipul și eul scriitorului se lasă destul de greu descoperite. Exclus din UTM în 1952: de ce? și cum? La 10 martie 1986, o notă siderantă: pentru pensionare avea nevoie de stabilirea vechimii în literatură: „Pierd patru ore în bibliotecă. Descopăr într-o revistă, *Industria alimentară*, din 1955, un text semnat de mine: «Cum se desfășoară întrecerea pe secții la fabrica de bere 13 Decembrie?». Josef Schoss, directorul revistei, îmi da cînd și cînd să scriu un fel de reportaje standard. Cred că am comis cu totul vreo opt articole”.

În 13 aprilie: „Primit carnetul de partid la sediul raional, într-o vilă boierească la doi pași de blocul Turn din piața Senatului. Sînt asaltat de doi ani să fac pasul. Am fost lăudat, amenințat, curtat, șantajat că nu-mi mai dau ore la toamnă” (ca profesor, n.n.).

Ca profesor, iată-l de pildă la 1 febr. 1967: „Mă trezesc azi la clasă (cea mai slabă din cele cu care lucrez) cu un individ care pretinde că vine din partea organizației raionale UTC. Predau poezia *Testament* de Arghezi, mă întreb ce-o fi priceput mocofanul din analiza mea voit pretențioasă, ca să epatez. După ore, un coleg îmi șoptește că insul e căpitan de Securitate și că răspunde de școala noastră”. Iar la 27 aprilie 1966, după spectacolul lui Esrig, la Teatrul de Comedie, cu *Troilus și Cresida*: „Nu gust acest gen de teatru al bășcăliei”.

Mai departe, abia la 19 febr. 1973 îi aflăm spița de machedon („bunicu-meu Costache Georgescu, Cota a lui Gheorghede din Plai, care

a sosit în țară, din Clisura Greciei, cu un veac în urmă”), în vreme ce soția (profesor la Politehnică) și cei doi copii, Dan și Ancuța, apar sporadic, formal, și rămân pînă la sfîrșit fără chip și substanță în creuzetul egocentric al naratorului („Ancuța e nemulțumită de prestația mea de părinte. Sinceritatea ei mă emoționează”, notează el la 10 apr. 1984).

Dar nu introspecția e punctul forte al jurnalului, ci tapiseria epocii prin oameni, scene, întîmplări, așa cum vom vedea, spre delectare, în articolul viitor.

*

Cînd trăiești aproape exclusiv prin și pentru cărțile tale, totul se calibrează în funcție de bucuriile și umilințele editoriale. Relația cu directorul editurii și redactorul de carte, obsesia referatului cenzurii, a planului editorial, tot ce se leagă de tiraj, lansare, receptare, drepturi de autor, de ipocrizia, mizeriile și supapele sistemului, totul și se strecoară în suflet și în biografie ca o otravă.

Una dulce sau amară, cu efect imediat sau întîrziat, dar e sigur că îți alterează irepresibil și ireversibil relațiile cu lumea, livrîndu-te mai devreme sau mai tîrziu unei forme de mizantropie și nevroză. De obicei, ceea ce te protejează oarecum de atari efecte ale trăitului din scris este o bună distanțare ludic-înțelegătoare față de fenomen și o asiduă frecventare a jurnalisticii, care te regenerează tocmai prin autocombustie.

Două condiții, acestea din urmă, de neîntîlnit la Constantin Mateescu, spre paguba sa, dar spre deliciul nostru. Ochiul „rău”, cum singur spune, al scriitorului ne delectează cu o sumedenie de scene și caractere, de la un Dumitru Micu ce „curtează prudent o jună, poate studentă, discutînd academic, fără tandrețe” și un Liviu Călin „obsedat sexual, corupt pînă în măduva oaselor, bețiv notoriu” și „combinat cu sora lui Eugen Barbu” (19 apr. 1966, 25 mart. 1968) pînă la cheful crîncen cu Romul Munteanu din 4 iun. 1990, cînd aflăm că „profesorul e director la o revistă editată de cîțiva foști securiști” (de contrainformații, ține să sublinieze, vezi și 16 febr. 1987), trecînd prin „zîmbetul cabalin” al lui Crohmălniceanu, „virtuozitatea cinică” a lui Ilie Purcaru („impresia penibilă că am fost mușcat de un cîine”), o alta cu Al. Piru („ce monstru”), pentru care „toată literatura română actuală e nulă”, un Ivasiuc „grațios ca o femeie de moravuri suspecte” (ian. 1970), un

Al. Oprea „cu stele pe umăr”, dar „pe fotolii boierești”, un tovarăș Cumpănașu (fost coleg în 1946 la Liceul „Alexandru Lahovary” din Rîmnicu-Vîlcea, vezi și 4 dec. 1984), acum închis în „sistemul ermetic al cenzurii, foarte bine pus la punct”, Petru Popescu ajuns la microfonul Europei Libere („Tot ce afirmă e pertinent, numai că autoritatea lui morală ridică multe semne de întrebare. După ce a curtat Puterea, mișcîndu-se lejer și elegant în cercurile înalte ale protagoniștilor regimului, iată-l acum de cealaltă parte a barierei, mergînd pe urmele lui Petru Dumitriu”), un Adrian Anghelescu stîrnind „o senzație fizică de greață” și rulînd „sub umbrela lui Valeriu Râpeanu”, prudențele lui O. Papadima din mai 1980, un G. Buluță „grobian, tip killer”, Mircea Nedelciu „tip *fair*, impresie plăcută”, prietenia cu Sorin Titel („părerii comune în mai toate problemele care frămîntă lumea scriitoricească”), un Marian Papahagi necăjit că nu-l invită autoritățile școlare la Rîmnicu-Vîlcea („eu sînt născut în Vîlcea, domnu' Mateescu”), Cezar Ivănescu în fața unui public feminin („fetițele vopsite, parfumate, decoltate, par hipnotizate de prezența guru-ului”), Nicolae Velea („un text ca ăsta merită să-l bem”), gigantul ridicol Ilarie Hinoveanu, perorînd alcoolic despre „salvarea patriei, misiune sfîntă, dușmani ascunși, unire în cuget, pandurie”, rusofobia lui Alexei Rudeanu, Eugen Simion la Capșa, în mai 1985, „cu nemăsuratul său orgoliu”, „în blugi, curtează vag o tînără brunetă, urîțică – mîncă înghețată”, ca și un Ghiță Florea în prezidiu, „citind agramat, cu poticneli rizibile și fraze puerile”.

Și încă : un Andrei Pleșu „afabil, comunicativ”, în aug. 1987 („pare un bătrîn rechin dezabuzat, scîrbit de viață”), o masă cu Dinu Săraru în oct. 1987 („susține că Ceaușescu realizează în București ceea ce a înfăptuit cu un secol înainte Haussmann în capitala Franței”), fesenismul lui Stelian Gruia din apr. 1990, dezvoltînd o „complicată teorie panslavistă”, viața dublă a lui Vasile Nicolescu (prietenul Bazil, constant prețuit), cenzor funest și poet decadent („schizofrenie comunistă. Era un om de suflet. Am stat în preajma lui patru decenii”), o Magdalena Bedrosian „iliescistă” în sept. 1992 (vezi și 26 oct. 1993), tabletele TV ale lui Everac caracterizate în febr. 1993 ca „adevărate vomitive”, plus un Nicolae Manolescu desprins, o clipă, de răceala Instanței și invadat de nostalgii pe meleagurile vîlcene ale copilăriei („Nu mă așteptam ca un critic inflexibil ca el să aibă emoții, așa cum nu l-aș fi văzut pe Maiorescu lăcrimînd la căpătîiul unui prieten”, 11 iul. 1993).

Asta numai ca să am o idee de cuprinderea pînzei. Dar figurile, numele și ipostazele se numără cu zecile, mai ales în lumea de planul doi a scriitorimii, cu prietenul Alexandru Mitru și antipaticul Cornel Popescu de la Cartea Românească, jurnalele de călătorie (în India, Cehia, URSS ș.a.) ori întîlnirile plăcut suculente cu oameni din Vechea Lume (Nicu Carp, fiul lui Petre, Arșavir Acterian, Mircea Sion ș.a.) fiind mult întrecute de mulțimea scenelor de breaslă. Despre cîteva dintre acestea, în episodul următor, care promit că va fi și ultimul.

*

Iată-ne ajunși la 1990-1993. Peisajul dezolant de după războiul de gherilă culturală de-o viață : „Se repetă evenimentele din anii '44-'47. Seara, plimbare la biserica Antim. Aprind o lumîinare. Biserica pustie. Bîntuit de gînduri negre. La întoarcere, pe Rahova. Țigani la marginea trotuarului. Mizerie, case ruinate. Întuneric. Mă simt bătrîn, intrus, din alte vremuri” (29 ian. 1990). La 6 mart. 1992 : „Singurătatea vîrstnicilor, temă predilectă în proza mea, mi-a devenit deodată tovarășă de viață. Trăiesc cu ea. Mă bucur de dulceața ei amară. Zi și noapte”. La 16 mai 1993 : „Excelentă cartea lui Brzezinski, *Marele eșec*. Realizez încă o dată ratarea mizerabilă a generației mele”. În context, pregătirea *Jurnalului* pentru tipar se impune așadar ca o fatalitate : „Citesc în *România literară Jurnalul* lui Radu Petrescu. Impresie extraordinară. Fac fără voie comparația cu jurnalul meu, sărac, în mare penurie de idei, fără ambiții literare. Să mai continui ? M-a ajutat în vremuri grele. A fost pariul meu cu *Timpul*. Dilemă” (10 ian. 1991). Iar la 16 nov. același an : „Mă bate gîndul să-mi revăd jurnalul și să-l public. Nu sînt decis. E o întreprindere prea hazardată. O să-mi atrag o sumedenie de adversități și replici insidioase”.

Să nu uităm că Radu Petrescu apare pozitiv încă din 23 apr. 1970 în jurnalul lui Constantin Mateescu : „*Matei Iliescu*, pentru cronică, Radu Petrescu apare intempestiv și autoritar în literatura noastră. Romanul lui e fermecător. Rafinament, inteligență filtrată savant, pedanterie stilistică, sensibilitate de poet” (vezi și 26 ian. 1973 : „Descopăr literatura memorialistică de foarte bună calitate a lui Radu Petrescu, amestec de orgolii, cultură densă și talent”) – totul jalonat ferm de lecturi și scene, de atacuri editoriale desemnat-sarcastice și recluziuni

autoimpuse. Cel care se lovine la debutul editorial de referatul lui Aurel Martin, de opiniile otrăvite ale lui Lăncrănjan și cronicile semnate de Sânziana Pop și Valeriu Cristea, dar se extazia de „veghea” lui Salinger avea să ne poarte prin culisele teatrului de epocă, „rezemat de perete, obscur, observînd totul cu o curiozitate rea” : Zaharia Stancu vituperînd în mai 1968 la Casa scriitorilor, Adunarea generală a breslei în 14 nov. același an (cu un Fănuș Neagu dezlănțuit împotriva lui Mihnea Gheorghiu), incursiunea (aranjată de lt. col. Nicolae Pop) în redacția *Săptămîinii* lui Eugen Barbu (21 febr. 1974), Zilele culturii vîlcene din martie 1975, atmosfera de la catafalcul lui Marin Preda, Muzeul Literaturii (20 mai 1980), coada de la măcelăria din Ferentari (20 aug. 1984, scenă simbolică de-o grotescă duritate), interogatoriul la Securitate (2 apr. 1981), audiența la Comisariatul Militar de pe Panduri (9 iul. 1984), avalanșa de zvonuri funeste și legiferări aberante din anii '80 (iată cîteva exemple numai din intervalul ian.-dec. 1984 : „profesorii care predau teologie au fost zvîrliți în întreprinderi”, „pierd două ore la Miliție ca să obțin o hîrtie ce-mi conferă dreptul să folosesc mașina de scris”, „editurile nu mai plătesc tirajul al doilea”, „scrierile pentru copii vor fi îndepărtate din dicționare”, „cozi imense la benzină, de 400-500 de metri”, „producția editorială va scădea la jumătate”, „restricții la lumină și căldură”, „la Politehnică profesorii țin cursurile în paltoane”), dărîmarea statuii lui Lenin din Piața Scînteii („acum, la bătrînețe, evenimentul îmi pare straniu, aburos, ca o speranță împlinită mult prea tîrziu în plaja mea de așteptare. Poftă dementă să mă îmbăt”), ca să nu mai vorbim de mulțimea detaliilor picante de genul „desenului chiloșeilor Alexandrei Târziu”, „măsuța de toaletă a lui George Sbârcea, plină de dresuri și sticlule parfumate, adevărată drogherie” ș.a.m.d.

Dincoace de factualul cotidian, la fel de semnificative pentru psihologia autorului, dar și pentru climatul epocii sînt lecturile, din ce în ce mai numeroase, și din care spicuiesc doar pentru a sugera cuprînsul : „exceptionale” nuvelele lui Marquez, *La dispoziția dumneavoastră* de Mircea Dinescu („da”), monografia *N. Filimon* de Henry Zalis („produs imund, proletcultist, netrebnic”), *Moarte pe credit* („fascinantă”), *Marea plecare* de Quéffelec („fad”), „mă delectez cu *Psalmii* după Dosoftei”, „agreabilă *Correspondența* lui Joyce”, Sartre – „omul cu care n-aș putea fi prieten”, „foarte bine scrisă” *Șoarecele B.* de I.D. Sîrbu, excelent Sabato, Yourcenar „prolixă”, *Seara tîrziu* de Alexandru George („livresc, emfatic”), „citesc fără plăcere *Corpuri de iluminat* de Stelian Tănase”,

„impresie sălcie” la *Însinguratul* lui Ionescu, „impresie mediocră” la *Pavilionul cancroșilor*, Agopian – „fleacuri amuzante”, surpriza *Blocadei* lui Pavel Chihaia, „plictis” la Țepeneag, „nervos, viril, isteric” – Breban, *Apel către lichele* – „lectură delectabilă”, *Ostinato* – „un eșec dramatic”, *Gluma* lui Kundera „îmi amintește de Breban” ș.a.m.d. La 31 ianuarie, Constantin Mateescu va împlini 75 de ani. Jurnalul, bineînțeles, continuă!

Ziarul de duminică, nr. 35, 36, 37, 38/12 sept.-3 oct. 2003

O carte aspră

Traian Chelariu, *Strada Lebedei nr. 8. Pagini de jurnal*, prefață de Mircea A. Diaconu, Editura Paideia, 2002, 446 pagini

Cînd îl vezi pe Nicolae Manolescu afirmînd pe coperta a patra, fără drept de apel, că „jurnalul lui Traian Chelariu este un document – factual și moral – excepțional”, nu poți niciodată să-ți amîni lectura.

Tot acolo, N. Manolescu detaliază : „Traian Chelariu n-a pregetat să înregistreze absolut tot ce i s-a întîmplat între anii 1956 și 1960, informații, date, nume, liste, făcînd practic o radiografie a vieții unui intelectual și scriitor epurat de regimul comunist. Uimitoare este sinceritatea acestor pagini. Ca și tonul normal, fără revolte inutile, fără strigăte de disperare, dar și fără definitivă resemnare”.

Ce-i drept, cu toate că la lectură treci prin cele mai variate stări și reacții (încîntare și dezgust, amărăciune, revoltă, plictis și exaltare, ca și indiferență sau iritare), *Jurnalul* lui Traian Chelariu este, în esență, un adevărat manual de ratare. O tulburătoare mărturie de destin fracturat, stins, o însumare de lupte cu sine întru adaptarea la comunism și re-asimilarea bucovineanului în Bucureștii dejismului, cu Beniuc la cîrma scriitorimii. Povestea unor eșuări în lanț.

După primele douăzeci de pagini (în care am dat de-a valma, între 15 iun. și 4 iul. 1956, peste George Lesnea și zvonul debarcării lui Gh. Gh.-Dej, omnipotența politică a Floricăi Mezincescu, opt ore de lucru pe zi la serviciul deratizare al Ecarisajului, pentru ca seara Chelariu să citească din Rilke și Labiche, ducîndu-i lui Arghezi un memoriu de reintegrare în Uniunea Scriitorilor, în speranța ca poetul Mărțișorului să-l sprijine), am revenit, spre iluminare, la prefața semnată de Mircea A. Diaconu. Afirmația că „Traian Chelariu este unul dintre scriitorii

cei mai culți ai literaturii române” nu cred că se susține, în ciuda nuanțelor propuse de tînărul istoric literar. Dar faptul că în 1989 Doina Florea și Cornel Popescu au publicat la Dacia volumul *În căutarea Atlantidei*, postfața acestuia fiind alcătuită de Andrei Pleșu (neinclusă, firește, în cele din urmă, în carte), mi-a stîrnit curiozitatea și m-a determinat să continuu lectura. Încet, foarte încet am reușit să trec de rugozități, prolixitate, insignifiante, pentru a înțelege în final tragedia acestei ratări la foc mic.

La 13 iulie 1956 citește Marivaux. Cu o zi înainte predase „ore de limba rusă la clasele a 7-a și a 8-a ale cursului seral de pe lîngă șc. gen nr. 171 (în dosul cimitirului Sf. Vineri). Elevii : milițieni”. La 21 iulie notează : „7-15, teren în serviciul Ecarisajului. Astăzi la orele 12 am împlinit cincizeci de ani”. La 6 aug. citește B. Shaw, pe 7 merge în vizită la Ion Lucian Murnu („cînd mă inundă luminile unei picturi, simt o bucurie vecină cu durerea”), pe 17 citește *Jocul de-a vacanța* și cumpără nuvele de G. Călinescu. La 20 aug. e chemat la Cadrele Ecarisajului și i se cere o listă cu 50-60 de persoane care pot da referințe despre buna-i conduită. Pe 26 aug. Stella, soția, pleacă la Cernica „să vîndă cîte ceva, căci nu avem bani nici de pîine”. La 6 iulie cumpără un volum de Baconsky („foarte talentat”), la 14 dec. este primit în audiență de Beniuc („Vino cu material publicabil și vei fi reprimit în Uniune”), iar în seara de 7 ian. 1957, primind de pomană „un sacou pepit” și vizitîndu-l pe profesorul Ion I. Nistor („nașul și fostul meu șef politic”), rezumă : „Mi-a părut rău de toți anii petrecuți în arena politică liberală din Cernăuți. Cîte lucruri bune și frumoase aș fi putut face dacă aveam norocul să activez în bibliotecă, în laborator și la masa mea de strădanie literară, în loc să fac ziaristică la *Glasil Bucovinei* !”.

Ajunsesem deci la pagina 88 și tot nu mă dumiream ce s-a întîmplat cu acest om de la tipărirea volumului de versuri *Exod*, 1933, pînă la această zi de ianuarie 1957. Fuga la *Istoria* lui Marian Popa, II, p. 1190 : „La cîțiva ani după stingerea din viață este publicat în țară Traian Chelariu (21.7.1906, Dărmănești-Suceava - 4.11.1966, București), fiul unui feroviar. Studii superioare la Cernăuți, Paris, Roma, doctor în filozofie, universitar la Iași și București (...) *Outsider* în raport cu grupul Iconar, mare militant naționalist și de aceea antisovietic, poetul a avut parte de umilințe greu imaginabile chiar și după eliberarea din închisoare, oficial găsindu-se că singura slujbă adecvată pentru el era

una în serviciul de ecarisaj. Întîmplări relatate de el și se pare fixate într-un jurnal au fost exploatate de Marin Preda în aventurile echipei de deratizare din *Cel mai iubit dintre pămînteni* [acum înțeleg prezența lui Cornel Popescu ca editor la vol. din 1989, n.n.]. Este greu de stabilit o continuitate a preocupărilor de la volumele interbelice (*Exod*, 1933, *Aur vechi*, *Zaruri*, *Cîntece de leagăn*, 1936) la cele postume, realizate de binevoitori în limitele indicațiilor cenzoriale”.

La 12 ian. 1957 Chelariu se prezintă la Raionul de partid, unde trei tovarăși îl chestionează în vederea repunerii în drepturi.

De aici începe marea tristețe și asprimea acestei cărți.

Vom detalia săptămîna viitoare.

*

Încheiam cronica de săptămîna trecută cu înfîlnirea lui Traian Chelariu cu trei tovarăși de la Raionul de partid, la 12 ian. 1957, adevărat interogatoriu pentru o eventuală repunere în drepturi. „Deși nu am fost înscris formal în PNL, am îndeplinit funcția de redactor la *Glasul Bucovinei*. Politica PNL o consider burgheză, întemeiată pe exploatarea omului de către om.”

De ce ați scris atît de virulent împotriva URSS ? „Întrucît mi-au fost citite mai multe extrase, într-adevăr injurioase, la adresa URSS și scrise într-un stil mistic naționalist, nu am putut decît să condamn această activitate ziaristică a mea, în care nu mă recunosc.” După 23 august 1944, „era de datoria ziaristilor progresiști să mă demaște”. „Astăzi, cînd am un alt nivel ideologic, nu pot decît să condamn acest stagiou pus în slujba burgheziei.” „Țin să precizez că astăzi sînt alt om și reneg total ce este sau poate fi considerat fascist în activitatea mea trecută.”

În afară de moarte, ce poate fi mai tragic decît negarea propriilor credințe ? Ce să răspunzi la întrebarea : de ce v-ați înscris în PSD, și nu în PCR ? Și ce replică să ai cînd însăși tovarășa Revnic, cea care a avut sarcina să-l monitorizeze pe Chelariu „în activitatea literară”, îi mărturiseste „că i-au plăcut pînă și poeziile mele naționaliste, că sînt scrise cu căldură omenească și talent” ? ! ?

Format în matrițe germanice, la codul bucovinean al onoarei, solidarității și buneii neaguătorii politice, Traian Chelariu este un tip aspru, de patriot activ, așa cum numai pașoptismul și unionismul transilvănean au putut produce (împreună, desigur, cu anii treizeci ai veacului trecut).

Traian Chelariu este un exemplu pe cât de perfect, pe atîta de nefericit pentru ce au însemnat eforturile de adaptare („reeducare”) ale intelectualului interbelic la noua ordine socială a comunismului românesc. De aici gustul de cenușă al acestei cărți. Marginalizat, Traian Chelariu face, practic, închisoare indirect, „la locul de muncă”, să zic așa. În fond, ce era mai simplu: să mori în beciurile Securității, în stuful Peripravei ori într-o celulă la Aiud, sau să trăiești din 1956 în 1960 lucrînd (ca germanist, universitar, gazetar) la deratizare, să depui memoriile la autorități și să lupți cu tine spre a te educa în spiritul duplicității confortabile?

Deși îl îngreșează compromisurile la nivelul Sadoveanu, Arghezi, Beniuc, jurnalul (ghem de contradicții) înregistrează deopotrivă noblețea refuzurilor de pactizare, dar și demisiile morale făcute cu seninătate de autor. Seninătate jucată? Inconștiență? De-o parte, „nu cred să pot primi” oferta lui George Serafim: zilier la Agerpres, la primirea telegramelor TASS (p. 111). De cealaltă parte, cînd Dimitrie Stelaru se plînge de atacurile la care este supus în *Gazeta literară*, Chelariu notează senin: „I-am spus să-și vadă de treabă și să scrie pe linie” (p. 236). De-o parte, observă, natural, că „realismul socialist e în fond propagandism socialist, poate duce la izbînzii de ordin propagandistic, nu însă la opere artistice valabile” (p. 243). De cealaltă parte, cînd, la 22 aug. 1958, notează că V. Voiculescu „a fost ridicat dimpreună cu alți cîțiva nesocotiți, lipsiți de simțul realității”, jurnalul consemnează atari șocante revelații: „Eu am ajuns la convingerea că mult mai patriotic este să contribui, indiferent în ce funcție sau loc te găsești, la sporirea bunurilor materiale și morale ale țării tale, decît să-ți otrăvești sufletul cu jinduirea lucrurilor și stărilor care nu se vor întoarce niciodată și care nici nu trebuie să se întoarcă vreodată”. Stupefacție: rîndurile nu erau nicidecum destinate vreunei gazete reeducative precum *Glasil patriei*, ci provin din seara solitară a unui ostracizat. Un ostracizat care își notează scrupulos poeziile „pe linie”, pe care - dotat cu „simțul realității” - le scrie „la comandă”, pentru *Viața românească* (p. 248), cu leitmotivul „Jos mîinile de pe Liban”.

Cîtă stupeoare produce suita de la 17-20 ian. 1959! De-o parte, „seara, citit din poeziile lui Fr. Nietzsche”. De cealaltă, „scris la comandă versurile *Centenar*: Serbează-unirea țara noastră/ Și-o clipă cîntecele tac./ Își desfășoară-n zare-albastră/ Istoria trecutul veac/.../ Da, dintr-o dată, larg și soare/ Se face orizontu-ngust/ Și peste tot

liberatoare/ Sosește-o zi de-nalt August/ E cînt și chiote poporul/ Parcă nîcîcînd nu a fost trist/ Măreț își poartă viitorul/ Înscriș pe steagul comunist” (p. 293).

Repet: ce este mai umilitor și mai chinuitor, să spargi piatră sau să fii adus în starea de a-ți aplica talentele de versificație pe sărbătorile comunismului? Nietzschean ca esență a trăirilor lirice („semnul freneziei este semn suficient pentru recunoașterea poetului autentic”, scrie el în apărarea lui Labiș, antipatic ca om, însă „era un frenetic”) și arătîndu-se „intens interesat” dintotdeauna de „arta genială și schizofrenică a graficianului Eduard Munch”, Chelariu ajunge să-și ocupe pagina de confesiuni cu evenimentele politicii imperialiste americane („ar fi o lovitură de mare maestru captarea și dirijarea naționalismului arab. În locul lui Eisenhower și Dulles aș face orice ca SUA să contribuie la realizarea unei uniuni arabe”) și să-l condamne pe Cioran aproape cu ferocitate.

*

La 18 mai 1957, Traian Chelariu este avansat „la funcția de șef de echipă, treapta cea mai înaltă pe care o pot atinge ca salariat al secției DDD de la Ecarisaj”. A doua zi ia chenzina mărită, 330 de lei, iar seara citește... *Le Crépuscule des philosophes*, de G. Papini.

Aceste balansuri fac pe alocuri lectura pur și simplu amețitoare. Și totuși, omul care-și caută cu furie deznădăjduită o slujbă cît de cît compatibilă cu studiile și trecutul său (Mihai Pop îi promite recenzii la Institutul de Folclor, merge în audiență la tovarășul Măciucă de la Editura Tineretului, semnează cu inițialele T.G.C. în *Viața românească* notițe despre revista Societății Scriitorilor din Chile, depune piese de teatru la Teatrul Armatei, unde N. Tăutu „mi-a promis că se va interesa”, trece iarăși „pe la redacția revistei *Viața românească* și i-am încredințat tov. O. Crohmălniceanu monoactul *Acolo și-i Patria!* Mi-a spus să mă interesez peste cîteva zile”), omul căruia i se returnează de la Ministerul Învățămîntului piesele trimise la concursul de dramaturgie închinat celei de-a XV-a aniversări a eliberării patriei de sub jugul fascist (documentul redat la pagina 320 e frisonant pentru ochii noștri de azi), omul otrăvit și învins care, la 19 sept. 1959, lasă „două poezioare, adaptate, la redacția *Gazetei literare*, pentru a răspunde la invitația ce mi s-a făcut de a da ceva în legătură cu racheta sovietică”

este, în același timp, de partea lui Radu Popescu în abjectul atac anticioranian al acestuia (p. 135): „Oricît de deștept, Emil Cioran, înjurîndu-și neamul, nu comite un teribilism, ci practică lepădarea de poporul din care se trage și pe care îl știe sub grea apăsare. Hiper-inteligentele extravagante ale lui Cioran, departe de a contribui la dezmeticirea poporului român, sînt armă perfidă în mîinile dușmanilor acestui popor (...), acest Cioran e o lepădătură sau un dement. În actuala constelație a istoriei, nenorocitul nostru neam românesc numai de tăiere în carne vie nu are nevoie. Și, oricît de păduchios ar fi sufletește acest neam românesc, metoda lui Cioran nu duce la deparazitare, ci la o și mai gravă desconsiderare a drepturilor neamului nostru la viață liberă”. Asta, la 13 sept. 1957, pentru ca la 3 ian. 1958, după ce citise *Lettre à un ami lointain*, să dea, sec, verdictul următor: „Această plictisitor de lungă și plină de elucbrații și paradoxe șarlatanești scrisoare a teribilistului Cioran nu dovedește nimic în afară de faptul că-l demască pe fostul legionar (cumințit, posibil, cu altfel de argumente decît cele filozofice) drept vindut și renegat”. Ai zice că te afli în plină ședință de demascare, în spiritul epocii. Oricum, e de binecuvîntat, în cele din urmă, destinul lui Traian Chelariu, care l-a ferit de „comanda” vreunui „tov. O. Crohmălniceanu” de a-l contracara pe „fostul legionar” Cioran...

Dacă la 21 aug. 1958 scriitorul notează cu amară autoironie: „Am, în fine, două rînduri de haine. Dacă voi fi încadrat o să-mi pun la punct și rufăria și încălțămîntea”, la 7 oct. 1959 e deja în negocieri cu „avocatul Ioanid care s-a oferit să-mi vîndă o ediție completă a operelor lui Nietzsche”. Tot cam atunci își face și bilanțul ratărilor: epurat la reforma învățămîntului din 1948 („nici azi nu înțeleg cu ce i-aș fi putut greși lui M. Ralea”), scos și din învățămîntul mediu în 1952, apoi „cinci ani de plutire la întîmplare (IPCEU, ISPROR, IPRONAV)”, un an de șomaj, Ecarisajul.

Cel care, considerat cîndva un „fascizant” de Camil Petrescu, avea să primească recomandări pentru reprimirea în Uniunea Scriitorilor de la Argezei, M. Șerban, Pericle Martinescu, L. Fulga, N. Tăutu, L. Bratoloveanu oferă în jurnal scene dure de epocă, precum spectacolul celor 43 de răspunsuri politice scriitoricești din *Gazeta literară*, 4 dec. 1958, mitingul de 1 mai 1957, atacurile lui Nestor Ignat și B. Elvin la adresa lui Mateiu Caragiale, p. 216, respectiv Ion Barbu, p. 271. Sau despre evoluția lui Eugen Barbu (p. 97 ș.u.) de la „reacționarul și

anticomunistul feroce” la „jandarmul antipatic” ; din apr. 1957 în dec. 1958, cel care îi înjura „pe toți ticăloșii vînduți comuniștilor” devenise „articler de frunte al propagandei antiburgheze”.

Un segment delicat și cam greu de prins în toate nuanțele și determinațiile sale este cel rezervat legăturilor dintre evrei și stalinismul de primă oră al României postbelice. „Sperber este singurul scriitor evreu care a încercat să aducă lumină în chestiunea mea”, notează Chelariu la 25 apr. 1957. Oisie Șafran (30 iun. 1957) se face că nu-l vede : păcat, „îl prețuisem pentru inteligența și relativul său bun-simț, prin care se deosebea de haita de hiene conduse de Egon Weigl și Lenormanda Benary, în acei triști ani în care evreii s-au năpustit asupra Universității noastre ca asupra unui cadavru din care se puteau înfrupta fără să le pese”.

La 21 dec. 1959 îl pomenește pe „tovarășul Kramer-Cremer”, cel care îl îndepărtase de la Institutul de Cercetări Pedagogice. La 3 dec. 1957, „cu cine să te judeci ? Cu Șloimovici, care barează toate intrările instituțiilor publice din RPR ? Cu Șmilovici, portar la Casa Scînteii ? Cu tovarășa Sidy Toma ? !” (vezi și 28 iul., 13 iul. 1958, 13 nov., 18 dec. 1959).

Cronica unei ratări într-o epocă a răzbunării.

Ziarul de duminică, nr. 27, 28, 29/19 iul.-2 aug. 2002

Amintiri fără zîmbet

Ștefan Aug. Doinaș, *Evocări*,
Editura Fundației Pro, 2003, 138 pagini

Recunosc, nu am prețuit niciodată (și nici nu am scris despre) poezia lui Ștefan Aug. Doinaș. L-am considerat nu doar un suflet rece, fără miez, cu fals mister și profunzimi amăgitoare, ci mai mult : un epigon al propriilor traduceri, fiind cînd în faza Hölderlin sau Trakl, cînd în faza Goethe, Valéry ș.a.m.d. În schimb, am venerat întotdeauna la Doinaș stofa analistului empatic de poezie, croiala culturii germane a eseului, chît că, pentru mine, regățean sangvino-meridional cu fervori latino-romantice, laboratorul doinașian avea nu dogori de Athanor, ci răceala unei săli de autopsie.

Oricum, într-o țară care cultivă poezia nimicniciei pînă la demență, sexualizarea limbajului și atitudinea mizerabilistă, unde versificarea pare la fel de obligatorie fiziologic precum acnea și unde deficitul de cultură poetică, de filozofie lirică și erudiție religioasă este direct proporțional cu ucigătoarea inflație de veleitarism, grafomanie și vulgaritate analfabetă, e limpede că modelul Doinaș devine o țintă arzătoare. Pe de altă parte, fiind una dintre valorile exponențiale ale Cercului literar de la Sibiu, împreună cu I.D. Sirbu, I. Negoieșcu, Radu Stanca, Ovidiu Cotruș, Cornel Regman, Nicolae Balotă, Dominic Stanca ș.a., personalitatea lui Doinaș, opțiunile sale intelectuale, ca și formele rezistenței estetice la dictatură reprezintă o referință morală în planul literaturii noastre de după 1947. (Paranteză : nu cred că este cazul să ne batem în grupări, opunînd net – cum propunea cîndva Virgil Nemoianu – valorile estetice ale Cercului sibian crezului de generație practicat de criteriștii și autenticisții Generației '27, sau dublîndu-i concurențial cu experiența scriitorilor din grupul „țirgoiștean” ori cu oniricii lui

Dimov etc., pentru bunul motiv că o nină cu cinci degete face mult mai mult decât una cu unul singur. În tot cazul, eforturile făcute în ultimii ani de oameni ca V. Nemoianu, Ion Vartic, Ov.S. Crohmălniceanu, Nicolae Balotă pentru reevaluarea Cercului literar de la Sibiu merită toată atenția).

Scrise rece, scortșos, aulic, aproape didactic, la patru ace, cu inerenta morgă germanică, evocările lui Doinaș, atât de nimerit prilejuite de *Ziarul de duminică*, suplinesc oarecum absența condimentelor și aromelor prin calitatea aluatului și eleganța servirii. Mărturii cutremurătoare (Blaga pe moarte, „auzea cum carnea sa se surpă, prăbușirea i se părea o oroare și-l împingea spre blasfemie”) și mărturii de-o turbureală șocantă (Olga Caba și schimbarea de sex a Ericăi în Eric Tecău, „Olga se plimba la braț cu un bărbat care era soțul ei, dar care cu câțiva ani înainte fusese femeie”). Nu aflăm de ce A.E. Baconsky „era un adversar declarat al grupării noastre”, nici de ce „Marin Preda nutrea o adversitate aproape agresivă față de toți prietenii mei din Cercul literar sibian”, nici de ce l-a scos Gheorghiu-Dej pe George Ivașcu de la închisoare pentru a-l pune șef la *Contemporanul*, după ce tot din ordinul său fusese întemnițat în cazul Pătrășcanu, după cum nu aflăm nimic despre viața Uniunii Scriitorilor păstorită de oamenii lui Achim, sau nimic despre motivul real al anului doinașian de detenție față de cei șapte cu care a fost „gratulat” I.D. Sîrbu. Aflăm, în schimb, că soția lui Pierre Emmanuel era fiica unui magnat chinez, că el era catolic fervent, dar una dintre fiicele lui trecuse la ortodoxie, că Ioan Alexandru a refuzat orice ajutor bănesc din partea Fundației *pour une entraide intellectuelle*, că poemele lui Hölderlin din perioada nebuniei îi plăceau enorm lui Cioran, aflăm detalii de studenție ardelenescă de după dictatul de la Viena (rivalitatea culturală dintre grupul de studenți mediciști conduși de Victor Papilian și grupul celor de la Litere, Filozofie și Drept, animat de Liviu Rusu și Lucian Blaga), aflăm că Ov.S. Crohmălniceanu i-a sugerat poetului tactica motorurilor inventate, întru amăgirea Cenzurii, sau că Negoșescu a fost acela care i-a înscris în PCR pe Doinaș, Regman și Eugen Todoran, în urma șicanelor făcute de Erdosy Pal zis Pavel Apostol. Doinaș făcînd parte dintr-o „gașcă de zurbagii” în clasele a V-a și a VI-a (tocmai el? ! ?). Doinaș apropiat al cuplului Nina Cassian – Al.I. Ștefănescu, în casa cărora îi vede/aude pe Gogu Rădulescu și Vasile Dumitrescu cum intonau, ironic firește, imnuri și marșuri legionare. Doinaș dezvăluind profunda admirație a Cercului pentru personalitatea lui G. Călinescu,

astfel încît „trecerea” la E. Lovinescu echivalează oarecum un paricid în oglindă, sau, oricum, o reacție compensatorie. Doinaş acid față de I.D. Sîrbu („relatările sale se situează de cele mai multe ori la granița fluă dintre realitate și ficțiune”), subtil ironic față de Geo Bogza („mersul lui de inginer hotarnic măsoară parcă latifundii literare proprii”), cu pagini de verdict răvășitor față de I. Negoîtescu (pp. 74-80), cu șocul revelației că Paul Everac scria un perfect teatru al absurdului ante-Ionescu (p. 50) sau cu imaginile soldaților ruși „eliberatori” (p. 110) retezînd cireșii pentru cîteva cireșe și conducînd un car cu fîn stînd pe un fotoliu-stil așezat în vîrfurile clăii... De ne-ar fi țărîna ușoară !

Ziarul de duminică, nr. 13/4 apr. 2003

Puțin scrum de la Casa Scînteii

Mircea Sântimbreanu, *Carnete de editor. Interviuri.*
Addenda, Editura Amarcord, 248 pagini

Adevărul este că, în ciuda antipatiei mele constante, multă lume bună mi l-a vorbit mereu de bine pe Mircea Sântimbreanu. Eu îl vedeam ca pe un politruc poleit cu ceva jovialitate (păstorul literaturii pentru copii, „mama mamuților mahmuri”, adică propagandă de partid prin tezism pedagogic), dar mi se spunea că ajută valoarea și tinerețea. Că a debutat mulți autori remarcabili.

Eu ricanam cum că, dimpotrivă, asta-i eterna politică duplicitară a celor mai răsăriți din Aparat : să fii avocatul diavolului, dar să cumperi, simultan, indulgențe, ca să aud că totuși Sântimbreanu este, la rîndu-i, o victimă a lui Dulea, că n-a făcut innuri ceaușiste ca Adrian Păunescu etc. etc. A fost, orice s-ar zice, om de partid, nomenclatură ceaușistă cu antecedente serioase în dejism, asistent la Drept, în București, din 1948 în 1951 (ceea ce spune multe), a fost marginalizat politic, ca... profesor de istorie „la diverse școli periferice din București, între 1951-1966”, cum scrie acum editorul), însă a recuperat masiv după aceea : director al Centrului Național al Cinematografiei, 1970-1972, director al Direcției Literaturii din CCES, 1972-1974, directorul editurii Albatros, 1974-1985, membru în Consiliul de Conducere al Uniunii Scriitorilor, în Consiliul Național al Organizației Pionierilor, 1966-1969, tradus în 12 limbi, jurii, radio-tv ș.a.m.d.

Editorii români în ceaușism : iată un capitol de politică și istorie literară stufos, unde binele și răul se confundă inevitabil, pînă la încremenirea minții în aporie. „Noi am mîncat rahat în plenare ca să vă puteți băga voi șopîrilele în cărțile editate la noi”, mi-a spus ofilit, dar nervos, în 1990, un scriitor, director de mare editură. „În plin totalitarism,

Romul Munteanu v-a dat pe tavă toată critica literară europeană, Bălăiță i-a publicat pe toți cei cu bube în cap și răi de gură, Râpeanu v-a dat filozofia românească a culturii, Modest Morariu v-a făcut o bibliotecă de artă unică în Est, Măciu l-a lăsat pe Baltag să editeze Mircea Eliade, Aurel Martin și Z. Ornea v-au dat edițiile din marii clasici..." etc. etc., totul plătit, firește, cu tensiuni în prezidii, compromisuri de tot soiul, albume omagiale, retorică și sforării, bașca sticle și țigări la secretare și la șefii de cabinet de pe toată scara ierarhică, preinfarcturi pe fond de alcoolism provocat de stresul partinic... Bun, de acord. Ca să înțelegem și să evaluăm cu justețe lucrurile, avem nevoie de istoria (inclusiv văzută dinlăuntru) a fenomenului, de cât mai multe mărturii directe. Pentru că totul a fost lucrat în sistemul doi pe față, doi pe dos, fiecare mandarin salvînd cît a distrus, de la Ghișe, Ion Brad, G. Macovescu la Radu Beligan, Z.D. Bușulenga & Co.

Deși e plină de sare și piper, cartea decepționează. Terapie prin birfă, defulare prin colportaj, zvonul ca mecanism compensator, ranchiuna ca excitație. Nimic substanțial, nimic reflexiv, nimic pitoresc și revelator, nici un portret din fauna editorială, din clientela politică, adică nimic din ceea ce face miezul memorialisticii occidentale în domeniu. În plus, selecția s-a făcut după lectura a numai 50 din cele 120 de carnete anunțate de autor, iar din materia celor 50 a fost aleasă cam o treime. Ni se dă așadar puțină glazură, restul tortei rămîne pentru altă dată.

Conspectăm totuși cu amară plăcere, mai întîi rezumarea ședințelor (comisia intereditorială, 25 mai 1973, Consiliul US, 4 nov. 1977, 6 mai 1980, 20 mart. 1984, 31 oct. 1984), cazul *Saturnaliilor* lui C.V. Tudor, cazul *Caloianului* lui Lăncrănjan, cazul I. Anghel Mănăstire. Apoi: „haita barbistă” și premiul revistei *Săptămîna* („să fii într-un juriu cu Deșliu, într-un comitet cu Jebeleanu, într-un consiliu cu Geo Bogza și să fii premiat de Eugen Barbu”, își rezumă Sântimbreanu situația în primăvara lui 1981, deși avea perfectă dreptate cînd scria, la finele lui 1974: „se poartă mișmașul, duplicitatea, curul în două lunturi. Ferească Dumnezeu pe independenții solitari”), Dumitru Popescu, „om cu pătrundere”, V. Râpeanu, „adulînd puterea”, Lăncrănjan „paranoic”, Jebeleanu proferînd amenințări „de ultim mitocan”, Gabriela Negreanu „moftangioaică-star”), M. Dulea și dosarul Artur Silvestri...

La fel de însemnate sînt interviul acordat în 1996 lui C. Stănescu („fiecare dintre noi, «ștabii», am avut o marjă de libertate pe care în zeci de cazuri am putut-o negocia”) și cel acordat lui Leo Butnaru în

1998 (Petre Enache și *Urcarea muntelui* de Ileana Mălăncioiu, *Despre purpură* de Eugen Uricaru, *Vînătoarea regală*, *Îngerul de ghips*, meandrele compromisului).

Nu știu cît ține de autor și cît de editori insatisfacția finală. De ce li s-a părut „inoportună” tipărirea unei ediții de 800 de pagini? Chiar dacă „notele, comentariile autorului sînt incomode pentru prea multe dintre personalitățile marcante ale literaturii și culturii române contemporane, care ies în dezavantaj, diminuate, șifonate”, acesta este riscul postum (subliniez: *postum*) al autorului și al subiecților săi. Mircea Zăciu și-a asumat acest risc încă în viață fiind.

Ziarul de duminică, nr. 13/30 mart. 2001

Manuscrise pierdute în sticlă

Grișa Gherghei, *Boemi sub dictatură*,
Editura Fundației Pro, 2002, 124 pagini

Nu există cultură fără o doză oarecare de viciu și nici o literatură care se respectă nu duce lipsă de biografii atinse de alcoolism și pederastie, de narcomanie, dipsomanie, autism și câte altele asemenea! Fără a avea cazuri de anvergura E.A. Poe, Rimbaud - Verlaine, O. Wilde & Co., literatura română nu face excepție de la regulă din nici un punct de vedere.

Atîta doar că la noi totul e mai vătuit, mai nesălbatic. Climă temperată, cum ar veni. La capitolul alcool, bunăoară, noi am fost structuralmente viticoli (vezi paharul de vin roșu eminescian, dulce-moldava linie Hogaș - Creangă - Sadoveanu cu apexul în Păstorel) sau campioni ai berii (vezi întinsul de semnificații din „Pilsnerașul” caragialian), poate cu ceva excese de palincă la scriitorul transilvan. Dar cafeneaua literară românească a trecut mereu lichiorul și țăriile în plan secund, în favoarea șvarțului, a masticii și marghilomanului, a șprițului precedat câteodată de câte-o Jamaică fină, dar fără năuceala absintului, de pildă. Iar vodcarii-beton au apărut, cred, abia o dată cu sovietizarea.

În tot cazul, folclorul oral edificat împrejurul lui Nichita Stănescu, al lui Virgil Mazilescu, Nicolae Velea, Mihai Ursachi, Horia Lovinescu etc. (Marin Preda era mai complex în domeniu, iar Fănuș Neagu este un atlet al vinului) era de neimaginat în Bucureștii lui Mateiu, Bacovia și Minulescu, Clujul lui Blaga și Iașii junimismului, chit că toată literatura noastră, de la Anton Pann la Groșan și T.T. Coșovei, a știut, slavă Domnului, să petreacă de și-a spart dușumelele!...

La toate astea (și la câte altele!) ne îndeamnă să reflectăm cartea lui Grișa Gherghei, un nume de tot excentric în peisaj, prezent în anecdotica

Istoriei lui Marian Popa ca insurgent în iulie 1972, demonstrând în curtea Uniunii Scriitorilor, alături de Ion Nicolescu, Mircea Popa, Dumitru Stancu, Gabriel Iuga („ulterior greviștii vor fi publicați cu cărți mediocre”). Tot în volumul al II-lea al *Istoriei*, la pagina 655, la cap. „Etc.”, Grișa Ghergei este inserat cu volumele *Nici o tangentă la inimă*, 1968, *Înmulțirea cu unu*, 1970, *Armuri*, 1972, *Pragul de sus*, 1979, *Urmă*, 1982 : „simplificări de poziții existențiale, dicție aridă. Plecat în Israel”.

Scrisă la antipodul *Cărților cu prieteni* ale lui Fănuș Neagu (adică nu forfotind metaforic, ci tăind ca briciul, pe muchie, lapidar, cu ironie neagră și grațioase volute de argotică bahică, spre deliciul cititorilor lui Radu Aldulescu, să zicem), cartea îi alintă cu fiere, îi descintă cu amară, tandră resemnare pe Leonid Dimov, G. Hagi, V. Mazilescu și Tudor George, pe Pucă și Pică, pe Nichita, Gheorghe Pituț, Ben Corlaci, Nuni Anestin, Vasile Petre Fati, Ion Sofia Manolescu ș.a. (Judecând după ansamblul biografic, Mircea Ciobanu e prins cam forțat aici, cred, în rama tabloului cu „bețivi nenorociți” de la pagina 87.) O carte tuciuire, cu iz de pucioasă, care ne reconfirmă sardonice măsura în care comunismul a dorlotat cu nesaț disolutiv și profit informativ casele de creație ale uniunilor de artiști (cu precădere cîrciumi), locuri deopotrivă pentru refulare și intoxicare (la propriu și la figurat), substituit de libertate și represiune, pentru îmbîrligarea generală a sfintei promiscuități devoratoare de talente și ucigătoare de biografii literare. Presupun că numărul manuscriselor pierdute pe veci în infinitul navetelor din imperiul Șapira - madam Candrea depășește cu mult numărul manuscriselor salvate în exil...

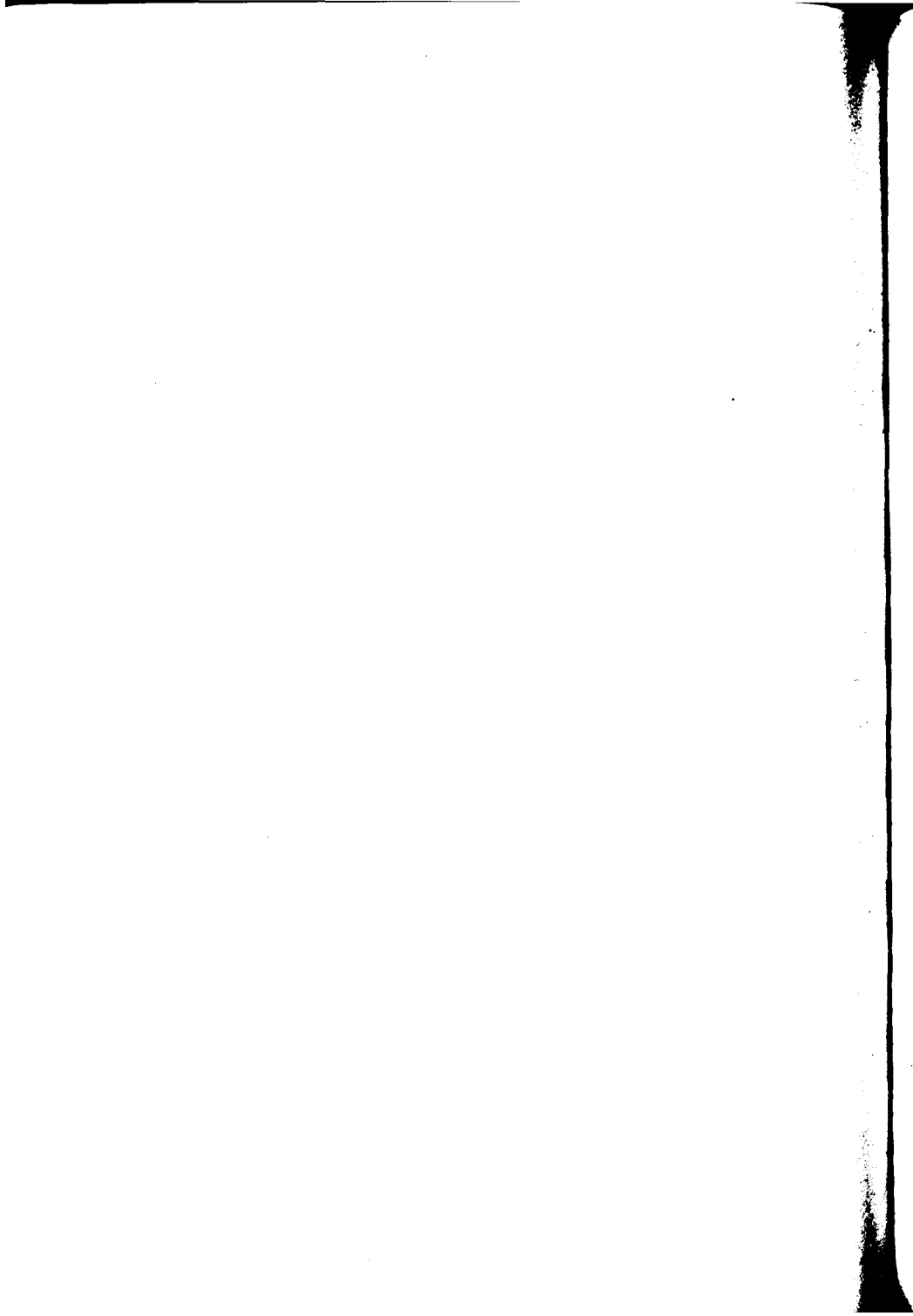
Cu diabolică eleganță, într-un neliniștitor amestec de sadomasochism, ne trec prin lectură varii figuri ale ratării fermecate. Legendarul Ahoe (Tudor George) și celebra „maternitate Podgoria”, nasul falic al lui Florin Pucă și amputarea picioarelor (artrita!), motanul Maciste al lui Marius Vulpe, Nuni Anestin sărind de la balconul cofetăriei Nestor („pe pariu, cu un poem de Esenin în gură”), Nichita „stors ca o lămâie deasupra unui pahar de votcă”, Vasile Petre Fati vorbind „cu o pasăre în pomul grădinii” ș.a.m.d. Pudră peste toate, expresii precum : „Să furi nimicul din paing nu stă la îndemîna oricui. Să-i mai scoți și perlă din gură e și mai greu. Am toată stima pentru oamenii care fac strunguri, fără puțină nebunie lumea nu e lume”; „o minune de bătrînel cu scortîșoară. Avea și puțină răutate în gingie” (Ion Sofia Manolescu);

„masa noastră era goală ca o femeie cu patru picioare după baie...” ;
„omul nu era lung, nu avea filtru” (V.P. Fati) ș.a.m.d.

Avem ce ierta, n-avem ce condamna, ci doar a înțelege. Esența Faptei aş plasa-o în frumoasa improvizație a lui Nichita (către șoferul de taxi) citată la pagina 67 : „Du-mă unde ți-o fi voia/ hai să ne picteze Goya/ n-avem bani dar facem tumbe/ îți dăm viața, dă-ne umbre”.

Ziarul de duminică, nr. 22/14 iun. 2002

Semințe de scandal

„*Felix culpa*” lui Crohmălniceanu

Ov.S. Crohmălniceanu, *Amintiri deghizate*,
Editura Nemira, 1994, 203 pagini

Necesitatea analizei cinstite a anilor '50 – nu a biografiilor date la curățătorie

„«Scrieți adevărul», i-a îndemnat în repetate rînduri pe scriitori tovarășul Stalin.” (Ov.S. Crohmălniceanu, *Cronici literare*, ESPLA, 1953, p. 144)

Hotărît lucru, n-avem noroc în ce privește recompunerea anilor '50 dinlăuntrul memoriei corifeilor momentului. Nu-i vorba de cine știe ce harakiri, de autculpabilizare, deculpabilizare, acuzare, recuzare, mal-formare sau sublimare. Ci pur și simplu de analiză: mai rece, mai fierbinte, mai seacă sau mai detaliată, mă rog, dar analiză să fie – calmă, cinstită, plină de date exacte, nevindicativă, fie și justificativă, dar nemincinoasă. Și mai ales nedeghizată, nepiezișă. N-avem parte de ecorșeuri, ci doar de ricoșeuri.

Jos de tot – memoria lui Silviu Brucan, pentru care anii de glorie otrăvită ai *Scînteii* au fost o feerie dublată de amarul neîmplinirii marxismului, de bună seamă că din cauza liderilor care l-au transpus prost în practică și a inconștienței românului de rînd. Sus de tot – *Secolul nostru cel de toate zilele* (Ion Ianoși), carte al cărei merit, dincolo de febra confesivă, este, cum spunea Ov.S. Crohmălniceanu, „de a pleda cauzele grele, a recunoaște ravagiile dogmatismului, a mărturisi lașități comise”, dar și de – *hélas* – „a continua să apere marxismul autentic” (*Al doilea suflu*, 1989, p. 222). Iar la mijloc, vorba lui Ion D. Sîrbu (comentînd jurnalul unui Ion Istrate, „simili-ul proletcult, spaima anilor negri la Iași. Un fel de Beniuc pe Prut, lumina

„îi venea foarte de peste apă”), „biografiai date la curățătorie (...) ca și jurnalul Mariei Banuș” (*Traversarea cortinei*, 1994, p. 92). Despre Ana Pauker avem un fel de biografie de martiră, Leonte Răutu, Nicolski, Drăghici & Co. s-au dus în tăcere, Novicov, Vitner, N. Moraru, Nistor Ignat parcă nici n-au fost, Radu Popescu, Traian Șelmaru, V. Silvestru, S. Damian, Baranga, Mirodan, Lucia Demetrius, Nina Cassian, N. Tertulian și câți alții așteaptă *Istoria* lui Cristoiu, Petru Dumitriu e gata absolvit, stimulînd concurențial energiile brebaniene, și, în general, toată lumea bună a deceniului șase e de găsit aproape exclusiv în subtextele metamorfotice ale „romanului obsedantului deceniu”, oriunde numai în istorii exacte și memorii nedeghizate – nu.

Amintiri care deghizează istoria și selectează adevăruri dintr-o masă de minciuni

O generală eroare față de etalarea nudă a cauzelor „tovărășiei de drum” și un cult (dus pînă la sadismul estetic de tip baroc) al travestirii. În plus, un fel bizar de dandysm ideologic, de contorsionism etic, practicat de memoria staliniștilor ne îmbie să privim anii proletcultului fie de pe poziția funambulului fără plasă, fie ca pe un imens hohot de rîs duplicitar îndărătul căruia, cu excepția asasinajilor, toată lumea asculta cu fervoare regula jocului, făcea amor prin tufișuri la Festivalul internațional al tineretului, vedea filme vesele cu Iurie Darie pe șantier, fredona cu avîntul sfintei tinereți revoluționare *Macarale argintii*, iar delatațiunea reciprocă devenise, ai zice, o pură mondenitate. În anii dubelor negre, ideologul marxist se vădește că absorbea Biblia, suferind că Gramsci nu-i poate lua locul lui Jdanov, prozatorul Canalului dorea să trăiască boierește, drept care execra boierismul în numele maselor oprimare, criticul literar al prezentului dogmatic citea cu nesăț suprealism etc. Turnanta-i magnifică, rotirea se face *au ralenti*, memoria intră-ntr-o dulce deconfitură: ce era mai tonic în anii '80 decît lectura anilor '50 *via* Radu Cosașu? Și de ce ne revoltă acum (deși... le citim cu plăcere!) *Amintirile deghizate* ale lui Ov.S. Crohmălniceanu?

Pentru că (și) ele deghizează o istorie, ascund gunoii sub covor, fac din coabitarea politică atît de generos repartizată estetic un simplu joc de societate. Ele nu mint, ci selectează adevăruri dintr-o masă de

minciună. Epilează calm și grațios picioarele hirsute ale unei epoci de tractir moral. Dacă pînă și refugiului disperat-orgolios pe care și-l croise-n literatură un Radu Petrescu în anii '50 i se poate reproșa opercularea la zdrăngănitul nocturn de lanțuri al epocii – ce să mai spui atunci de autorul volumului *Pentru realismul socialist* (1960, necitat în bibliografia *Amintirilor* apărute acum la editura Nemira)?

Un cronicar oficial, o biografie menținută 50 de ani la vîrful Aparatului

Ov.S. Crohmălniceanu a fost unul dintre cei patru-cinci cronicari literari oficiali, de partid și pentru partid, ai epocii. Că între *Contemporanul*, *Viața românească* și *Scînteia* erau fricțiuni, că textele lui Ov.S. Crohmălniceanu de atunci sînt – judecate în contextul breslei (prin profesionalism, cultură, tacticile hiperabile de persiflare prin supra-solicitarea subiectului etc.) – la antipodul, firește, al unor Novicov și N. Moraru, superioare, prin subtilități, stilului lui D. Micu, sau că și el a trecut prin daracul plenarelor care l-au acuzat de cosmopolitism, deviaționism etc. – asta nu schimbă fundamental datele unei biografii menținute 50 de ani exclusiv la vîrful Aparatului și care a trudit din răspuseri un deceniu întreg pentru a conferi literaturii realismului socialist legitimitate estetică! Nimic despre toată această pădure de chingi în amintirile profesorului Crohmălniceanu. Să fii mereu la un pas de Secția de presă a CC, intim al lui Paul Georgescu, dar și al lui Marin Preda, să și se comande, la dezghețul din anii '60, recuperarea lui Blaga (EPL, 1963), să fii referent oficial, chit că semisecret, al literaturii ceaușiste (taxînd dur inclusiv *Refugiile* lui Buzura!), mentor al multor prozatori din generația '80, fiind rînd pe rînd, cu nesmintită constanță, în *summit*-ul scriitorimii de sub Sadoveanu, Demostene Botez, Zaharia Stancu, G. Macovescu, Virgil Teodorescu, D.R. Popescu, pentru a ajunge în primăvara lui '90... președintele celui dintîi juriu „în libertate” al Uniunii Scriitorilor – așa ceva ar fi trebuit să fie „aur curat” din unghiul memoriilor politico-literare.

O decepție proporțională cu febra așteptării

Eu unul m-am bucurat enorm acum doi, trei ani auzind că Ov.S. Crohmălniceanu pregătește această carte. Poate că decepția de acum să fie tocmai direct proporțională cu febra așteptării.

Sigur că *literatura*, de la Petru Dumitriu, E. Barbu și Lăncrănjan pînă la Toiu, Dumitru Popescu ș.cl., sau istoria literară *de tip* Ileana Vrancea sau Pavel Țugui ne-au dat o sumedenie de imagini ale epocii, cu ședințele, excluderile, prelucrările, procesele, malversațiunile, epurările, desfriul, compromiterile, cabalele, pușcăriile timpului, însă *exhibarea riguroasă*, ca să spun așa, a Răului pare o intenție închisă etans, livrată aprioric lespiezii de mormînt.

Un întreg labirint al dogmatismului întins prin subsolurile partidului ani de-a rîndul și scos la lumina zilei invariabil în texte cu botniță și priviri injectate se află rezumat aici în sacrosancta formulă-ablațiune: „fatalul tribut plătit vremii” (p. 8). Dar cum să mai pretinzi analiza... fatalității acestui tribut, dacă nici măcar ostracizările (teoretic, speculabile cu mult autoprofit, nu-i așa?) nu sînt explicate: 1955 – „pe atunci începusem să public după un exil la Editura Didactică și interdicția de a semna aproape trei ani”. Cum? de ce? cine? Tăcere. Inexplicabila „pudoare” a autorului merge pînă acolo încît ne văduvește pînă și de informațiile onomastice, strict exacte ale „răului”, de altminteri verificabile (dar de cine? la ce? și cînd?): cine este, de pildă, „adjunctul catedrei, în realitate inițiatorul cabalei” (p. 61) pentru îndepărtarea lui G. Călinescu din facultate? (episod extrem de alambicat, infinit glosat aluziv în oralitatea literară bucureșteană și expediat aici într-o pagină). Apoi: 1956 – cine era „reprezentantul Comitetului Central trimis să aibă grijă de buna desfășurare a Congresului (care) m-a muștrat cu asprime (...)” (p. 99)? „Manea Mănescu a căzut în genunchi înaintea bătrînului [tatăl lui N. Ceaușescu, n.n.] ca să-i mulțumească [relata Marin Preda, n.n.] pentru darul neprețuit pe care l-a făcut poporului român. Văzînd scena, un poet (...) și-a dat cu pumnul-n cap de necaz că nu avusese el mai întîi această idee” – care poet? dacă (mai știi?) n-o fi fost Păunescu... Sau cine este acel „cineva care nu frecventase deloc cenaclul [Junimea, n.n.], dar era protejatul lui Mircea Ciobanu” și a fost *impus* în antologia *Desant '83?* (p. 148) Și cine era acel redactor (p. 153) de la editura Eminescu „care se și

lăuda că lui nu-i scapă nici o chestie de asta” (șopîrle, adică)? Cine era „primul secretar al Academiei și ochiul partidului acolo”, citat la pagina 179? Dacă nici „fleacuri” de acest gen nu-și leapădă deghizamentul, ce să mai aștepti în privința celor esențiale? „Deghizarea, spune autorul, trebuie înțeleasă ca o cale de biruire a timidității. Numai așa naratorul, presupus de orice exercițiu memorialistic, găsește curajul să-și asume rolul. Adaptînd, să recunoaștem, preocupările, apucăturile criticului literar. Și nici nu-i este greu, pentru că rămîne în pielea proprie, *deghizamentul nefiind altceva decît felul său natural de comportare*” (subl. n.). Aferim!

Regretul în fața marilor absențe ale cărții (evenimente, oameni, idei, explicații ale cabalelor) este, desigur, dublat de calitățile de observator moral ale autorului. *Citiitor* excelent, adică specialist în disecții textuale, Crohmălniceanu e tipul de critic pedagog, pasionat mai mult de șlefuirea lentilelor decît de ascuțirea pensetei. Prețuitor de suprarealism, a ajuns să facă istoricul expresionismului la români, atras fiind în tinerețe de romantismul german, aplicîndu-l cînd și cînd pe Hegel în consonanță cu marxismul și realismul socialist. Amator (pînă la enciclopedism în domeniu) de romane polițiste, ca prozator a cultivat fantasticul psihologic... În fine, o sumă de rafinamente și arabescuri care-l fac să-și observe interlocutorul cu ochii cu care, de pildă, Jünger își studiază colecția de lepidoptere. G. Călinescu, Camil Petrescu, Argezi, Sadoveanu, Aderca, Victor Eftimiu, Ion Caraion sînt cînd desfoliați ca niște dosare secrete de cadre, cînd pișcați cu ghidușă iubire.

În acest sens, cartea abundă în detalii captivante: Camil Petrescu, „singurul scriitor care, solicitat să semneze în 1956 un protest vehement al intelectualilor români împotriva Contrarevoluției din Ungaria (...) a refuzat net” (p. 14); Miron Constantinescu, fanatic în politică, dar mare prețuitor de Lautréamont; Gerda Barbilian a fost printre cei care „l-au silit pe Ceaușescu să revină asupra unui proiect de lege care prevedea interzicerea deținerii de cîini în apartamentele de blocuri” (p. 44); mesele pantagruelice oferite de academicianul G. Călinescu spre a-și mai spăla imaginea în ochii elitei, cu meniuri pline de rarități și punctate cu îndemnuri de genul: „Luați, nu vă temeți, sînt alune ale poporului american”; sentimentul de vinovăție al lui Paul Celan față de salvarea sa și moartea părinților (p. 116 ș.u.); Titus Popovici îmbătîndu-l anume pe șeful secției agitprop Ionel Roșianu, ca să nu-l „execute” la ședință pe Marin Preda (p. 123); Nichifor Crainic scriindu-și la

cererea lui Drăghici amintirile, manuscrisul fiindu-i reținut la eliberare, pentru a fi apoi copios plagiat de Fătu și Spălățelu în cartea lor despre *Garda de Fier*; „haremul” lui Victor Eftimiu (p. 177 ș.u.); extrasele din scrisoarea lui Petre Pandrea din 1965 (p. 185) referitoare la manuscrisul lucrării sale *Helvetizarea României*; ascensiunea lui Virgil Teodorescu datorată faptului că „era căsătorit cu o activistă de frunte a mișcării sindicale. S-a nimerit să fi fost și legătura superioară a Elenei Ceaușescu” (p. 186); figurile de activiste gen Ofelia Manole și Tatiana Bulan (p. 73 ș.u.); zvonuri de genul: Sadoveanu mort în urma utilizării vitalizante a unei rădăcini de ginseng oferite de Dumitru Corbea, sau inspecția făcută de G. Călinescu mobilelor și obiectelor de artă din casa lui Sadoveanu („efectua această inspecție cu aerul aristocratului care a intrat într-o casă de parveniți și e amuzat să obțină confirmarea faptului la tot pasul”, p. 76); notele lui Aderca referitoare la Traian Șelmaru, M. Breslașu, Petre Iosif (p. 85); ideea abracadabrantă a lui Zaharia Stancu de a-i face pe cât mai mulți scriitori „să mănince rahat” pentru ca „atunci cînd vin americanii” să fim cît mai mulți, ca să nu ne spînzure – „o să le fie mai greu să o facă și avem șanse să scăpăm” (p. 101 ș.u.); toată scena cu Z. Stancu și N. Breban de la p. 105; cum a obținut Ion Caraion un apartament de la Ceaușescu (p. 130 ș.u.); Sașa Pană scăpat de la o sinucidere cu cinci gloanțe (dintre care unul i-a traversat creierul) și gazdă a lui Emil Bodnăraș în timpul războiului...

Senină tandrețe, cinism de catifea

Sigur că ochiul prietenesc selectează plăcutul din ansambluri umane serios, cum știm, alterate, unele devenite culmi ale abjecției. Radu Popescu e prezent aici doar ca imitator hazliu (p. 28) sau invariabil grăbit, dar ahotnic de taifasuri (p. 173), M.R. Paraschivescu (ce-i drept, văzut și ca megaloman ciclotimic) apare în ipostaza „tradițională” de mentor, amfitrion, descoperitor de tinere talente și proprietar al mai multor garsoniere dedicate iubovului bucureștean, Ion Călugăru este mai mult compătimit decît analizat în oportunismul său versatil și complexat de ostilitatea cvasigenerală ce-l înconjură pe bună dreptate, după cum Al. Jar e prezent doar cînd ajunge „cazul” știut, manevrat de Dej, dar nu și înainte... Și, în general, peste *Amintirile* lui Ov.S. Crohmălniceanu plutește o senină tandrețe, nici măcar acea tandrețe tip

Le Carré contemplându-și anii „de glorie ai Circului”, ci un fel de „cinism de catifea”, mult departe de cinicul regret al lui Paul Georgescu de a „nu fi reușit, dragă, să-i compromitem chiar pe toți!”.

Ai zice că, dacă pe blazonul amintirilor cei de dreapta au scris: „N-a fost să fie”, însemnul (consemnul?) celor de stînga este: „Ce-a fost a fost”. Pentru noi, cei de la mijloc, totul, din păcate, a fost și este.

22, nr. 45/9-15 nov. 1994

Plăceri de partid

Nina Cassian, *Memoria ca zestre*,
Editura Institutului Cultural Român, 2003, 370 pagini

În antologia lui Zaharia Stancu *Poezia nouă în R.P.R.* (ediția a doua a apărut în dec. 1953), Nina Cassian este prinsă, grație involuntarului haz alfabetic, cum nu se poate mai nimerit între Marcel Breslașu și Dumitru Corbea. „Mi-amintesc. Era-nceputul : pacea ne-nflorea sărutul.” „În trecut scriam pe zid/ Dîrz, lozinca de partid./ Azi, mulțimi de mîini de muncă/ Nesfirșesc coloana lungă.” „Mai știu o stradă scumpă : Slătineanu/ Acolo-aveau un sediu uteciștii./ În casa noastră ne-nfilneam tot anul/ Cu cei mai noi și cu ilegalistii.”

„Ca piinea și ca aerul de-aproape/ ne-ai fost și vei rămîne-așa...”, scria Nina Cassian la moartea lui I.V. Stalin în martie 1953. Sînt versuri pe care, departe de-a le nega, le citează în amintirile ei, doar adnotate la rece în 1977 : „Viața și experiența mi-au potolit apetiturile idolatre, pot încă reflecta lucid la rolul benefic sau malefic al personalității în istorie”.

Deși nu mai reprezintă încă de mult în poezia română decît un mărunț paragraf de istorie literară, Nina Cassian rămîne un caz exemplar pentru mitologia de partid a comunismului, ca și un succulent subiect de bîrfă literară în linia erotismului debordant al unui complex de inferioritate transformat în devoratoare, lacome posesiuni auto... virilizante. Psihologie tipică pentru mentalitățile de priapism bolșevic, să-i zic așa, care aliază ilegalismul resentimentar, cruzimea hedonistă și cinismul sîngeros cu senzualitatea orgiastică, frenezia ludică și obediența travestiurilor autoprotabile. Iată o mostră perfectă pentru acest plezirisism de partid *sans rivages* : „Mai 1949. Ali n-a venit. Au sosit în schimb Tulbure, Jeannot Popper, Nicolae Jianu, Florin Tornea. Dimineața

am stat în soare, am jucat volley. După-masa s-a constituit aici o grupă de Partid. Seara, am jucat mimică. Față de Jany nu simt nimic. Parcă n-a fost soțul meu". A povesti, astăzi, biografiile lui Victor Tulbure, Iacob Popper, N. Jianu și Florin Tornea e totuna cu a otrăvi zeci de pagini cu jalnice, abjecte figuri ale dogmei staliniste. Dar nu asta contează acum, cât asocierea grupei de partid cu partida de mimică, plaja și indiferența față de fostul soț. Ideologia între ludic și erotic, iată simburile moralei de-o viață a Ninei Cassian.

„Februarie 1951. Ședința de poezie terminată simbătă seara (Baconsky, Frunză, Deșliu au ieșit feșteliți cum se cuvine) s-a prelungit printr-un chef cu Miron Radu Paraschivescu, Gherghinescu-Vania, Ali, Mihu și nevastă-sa. Întîi la Capșa pînă la 3 și 1/2, apoi la noi acasă. Cîntece și dansuri. M.R.P. a fost încîntat de mine și de seară.” (Încîntarea bărbaților artiști – obsesia esențială a autoarei, de la V. Colin și Al.I. Ștefănescu la Marin Preda, Ov.S. Crohmălniceanu etc.) Oricît de mult mi-am impus să nu-i citesc amintirile jubilatice cu gîndul la crunta existență din aceiași ani a unor Alice Voinescu, Jeni Acterian sau Annie Benteoiu, nu am reușit. Știu că e nedrept să compari euforia unora cu suferințele altora și n-am de gînd să pun față în față sincronia umilințelor învinsului cu etalarea epicureic-trufașă a învingătorilor. E de ajuns, citind în memoriile Ninei Cassian scenele de extaz marital de la 2 Mai, cu partidele de cărți, mimă, dans, bancuri și amor subacvatic, să ți-o evoci fie și o singură dată pe Alice Voinescu în domiciliul forțat al aceleiași deceniu, notînd fericită în jurnal și corespondență că a primit în dar de la țărani o găină, că n-a primit pensia de două luni, că în plin decembrie mai are șapte lemne ș.a.m.d., pentru a înțelege răul și absurdul etern al istoriei. Și cît de elocventă, cît de curat simbolică rămîne, aici, scena din 1953-1954 povestită în 1987, în care tînăra poetă cu impulsuri ninfomaniacale (orgasmul pare a fi fost zeul biografiei de partid a Ninei Cassian, marcată de suprarealismul pariziano-stalinizant) ajunge să doarmă la Pelișor în dormitoarele reginei Elena și ale prințului Mihai (vezi p. 99 ș.u.)!

Ce-i drept, deși lipsită de cuvenitele autoexamine de conștiință și de acel tip special de remușcări-alibi care dau farmecul amar al memorialisticii de *repentis* (gen. Koestler, Pierre Daix & Co., vezi ceva nuanțe la pagina 75), „zestrea” Ninei Cassian rămîne una fabuloasă. În plus, ea este exhibitată în pagină uneori cu o cruzime dezarmantă: „Datorez senzualitatea mea prematură unor mîngîieri nepermise” ale unchiului

care „se droga cu eter” ; „Monica a fost marea mea prietenă de la sfârșitul adolescenței, drept care am atras-o în lupta clandestină comunistă. Îi desenam nudul fără sîni și mă lăsam mîngîiată de ea, deși ulterior ne-am dovedit amîndouă decisiv heterosexuale” ; „Tolea [Al. Ivasiuc, n.n.] mi-a spus că pleacă în Uniunea Sovietică. Îl invidiez teribil ! Beniuc, bine pilit, mi-a cîntat cîntece în doi peri, Jebeleanu mă apucă de braț, mă duce jos, sus, pe scări, începe să mă tîrască spre casa lui...” și încă altele și mai și, față de care vechea „relație literar-erotic-hipnotică” dintre Nina Cassian și Ion Barbu rămîne de domeniul copilăriei legendare. Abia dacă rîndurile negre despre Leonte Răutu sau Ofelia Manole ori cele albe dedicate Constanței Crăciun ne dau o idee de ce ar fi trebuit, sau ce ar fi putut să fie, văzute dinăuntrul Sistemului, memoriile acestea. Deocamdată oftăm și așteptăm continuarea.

Ziarul de duminică, nr. 15/16 apr. 2004

Din respect pentru plăcere

Al. Paleologu, Stelian Tănase, *Sfidarea memoriei*
(convorbiri, aprilie 1988 - octombrie 1989),
Editura DU Style, 1996, 286 pagini

Cinci ani de la Contrapunct

Două situații paradoxale și-au lăsat amprente pe ideea lui Stelian Tănase din 1989 de a publica în *Contrapunct* fragmente din convorbirile cu Alexandru Paleologu. Întâi, că atmosfera generală de atunci era literalmente copleșită de politic, de focul evadărilor intelectuale în Europa și de sincronizarea rapidă și acută cu Lumea. Adică exact la antipodul hedonismului cultural, al reveriei levantine, bonomă și copios-lenevoasă, ce trebuie să caracterizeze lectura acestei cărți. Abia acum, poate, e timpul ei, când mor și ultimele brume de iluzie de atunci, când ceața de mâine e de-o mie de ori mai deasă decât aburul ce ispitește fuga-n trecut și când, în general, e vreme de povești la gura focului, vreme care... Dar ce să mai vorbim!

În al doilea rînd, marea nedreptate făcută acestei cărți a fost (paradoxal, spuneam) că toate frumusețile din ea s-au cam topit la fierbințeala chestiei cu Securitatea. Teribilă a fost mărturisirea lui Al. Paleologu, citită atunci, în 1990, cutremurătoare mai ales prin calma răspicare cu care a fost spusă, prin autoacuzăția nudă, exactă și, aș zice, aproape halucinant de frumoasă în hidoșenia ei! Scriptic, nu prea s-au făcut valuri în jurul ei nici atunci, nici după. Breasla scriitoricească și-a consumat verbal libidoul incriminator, Conu' Alecu a fost forfecat dinspre toate direcțiile, dar sinceritatea atât de curat oportună a dezvăluirii a fost cu două tăișuri: a funcționat ca perfectă, naturală culpabilizare/abluțiune, dar și ca surdină pentru restul problematic al cărții. Apoi, s-a

tăcut îndesat despre ea. Prin 1991, mi-aduc aminte că Stelian Tănase se cam acuza de pripeală în publicarea fragmentelor cu pricina. Eu unul le-am salutat din tot sufletul atunci : cine-a mai închipuit la noi un așa gest de tristă noblețe ? Nici prin alte părți, la o Christa Wolf, la vreun Hrabal etc., sinceritatea în privința relațiilor subterane cu zeei negri ai represiunii nu s-a executat decît cu țepi, istericale, negațiuni etc. Dar să nu anticipăm ; despre faimosul „pact” vom discuta mai târziu.

În 1990, captivante mi s-au părut evocările Bucureștilor, ale aristocrației valahe, ale tribulațiilor prin țară întru amînarea arestării, amintirile despre Noica. Acuma : reflecțiile despre românism și religie, despre snobism, feminitate și legionarism, despre catolicism și duplicitate, ca și, mai presus de toate, minunatul epicureism al autorului, respectul nesmintit pentru plăcere, umor, luciditate. Pentru măsură și comerțul cu idei. „Spiritul grecului ! ” – va sări vreun exponent al categoriei care-l îngrozește pe bună dreptate pe Al. Paleologu : „semănătoristo-ruralo-reacționaro-naționaliștii”.

Retrasînd linia I.L. Caragiale – Zarifopol, jubilînd cu Montaigne, dar și cu Anton Pann și Mateiu Caragiale, Al. Paleologu este un închinător al Plăcerii și al Oportunității în toate cele, de la cozerie și vestimentație la naturalețea gastroestetică, de la femeie la idee. Sigur că felul său de a fi supără în mai toate direcțiile, la stînga și la dreapta deopotrivă.

Cîștigul de a nu mai avea ce pierde

Să nu ne lăsăm înșelați : îndărătul accentelor pleziriste de aici, al nepăsării suverane, de nabab sentimental și dandy al ideilor, îndărătul *omului feeric* așadar, se află – totuși – o fractură majoră de destin, o ratare de vocație și o ruptură profesională de nevindecat. Ca și niște ani de închisoare, urmați de rătăcirii, mai mult sau mai puțin plăcute, printr-o viață trăită invariabil SUB limita blazonului hărăzit.

Al. Paleologu a fost făcut pentru diplomația de stil mare : n-a apucat (dincolo de Comisia din 1945-1947 și de... cotlonagele catifelate de pe la Uniunea Scriitorilor) decît Parisul de la 1990... un bagatel de *retard* de patruzeci de ani ! A fost făcut pentru cozeria de salon, cu ample croieli anglo-franceze de secol XVIII, și a ajuns să se bucure de-o baie caldă la Malmaison, o colaborare (și ea ratată, din fericire) la *Glasul*

patriei sau de câte-o Rotodă la Muzeul Literaturii ! Nici masoneria n-a mai prins-o, la lumina zilei, decît ca pe o butaforie prăfuită...

Nimic din asprimea și durerea acestui lanț de ratări nu sare-n ochi în *Sfidarea memoriei*. Extrem de discret în citarea propriei suferințe, cu acea pudoare angelic-orgolioasă specifică aristocrației crepusculare, Paleologu nu face decît, cîteodată, să adauge grațios câte-o nuanță ironic-amară. El știe, de pildă, foarte bine că desfrîul în epoci de dezastru și teroare este o iluzie, dar nu-și poate reprima șăgalnica nostalgie după anii de „priapee” 1958-1959, cînd își aștepta arestarea : „Acest sentiment de veselie, de viață, de chef este un simptom al dezastrului. În fața dezastrului inevitabil nu e altceva de făcut decît să încerci ori să-ți mîntui sufletul, dacă ești credincios, ori să-ți mîntui trupul, bucurîndu-l, ori amîndouă. Cum am făcut cei mai mulți. De fapt o iluzie”. (Numai Noica o trăia ca pe-o *realitate* totală.)

Sigur că o afirmație precum „închisoarea e o sursă de rîs mare, rabelaisian” supăra atunci („ăia se uitau la mine cam mirați că rîd, își spuneau probabil că sînt idiot”); șochează și acum. Dar pentru el, care știe într-adevăr ce va să zică dimensiunea sacră, libertatea metafizică a Rîsului, reacția cu pricina („n-am rîs niciodată cu atîta poftă ca în închisoare”) face cît un manual de etică. „Am zis că lumea se împarte peste tot în rîzători și nerîzători. Asta explică de ce atît la creștini, cît și la musulmani, legionari, comuniști, la puritani există această malformație sufletească exprimată prin încruntare și posăceală. Vom scăpa de comuniști, vom scăpa de multe, dar de agelaști n-o să scăpăm.”

„Eu am avut un fel de încredere oarbă în steaua mea”, afirmă, simplu, Al. Paleologu, sfidînd, orice s-ar zice, realitatea, dacă nu în esența, oricum în mai toate aparențele ei. Dar *Sfidarea memoriei* tocmai din acest cîștig al pierderii se hrănește. Din bucuria de a spune orice, fără nici o opreliște. (E semnificativ că mărturisirile înregistrate de Stelian Tănase s-au încheiat abia în intervalul interdicției de a publica.) Din jubilația – ușor sadică – de a sparge prejudecăți și a zgudui rinocerismul. Din reflexul ludic al celui structural ostil fanatismului, fixației, monomaniei (religioase, politice, etnice, estetice etc.).

Șocuri, perle, grozăvii. Cinismul la români

Ce poate fi mai frumos la 70 de ani decît să-ți admiri frumusețea de la 30! (Lasă că și acum Al. Paleologu degajă aceeași frumusețe *naturală* a celui care *se* locuiește cu plăcere, instalat savuros în propria-i lume.) Cînd, după ce ai citit biblioteci și ți-ai descifrat destinul ca-ntr-o palmă închisă, îți poți permite luxul de a îndemna la atenție față de „profunzimea detaliilor frivole pe care le întîlnim în viață, în cotidian, adeseori încărcate de semnificații profunde și pline de tot destinul și de toată fatalitatea pe care istoria și societatea le poartă cu ele”.

Un admirator al cinicului Caragiale-tatăl cu simpatie față de „cinismul inteligent” și „forfanteria imoralistă juvenilă” din corespondența lui Mateiu Caragiale cu amicul Boicescu! Un salonard pentru care „costumul popular” nu-i decît derivatul „unui tip de costum imperial” și care pledează pentru o revalorizare social-estetică a mahalalei bucureștene. Un familiar al luxului și lecturilor rafinate, dar care știe că bodega „este un loc indispensabil pentru comunicarea intelectuală și umană... Noi sîntem mutilați și cu consecințe grave în inteligența românească prin neexistența cafenelei și a cîrciumii (bodega, braseria)”. Un exponent perfect al Elitei, dar care afirmă clar că „există elite pe toate treptele societăți, ceea ce impune o atenție deosebită la calitatea individului, nu la clasa din care provine”.

Un frecvent dansator de cotilion din stirpea balurilor epocii Claymoor, dar care știe bine că *exclusivitatea* lui I.L. Caragiale în ce privește România anilor 1870-1905 este o capcană: lumea lui Caragiale și lumea lui Claymoor nu în disjunctie ridicolă, ci numai în eficiență complementaritate și-au format temeliiile și se cuvin citite astăzi (vezi p. 36 ș.u., mai ales p. 75 ș.u.). Să poți declara nonșalant că ai aderat o vreme la catolicism dintr-o fascinație de natură estetică – „îmi plăceau limba latină și orga” – și că „vedeam în catolicism o altă francmasonerie”. Sau că „cele mai subtile spirite ale secolului al XX-lea cum ar fi Kierkegaard, Nietzsche, Schopenhauer erau anti-hegeliene. Hegelienii au fost să nu zic mediocri, dar, în general, oficiali, статисти, oamenii poliției. De fapt hegelianismul este o filozofie a turnătorilor”!

Să-ți aduci aminte din reclusiunea de la Cîmpulung (cînd cărai 28 de găleți de apă pe zi pentru o baie) ce musculatură armonioasă făcuseși („eram foarte încîntat de frumusețea trupului meu”). Să dai istoriei

mari ce-i al ei, dar să nu uiți drepturile istoriei mici, de genul comerțului făcut de bucureșteni cu mașinile refugiaților polonezi din 1939. Să-ți permiți, fără teamă de presiunile vreunui lobby, să citezi „eleganța discrețiunii” lui Salazar și omogenitatea întru oroare și faliment a dictaturilor de stînga față de cele de dreapta (p. 73). Sau să afirmi că, pur și simplu, legionarii „cîntau splendid” („acționau asupra unor receptivități viscerele foarte sensibile”) și că „aveam prieteni printre legionari, ce erau foarte mulți băieți deștepți și foarte bine, oameni moralmente stimabili, care, din diverse motive, ce trebuie analizate, că analiza nu s-a făcut, au aderat la mișcare”. Dar să-l taxezi necruțător pe Noica pentru „obsesia reducției la unitate” fiindcă „dacă reduci totul la UNU comanzi ușor și dirijezi ușor. Toate acestea țin de un spirit totalitar. Dictatura totdeauna se sprijină pe filozofie, democrația niciodată”.

Și încă: să-ți cîntărești rapid și corect din ochi evoluția ideilor politice: „Îmi plăcuse o vreme, în tinerețea mea, marxismul. Dar altfel am oscilat între stînga, chiar extremă, și dreapta, nu extremă, către dreapta junimistă, care de fapt e mai la stînga decît conservatorismul și uneori decît liberalismul”. Să recunoști că-n anii '50 se traducea mult, tirajele erau mari, intelectualii conformați beneficiau de multe avantaje și că „lumea citea Tolstoi sau Thackeray în tramvai”. Să te țină lumea de eseist erudit, moralist fără prihană și filozof, iar tu să declari impresionismul drept „miracolul artei” și să te arăți partizan al principiului junimist „anecdota primează”.

Șocuri, perle, grozăvii care stîrnesc deopotrivă admirația și mefiența: versatilitatea este un păcat plin de spectaculos.

Ce revine în chip ciudat în *Sfidarea memoriei* este cinismul. Cine-l cunoaște pe Al. Paleologu, cu amenitatea sa comprehensivă, cu disponibilitatea la ghidușie, farsă, calambur și rîsul în hohote, cu mania frumosului, sensibilitatea rafinată ș. a. m. d. nu poate decît să se-ndoiască de atîta afirmare a cinismului în paginile de față. Adevărul e că-i vorba de o înțelegere specială a cinismului, și anume chiar ca „spunerea lucrurilor pe nume, pe șleau”. Al. Paleologu e perfect conștient de chipul dublu al noțiunii: cinismul mediocru, al imbecililor și escrocilor, „cinismul cu care sîntem conduși”; dar și: „Cinismul nostru intelectual merge foarte bine alături de o profundă înțelegere omenească și o mare afectivitate. Nu duioșiile alea semănătoriste și idilice, care sînt false și nu sînt ale noastre”. O „afectivitate umană profundă pe teme cinic și inteligent” – iată o posibilă formulă perfectă pentru Paleologu însuși, ca

și pentru *grecitatea* lui Caragiale, Zarifopol, Noica ș.c. (cu sau fără furia eminesciană în domeniu). De aici și admirația pentru adaptabilitatea românească (p. 29), pentru scepticismul nostru față de istorie (p. 46), dar și pentru resemnarea activă ca formă de maturizare istorică („așa cum Rusia și-a asumat rolul ei de misionară a ortodoxiei, noi trebuie să ne asumăm rolul de necunoscuți salvatori ai Europei sacrificați perpetuu”).

„Dar eu sînt hedonist, individualist și consider că plăcerea e principala valoare din lume și că din plăcere decurg și sacrificiul și iubirea și tot ce vrei. Din respectul pentru plăcere.” Un respect cu capcane.

Eșecul moderației naște monștri

După cum există oameni pe buzele cărora obscenitățile cele mai crunte sună jucăuș, infantil și scilpitor, moralisții hedoniști, nărăviți cu spectacol la cinism ludic și relativism în cele istorice și morale, au darul de a debita prăpăstii fără să scandalizeze. Șochează pe moment, te bosumflă în primă instanță, dar șarmul lor cvasiinocent și *adevărul de ultimă instanță* te dezumflă, provocîndu-ți surîsul. Rămii cel mult contrariat și mefient, dar nu te poți supăra și vitupera împotriva lor.

Așa e cazul cu Al. Paleologu. Unele afirmații ale sale – mai precis : consecințele lor ultime – mai că m-au făcut să cred că excesul moderației naște monștri.

Ludic, permeabil, flotant, multicolor și elastic, punctul său existențial de vedere aliază pragmatismul saxon cu dibăcia pehlivanului levantin și ipocrizia salonardă franceză. El surpă temeierile oricărei monovalențe, *urăște incasantul*, adoră ductilitatea și maleabilul, pe scurt : acordă relativului... caracter absolut.

Afirmația odioasă : „Intransigența nu e o calitate niciodată”. Ca și glosarea ei : „Intransigența, în situații relative, indecelabile, am condamnat-o totdeauna ca fiind o falsă virtute, o impostură sau un alibi, o substituire, în lipsa altor calități umane, în lipsa inteligenței realului și validului”. Dar după ce-o condamni și după ce te întristează, îi poți nega valabilitatea ?

Sau : „Se vorbește foarte mult și întotdeauna cu o conotație exclusiv negativă de oportunism. Evident, e flagrant și ridicul sau dezgustător oportunismul acesta al interesului personal. Dar tot atît de ridicul și

stupid e să fii inoportun. Nu condamn oportunismul, depinde care este calitatea, finalitatea lui (...) mă gândesc la cazul Vianu (...) Mulți au jucat roluri duble, benefice în ultimă instanță”. Ce perspectivă oribilă de spălare a conștiințelor ambigue, teleghidate sau de-a dreptul murdare deschide această afirmație, grație căreia Miron Radu Paraschivescu, să zicem, „iese-n câștig” față de V. Voiculescu, precum Victor Eftimiu față de Blaga etc. Tot mergînd așa pe firul apei, urmează ca Dumitru Popescu, D.R. Popescu, Radu Beligan, Alexandru Balaci, Zoe Dumitrescu-Buşulenga, Valeriu Râpeanu ș. a.m.d. să apară ca adevărații martiri ai anilor trecuți, față de care... inoportunii gen Daniel Turcea, Virgil Mazilescu, Dorin Tudoran și cîți alții fac figură de „piedici în calea normalității” ! Iar adevăratul apărător al Uniunii Scriitorilor va deveni, prin urmare, generalul Achim, nu ? (Mihai Pelin nu-i departe de a afirma ferm așa ceva.) În definitiv, nu o dată am citit în ultimii ani că eroii României au fost securiștii, restul poporului fiind un uriaș moft inconștient, idiot, mîncău, barbar și lenes !

În sfîrșit, dacă poți accepta, forțat de exemplele lui Al. Paleologu, că „intransigența nu e o calitate”, asta nu înseamnă automat că e un viciu. Poate că o pacoste : și pentru cel care o practică, și pentru ceilalți. Poftim : să punem față-n față cazurile de mare oportunism citate de Al. Paleologu (Ralea, Mihail Jora, Stoilov, Al. Rosetti) cu cazul Magda Tzicu (p. 234), cea care, acceptînd de frică să semneze pactul cu Securitatea, a venit acasă și s-a sinucis îngrozită de ce făcuse. Oricît ți-ar șopti, cinic și pragmatic, luciditatea că preferabilă e soluția celor dintîi, respectul total nu-l poți dărui decît celei din urmă. Or, aici, verdictul lui Al. Paleologu sună urît, indecent de urît : „Sper că Dumnezeu e clement cu astfel de sinucigași”...

„Sincer, dar idiot”

Destulă inconștiență definește și circumstanțele colaborării lui Al. Paleologu cu Securitatea. Sigur, închisoarea de la 1963 nu mai era cea de la 1950 ; nu se mai extermina : se macula și se racola. „Perioada era de deschidere – citeam *Contemporanul*, vedeam articolele lui Baconsky, apăreau numele lui Ion Barbu, Blaga, Valéry, Beckett, era o deschidere în sensul dorit de mine. Mi-am spus că nu mai e cazul să păstrăm pozițiile vechi și că, dacă ni se întinde o mîină, trebuie să o

luăm. Se vorbea mereu că ne dă drumul, deci mi s-a părut că e bine să accept” (!!! aici, logica nu ne ajută să-nțelegem). În plus – chestie tipică –, pe Al. Paleologu nu l-au convins palmele, ci amabilitatea: „Eu am acest defect – și asta explică în bună măsură și căderea în pactul cu diavolul – la obrăznicie și brutalitate am o reacție dură și nu mă intimidează brutalitatea, nici obrăznicia. Dar politețea mă câștigă. Politețea, curtoazia, înțelegerea reprezintă un plan periculos”.

Ce avea să se întâmple în numele acestei politeți? „La un moment dat sint chemat de ofițerul politic și, într-o încăpere unde erau doi domni, unul mai în vîrstă, care era adjunctul, și unul mai tînăr, care era șeful” este pus la curent cu *Declarația din aprilie* 1964, cu „problemele din CAER, conflictul sovieto-chinez, poziția noastră de independență și deschidere. Și mi-au cerut să comunic astea printre deținuții mai serioși în care aveam mai multă încredere. Mi s-a cerut de asemenea să scriu pentru *Glasul patriei* două articole demascatoare, hotărîte. Mi-au propus de asemenea să fiu președintele Clubului penitenciarului. Am acceptat. (...) Am ales să scriu un articol împotriva lui Mihai Fărcășanu, cu care fusesem prieten, și altul împotriva lui Cioran. Cele două articole le-am scris cu o plăcere enormă, cu senzația că-mi reiau meseria. Erau foarte violente și brutale. Puțin apoi mi s-a dat și drumul. Dumnezeu m-a iubit și m-a protejat și a făcut ca articolele să nu apară (...) Am fost dezamăgit că n-au apărut. Am simțit-o ca pe o jignire”.

Dezarmant prin firescul trăirii și redării nefirescului, autorechizitoriul se dorește adîncit cu program („lucrurile au fost ceva mai complexe și de-aia vreau să mă culpabilizez mai mult”), este desprins de aleatoriul impulsului visceral („se întîmplă că te prinde într-un moment de minimă rezistență”) și atașat la sistemul convingerilor demonizate: „Pentru că eu am ieșit din închisoare foarte procomunist. Procomunismul meu venise din colonia de muncă unde simțisem pe pielea mea cum se muncea la muncile agricole din care eu și generațiile care m-au precedat am tras foloase (...) totul era foarte sincer – sincer, dar idiot (...) Nu am o explicație. Decît că intrase în mine diavolul.

Intrase în mine un soi de duh al prostiei, pentru că diavolul e mai ales un duh al prostiei”.

„M-am comportat prost, dar omenește”

Să fim cinstiți și să recunoaștem o dată mai mult unicitatea admirabilă a confesiunii lui Al. Paleologu. Îmi dau seama, pe măsură ce scriu acum, cât de aberantă, întristător de ridicolă e situația: într-o țară în care Securitatea a însemnat tot ce... înseamnă; unde tot ce se încheagă și tot ce se dizolvă poartă pecetea Organizației; unde, vorba lui Sever Meșca, tot românul a avut relații FIREȘTI (?), de voie sau de nevoie, cu una sau alta dintre componentele mecanismului respectiv; unde „colaboraționismul” a înregistrat atâtea și atâtea crime și ticăloșii ș.a.m.d. – taman aici să fii nevoit a face un studiu de caz tocmai pe Conu' Alecu Paleologu! Păi nu-i rîsul lumii?

Ideea că noi îl mursecăm pe Paleologu în timp ce sute și sute de scriitori, artiști, ziariști din categoria Teofil Bălaj, Ilie Purcaru, Vasile Băran ș.c.l. își iau zilnic doza de onorabilitate e o culme a grotescului. Și totuși trebuie să mergi înainte pe terenul pus gratuit la dispoziție și să te întrebi ce urmări concrete a avut pactul din 1964 pînă în 1990. Pentru că aici se oprește franchețea mărturisorului, lăsînd loc infinit speculațiilor.

„Cu mine s-a întîmplat că am reușit tot timpul să mă strecur în mod inteligent și abil, să nu fac nici un rău, ba chiar să fac servicii unora avertizîndu-i. Cînd am văzut că și Soljenițin a cedat – asta nu mi-a dat o scuză, un alibi, un motiv de jubilație, căci nu așa se rezolvă problema, dar mi-am dat seama că m-am comportat prost dar omenește (...) Din cînd în cînd cite un telefon, o întîlnire și o poveste cînd de obicei scăpam cu o chestie anodină. E adevărat că ei asta vor (...) În cadrul acestui pact nu a avut nimeni, nici un semen al meu, de suferit. Asta pot s-o afirm față de Dumnezeu, pe ideea mîntuirii sufletului meu și asta mi se pare suficient.”

Nu știm ce va să zică „din cînd în cînd”, nu știm ce va să zică o „chestie anodină”, nu știm cine, cum erau și ce voiau interlocutorii, nu vedem de ce „noi” trebuie să acceptăm că la „ei” „nu sînt numai

imbecili și nu sînt numai canalii”, cum spune Paleologu, în timp ce „ei” nu văd în „noi” decît niște imbecili potențial periculoși și niște canalii trădătoare! De cotloane te mai poți îndoi. De sinceritatea și adevărul de esență al spuselor – nu!

În orice caz, la atît de multe răspunsuri date, faptul că Al. Paleologu ne lasă în penumbră cu una, două întrebări e un preț destul de bun pentru noi. Plătindu-l, îl însoțim cu vechea emblemă a admirației fără replică: „*Chapeau!*”.

22, nr. 8, 9/21 febr.-5 mart. 1996

Disciplina perversiunii

Titus Popovici, *Disciplina dezordinii*,
Editura Mașina de scris, 1998, 319 pagini

Nu m-a interesat niciodată, mărturisesc, în chip anume figura lui Titus Popovici. Îl consideram o lichea superioară, boier cinic de partid, oportunist perfect, bun meseriaș, cameleon, un mercenar care-și disprețuiește stăpînul exact în măsura în care înțelege să profite în chip absolut de pe urma avantajelor nomenclaturii. Multă lume fină făcea cu grijă distincția între scriitorul de odinioară și scenaristul care încorporează ceaușismul în miturile istorice românești. Aceeași lume fină distingea cu grijă între, să zicem, nimicnicia unui V. Băran și acel amestec pervers, sadomasochist, de frustrări și sarcasm, ricanare, grandomanie, ratare și sarcasm vitriolant din romanele lui Dumitru Popescu. Între erudiția autolivrată Puterii (V. Cîndea, Dan Zamfirescu ș.a.) și jegul moral de tip Traian Iancu. Între cenzorul cu chemări patriotice, arhi-productiv cultural, etern adaptabil din rațiuni deopotrivă mercantile și principiale (V. Râpeanu) și viermuiala unui Mircea Micu. Între Valentin Lipatti, Ion Ianoși și N. Gogoneață, între I. Cristoiu și L. Avramescu, Al. Ivasiuc și N. Dragoș, V. Silvestru și Dinu Grigorescu, între arta compromisului pentru binele obștii (L. Ciulei, D.R. Popescu, R. Beligan, D. Hăulică) și politrucii de tip M.R. Iacoban. Între Z. D.-Bușulenga și Olivia Clătici, ba chiar între Adrian Păunescu și C.V. Tudor... Peste tot așadar, unde literatul cuminte știa să așeze nuanțe, să-și pună bemoli la cheia vituperărilor, să găsească mereu circumstanțe atenuante pe scara cu multe trepte a vinovăției, eu eram tentat să amestec apele și să condamn în bloc.

Absolutism de junețe. Cu anii, nu doar că ești nevoit să accepți ierarhia ororii, varietatea culpei, importanța contextului și, mai ales,

rostul compromisului de moment în numele interesului strategic (adică... personal, deși desfășurat, vezi bine, în numele Cauzei), dar descoperi voluptatea detaliului, a curcubeului cromatic, te supui binevoitor răbdării disjunctive și accepiți, în fine, criteriul suprem după care trebuie judecat omul la români: creativitatea. Cine deține harul construcției în acest spațiu dominat de frenezia autonomicirii cuvine-se iertat de (aproape) orice.

Puterea, mercenarul și adevărul

Și, mă rog, o să ziceți: ce a construit Titus Popovici?

Adevărat, nimic formidabil în plan cultural, și cu bătaie lungă, dar ne-a oferit post-mortem... autopsia unui destin (politic și literar) paradoxal. Și, indiscutabil, pilduitor pentru ce va să zică otrava ideologiei și mințirea de sine, autovrăjirea cu folos material, la intelectualul român. Destinul tovarășului de drum, parazitat irecuperabil de sistem, dar parazitând, la rîndu-i, cu deplin succes sistemul.

De unde credeți că a venit, prompt și exact, verdictul în cazul acestui roman? Ei bine, culmea ironiei, de la *Academia Cațavencu*. În nr. 12(383) din 30 mart.-5 apr. 1999, la rubrica „Munca cu cartea”, sub semnătura *Frații Marx și Surorile Engels* sta scris următorul adevăr: „Acest «roman memorialistic» suferă, poate, de oarecare lipsă de sistemă și inconsecvență narativă, fiind alcătuit din mai multe bucăți disparate, reunite sub imperiul urgenței. Dar totuși, să dăm Cezarului ce-i al Cezarului și lui Titus ce-i al lui, afirmînd răspicat: avem de a face cu o carte țapănă, pînă acum cea mai solidă dintre postumele acestui autor care ar fi putut să devină un Pasternak al românilor, dacă nu i-ar fi plăcut așa de mult pescuitul, vînătoarea și banii cîștigați din scenariile pentru Sergiu Nicolaescu. Atunci cînd evocă epocile pe care le-a traversat, apăi le evocă, tată, nu se joacă...”.

Adevărul e că – profesionist desăvîrșit, conformist cu panaș, mercenar amoral, însă dotat din plin pentru tot ce înseamnă *confecție literară* – Titus Popovici a slujit cu onor (la) toate cotiturile comunismului. În anii '50 era, împreună cu Petru Dumitriu, Marin Preda și Eugen Barbu, printre cei care dezghețaseră pe românește înghețul stalinist. *Străinul* (1955) și *Setea* (1958) au făcut epocă, dezlănțuind elogiile criticii literare de partid, care simțea – nu fără îndreptățire – în

acea stufoasă, forfotitoare și îndeajuns de butaforică materie epică suflul unui nou Rebreanu (noua *Răscoală...* comunistă și, desigur, noua *Pădure a spânzuraților*). Prolix, avid de „frescă socială”, insațiabil povestaș, Titus Popovici lucra totuși foarte atent după rețetarul prestabilit (exact ca scenariștii Hollywoodului de astăzi): pitorescul mediului familial cuprinde ruralul și urbanul, proletariatul și chiaburimea, mahalaua și aristocrația de la *casină*, biserica și belferimea, ziaristul și activiștii, doctorul, birtașul, evreii, ungurii și nemții, conflictele interetnice sau dilemele tînărului insurgent, camilpetrescianul viitor utecist (eul și colectivitatea, însingurarea și angajamentul politic) etc. etc. Citite azi, fie și (obligatoriu) pe sărite, *Străinul* și *Setea* nu mai spun mare lucru prin problematica de la *Demonii* la *Condiția umană*, dar seduc, pe alocuri, prin varietatea tipologică și substanța (categorială) uman-istorică a unor personaje, de la baronul Popp de Zerind la unchiul Gavril, care, de altfel, vor reveni în paginile autorului.

În cele „cîteva cuvinte lămuritoare” ale romanului *Cartierul Primăverii. Cap sau pajură* (editura Mașina de scris, 1998), Titus Popovici dădea un răspuns parșiv acelei întrebări care i-a punctat sistematic destinul scriitoricesc de pe la 1960 înapoi: „Cînd scrii o carte?”. Vrei să spui: cînd *public* o carte? răspunde el, „deoarece scriitorul care voiam eu să fiu nu putea publica nici o pagină de literatură care să treacă peste anul 1945-'46. Ar fi însemnat să mint cu bună știință, și nu eram în stare”.

Cu alte cuvinte, în film și teatru, ca și la plenarele C.C. al P.C.R. se putea minți în voie, total, ba și estetic, în vreme ce proza, ca apanaj al Eului, al sinelui, mă rog, avea să intre de bunăvoie în carantină, cu mici excepții de tipul *Moartea lui Ipu*. „Ținînd mai presus de orice la statutul de scriitor *profesionist* m-am refugiat în cinema, refuzînd orice muncă de răspundere în domeniul culturii, ori în altul – și vă rog să mă credeți că au fost destule presiuni.”

Aici începe perversiunea

A fi o viață întreagă unul dintre răsfățații Puterii, dar în afara posturilor de conducere: un *ocrotit* al puterii, scutit de banala nevroză a activistului. În aparență, un marginalizat redactor la revista vînătorilor și pescarilor sportivi, departe de nebunia dinspre vîrfurile ierarhiei de

partid, dar, la urma urmei, nu doar membru corespondent al Academiei, ci și membru al C.C. al P.C.R. Un egocentric luxuriant în cinism și arghirofilie (din categoria Mihai Ralea, Sadoveanu, Al. Rosetti, confin la cinism cu Paul Georgescu și la „arendășie” cu Eugen Barbu). Un epicureu cu fantasme de heraldică ardelenescă și bogate reverii occidentale, dar în fond un socialist de cea mai pură (*y compris* cubaneză, de nu direct maoistă) reverie stângistă, frustrat iremediabil de falimentele succesive ale respectivei utopii planetare, însă credincios Liniei pînă la capăt. Un abonat al marilor comenzi culturale de partid, scenaristul nr. 1, vreme de decenii, de la *Setea* pînă la *Lumini și umbre*, al filmografiei istorice ceaușiste, dar care (după cum susțin observatorii fenomenului, precum L. Ulici) nu a semnat nici un omagiu scris pentru Nicolae Ceaușescu! Și nici nu a fost obligat să o facă!

În sfîrșit, în vreme ce obștea literară fremăta la auzul veștii că Titus Popovici luptă din greu cu cenzura, că s-a luat la harță cu Mihai Dulea, fotocopiind pamfletul împotriva acestuia ș.a.m.d., Titus Popovici era convocat la cel mai înalt nivel, unde i se comanda să răspundă – în locul guvernului și al istoricilor de meserie! – atacurilor ideologiei revanșarde maghiare! Iar de la *Setea la Mircea* și de la *Ion la Horia*, trecînd prin *Puterea și Adevărul* (încă un text cu mare forță de impact scenic în epocă, frizînd disidența, text lucrat însă tot după rețetar, nu fără o reală tensiune etică și dialogală), ajungem la 1991, cînd același Titus Popovici – îmbrăcat, de astă dată, în uniforma anticomunismului – scrie *Cutia de ghete* (recent reeditată la editura Mașina de scris), remarcabilă situație tragic-absurdă a epocii Ceaușescu, de un carnavalesc morbid, farsă lugubră pe fondul prăbușirii generale (cu tot tacîmul umilințelor, sărăciei, lașității, degradării umane etc.): un tată care umblă năuc prin oraș cu cadavrul copilului nou-născut în brațe, nepermis de nimeni, neînregistrabil în birocrăția triumfalismului ucigător: viitorul (potențial) al nației, mort și plimbat de-a surda printr-un oraș bulgakovian, închis într-o cutie de ghete...

„Știi care va fi răzbușarea postumă a lui Ceaușescu?”, își întrebă un prieten autorul *Disciplinei dezordinii*. „Revanșă sau răzbușarea, zi-i cum vrei, va consta în faptul că, la puțin timp după ce va dispărea, nimeni nu va vrea să-și aducă aminte de tot ce-a fost; după aceea nimeni nu va putea să creadă nimic, în general. E greu oricui, intelectualului ca și semi-analfabetului, să accepte că întreaga lui viață s-a

desfășurat pe parcursul unei paranteze a Istoriei – dacă admitem ideea de «progres» ca fiind o lege obiectivă și obligatorie a înaintării în timp”... ideal de stînga, și acesta.

Dar între timp...

Dar între timp, același Titus Popovici care face saltul antipodic de la *Străinul* la *Cutia de ghete* ni se relevă, de-a lungul unei succesiuni de măști și ipostaze, ca mercenar al propriei amoralități hedoniste. Atras în adolescență de legionarism („un coleg al tatălui meu, oficiantul PTT Iosif Bozântan, unul dintre cei zece «Decemviri» care l-au asasinat pe disidentul legionar Mihail Stelescu (...) dacă eram cu 4-5 ani mai mare, cred că aș fi devenit legionar. Multe lucruri ale «lor» conveneau naturii mele intime: setea de acțiune, pasiune precoce pentru armele de foc și albe, probabil substituit al unei sexualități precoce, intoleranța față de constrîngerile burgheze, care, pînă la urmă, duce pe intelectualul sărac, și prea laș ca să se arunce în brațele negre ale anarhismului, la acceptarea cu scrișnete de dinți a constrîngerii totalitare de dreapta”), ajunge voluntar voios la Salva-Vișeu. Junele admirator al lui Iuliu Maniu devine complicele lui Gh. Gh.-Dej, Groza & Co. („în noiembrie 1949, deși la 16 ani n-aveam drept de vot, am pus de vreo douăzeci de ori, în diverse secții de votare din Oradea, ștampila pe semnul BPD-ului, «Soarele», în rîsetele și clipirile complice din ochi ale tovarășilor înarmați, desemnați de PCR să asigure deplina corectitudine a alegerilor”), pentru a fi invitat de Ceaușescu, prin 1970, să devină ministrul Culturii („în viață am cheltuit mai multă energie ca să scap de orice funcție, decît alții ca s-o obțină”. „Oricum, primul meu dascăl întru rebeliune – «revoltă în genunchi», e adevărat – a fost Lev Davidovici Bronstein, zis Troțki, după numele jandarmului care l-a arestat la Odessa”).

Și tot așa, tatăl eroului ideal Andrei Sabin („o Charlotte Corday bărbat”), rebelul setos de acțiune, femei și adevăruri sangvine, idealistul singur împotriva tuturor ș.a.m.d. („din spirit de contradicție, sau din simpatia mea sucită care merge, întotdeauna, spre cei învinși”, „...mă înscrisesem în UTC în octombrie 1945 și jucam ping-pong la sediul IMCA”) va face un pamfletel la adresa tovarășului Eduard Mezincescu, ministrul Culturii și „gigoloul Anei Pauker, pe lîngă care îndeplinea și funcția de majordom”, și va scăpa de închisoare grație unei „distinse

tovarăse, provenind din înalta burghezie evreiască și totodată ilegalistă (...) Am fost dat afară, cu onoare. N-am nici un merit personal. Aveam deja la tipar o năvălă împotriva lui Tito. Leonte Răutu îmi comandase personal și o piesă de teatru pe aceeași temă și eram gata să răspund oricărei „comenzi sociale”, indiferent că ar fi trebuit să demasc uneltirile Vaticanului (...) Am avut pur și simplu noroc. Nu mi s-a dat voie s-o fac!”.

Cel care a răvășit cu *Setea* o țară aflată în nebunia colectivizării forțate se duce „în penitență” în 1990 „să-mi iau chitanța de proprietar al celor patru iugăre și jumătate ale bunicii, pământul pe care se duse să moară, singură și oarbă, prin anii '60, deoarece ginerele ei Petru Bugă, «regășanul bolșevic» întors din prizonierat căpitan în divizia «Horia, Cloșca și Crișan», le-a predat Statului; altfel nu mai putea rămâne director de școală. În cartea mea *Setea* i-am născocit crize bovaric-sociale de conștiință, pe care nu le avea, sau i le-am împrumutat pe ale mele, cu desăvârșire artificiale”.

Și încă două citate, de final, pînă săptămîna viitoare, cînd vom intra în fondul romanului: „Prin anii '70, la un 23 August, stăteam în colțul din stînga al tribunei oficiale, într-un grup, mereu același: Valter Roman, Ion Iliescu, Ștefan Voicu și George Macovescu și «făceam rezistență», adică birfeam cu glas scăzut”.

Iar în decembrie 1989, la întrebarea lui Titus Popovici: „Nu-ți dai seama că o să fim spînzurați cu toții?” – Dumitru Popescu îi răspunde: „Ba da, dar nu îți se pare normal?”.

*

Am punctat la iuțeală, săptămîna trecută, promptitudinea lui Titus Popovici – desăvîrșită întruchipare a cinismului mercantil, egocentric epicureu, profesionist omniadaptabil și, paradoxal, excentric față de centrul de putere, dar situat invariabil în centrul ocult al orbitei –, promptitudinea, zic, sesizarea (mercenarială) a specificului *comenzii superioare*. „Îmi revine, parțial desigur – scrie el –, meritul discutabil de-a fi fost printre primii făuritori, în cinematografie cel puțin, ai mitului «insurecției» (...). *Venirea în întîmpinare* este totdeauna privită ca o dovadă de atașament” (vezi povestea întregă la p. 159).

Trebuie să recunoaștem că a sluji leninismul la 20 de ani, socialismul franco-sovietic în *Străinul*, dejismul colectivizării în *Setea*, dezghețul

naționalismului ceaușist în *Puterea și adevărul*, pentru a face, după 1990, parodia lugubră a dictaturii ceaușiste (în *Cutia de ghete*), despuierea minciunii, caricatura nomenclaturii și a propagandei, *reluînd pe invers*, la 60 de ani, idealurile adolescenței, este fără doar și poate o performanță. În plus, să nu uităm că omul chemat în 1987 de Ceaușescu să răspundă oficial atacurilor istoriografiei maghiare, „umilul” responsabil al revistei vânătorilor și pescarilor sportivi, juca pe degete generali și colonei de verde și albastru (toți în civil, desigur) tocmai în numele chiolhanului cinegetic menit să ascundă sau să condamne... putreziciunea sistemului!

În sfârșit, e de notat hazlia contrapunctică prin care autorul *Pasacagliei* (1960), admiratorul lui Fidel Castro (*Însemnări din Cuba*, 1962), scenaristul noului cult ceaușist din *Columna* (1968) și *Mihai Viteazul* (1969) este unul și același cu scenaristul *Operațiunii Monstrul* (1976) și cel care, în 1983, se plîngea că nu-și poate îngriji discopatia „cîștigată la vînătoare și pescuit” decît la Spitalul Elias: „La Elias, bineînțeles, ca membru în CC nu aveam voie să mă duc în altă parte, la Institutul de Reumatologie, de pildă”.

Chiolhanul în dictatură

Nenorocirea tipului politic pe care-l reprezintă Titus Popovici rezidă în utopia (slujită neabătut o viață) a „socialismului liberal”. „Un timp am crezut că socialismul latino-american va fi altfel”, oftează autorul în „Cartierul Primăverii”. „Intelectualul e veșnic dispus să complice lucrurile, să-și imagineze de pildă comitetul central al partidului comunist, de la noi ori de aiurea, ca pe un fel de centru misterios, organism ezoteric, ceva în genul ordinului Templierilor, al Francmasoneriei sau al S.S.-ului. În realitate, peste tot a fost vorba de o ceată destul de pestriță, cu cîțiva intelectuali naivi sau slabi de caracter în chip de stafide pe cozonac, o bandă adunată pe criteriul fidelității față de un șef (nu altfel își recruta Terente sau Al Capone tovarășii!), criteriu de natură feudală și care nu putea naște decît o politică reacționară, în toate domeniile.” Înțeleg, îi răspunde Criticul: „Furia neselectivă cu care scrii este expresia unei decepții amoroase. Te-a decepționat socialismul prin antiintelectualismul funciar al reprezentanților săi”.

Observație capitală. Așa se poate înțelege și frenezia troțkistă cu care a îmbătrânit și a murit ludicul feroce pe nume Paul Georgescu, tip aproape halucinatoriu în malignitatea sa, cum să-i zic, îmbîrligătorie. La nostalgiei menșevismului ne gândim periculos de puțin noi, cîrcotașii bolșevismului. (Între paranteze fie scris, niciodată n-am știut cine-i mai primejdios, I.D. Bălan sau Radu Forian? Nicolae Dragoș sau Ion Ianoși? Eugen Florescu sau Paul Georgescu? Cu alte cuvinte, e mai cavernos, pe termen lung, socialismul de bibliotecă față de înfățișările sale primitiv-propagandistice?)

În fond, despre boieria de partid, perfect ilustrată de Dej, Maurer sau Mihai Ralea, dă seama cel mai bine nu atît segmentul dedicat în „Cartierul Primăverii”, strict politic, primilor doi (V.V. Roșiorii dăvede și Mihai Radu Florian), cît meniul de la partidele de vînătoare : „mușchiuleț de mistreț, brînzeturi de mai multe feluri, icre, sardele, ficat de gîscă, nisetru marinat, ghiudem de Dobrogea, păstrăv la hîrzob, prepeleț în aspic, batog de morun, sălămior de urs, chiftele de biban, paté de sitari din care gusta [Gh. Gh.-Dej, n.n.] criticînd ca un fin gurmănd...”. Peste ani, același grefier *gourmet* îi va nota și lui Ceaușescu sărbătorile papilar-gustative : „...tovarășul luase păstrăvi *au bleu*, mușchiuleț tăvălit în mălai, brînzoaice pufoase cu stafide, un Chardonnay la pește, Miniș-Cadarcă la friptură, Murfatlar-Sauvignon la desert...”. Mai că-ncepi să înțelegi de ce avem, acum, la zece ani de la moartea lui Ceaușescu, așa o clasă politică : idealul fiecărui *insider* sau *outsider* au fost tocmai aceste meniuri (plus casele de vacanță ș.a.m.d.) – și atît.

Mă rog, jalea începe – literar vorbind – cînd, în dorința de a-și înjosi personajele care l-au „cinstit” o viață, memorialistul coboară tonalitatea pamfletară pînă la nivel de closet. Despre Ana Pauker (aici, Vera Rosenblum) zice că „știa că se regulează în draci, un băiat al ei era făcut cu Morîț Torez...” etc. („Cartierul Primăverii”, p. 153). E drept, tonul este al lui Dej : „Curve păguboase, umblă după năluci și p'ormă fac pe mirații cînd, din motive obiective, ești silit să le tragi un glonț în ceafă”. În acest sens e de analizat varianta grobiană (*op. cit.*, p. 63) a unui Ceaușescu în relații homosexuale, în închisoare, cu Dej („fuseși nevoit să strîngi în brațe trup fraged de utecist, altfel ți se tulburau creierii”), sau, mai elaborat, în „Disciplina dezordinii”, p. 44 : „Ceaușescu fusese «fetița» lui Gheorghiu-Dej, mi-au confirmat-o Chivu Stoica și inginerul N. Celac, rezident în România anilor '40 al GRU, organizatorul, printre altele, al evadării lui Dej din lagărul de la Tîrgu-Jiu”.

De aici încolo, se poate lesne intra în paranoia !

Joarda și memoria satirică

Confesiunea esențială a acestui egocentric hedonist se află la pagina 138, când elevul Popoviciu Titus primește joarda de la învățătoare: „Țin minte beția ce m-a cuprins atunci, ca o nebunie neașteptată, și rușinea care nu s-a șters nici astăzi m-a făcut să mă feresc toată viața, cu orice preț, de orice funcții care să-mi dea putere asupra semenilor *mei* (...) I-am sculat în picioare, le-am verificat caietele, șfichiind cu nuiua de sînger palmele întinse ale celor ce mi se părea că mă înfruntă. Și nimeni, nici unul, nu s-a repezit să-mi ia joarda, să mă calce în picioare. Nu m-a pîrît nimeni, nici mătușii, nici părinților. Pedepsa o aștept și azi”.

Acea frenezie (nepedepsită) a biciuirii (orice dictatură e un reflex al sadomasochismului) va fi acționat în componerea lui Mitru Moț ori a activistului Ardeleanu, pentru a căpăta acum, retroactiv, suculentă în portretul lui Leonte Răutu, omul „voluptății cinice” (p. 73), al lui Mihai Dulea („un avorton intelectual, ros de ambiții solitare”, p. 13), Maxim Berghianu („tip de boss american, de-o vanitate agresivă, ascunzînd cine știe ce complexe”, p. 42), Cornel Burtică („șmecher insolent, un pospai de maniere pe un fond de aroganță oltenească”, p. 210), Demostene Botez (propulsat de Ralea ca reprezentant al României la UNESCO, „una dintre cele mai invidiate și mănoase sinecuri”, om de „o lăcomie proverbială” și însurat cu „o fostă infirmieră țigancă, cu mari talente felaționare” etc., vezi p. 147), J. Popper (cărui Titus Popovici îi slujește de negru la romanul *Taina albă*, vezi p. 217 ș.u.). Fac excepție de la tratamentul cu acizi Petrică Popa, unul dintre primii cobai de la experimentul Pitești, care-i mărturisește autorului chinurile îndurate de pe urma sadismului lui Zeller, șeful Securității regionale (p. 301), Valter Roman (pp. 273-280, „om fin, inteligent și curajos”, încrezător în viitorul eurocomunismului), Ilie Verdeț (p. 11, „om realist, mai necorupt și cu șira spinării mai dreaptă”), oarecum Mihai Beniuc (p. 242 ș.u.), „plin de o grea mînie țărănească, bîntuit de o metafizică tristețe erotică, o îndîrjire dincolo de contingent împotriva neîmplinirilor”, cu o „pată de neiertat” („Pe muchie de cuțit”), vîrf de lance în demascarea lui Al. Jar, de o kremlinitate absolută, dar nu mai puțin incitantă. Cuplul Mihai și Emma Beniuc face deliciul paginilor 242-246, de reținut pentru comentariul recenteii apariții memorialistice a poetului

din care se citează aici mărețul distih : „Mă simt ca un gîndac într-o dumbravă./ Și strig : măreț partid, o, slavă ! Slavă ! ”.

Nerezumabile, adică de un farmec (sarcastic) nebun, sînt figura instructorului Ghiță Botău (p. 304), personaj cu o biografie exemplară pentru ce va să zică mizeria umană a micului activist, scena cu tovarășii din conducerea județeană de partid, care, aflați în vizită de lucru la Gurahonț, joacă fotbal cu pui fripți (p. 135), lecția de viață ca feerie a minciunii, pe care i-o dă Ștefan Mladin, pe șantier, la începutul anilor '50 (p. 314 ș.u.), după cum pe cît de atrăgătoare, pe atîta de greu credibilă este figura (literară, *prea* literară) a doctorului Pavel Kondratievici Covalenco (pp. 144-155). În schimb, pitoresc și credibil este traseul părintelui Virgil Maxim, candidat PNL în 1946, refuzînd să semneze abjurarea de la greco-catolicism, arestat în 1948 („i-am făcut un portret nedrept și caricatural în *Străinul*, dar cînd ne-am întîlnit, după ieșirea lui din închisoare, nu mi-a reproșat-o”) și devenit fanatic susținător al lui Ceaușescu în anii '70, „pentru politica lui națională (...) eram ferm convins că secretarul general este în realitate un mistic, care în severa lui solitudine se roagă în fața icoanelor...” (p. 303).

Dincolo de cazuistică

Prin hățișul memorialistic, printre activiști basarabeni sau evrei, vagi impulsuri autocritice (mai degrabă autopersiflante și, oricum, autocompătimitoare), vizite la Moscova, rubedenii cu cîntec (vezi racolarea tatălui în PCR de către actorul Lazăr Vrabie!), printre frați legionari ajunși comuniști inflexibili (Comaniciu) etc. etc. – se desprind cîteva subiecte extrem de delicate, de care scriitorul se atinge cu elegantă seninătate, precum legătura dintre spiritul iudaic și idealurile comunismului, irendentismul maghiar, rolul Moscovei în făurirea statului Israel ș.a.

Tocmai fiindcă își tratează, fără excepție, cu exemplară înțelegere și franchețe prietenii (sau rivalii) minoritari, autorul își permite confesiuni, altminteri riscante (vezi p. 122), despre sentimentul maghiar al „părăsirii universale, al coalizării întregii lumi împotriva Ungariei, veșnica victimă nevinovată” (dar „pe mine tocmai această lipsă de măsură, această patimă și nechibzuință mă atrăgeau”), dar și exprimarea unor perplexități pe cît de profund întemeiate, pe atîta de supuse, de obicei, malformărilor : „Multă vreme și chiar astăzi a rămas pentru mine o

dilemă nelămurită dragostea tenace, deși neîmpărtășită, a evreimii transilvane față de un maghiarism care-o respingea contondent, încă din zorii nesiguri ai epocii moderne ; primul pogrom din zona ce se denumește cu mândrie exclusivistă «central-europeană» s-a dezlănțuit în 1848” (p. 123 ș.u.). Sau : „Eu resping ideea că supraviețuitorii holocaustului, în această parte a lumii, au îmbrățișat ideile marxiste și s-au avîntat în primele rînduri pentru aplicarea lor, numai dintr-un oportunism «specific» ce se atribuisse rasei lor, care «simte», după un milenar antrenament forțat, dincotro bate vîntul. Dimpotrivă, aș spune că prezența evreilor în avangarda mișcării comuniste era o consecință firească, logică și necesară. Între ideologia nazistă care îi sortea unei dispariții totale și ignominoase și ideologia comunistă – aparent la polul opus –, alegerea, ca în tragediile antice, era dinainte determinată...” (vezi, pentru detalii și nuanțe, p. 271).

În sfîrșit, concluzia de la pagina 273 : „...De aici agitarea ideii unui Ardeal autonom, ceea ce este azi o utopie propagandistică primejdioasă, pentru că dezlipirea Transilvaniei de România, chiar pentru a deveni o ipotetică «nouă Elveție», nu poate rezulta decît de pe urma unui război între cele două țări, soluție foarte puțin probabilă, atît în actualul context, cît și din punct de vedere al raportului de forțe”.

Nu știu cît și cum se va mai studia în manualele noastre de literatură creația prozatorului Titus Popovici, dar pentru istoria literară, ca și pentru psihologia „tovărășiei de drum” ca dulce perversiune, drumul de la *Străinul* la *Disciplina dezordinii* rămîne unul de neocolit.

Viața la umbră

G. Brătescu, *Ce-a fost să fie. Notății autobiografice*,
Editura Humanitas, 2003, 479 pagini

Cum să-i numești? Nomenclatură de catifea? Softcomuniști? Nostalgici ai mensevismului? O lume închisă, eroică în anacronia ei, o lume fatalmente conspirativă, acționând aproape masonic, orchestră roșie cu partituri albe. O lume pervers îngăduită, șantajată și manevrată de securimea ceaușistă: mica lojă română a stîngii luminate!

E ceva comun (dureros sau ridicol, depinde cum vezi lucrurile) între aristocrația crepusculară a anilor '50, acea boierie autohtonă devastată de copita proletcultului mujic în asociere cu țigănia troglodită, și marxistii din convingere, acei socialiști cuminți, octogenari utopici pentru care toate ororile bolșevismului au fost numai niște „accidente de parcurs” ce au „întinat vremelnice sfintele idealuri egalitare”. Cum naiba să te mai împaci cu istoria, tu, care i-ai auzit pe Paul Georgescu în 1987, și în 1994 pe Aurel Cioran exclamînd cu egală mîndrie, la fel de intratabil: „Dragă, eu am rămas troțkist”, respectiv „Dragă, eu am fost și am rămas legionar”?!?

În ce-l privește, memorialistul nostru e prins bine de Dan Deșliu (cită la pagina 394): „Gheorghe Brătescu, un ins interesant, medic, a fost figură de prim-plan în UTM, dar un om care s-a rebifat la vreme, pentru că era și este un intelectual autentic”. Născut în 1922 la Vălenii de Munte, G. Brătescu suferă la 11 ani un adevărat „proces de reeducare” prin care un văr al său, Ioniță Sersea, îl transformă „într-un admirator necondiționat al Uniunii Sovietice”.

Este ateu, și la 18 ani „atitudinea de ateism cvasimilitant se datora și recentelor mele lecturi marxiste”. Deși la 21 de ani, în urma audierii

unei conferințe prezentate de Alice Voinescu, își dă seama „că este necesar să-mi revizuiesc opiniile privitoare la slaba importanță a factorului ideal în orientarea conștiinței individuale și colective”, asta nu-l împiedică să intre în 1944 în UTC. Tatăl, simpatizant liberal, medic și abonat la *Universul*, „a trăit ca pe un coșmar prezența trupelor sovietice și preluarea puterii de către comuniști. Adeziunea mea din toamna lui 1944 la UTC l-a umplut de oroare. A încetat din viață în 1949, încredințat că venirea aici a americanilor nu poate întîrzia”. În 1945, G. Brătescu intră în PCR, și la 3 martie este trimis să stea de pază la locuința lui Vasile Luca. „A doua zi, am făcut de gardă, dimineața, la locuința lui Lucrețiu Pătrășcanu.”

La 18 iulie 1946 face parte din delegația tineretului român la Parada Unională a Sporturilor de la Moscova („îmi umplu mirosul, auzul de clipele acestea. M-am întîlnit cu locurile în care se dospește viitorul omenirii”, notează atunci în jurnal). Între 1947 și 1948 este director în MAE, iar din 1948 în 1951, prim-consilier al ambasadei RPR la Moscova.

Peste patru decenii, fostul revoltat pe antisovietismul lui Koestler din *Darkness at noon*, trimisul UTC la Geneva și Paris în 1947, asistentul, în 1952, la catedra de materialism dialectic de la „Ștefan Gheorghiu”, în fine, rebifatul care plănuia în 1949 să scrie un roman despre guvernarea legionară și „pulsul vieții colective”, este căutat, în toamna lui 1989 de Cornel Bogdan și Silviu Brucan, semnează în casa lui Al. Paleologu, alături de G. Liiceanu, Stelian Tănase, H. Wald ș.a., o declarație de protest contra represiunii de la Timișoara, pentru ca același Brucan, acum la FSN, să-l tenteze (în van) cu re-cooptarea în diplomație: „Evenimentele de la sfîrșitul lui 1989 m-au încredințat pe deplin care a fost dintotdeauna esența partidelor întemeiate pe principiile tactice enunțate de Lenin și Stalin (...) principiul ascultării reprezintă garanția menținerii partidului la putere și deci a menținerii nomenclaturiștilor la putere” (vezi p. 401).

„Nici eu, nici nevastă-mea n-am purtat niciodată verighetă.” Degeaba mă acuză G. Brătescu fiindcă, recenzîndu-i în 1995 cartea despre Freud și psihanaliza în România, am început prin „a aduce la cunoștință cititorilor că sînt ginerele Anei Pauker”. Oricum am întoarce lucrurile, căsătoria cu Tania Pauker i-a forjat întreaga existență, cu ascensiunea și viața la umbră, în penumbră și iar la lumină după aceea. Cu Moscova, unde a stat pe aceeași stradă cu Beria, ia masa cu Lisenko, îi vede pe Stalin, Mao și Zhou Enlai, are „cele mai afabile relații” cu faimosul

Markus Wolf, dar și cu dosarul de urmărire informativă inițiat de generalul Gh. Pintilie, același Pantiușa Bodnarenco, omul care-i spusese Anei Pauker: „Dați-mi-l mie pe Brătescu, că e băiat bun”. Cu primul copil al cuplului, născut la 9 mai 1950 și botezat Stela, „în cinstea ambasadoarei Bulgariei, Stella Blagoeva, veche prietenă a soacrei mele”, dar și reabilitarea din 1969, chemat de urgență la sediul CC de Ștefan Duduman, „un tovarăș pe care-l cunoșteam din vremea studenției” care-i declară solemn: „Vezi, tovarășe, că partidul face totdeauna dreptate? Poți fi reprimat în partid”. Cu treceri vremelnice pe linia moartă, urmate de alte și alte congrese și colocvii internaționale, niciodată prea sus, dar niciodată prea jos.

Dincolo însă de exemplaritatea în sine a acestui destin, sînt încă multe lucruri interesante, multe detalii cu cîntec, de care ne vom apropia săptămîna viitoare.

*

Dacă pentru specialiști numele lui G. Brătescu este indisolubil legat de istoria medicinei românești, pentru cititorul de istorii el rămîne ginerele Anei Pauker și editorul memoriei lui Belu Silber. De aici multele așteptări frustrate de acest volum.

De bună seamă că nu așteptam „rebifări”, bîrfe și dezvăluiri cu fiori la capitolul Ana Pauker. Bunul-simț (uman și... istoric) îi dictează celui prea apropiat cîndva să păstreze acum, în compensație, o bună distanță față de subiectul atît de fierbinte. (Atît de fierbinte încît, în cele aproape 500 de pagini, numele Maurice Thorez nu este pomenit nici o dată.) Dar măcar cîteva elemente în plus s-ar fi convenit. Altminteri, ca apreciere globală a persoanei, rămînem cu nota de jurnal a junelui comunist emoționat de oratoria lui Bodnăraș și de propunerile amicului Miron Constantinescu, la 10 august 1945, cînd Ana Pauker face, la plenara Centrului Universitar București, o expunere de aproape trei ore: „E fascinantă. Profunzime neobișnuită a analizei, exprimare într-o românească splendidă. Glas bărbătesc, tăios. Expresii de un familiarism sănătos, stalinist. De nu s-ar mai sfîrși discursul”. Noroc de contrapunctul care umanizează pornirile de stahanovism sufletesc ale tinereții: la cîteva zile de la plenară, eroul nostru află că are blenoragie „de pe urma vizitei la un bordel destul de distins”.

Mai avem o relatare despre Ana Pauker la pagina 283, din vremea ostracizării, prea puțin semnificativă („adeseori venea să o vadă o muncitoare veche, tovarășă de pușcărie, Maria Andreescu. Mai treceau pe la ea ilegalista Lea Livia Ardeleanu, fostă responsabilă de cadre la Teatrul C. Tănase, profesorul de farmacologie de la I.M.F. Alfred Bernard Teitel...”), dar și un context, la pagina 268, pentru care memoria Tovarășei va să-i fie recunoscătoare autorului : în 1955, când acesta îi arată raportul lui Hrușciiov la congresul XX al PCUS și o întreabă : „Nu-i așa că e doar o fabulație ?”, Ana Pauker răspunde calm : „Deloc. Totul e adevărat. Ba încă nu-i spus întreg adevărul”. Avea „o repulsie față de crimele lui Stalin”, notează G. Brătescu. „Admirația ei se îndrepta fără nici o rețineră către Marx.”

Cît despre „provocatorul” Belu Silber, aici *parti pris*-ul doctorului Brătescu este evident : ce-i reproșează lui Petre Pandrea (vezi p. 414) îi iartă cu larghețe cinicului dialectic : „Memorialistul a putut, datorită și spiritului său satiric pus în slujba anumitor resentimente, să fie nedrept cu unele persoane destul de onorabile”.

Dar nu pentru examene de conștiință avem a citi cu profit memoriile doctorului Brătescu, ci pentru conturarea unor părți ale mediului comunist de la 1944 la 1953, cu fizionomii și scene despre care foarte rar auzi cîte ceva. Imre Toth, Al. Șiperco, Kindi Sonnereich, Iluș Kaplan, Mitia Sanielevici, Elena Păsculescu (sora lui Teohari Georgescu), Isac Brucăr, Tiberiu Torok, Iosif Bogdan, Geza Grosz, Carmi Goldstein (cel care a înregistrat mesajul radiodifuzat al regelui, de la 23 august 1944), Gabriel Barbu, cadristul Mirel Costea, avocatul Radu Olteanu, „neliniștitorul doctor Sandu Lieblich (vezi relatarea cu Vasile Luca, p. 282), ca și prietenii de casă ai familiei Brătescu de după moartea Anei Pauker (Piki și Rodica Grozea, Ned și Adriana Dumitrescu, Sonia și Ludmila Beneș, Dan și Ioana Berindei, Ioana Toth născută Lambrino și Fana Steriade, născută Kernbach).

O notă aparte pentru prezența lui Occsi (Francisc) Samuel, evreu ungar prezentat de Imre Toth, „care activase în mișcarea comunistă ilegală”, trimis de partid „în Israel, pentru a desfășura activități de spionaj. Când l-am cunoscut, Occsi lucra la Securitate, în problema relațiilor cu Israelul. Occsi și Biri, soția lui, au devenit nelipsiți de la reuniunile noastre aniversare”. În fine, Sașa Glanzstein (devenit Sașa Mușat) condimentează decisiv cazuistica : agentul PCR la socialiști, „informator al partidului nostru în cercurile social-democrate din

Franța”, apoi autor, împreună cu Gugu Sevianu și Paul Ioanid, al devalizării dubei Băncii Naționale, toți trei fiind executați. „Sașa Mușat era văr cu Florica, soția lui Bodnăraș, iar Ioanid abia divorțase de o cumnată a lui Drăghici. Nu cumva serviciile speciale avuseseră interesul să-i lichideze? Nu sînt de părerea celor care cred că întreaga afacere ar fi fost o simplă înscenare...” (vezi p. 288 ș.u.).

În contrapartidă, prezența înțeleaptă și comprehensivă a prietenului Sergiu Al-George, budistul de la 1944, predicînd apolitismul (vezi pp. 124, 128: instructiv este modul în care se restabilește legătura celor doi, după anii de pușcărie ai orientalistului, vezi p. 321). Dar există în această carte o pagină pur și simplu zguduitoare (146 ș.u.) și inenarabilă, echivalentă lumii lui Țurcanu de la reeducarea piteșteană. Cine mai are vreo umbră de îndoială despre caracterul profund sado-criminal al bolșevismului este rugat s-o citească. Dacă nu, să rămînă cu umbra.

Ziarul de duminică, nr. 28, 29/25 iul., 1 aug. 2003

Cronică nervoasă

Henry Zalis, *Grădina cu rodii*,
Editura Universal Dalsi, 282 pagini

Zău dacă știu de ce m-au enervat așa de tare evocările lui Henry Zalis! În definitiv, oameni sîntem și cine „te face om”, te respectă, îți alintă frustrările și te ajută în tinerețea revoluționară, îți rămîne în amintire precum farul pe mare. Dar nici chiar așa! În ultimii ani, am înțeles, cred eu, foarte bine nostalgiile ceaușismului originar, citind memoriile unor Dumitru Popescu, Silviu Curticeanu, Alex. Bărlădeanu, Cornel Burtică, Ion Brad, Ștefan Andrei, Paul Niculescu-Mizil, făcînd serioase eforturi de obiectivare pînă și în fața teoriilor unor Neagu Cosma, Nicolae Pleșiță & Co.

Ba chiar și nostalgiile dejiste, drapate egolatra, ale lui Silviu Brucan le-am înțeles, mi le-am justificat omenește pînă la un punct. Asta, deși nu le-am acceptat nici premisele utopizante și nici, mai ales, absența „simțului critic și autocritic”, cum se spunea pe atunci. Așa e peste tot în lume cînd se analizează dezastrele produse de comunism: se pleacă de la o presupusă inocență inițială, se ajunge la inerentele erori și „accidente de parcurs”, se condamnă „întinarea” sfîntelor idealuri de către dictatori (invariabil cu față fascistă ori naționalistă), se trece la zdruncinarea Dreptei și la „inechitățile capitalismului”, pentru a se ajunge la necesitatea universală a social-democrației etc. Dar nu știu de ce tot ceea ce pot să accept în evocările nostalgicilor politicieni comuniști devine brusc – și furios – inacceptabil la un om de litere. Or fi fost roșii rodiile din „grădina” cu amintire a lui Henry Zalis (dincolo de titlul malfonic al cărții), dar e prea de tot să vezi în trecut numai purpura „sănătoasă” a obrăjilor, nu și palmele jilave, buzele mincinoase, încruntarea cenzurii, cinismul versatil și, în general, mizeria aleilor fructifere...

Adică, vreau să zic, Henry Zalis (72 de ani, absolvent de Filologie în 1955, om al *Gazetei literare*, cercetător la BCU cu cărți despre romantismul românesc și naturalismul european, dar cunoscut mai ales ca împătimit specialist în Felix Aderca) să nu știe și să nu spună altceva despre Zaharia Stancu decât că – bînd o cafea împreună, în fostul sediu al scriitorimii din casa Toma Stelian – fostul informator al Siguranței și om al bolșevismului i-a spus, oftînd : „Bravo, Henricule, noi sîntem cît sîntem jumătate talent, jumătate opera femeilor de lîngă noi” ? ! ? Adică nulitatea vremelnic și ilegal „universitară” pe nume George Macovescu să nu fie decât „profesorul nostru de teoria literaturii în anul I” ? ! ?

Adică din tot examenul biografiei lui Petru Dumitriu să nu rezulte decât magnifica disculpare încuibată parșiv în formula : „Toți eram pe atunci bolnavi de duplicitate, important era să nu o pășim” ! ? Eusebiu Camilar, autorul teribilei urciuni intitulată *Negura*, a rămas în memoria afectivă a lui Henry Zalis prin trei gesturi : 1) „mă primește într-un salon mobilat ingenios”, 2) „mă servește cu prăjituri de casă”, 3) „îmi toarnă din ceainic” ! I. Peltz, „ieșit din genuni în lungi plimbări solitare pe șoseaua Vitan”, este încifrat în – culmea ! – versurile lui Blaga „o, sufletul ! Să mi-l ascund mai bine-n piept” ! Un Blaga despre care, într-un articol („Poezia actuală și ideile revoluției”) publicat în iulie 1959 în *Scrisul bănățean*, Henry Zalis spunea că ilustrează „misticismul frenetic” și „orientarea antiraționalistă” specifică „declinului culturii burgheze” ! ... Și atunci cum să te mai mire învăluirea lui Mihai Beniuc în falduri uitătoare de muchiile de cuțit ale piticului, precum : „veșnic proaspăt suflul vitalității ardelenе, raportul energetic al mării poezii civice. În totul – zice Zalis despre Beniuc –, omul acesta cu o coamă de păr leonin ilustrează ireproșabil virtuțile aceluia sentiment cultural ardelenesc, așezat, constructiv, care ne-a adus pe meterezele unei unice redute...”.

Decît rodiile lui Henry Zalis, parcă erau mai zemoase merele verzi ale lui Doinaș, mușcate aici săptămîna trecută. E drept că Zalis notează și „ifosele militante ale lui Paul Georgescu”, „bizantinele compromisuri cu ultrajul”, la Geo Bogza, îl taxează de „ahotnic” pe Sergiu Fărcășan fiindcă (după cronica la volumul lui Eugen Frunză *Jos mîinile de pe Coreea*) determină Secția de presă să-i ia dreptul de semnătură pe 1953. Un Eugen Frunză considerat „poet minor”, dar și „bun conducător de idei” ! Moștenind de la mamă „natura solară”, iar de la tată „firea suferindă și temătoare de aventuri”, Henry Zalis nu-i poate preciza lui

Marin Preda pentru ce scrie în *Săptămîna* lui Eugen Barbu („de nu mă umblau niște jigodii, mă feream de vecinătățile convulsive”), însă, trecînd peste prețiozitățile de limbaj și vanitatea invariabil ultragiată a autorului, am fi nedrepti dacă nu am atrage atenția asupra celor două centre de sigur interes ale cărții : călătoria întreprinsă în URSS în 1975 împreună cu Mircea Iorgulescu pentru a răspunde atacurilor la care presa sovietică supusese *Delirul* lui Marin Preda și capitolul „Între prinți și diplomați”, narînd experiența autorului de colaborator la periodicul *La Roumanie Nouvelle* între iunie 1952 și oct. 1953, sub egida Institutului român pentru Relații cu Străinătatea, alături de Al. Duiliu Zamfirescu, Eugen Filotti, Constantin Borănescu-Lahovary.

Ziarul de duminică, nr. 14/11 apr. 2003

La împăiatul general

Rodica Chelaru, *Culpe care nu se uită. Convorbiri cu Cornel Burtică*, cuvînt înainte de Adrian Cioroianu, P. Niculescu-Mizil, S. Curticeanu, C. Mănescu, ca să nu mai vorbim de generalii Pleșiță, Neagu Cosma etc.

Cu toate că au un plus de firesc, de echilibru și sinceritate, din unghi ideologic evocările lui Cornel Burtică sînt alterate de aceleași locuri comune care fac aproape irespirabilă memorialistica lui Dumitru Popescu, P. Niculescu-Mizil, S. Curticeanu, C. Mănescu, ca să nu mai vorbim de generalii Pleșiță, Neagu Cosma etc.

Și anume: 1) comunismul rămîne sfînt în principii, doar că invariabil trădat de nemernicia generală; 2) și Dej, dar mai ales Ceaușescu au fost patrioți desăvîrșiți (fiecare „în felul său”), Moscova, în primul caz, Elena Ceaușescu, în al doilea, fluturînd coada de diavol; 3) activiștii au fost permanent hărțuiți de Securitate, fie făcuți să trădeze, fie șantajați să colaboreze, într-un sistem de bielă-manivelă ajuns la înflorire abia după 1989; 4) în ororile inițiale, în dezvoltarea eminentamente anti-națională și deriziunea finală a comunismului, totul este justificabil cînd prin sabotajul exercitat de forțele reacționare, cînd prin presiunile conjuncturilor internaționale ș.a.m.d.

„Eu sînt de la țară, părinții mei erau oameni săraci. Inegalitatea socială era deosebit de marcată. Am crezut sincer, n-am aderat nici-decum din oportunism. Nu cred că putem declara că întreaga politică a socialiștilor și comuniștilor români a fost antinațională. Sigur, au existat grave erori, s-au comis chiar crime, dar nu putem nega ceea ce s-a realizat în cei peste 50 de ani. Le putem reproșa că principiile de bază cu care au atras multă lume n-au fost aplicate consecvent” – iată limpede crezul omului. Nu e de blamat, ci de înțeles, de înseriat și de pliat întru contextualitate.

Lipsa cinismului egofil de tip Dumitru Popescu sau Titus Popovici, ca și moderarea voinei de autolegitimare/disculpare (altfel decât la S. Curticeanu) fac din Cornel Burtică un evocator cu mai mult farmec natural, cu măsură și credibilitate în aluviunile faptice. Chiar dacă nu aflăm aproape nimic semnificativ din culisele acestei activități desfășurate în bună parte pe coridoarele politicii comerciale externe (după ce, în 1960, era președintele Uniunii Studenților, în 1962 vine în MAE, în 1963 este consilier la Ambasada României din Paris, fiind apoi ambasador în Italia, Maroc, Malta, apoi ministrul Comerțului Exterior, intrat în dizgrație în 1982, iar după 1989, firește, președintele unei societăți româno-italiene) și prea puțin din specificul muncii de secretar CC cu propaganda (1972), galeria noastră avidă de împăieri spectaculoase are de ce să jubileze. Securitatea îi pretindea ministrului 3% din toate afacerile încheiate, pe motiv de colonei specializați în comerț exterior. „Iubirea sinceră” dintre Dej și Elvira Godeanu. Bodnăraș, artizan al ruperii relațiilor României cu Vaticanul, în 1950, dar „anti-sovietic” în anii '60. Concurența dintre Alfa Romeo (dorită de Dej și Ceaușescu) și Renault pentru cucerirea pieței românești, accentul decisiv în favoarea francezilor fiind pus de de Gaulle. Montarea *Revizorului* în 1972 : unde noi ne iluzionăm cu scandalul Ambasadei Sovietice, Burtică dă o explicație ionesciană (doamnele Maurer și Pană au fost stropite, din greșeală, de pe scenă, de unde și scandalul...). Un Ceaușescu scindat dictatorial în 1980, după interdicțiile diabetice : una e să comanzi o țară în regim gastronomic normal, și altceva pe dietă fără alcool (rezon!). Sadica fericire din viziunea lui Hrușciiov asupra Europei, ca un bărbat culcat : testiculele fiind deasupra Germaniei, Rusia are sfînta misie de a i le strînge periodic în menghina șantajului. Valter Roman ca fost membru al PC Ungar. Gogu Rădulescu și concesiile economice făcute rușilor în 1960. Trădătorul Pacea (Burtică simpatizînd cu generalul Doicaru) și tristețea că „în timp ce cadrele de partid n-aveau voie să-și construiască o locuință, jumătate din Breaza era ocupată de vilele securiștilor cu grade superioare”. Vasile Pungan și Cornel Pacoste depistați drept colonei de Securitate. Boieria lui Maurer (cel care „a adus mari servicii țării”), confruntări cu Lica Gheorghiu, Licio Gallî, Propaganda Due și afacerile de la Apaca. Detalii din organizarea TVR (cu Tudor Vornicu, Dinu Săraru, Geo Saizescu), dar și cazul Goma cu *Ostinato* („Securitatea s-a purtat cu Goma provocator, ca să-l determine să facă greșeli și să plece din România”). Emanuel Valeriu „prins de

organele de miliție pe litoral făcînd operațiuni de schimb valutar. (...) Păunescu s-a oferit să-l ascundă la *Flacăra* și așa s-a mușamalizat totul". Firma TERRA și Joint International. Indulgențe: „Pe Marin Preda l-am ajutat să se documenteze la CC al PCR pentru *Delirul*. Pe Nichita Stănescu l-am ajutat să primească o locuință și buletin de București, așa cum am ajutat-o și pe Ana Blandiana să primească locuință după cutremurul din 1977...”.

În rest, „sînt culpe care nu pot fi șterse. Am tăcut, am fost lași”.

Ziarul de duminică, nr. 1/11 ian. 2002

Obsesia mecanismului

Paul Georgescu, *Învățăturile unui venerabil prozator
bucureștean către un tânăr critic din provincie,*
Biblioteca Apostrof, 145 pagini

Păstorind editorial generația '80, Călin Vlasie și Gheorghe Crăciun (*i.e.* editura Paralela 45) aveau acum câțiva ani un proiect foarte interesant : să publice unul sau mai multe volume de corespondență inter-optzeciști. S-ar fi întrevăzut astfel caznele și iluziile, compromisurile și ratările, elanurile și mîncătoriile delatoare ale acestei generații deloc răsfățate, supuse cînd indiferenței generale, cînd celor mai umilitoare șantaje, propuneri și presiuni specifice ultimului stadiu al dictaturii : deriziunea. Moartea lentă prin descompunere morală, eșuare profesională și dis-creditare prin colaboraționism. Și - culmea - totul la modul... ludic, adică în bășcălie, bișnițareală, complicitate și promiscuitate de bîlci. Atunci cînd cenzorul îi face cu ochiul cenzuratului, iar după actul maculării victima și funcționarul puterii merg împreună la crîșmă, unde se-neacă de rîs spunînd bancuri despre dictator, ce mai chichirez cultura ?

Destinatarul

Dacă e adevărat că fiecare deceniu de comunism românesc și-a avut propriul tipic și tensiunea-i adecvată (teroare și exterminare în anii '50, recuperarea manipuloare a naționalismului în '60, lupta internă, în surdină sau pe față, din anii '70, între diversele subansamble ale Aparatului), anii '80 au însemnat, cel puțin pentru noii intrați, atunci, „în cîmpul muncii”, un halucinant aliaj de farsă și alienare. Supraviețuirea prin demență impusă, practicarea din exasperare a supradozei

culturale (narcoza erudiției fără nici o finalitate practică), frecventarea bătrânilor, deopotrivă a foștilor mahări PCR și a foștilor deținuți politici ai dreptei interbelice. Toate ne-au marcat definitiv (și definitiviu), astfel încît examenul istoric al optzecismului s-ar putea face lesne prin evocarea cercurilor (vicioase, virtuozose, concentrice) din jurul unor figuri ca Nichita Stănescu, Silviu Brucan, Gogu Rădulescu, Nicolae Breban, Mihai Ungheanu, Eugen Barbu, Paul Georgescu, a cenaclurilor conduse de N. Manolescu, M. Martin și Ov.S. Crohmălniceanu, din jurul lui C. Noica, Arșavir Aterian, Toto Enescu, Sergiu Al-George, Alexandru Paleologu, cu Mircea Zăciu la Cluj, Alexandru Zub la Iași, Livius Ciocârlie la Timișoara ș.a.m.d.

Ei bine, pînă la realizarea aceluia volum de corespondență inter-optzecistă, iată că unii combatanți ies singuri, de bunăvoie (chit că pieziș) pe covertă. Excelentă ideea lui Ion Simuț de a publica scrisorile primite de la Paul Georgescu între 1976 și 1986.

Dotat cu certe calități de istoric literar și editor, Ion Simuț (n. 26 aug. 1953, com. Hotar-Bihor) este un produs (1975-1979), aș zice, tipic al școlii filologice clujene (M. Zăciu, Ioana Em. Petrescu, Ion Pop, Marian Papahagi & Co.). A debutat în *Echinoux* (în redacția căreia a și lucrat între 1975 și 1978), a colaborat la volume colective coordonate de Mircea Zăciu (*Dicționarul scriitorilor români*, *Ceasuri de seară cu Agârbiceanu*, *Liviu Rebreanu după un veac*), a îngrijit și prefațat ediții și antologii din Agârbiceanu, Teodor Scorțeanu, Goga, Sadoveanu, I. Peltz, Bacovia, Arghezi ș.a., a debutat editorial cu volumul *Diferența specifică* (1982), iar după 1990: *Incursiuni în literatura actuală*, 1994, *Revizuri*, 1995, *Confesiunile unui opinioman*, 1996, și *Critica de tranziție*, 1996. În prezent, este nu doar profesor la Universitatea din Oradea și editor la *Familia*, ci și omul în care generația își spune cele mai mari speranțe în ce privește realizarea unei istorii a literaturii române contemporane.

Ion Simuț l-a contactat înția oară pe Paul Georgescu în toamna lui 1976, pentru a-i solicita colaborarea la o anchetă a *Echinouxului* despre Sadoveanu, după care au intrat în corespondență, și-au recenzat reciproc cărțile, l-a vizitat pe „conu' Paulică” în birlogul său afumat de pe strada Sf. Constantin, 24, i-a primit încurajările, sfaturile și chiar ajutorul în cîmpul relațiilor editoriale și ziaristice etc. „De la 1 octombrie 1986, eram redactor la revista *Familia*, iar de la această dată, corespondența mea cu Paul Georgescu, în mod ciudat, încetează, ca și cum maestrul

și-ar fi îndeplinit rolul de a mă «elibera». Retrospectiv, am proiectat o lumină mitologică asupra faptului, considerîndu-l pe Paul Georgescu ca un substitut al lui Hermes, cel care are rolul extrem de important de a-l preveni pe Ulise asupra farmecelor fatale ale lui Circe, vrăjitoarea din insulă.”

„Polivalența necesară”

Trei ipostaze reține, în principal, memoria literară din prezența lui Paul Georgescu. Congenerii, tovarășii de partid și idealuri comuniste, rețin credința neabătută a scriitorului în idealurile troțkismului, paralel cu nestinsa idiosincrazie la tot ce va să zică Dreapta (în ilegalitate, a fost deținut politic, iar faptul se vede adesea în prozele sale). Generațiile literare din anii '50-'70 rețin figura oportunist-cinică a culturnicului de partid, pasionatul mînuitor de culise literare, artizanul de cabale compromițătoare pentru toată lumea, omul aflat în umbra lui Leonte Răutu, invidiind faima careului format din Marin Preda, Petru Dumitriu, Eugen Barbu și Titus Popovici, într-un cuvînt : „carnasierul”, dacă e să evocăm un pasaj din volumul *Convorbiri* cu Florin Mugur (1982), unde altruismul, sinceritatea, idealismul sînt tratate drept „vegetarianism”, atitudini total inadecvate breslei politico-literare.

În fine, generația '80 reține din literatura lui Paul Georgescu un precursor al valurilor postmoderne, ludic și cu intarsii intertextualiste, monstru de lovcacitate strălucitoare : „Îmi plăcuseră cu adevărat – își amintește Ion Simuț în prefață – numai eseurile din *Polivalența necesară* și mi se părea că Paul Georgescu face parte din categoria criticilor cu voința silnică de literatură, fără a fi ajutat de un talent pe măsură. Impresia s-a schimbat total o dată cu romanul *Revelionul* (1977), pe care îl apreciez și astăzi superlativ, alături de *Vara baroc* (1980) și *Solstițiu tulburat*”.

Apropo de *Polivalența necesară* (1967), volumul își are, desigur, locul său în deschiderea comentariului spre zone pînă atunci hulite (a se vedea chiar *Încercările critice* ale lui Paul Georgescu din 1957 și 1958), dar și pentru însăși proza autorului : Pașadia și Pantazi nu sînt personaje, ci „ființele din imaginație, cu care-și popula fiul lui Ion Luca rigida singurătate”, Craii fiind, în numărul lor, una și aceeași identitate, așa cum se va întîmpla cu Ioan, Luca, Matei și Marcu, eroii din *Mai mult ca perfectul* (1984), *Natura lucrurilor* (1986), *Geamlîc* (1988). Cei

patru „evangelisti” sînt extrași din „mantaua” lui Miron Periețeanu, în mare parte un *alter ego* al autorului. Apoi, „relativismul literar”, dedus dintr-o teorie sartriană, oferă multe elemente valabile pentru înțelegerea romanelor specifice anilor '60, cînd Noul Roman francez captase și piața noastră literară (vezi *Coborînd*, 1968), iar vechiul admirator al lui Dos Passos, care era Paul Georgescu, trăgea cu ochiul la Robe-Grillet & Co. Mai departe, dubla natură a literaturii române – viziunea eminesciană, vitriolantă, amară, obsesivă, alături de viziunea caragialiană, unde „un hohot de rîs nimicește totul sub un sarcasm clar și reducerea la absurd” – definește, și ea, Textul lui Paul Georgescu, de la faimoasa nuvelă *Pilaf*, din anii '60 (pentru multă lume, vîrfurile prozei autorului, la concurență cu *Vara baroc* sau *Revelionul*), pînă la *Solstițiu tulburat* (1982) și *Între timp* (1990). „Antiepica și logica asociativă – spune criticul – sînt valențele moderne ale prozei eseistice; proza modernă vrea tocmai să reabiliteze viața obișnuită, compusă dintr-o sumă de acțiuni, nu dintr-una singură, în care nu există decît rar creștere și deznodămînt exploziv, sau există mai multe interferențe ce nu coincid.”

„Conu' Paulică”

Adevărul e că Paul Georgescu, așa cum l-am prins noi în anii '80 (eu, unul, prin 1987, *via* B. Elvin și Radu Cosașu), avea stofă de *racoleur*, lipici de cinic care nu mai are ce pierde, un umor nebun și negru, cozerie strălucitoare, devastatoare la birfă. Cu toate că eram radical deosebiți ca temperament, ideologie, opțiuni estetice și, mai ales, voință de putere (la el bogată, la mine nulă), ne înțelegeam de minune în cîteva puncte.

Unu: și el (ca troțkist absolut, convins de mersul neabătut al revoluției permanente și universale), și eu (îmbibat de cioraniana lecție de la „școala tiranilor”) eram convingși că, în zece, douăzeci de ani, SUA vot fi irepresibil ghidate de colectivismul marxist, avînd un președinte de culoare ș.a.m.d. „Noi venim de departe și mergem departe”, îi scrie el lui Ion Simuț în iulie 1981, „totul e să ne găsim filonul firesc. Al meu se numește Mersul Revoluției la Români și știu că el nu se sfîrșește acum și cu mine; dacă există în el adevăr, deci necesitate, va ști cum să răzbată”.

Doi: scenarita. Totul, în istorie, evoluțiile, ca și revoluțiile, e selectat, lucrat și orientat de serviciile oculte, axate pe *concordia discors* și pe voința, esențială, a Marii Finanțe Internaționale. Cîte ceasuri de seară n-am împănat amîndoi pe ideea expusă aici la pagina 74, cum că Danton „chiar primea sume frumușele din Viena” ori că Marat fusese instruit în prealabil de spionajul englez! Sau pe ideea de la pagina 131: „Apropo de Transilvania, e de spaimă cîți agenți plătiți aveau nemții în Regat (...) E un aspect important al începutului de veac că Viena a încercat să ne înfulece cu Stat cu tot, mai ales că Germania, peste două decenii, a repetat figura”.

Trei: dacă nu putem influența cu nimic Mecanismul, încai să-i înțelegem tainele funcționării. Puterea selectează la fix voințele care-i vin în întîmpinare, iar – cu vorba lui Eminescu – „rău și ură dacă nu sînt, nu există istorie”. Aici era redutabil „cinematograful interior” al conului Paulică, în cinismul său absolut (vezi pp. 58-59), și tot aici rămîneau hipnotizat în fața lui precum Mowgli sub privirea șarpelui Kaa.

În sfîrșit, ne mai apropia, încălzindu-ne, prețuirea prozei lui Ștefan Agopian (vezi aici pp. 109, 121)... De blocat, relația noastră s-a blocat din două pricini: am înțeles dintr-o dată, după ce am scris în cîteva rînduri despre romanele sale, că simpatia venerabilului prozator și vînătoarea sa de tineri promițători erau direct proporționale cu vrednicia exegetică a acestora, în ce-l privește. Or, cum nu poți scrie an de an despre aceleași scheme epice, devine că ludicul amicitiei... cam îngheață. Și era, apoi, celebrul terorism telefonic nocturn al scriitorului, aflat mereu în *campanie*, pentru o carte, un autor, o idee, o lucrătură... Dar nu despre relația noastră e de vorbit acuma.

Scenă mică, dar plină

Fără să fie o operă autonomă, din unghi estetic și psihomoral, așa cum se întîmplă, bunăoară, cu corespondența lui I.D. Sîrbu, cele 36 de scrisori cuprinse aici conțin multe puncte de interes. Aceasta, deopotrivă pentru mai buna înțelegere a lui Paul Georgescu – omul și scriitorul – și pentru statutul tînarului critic literar din România anilor '80, atît de hărțuit și derutat cu sistemă de la propria-i vocație și de la rosturile meseriei.

Pentru prima afirmație sînt de reținut: furia împotriva romancierilor care au folosit tema „obsedantului deceniu”, cu „foarte rea-credință”

(Țoiu, Preda, Sălcudeanu ș.a.), „de vreme ce au prezentat faptele unilateral”, „aș vrea să reprezint epoca din punctul de vedere al dogmaticului, adică al acelor oameni entuziaști ce și-au pus toată energia, toate calitățile în acțiunea de ridicare a unei lumi noi” (9 aug. 1981, p. 75); consecvența credinței în utilitatea Revoluției (care „a fost și rămîne a mea”, p. 100, chit că „practicam un fel de participare-opoziție, foarte complicată”) și aversiunea față de pangermanism („bag seamă că ura față de Kakania și filonemții de atunci nu mi s-a domolit deloc”, p. 134), nu și de panslavism, cealaltă „felie” tradițională a șvaițerului românesc. În fine, credința prozatorului: „Eu sînt un analist, și cărțile mele – analize psiho-sociale” (p. 139), iar „eroul operei mele, de la prima nuvelă, *Vacanța*, pînă la *Natura lucrurilor*, este suferința, agonia și moartea, ca și obsesia: cum să traversăm decent această vale a plîngerilor” (p. 134).

De cealaltă parte, la sfaturile către tînărul critic, Paul Georgescu se întîlnea cu îndemnul noician după care „se poate face foarte bine sanscrită și la coada vacii”: „ești la vîrsta la care trebuie să scrii ca să te afirmi și să te formezi; și dacă drumul firesc al presei se vedește de tot incomod, găsește altul. Important e să nu te acrești, să nu renunți”, p. 42; „oricum, nu pierde încrederea, are să treacă și asta. E o încercare din care vei ieși sporit interior”, p. 49; „scrisul ne apără interior, ne asigură forța interioară. Șmecherii reușesc ușor, dar să nu-i invidiem: ei nu vor cunoaște niciodată marile bucurii pe care noi le trăim lucrînd”, p. 52; „dar la un moment dat trebuie pus punct la articlăraie și trecut la volume unitare”, p. 55; „cronici, cronici, cronici despre cărți dintre care 80% vor fi căzut la fund”, p. 65. Noica e „prezent” mai ales la 26 apr. 1983: „Învață bine o limbă străină (rentabilitatea în istoria literară e de lungă durată. Ești foarte tînăr, nu uita, ai timp, sub condiția de a te antrena. Citește istorie, filozofie – mai bine Dostoievski decît Gib Mihăescu (...)) va veni și pentru matală vremea normală a creației și atunci vei constata că ești mai bine pregătit decît colegii matală mai norocoși. E bună și exasperarea la ceva! Mie mi-a folosit. Perioadele benefice mi-au dăunat: m-au cofleșit la minte, mi-au balonat creierii, mi-au pus jeg pe ochi” (p. 107).

Semnalez telegrafic, în speranța că voi reveni în curînd asupra lor, ideile de la paginile 48 („dacă vrei să rămîi în critică, trebuie să ai musai cîteva idei fixe”), 39 („*România literară* preferă să-l «popularizeze» pe

Cioculescu decît să investească în Simuț”), 89 (aproso de istoria literaturii din anii '50 proiectată de Ion Cristoiu, „factorii hotărîtori, de presiune, nici nu semnau în presă”).

În rest, ce altă valabilitate să aibă învățăturile oricărui Venerabil, decît de-a nu fi ascultate și de-a fi repetate, la fel de inutil, de cel tînăr, o dată ajuns la maturitate?

22, nr. 16/18-24 apr. 2000

Sfântă bătrînețe revoluționară !

Eu sînt ținta. Geo Bogza în dialog cu Diana Turconi,
Editura DU Style, 1996, 384 pagini

Pacostea manualului

Mărturisesc a nu fi înțeles niciodată motivele teribilei venerări de care se bucura Geo Bogza, fie și numai în anii '80. În rubrica sa din *România literară* foșnea, desigur, frecvent cite-o coadă de șopîrlă, asta cînd cele cîteva rînduri nu erau integral o subversivă, chit că simbolică și de-sus-îngăduită, pulsiune de revoltă întru demnitate. Cariate de grandilocvență, de scheletica mimare a grației juvenile ori, dimpotrivă, pozînd jupiterian și profetic în mărețe atitudini de sapiențialitate antică, tabletele lui Geo Bogza se salvau prin cîte-un Eminescu (fie el și butaforic) aniversat în plin ianuarie ceaușist ori prin sentințe celebre amintite cu schepsis. Dar de aici și pînă la a sluji cultul autorului, citîndu-l ca la altar, așa cum făceau atîția scriitori și cititori, a-i descifra în fiecare vocabulă magnitudini de oracol și a-l proiecta într-o aproape celestă exemplaritate morală – mi s-a părut întotdeauna un semn de jalnică și inexplicabilă autoamăgire. Pînă și Noica, într-o scrisoare din iunie 1971, cuprinsă în anexele volumului de față, ajunge să-și explice astfel tăcerea epistolară a lui Geo Bogza : „L-am supărat pe semi-zeul acela bătrîn ?” (mă rog, un bob de piper ironic e aici, dar asta nu schimbă fondul lucrului).

Pentru mine Geo Bogza însemna trei lucruri mari și late : trista și irecuperabila ratare a ziaristului de la *Vremea* anilor '30, cel care avea să dea în 1939 acel volum de singulară forță de impact *Țări de piatră, de foc și pămînt*, la antipodul impulsului pur frondin din *Poemul invecțivă* ; omul de stînga, insurgentul avangardist cu legături cominterniste, veșnic

tovarăș de drum al bolșevismului românesc, rătăcindu-și de bunăvoie idealurile sociale într-o junglă de oportunism autoprofitabil, nici măcar cinic, necum doctrinar, ci învăluind mereu actul conformist (la 1948, ca și la 1968 sau 1988) în falduri oraculare, facondă patriarhală și fumigații de bătălii tactic reușite, dar cu falsă miză strategică.

În fine, „al treilea” Geo Bogza era scriitorul atins de ceea ce se poate numi „pacostea manualului”. „Clasic în viață” va să zică (și) mort viu, relicvă, un balon mare și gol. Îmi dau seama exact acum că scriu a doua oară-n viață despre Geo Bogza, după ce, prin 1970, în liceu fiind, am avut de comparat într-un extemporal nu știu ce text bogzian cu o chestie de Traian Coșovei, ceva cu o fabrică de lapte (*Rarăul* parcă), un tăpșan cu oi... Ștampilă: „Geo Bogza, maestrul reportajului literar românesc”, „analizați relația dintre reportaj și ficțiunea literară” etc. Care elev, intoxicat cu *Cartea Oltului* taman la vârsta *Cîntecelor lui Maldoror*, nu i-ar fi păstrat autorului nostru o ranchiună soră cu dezgustul?

Nu, recunosc, n-am palpitat nici la meandrele Oltului, nici la Iacob Onisia, la mineri și petroliști, poate la cele *O sută șaptezeci și cinci de minute la Mizil*, așa, ca idee.

Și atunci? De ce te agiți să scrii de cartea-dialog, atât de iubitoare, a Diane Turconi?

Un răspuns : umbra lui Țuțea

Dată: Snagov, 18 iulie 1992 – 14 septembrie 1993, Spitalul Elias, cartea Diane Turconi îl arată nu o dată pe Geo Bogza nerăbdător să i se mai citească din „vorbele memorabile” sau din alte volume de convorbiri ale lui Petre Țuțea. Tînărul leninist, colindător frenetic pe „meridiane sovietice”, apropiat al lui Zaharia Stancu (cel pentru care gruparea lui Mircea Eliade & Co. fusese oaia neagră), ajuns la bătrînețe să se-ncînte de zicerile lui Țuțea, apostol al dreptei naționaliste! De altfel, în amintirea lui Geo Bogza, Țuțea rămîne exuberantul ce se dăruie „cu amîndouă mîinile ca o pîine albă” („te fermeca, dar te și obliga să regîndești lumea”).

Pe de altă parte, Mircea Eliade e numit aici „un prinț al culturii” (și nu doar fiindcă și el a avut de tras cu „pornografia”), iar Nae Ionescu („avea un magnetism personal cu totul aparte”) este frumos ornat în expresia: „Se rătăcise în el însuși – a fost un labirint în care s-a

sufocat". Chișinevschi e descris ca „un ovreiaș pirpiriu și veninos, care vorbea românește cu un accent oribil”. Gheorghe Gheorghiu-Dej – „un prostănac : fără vocabular, fără ținută, își învîrtea neconținut șapca în mîini”. Sașa Pană : „un om cam mic la suflet”...

Pe lingă atare verdicte, faptul că Geo Bogza declară că avea pentru Pamfil Șeicaru „o scîrbă admirativă” și că, față de Șeicaru, Nichifor Crainic „era mult mai puțin țigan, dar și mai puțin talentat” („un personaj fluid, fără coloană vertebrală”) nu mai înseamnă mare lucru.

Prin urmare : își recitește oare Geo Bogza critic trecutul ? Să fi devenit oroarea față de „sînta tinerețe legionară” a celorlalți o neașteptată înțelepciune de „bătrînețe revoluționară” ? Să fi deprins el în cele din urmă perfecta echivalență dintre nazism și bolșevism, cu tot ce rezultă din această acceptare ?

O dilemă repede și subtil anulată

Nu. Deși, cum spuneam, multe idealuri i s-au spulberat, deși adaptabilitatea și răbdarea cu mai multe fețe i-au înmuiat serios vechile inflexibilități, „paznicul de far” privește, uneori chiar fără s-o știe, către *meridianele* dinții. Chiar dacă ne-spusă pe șleau, convingerea în întîietatea, în superioritatea Rusiei palpită interstițial la tot pasul. „Pe mine mă interesa ca Hitler să piardă războiul. Stalin – așa mi se părea atunci – era undeva, departe”, spune Geo Bogza. Îi putem face credit, cu toate că în materie de *apropiere* realitatea era taman invers. Dar imediat el adaugă : „Romain Rolland, pe care eu îl iubesc mult, spunea : mai bine panslavisml decît pangermanismul”. În fața enormității, Diana Turconi intervine iute : „Spusese acestea prin 1916. Dar cînd l-ați simțit pe Stalin pe pielea dumneavoastră ?”. Atent, Geo Bogza simte zborul mingii ridicate elegant de partenera de dialog și-i vine, oportun ca întotdeauna, în întîmpinare : „A fost mai îngrozitor decît Hitler !”. Numai că drăcușorul sovietizat din el nu se astîmpără, drept care paragraful se încheie apoteotic : „Însă Dumnezeu m-a ajutat să trăiesc pînă ce în istoria Rusiei – și a lumii – a apărut Gorbaciov” (p. 67).

E limpede, nu ? Mai departe (p. 111) Diana Turconi mai dă drumul unei șopîrle : „Să fie rușii o națiune care se crede superioară celorlalte ?”. Da, vine răspunsul, „dar și nemții se cred și pun și misticism în convingerea lor”. (Parcă rușii n-ar pune !) Ceea ce însă nu-i pare

de-ajuns, așa că dă drumul bolovanului : „Nemții sînt un popor profund dezechilibrat, poate de-aceia au dat naștere atîtor genii – și cîte unui monstru”.

La urma urmei, chiar și îndărătnică în eroare, nu e de preferat fidelitatea – cameleonismului? „Da, eu și fratele meu Radu Tudoran”, spunea Bogza, „am avut înclinații diferite. Fratele meu a fost întotdeauna împotriva mișcării de stînga”. Astfel încît, citind *Generația irosită* a lui Silviu Brucan, el o găsește (doar) „scrisă prost, în grabă și cu multe inexactități”. (De fapt, e mult că zice și-atît.) Față de reiterarea lozincii cu Sadoveanu și Ceahlăul (p. 76), Diana Turconi îmbie iară, sfioasă, dar precisă, o nadă recuperatorie : „Guvernul comunist i-a repartizat [lui Sadoveanu, n.n.] ferma și conacul lui Pamfil Șeicaru”. Geo Bogza – nimic! I-o taie ca la ICRAL : „Din cîte știu, a dat în schimb casa lui din Iași, de la Copou”. Ce-i drept, atunci cînd nu mai are unde întoarce, cum este cazul episodului cu Ana Pauker și absorbția de legionari în PCR (p. 34), echivalarea roșului cu verdele este acceptată : „Ce s-a întîmplat? Ce se întîmplă cu turma de oi cînd se unesc două haite de lupi”.

Cu toate că tonul Dianei Turconi este preponderent admirativ, adesea înecat în lirismul fotodecorativ și narcisiac al preopinentului, nu s-ar spune că a evitat întrebările grave, ca de pildă : „Ați făcut de-a lungul vieții compromisuri?”. Răspuns : „Am făcut diferența între compromisul necesar și compromitere. Inflexibilii sînt cel mai adesea primejdioși. Robespierre avea obsesia purității și tocmai el a compromis, prin crimă multiplă, Revoluția franceză”. Bine, zice Diana, dar strecoară : „Iar Lenin zace înfășurat în steagul Revoluției franceze – drapel masonic, din cîte se spune. S-a întîmplat ceva?”. Ei bine, Bogza, suplu ca șarpele din paradis, ne lasă cu ochii în soare : „Mă doare călcîiul. Cumplit mă înjunghie – și spiritul împreună cu el! Întreabă-mă după-amiază cum am scris eu despre «Internaționala» în ziarul *Scînteia*”.

Trecînd de cele grave

Cam asta e cu cele grave. Se întîmplă cu sculptorii ce fac „statuia unui rîu” cam ca în cazul celor ce-au fost și „cioplitori de himere”. Apa lor trece, noi, pietrele, rămînem tocite. Dar la o adică, dumnealor știu să se revendice inclusiv de la antipozi. I-auziți : „Sînt fundamental deosebit

de Cioran : prin felul în care nu l-am întâlnit pe Dumnezeu, prin felul în care am gândit lumea ; prin felul neliniștit și insolent în care ne-am scris frânturile de gânduri. Și sînt, astăzi mai ales, fundamental asemănător lui Cioran – din aceleași motive”. (O adevărată lecție de căzut-mereu-în-picioare.)

Înseși preferințele culturale merg într-un zigzag acaparant de contrarii, Gide și Dostoievski, Rebreanu și Mateiu Caragiale, Ehrenburg și Gogol, Wagner și Tolstoi... „Îmi plac rușii pentru că sînt patetici și cam nebuni...”

În sfîrșit, după ce și-a arătat prețuirea față de Mircea Eliade, Noica și Tuțea, după ce face o analiză pe cît de succintă, pe atît de corectă conflictului dintre dreapta legionară și stînga evreiască („Marii intelectuali care au aderat la extrema dreaptă ascundeau în ei, pe lîngă agresivitatea latentă a omului foarte cultivat, și o notă de parvenitism : credeau că dreapta va veni la putere. Apoi, în mișcarea de stînga fiind adunați foarte mulți evrei exasperați de prigoana hitleristă – evreii aderaseră în masă la stînga pentru că ea le promitea o societate egalitară și fără ură între rase”), după ce le face parte dreaptă și lui Lenin („avea cel puțin scuza că încerca să dea un nou curs istoriei. Știu că nu e ușor să faci istorie”), ca și lui Antonescu (p. 210) – ce-i mai rămîne nebifat ? Ați ghicit : monarhismul. Geo Bogza îl salută cu venerație și pe regele Mihai ! Ai zice că bătrînul revoluționar a luat punct cu punct noul „decalog” post-'89, noile cerințe de *political correctness*, pentru a fi, pe mai departe, în pas cu vremea. Nu degeaba i-a fost atît de apropiat lui Zaharia Stancu (pp. 92, 94, 227), crezînd chiar și în chestia cu botnița la culesul viei (p. 95), nu degeaba este îngăduitor cu Petru Groza („cred că a ajutat mulți oameni”), nu degeaba tace asupra acelor „silnicii grozave” (despre care nu vreau și nu pot să vorbesc) la care a fost supusă Maria Tănase, după cum tace despre reportajele din vremea (pariziană, de altfel) a războiului din Spania...

Mă rog, nu văd de ce m-am înverșunat așa.

Vorba e, în încheiere : chiar o fi adevărat ce zice Diana Turconi că i-ar fi zis Radu Tudoran (iar Bogza confirmă) cum că Marin Preda „a băgat o pistică în cuptor, a aprins focul și s-a așezat la vizor, să observe ce se întîmplă înăuntru” ? ! ?

Iosif Sava

Fanatismul moderației

Iosif Sava, *Radiografii muzicale*,
Editura Polirom, 1996, 304 pagini

Cinismul jovial de centru

A făcut ceva carieră în presa noastră de după '89 străvechiul imbold la radicalitate din Apocalipsă, acea condamnare a omului călduț, nici prea-prea, nici foarte-foarte, moderatul, hibridul atîrnînd flasc între contrarii. Purtîndu-se radicalitatea (fie oarbă și acționînd descentrat, omnidistructiv, fie chioară și deci monodirecționată cu schepsis), desigur că poziția de centru – chiar și cea mai banală indecizie, cea mai vremelnică îndoială, bătrîneasca stare pe gînduri – părea o lașitate funciară, semn de ideologie maladivă, oportunism, tovărășie de drum.

Cu timpul, continua vibrație seismică a tasat și comasat excentricitatea, stratul freatic s-a permeabilizat și a aglutinat laolaltă cele mai variate compoziții chimice. Lumea a început să accepte tot mai clar și mai lesne inexistența (sau inconsistența) în stare pură a conceptelor de Dreapta și Stînga, mișcările de stradă au cedat în favoarea terorismului sindical, manifestat legal, ponderat și tolerat cu plăcere de o guvernare pentru care unica imagine posibilă a înaintării e *statu-quo*-ul. S-a erodat și edenismul infuzat decenii de-a rîndul în imaginea Occidentului, în fine, tot ce-a fost zbîrlit odată în prezent s-a mofluzat.

Dacă pînă acum pericolul venea în doze egale dinspre antipozii (opozantul radical *versus* conformistul încrîncenat; reformistul maximalist *versus* colectivistul occidentofob etc.), de la o vreme poziția de

mijloc pare a fi căpătat irizații extremiste. Bazată pe antinomia de ieri, ea a devenit o sursă de poluare a mentalului social, o sursă ultranocivă, fiindcă îi atinge simultan și cu aceeași forță persuasivă și pe cititorii lui Paler, și pe cei ai lui D.D. Rujan sau Păunescu. Căldicelul molfăit lucrează cu consecințe de fundamentalism. Cinismul jovial de centru este lecturabil deopotrivă în presa Puterii și a Opoziției, flutură sincron pe buzele cosmopoliților și izolaționiștilor, e valabil pentru rusofobi și americanofobi, pentru relativiști și absoluțiști.

Cinismul jovial de centru poate, de exemplu, să-ți spună cu aceeași tonică (deși strivitoare) siguranță de sine că „americanii au decis să se-alegă Iliescu și Roman” și că totul se va petrece *cool*, restaurând 1992-ul, precum a mers tratatul cu ungurii. Dar tot el își va explica numaidecât că asta nu înseamnă că am fost livrați Vestului, ci... Estului, adică rușilor. De altminteri, forța cinismului jovial vine din capacitatea lui de a explica rapid și convingător totul : că „s-a dat ucaz de sus” să cîștige Opoziția alegerile, altfel adio bani de la FMI. Dar și că „nu va fi ras nici un văcăroi, băieții rămîn în cărți și cu banii pe mai departe”. Că „totul depinde de evrei”, dar și că „totul depinde de noi, nimeni nu ne-ajută, nimeni nu ne vrea”. Că, ortodox fiind, românii-i sobornicesc și deci numai socialismul îi devine ca viitor. Dar și că, neam de ciobani solitari și plugari îndărătnici, sîntem individualiști și că deci numai neoliberalismul ne poate dispune întru eficiență. Pleđind pentru drepturile minorităților, el rade din start orice apanaj al majorității : cere *libertate* cu ochi *sîngeroși*. Afișat democrat, practică un soi ciudat de ferocitate, pentru care zîmbetul tolerant e de fapt sigiliul unei structuri vindicative. Nepăsător, elastic în aparență, este în fond acaparator pe toate planurile. Arborînd ca lozincă „Măsura și răbdarea în toate”, el acționează concret în numele unor enormități orbitoare și cu o frenezie aproape isteroidă.

Dacă-i compari, de exemplu, mizeria din București cu o stradă vieneză ori pragheză, el îți servește automat teoria refacerii imperiului austro-ungar paralel cu sfîrtecarea Transilvaniei și complexul (secesionist) Havel. În general, dacă-i dai vreun exemplu de bine occidental, el îți etalează șomajul și criminalitatea de-acolo. Dar cînd îi convine lui, imediat te atinge cu : „Păi, nu-i la fel în Occidentul dumitale ? !”.

Oricum o dai, el cade-n picioare, iar tu pe gînduri. Invariabil omniscient, îți spune, sastisit de prostia ta, să nu te mai agiți politicește, fiindcă-i degeaba : „Cine-a făcut decembrie '89 va face și noiembrie

'96". Și că poți să stai și-n cap : „Ce TREBUIE să se-ntîmple – aia o să se-ntîmple”. În fine, totul e „să nu mai faci valuri”, să-ți „vezi de treaba ta”, s-o „iei încet”, s-o lași mai moale, să ai încredere în cei de sus, fiindcă, sus fiind, ei văd cel mai bine și mai departe. Și – neapărat – „să iei partea bună din toate”, să nu mai fii robespierrist sau iacobin, să nu mai fii așa de necăjit și morocănos mereu, să zici mersi de ceea ce ai (sau ți s-a dat), să uiți totul, de vreme ce „toți am greșit”, să accepți că „nimeni nu are o soluție politică viabilă”, drept care la ce bun să mai clamezi Schimbarea ?

Onorat sub Ceaușescu și onorat astăzi (ba încă „mai mult decît atît”), cinismul jovial vede totul de la înălțimea fotoliului : dacă i-a mers și-i merge lui, apoi asta înseamnă că „tot românul se descurcă” și, uite-așa, lipa-lipa, o trece ea și tranziția asta. Cînd prim-ministrul zîmbește ghiduș, cum că „nu toată lumea-i săracă, noi știm precis că *numai* 30% din populație suferă...” – și cînd ministrul Sănătății afirmă senin că-i normal ca omul să mai și moară... –, ce să te mai miri că Iosif Sava îi răspunde lui Aurel Stroe („preferințele mele sînt întotdeauna occidentale, numai în Vest am fost”) astfel : „Mda ! Ei, și Rusia rămîne interesantă ! Și Beijing, și Tokio ! ” ? !

Subtilități și perfidii

Fanatic al moderației, jandarm afabil, pufos și atotcomprehensiv în aparență, cinicul jovial se-nvăluie în zîmbetul cald al scepticului conștient că toată lumea îl atacă fiindcă nimeni nu-l înțelege. În fine, conservator înainte de orice, cu irepresibile elanuri paseiste, el vede în tot răul un bine și are două mii esențiale : să radă iluziile libertare (veștejind tot ce se află dincolo de cercul său) și să dezamorseze impulsurile opozante.

Nu știi dacă Iosif Sava intră perfect în matrița concepută aici. Probabil că nu. Adică nu este atît de negru și de nociv. Dar cum să nu citești de nu cu furie replici subtil-everacoide precum : „Sufletul vostru vine din faptul că sînteți plătiți în dolari ? ” (adică : de ce vă avîntați să cîntați mereu peste granițe ?, spune el unor instrumentiști oropsiți de vitrega atmosferă concertistică din țară, ce ? fără dolari nu se poate ?) ? ! Sau cum să nu ți se pară aberante eforturile cu care susține echivalența Occident/România numai la rău, nu și la bine ? Vorbește

Patapievici de mîrlănia dictatorială din armată. Da, se grăbește Iosif Sava, dar „bădărănia de acest fel nu e tipică tuturor armatelor?”. Vorbește Patapievici de mitocănia care a proliferat enorm la noi, de sus și pînă jos. Dar, oare, sare Sava, oare „mitocănișmul acesta nu e caracteristic întregii lumi contemporane”? „Nu cumva – revine el – Germania e și ea plină de mitocani la ora asta? Îi simțiți?” Iar cînd Nicolae Breban – excedat de eforturile interlocutorului de a depolitiza viața culturală și carierele artistice – pomenește de Goethe, care-a luat micul dejun cu Napoleon, invadatorul Germaniei, Iosif Sava trîntește cu sete nuca-n perete, chit că-i vorba de Beethoven, una dintre pasiunile sale: „Beethoven avea o coadă de filistin – spune bătrînul Engels, și are dreptate”.

Și tot așa, cu „bătrînul Engels”, dorlotînd realitatea. Ce e cu „această permanentă ancorare a dumneavoastră în politic”? , îl canonește Iosif Sava pe Patapievici, „tot timpul faceți apel la politică, credeți în politică mai mult decît Aristotel” – marotă cotrocenistă. După ce nu vede în tranziție decît „spasmul sexual” al tinerilor, după ce își afirmă tranșant încrederea în viitorul învîlmășelii și în defavoarea limpezirii („Maestre Stroe, dacă îmi dă Dumnezeu și mie zile ca peste zece ani să mai discutăm, s-ar putea să vedem că moderații au avut mai multă dreptate decît iacobinii”), Iosif Sava susură șerpește o întrebare pe care i-au furnizat-o unii „colegi de generație”: „Etiopia poate deveni o țară de factura Angliei, Germaniei? De ce vreți să grăbiți reinstaurarea capitalismului în România? Turcii se zbat de 40 de ani și nu pot ajunge la nivelul italienilor, spaniolilor ș.a.m.d. Poate că sînt date istorice, imanente care nu trebuie grăbite, poate modelele occidentale, despre care dumneavoastră [H.-R. Patapievici, n.n.] vorbiți mereu, nu sînt adecvabile, nu?”. Sadism sadea, plus un „realism” de cea mai cruntă speță.

S-ar putea obiecta că întrebările sînt anume provocatoare, pentru a stîrni reacția scontată a interlocutorului. Uneori, foarte rar, se întimplă și așa, dar de obicei Iosif Sava cultivă acel tip elegant de reacționarism, adică de conservatism doctrinar, prin care *statu-quo*-ul socialist, căldurica populismului autobenefic și ascunderea propriilor avînturi dictatoriale îndărătul lui *vox populi, vox Dei* dezamorsează sistematic, nu brusc, ci lent, orice apetit pentru deschiderea critică. Spiritul critic i se pare întotdeauna în exces, ca semn al „iacobinismului”, Octavian Paler i se pare direct un „purtător de ghilotină”, la capitolul „căpitanul Soare” – „n-aș vrea să insist”, dorința de a tranșa între adevăr și

minciună în politică și practica socială e imediat taxată de vendetism și îndemnată la *coincidentia oppositorum*, care... „este dominantă oricărui spirit înalt, nu?” (dar cum se face că numai în rîndurile Opoziției se găsesc astfel de „spirite înalte”, adică livrabile exclusiv obedienței, asta nu se știe!), replica e fulgerișă cînd se vorbește de rău despre Sartre, amintind numaidecît de Heidegger, cînd e bîrfit Aragon, e imediat probozit Céline ș.a.m.d.

În sfîrșit, cînd subtilitatea și piezișul nu mai au efect, se recurge – elementar și ridicol – la interdicția propriu-zisă: „Regimul de astăzi – spune Octavian Paler – este în același timp un regim clientelar, un regim antinațional, după părerea mea” – la care Iosif Sava, magnific: „Bine, domnule Paler... Discutăm despre asta după ce ascultăm muzica...”! (Inutil să mai spun că, după paranteza muzicală, cea dintîi întrebare va fi: „Ce loc au ocupat prietenia și dragostea în viața dumneavoastră?...”)

Cu asta aproape că am terminat cu exemplificările. Dar discuția abia trebuie să înceapă. Deocamdată, să notăm că cele șase Serate TV cuprinse în volumul de la Polirom îi au ca invitați pe H.-R. Patapievici, Octavian Paler, Nicolae Breban, Aurel Stroe, N.C. Munteanu și George Pruteanu. Din păcate, volumele apărute nu de mult la DU Style (unde sînt transcrise convorbirile lui Iosif Sava cu Ion Cristoiu, Dinu C. Giurescu, Ioan Grigorescu, Ion Iliescu, Dan A. Lăzărescu, Gabriel Liiceanu, Cristian Mandeal, Nicolae Manolescu, Radu Palade, Al. Paleologu, Mihai Șora, Diana Turconi, Doina Uricariu, Mircea Albulescu, Călin Anastasiu, Ștefan Aug. Doinaș, Mircea Dinescu, Caius Dragomir, Anca Harasim, Ion Ianoși, Mircea Iorgulescu, H.-R. Patapievici, Adrian Păunescu, Andrei Pippidi, Alin Teodorescu și Răzvan Theodorescu) nu le-am văzut în librării și, oricum, aud că au un preț zdruncinător (30.000 de lei parcă).

Prin urmare, temă de gîndire: se poate stabili o relație de echivalență între rolul cenaclului „Flacăra” (în anii ceaușismului) față de „masele de tineri” și al *Seratei TV* a lui Iosif Sava față de elita culturală?

Istoria unei antipatii

Am uitat să spun că nu sînt un familiar al *Seratei TV*. Pricep, desigur, ce rol mediatic teribil joacă spațiul uriaș al acestei emisiuni, totuși mi-e greu să înțeleg patimile, fascinația pe care – monopolizant – le degajă. De unde atîta forță de impact? Grație calităților realizatorului? Dar omul nu are nici substanța și nici suprafața culturală pe care se alintă a și le (vezi, Doamne) reține în fața atîtor figuri din *high life*-ul artistico-literar. Oare fiindcă *Serata TV* e singurul (și imensul) manej în care oamenii de cultură – și invitați, dar și, în fapt, telespectatori – se simt încă în prim-plan? Sau, cine știe, poate că, deși meserie narcisiacă, și cultura își reclamă ritmic dreptul la alterizare televizivă!

Oricum, cert e că printre literați și artiști trăind, nu pot telefona nimănui simbătă între 17.40 și 20.30: „Bine, dar ce faci, nu te uiți la Sava?”. A doua zi, și mai cu seamă luna, pe unde treci nu auzi decît: „Ai văzut ce i-a făcut X lui Sava alaltăieri?”, „Ai auzit ce-a declarat Y la *Serata* lui Sava?” ș.a.m.d. Canonizarea emisiunii este o realitate indiscutabilă și ceea ce mi se pare formidabil e că lumea se leagă de ecran indiferent de opțiunile politice, de structura afectivă și profesională a subiectului interviueat, indiferent de atitudinea intelectuală și indiferent chiar dacă îl agreează sau nu pe realizator. Aici e farmecul: pe Sava îl laudă și oamenii care-l dușmănesc! Îi exaltă rostul emisiunii inclusiv cei care ar dori-o dispărută, sau oameni care l-ar dori pe Ilie Bădescu amfitrion în locul lui Iosif Sava!

„Domnule, e bun, ce mai! ce face el nu face nimeni!” – asta am auzit de zeci de ori, atunci cînd am întrebat cine și pe ce teme i-a conferit lui Iosif Sava (și de ce nu altcuiva?) extraordinara putere mediatică pe care o deține. Nu vă spun ce mi-am auzit săptămîna trecută, după prima parte a acestor pagini. Că „toți îl invidiați și ați vrea să-i luați locul”, că „nu există altul care să facă asta” – ce mai, parcă Sava era Iliescu!

Să revin. Spuneam că nu sînt un privitor al Emisiunii. Integral nu am urmărit decît *Serata* cu Monica Lovinescu și Gabriel Liiceanu: și pentru cei doi, firește, dar întîi de toate pentru a vedea în ce măsură Gabriel Liiceanu poate să cauterizeze acea rană putredă care a fost „emisiunea în genunchi” cu Ion Iliescu. (A făcut-o superb!) În rest, numai minute, sferturi de oră, la cîte un îndemn telefonic amical și

imperios. M-am enervat sistematic. Întii, pentru că, încă de mult, de pe vremea „invitațiilor Eutherpei”, n-am înțeles în ce constă unicitatea lui Iosif Sava. Nu ca ins mediatic, dar ca om de cultură, ca autor de cărți de cultură. Etala pur și simplu o *cultură a interjecției și majusculei*, o grandilocvență cu oftaturi exorbitante, la care doamna Bușulenga consuna cu fervoare. Oooh! Bach! Aaahh! Beethoven! Eeeh! Eminescu, Absolutul, Spiritualitatea, Neființa! Încolo, dintr-un sfert de oră la lecțiile filmate ale lui Bernstein învățați cât în doi ani cu Eutherpii noștri!

În al doilea rînd, fiindcă am văzut întotdeauna în invazia radio-TV a lui Iosif Sava (mai rar așa un hrăpăreț mediatic!) mandatul politic pentru domesticirea elitei culturale. Lui Adrian Păunescu i se dăduseră mulțimile: să facă să plîngă bătrînii pe temei de Basarabia și Avram Iancu; să facă să urle tinerii deja înfierbîntați cu AC/DC – Iris, trecînd brusc la Ștefan cel Mare; să miște cu „Antena” administrațiile județene ș.a.m.d. – adică însărcinat să producă flori *de plăcere* unui organism național *frigidizat* și aproape steril. Dincoace, ca să alintăm snobimea (așa! de-o sadică și eficientă atenție față de cerințele externe la drepăturile omului), toarnă-i Bach cu pîlnia! Ca și la Păunescu, turnatul narcotic era direct proporțional cu evoluția mizeriei generale.

În fine, antipatie față de obtuzitatea lui Iosif Sava, prea puțin dispus la empatie față de muzica rock, față de incapacitatea lui de a înțelege (fac abstracție acum de extremisme) legăturile dintre armoniile oricînd detectabile între, ca să dau un exemplu, Pink Floyd și un Rahmaninov. Dar mai cu seamă antipatie față de această oroare intelectuală care este concesiivitatea perfidă.

Fetele concesiei

Pentru că legătura esențială între Adrian Păunescu – Mulțime și Iosif Sava – Elită, între misiunile lor alinător... malfomante e tocmai acest adverb dibaci (și escroc autoprofitabil) care este TOTUȘI. Cînd era jalea mai mare, Păunescu trîmbița pe stadioane: „Da, mai avem un Olt, și Jiu și Trotuș, TOTUȘI”. Cu alte cuvinte: nu vă mai plîngeți că n-aveți nimic, fiindcă, neavînd nimic, aveți de fapt totul. Cînd intelectualul român era deprofesionalizat, umilit, navetizat etc., Sava și Eutherpe se

umflau cît ecranul și exclamau rubicond: Oooh! dar copiii noștri superdotați! Oooh! dar am luat zeci de premii la Stresa!

Acuma, cînd trăim într-o demență de bîlci suprarealist, același Păunescu tună că „totuși iubirea” (totuși iubirea – CE?), iar Iosif Sava își apără ecranul spunînd nu că televiziunea a mutilat ireversibil milioane de conștiințe după '89, ci că programul 2 „dă cultură cu lingura”! Adică... TOTUȘI, mă-nțelegi? Păi să nu te înverzești? A-i spune leucemicului că-i stă bine cu mustață ori celui care tocmai dă să intre-n comă c-o să viseze frumos – iată misia lui Păunescu – Sava!

Adevărat, concesivitatea asta păcătoasă am sorbit-o și de la case mai mari. Cîtă concesivitate perfidă era în ideea lui Noica, după care se poate învăța sanscrita și la coada vacii! Cîtă mizerie în mirarea lui Adrian Marino, proaspăt revenit de prin frecvențele-i „carnete europene”, cum că tînărul exeget X – privat de cele mai elementare instrumente de referință – nu are știință de cea mai recentă apariție editorială-n domeniu, de la Paris! Și cîtă perfidie era în *trucatul* dogmatism al lui Șerban Cioculescu, atunci cînd acesta semna în *Scnteia* articole de veștejire a noilor metode occidentale din critica literară, acuzînd de „cosmopolitism” eforturile autohtone înnoitoare! Peste tot același îndemn: da, știm că nu se poate, că nu ne dă voie partidul, știm că aia nu, aia nu – ȘI TOTUȘI, trăim o epocă de aur!

Unde e războiul civil ?

Să nu se creadă, acum, că *Serata TV* nu este o emisiune bine venită și captivantă. După cum inițiativa reunirii celor *best of* în cărți e de o utilitate mai mult ca evidentă. În definitiv, dincolo de show-ul lui Iosif Sava, rămîne de fiecare dată spectacolul intervievatului, chit că el, nu o dată, e insipid și neavenit în context, precum Ioan Grigorescu. Nu surprize aduce *Serata*, fiindcă oamenii sînt deja înșurubați de mult pe soclu, dar etalarea de trei ore pe ecran cristalizează esența persoanei, carisma acesteia (dacă e cazul), înscriind decisiv o personalitate în orizontul de așteptare/frustrare al spectatorului/cititor.

Din acest punct de vedere, șocuri nu avem. Fiecare invitat se manifestă în limita știută, deși e vesel să afli, de pildă, că tocmai Octavian Paler îl idolatriza în adolescență pe Fred Astaire! („Vroiam să bat step ca Fred Astaire, chiar am încercat să învăț să bat step”, p. 64),

așa cum e de tot hazul să asști la interogatoriul (fie și amiabil) la care-l supune pe Aurel Stroe vizavi de compromisurile artistice din anii '50 ori să citești întrebări precum : „Domnule Paler, ce greșeli ați făcut în viață?” sau : „Cum poate spune asta Nicolae Breban, care a fost membru în CC...” și să te gîndești ce bine ar fi putut fi obligat să le răspundă și Ion Iliescu, nu ?

Interesante sînt în acest volum narațiunea relațiilor Breban – Dumitru Popescu (p. 98 ș.u.), considerațiile lui Breban, de bun-simț psihosocial, în privința raporturilor stalinism – alogenie (p. 111), față de starea actuală a tineretului (p. 112) ori de relațiile scriitorimii cu spiritul de la Păltiniș (p. 115), apoi detaliile din viața muzicală în perioada Leonte Răutu (p. 166 ș.u.), cazul Valeriei Căliman relatat de N.C. Munteanu la pagina 216. Precum și verdicte memorabile, pe cît de laconice, pe atît de convingătoare, precum acesta : „A fi indiferent azi în România mi se pare o infirmitate sufletească. Mă tem că ne aflăm într-o criză de destin național. Mai exact, mă tem că popoarele pot dispărea din istorie. Și că popoarele pot dispărea din istorie deoarece țările se pot dezintegra nu numai teritorial, se pot dezintegra și spiritual. Și teama mea este că noi, prin acea colectivizare a mentalităților, a sufletelor, a psihologilor, prin tot ce s-a stîlcit, tot ce s-a corupt în gîndirea noastră, nu mai sîntem cei care am fost” (Octavian Paler).

Revenind la Nicolae Breban, m-a șocat să văd și aici o veche marotă a fesenismului : Ion Iliescu – factor decisiv de anulare a războiului civil. „Războiul civil”, spune Nicolae Breban la pagina 121, „nu a izbucnit pînă astăzi – este un merit indiscutabil al președintelui, acela că s-a putut păstra integritatea teritorială”. De unde și cum ? Chiar dacă ideea a ajuns de mult loc comun în mase și în presa iliescofilă, ea nu a fost niciodată dezbătută cu, vorba Kremlinului, *argumenti i facti*. Propun 22-ului această temă, la care să umble prin vorbele unor Iulian Vlad, V.A. Stănculescu, Vasile Ionel și cine-o mai fi de serviciu la depozitul de războaie civile, poate aflăm și noi cine și de ce visa/visează iugoslaviizarea României. Și, dacă tot s-a dezamorsat odată chestia, poate aflăm (așa cum *trebuie* să se întîmple în astfel de ocazii !) cine a conspirat, cine a fost prins, cine susținea problema în exterior, cînd și cum s-a dejucat, care facțiune din armată și securitate a complotat, mă rog : nu-mi poți trîmbița zeci de ani că m-ai salvat de la un pericol de moarte, pe care nu mi-l dezvălui ; de unde să știu eu că nu-i o invenție de-a ta – paznicul demonstrîndu-și utilitatea – întru etern șantaj afectiv ?

Iluzia marelui arbitru

Se face, de obicei, chiar cu un soi de cochetărie patriotică, paralela *Serata TV - Apostrophes*, Sava - Pivot. Din unghiul impactului public, al *determinării* succesului, așa este, în special cînd invitatul e o figură prea puțin, sau deloc, proiectată de mass-media și cînd, în plus, are o proaspătă apariție editorială (vezi cazurile Alina Mungiu, H.-R. Patapievici etc.). Altminteri însă, distanța e de la cer la pămînt, dacă nu neapărat calitativ, în orice caz tematic, intențional ș.a.m.d.

Fapt e că Iosif Sava se visează arbitru național, cel puțin în lumea mentalităților artistice legate de politic. Nu e singurul, dar e singurul al cărui fluier se și aude, oarecum, ca atare. Cînd Nicolae Breban (alt campion - vecin - întru orgolii) îi spune că visează „un centru de arbitraj cultural și politic împreună cu Octavian Paler, am și discutat acest proiect - deși, în acest caz, avem păreri total diferite, dar ne înțelegem foarte bine: el vede lucrurile în negru, eu le văd în alb, nu? Eu sînt un vitalist prin esență” - iată ce rapid reacționează seratologul TV: „Și aceste spirite pot face arbitraje?”.

Dar: de cît arbitraj este în stare Iosif Sava, a cărui toleranță e numai aparentă, manevrînd uniform pe dedesubt, în cultul monovalenței? Un *rêveur* socialist pentru care, de exemplu, nu contează firescul libertății, ci constrîngerea, fie ea și una delicată! Un om care-și aduce aminte din trecutul totalitar numai de... propriile privilegii. Iată: „Costineștiul, pentru mine cel puțin, e o oază de cultură, a fost o redută de cultură în anii '80-'85, atunci exista o sală la Forum, unde eu veneam cu orchestra din Constanța și puneam la 300-400 de studenți un brandenburgic de Bach. Am mai fost acum la Costinești. N-am găsit decît fustițele, chiloței acestora. Se duceau doar la Vox Maris ca să danseze! Ceea ce este foarte grav!”.

Nu este deloc grav, domnule Sava. Este natural, este foarte în firea lucrurilor și în firea oamenilor. Grav e că Puterea pe care o slujiți *a pulverizat* toate posibilitățile de a (vă) reedita brandenburgicele la Costinești! Afîta tot.

Și la fel de grav e că, atunci cînd Aurel Stroe vă spune că simte ca o palmă procentul de 0,33% acordat culturii în România („sîntem, din acest punct de vedere, ultima țară din Europa”), dumneavoastră săriți ca ars, ridicînd eternul drapel al concesivului exasperant: „Dar ce să

spunem despre Tîrgul Internațional de Carte, în care am văzut mii de cărți, cum n-au fost în România niciodată..."! În fond, pînă la urmă nici nu mai contează dacă vezi jumătatea plină sau jumătatea goală a paharului, de vreme ce tot nu mai bea din el nimeni.

22, nr. 40, 41/2-15 oct. 1996

Deliciile și mizeriile provocării

Iosif Sava, *Invitații Eutherpei*, Editura Polirom,
1997, 364 pagini

Eutherpe, rabinul și contextul

Nu de puține ori a fost invocată în presa noastră post-'89 vechea și atît de perfid-înțeleapta anecdotă cu Ițic în acută criză de spațiu. „Nu mai ai unde arunca nici măcar un ac în casa noastră”, i se plînge el rabinului. „Bagă și vaca în casă, îi spune povătuitorul, bagă și capra și cîinele...” Iar cînd stă într-adevăr să plesnească, vine sfatul eliberator: scoate vaca, scoate capra, scoate cîinele – „Vezi, acuma, cît loc s-a făcut?”.

De ce i-am zis „perfid-înțeleaptă”? Pentru că în dreptatea ei, întemeiată pe eterna elasticitate a răbdării („Nu-i da, Doamne, omului cît poate să îndure!”), ea ajunge să oculteze cauzele adevărate ale răului de dragul amăgirii efemere, să anuleze orice cale dreaptă de dragul ocolului, să justifice minciuna prin substitutele, pernicioase în fond, ale unui adevăr de circumstanță, smintind, în final, toată ordinea lucrurilor. Ceva de genul: „N-are-a face că ai cancer, ia uite ce vreme frumoasă-i afară!” sau: „Ce dacă ești mut, nu vezi ce pectorali ai?”.

Potrivită cu mai totul, anecdota a fost citată la noi, în ultimii șapte ani, apropo de cîștigarea libertății de expresie față de dezastrul economic, de libertatea de asociere sau călătorie față de sărăcia cvasigenerală ș.a.m.d. Cu alte cuvinte, nu luați seama la haos, fiindcă avem din nou „Cerbul de aur”. Nu e dracul așa de negru, de vreme ce s-a întors în țară Corina Chiriac. Cum, adică, ni se alienează copiii și ne fug elitele tinere, cînd noi sîntem primii la olimpiadele de matematică? La orice

incriminare într-o direcție, se aruncă praf în ochi din direcția contrară, iar nuca-n perete ajunge să „explice” absența ferestrelor din zid. Acuzat de *legiferarea* marasmului general, Iliescu strigă că s-a luptat cu... războiul civil și că libertate nu doresc decât partizanii autoritarismului!

Pentru cinicii pieziși care cultivă intens morala amorală a acestei fabule, căutarea adevărului va să zică iacobinism, oarbă furie răz-bunătoare; orice încercare de elementară ierarhizare a vinei comuniste devine în ochii lor echivalentul etic sau teoretic al holocaustului, indiferent cât de infime ar fi contururile incriminate pe harta respectivă. Practicînd cu egală nonșalanță reducționismul („nimeni n-a scăpat nepătat, nimeni nu-i mai breaz”) și generalizarea („toți fură, toți mint”), la fel de eficienți în relativizarea istorică („n-are nici un rost să te opui, jocurile sînt făcute”) și absolutismul social („toată lumea ar trebui să...”, „toți am suferit”), cinicii pieziși au ajuns pînă acolo încît și-i asociază la mizerie pînă și pe preșcolarii din 1989, cei care, spun ei, NU AU AVUT CÎND să greșească. În rest, adică, toți o apă și-un pămînt. Culme a perversității bolșevice, potrivit căreia – prin urmare – Silviu Brucan, de pildă, și ultimul „șoim al patriei” din grădinițele ceaușiste ar împărți în mod egal vinovăția...

Arca TVR și circul văicăreț

V-ați dat, probabil, seama că Iosif Sava (un subiect la care mă întorc fără dușmănie, dar cu aceeași stupeoare) este cel care a provocat acidul patetic de mai sus. Anul trecut am hărțuit în această pagină celălalt volum apărut la Polirom, *Radiografi muzicale*, dar parcă mai dihai acum – cînd aud că au fost date afară din Casă mai toate emisiunile culturale TVR – ți se îndreaptă privirea și adrenalina înspre pufosul și drăcosul politician eutherpic.

Pas de mai spune ceva! Poftim, ți s-au scos în sfîrșit hyperioanele, symposioanele și toate acele orori bătrînicioase cu chelneri deghizați în doctrinari literari à la Puiu Stoicescu, cu gospodine binevoitoare, fete premiante, gîște speriate, dar cu ifose ori uteciști oboșiți și hîrșiți în rele... și ai rămas, va să zică, singur cu Sava. În ditamai arca. Poftim, ai dat afară și capra, și purcelul – vezi cât de mult loc ai acuma pentru cultură? ! Poți să-ți mai permiți să dai cu pietricica în unica formă de *alintare* a inteligenței la televiziunea publică?

Sigur, acuma, că marea plăcere a hoțului e să strige că l-au prădat țilharii, că e sărac lipit, bătut de toate nevoile și hulit de toată lumea. „Domnule – se vaită el tartuffește – am nevoie de contradicție și spectacol. Dacă n-am spectacol, nu se uită nimeni la emisiune” (p. 231), drept care întrebă enormități, simțind monstruos de stîngește. Avocat al diavolului!, exclamă el. Da, „avocat. Țsta e rolul meu aici, să fiu un avocat care pune întrebări dincolo de toate rechizitoriile (...) «avocat al diavolului» și «avocat al lui Dumnezeu» deopotrivă [ii contrazic] pe toți” (p. 201). Ajungi să te întrebi care-i acea instanță *de deasupra* diavolului și-a bunului Dumnezeu, în numele căreia oficiază Iosif Sava.

„Eu trebuie să creez show-ul necesar ca să rezist concurenței, fiind pe programul 2; trebuie să provoc, să-mi atrag antipatiile unei mari părți a publicului; dar n-am ce face” (p. 61), se vaită iarăși, cu complice perfidie, neguțătorul de vorbe, care provoacă numai înspre dreapta. Provoacă pentru a se plînge de provocare. Ispitește denunțînd ispitirea și acuză însăși ideea de acuzare. Intransigența lui Dorin Tudoran îl determină să-l catalogheze de „iacobin” pe acesta: „Domnule Tudoran, intransigența, robespierrismul dumneavoastră nu înseamnă prea mult pentru un om născut în 1945? Neiertător sînteți în totul...” (adică, s-ar zice, Coposu ar avea dreptul la ne-iertare, dar matale ești prea tînăr). Iar cînd Tudoran acuză, pe bună dreptate, cinismul mercantil de tip Titus Popovici, replica lui Sava se insinuează șerpește: „Vedeți de ce v-am spus iacobin? (...) Avem dreptul să vorbim despre Titus Popovici... analizîndu-l peste un an, peste doi... Acum trebuie să ne înclinăm frunțile în fața unui om care a murit săptămîna aceasta” – de parcă sfîrșitul cuiva îl poate absolvi de tot restul.

Fericit că-i atacat „din toate părțile”, Iosif Sava recunoaște că „viața amară ne-o fac ziarele opoziției”, nu atît *România Mare* sau *Vocea României* îl interesează, ci atacul lui Andrei Cornea din 22 referitor la celebra și arhijalnică *Serată* cu Ion Iliescu, cînd, îngrijorat, a întreat dacă nu cumva ne face rău atîta libertate. „N-am dreptul să am și eu o părere?”, o întrebă el pe Alina Mungiu, care îi acuza servilismul din seara cu pricina. Bine, dar Andrei Cornea nu are – și el – dreptul de opinie? întrebă, la rîndu-i, Alina Mungiu. În plus, „domnule Sava, aveți dreptate să aveți o părere particulară”, dar „ca deținător al acestui scaun, trebuie să fiți un arbitru independent. De obicei, nu faceți lucrul ăsta”. „Cine-i independent pe globul acesta?”, vine, prompt, răspunsul „arbitrului”.

Dezlegatul cu zece noduri

„N-ai înțeles mecanismul provocator al lui Sava”, m-a apostrofat cineva după ce am scris aici despre *Radiografii muzicale*; „omul se pune mereu în celălalt talger al balanței, ca să-i iasă dialectica ludică a emisiunii”. Poate că, uneori, se întâmplă și așa, însă numai la nivelul tacticilor de moment, strict retoric văzînd lucrurile. Altminteri, întreaga strategie a *Seratelor* are o monovalență de beton, care gîlgîie de: 1) nostalgia idealurilor marxizante; 2) feroarea anulării oricărui elan revendicativ; 3) alergia la orice încercare de echivalare a comunismului cu fascismul și nazismul, paralel cu echivalarea Dreptei cu amoralitatea malefică și antiumanismul; 4) fobia la negație și cultul autorității, efortul de înlocuire a macrorăului, ca să zic așa, cu microreușitele, fie acestea ridicole, iluzorii sau lamentabile. La tot pasul: reabilitarea egalitarismului adus de Revoluția franceză, a leninismelor incipiente, a ceaușismului de la congresul al IX-lea, totul dublat de susurul șerpesc cum că „n-a fost dracu-așa de negru” și că, dacă, vezi Doamne, ar fi fost Troțki în locul lui Stalin, și Pătrășcanu în locul lui Dej, ar fi curs pretutindeni lapte și miere.

„Fără eșecul în practica social-politică, fără această inadecvare la real, ar fi fost de condamnat marxismul?” – îl întreabă Sava pe Al. Zub. O mică „inadecvare la real”, nu-i așa, că în rest... Tot așa, vorbind despre malformarea atîtor milioane de suflete și destine în România de după 1945, Iosif Sava afirmă sec, fără să clipească: „Noi am ctitorit o cultură aici, indiferent de tot ce s-a întîmplat pe planul destinului individual”. Te crucești, nu altceva: destinul individual e moft, care va să zică. Tipologie dictatorială clară (p. 55). Realizați tragedia acestei autorități mediatice? (Slavă Domnului că Alexandru Paleologu are răspunsul, la fel de clar, la îndemînă: „Cultură s-a făcut, evident; *civilizația* a fost distrusă”). Oripilat de rezervele (întru totul motivate) exprimate de Al. Zub față de Revoluția franceză (în consecința unui întreg curent de gîndire a istoriei), Iosif Sava (p. 30 ș.u.) este gata să ștergă toate ororile din manualul de istorie *în numele statuii*. „Franța și-a decapitat atunci elitele”, șoptește înfiorat Zub, cu gîndul și la România anilor '50: „Pînă la urmă, nu știu dacă a făcut bine”. Dar există, oare, „o altă cale în afara celei revoluționare?”, exclamă (deformație doctrinară!) Iosif Sava, ștergînd dintr-un condei ideea evoluției

organice. „Cred că se putea și altfel”, continuă, cu tristă finețe, istoricul, pentru ca – hop! – Iosif Sava să facă saltul la Germania hitleristă și la : „Vă închipuiți Europa la 1940 fără industrializarea forțată a lui Stalin?”.

Stalin! Aici respiră în voie simfonismul ființei lui Sava. Stalin, da. Amfiteatrul de la Drept din 1951, da, da. Un ins foarte inteligent Stalin, spunea C. Popișteanu la o *Serată* din aprilie 1997, sub privirea înduioșată a gazdei, în vreme ce, atunci când Vladimir Tismăneanu subliniază inteligența lui Goebbels (p. 328), replica vine ca din arc: „Era o bestiuță, domnule Tismăneanu”. O bestiuță, Goebbels! Noroc cu tenacitatea politologului: „Dar pot să-l fac imbecil? Poate să fie criminal”.

În plus, mintea lui Iosif Sava e plină de finalul îndemn ceaușist: „Stați liniștiți la locurile voastre”. (Nu alta i-a fost și îi este misia.) El acuză „lipsa echilibrului” opoziției (p. 203, dialog cu Ana Blandiana), acuză „potrivniciala” perpetuă față de Putere (p. 205), trece iute, cu senin cinism, peste chinuitoarea problemă a accesului la dosarele Securității („le vom ști și noi peste ani. Dar nu acesta-i principalul... Important este să ieșim în lume” [sic!], p. 123) și nu pricepe cum cineva de jos să atace mai sus: „Este voie să te ridici împotriva altuia de o asemenea statură? (p. 42), întreabă el referitor la atacurile împotriva lui V. Pârvan. E limpede că „arbitrul”, „independentul”, e *legat* cu zece noduri. De altfel, ce să mai zici când vezi că suprema putere mediatică a intelectualității române își declară nonșalant adorația pe care i-o poartă lui Ilya Ehrenburg: „Și eu l-am iubit. Ori de câte ori sînt la Moscova mă duc la mormîntul său...” (p. 359).

Și totuși

Și totuși, să nu uităm că avem de-a face cu opt *Serate TV*: Alexandru Zub, Alexandru Paleologu și Dorin Tudoran, Mircea Dinescu, Alina Mungiu, Ana Blandiana, Andrei Pleșu, apoi Vladimir Tismăneanu cu Mircea Mihăieș și, în sfîrșit, Gh. Buzatu, Florin Constantiniu, Ion Cristoiu, C. Popișteanu, Mircea Suciuc și Stelian Tănase la un dialog despre istorie. De bună seamă că orice admirator al numelor de mai sus va simți nevoia să-și adauge în bibliotecă volumul, dincolo de simpatia sau antipatia față de realizatorul *Seratelor TV*. Și, firește, suma celor discutate depășește cu mult spațiul de semnalare expozitivă al unei cronici.

Nu pot pierde ocazia de-a enumera câteva zone de bine venit bun-simț intelectual : Alexandru Paleologu despre libertatea autoexilării („omul liber e un om care stă unde are poftă sau unde îl mână destinul”, p. 51) ; Dorin Tudoran despre „intelectualul român care astăzi plătește și datorită iluziei lui de atâtea decenii că am fi putut rezista numai prin cultură” (p. 76) ; Mircea Dinescu despre Păunescu și Doinaș în același Parlament (p. 104), despre Nichita Stănescu (p. 118) și normalitatea relației rock – tineret (p. 116, vezi și Ana Blandiana la pagina 210 : „Nu sînt de acord cu generalizarea unei priviri critice și acrite asupra tinerilor”, Iosif Sava fiind de mult recunoscut pentru opacitatea la ideea libertății opționale a tineretului) ; verdictele Alinei Mungiu : „După 5-6 ani, deja este limpede că adepții terapiei de șoc au avut dreptate” (p. 152) ; „nu e prea ușor să duci o viață bună în România dacă te remarci prin ceva” (p. 168) ; observațiile lui Gh. Buzatu și Florin Constantiniu despre politizarea excesivă a cercetării istoriografice (p. 234 ș.u.) ; buna punere în ecuație a importanței lui Franco, în Spania, de către Vladimir Tismăneanu, p. 322, relaționalizarea Lenin/Hitler de la pagina 330 și concluzia de la pagina 336 : „Cele două constelații care se bat cap în cap și nu știm cine va învinge. Va învinge lumea lui MacIntosh sau va învinge Jihadul. Nu știm”. Cele mai substanțiale ni s-au părut convorbirile cu Andrei Pleșu și Mircea Dinescu. Pleșu are pasaje de antologie, despre „delirul sistematic”, „eu cred în tot ce nu se vede”, omul de dreapta („pentru așezare, pentru tradiții, sînt un om retro”), despre Noica și actualele forme de „euforie autohtonă”, despre cum *nu* s-a dus la *Oedip*-ul lui Andrei Șerban, „de frică că nu are să-mi placă”, despre relația românului cu closetul și statul degeaba ș.a.m.d.

Iar dacă avem parte de șocuri precum : „Cioran nu face decît să răstoarne pe dos niște platitudini, obținînd niște platitudini de sens contrar” (Al. Paleologu, p. 63), dacă aflăm că sîntem pe ultimul loc în tot Estul din punctul de vedere al publicării de documente privind perioada comunistă (p. 245) ori dacă avem parte de gafe uriașe de transcriere (nu Lotreanu, ci Lautréamont a spus chestia cu sîngele de intelectual, vezi p. 67, și nu André Maurois, ci Raymond Aron a scris *Le Spectateur engagé*, vezi p. 336) – ne putem alinta cu revelațiile despre tinerețea legionară a lui Miron Constantinescu (p. 229), despre revoluția de la Praga pregătită de KGB (p. 233) și multe altele. Păcat că *Serata* dedicată celor de la *Noua revistă română* nu e prinsă în sumar, altminteri am fi avut o bună ocazie de dialog postvizual.

În sfârșit, dacă Paul Goma vede numai răul, Iosif Sava vede numai binele. „Ce înseamnă generație sacrificială? Cine v-a sacrificat?”, o întreabă el, cu chip de bebeluș, pe Alina Mungiu. Răspunsul acesteia e de tot hazul, ca și de toată tristețea, și el rezumă foarte bine relația lui Iosif Sava cu noi, bieții spectatori: „*Situația*, nimeni altcineva...”.

22, nr. 32/12-18 aug. 1997

Paul cel Groaznic și Goma cel Jalnic

Paul Goma, *Jurnal*, Editura Nemira, I-III,
299, 266, 346 pagini

Mai bine de-o săptămână m-am supus cu evlavie caznei de a citi cu atenție *Jurnalul* lui Paul Goma (I, *Jurnal pe sărite*, II, *Jurnal de căldură-mare*, III, *Jurnal de noapte-lungă*, editura Nemira). Am simțit nevoia unei penitențe: cum, student fiind, prea umblam cu capul în sac pentru a ști ce se petrece cu mișcarea Goma din anii '70 și cum nu m-am putut acomoda niciodată cu proza autorului (am părăsit *Ostinato* la pagina 5, am citit cu interes *Gherla*, m-am încâlcit prin *Bonifacia* și... cam atât) – mi-am zis că poate mă revanșez o dată cu *Jurnalul*. Asta, în ciuda senzației de acidă lehamite iscată de tot tãmbãlãul de anii trecuți, cu Țepeneag, cu Breban, ca și cu, mai ales, uluitoarea neînțelegere a lui Goma față de chestiunea Liiceanu – Humanitas. Dacă mă gândesc bine și pun cap la cap toate reacțiile și stările prin care m-au perindat cele trei volume, îmi dau seama că suma acestora e una redutabilă: curiozitate, perplexitate, dispreț, admirație, încrîncenare, milă, indiferență, iarăși stupoare și, în cele din urmă, plictis. Este o carte, cum să zic? *O carte tombală*, care cade ca o lespede pe un talent de mult defunct. O dată epuizat biograful, toată literatura lui Goma dispare.

Proiectată ca ghilotină, cartea sfîrșește prin a-și înghiți, cu sictir, autorul. Rău e că tu, comentator, pici rău oricum ai întoarce-o. Dacă spui că, din punct de vedere literar, scriitorul ți-e indiferent și că sacrificiul moral nu valorează deficitul artistic, se va zice că reiterezi aberantele acuze aduse în anii '70: de minimalizare estetică menită să minimalizeze curajul înfruntării Aparatului. Dacă-l tratezi de megaloman vindicativ, de prolixitate asasină, de furios resentimentar, de

delirant paranoic și criptomercantil – vei fi acuzat că te erijezi în avocatul celor incriminați de el, fiindcă *Jurnalul* este deopotrivă fișa clinică a unui delir de grandoare eșuat în complexul persecuției și o suită de delatțiuni frizând abjecția. Când Goma strigă: „Asta-i adevărul, de altfel și tu știi că așa a fost”, franc și elocvent, Marie-France Ionesco îi răspunde: „Știu, dar nu spun și nu scriu”. Asta-i cheia lucrului.

Dacă ești ispitit să-l vezi în ipostaza de tragism monstruos, de „copil mare, obraznic și alungat de toți de colo-colo”, devenit sepie agresivă, mascînd așadar o psihologie de vulnerabilitate infantilă, oricum nu vei putea da la o parte munții de venin *înălțați cu dichis* pe tot ce mișcă. Doamne, ce cumplită pierdere pentru Eugen Barbu! Să moară el fără să vadă această capodoperă a urii spumegoase în care sînt îmbăiați toți clienții Patronului Jandarm de la *Săptămîna*. De fapt, echipa cu pricina este principalul beneficiar de pe urma *Jurnalului*, cartea funcționînd ca și *Cartea albă a Securității*: malaxor atoatamaculant și omnidevorant, întru fericirea celor care, cum perfect numește Goma lucrurile, au pus la cale „acest Pitești literar-cultural” în care trăim de 50 de ani.

Pe de altă parte, ca și cazul denunțurilor scatofile din *România Mare*, *Jurnalul* lui Goma satisface grăuntele dușmănos, invidios și revendicativ din fiecare „slujitor al condeiului”: văzînd cît de gros și pe față îi este înjurat rivalul, fiecare uită cum a fost el însuși încondeiat. Și tot ca în *România Mare*, în orice afirmație, cît de incredibilă, se află o cîtimă de adevăr. De aici și nota profund perversă a acestui enorm scenariu sadomasochist. Când *are dreptate* – și *are* nu o dată –, Goma are dreptate exclusiv *în absolut*, ceea ce face... nedreptatea ansamblului. Așa se întîmplă cu notațiile despre așa-zisul complot anticeaușist din 1982 (I, p. 60), cu observațiile despre mișcarea legionară (I, p. 71) și evreii din România (I, p. 73), despre scriitorii basarabeni și partida protocronistă (I, p. 190), ori cu verdictele privindu-i pe Adrian Marino (I, p. 150), grupul celor șase din martie 1989, „căcănarii” și „javra imundă de Brucan” (I, p. 181), Virgil Duda (I, p. 204), S. Damian (I, p. 231), cinematografia ca „moșia lui Titus Popovici” (II, p. 55), Marin Sorescu (II, p. 116), Al. Ivăsiuc (II, p. 122)...

Încăpăținarea subiectului

Multă vreme, pe parcursul lecturii, am tot avut de gînd să scriu mult și cu deplină aplicațiune despre *Jurnalul* lui Paul Goma, fiindcă, efectiv, dincolo de războiul lui cu toată lumea, în care nimeni n-are cum să se erijeze în arbitru, sînt multe lucruri incitante: istoria angajărilor la Europa Liberă, sociologia grupurilor de presiune, a agenților de influență din viața literară, manevrele diversilor *maitres à penser* ș.a. Dar ceea ce m-a descurajat – și, finalmente, chiar m-a scîrbit – a fost coborîrea în abjecție. Și nici măcar în abjecție (că, aici, dăm de Céline, nu-i așa?), ci, mai rău: în grosolănie, în măgărie pură. Cînd ajungi să vorbești de Gabriel Liiceanu în termeni de osînză asudată și să te bucuri că Monica Lovinescu nu mai vorbește toată ziua la telefon fiindcă nu mai are bani... apoi devii, vorba francezului, un ins *pitoyable*!

Dar cazul continuă să mă intrige. E fascinant cum Goma nu are organ decît pentru răul din toate. Scrisul lui e ca drenul postoperatoriu: nu scoate decît puroi. Sigur, te amuzi citind formulele precum „javră”, „unsuros”, „pupîncuratic”, „borfîtură basarabeană”, „curluntristul navetist” ș.a.m.d., iar eventualul visător la nașterea celei „de-a treia forțe”, a celei de-a „treia căi” în ierarhia literară autohtonă poate să exulte față de amestecul, perfect analizat de Goma, între echipa sincronizantă și echipa protocronistă, ca să schematizez astfel. Ei și? Fapt e că senzorii lui nu percep și nu aspiră decît fetidul. E mereu la un pas de mizofilie, moralmente vorbind. Iar etalonul său etic, invariabil radicalist, nu poate măsura decît maladivul, infecția, contaminarea. Cum face (sau cum i se face) un bine, cum îl calcă în picioare, îl strivește în derizoriu și batjoc. Nu fără autoironie, singur observă (II, p. 204) că, după ce și-a terminat zeci de prieteni sau aliați, a rămas cu „Cistelecan, Moraru, Podoabă”, Alexandru Laszlo „...și atît. Să nu mă apropii prea mult de ei, fiindcă atunci apare pericolul rupturii”...

Pînă la urmă, rămînem cu paginile absolut stupefiante despre gospodărirea Basarabiei (poduri flotante, uzine de gogoșari, instalații eoliene, instalații de distilare a apei de mare, orfeline, desecări etc.) din volumul al III-lea (vezi mai ales pp. 59, 67, 69, 81, 95, 154, 175), unde Goma *sună* mai ceva ca *Jurnalul* lui Salvador Dali. Atît.

Eu, personajul

Ludicul melancolic și depresiv

Gabriel Liiceanu, *Ușa interzisă*,
Editura Humanitas, 2002, 356 pagini

Nu cred că exagerez flagrant cînd văd în jurnalul lui Gabriel Liiceanu un echivalent perfect – ca forță explozivă, însumare de antinomii sociale, emblemă de epocă și strigăt de exasperare intelectuală – al faimosului *Apel către lichele* din 1992.

Așa cum în *Apelul* de-atunci se încorporau toate furiile noastre neputincioase, toate așteptările înfringurate, toate iluziile zeci de ani îndiguite și ritmic injectate cu scepticism spre a fi cît mai temeinic batjocorite, la fel acest jurnal, întins de la 3 mai 2001 la 2 oct. 2002, dă seama de eșecul unei întregi categorii: lumea oamenilor de idei, a intelectualilor născuți cu blestemul „naturelului simțitor”, a celor care se încăpățînează să rămînă... vegetarieni în pustiul hărăzit pe deplin carnasierelor.

Nu ți-e greu, dacă frecvențezi cît de cît lumea literară, să vezi că sindromul neurodepresiv, obsesia destrămării, sterilitatea alienantă, senzația acută de inutilitate și incompatibilitate socială, de ratare și anacronie caracterizează trei sferturi din întreg, fie că-i vorba de șaizeciști sau optzeciști. Cum să nu recunoști în dezabuzarea lui Liiceanu lehamitea (acidă sau epicureică, disperată, alcoolizată, grotesc triumfătoare, veninoasă, răzbunătoare, tandru-autocompătimitoare ș.a.m.d., după caz) a unui întreg segment de umanitate frustrată? „Cum am ajuns aici? se întreabă autorul. Cum de am pierdut total superstiția culturii?” – este întrebarea ce ne chinuie pe toți cei care am trăit decenii de-a rîndul în cultul Ideii, exaltînd evadarea pe verticală în numele aceluia legat eliadesc al primatului spiritului în fața istoriei, care ne-a ajutat să trecem prin subteranele comunismului.

„Pasiunea pură care mă purta către «a ști» un autor sau altul s-a stins demult”, mărturisește, învins, Liiceanu. „Nu mă mai interesează decât ceea ce mi se adresează în mod direct, ceea ce are legătură cu mine, cu viața mea, sau ceea ce îmi provoacă o fericire intensă, făcându-mă să mă pierd în perfecțiunea altei lumi.” Omul dăruiat filozofiei, fascinat de politropismul culturii, închingat de bunăvoie, ba chiar cu fervoare, la metafizica heideggeriană și la marele joc elin dintre eleatic și heraclitic, editorul care a influențat milioane de cititori, a determinat destine scriitoricești și contribuie decisiv la piața ideilor și la bursa valorilor spirituale, își dezvăluie ruinele în fața noastră: „O dezabuzare stupidă – și totuși explicabilă? – a pus stăpînire pe mine: majoritatea cărților mă plictisesc, filozofia mi-a devenit greu suportabilă, tonul scrierilor edificatoare mă irită. În cercetarea academică nu mai cred, eseurile mi se pare futille, romancier nu am avut norocul să fiu. Singura formă de scris care mă interesează ar urma să rezulte din mișcarea neîngrădită pe teritoriul eului meu”.

Iar acolo, mai precis: dincolo de ușa interzisă a persoanei, „clocoțește viața morală a fiecăruia dintre noi. Acolo au loc complezențele noastre cu noi, acolo își au sălașul duplicitățile noastre, de acolo ne procurăm scuzele pentru tot ceea ce facem. Însă tot acolo apare și crește dezgustul de noi, acolo cad măștile pe care îndeobște le purtăm, acolo are loc suplicierea noastră, judecata noastră...”.

Trecînd de la elogiul purității confesive către istoricul formelor culturale, aș îndrăzni să spun că, alături de patapievicianul *Zbor în bătaia săgeții*, *Ușa interzisă* inaugurează o nouă vîrstă a existențialismului românesc, o renaștere a Omului interbelic din generația *Erlebnis*-ului, a eului desfoliat „gidiano-papinian”.

Binefăcătoare (chit că dureroasă, ca orice voluptate masochistă) este revenirea străvechilor interogații (cine sînt? încotro mă îndrept? la ce bun exist? cînd am greșit cărarea? etc.) catalogate de mulți – și nu doar de lumea lichelelor – drept truisme patetice, șerbetizări eticizante ș.a.m.d. Gustul de cenușă al ratării n-are a ține seama de calitățile retoricii care-l spulberă în pagină! Confesiunea ca terapie, scrierea-de-sine ca dulce himeră și narcoză a regăsirii sensului individual, ispita de-a te povesti și de-a te proiecta la antipodul a ceea ce-ai ajuns – înfrînt! – să fii, toate acestea nu sînt nicidecum un semn de slăbiciune, ci, dimpotrivă, unul de forță. Mărturisindu-și „destrămarea”, debusolarea profesională, intensa bovarizare către condiția de romancier

întru abolirea amăgirilor filozoficului, Gabriel Liiceanu face un gest de războinic, pentru că – nu-i așa? – nu sîntem doar un rezultat de combinații genetice, ci și niște produse ale ingineriei sociale exercitate politic pe capetele și în sufletele noastre...

A-ți recunoaște dezorientarea și impasul înseamnă a-ți fi regăsit nodul și Nordul ființei. „Medicii numesc această stare depresie. Eu o înțeleg mai bine ca dezagregare a sistemului de iluzii în virtutea căruia înaintăm, făptuim, ne agităm, dăm contur clipei următoare. (...) Să nu umblăm, așadar, la sigiliul ce pecetluiește iluziile în care sîntem genetic împachetați.” Cît de fermecător este umplută această depresie și ce figuri pitorești vin să o ipostazieze vom vedea săptămîna viitoare.

*

Declarație de iubire, volumul publicat anul trecut de Gabriel Liiceanu, a venit ca o descărcare și ca o revoltă. Despovărare de admirația, recunoștința, prietenia și chiar iubirea purtate în tăcere ani de-a rîndul și care s-au cerut dintr-o dată vărsate în pagină.

Revoltă mai mult sau mai puțin conștientă față de imensa masă resentimentară ce copleșește la ora de față mentalul românesc, face și desface ierarhiile, motivează otrăvitor majoritatea acțiunilor individuale și personalizează pînă la isterie instituțiile.

Ura de clasă, subminarea generală, abulia invidioasă, toată această „odisee a ranchiunei” determină spectaculoase coagulări insulare (de la cartierele „franțuzești” pînă la oaze de spiritualitate precum Stavropoleos ori Muzeul Țăranului Român), dar și, cum să spun, autoirigarea patetică a eului reflexiv.

Jurnalul de acum este în esență un intensiv exercițiu de gîndire pozitivă. Apropo de ura de clasă, iată ce notează la 22 august 2002 Liiceanu: „Cu cît ura care se strînge în jurul tău e mai mare, cu atît sensul vieții tale este mai bine conturat. Dacă e adevărat că orice ură de moarte înfilnește la capătul ei triumful cuiva, atunci la noi poți să obții lesne apoteoza” (p. 346).

Dacă începutul se dezlănțuie sub semnul depresiei, cu teribila revelație a eșecului filozofic și a imposturii existențiale („de fapt, fusesem pregătit pentru a nu ști cine sînt”, p. 26), finalul este o vindecare, fie și vremelnică, din autoconvingere și autocontrol constructiv: „Trebuie, cu orice preț, să mă simt bine în pielea mea. Acesta este imperativul suprem al unui om care vrea să facă ceva cu viața lui” (p. 278).

Între cele două începuturi, omul se înșiră și se deșiră cu surprinzătoare fervori de ecorșeu, confine, pînă la un punct, cioranienei pasiuni de exfoliere a propriilor slăbiciuni : „Fiind melancolic și depresiv, în ciuda exuberanțelor periodice și a unor înclinații ludice evidente, tot ce am încercat să fac, susținut și pe termen lung, mi-a fost bruiat de umori insuportabile” (p. 29) ; „Mi-a lăsat moștenire [fiul meu, n.n.] un enorm capital de culpă prin despărțirea părinților, care s-a petrecut înainte de nașterea lui ; (...) nu l-am îmbăiat cînd avea cîteva luni, nu i-am cunoscut rîsul de prunc fericit, nu m-am jucat cu el, nu i-am vegheat bolile copilăriei...” (pp. 82, 91) etc.

Dar să ne înțelegem : dincolo de ușa interzisă nu ajunge nimeni. Să nu cumva să credem că jurnalul lui Liiceanu este o salbă de lamentări și dezvăluiri stupefiante. Nu. Dimpotrivă, după cele cîteva formule ce dau iluzia spovedaniei unui învins *à la* Jean-Baptiste Clamance, luptătorul, neîmpăcatul, puternicul, ba chiar și pamfletarul crunt care este (la o adică) Liiceanu trage ușa după el și trece la exerciții de gastronomie ludică (pp. 77, 151, 246, 353 ș.u.), de filozofie... coregrafică (p. 153 ș.a.), exerciții de dispreț (Adrian Păunescu, C.V. Tudor, Marius Tucă, dar și un Ion Băieșu „beat cui” și provocator la modul jegos, p. 348).

Exerciții de pedagogie noiciană cu tinerii Bogdan Mincă, Sorin Lavric, Cătălin Cioabă (pp. 151, 246), exerciții de admirație și profundă tandrețe, aproape filială, greu de bănuț sub platoșa zimțată a autorului (paginile cu Monica Lovinescu și Virgil Ierunca).

Exerciții de persuasiune editorială rapid transformată în portretistică atașantă (cazul Vlad Zografii, p. 299) sau optimism autoreflexiv (scena cu Vera și Milan Kundera, pp. 272-277, marele iubitor care „îmi seamănă”). Exerciții picturale cu scene antologice, precum ospățul dat de Mircea Dinescu (p. 210 ș.u.), unde fostul exilat pe-o boabă de piper sfîrșește prin a-l înghesui cu o damigeană de zaibăr pe președintele Iliescu, scena cu telefonul ascultat de tovarășu' Brătucu, de vizavi (p. 49 ș.u.), și prînzul oferit la hacienda doctorului Irinel Popescu (p. 353).

În sfîrșit, exerciții de sinceritate dubitativă, esențiale, de acum înainte, pentru orice definire a lui Gabriel Liiceanu : „Drama mea, ca să zic așa, destinală este că întîlnirea cu Noica, pe cît de benefică mi-a fost în plan cultural, pe atît de nefastă mi-a fost în planul vibrației de ființă. *Jurnalul de la Păltiniș* a reprezentat, paradoxal, prima răzbunare nevrotică față de o tutelă (...). Fondul meu nevrotic se răzvrătea tocmai scriind o carte în care, cu ajutorul iubirii, îl suprimam pe Noica în

calitate de instanță culturală represivă” (p. 292; vezi și suita de presupoziii generate de întrebarea: ce-ar fi fost dacă îl întâlneam pe Cioran, și nu pe Noica?...).

Opiniile Monicăi Lovinescu despre interbelicul românesc la 2002 (p. 267), judecarea judecăților cărțăresciene despre Noica (p. 66) sau verdictul de la pagina 289 („durerea mea în ce-l privește pe Andrei Pleșu: nu m-a lăsat niciodată să înțeleg că ar ști cine sînt”) merită o atenție aparte.

Chiar dacă ușa rămîne interzisă, intrările sînt... aiuritor de posibile.

Ziarul de duminică, nr. 44, 45/15-22 nov. 2002

Narcis crud și dezamăgitor

Mircea Cărtărescu, *Jurnal*, Editura Humanitas,
2001, 471 pagini

E ciudat și întristător, totodată, cum aproape toate marile calități ale poeziei și prozei lui Mircea Cărtărescu se topesc, se alterează, se schimboșesc pînă la hidoșenie în *Jurnal*. Marele păianjen textual, magistrul alchimiiilor onirice, arhitectul de viziuni ludice somptuos-inițiatice se relevă aici ca un contabil de succese și pseudoșecuri administrate atent, pîndind mereu pieziș efectul asupra bietului receptor inocent și admirativ.

Un *self-agent* literar (excelent strateg și demn rival, din acest punct de vedere, al internaționalilor Marin Sorescu și Adrian Marino), de un egoism etanș, vecin deopotrivă cu megalomania și meschinăria : „Nimeni nu are mai mult instinct literar decît mine” ; „Reiau *Orbitor* și sînt liniștit : forța vizionară e aceeași ca acum cinci ani și ca-ntotdeauna” ; „Nu-mi pasă de viața națională și socială, de comunități. Individul, eu, asta mă fascinează, grota”. (Pentru meschinărie, vezi relatarea de la 24 mai 1995, p. 387, dar și altele.) Din cît îi merge mai bine, dintr-atîta se lamentează mai strașnic. Ultrarecunoscut literar, tradus în cîteva limbi, bursier Fulbright, bursier Rockefeller, bursier NEC („iată că și tătucul Pleșu îmi dă o binecuvîntare bănoasă”), invitat la colocvii și tîrguri de carte internaționale etc., recenzat în *Quinzaine* și *Magazine littéraire* („fotografie și titlu de-o șchioapă pe prima pagină. De la prima cronică a lui Nichi, din 1981, nu am mai avut sentimentul ăsta de greață și exaltare”) ș.a.m.d., el se notează invariabil ca „neurastenic” („Nu mă bucură nimic, sînt pe un fund mocirlos”), atins de ramolism, bîntuit de himere („Procreez cu creierul și gîndesc cu testiculele”), amenințat de ratare, „isterizat în țara asta isterică”, sastisit de America și schilodit de România („o țară care schilodește intelectul

și sensibilitatea. O populație de neînțeles, trăind după alte reguli decât ale decenței și civilizației. De fapt nu-mi mai găsesc locul nicăieri”), apatic, „deprivat emoțional și imagistic”, supărat pe propriul succes („Mă simt murdărit și falsificat de elogiile publicului mare, dar mai ales de faptul că le accept”), afanisit de hedonismul experimentat în metropolele occidentale („Stau într-o casă splendidă, într-un oraș fabulos. De ce-aș fi trist? *And yet... et pourtant...*”).

Masochism? Criza de după celebritate, un soi de *post scriptum tristae*? Vreo nouă superpastișă (pereche a Levantului) la tema „jurnalului și a crizei creatoare”? Prematură (la 34 de ani) andropauză auctorială? Sau, Doamne ferește, concoctarea unei confesiuni pentru export, că tot e plină de Pynchon, Doctorow, Cortázar, Kafka, Barthelme, Salinger, Carpentier etc. etc. ! Manieristul subtil de altădată, creuzet de eminescianism și eliadism, se dovedește literalmente obsedat de cantitate, numărându-și cărțile citite și paginile *Orbitorului* cu frenezia unui Hagi Tudose altoit cu Stahanov (vezi 9 iun. 1990, 23 ian. 1992, 1 ian. și 17 apr. 1994, ori la 27 iun. 1994: „Cu orice risc voi scrie o mie de pagini. Nimeni n-o să mi le publice? Merda lor”).

Transpusă în banalul cotidian, strălucitoarea egofilie a artistului nu mai încintă, nu mai acționează halucinogen și melifluent, ci stupefiază prin amestecul de narcisism și pragmatism, de delir (și delict) de grandoare și mania persecuției. „Levantul meu nu a fost primit cum trebuie. Este un fel de mică paranoia, cum mă apucă uneori, căci, obiectiv, în trei luni cartea a avut opt cronici” (vezi pp. 89-90); „Criticii generației mele nu au interesul să mă impună”; „Temele frustrării apar tot mai des, ieri am făcut pe stradă un fel de criză de ură și furie, după ce am citit că a fost sărbătorită la Paris, la Centrul Cultural, o nouă carte de Sorescu”; „Paranoia curată, toți mă desconsideră, toată lumea are ceva să-mi reproșeze, niciunde nu mă simt bine, în fiecare privire bănuiesc o ironie, o aluzie răutăcioasă...” etc.

În fine, nimic, absolut nimic din România anilor 1990-1996 în aceste sute de pagini, nimic despre dilemele, capcanele, politicile, mineriadele, răsturnările noastre. Doar cite-o lucrătură a congenerilor de la *Contrapunct* ori o concluzie amară privind generația („Îmi confirmă sentimentul vechi că extraordinarii optzeciști sînt, de fapt, o generație cu nimic diferită de cele dinainte”). Cînd sînt turnate în realitatea cotidiană, vechile deuze romantice („Eu sînt lumea”, „Cobor în mine și descopăr universul”, „Lumea este o metaforă a spiritului” etc.) au un

efect moral lamentabil. Sigur, Cărtărescu și-a afișat de mult credința lui John Lennon din *God*, cu acel șir de „I don't believe in...” și cu finalul „I just believe in me. I'm John”, dar ceea ce mergea perfect în cazul artistului devine distrugător în cazul omului. Să nu mi se spună că inclusiv *Jurnalul* propune un personaj, care trebuie considerat strictamente literar etc. etc., că nu de asta e vorba. Cine se laudă că rupe cornițe de melci vii și că strivește furnici pe trunchiul copacilor (încăi adolescentul Eliade mânca gândaci, autopedepsindu-se...) va avea, de acum, în subsemnatul, un cititor mai puțin.

Ziarul de duminică, nr. 25/22 iun. 2001

Corpuri de întunecat

Stelian Tănase, *Acasă se vorbește în șoaptă.*
Dosar & Jurnal din anii târzii ai dictaturii,
Editura Compania, 233 pagini

Nu știu cum se face, dar la noi fiecare lumină, o dată aprinsă, ne cufundă și mai adânc în beznă. Poate fiindcă om fi țara misterului blagian, unde tot ce pare a se descifra se schimbă în „neînțelesuri și mai mari”... Publicarea dosarului de urmărire informativă al lui Stelian Tănase, în tandem cu fragmente din jurnalul sincron al scriitorului, deschide o nouă supapă pentru mașina de produs aburi a securimilor noastre.

A doua mare ocaziune de abureală generală, după cea din 1996, când a apărut *Cartea albă a Securității*. Clenciul a fost atunci echivalarea urmăriților anticeaușiști cu urmăriții ceaușiști, astfel încât oamenii filați tocmai pentru a nu face exces de zel în jandarmeria de partid (tip C.V. Tudor) căpătau aceeași pondere în ochii Aparatului cu cei filați pentru „atitudine necorespunzătoare”, „dușmănoasă”, „antistatală” etc.

Așa se face că între categoria „acțiunilor neconvenabile” ale categoriei Adrian Păunescu și cele înfierate la categoria Dorin Tudoran nu mai era nici o diferență. Între Ion Lăncrănjan și Ana Blandiana, ca obiective ale Cenzurii, se punea semnul egal, Traian Iancu și Teofil Bălaj puteau figura drept colegi de Birou cu Alexandru Paleologu, între N. Gogoneață și Gabriel Liiceanu, M. Ungheanu și Nicolae Manolescu, Iulian Neașcu și I.P. Culiuanu, între P. Sălcudeanu și Augustin Buzura, Dan Zamfirescu și Mircea Dinescu, între Artur Silvestri și Ioan Groșan, Valentin Lipatti și Andrei Pleșu, între Ion Gheorghe și Florin Iaru, oameni ca Pleșiță, Neagu Cosma sau Ilie Merce pun semnul de egalitate, iar îngăduința, flexibilitatea, moderația paternă a generalului Victor Achim căpătau valoare de pat germinativ pentru stimularea creatoare și

eliberarea scriitorimii de sub jugul alcoolic al compromisului și delațiunii generalizate.

De fapt, o dată cu deradicalizarea treptată, dar sigură a tuturor, postceaușismul n-a făcut altceva decât o continuă, suav-perfidă reabilitare a Securității. Și o tot mai variată, tenace și densă reinvestire a ei pînă la calitatea de „armătură a edificiului național”, „structură de rezistență a românismului” etc. Prin 1990-1991, cine dintre noi n-a întîlnit ziariști occidentali, diplomați sau investitori care pronau statutul de unici specialiști ai foștilor securiști și exclusiva lor capacitate de adaptare, închegare, autofinanțare, repartizare? Cine n-a auzit, puțin mai tîrziu, politologi occidentali recomandîndu-ne cu cinică seninătate să-i lăsăm pe foștii comuniști să administreze criza, de vreme ce numai ei sînt experți în așa ceva? Cine, din breaslă, nu și-a auzit foștii urmăritori și delatori șoptindu-i matern formule precum „noi te-am apărut ca nu cumva să faci vreo prostie, așa infantili și intempestivi cum sînteți voi, artiștii”?

Una peste alta, în zece ani, dintr-o instituție demonizată, Securitatea a devenit, într-un fel, locomotiva societății românești: tot ce ființează în afara ei joacă rolul de vagon inutil și inconștient, de remorcă pretențioasă, dar păgubitoare, pe care bietul mecanism situat invariabil ca „avangardă a clasei muncitoare” are obligația să-l tracteze către „noi culmi de progres și civilizație”.

Vorbeam la început de noua abureală. Să nu cumva, Doamne ferește, să se deducă de aici vreo vinovăție a lui Stelian Tănase! El a făcut exact *the right thing at the right moment*. (Nu știi și dacă *in the right place*, gîndindu-mă la șăgalnica manieră în care Petru Romoșan, după deochiata prezență în cazul Negoitescu, declara că ar fi trecut clandestin granița la unguri instalat... într-o căruță, deschizînd apoi galerie de artă cu succes la Paris – *tiens, tiens* – pentru a dorlota, acum, editorial rețeaua Caraman & Co. ...). Ceea ce te face să surzi, încă o dată, amar, e minunata rămînire în umbră a personajelor de tipul colonelului Sterian, în vreme ce jalnicul Dan Oprescu devine eroul cancaneriei bucureștene. Plus minunata jubilație a laboratoarelor din spatele lui Mihai Pelin cum că, poftim, la partinici nimeni n-a trădat vreodată, în vreme ce în așa-zisa dumneavoastră mișcare de rezistență estetică s-a turnat pe rupele.

Mă rog, nu de rușinea turnătorilor, de clasificarea lor, a determinărilor lor și de ierarhizarea vinovăției lor trebuie să ne preocupăm. Important este că s-a fisurat carcasa și putem spera ca, într-un timp de,

punându-ne cap la cap revelațiile din dosare, să mai adăugăm un adevăr parțial la... marea minciună care ne-a golit ființa. Deocamdată, tot am cîștigat ceva esențial : nu se mai vorbește în șoaptă nici acasă, nici în țîrg.

Prin toamna lui 1986, m-am întîlnit întîmplător, după cîțiva ani, pe aleile Bibliotecii Academiei, cu Artur Silvestri (Gabriel Târăncop), fost coleg de grupă-n facultate, fost coleg de pagină la *Luceafărul*, ins pitoresc, periculos prin ludicul sadic și egofil, om cu serioase legături în securime (exista și zvonul că ar fi rudă cu gen. Neagu Cosma).

Între alte bîrfe literare, țin minte că a ținut să vibreze retoric un verdict de nimic solicitat în context : „Vezi că din Stelian Tănase SE DOREȘTE a se face un caz” (un caz ca Goma, ca să nu mai zic ca Soljenițin !). Acest impersonal SE mă hărțuiește, uneori, și azi, după ce am auzit nu puține voci din vechiul aparat represiv rostindu-se pline de dispreț la adresa brumei noastre de rezistență, în sensul că „noi vă tot împingeam la acțiuni de protest și solidarizare, iar voi nu marșați deloc” sau că „românii n-au fost în stare să înceapă ei revolta, au avut nevoie tot de un ungar...”.

Prin urmare, ei nu *ne reprimau* (că nici n-aveau de ce !), ci *ne provocau* la disidență. Mă rog, e vorba de securimea progresistă, a gulerelor albe, de filiera cu *aggiornamento*, pragmatism arghirofil și fără os, nu de măciucașii de mahala ai Elenei, ai lui Nuță, Postelnicu sau Bobu. Însă a incrimina disoluția de breaslă și atomizarea societății românești după ce ai fost mandatat zeci de ani ca să spulberi orice început de coagulare protestatară, tot ce amenința să se transforme în liant – iată o perversiune fără seamăn. În tot cazul, după cum este nevoie de o ierarhizare a culpei în rîndul nostru, e necesară și o filtrare cazuistică în rîndurile securimii.

Chiar în *Cartea albă a Securității* dădeau de gîndit apostilele paterne și perfid-nuanțate ale generalului Iulian Vlad pe rapoartele pripite și grosolane ale unor subordonați, ca de pildă în cazul Ioan Alexandru. Iar aici, în subsolul jurnalului lui Stelian Tănase, cînd vezi pe alocuri crasa ignoranță și acreala birocratică a următorilor, îți aduci aminte că într-o percheziție făcută grupului de la Iași (la Dan Petrescu ? ; la Liviu Antonesei ? ; la Luca Pițu ? – nu mai știu precis) ditamai maiorul a confiscat cu mare satisfacție biata carte a lui Alexandru Tănase despre Blaga, confundîndu-l cu Virgil Tănase... !

Acesta și este, de altminteri, lucrul reconfortant din carte : nivelul supravegheatului față de măruntul tropăit al următorilor. Debutat în

1982 cu un roman de limpede valoare (punerea sub lupa Securității avea să înceapă cu numai un an mai târziu) și înzestrat cu multe calități de lider de opinie și factor osmotic (nu „doar cultura și talentul” ori aplecarea spre sovietologie, ci și energie, viteză de reacție, fler politic, instinct social, histrionism ș. a.), Stelian Tănase, în ciuda unor aparențe de *miles gloriosus* (vezi și notele Jessicăi Douglas-Home, p. 101), a avut tăria să reziste ispitelor tradiționale din acea lume editorială, aflată într-o mai mică sau mai mare complicitate cu Cenzura („Ei cred că sînt slăbit psihologic după ce mi-au dat o lecție cu *Playback*. Se înșală, sînt imun”).

Și, în vreme ce la etajul paginii dăm de ambasadorul Koen Stork, de Agotha Kuperman de la Ambasada SUA ori de Rosemary Arnott de la British Council, de acuta conștiință a pericolului („Mi se poate încena ceva. Existența mea agitată poate sugera unui scenarist priceput ceva” ; „Ce s-ar fi întîmplat cu noi dacă nu pierdea puterea în acel decembrie ? ” se întreabă Tănase astăzi : „Nici nu vreau să mă gîndesc”), ca și de notații iuți, cu tulburătoare substanță („E posibil ca soarta României să se fi închis undeva la sfîrșitul secolului al XVII-lea. Fanariotismul, concurența dintre muscali, habsburgi și șalvari au creat probabil tipul românului supus și melancolic, dispus să piardă totul, dacă îi lași în schimb viața. Viețaș de profesie, acceptînd moartea, fatalist și înțelept cînd pierde...” , vezi p. 27) – în acest timp deci, avem și alte notații complexe, precum cele care-i privesc pe Alin Teodorescu (p. 106) și Ioan Groșan (p. 142); în subsol, numele Gabrielei Adameșteanu e transcris, de către oamenii „omniscienței”, Bebe Alenășteanu; Zigu Ornea și Ioan Buduca devin Liviu Ăgnea și Nan Buduc, pentru ca la 3 martie 1989 un căpitan să exclame exasperat : „Tov. col. Sterian, tov. lt.-col. Preda, cît trebuie să mai așteptăm pentru a introduce mijl. T.O. complexe la domiciliul lui Stelian Tănase ? ”.

Dar, încă o dată : acel SE DOREȘTE, ambigua formulă utilizată de Artur Silvestri, va trebui întoarsă pe toate fețele. Cu tot riscul ca generația '80 („Prin folosirea mijlocului T.O. ne interesează conținutul schimburilor de păreri privind condiția tinerilor scriitori în țara noastră”) să iasă campioană la reciproc-turnătorie, este bine ca măcar componenții ei să-și dezaburească ferestrele.

O răsucire în zid

Tia Șerbănescu, *Femeia din fotografie. Jurnal 1987-1989*,
Editura Compania, 2002, 293 pagini

În lîncezeala ușor fetidă a rememorărilor noastre, jurnalul Tiei Șerbănescu din ultimii ani ai ceaușismului acționează precum răsucirea unei chei în ușa grea a zidului ce ne separă de umilințele și delirul morbid de atunci.

Acum aproape zece ani, cînd, auzind de aceste caiete și de povestea confiscării de la aeroport, îi ceream Tiei Șerbănescu un fragment pentru suplimentul cultural al *Cotidianului*, am crezut că autoarea a ales anume suma pur literară a manuscrisului. Era vorba de capitoul „Viața ca o corectură” (cel mai suculent estetic din volum), cu trimiterea păcătosului ziarist „la munca de jos” (de la 6 aprilie 1989, fostul gazetar cultural de la *România liberă* a lucrat ca „muncitor corector la întreprinderea poligrafică 13 Decembrie 1918”, cîndva imperiul degradatului Teohari Georgescu), dar, cum spun, eram sigur că restul agendelor cultivă notația crudă, picantă, răutăcioasă a realităților. De aici și șocul avut acum, la citirea întregului. *Femeia din fotografie* nu se războiește și nu se răzbună pe nimeni. Nu varsă în jurnal mizeriile și cancanurile redacționale, nici funestele comicării ale ceaușismului aflat în violentă agonie. Sigur, cîte puțin condiment din toate cele, cîte un grăunte sugestiv există, însă „femeia din fotografie” scrie pur și simplu cum trăiește și trăiește așa cum scrie.

Amestec de roman confesiv și crochiuri satirice, de evocare stilizată și etalare nudă a concretului, cartea Tiei Șerbănescu impune prin firescul absolut al calității umane. Prin încercănata seninătate a unei sensibilități ultragiante, umilite, educate la școala eșecului general și a ratării perpetue. Cel care o știe pe Tia Șerbănescu exclusiv ca autorul „Bref”-ului

exersat zilnic de un deceniu la *România liberă*, *Cotidianul*, apoi la *Curentul*, acea rubrică de nerv scripitor prin care ironia corozivă și maliția colorată depun în mixerul calamburului absurdul politic, grotescul din faptul divers și imensa poltronerie a tranziției naționale într-un cocteil de unică feroare, ei bine, acel cititor va fi tulburat de eul scris aici. Un eu scriitoricesc prea puțin sensibil la tradiționalele farmece ale copilăriei („Locul în care m-am născut nu m-a preocupat niciodată prea mult”), marcat definitiv de oroarea față de alcoolismul mediului rural din care s-a rupt cu un soi de urgență a îndărătniciei, ca și de imaginea ireversibil degradată a ideii de părinte: „Femeii care mi-a dat viață nu-mi amintesc să-i fi spus vreodată mamă, iar ea nu mi-a pretins niciodată asta”; „despre tați nu voi mai vorbi, pentru că toți cei pe care i-am avut mi-au displăcut violent”; „n-am simțit niciodată nevoia unei bunici”. Într-o literatură bine garnisită cu narcisiști și megalomanie, un autor care a publicat patru romane și care se declară „plictisit: n-am avut curajul unor teme proprii”, ca și femeia ce se descrie ca „ruptă de timp, cu o bună parte din simțuri și funcții secate, care-și privește trecutul cu mirare, neînțelegînd aproape nimic” reprezintă o entitate fără doar și poate tulburătoare. Altminteri, e de meditat serios la verdictul de la pagina din noiembrie 1987: „Literatura română de azi, o literatură de lichele într-o țară de lichele”.

În perimetrul „vieții ca o corectură”, jalonat deopotrivă de ideea „vieții ca o pradă” și a „vieții pe un peron”, marcat de prețuirea lui Camil Petrescu și a Gabrielei Adameșteanu, a lui Radu Petrescu și a Danei Dumitriu, există câteva scene memorabile ce definesc prin ricoșeu deriziunea sălbatică în care am trăit ultima decadă comunistă. Plimbarea din 1981 (p. 55 ș.u.) pe lângă Casa Scînteii, alături de un Radu Petrescu încărcat de o geantă cu bucoavne și declamînd în italiană din *Ierusalimul* lui Tasso, spre înnebunirea securiștilor ce îmbibaseră peisajul în așteptarea coloanei oficiale de la Otopeni. Defilarea gunoierilor de sărbători și figura lui Gogu șoferul (p. 66). Fostele săli de bal, scrimă și bookmakers de la Bursa devenită B.C.S. (p. 85). Lista cu „ce nu se găsește pe piață” a lui Gabriel G. Bacovia, fiul poetului (p. 102). Fericirea că studenții au luat locul țiganilor la vînzarea stradală de mărtișoare (p. 108). Ședința de partid din holul *României libere* (p. 110 ș.u.). Agapa de 20 de ani de la absolvirea facultății (p. 150). În fine, arhigrăitoarea scenă cu Adrian Păunescu și Șerban Cioculescu de la pagina 178.

„Scriu aici și nu știu prea bine de ce o fac. Unul dintre motive ar fi intoxicarea de care încerc să scap astfel. Scriu cuvinte ca să-mi dovedesc că exist.” „Aceste caiete sînt, în realitate, o dovadă a neputinței de a scrie. Dacă m-aș fi simțit în stare să scriu un roman, aș fi renunțat bucuroasă la aceste cugetări de care mă pot lepăda oricînd.” Romanul a fost – din nefericire – însăși viața noastră de atunci. Adevărul rămîne însă tocmai în caietele acestei neputințe...

Ziarul de duminică, nr. 21/7 iun. 2002

Gabriela Melinescu

Senzualismul estetizat

Gabriela Melinescu, *Jurnal suedez I (1976-1983)*,
Editura Univers, 2000, 255 pagini

Nicolae Breban, Gabriela Melinescu și Ilie Constantin par a fi, astăzi, singurele nume cu adevărat active literar din falnica, năvalnica, acaparanta generație '60. Sigur, pe scena sociopolitică și mai ales în plan universitar-academic sînt de aflat destui și puternici reprezentanți ai celei mai productive și răsfățate generații postbelice (Ana Blandiana, Mircea Martin, Nicolae Manolescu, Eugen Simion, Ion Pop, Sorin Alexandrescu, G. Dimisianu, Augustin Buzura ș.a.). În rest, numele sonore au trecut definitiv sub semnul anticului *lamento (ubi sunt)* – Nichita, Ioan Alexandru, Baltag, Sorescu, Pituț, Hagiu etc. – ori strălucesc fugar, cînd și cînd, pe acasă, din exilul facultăților americane (V. Nemoianu, Matei Călinescu ș.a.).

Revenit în România după vreo două decenii de exil parizian, Ilie Constantin a publicat în ultima vreme mai multe cărți care își așteaptă cu nerăbdare asimilarea pe piața literelor, în vreme ce Gabriela Melinescu e recunoscută de mult ca o insulă suedeză de românism, prin căsătoria ei cu editorul Rene Coeckelberg, venind aproape anual în țară cu traduceri de la Stockholm (Strindberg, Swedenborg), patronînd serate culturale la ambasadele celor două țări și încercînd să re-potrivescă spiritul cinic, dezabuzat și mercantil al ceasului de acum la entuziasmul, energia și noroacele șazecismului. Cele trei romane retipărite (traduse) la București în 1993 (*Lupii urcă în cer*, editura FCR), 1997 (*Regina străzii*, editura Univers) și 1998 (*Copiii răbdării*, editura Albatros) marchează *comeback*-ul în forță al unei senzualități bine strunite de chingile estetice ale trăirilor mistico-religioase. În fine, jurnalul deschide perspectiva unei noi înțelegeri și ierarhizări.

Încă de la debutul din 1965 (*Ceremonie de iarnă*) și culminând cu *Jurământul de sărăcie, castitate și supunere* (1972), Gabriela Melinescu (n. 16 aug. 1942) și-a făcut renume din ceea ce critica numea pe atunci „abstractizarea senzorialității” („Existența îi apare adeseori ca un ritual, iar realitatea ca un spectacol care cere reculegere”, scrie Marian Popa). Temperament sangvin, natură voluntară, fascinată deopotrivă de combustiiile fără sațiu, dar și de disciplinarea fervorilor în tipare spiritualizate, Gabriela Melinescu cultivă, în poezie, puritățile evanescente, simbolismul erotic nupțial și gestualitatea ritualizantă. Prozele, în schimb (și nu doar acel seducător ludico-lexical *Bobinocarii* din 1969, scris „dinadins pentru Nichita”), stau, oarecum gogolian, sub semnul demoniei jucăușe, al tentației supra- (sau hiper-) realiste, ori al misterului psihologic desenat în ramele unei cazuistici cu valori simbolice.

Aceași răceală autoimpusă, ordonatoare de tot ce va să zică forfotă senzorială – în jurnalul anilor 1976-1983. Cele neplăcute sînt, invariabil (și condamnabil, cred eu), trecute sub tăcere – „tracasată tot timpul de Securitatea care dorea să mă mineze fizic și psihic” (p. 5 : cine, cum, pentru ce ?) ; „n-am avut copilărie, ci doar un coșmar penibil” (p. 57, de ce ?) ; „era o româncă, informatoare a Ambasadei” (p. 126, cine ?) – sau abia schițate (sinuciderea tatălui, cele două avorturi făcute în Suedia, răceala soacrei ș.a.).

Decență, pudoare, rezervă diplomatică, nobilă fidelitate în iubire și prietenie, senin respect față de efervescențele trecutului, echilibru cu orice preț – iată deviza acestor confesiuni pline de verdicte convingătoare tocmai prin măsura lor (vezi Nichita Stănescu, pp. 22, 165 ; Breban, pp. 14, 122 ; C. Țoiu, p. 71, dar și Mircea Eliade, p. 105, minus obsesiile de la paginile 106 și 189, trase dinspre astăzi înspre 1978 și 1981).

Legendara „amazoană” de la 1970 pictează acum icoane pe sticlă, are mania Tarotului *via* Roger Caillois, și-o închipuie pe Tereza de Avila „vitală și chinuită de sensibilitate”, este șocată de stîngismul occidentalilor, meditează la relația Est – Vest („lumea din Vest e legată de timp, de istorie, Estul e legat de spațiu, de natura ca manifestare a lui Dumnezeu”), se îmbracă de la Valentino și își aduce aminte de scrisorile lui Geo Bogza, nebuniile cu Nichita, vizitele la Monica Lovinescu, întîlnirile cu Goma și Țepeneag ș.a.m.d. „Femeile domină altfel : secret, subteran și terifiant de eficace.”

Așteptăm cu interes continuarea.

Natură senzuală cu îngeri

Gabriela Melinescu, *Jurnal suedez II (1984-1989)*,
Editura Polirom, 2002, 301 pagini

Instinctualitate năvălășă, în permanentă căutare de fior metafizic, un eu fascinat de estetizare, cu simțiri viforoase, dar constant încercate de reverii culturale, Gabriela Melinescu reprezintă un tip de feminitate foarte rar manifestat în literatura noastră. De fapt, pentru a ne rezuma la grădina memorialistică, unica energie comparabilă este Jeni Acterian, cu același amestec de pasionalitate și luciditate, de freamăt carnal și fervori mistice.

Autoexorcizarea expansiunilor senzoriale prin disciplinare religioasă, prin creație spirituală și trăire artistică nu este un apanaj al sufletului meridional și al carnalității balcanice, ci al omului nordic, protestant sau catolic. Nu al sudului efervescent, îmbătat de solaritate, ci al sensibilității de fiord, turbure, cețoasă, nevrotică, atrasă pînă la patologic de himeră și sinucidere, de culoarele tenebroase ale subconștientului. Adică tocmai zonele în care a evadat și de care s-a lăsat îmbibat destinul Gabrielei Melinescu.

Interesantă și îmbucurătoare reapariția editorială în forță a Gabrielei Melinescu! Ea a urmat o bună tactică de asalt în trepte, de la antologiile de poezie din 1993 și 1997, dublate de romanele *Lupii în cer* și *Regina străzii* (tot 1993, 1997), la traducerile din Swedenborg (*Cartea de vise*, 1995) și Strindberg (*Jurnal ocult*, 1997, *Inferno*, 1999, la editura Univers, și, recent, *Singur*, la Polirom), trecînd prin vama celor două volume ale *Jurnalului suedez*: primul, publicat acum doi ani, cuprînzînd perioada 1976-1983, iar al doilea cu perioada „cea mai intensă și dramatică a vieții mele”, 1984-1989.

„Dacă Gogol nu și-ar fi intitulat jurnalul său *Jurnalul unui nebun*, aș fi putut foarte bine să intitulez însemnările mele așa”, notează Gabriela Melinescu – exagerat – în prefață, într-un impuls de autodisoluție deloc singulară în peisajul turbure, aburos al ființei sale. O frază, de altminteri, imediat urmată de precizările aduse de cenzura lucidității: „Sigur, e vorba de un nebun-nebună care, zdrobită de durere, a încercat totuși

să-și adune forțele, îndrăznind să încordeze la maximum arcul existențial în întinericul și lucirile fiecărei zile”.

Această mișcare de pendul caracterizează în fond întreaga lucrare a *Jurnalului* asupra autoarei sale. De-o parte, magnetismul abisurilor lăuntrice. De cealaltă, setea de rigoare și calculul creator. Neliniști frizând ideea suicidului, paralel cu conturi bancare și proiecte literare. În afară, omul de lume și salon cultural, soția editorului frecventând marile târguri internaționale de carte și mondenitățile diplomatice de varii calibre, sirotind alcooluri și căutând „euforia unei aventuri” în „tonul sensibilității mele leonine”. Înăuntru, dimpotrivă, „am în mine mai multe persoane care luptă pentru supremație. Acum, eul meu conducător e un eu sinucigaș” (nov. 1984); „Din numeroasele însemnări pe care le fac, aleg numai acele rânduri care îmi atenuează într-un fel angoasa și teama irațională” (apr. 1988); „Aștept să fiu vizitată măcar o secundă de acea stare specială pe care aș numi-o entuziasm. Aștept vești despre înflorirea prunilor într-o livadă, despre vântul dinspre ocean, care vine la timp să scuture aceste flori și să ducă miresme și polen departe, la întâliri erotice cosmice, copulații universale prin care se înnoiește totul în fiecare an” (apr. 1989).

Un rezumat perfect al meandrelor jurnalului este relatarea serii de iunie 1985, în casa bancherului Bengt Ugglă din Elveția, unde „stau la masă lângă nepotul lui Jung, domnul Christopher Jung”. Vorbind despre fabulosul bunic și despre „credința lui Jung că este posibilă comunicarea cu spiritele de pe lumea cealaltă, despre ședințele de spiritism la care participau ca la un joc toți copiii familiei”, Gabriela Melinescu (ea însăși consultantă de Tărot ș.a.m.d.) nu omite să noteze numaidecât ludicul extrem al bătrînului Jung, „buna lui dispoziție, tonusul vieții pînă în ultima clipă”.

Plăcut, odihnitor amestec de porniri moralizatoare („Omul a făcut din planeta Telus o ladă de gunoi. Unii se droghează, alții beau, ca noi...”) și trimiteri livrești, de preocupări artistice, dar și curat mercantile (vezi p. 22 ș.u.), tristeți pentru iubiri defuncte (Nichita „n-a murit de ciroză, ci pur și simplu vîntul l-a strîns în brațe cu putere”), relații „de scenă” oarecum ibseniene cu Alain, fiul cel mic al soțului, evocări filiale (un tată sefard, sinucigaș, o linie maternă comunicativă, „țărani mamei mele de la Văleni-Muscel”) plus lecturi din plin, de la Volkoff, Kawabata, Cioran, Zohar, Julien Green la Rudolf Steiner și Thomas Pynchon.

„Morala fabulei” poate fi extrasă din evocarea (p. 120) vizitei lui Mircea Eliade și a convingerii sale că „oamenii sînt superiori îngerilor pentru marea lor libertate de a alege între bine și rău”. Îngerul bun al Gabrielei Melinescu a ales, din fericire, partea bună a neliniștii.

Ziarul de duminică, nr. 40/18 oct. 2002

Aventuri ieșene la '89

Liviu Antonesei, *Jurnal din anii ciumei : 1987-1989.*
Încercări de sociologie spontană, Editura Polirom, Iași,
1995, 192 pagini

„Sinistra” Moldovă ?

„Aș fi fost foarte bucuros să fi trecut pe la București, pentru a-ți povesti despre umanitatea de la Iași, despre această sinistră Moldovă în care nu se mai poate face nimic. Norocul meu și al României este că n-am cunoscut de aproape această țară când am scris despre ea, fiindcă apăsarea cea mai îngrozitoare carte ce s-a conceput vreodată despre o comunitate umană” – îi scria Cioran lui Mircea Eliade (și acesta, cum știm, înzestrat cu un „ce” moldofob) la 7 mai 1937.

Citatul mi-a venit nu o dată – contrariant – în minte când mă gândeam la fervoarea culturală a tinerei „școli de eseistică” ieșeană, forțată în jurul lui Alexandru Zub și Al. Călinescu. În cuprinsul rezervațiilor culturale îngăduite de ceaușism (ce poate fi mai trist decât înmulțirea în captivitate?), Clujul lui Mircea Zăciu și al *Echinoxului* lui Papahagi – Pop – Vartic deținea supremația în formarea doxei istorico-literare, Bucureștiul dădea tonul creației prin Cenaclul de Luni, Junimea și Universitatea, Timișoara lui Ciocârlie, Adriana Babeți și Mircea Mihăieș paria pe semiotică și comparatism, Craiova lui Marius Ghica și C. Barbu mînca hermeneutică, în vreme ce Iașul *Dialogului* năștea eseul baroc de tip Luca Pițu, dar și academismul lui Andrei Corbea, insurgența culturală a lui Dan Petrescu, Liviu Cangeopol, George Pruteanu, Valeriu Gherghel, dar și jurnalistică de la *Opinia studentească*, sociologia lui Sorin Antohi, Mihai Dinu Gheorghiu, dar și istoriografia de la Institutul „Xenopol”... Schematizez, desigur, din simple rațiuni introductive. Fapt e că tînăra eseistică moldavă a anilor '80 și școala de istorie de la

Institutul „Xenopol” amendează serios epitetul pus de Cioran. Chiar dacă excepția e făcută să confirme regula, ea e cu atât mai puțin neglijabilă.

Pe Liviu Antonesei (n. 1953) chiar într-un volum coordonat de Al. Zub la Iași în 1985 (*Culture and Society*) l-am citit întâia oară cu aviditate. Contribuția lui (care avea să-i aducă „tradiționala”, așteptata replică a lui Z. Ornea) se numea „Momentul «Criterion» – un model de acțiune culturală”, fiind pe atunci prima abordare sistematică și negrevată de prejudecăți a unui fenomen ținut sub obroc sau expediat injurios decenii de-a rîndul. Nu știu dacă eseul cu pricina a putut să intre în *Semnele timpului*, volumul de eseuri publicat în 1988 de Liviu Antonesei la Junimea (și căruia aveau să-i urmeze două cărți de poezie, *Pharmakon* și *Căutarea căutării*, ambele la Cartea Românească în 1989 și 1990, și una de interviuri, *Vremea în schimbare*, 1993, editura Moldova). Cert e că, după 1989, lucrînd fie la *Convorbiri literare*, fie conducînd revista ieșeană *Timpul*, diriguind PAC-ul din urbea Copoului sau vorbind în București la lansarea *Playback*-ului lui Stelian Tănase, fostul exeget al „criterionismului” a cîștigat alte și alte instanțe mediatice. Pentru ca acum să-nceapă să-și aducă aminte de întîmplări din istoria imediată.

Febrele de ieri

După ce ultimii ani ne-au readus în forță, grație memorialisticii, la 1900 sau în Aiudul anilor '50, la anii lui Nae Ionescu și Lucrețiu Pătrășcanu ori în euforica Românie a lui 1968, iată că și 1989 devine punct de reper memorialistic. Paginile de jurnal mascat eseistic din cărțile lui Luca Pițu, mărturiile publicate indirect de Ioan Buduca la Paris (în cuprinsul unui studiu sociologic semnat de Mihai Dinu Gheorghiu), evocările lui Liviu Ioan Stoiciu din serialul recent (și cam brusc) încheiat din *Românul liber*, fragmentele de jurnal ale Tiei Șerbănescu din suplimentul cultural al *Cotidianului*, precum și – cel mai recent – jurnalul direct” al Monicăi Lovinescu din volumul al V-lea al *Undelor scurte* – sînt numai cîteva semne, în acest sens. Urmează să apară jurnalul lui Stelian Tănase din 1989, cu odiseea *Scrisorii* din toamna aceluia an, Dan Ciachir are și el o serie de notații de atunci ș.a.m.d.

„Fișele clinice” ale febrei de-atunci încep să atîrne în balanța istoriei. „Memoria oamenilor este scurtă și selectivă. Pentru a ajuta

această memorie să capete o oarecare fermitate și coerență, m-am decis să public aceste mici exerciții de memorizare, făcute chiar atunci”, spune Liviu Antonesei.

Ce-i drept, aici e buba. Chiar că e vorba de „mici exerciții”. Sau așteptările noastre au fost exagerate? Încheind acest pseudojurnal, am început să regret oarecum faptul că Liviu Antonesei a părăsit (sper că numai vremelnic) studiul interbelicilor, preferînd să campeze în tabăra (auto-)evocativului de dată recentă. Natura accentuat lirică a notațiilor, cu naivități plăcute, dar și cu naivități supărătoare, cultivarea structurii microeseistice în dauna relatării fruste și percutante, expedierea unor subiecte esențiale, dar mai ales ocultarea multor detalii specific locale șubrezez un eșafodaj ce se anunța șocant și pe verticală, și pe orizontală. Cel puțin așa lăsau să se întrevadă fragmentele publicate prin reviste. Asta nu înseamnă nicidecum că ne aflăm în fața unui rateu (cunoaștem regula : celui care are și dă – tot mai mult i se va cere) : încă o dată : vinovate sînt exageratele noastre așteptări de lectură.

Aleg un singur exemplu, cel mai frustrant pentru mine, bucureștean hrănit ani și ani de congenerii ieșeni cu credința că X, că Y, că Z etc. au fost, sînt și vor fi niște delatori : foarte inteligenți, foarte „bine” la... conduită, dar delatori ! Ei bine, Liviu Antonesei mărturisește că a eliminat „cîteva pasaje care făceau referințe – pe care nu am cum să le verific – la unele persoane. Este ușor să susții într-un caiet scris pentru uz propriu că un anume personaj cu care intri în contact este informator al Securității, sau că are numite defecte de caracter și comportament. E însă infinit mai greu – și lipsit de onestitate – să faci asemenea afirmații public, atunci cînd nu ai nici o probă obiectivă, ci numai simpla ta impresie”.

Etic, e sublim – de acord. Dar cît de mult pierde un Jurnal – gen prin excelență de notație febrilă – din atare epurări ! Se puteau da măcar inițiale, deși preferabilă era adnotarea ulterioară, la publicare. În Iași, după șirul de anchete și perchezitii din 1983, a început nebunia suspiciunii generale. Și nu mă gîndesc la notabilitățile colaboraționiste de tipul Mircea Radu Iacoban, Corneliu Sturzu etc., ci la congenerii lui Liviu Antonesei. Cînd te decizi să-ți publici jurnalul, ești obligat să-ți asumi astfel de riscuri, fiindcă de însuși faptul că te îndoiai de buna-credință și fidelitatea celor mai apropiați oameni depinde revelarea esenței patologic-mentale a vremii de atunci. Autorul însuși o spune cu perfectă dreptate : „E groaznic – oricît ar părea de absurd –, chiar și față de prieteni foarte buni, dintre care unii au arătat deja public ce gîndesc !

am câteodată unele suspiciuni. Și atunci să ne mai mirăm că s-a umplut țara de nevrozați și psihopați ! ”.

Sigur că Luca Pițu, de exemplu, a riscat mult exhibându-și dilemele în ce-i privește pe Al. Călinescu sau Andrei Corbea, însă din unghiul adevărului personal pagina lui câștigă substanțial în verosimilitate.

Momente și idei

Interviurile acordate de Dan Petrescu și Liviu Cangeopol revistei *Libération* și citirea la Vocea Americii a scrisorii Marianeii Marin de solidarizare cu ei ; retragerea dreptului de semnătură a lui Al. Călinescu ; demiterea lui Luca Pițu de la Universitate ; scrisoarea lui Dan Petrescu către „organele de represiune” din Iași, difuzată la Europa Liberă ; paginile urmăririi lui Antonesei prin centrul Iașului (pp. 104-107), cvasidemnțiale, și care constituie centrul tensional al cărții ; memoriul adresat în februarie 1989 inspectorului-șef al Internelor din Iași ; *apelul* semnat de Doina Cornea, Dan Petrescu, Mariana Marin, Alexandru Tacu, Liviu Antonesei, Gina și Dan Sîmpălean, Eugen Amarandei, Gabriela Iavolschi, Filip Răduți, Luca Pițu ; apariția manifestelor la Bacău și la Iași, în paralel cu anunțarea manifestației plănuită pentru 14 decembrie („pe 22 decembrie spre seară, după ce se «trezise» și molcomul nostru oraș, am aflat că tentativa de la Iași a eșuat din cauza faptului că organizatorii fuseseră arestați încă din noaptea precedentă, alții în dimineața zilei de 14”) – acestea sînt momentele cărții. Lor li se adaugă cîteva documente (un dialog cu Constantin Pricop, interviurile acordate de Dan Petrescu și Luca Pițu lui N.C. Munteanu, un memoriu adresat de Mihai Dinu Gheorghiu organizației PCR din Centrul de Științe Sociale Iași ș.a.), dintre care o mențiune aparte merită procesul-verbal de la percheziția efectuată în 18 mai 1983 la domiciliul lui Al. Călinescu.

Să nu uit alte trei scene memorabile : dialogul cu *grijuliul* Corneliu Sturzu („...că nu avem nevoie de perestroika, pentru simplul motiv că o făcusem încă din anii '65-'70” ș.a.m.d.) ; dialogul cu securistul Muraru din 14 oct. '89, cînd anchetatorul din 1983 i-a strîns mîna fostului anchetat, felicitîndu-l... pentru disidență ; și îndemnul „civilului din decembrie '89, cînd începea agitația, «mergeți acasă, nu-i pentru dumneavoastră pe-aici ! »”.

Poate că Liviu Antonesei are dreptate cînd spune că „ei” par a avea interesul „să apară periodic asemenea «cazuri» pentru a-și justifica existența și salariile uriașe”. Poate că se felicitau pe ei înșiși că, în sfîrșit, reușiseră să provoace ceea ce aveau misiunea să provoace (chiar și Adrian Păunescu publicase în *România liberă* parabola cu pompierii italieni care ajung să monteze incendiile spre a-și justifica existența). Poate că... E sigur însă că are dreptate cînd notează, după „scrisoarea celor șase”, că „Brucan recidivează. A reacționat și după Brașov și nu i s-a întîmplat nimic. Mai mult, a și călătorit după aceea în străinătate ! Am impresia că se fac niște jocuri mult mai mari decît putem înțelege noi, oamenii obișnuiți. S-ar putea ca nici Führrerul [Ceașescu, n.n.] și «echipa sa» să nu înțealgă mare lucru !”.

După cum are dreptate atunci cînd îi descrie pe activiștii UTC întîlniți la Festivalul „Baconsky” de la Satu Mare, exact viitoarea „nouă clasă” : „Nu am văzut, pe viu, niciodată un grad mai ridicat de dedublare, aproape un fel de schizofrenie comportamentală. Pe de o parte cuvintele moarte ale limbii de lemn, lozinci, fermitate partinică ș.c.l., pe de alta chiolhanuri cu cîntece deochiate și glume porcoase. În plus, un soi de parvenitism de ciocoi de tip nou”. Ori cînd ni-i aduce-n prim-plan pe Constantin Ciurlău, comandantul Securității ieșene, pe inspectorul Pleșa de la Interne, pe Dumitru Nagîț sau Maria Ghițulică, pe Alecu Floareș, fostul tractorist calificat „intelectual”, sau pe Crihană, înlocuitorul acestuia, strungar la origine. Cum observă autorul : „interesant și activiștiiăștia – se chinuie să-și «refacă» studiile, umblă după diplome și titluri, dar după ce le capătă – cu complicitatea intelectualilor, de altfel – nu încetează o clipă să-i urască pe aceștia”.

Carte necesară ca o pauză de respirație, *Jurnalul* lui Liviu Antonesei va cîștiga substanțial semnificații în funcție de evoluția (bio)bibliografiei autorului. Fire de poet, melancolic și lipsit de cinism, Antonesei are cel puțin o experiență *trăită* la nivel coșmaresc ; ea nu se poate uita și-i va hrăni, fie și inconștient, multe pagini de acum înainte. E vorba de acea urmărire de care aminteam, cînd e terorizat de mașina „brunetului uscățiv” și cînd ajunge să strige disperat în plină stradă : „Sînt scriitorul Liviu Antonesei, mă omoară Securitatea”. Reacția oamenilor – „uimită, dar și foarte speriată” – nu are de ce să ne surprindă, însă strigătul securistului e magnific și absolut simbolic pentru tot ce trăim azi : „Prindeți hoțul...”.

Psihanalistul în derivă

Vasile Dem. Zamfirescu, *În căutarea sinelui (Jurnal despre Constantin Noica • Jurnalul unei psihanalize • Psihanaliza comunismului)*, Editura Cartea Românească, 1994, 288 pagini

Pentru Vasile Dem. Zamfirescu, 1994 a fost un an reductabil: la Humanitas a coordonat *Vocabularul psihanalizei* de J. Laplanche și J.-B. Pontalis, la *Jurnalul literar* a editat și tradus un C.G. Jung, *În lumea arhetipurilor*, a înființat editura Trei, la care a scos ediția a doua (intitulată *Eseuri de psihanaliză aplicată*) din *Freud despre literatură și artă*, apărută la Univers în 1980, și a început editarea revistei *Psihanaliza*, din care au apărut deja câteva numere. În fine, în preajma Crăciunului a venit să ne deruteze cu un volum situat oarecum în descendența *Jurnalului de la Păltiniș*: semn de exclamare și orgoliu lezat, de destin fracturat și fervori prea puțin consumate, judecînd după latențele interogative ale autorului.

Refuzînd monovalența, cartea s-a fixat, prea ambițios, de-a dreptul pe un trepid dinamitar: povestea relațiilor cu Noica (14 mai 1968 – 7 martie 1986), povestea ședințelor de psihanaliză în care V.D.Z. s-a supus terapiei lui Eugen Papadima (7 martie 1986 – 15 sept. 1988, în prezent practicînd el însuși metoda) și mai multe eseuri de psihanalizare a comunismului!

Conturul decepției

Drept să fiu, intrînd în carte nu atît la Noica și la comunism mă gîndeam (subiecte, oricum, îndelung străbătute), cît la segmentul median al ei: cită lume s-a psihanalizat la noi (la psihanalist, adică,

așa... ca Sue Ellen ! ! !) și, culmea, cine și-a ținut jurnalul ședințelor ? Ar fi fost o șansă de a umple acest uriaș loc gol în bibliografia noastră sufletească.

Șansă ratată : ezitant, pudic, închis, ostil la spectacol, prea echilibrat pentru a se autocopleși narcisiac ori a se dezghioca masochist, pacientul notează sec, insipid, revelații de mult presupuse, tehnici de maieutică vetustă, operate cu suficiență sau indiferență (figura lui Eugen Papadima rămîne una incoloră, amorfă, placidă ; își aștepta, de altfel, aprobarea pentru plecarea definitivă din țară), iar bruma încercărilor de auto-demontare a mecanismelor obscure nu ne duce mai departe de eternul abecedar freudian („tatăl castrator”) : „28 octombrie 1986. În preajma aniversării a 45 de ani de viață, am rememorat, în analiză, o întâmplare terifiantă din copilărie (...) refugiat sub măsuță, am auzit-o pe maică-mea implorîndu-l să înceteze. Chiar și cînd aveam 25 de ani a mai încercat să mă lovească [tatăl, n.n.]. Atunci l-am luat în brațe și l-am trîntit pe pat. (...) Atitudinea mea de contestare a autorității, fie ea spirituală, administrativă sau politică, nu e decît deplasarea și sublimarea urii față de tată. Niciodată însă contestarea nu a mers pînă la anarhism, fiind întotdeauna controlată de frica de autoritate, reflex în alt plan al fricii pe care mi-o inspira tatăl meu” (membru PCR din 1945, comunist convins, pentru care Ceaușescu era „un declin trecător” etc. etc.).

Articolele de psihanalizare a comunismului, exclusiv teoretice, sînt prea succinte pentru a deveni pagini de referință, cu toate că notațiile interesante nu lipsesc. Așa e cazul aversiunii comunismului față de psihanaliză : „Ca orice societate represivă, centrată pe muncă, înțeleasă nu ca mijloc de bunăstare individuală și implicit socială, ci ca forma cea mai eficientă de manipulare socială și spirituală (...), socialismul real nu a agreat concepția antropologică freudiană, care se împotriva deturnării întregii energii instinctuale spre muncă și proclama dreptul fiecărui individ la plăcere, sănătate mentală și fericire”. Sau abordarea „proletcultismului ca resentiment” : „(...) resentimentul constituie o autointoxicare psihică produsă de acumularea unor sentimente negative ca dorința de răzbunare, ura, invidia, acumulare datorată neputinței de a le traduce în act (...) Asemeni etosului creștin, care a devalorizat frumusețea, sănătatea, puterea, bogăția, spiritul războinic – valori ale aristocrației – pentru a plasa valoarea în lipsa frumuseții, în slăbiciune, în iubirea aproapelui (...), sau etosului burghez, care a investit cu valoare doar însușirile sau bunurile obținute prin muncă proprie, pentru

a devaloriza privilegiile native ale nobilimii (...), «morală comunistă» a promovat colectivismul, colaborarea, egalitarismul în dauna individualismului, concurenței și diferențierilor sociale”.

În orice caz, pionieratul lui V.D. Zamfirescu trebuie subliniat cu hotărîre: mai e cazul să spunem cît de ostracizată a fost psihanaliza la noi? Și nu doar „în ultimii 50 de ani”, ci – după cum a demonstrat convingător G. Brătescu (*Freud și psihanaliza în România*) – de-a lungul întregului secol: mai toate vîrfurile culturii române interbelice au fost (visceral, mental, teoretic, programatic) refractare la freudism. Astfel încît *În căutarea sinelui* reprezintă un cap de pod al metodei. Ce va urma e greu de spus, cert e că V.D.Z. (traducător și editor nu doar de Freud, dar și de Marcuse, nu doar de Jung, ci și de Kant și Camil Petrescu etc.) s-a înfipt deja ca un reper solid în peisaj.

Întortocheatul Noica

Nu putem să nu ne amintim întrebarea lui Noica (*Jurnalul de la Păltiniș*): „Cum și-a putut pierde [V.D.Z., n.n.] trei-patru ani buni de tinerețe citind Freud, un lucru cu care nu știe și nu are ce face și care te deformează pe toată viața?”.

Cel dintîi sfat al lui Noica pentru proaspătul discipol a vizat, desigur, amendarea orgoliului hermeneutic și buna umilire întru factologia necesară: „Azi 15 mai 1970, C. Noica mi-a sugerat o idee utilă: să citesc lucrările de etică cu gândul subteran de a le ordona, organiza peste 10-15 ani într-o istorie a eticii. De la Jodl încoace, spune dînsul, nu s-a mai scris una completă”. Ce-i drept, V.D.Z. se cunoștea destul de bine pentru a mai nutri ambiții pur filozofice: „La începutul uceniciei noastre, Constantin Noica ne-a spus că există două căi în filozofie: filozofie cu istoria filozofiei și filozofie cu științe. A doua cale mi s-a părut mai apropiată de natura mea și mai rodnică”.

Și cu V.D.Z., ca și cu ceilalți străluciți neofiți nicasieni, omul celor „27 de trepte ale realului” practica acel tip de educație care-l isteriza pe Eugen Ionescu: „Noica e un confuz (făcea odată elogiul confuziei), un masochist și un sadic (...) se crede bun și înger, dar e o bestie (hipocrizia e inconștientă, de aici un alt pericol, ideologia și subconștientul lui se contrazic, așa se explică felul «întortocheat» de a gândi noicist – de unde va ieși o învățătură întortocheată”, îi scria Eugen Ionescu lui Tudor

Vianu la 20 febr. 1944 (vezi *Scrisori către T. Vianu*, II, Minerva, 1994). Nu peste mulți ani, de aceeași furie ionesciană va beneficia J.-P. Sartre, spre lauda consecvenței întru liberalism, solitudine demnă și fobie la *maîtres à penser* a autorului *Rinocerilor*!

De altfel, V.D.Z. mărturisește sincer că „prin lărgimea orizontului și natura preocupărilor, Eliade mă atrage mai mult decât Noica” (10 mart. 1984). Multe lucruri interesante, în acest sens, în *Jurnalul* de față, de la detalii ușor picante (aflăm că ediția Goethe în Propyläen, Noica a cumpărat-o de la „văduva lui Nae Ionescu pentru 3.000 lei”, sau că „Floru a fost toată viața anemic, avînd în loc de patru milioane de globule roșii doar două milioane”) pînă la șocuri de genul : „Deși de obicei domnul Noica evită subiectele politice, de data asta ne-a dezvăluit «soluția» sa. Ar schimba guvernul și l-ar pune prim-ministru pe Ion Iliescu. Nu crede în eficiența unei schimbări radicale în sensul revenirii la capitalism. Țara are nevoie de așezare, nu-i fac bine schimbările repetate” (notație din 19 apr. 1984!).

Notînd „raționalismul inflexibil” al filozofului și „frica [lui] de irațional”, V.D.Z. ne comunică un „vis obsesiv” al lui Noica : încercarea de a „prinde un tren din mers și se urcă greu în ultimul vagon. În altă variantă, se urcă sau coboară din tren și-și uită valiza pe peron sau în vagon”. Nu e nevoie de cheia freudiană a viselor ca să detectăm aici, între altele, obsesia „trenului istoriei” (de ce nu și „trenul revoluției”?), opoziția structurală la exilare, voința de autoîmplinire Acasă și delimitarea de congeneri și confrăți, febrilitatea comunicării (patima paideică) și profunda anxietate provocată de spectrul părăsirii de către discipoli.

Despre *Jurnalul de la Păltiniș*, V.D.Z. vorbește cu Noica într-o epocă neprielnică pentru carte (se certase cu Gabriel Liiceanu după 20 de ani de prietenie), dar favorabilă exercitării ludicului intrigant al filozofului : „Noica a observat narcisismul exagerat al lui Gabi, enumerînd printre păcatele cărții și faptul că acesta «s-a pus în față». (...) Sistematic, parcă bănuind că vreau să notez ce spune, Noica trece la expunerea rezervelor și nemulțumirilor provocate de *Jurnal*, pe care totuși nu i le va împărtăși lui Gabi, pentru că «dacă a făcut-o, a făcut-o». (...) Nu-i adevărat că părinții mei au avut 3.500 de pogoane. Niciodată nu au depășit 3.000. (...) Este într-adevăr un paricid, îmi ia Noica vorba din gură. Prin cartea asta, Gabi îmi pune un epitaf”.

Freud la pașapoarte

Dar cea mai clară dovadă de „învățătură întortocheată” o reprezintă sfatul mentorului ca elevul să fie flexibil față de Securitate.

Scurtă vreme, după absolvirea facultății, redactor la radio (1965), apoi angajat la Institutul de Filozofie (1966-1971), absolvind tîrziu facultatea de germană (1973) – din motive obiective, cum zice eufemismul –, V.D.Z. este un amestec de conformism și insubordonare, cu puseuri iconodule, dar și ieșiri iconoclaste. Multă vreme după adolescență, angoasa lui s-a datorat „fricii de a nu reuși”. Se descoperă „generos fără rezervă sau gînd ascuns, loial fără pretenții de reciprocitate, cu dispoziție constant pozitivă, departe de piscuri și abisuri ale sentimentelor”. Pe acest fond se depune șirul de eșecuri în ce privește plecările în străinătate, șir început în anii '60 și curmat abia în 1990! În 1979-1980, o bursă Humboldt de un an, mijlocită de Noica, apoi un DAAD de trei luni eșuează în urma refuzurilor de a colabora cu Securitatea (pînă și o excursie în URSS îi va fi, în 1984, refuzată, ca și participarea la un congres de paleoantropologie la Praga, în 1985). Așadar: „După cîteva întîlniri, mi s-a părut că înțeleg unde bate securistul: să-i dau informații despre magistrul nostru. M-a îngrozit gîndul de a-i ascunde că am fost solicitat să-l torn. Foarte emoționat, încîlcind interdicția de a vorbi despre demersul Securității, i-am povestit lui C.N. cele întîmplate. În loc de a se indigna, speria sau aprecia manifest fidelitatea mea, a încercat doar să mă liniștească: Securitatea nu mai e ce-a fost, iar solicitările de colaborare sînt foarte numeroase. Cînd au ieșit din închisoare, li s-a propus chiar și lor să colaboreze. Nu mi-a spus însă ce să fac (...) mi-a sugerat destul de clar că plecarea în Germania depinde de bunăvoința mea față de ei, bunăvoință care mi-ar aduce și alte avantaje, de ordin material” (1 nov. 1979).

Una dintre consecințele episodului este pe cît de comică, pe atîta de tristă și elocventă pentru *situarea* intelectualului român în ceaușism: la 26 nov. 1981, „după o lună de la audiența la comandantul serviciului pașapoarte (colonelul Dorobanțu?) căruia i-am lăsat un memoriu și m-am recomandat prin traducerea din Kant (cu două săptămîni în urmă, pentru a obține audiența la el, i-am trimis prin ofițerul de la poartă traducerea din Freud cu dedicația «Tovarășului comandant al serviciului pașapoarte, cu omagiul traducătorului, autor al unei cereri nesoluționate

de plecare temporară în RFG... », dedicație ce n-a trecut neobservată), din nou plicul albastru, indiciul exterior inconfundabil al refuzului”.

Nietzsche, Gavrilu și infantilizarea

Îmbiat ani de-a rîndul de Noica să traducă Goethe și să-și definitiveze studiul despre relația *Seele – Geist*, V.D.Z. are la 40 de ani revelația lui Nietzsche: „Dacă aș fi citit în studenție astfel de lucrări, mult mai repede aș fi aflat ce înseamnă adevărata filozofie, a presocraticilor de pildă. Dar atunci nimeni nu ni-l recomanda pe Nietzsche, care era printre *nomina odiosa*”. E un bun exemplu pentru infantilizarea deliberată, sistematică a omului în sistemul totalitar. Oricît de mult s-a străduit Noica să „valorizeze negativul”, să vestejească opulența antispirituală a Apusului și să exalte virtuțile deschizătoare ale Închiderii, fapt e că ființei intelectualului român i s-a indus – genetic, am zice – eșecul: deturnat mai mult sau mai puțin conștient, cu program, de la axa personalității sale, deprofesionalizat, claustrat, fatalmente duplicitar, deci schizoid, deposedat de continuitate în formare, de posibilitatea erudiției, marginalizat, serializat și umilit socialmente, dedat la per-versiuni ideologice, refuzat de la tot ce însemna conducere, autoritate, decizie etc., i se cere azi – cu sadică nonșalanță – Operă, sinteză, mișcare liberă, „Sertar”, capacitate managerială, imaginație politică și superioritate dialogală cu Lumea! Or, ca tot românul, și intelectualul este un creuzet de fantasmе: revendicative, autodisolutive, compensatorii, într-un cuvînt: *jalnice*. La 25 nov. 1986, V.D.Z. nota: „Românii combat stagnarea socială în plan imaginar: de cîțva timp se vorbește cu insistență de un viitor cutremur catastrofal. În loc de mișcări sociale, mișcări tectonice”.

Consumarea în imaginar a pulsionilor ne caracterizează și acum. La întrebarea unui medic parizian (român, plecat de 20 de ani): „Nu crezi că societatea de consum își infantilizează membrii prin aceea că le pune la dispoziție totul?” (temă, cum știm, înfloritoare la Noica), V.D.Z. răspunde cu dreptate: „Societatea de consum oferă atît de multe și de variate bunuri, încît nu se poate supraviețui în cadrul ei fără discernămint. Abundența din societățile occidentale obligă individul să opteze pentru ceea ce se potrivește în același timp aspirațiilor și buzunarului său. De fapt, influența societății de consum maturizează, întrucît cultivă discernămintul”.

La 50 de ani, Vasile Dem. Zamfirescu este un autor capabil de surprize, în ciuda „cristalizării”, a bibliografiei sale respectabile. Mai ales că are pentru ce să lupte : „În *Săptămîna* din 4 și 11 aprilie (1986), Leonard Gavrilu demască public cartea mea [*Logica inimii*, n.n.] : i se reproșează înclinații iraționaliste, teologale și chiar de dreapta, «V.D.Z. manifestă tendințe inacceptabile pentru *Weltanschauung*-ul societății românești actuale». Domnul Noica e de părere că atacul îl vizează pe el”. Acuma, Noica nu mai este, dar *Săptămîna* a devenit *România Mare*, iar Leonard Gavrilu există bine mersi. În plus, dacă în România „minciuna de înfrumusețare” a (cam) dispărut, în locul ei a apărut cu trufie „minciuna cinică” : „Minciuna cinică este infantilizantă la maximum pentru că presupune nu numai incapacitatea celui mințit de a deosebi adevărul de fals, așa cum se întîmplă în cazul minciunii-înfrumusețare, ci și neputința de a reacționa la mistificare. Reducerea individului în toate planurile (economic, politic, spiritual) la neputință induce regresiunea spre acei ani ai copilăriei cînd copilul este total livrat părinților săi...” (vezi și pp. 247-248). Ca să vezi la ce duce psihanaliza !

22, nr. 2/11-17 ian. 1995

Clopotul dinăuntru

Mihai Sârbulescu, *Jurnal*, Editura Ileana, 222 pagini

Am văzut nu demult într-o captivantă colecție particulară bucureșteană mai multe tablouri de Mihai Sârbulescu, dintre care *Clopotele* mi s-au părut realmente copleșitoare. Într-un avînt asociativ de accentuată ecumenicitate, am realizat, privindu-le, ce va să zică lecția chinezească despre rostul golului în formarea plinului, păzirea isihastă a simțurilor și curățirea inimii prin umplerea auzului, Nirvana, limba originară și universală a clopotului, în al cărui sorb amețitor timpul, spațiul, religia, istoria, diferitele forme de credință, nașterea, nunta și moartea devin una.

De culoarea lutului, a genurilor grele și încărcate de taină, clopotele lui Mihai Sârbulescu sfirșesc, îndelung privite, ca metafore ale văzduhului, ca sonorități inefabile, precum zborul brîncușian ascuns în piatră. Ceea ce la primul contact pare o penitență a auzului, ca o cădere îndesată, amuțită în sine, devine pînă la urmă decolare imponderabilă, icoană a desprinderii de lut, a zborului.

Care sînt predicatele clopotului? El bate și adună, cheamă și măsoară, deschide, trezește și închide, sărbătorește și înmormîntează, din vechime fiind asimilat ritmului inimii. Aici, în acest dublu impuls, resimțit cu egală feroare a slujirii, de retragere și ofensivă, de umilintă și virulență, melancolie și insurgență, aici se află – temperamental – retractilul și colericul Mihai Sârbulescu. Un egofil în permanentă autodăruire, hărțuindu-se într-o frenetică autocombustie, dar și coagulînd cu nesmintită fidelitate comuniuni religios-artistice.

Depliat din 1981 în 1995, jurnalul său se împarte cu aceeași dăruire singurătății sinelui și uceniciei împreună. Notații iuți și revelații fulgurante, dublate de atmosfera boemei de atelier și vernisaje. De-o parte,

împătimitul de Van Gogh și convertitul la Natură, cel care-și impune să „declare război instinctului – și pictează cum vrei”, care ascultă în extaz Wagner, citește Nietzsche, Claudel, Péguy, Stăniloae, se lasă atras cu voluptate de romantism, în ideea că definiția ființei sale nu poate fi decît „fervoarea, fervoarea, fervoarea” și că, în cazul său, „calea de mijloc e o prăpastie : mă țin într-o parte și într-alta a ei, în extreme, ferindu-mă să nu cad. E forma mea de echilibru”.

De cealaltă parte, a împărtășirii bucuriei, a duhului comunitar – seminariile de Biblie, Rembrandt și Eminescu ale lui Ioan Alexandru, drumurile la Sihăstria părintelui Cleopa, la Antimul părintelui Sofian sau la Cernica părintelui Benedict Ghiuș, bucuria de-a lucra cot la cot, în serafice grădini și livezi, cu Horia Bernea, Paul Gherasim și Horia Paștina, pe colinele de la Teremia Mare, apoi istoriile (din păcate nedetaliat aici) ale grupului „Prolog”, asimilarea sfaturilor lui Paul Gherasim („mă pune în gardă contra culorilor tari ; spune că au ceva diabolic”), povestirile duhului ale lui Afane Teodoreanu, cupajele de vin roșu și alb în care se specializase Horia Bernea, legătura – prin icoană – cu Sorin Dumitrescu și Ionică Grigorescu...

Pe scurt : „Idealul – atît de rîvnit de Van Gogh, cel însingurat fără voie – este ca pictorii să fie laolaltă, să lucreze împreună”. Din această pendulare solitar-solidar derivă deopotrivă grația și greutatea notațiilor. „Am rugat-o pe Anca să-mi aducă din Germania un condei de argint, visez la niște desene ușoare, numai un fum subțirel și lumină.” O grație menită să ascundă, numai pe jumătate în joacă, impasiunile creatorului : „Mereu mă vaiet, uneori îmi vine să las lucrul baltă. Nu mă pot însă apuca de altceva și nici nu încerc. Iubesc de o mie de ori mai mult neputința mea în domeniul picturii, decît oricare alte reușite”. Și tot din balansul amintit derivă autoflagelările („la vernisajul expoziției mele, m-am trezit rugîndu-i pe unii din invitați să nici nu se uite la tablouri. Este groaza că-mi trăiesc viața degeaba, că nu fac nimic bun”), verdictele sagace („diavolul e risipitor. Nu-i place să păstreze”), neliniștile canonice și sfînta rezistență la găunoșeniile postmodernității : „Bag de seamă că astăzi e de bon ton să pocești chipurile. Dacă prezinți totuși o figură frumoasă, trebuie neapărat să fii ori ironic, ori dulceag, idilic”.

Acum doi ani Mihai Sârbulescu a tipărit la editura Anastasia o admirabilă suită de dialoguri cu Afane Teodoreanu, Gheorghe Berindei, Ștefan Sevastre, Vasile Varga, Mihai Horea, Constantin Flondor, Florin Mitroi, Horia Bernea, Horea Paștina, Ion Grigorescu, Sorin Dumitrescu,

Mircea Tohătan, Paul Gherasim. Am comentat-o aici, în nr. 43 din 8 noiembrie 2002. Abia acum, o dată cu acest *Jurnal*, avem adevărata prefață la *Despre ucenicie*. Să mai spun câtă nevoie avem cu toții, scriitori, muzicieni, pictori, oameni de teatru, indiferent de convingeri și de formele de artă pe care le slujim, de atari confesiuni necosmetizate și însuflețite de patima emulației? Să mai spun ce utile ar fi dialogurile complementare și ce rol joacă sinceritatea coagulantă în actuala desfrînare a deghizamentelor?

Ziarul de duminică, nr. 13/30 apr. 2004

Indice selectiv de nume*

A

- Achim, Victor, generalul 241, 307,
356, 383, 451
- Acterian, Arșavir 26-29, 31-39,
125, 217, 234, 318, 345, 410
- Acterian, Haig 25-28, 34-36, 39,
69, 82, 87, 125, 132
- Acterian, Jeni 21-22, 24, 27-28,
30, 34-36, 39, 69, 125, 130,
192, 234, 375, 460
- Adameșteanu, Gabriela 228, 239,
311, 454, 456
- Aderca, Felix 21, 65, 231, 251,
258, 371-372, 404
- Agârbiceanu, Ion 247, 253, 410
- Agopian, Ștefan 35, 347, 413
- Aladar, Imre 83, 91, 92
- Aldulescu, Radu 362
- Alexandru, Ioan 248, 257, 274,
288, 298, 332, 356, 453,
458, 476
- Anania, Valeriu 174, 220
- Andrei, Ștefan 239, 247, 322, 403
- Anghel, Paul 247, 252, 265, 269,
271, 282
- Anghelescu, Mircea 205
- Antipa, Grigore 115
- Antoși, Sorin 463
- Antonescu, Ică 84, 91
- Antonescu, Ion 67, 87, 125, 149,
169, 228, 255, 300, 316,
318, 420
- Antonescu, Mihai 102
- Antonesei, Liviu 453, 463-467
- Apostol, Ghiță 94
- Apostol, Pavel (Erdosy Pal) 181, 356
- Ardeleanu, Ion 78, 395
- Argetoianu, Constantin 81, 85, 94,
118, 318
- Arghezi, Tudor 84, 94, 110, 137,
155, 261, 278, 342, 348,
351, 353, 371, 410
- Argintescu Amza, N. 33, 62
- Arhip, Ticu 24, 231
- Arsenie, Dan 333

* Indicele selectiv a fost alcătuit de redactorul cărții (n.r.).

Aron, Raymond 189, 244, 436
 Ausschnitt, Max 86, 94
 Avramescu, Marcel 33, 73
 Avramescu, Mihail 38, 149
 Axente, Crișu 105, 106

B

Babeți, Adriana 463
 Baci, Alexandru 107, 108, 109,
 110, 111, 112, 113
 Baci, Ștefan 201
 Baconsky, A.E. 177, 181, 190, 332,
 333, 336, 337, 349, 356, 383
 Bacovia, George 110, 155, 361,
 410, 456
 Balaci, Alexandru 85, 220, 235,
 272, 274, 383
 Balotă, Nicolae 187, 327, 332, 355
 Baltag, Cezar 274, 313, , 359, 458
 Bantaș, Ioana 313, 338
 Banuș, Maria 265, 368
 Baranga, Aurel 74, 174, 189, 310,
 368
 Barbăneagră, Paul 237, 240, 316
 Barbu, Eugen 182, 230, 235, 237,
 247, 250, 252, 254-256,
 258, 261-262, 266, 267-270,
 280, 286-287, 302, 307,
 309, 332, 336, 343, 346,
 359, 370, 388, 390, 405,
 410, 411, 439
 Barbu, Ion 32, 37, 206, 208, 217,
 353, 383
 Barbu, Zevedei 112
 Bărbulescu, Valeriu 201
 Bedrosian, Magdalena 344
 Băieșu, Ion 174, 229, 337, 446
 Bălaj, Teofil 260, 385, 451
 Bălan, I.D. 248, 272, 394
 Bălăiță, George 252, 265, 273,
 274, 290, 294, 359
 Băleanu, Andrei 177, 188
 Băncilă, Vasile 69, 125
 Bănulescu, Ștefan 182, 272, 274, 277
 Băran, Vasile 385, 387
 Bârna, Vlaicu 108, 144
 Beldie, Constantin 107, 117-118
 Beligan, Radu 359, 383, 387
 Bengescu, Zoe (Zoë) 114
 Beniuc, Mihai 32, 235, 241, 272,
 294, 298, 337, 348-349,
 351, 367, 395, 404
 Bentoiu, Annie 203
 Berghianu, Maxim 317, 395
 Bernard, Noel 237, 281
 Berthola, Clody 24, 26, 50
 Biberi, Ion 20, 137, 216
 Bibescu, Martha 66, 84, 115, 213
 Bittel, Adriana 228
 Blaga, Lucian 110, 122, 155, 173,
 175-177, 181-182, 187-189,
 212, 271, 273, 283, 297-298,
 306-307, 318, 322, 356, 361,
 369, 383, 404, 453
 Blandiana, Ana 259, 269, 271,
 274, 282, 289, 309, 408,
 435-436, 451, 458

- Blank, Aristide 97, 127
 Blecher, Max 21, 65
 Bodnăraș, Emil 372, 400, 402, 407
 Boeriu, Eta 186-187, 269, 274
 Bogza, Geo 43, 50, 85, 261, 268,
 273-274, 276, 279-280, 290,
 357, 359, 404, 416-420, 459
 Bossy, Raoul, 318
 Botez, Alice 24-25, 33, 217
 Botez, Demostene 369, 395
 Botta, Dan 37, 216
 Botta, Emil 21, 26, 31, 36-38, 197,
 234
 Boureanu, Radu 108, 265, 268-269
 Brad, Ion 237, 248, 272, 296, 297,
 304, 359, 403
 Bratu, Savin 53, 278
 Brauner, Harry 81, 237
 Brătescu, Gheorghe 299, 398-401,
 470
 Brătianu, Ion I.C. 42, 84, 91, 129,
 169, 257
 Brătianu, Gheorghe 42, 84
 Breban, Nicolae 155, 237, 310,
 319, 332, 336, 338, 347,
 372, 410, 424-425, 429-430,
 438, 458-459
 Breslașu, Marcel 33, 372, 374
 Brezianu, Barbu 25, 32
 Brucan, Silviu 227-228, 250, 367,
 399, 403, 410, 419, 432,
 439, 467
 Brucăr, Isac 35, 118, 401
 Bucur, Marin 232
 Buduca, Ioan 126, 314, 454, 464
 Bugnariu, Tudor 177, 201
 Bukovski, Vladimir 214, 244
 Burtică, Cornel 246, 249, 308,
 322, 395, 403, 406-407
 Buzatu, Gheorghe 435, 436
 Buzura, Augustin 241, 248, 252, 261,
 277, 293, 300, 302, 314-315,
 332, 333, 337, 451, 458
- C**
- Calais, Al. 201
 Calcio, părintele 239, 284
 Camilar, Eusebiu 404
 Candrea, Aurel 209
 Cangeopol, Liviu 463, 466
 Cantacuzino, Ion 99, 126
 Caragiale, I.L. 96, 99, 127, 146,
 154, 173, 178, 188, 191,
 215, 228, 257, 292, 327,
 378, 380, 382, 420
 Caragiale, Mateiu 110, 146, 217,
 353, 378, 380
 Caraion, Ion 220, 237, 239, 265,
 274, 371, 372
 Carol al II-lea 55, 67, 91, 93, 100,
 126, 155
 Carol I 42, 115
 Carp, P.P. 232, 345
 Cartojan, Nicolae 209
 Cassian, Nina 215, 265, 270, 274,
 328, 356, 368, 374-376
 Călin, Liviu 313, 343

- Călinescu, Alexandru 463, 466
 Călinescu, Armand 42, 61, 73, 94,
 101, 318
 Călinescu, George 59, 137-138,
 167, 208, 217, 254, 259,
 261, 266, 269, 283, 287,
 297, 310, 322, 349, 357,
 370-372
 Călinescu, Matei 319, 329, 458
 Călugăru, Ion 56, 372
 Cămărășescu, Zoe 114
 Căprariu, Al. 248, 249
 Cărtărescu, Mircea 228, 332, 337,
 448
 Ceașescu, Elena 208, 302, 310,
 372, 406
 Ceașescu, Nicolae 211, 213, 228,
 237, 239, 245, 251, 255,
 260, 264-265, 271-272, 285,
 290, 294, 344, 370-372,
 390-391, 393-394, 396,
 406-407, 423, 467, 469
 Ceașescu, Nicu 290, 309
 Celan, Paul 215, 371
 Cernovodeanu, Dan 220
 Cesianu, Constantin 318
 Chelariu, Traian 348-354
 Chihaia, Pavel 347
 Chioreanu, Nistor 92, 318
 Chișinevschi, Iosif 87, 94, 418
 Chițoran, Dumitru 194, 322
 Ciachir, Dan 126, 464
 Ciobanu, Mircea 318, 333, 362,
 370
 Ciocârlie, Livius 314, 410
 Cioculescu, Radu 65, 149
 Cioculescu, Șerban 43, 75, 118,
 155, 220, 234, 241, 265,
 269, 308, 339, 415, 428, 456
 Ciopraga, C. 308
 Cioran, Emil 19, 21-22, 25-27, 29,
 31, 33, 35-36, 41, 54, 61,
 66, 68-70, 72-73, 79, 86,
 90, 94, 103, 121, 125, 129,
 137, 144, 153-156, 173,
 181, 184, 190, 197, 212,
 214-215, 234, 237, 240,
 242, 249, 306, 322, 337,
 352-353, 356, 384, 398,
 420, 436, 447, 461, 463-464
 Ciorănescu, Alexandru 205-207,
 209-210, 356, 375
 Cistelean, Al. 229, 307, 440
 Ciubotaru, Mitică 160, 162
 Ciulei, Liviu 26, 33, 50, 387
 Cîndea, Virgil 204, 249, 387
 Claudian, Ion 219
 Claymoor (Mihail Văcărescu) 97,
 114, 380
 Clătici, Olivia 387
 Cocea, Dina 86
 Cocea, N.D. 70, 86, 118
 Codreanu, Corneliu Zelea 63,
 65-66, 87, 169, 283
 Coman, Mihai 315
 Comarnescu, Petru 32, 35, 37,
 65-66, 69-71, 73, 132,
 137-138, 192

- Constante, Lena 81, 228, 237, 318
 Constante, Maxy 73, 81
 Constantin, Ilie 332, 336, 458
 Constantinescu, Antonia 200-201
 Constantinescu, Atta 231
 Constantinescu, Corina 24, 26
 Constantinescu, Leontin Jean
 101-104
 Constantinescu, Miron 111, 371,
 400, 436
 Constantinescu, Pompiliu 216, 282
 Constantinescu, Radu 250
 Constantiniu, Florin 435, 436
 Conta, Vasile 257
 Coposu, Corneliu 229, 318, 433
 Corbea, Andrei 156, 463, 466
 Corbea, Dumitru 372, 374
 Cornea, Andrei 433
 Cornea, Doina 229, 466
 Cornea, Paul 299
 Cornu, Aurora 237
 Cosașu, Radu 55, 314-315, 368, 412
 Cosma, Neagu 403, 406, 451, 453
 Coste, Brutus 103, 201
 Coșovei, Traian 361, 417
 Cotruș, Ovidiu 106, 177, 187, 216,
 355
 Crainic, Nichifor 126, 151, 157,
 237, 318, 371, 418
 Crăciun, Constanța 87, 159, 376
 Crăciunescu, Ioana 337
 Crăsnaru, Daniela 272, 297
 Cristea, Valeriu 240, 274, 346
 Cristescu, Eugen 86-87
 Cristoiu, Ion 263, 289, 368, 387,
 415, 425, 435
 Crohmălniceanu, Ov.S. 55, 232, 268,
 274, 278, 287, 343, 352, 356,
 367-368, 369-375, 410
 Culianu, Ioan Petru 201, 451
 Culcer, Dan 241
 Curticeanu, Silviu 316, 403, 406-407,
 Cuza, A.C. 63, 257
- D**
- Dăianu, Daniel 139
 Damian, S. 368, 439
 Daneliuc, Mircea 239, 298
 Davila, Alexandru 32, 38, 191, 192
 Dănălache, Florian 74, 201
 Dăscălescu, Constantin 272, 276
 Delavrancea, Cella 43, 50, 96-99,
 100-102, 127, 220, 237
 Demetrescu, Camilian, 75
 Demetrius, Lucia 49, 368
 Densușianu, Ovid 209
 Deșliu, Dan 241, 269-270, 274,
 278, 359, 375, 398
 Diaconescu, Ioana 332, 336
 Dimisianu, Gabriel 265, 269-270,
 300
 Dimov, Leonid 111, 241, 274, 333,
 338, 356, 362
 Dinescu, Mircea 246, 265, 269,
 274, 282, 299, 309, 315,
 332, 337, 346, 425,
 435-436, 446, 451

- Dobrescu, Miu 251, 290
- Dobridor, Ilarie 85, 126
- Dobrogeanu-Gherea, Constantin 138, 257-258, 266
- Docșănescu, Elena 250, 283, 302, 304, 308
- Doinaș, Ștefan Aug. 177, 179, 183, 187, 190, 265, 269, 270, 272, 274, 289, 329, 332, 336, 355-356, 404, 425, 436
- Dona, Nuni 24-25, 231
- Donescu, Titi 69, 97
- Dostoievski, F.M. 21, 30, 122, 136, 155, 188, 217-218, 414, 420
- Dragoș, Nicolae 269-270, 387, 394
- Drăgan, Iosif Constantin 70, 255
- Drăghici, Alexandru 368, 372, 402
- Drouhet, Charles 25, 209
- Duca, I.G. 48, 129, 215, 318
- Duiliu-Zamfirescu, Alexandru 115, 211-212, 405
- Dulea, Mihai 241, 246, 304, 307-310, 313, 358-359, 390, 395
- Dumitrescu, Geo 137, 220, 269, 272, 274
- Dumitrescu, Sorin 239, 309, 476
- Dumitrescu-Bușulenga, Zoe 359, 383, 387, 427
- Dumitriu, Anton 85
- Dumitriu, Dana 313, 338, 456
- Dumitriu, Petru 235, 269, 287, 344, 368, 370, 388, 404, 411
- Dușescu, Dan III, 274
- E
- Eftimiu, Victor 33, 56, 192, 371, 372, 383
- Eliade, Mircea 20-21, 25, 27, 32, 34-38, 52-54, 58, 63-64, 68-72, 75, 76, 103, 106, 122, 125, 129, 132, 156, 171, 202, 210, 212, 214, 215, 217, 227, 230, 235, 237, 241-242, 249, 251, 254, 258, 283, 284, 297, 300, 332, 337, 359, 417, 420, 450, 459, 462, 463, 471
- Elvin, B. 55, 353, 412
- Emmanuel, Pierre 235, 356
- Enache, Petre 251, 304, 307, 309, 316, 338, 359-360
- Enescu, George 50, 100, 115, 137
- Enescu, Theodor 217, 221, 410
- Eretescu, Constantin 200
- Everac, Paul 182, 230, 274, 332, 336, 344, 357
- F
- Fay, Ștefan 318
- Fărcășanu, Mihai 384
- Fejtő, François 214, 317
- Felea, Lidia 331, 334
- Felea, Victor 248, 274
- Feraru, Margareta 230
- Ferdinand, regele 81, 116
- Filip, Mircea 69, 70

- Filip, Traian 37, 70, 74
 Florea, Ghiță 201, 304, 308, 344
 Fintineru, C. 21, 32, 35-36, 132
 Florescu, Eugen 70, 251, 255, 270,
 289, 307, 394
 Florescu, Nicolae 103
 Florian, Mircea 25
 Foartă, Șerban 333
 Floru, C. 125, 471
 Fotino, Elena-Margareta 126, 130
 Frunzetti, Ion 20, 25
 Fulga, Laurențiu 190, 264, 274,
 276, 289-290, 296, 332, 353

G

- Gafencu, Grigore 84, 103, 318
 Gafton, Marcel 313, 338
 Galaction, Gala 50, 81, 86
 Gâdea, Suzana 246, 265, 272, 284,
 289-290, 292
 George, Alexandru 30, 43, 126,
 230, 240, 288, 307, 315, 346
 George, Sergiu Al 190, 217, 221,
 402, 410
 Georgescu, Adriana 318, 319
 Georgescu, Paul 79-80, 278, 287,
 298-299, 307-309, 369, 373,
 390, 394, 398, 404, 409-414
 Georgescu, Teohari 81, 160, 455
 Gheorghiu, Mihai Dinu 241, 316,
 463, 464, 466
 Gheorghiu, Mihnea 111-112, 174,
 220, 264, 346
 Gheorghiu-Dej, Gheorghe 100,
 215, 348, 394, 407, 418
 Gheran, Nicolae 248, 283
 Ghica, Marius 170, 172, 174, 463
 Ghișe, D. 262, 316, 359
 Ghyka, Alexandru Gr. 85, 92
 Ghyka, Vladimir 49, 94
 Gide, André 20, 21, 44, 46, 54,
 121, 136, 183, 420
 Giurescu, C.C. 86, 92, 207, 209
 Giurescu, Dinu C. 204, 425
 Godeanu, Elvira 86, 407
 Goga, Octavian 50, 81, 92, 161,
 326, 410
 Goga, Veturia 81, 155
 Gogoneață, N. 387, 451
 Golopenția, Anton 73, 194-195
 Golopenția, Sanda 194-197,
 199-200, 329
 Golopenția, Ștefania 194-195
 Goma, Paul 79, 122, 163, 190,
 228-229, 237, 239, 318,
 407, 437-440, 453, 459
 Graur, Alexandru 57, 209, 241
 Grăsoiu, Dorina 54
 Grigorescu, Dan 40, 69
 Grigorescu, Ioan 111, 425, 428
 Grigurcu, Gh. 259, 335
 Groșan, Ioan 314, 361, 451, 454
 Groza, Petru 84, 94, 391, 420
 Guga, Romulus 273-274, 299
 Gurghianu, A. 335, 338
 Gusti, Dimitrie 73, 85, 92, 137,
 138, 195, 259

H

Haiduc, Moțu 237, 239
 Haret, Spiru 159, 208-209
 Hăulică, Dan 111-112, 215, 239,
 265, 268, 274, 314, 327, 387
 Heidegger, Martin 244, 251, 425
 Herescu, Nicolae I. 56, 103, 106, 209
 Hillard, Richard 111-112
 Hitler, Adolf 62, 65, 99, 251, 285,
 418, 436
 Holban, Anton 21, 37, 54
 Hitler, Adolf 62, 65, 99, 251, 285,
 418, 436
 Hölderlin, Friedrich 187, 355, 356
 Horasangian, Bedros 30, 144
 Horia, Vintilă 210, 215, 235
 Hrușciiov, Nichita S. 164, 242, 401,
 407

I

Iacoban, Mircea Radu 290, 294,
 307, 387, 465
 Iancu, Marcel 100
 Iancu, Traian 260, 340, 387, 451
 Ianoși, Ion 248-249, 265-266, 310,
 315-316, 367, 387, 394, 425
 Iaru, Florin 451
 Ierunca, Virgil 106-107, 145,
 234-235, 238, 241-243, 446
 Ignat, Nestor 70, 307, 353, 368
 Iliescu, Ion 201, 322, 392, 425,
 426, 429, 433, 471
 Ioanid, Ion 159-161, 163-165, 168,
 318
 Ioanid, Paul 402
 Ioanițescu, D.R. 203, 209
 Ionescu, Eugen 25-27, 29, 31,
 35-37, 50, 54, 66, 72, 126,
 132, 183, 212, 214-215, 234,
 259, 264, 281, 317-320,
 347, 357, 470-471
 Ionescu, Gelu 265, 274, 281, 289,
 296
 Ionesco, Marie-France 439
 Ionescu, Nae 24-25, 29, 32, 36,
 41, 49, 53, 55-58, 62, 69,
 77, 83-84, 91, 93, 100, 107,
 117-118, 125-126, 128-129,
 134, 138, 157, 214,
 257-259, 322, 417, 464, 471
 Ionescu, Rodica 25, 319
 Iorga, Nicolae 36, 50, 65, 92, 123,
 126, 159, 207, 209, 216,
 219, 232, 251, 254, 257
 Iorgulescu, Mircea 240, 265,
 268-269, 274, 276, 280,
 287, 293, 405, 425
 Issărescu, Ștefan 102, 201
 Ivasiuc, Al. 332, 336, 343, 356,
 376, 387, 439
 Ivașcu, George 78, 111-112, 201,
 235, 250, 256, 282, 298,
 322, 327, 356
 Ivănescu, Cezar 259, 333, 344
 Ivănescu, Mircea 30, 328

J

Jar, Al. 87, 372, 395
 Jebeleanu, Eugen 108, 112, 234,
 237, 262, 269, 273-274, 359
 Jerca, Aurel 163, 164
 Jianu, Nicolae 69, 374-375

K

Kafka, Franz 173, 449
 Kant, Immanuel 41, 470, 472
 Kierkegaard, Sören 21, 29, 122, 380
 Koestler, Arthur 375, 399
 Kogălniceanu, Mihail 65, 257

L

Lahovari, Filip 96-98
 László, Szabedi 338
 Lăncrănjan, Ion 246, 248, 252,
 256, 265, 267, 270, 272,
 282, 291, 297, 299, 346,
 359, 370, 451
 Lăzărescu, Dan A. 425
 Lecca, Radu 149, 318
 Lemnaru, O. 62, 75
 Lenin, Vladimir Ilici 346, 399, 419,
 420, 436
 Leu, C. 270, 280
 Leu, Corneliu 174, 270, 280-281
 Liiceanu, Gabriel 139, 238-239,
 242, 337, 399, 425-426,
 438, 440, 443-446, 451, 471

Lipatti, Valentin 387, 451
 Lovinescu, Eugen 24, 32, 67, 122,
 144, 187, 230-232, 236,
 240, 254, 259, 266, 322, 357
 Lovinescu, Horia 174, 189, 193,
 232, 235, 361
 Lovinescu, Monica 107, 186, 220,
 225-231, 233-234, 236-238,
 240-244, 426, 440, 446-447,
 459, 464
 Luca, Vasile 94, 399, 401
 Lupescu, Elena 84, 91

M

Macovescu, George 113, 261, 264,
 265, 268, 270-271, 273-275,
 277, 289-290, 293, 308,
 359, 369, 392, 404
 Maiorescu, Titu 41, 65, 81, 114-115,
 138, 144, 257, 266, 310, 344
 Maiorovici, Hari 281, 315
 Malaxa, Nicolae 86, 93, 101
 Malița, Mircea 247, 249, 274, 328
 Maniu, Iuliu 91, 106, 162, 169,
 252, 325, 391
 Manoilescu, Mihail 56, 85, 318
 Manole, Ofelia 372, 376
 Manolescu, Ion 92, 192, 316, 362
 Manolescu, Florin 230
 Manolescu, Nicolae 30, 33, 52, 228,
 237, 239, 248, 255-256, 259,
 265, 267, 269-270, 272, 274,
 276-277, 282, 287-288, 293,

- 297, 299, 302, 309, 314, 316,
329, 332, 337, 344, 348, 410,
425, 451, 458
- Manoliu, Petru 69, 73, 125
- Marcea, Pompiliu 265, 309
- Marcu, Alexandru 209, 217
- Marcu-Balș, Petre 76, 126
- Marcu-Pandrea, Nadia 78-79, 88,
90, 93
- Maria, regina 46, 192
- Marin, Mariana 26, 466
- Marinescu, Gavrilă 83, 322
- Marino, Adrian 126, 155, 240, 259,
274, 332, 336, 338, 428,
439, 448
- Martin, Mircea 274, 297, 410, 458
- Martinescu, Pericle 108, 353
- Mateescu, Constantin 96-98, 339,
340, 341-343, 345, 347
- Mateescu, Stelian 32, 69
- Maurer, I.G. 249, 298, 328, 394, 407
- Mazilescu, Virgil 309, 333,
361-362, 383
- Mălăncioiu, Ileana 270, 274, 276,
286, 360
- Mănescu, Corneliu 249, 406
- Mănescu, Manea 74, 370
- Mărculescu, Sorin 333
- Măciu, Mircea 251, 283
- Mehedinți, Simion 50, 92
- Melinescu, Gabriela 332, 337, 458,
459, 460-462
- Mezdrea, Dora 125, 129, 130
- Micu, Dumitru 78, 343, 369
- Micu, Mircea 387
- Mihadaș, Teohar 220, 318
- Mihai, regele 105, 318
- Mihalaș, Marcel 201, 313
- Mihale, Aurel 294
- Mihăescu, Gib 21, 414
- Mihăieș, Mircea 435, 463
- Mihăileanu, Alex. 84-85
- Minulescu, Ion 118, 216, 361
- Mirodan, Al. 177, 187, 310, 368
- Moraru, N. 70, 368-369, 440
- Mugur, Florin 313, 315, 333, 411
- Mungiu, Alina 430, 433, 435-437
- Munteanu, Aurel Dragoș 282, 315,
332, 336
- Munteanu, Basil 137, 209
- Munteanu, N.C. 425, 429, 466
- Munteanu, Romul 182, 282, 290,
343, 359
- Murgulescu, Ilie 177, 201
- Murnu, Ion Lucian 43, 231, 349
- Murnu, Maria Ana 24, 41
- N
- Nasta, Mihai 43, 328
- Neagu, Fănuș 182, 269, 279-280,
288, 337, 346, 361, 362
- Nedelciu, Mircea 260
- Nedelcovici, Bujor 241, 274, 298
- Negoiteșcu, Ion 72, 120-124, 170,
175, 177-178, 181-183, 185,
187-188, 215, 316, 327,
332, 338, 355-357, 452

Negrici, Eugen 339
 Nemoianu, Virgil 124, 170, 172,
 175, 178, 180, 183-185,
 318-324, 326-327, 336,
 355-356, 458
 Nicolae, prințul 102
 Nicolescu, Vasile (Vasile Mișou)
 261, 283, 294, 307, 336, 344
 Nietzsche, Friedrich 21-22, 29, 30,
 148-149, 173, 351, 353,
 380, 473, 476
 Nicolski, Alexandru 138, 368
 Niculescu-Mizil, Paul 403, 406
 Nișcov, Viorica 218
 Noica, Constantin 20, 25-27, 35,
 39, 41, 50, 54, 66, 69,
 72-73, 85, 125, 132, 134,
 148, 153-154, 156, 189,
 211-212, 214-215, 217, 228,
 237, 241-242, 298, 315,
 337-338, 378-379, 381, 382,
 410, 414, 416, 420, 428,
 436, 446-447, 468, 470-474
 Novicov, Mihai 368-369

O

Ogoranu, Ion Gavrilă 318
 Olteanu, Ioanichie 182, 274, 332
 Omăt, Gabriela 52, 68, 230
 Oprescu, George 75, 209, 220
 Orlea, Oana 24, 228
 Ornea, Zigu 26, 55, 68, 77-78,
 107, 117, 126, 259, 274,
 297, 310, 359, 464

Ortiz, Ramiro 118, 209, 231

P

Pacepa, I.M. 248, 261, 284, 407
 Pacoste, Cornel 322, 407
 Paleologu, Alexandru 40, 43, 48,
 50, 131, 190, 217, 309, 328,
 377-383, 385-386, 399, 410,
 425, 434-436, 451
 Paler, Octavian 139, 274, 282, 297,
 422, 424-425, 428-430
 Pamfile, Tudor 194
 Pană, Sașa 297, 372, 407, 418
 Pandrea, Petre (Petre Marcu) 69,
 76-80, 82, 85, 87-91, 93-94,
 118, 137, 139, 216, 278,
 337, 339-340, 372, 401
 Papadat-Bengescu, Hortensia 21, 231
 Papadima, Eugen 468-469
 Papahagi, Marian 248, 295-296,
 305, 309, 314, 316, 344, 410
 Papu, Edgar 20, 32, 267, 328
 Paraschivescu, Miron Radu 278,
 375, 383
 Paruit, Alain (Alain Herskovits)
 215, 327
 Pascu, Ștefan 288, 293, 302
 Paștina, Virgil 201
 Patapievici, H.-R. 139, 424-425, 430
 Pauker, Ana 77, 82, 86, 89, 93,
 133, 299, 368, 391, 394,
 399-401, 419
 Pavel, Sorin 76, 79, 87, 94

- Păstorel (Al.O. Teodoreanu) 94, 361
 Pătrășcanu, Hertha (Scwammen)
 85-86, 93
 Pătrășcanu, Lucrețiu 42, 62, 76-77,
 85-87, 90, 100, 137, 298,
 317, 356, 399, 434, 464
 Păunescu, Adrian 102, 241, 247,
 249, 271, 293, 297, 301,
 328, 337, 358, 370, 387,
 408, 422, 425, 427-428,
 436, 446, 451, 456, 467
 Pârvan, Vasile 37-38, 65, 92, 216,
 257, 435
 Pârvulescu, Ioana 319
 Pelin, Mihai 383, 452
 Peltz, I. 144, 404, 410
 Periețeanu, Miron 80, 412
 Petrescu, Camil 21, 32, 67, 85,
 191, 220, 231, 287, 353,
 371, 456, 470
 Petrescu, Cezar 21, 85, 91-92, 217
 Petrescu, Dan 241, 271, 453, 463,
 466
 Petrescu, Radu 239, 309, 339, 340,
 345, 369, 456
 Petreu Marta 126
 Petrișor, Marcel 177, 228
 Petrovici, Ion 25, 220
 Pillat, Cornelia 217-221
 Pillat, Dinu 26, 39, 217-218, 328
 Pillat, Ion 217-221
 Pintilie, Lucian 182, 244, 292
 Pintilie, Gh. 400
 Pippidi, Andrei 319, 425
 Piru, Al. 268, 343
 Pituț, Gheorghe 269, 362, 458
 Pițu, Luca 453, 463-464, 466
 Pică, Theodor 201, 362
 Plămădeală, Antonie 247, 308
 Pleșiță, Nicolae 403, 406, 451
 Pleșu, Andrei 30, 33, 139, 239,
 242, 247, 285, 344, 349,
 435, 436, 447, 448, 451
 Polihroniade, Mișu 32, 60, 69,
 72-73, 125, 156
 Pop, Ioan S. 333
 Pop, Ion 248, 257, 285, 296, 305,
 309, 314, 410, 458
 Pop, Mihai 200-201, 308, 352
 Pop, Sânziana 269, 329, 332, 336,
 346
 Popa, Marian 310, 349, 362, 459
 Popescu, Cornel 345, 349-350
 Popescu, Dumitru Radu 180, 190,
 260, 262, 271-274, 276-277,
 287, 290, 293-294, 296-297,
 299, 304, 307-309, 332-333,
 335, 337-338, 359, 369-370,
 383, 387, 392, 403,
 406-407, 429
 Popescu(„-Dumnezeu”), Dumitru
 246, 249, 261, 263, 265,
 269-270, 272, 287, 289,
 307, 335, 337-338, 359,
 370, 383, 387, 392, 403,
 406-407, 429
 Popescu, Petru 288, 338, 344
 Popescu, Radu 39, 81, 94, 204,
 288, 353, 368, 372

- Popișteanu, C. 251, 435
 Popovici, Titus 75, 248, 272-273,
 292-293, 296, 304, 308,
 315, 332, 371, 387-395,
 397, 407, 411, 433, 439
 Porr, Francisc 160, 162
 Potra, Florian 112, 177
 Preda, Marin 111, 237, 257, 260,
 264, 268, 286, 294, 300-301,
 346, 350, 356, 361, 369,
 370-371, 375, 388, 405, 408,
 411, 414, 420, 454
 Prodan, David 288, 318
 Protopopescu, Dragoș 20, 66, 156,
 217
 Pruteanu, George 425, 463
 Pucă, Florin 362
 Purcaru, Ilie 343, 385
 Pușcariu, Sextil 216
- R**
- Racoveanu, G. 69, 126
 Raicu, Lucian 74, 241, 274
 Ralea, Catinca 182, 269
 Ralea, Mihai 65, 77, 85, 87, 94,
 156, 353, 383, 390, 394-395
 Rațiu, Ion 106
 Rădăceanu, Lothar 85, 219
 Rădescu, Nicolae 103-105
 Rădulescu, Gogu 52-53, 125, 204,
 251, 255, 299-300, 302,
 304, 307-308, 315, 356,
 407, 410
 Rădulescu, Ilie 272, 274-277, 290,
 292, 308
 Rădulescu, Mihai 131-136, 148-149
 Rău, Aurel 182, 248, 269, 271,
 274, 291, 333, 335
 Răutu, Leonte 70, 81, 87, 307,
 368, 392, 395, 411, 429
 Râpeanu, Valeriu 40, 73, 97, 100,
 249-250, 280, 283, 290,
 322, 344, 359, 383, 387
 Rebreanu, Liviu 21, 65, 192, 231,
 248, 251, 253, 274, 278,
 302, 310, 389, 410, 420
 Regman, Cornel 177, 187, 310,
 355, 356
 Revel, Jean-François 244
 Roman, Petre 226, 422
 Roman, Valter 74, 284, 392, 395,
 407
 Romoșan, Petru 315, 332, 452
 Rosen, Moses 255, 281
 Rosetti, Alexandru 52, 137-138,
 207-209, 241, 383, 390
 Rusu, Liviu 176, 186, 356
- S**
- Sadova, Marietta 24, 32, 35, 66,
 192, 217
 Sadoveanu, Ion Marin 32, 75, 220
 Sadoveanu, Mihail 85, 137-138,
 261, 351, 361, 369, 371-372,
 390, 410, 419
 Sahia, Alex. 32, 85

- Sanielevici, Mitia 401
- Sasu, Aurel 248, 295, 305, 309, 314
- Sava, Iosif 421, 423-428, 430-437
- Sălcudeanu, Petre 274, 293,
298-299, 414, 451
- Săraru, Dinu 247, 264, 290, 293,
344, 407
- Sângeorzan, Zaharia 153, 156
- Sărbulescu, Mihai 475-476
- Sbircea, George 346
- Scarlat, Mircea 313, 338
- Sebastian, Mihail 21, 25, 29, 38,
41-42, 49, 52-68, 85, 112,
125, 132, 189, 251, 258,
283, 339-340
- Silber, Belu (Herbert) 60, 62, 67,
73, 77, 83-84, 86, 400-401
- Silvestri, Artur (Gabriel Târăncop)
359, 451, 453, 454
- Silvestru, Valentin 250, 329, 368,
387
- Silviu, George 160, 162
- Sima, Horia 87, 241, 281, 300
- Simion, Eugen 50, 180, 186, 242,
265-266, 268, 274, 282,
287, 294, 297, 344, 458
- Simionescu, M.H. 269, 274, 329
- Simuț, Ion 410, 411-412
- Sirbu, Ion D. 79-80, 89, 124, 164,
172-179, 181, 183-187,
189-190, 240, 339, 340,
346, 355-357, 367, 413
- Slavici, Ioan 65, 81, 306
- Soare, Soare Z. 192
- Soljenițin, Aleksandr 159, 237,
333, 385, 453
- Sorescu, Marin 190, 230, 237,
252, 261, 269, 274, 279,
282, 294, 297, 439,
448-449, 458
- Stahl, H.H. 73, 297
- Stahl, Henriette Yvonne 81, 237
- Stanca, Dominic 177, 187, 355
- Stanca, Horia 186-188
- Stanca, Radu 122, 175, 186-187,
355 *Stanca* *186-188*
- Stancu, Zaharia 33, 192, 278, 332,
346, 369, 372, 404, 417, 420
- Stănescu, Nichita 155, 259, 271,
274, 276, 334, 361-363,
361, 408, 410, 436, 458-459,
461
- Stăniloae, Dumitru 92, 214, 476
- Stănculescu, V.A. 429
- Steinhardt, Nicolae 53, 69, 111,
153-157, 210, 215, 217, 221,
239, 318, 322
- Sterian, Paul 32, 69, 73, 125
- Stoica, Chivu 394
- Stoiciu, Liviu Ioan 464
- Stolojan, Sanda 26, 211-212, 225
- Streinu, Vladimir 220, 231
- Stroe, Aurel 327, 423, 425,
429-430
- Sturdza-Bulandra, Lucia 50, 220
- Sturzu, Corneliu 465, 466

Ș

Șafran, Alexandru 56
 Șeicaru, Pamfil 56, 65, 76, 79, 81,
 83, 106, 418, 419
 Șelmaru, Traian 368, 372
 Șerban, Andrei 33, 436
 Șerbănescu, Tia 455, 464
 Șerbulescu, Andrei 318
 Șora, Mariana 170, 182, 185, 249,
 319
 Șora, Mihai 328, 425
 Ștefănescu, Al.I. 356, 375
 Ștefănescu, Ion Traian 297,
 307-308
 Ștefoi, Elena 332, 336
 Ștrempel, Gabriel 278
 Șuluțiu, O. 32, 132, 217

T

Tănase, Alexandru 271, 453
 Tănase, Stelian 132-133, 139, 346,
 377-379, 399, 435, 451-454,
 464
 Tănase, Virgil 215, 237, 239, 271,
 296, 302, 453
 Tărchilă, Dan 174, 290
 Tătărăscu, Gheorghe 56, 85
 Tăutu, N. 352, 353
 Teodoreanu, Ionel 49, 94, 220
 Teodorescu, Alin 425, 454
 Teodorescu, Virgil 338, 369, 372
 Tertulian, N. 227, 232, 368

Theodorescu, Cicerone 108, 112
 Theodorescu, Răzvan 425
 Thorez, Maurice 215, 400
 Tismăneanu, Vladimir 435, 436
 Tito, Iosip Broz 167, 263, 392
 Titulescu, Nicolae 85, 98
 Tociapski, Pavel 167
 Todoran, Eugen 187
 Tomuș, Mircea 275, 315
 Tudor, Corneliu Vadim 247, 258,
 280-281, 359, 387, 446, 451
 Tudor, Sandu 20, 32, 38, 126
 Tudoran, Dorin 239, 241, 258,
 269-270, 274, 289, 299,
 303, 337, 383, 433,
 435-436, 451
 Tudoran, Radu 269, 274, 296,
 419-420
 Turconi, Diana 416, 417-420, 425
 Turdeanu, Emil 210, 215

Ț

Țepeneag, Dumitru 237, 347, 438,
 459
 Țoiu, C. 252, 265, 271-272, 274,
 329, 370, 414, 459
 Țopa, Sorana 24, 35, 231, 237,
 254
 Țuțea, Petre 20, 25, 32, 37, 41, 65,
 69, 79-80, 82, 87, 89, 94,
 118, 156, 417, 420

U

Ulici, Laurențiu 263, 274, 287, 390
 Ungheanu, Mihai 229, 257-259,
 264, 270, 307, 410, 451
 Uricariu, Doina 26, 40, 333, 425
 Uricaru, Eugen 274, 314-316, 360
 Ursu, Gheorghe 108, 241

V

Valeriu, Emanuel 407
 Varia, Radu 75
 Vartic, Ion 120-121, 123-124, 175,
 185-186, 187, 248, 296,
 314, 317, 356
 Văcărescu, Elena 50, 97, 99
 Velea, Nicolae 182, 332, 338, 361
 Verdeț, Ilie 395
 Vianu, Tudor 25, 32, 36, 42, 55,
 138, 155, 177, 207, 220,
 261, 322, 383, 471
 Vinea, Ion 21, 101, 216, 237
 Vișoianu, C.(Vivy) 84, 94 105-106
 Vitner, Ion 87, 368, 386
 Vlad, Ion 248, 296
 Vlad, Iulian 429, 453
 Vlasie, Călin 409
 Voicu, Ștefan 284, 392
 Voiculescu, Marioara 191, 192
 Voiculescu, Vasile 21, 220, 351, 383
 Voinescu, Alice (Steriadi) 40-51,
 137-138, 192, 216, 220,
 318, 399

Voinescu, Stelian (Stello) 44,
 47-48
 Voitec, Ștefan 85
 Volovici, Leon 52, 57, 65, 67
 Vona, Alexandru 235
 Vornicu, Tudor 407
 Vrancea, Ileana 201, 265, 370
 Vulcănescu, Mircea 20, 32, 35,
 37-38, 69-71, 73, 85, 94,
 125-126, 146, 156, 204
 Vulpescu, Romulus 290, 332, 336

Z

Zaciu, Mircea 74, 245-247,
 251-255, 260-264, 268, 271,
 274, 277, 281-282, 286,
 292, 294-297, 299, 301-303,
 305-307, 309, 311-312, 313,
 315, 317, 319, 331, 334,
 339-340, 360, 410, 463
 Zalis, Henry 258, 346, 403-404
 Zambaccian, Al.H. 32, 112, 137
 Zamfirescu, Dan 227, 240, 282,
 327, 387, 451
 Zamfirescu, Vasile Dem. 468, 470,
 474
 Zarifopol, Paul 54, 66, 99, 173,
 178, 216, 259, 378, 382
 Zissu, A.L. 56, 66
 Zub, Alexandru 410, 434-435,
 463-464

COLLEGIUM. LITERE

au apărut :

- Paul Cornea – *Introducere în teoria lecturii*
Adelina Piatkowski – *Jocurile cu satyri în antichitatea greco-romană*
Adrian Marino – *Comparatism și teoria literaturii*
Ferdinand de Saussure – *Curs de lingvistică generală*
Dan Horia Mazilu – *Noi despre ceilalți. Fals tratat de imagologie*
Nicolae Manolescu – *Metamorfozele poeziei. Metamorfozele romanului*
Jean-Jacques Rousseau – *Eseu despre originea limbilor unde se vorbește despre melodie și despre imitația muzicală*
Daniel Dimitriu – *Grădinile suspendate. Poezia lui Alexandru Macedonski*
Dumitru Irimia – *Introducere în stilistică*
Ioan Pânzaru – *Practici ale interpretării de text*
Gheorghe Drăgan – *Poetică eminesciană. Temeiuri folclorice*
Dan Mănuță – *Pelerinaj spre ființă. Eseu asupra imaginarului poetic eminescian*
Liviu Papadima – *Literatură și comunicare. Relația autor – cititor în proza pașoptistă și postpașoptistă*
Daniel-Henri Pageaux – *Literatura generală comparată*
Erich Auerbach – *Mimesis. Reprezentarea realității în literatura occidentală*
Monica Spiridon – *Melancolia descendenței. O perspectivă fenomenologică asupra memoriei generice a literaturii*
Roger T. Bell – *Teoria și practica traducerii*
D. Caracostea – *Expresivitatea limbii române*
Daniel Bougnoux – *Introducere în științele comunicării*
Armand Mattelart, Michèle Mattelart – *Istoria teoriilor comunicării*
Jean Bollack – *Sens contra sens. Cum citim ? Convorbiri cu Patrick Llored*
R.H. Robins – *Scurtă istorie a lingvisticii*
D.M. Pippidi – *Formarea ideilor literare în Antichitate*
Matei Călinescu – *A citi, a reciti*
Mircea Iorgulescu – *Celălalt Istrati*
Ferdinand de Saussure – *Scriseri de lingvistică generală*
Dan C. Mihăilescu – *Literatura română în postceașism. I. Memorialistica sau trecutul ca re-umanizare*